

The Project Gutenberg eBook of Kaksi kaupunkia, by Charles Dickens

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kaksi kaupunkia

Author: Charles Dickens

Translator: Saimi Järnefelt

Release date: January 19, 2015 [EBook #48023]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAKSI KAUPUNKIA ***

Produced by Juha Kiuru and Tapio Riikonen

KAKSI KAUPUNKIA

Romaani

Kirj.

CHARLES DICKENS

Englannin kielestä ["A Tale of Two Cities"] suomentanut Saimi Järnefelt.

WSOY, Porvoo, 1903.

SISÄLLYS:

I. Elämään palautettu.

1. Aikakausi. 2. Postivaunut. 3. Yöllisiä varjoja. 4. Valmistus. 5. Viinitupa. 6. Suutari.

II. Kultainen lanka.

1. Viiden vuoden kuluttua.
2. Muuan näytelmä.
3. Pettymys.
4. Onnitteluja.
5. Shakaali.
6. Sadottain ihmisiä.
7. Monseigneur kaupungissa.
8. Monseigneur maalla.
9. Gorgonin pää.
10. Kaksi lupausta.
11. Toverukset.
12. Hienotunteinen mies.
13. Mies ilman hienotunteisuutta.
14. Kunniallinen asiamies.
15. Rouva Defarge kutoo.
16. Kutomista yhä vaan.
17. Häääatto.
18. Yhdeksän päivää.
19. Muuan lausunto.
20. Muuan rukous.
21. Kaikuvia askeleita.
22. Meri on yhä kohoomassa.
23. Tulipalo.
24. Magneettivuori vetää puoleensa.

III. Myrskyn jäljissä.

1. Yksinäinen koppi.
2. Tahkokivi.
3. Varjo.
4. Tyven myrskyssä.
5. Puunsahaaja.
6. Riemu.
7. Koputus ovelle.
8. Taitava kortinlyöjä.
9. Peli alkaa.
10. Varjon aihe.
11. Hämärä.
12. Pimeyttä.
13. Viisikymmentäkaksi.
14. Kutominen päättyy.
15. Askeleet kuolevat ainiaaksi.

ENSIMMÄINEN KIRJA.

Elämään palautettu.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Aikakausi.

Tämä oli aikakaudesta paras ja pahin, se oli viisauden ja hulluuden ikä, uskon aika, epäilyksen aika, valon ja pimeyden aika, tämä oli toivon kevät ja epätoivon talvi, meillä oli kaikki edessämme eikä mitään edessämme, kuljimme kaikki suoraa päätä taivaaseen, kuljimme kaikki suoraa päätä toista tietä — sanalla sanoen, aikakausi muistutti niin nykyistä aikaa, että jotkut sen suurisuimmista auktoriteeteista yksipäisesti väittivät, että siihen, niin hyvään kuin pahaankin nähden, taisi sovelluttaa ainoastaan superlatiivivertailumuotoa.

Englannin valtaistuimella istui leveäleukainen kuningas ja halpamuotoinen kuningatar; Ranskan valtaistuimella istui leveäleukainen kuningas ja kaunismuotoinen kuningatar, ja kummassakin maassa oli niille korkeille herroille, jotka kruunun leipäkultaa kaitsevat, päivänselvänä, että nyt vallitseva järjestys oli ainaiseksi järkähtämätön.

Oli Herran vuosi tuhat seitsemänsataa seitsemänkymmentäviisi. Englannin osalle tuli tällä suotuisalla ajalla hengellisiä ilmestyksiä samoin kuin nytkin. Uskonnollinen haaveksija rouva Southcott oli äsken viettänyt viisikolmatta-vuotista siunattua syntymäpäiväänsä, josta eräs ennustava henkivartioston sotamies oli julistanut, että sen kunniaksi olisi maa nielaiseva Lontoon ja Westminsterin kitaansa. Myös Cock-lane kummitus tuli manatuksi tasan kaksitoista vuotta jälkeen ilmestyksiensä, joita se levitti ympärilleen, kuten kuluneen vuoden henget (yliluonnollisen vähän omintakeisesti) levittivät omia ilmestyksiään. Joukko Britannian alamaisia Amerikassa oli hiljan lähettänyt Englannin kruunulle ja kansalle pelkkiä maallisia oloja koskevia sanomia, joista omituista kyllä ihmiskunta on näkynyt enemmän hyötyvän, kuin Cock-lane pesyen kananpoikasen yhdestäkään tiedonannosta.

Ranska taas, joka hengellisessä suhteessa oli oikeastaan vähemmän suosittu kuin sisarensa kilpineen ja kolmihaaroinen, vyöryi pyörryttävää vauhtia mäkeä alas, valmistaen paperirahoja ja kuluttaen niitä. Sitäpaitsi huvittelihe se kristittyjen sielunpaimentensa johdolla ihmisrakkailta urostöillä, kuten tuomitsemalla erään nuorukaisen kädet katkottaviksi, hänen kielensä nyhtäistäväksi pihdillä suusta ja hänen ruumiinsa elävältä poltettavaksi, syystä, ettei hän sateessa polvillaan kunnioittanut saastaista munkkien juhlaakkuetta, joka astui hänen ohitsensa silmäkantaman päässä, mutta viisi- tai kuusikymmentä kyynärää hänestä. On hyvin luultavaa, että Ranskan ja Norjan metsissä kasvoi puita, jotka metsänvartija Kohtalo tämän onnettoman käydessä kuolemaan jo oli merkinnyt kaadettaviksi ja laudoiksi hakattaviksi eräitä siirrettäviä puutelineitä varten, jotka elävät kamalassa muistossa säkkinen ja piiluinen. On sangen todennäköistä, että jonkun Pariisin lähellä olevan talonpoikaistalon ränsteisissä ulkokuoneissa sijaitseva juuri samana päivänä kömpelöitä maantienloan räiskyttämiä rattaita, joita siat nuuskivat, joilla kanat hyppelivät ja joita talonpoika Kuolema jo oli asettanut syrjään vallankumouksen vankikuormia varten. Mutta joskin tämä metsänvartija ja tämä talonpoika työskentelivät herkeämättä, työskentelivät he ääneti, eikä kukaan kuullut heidän hiipiviä askeleitaan, ja olisikin epäilystä heidän valveillaolostaan pidetty jumalattomana kavalluksena.

Järjestys ja turvallisuus Englannissa oli tuskin niin suuri, että se saattoi aiheuttaa vallitsevaa suurta kansallista kerskailua. Itse pääkaupungin avonaisilla kaduilla tapahtui joka yö ryöstöjä ja aseellisia miehiä murtautui rohkeasti sisään; perheitä kehoitettiin julkisesti muuttamaan varmuuden vuoksi tavaransa huonekalukauppiaitten makasiineihin, ennenkuin kaupungista lähtivät; yöllinen rosvo oli päivällä rihkamakauppias, ja kun toinen kauppias, jonka hän "kapteeni" arvonimellään pysähdytti, hänet tunnettuaan huusi häntä nimeltä, ampui hän häntä kursailematta päähän ja ratsasti menojaan; seitsemän ryöväriä asettui postivaunuja väijymään, postimies ampui kolme, vaan jäi itse jäljellä olevan neljän ammuttavaksi, "ampumavarojen puutteesta", jonka jälkeen postivaunut ryöstettiin levossa ja rauhassa. Lontoon mahtava lordi mayori oli Turnham Greenin luona pakoitettu antautumaan maantienrosvolle, joka ryösti tämän loistavan henkilön koko hänen seurueensa läsnäollessa; vangit Lontoon vankiloissa tappelivat vartijoittensa kanssa ja lain majesteetti sekaantui leikkiin ampua jyräyttämällä heihin raehauleja ja kuulia; hovin saleissa nyhtäisivät varkaat timanttiristejä jalojen lordien kaulasta, musketöörit menivät keskikaupungille hakemaan ryöstösaalista ja kansa ampui musketöörejä ja musketöörit ampuivat kansaa; mutta eipä kukaan pitänyt näitä tapahtumia erittäin merkillisinä. Kaiken tämän ohessa oli pyöveli ainaisessa, vaikka aivan hyödyttömässä työssä; milloin hirtti hän joukottain sekalaisia rikoksentekejiä, milloin hirtti hän tiistaina vangitsemansa murtovarkaan lauantaina, milloin poltti hän Newgatessa lukuisain ihmisten käsiin merkkejä, milloin poltti hän häväistyskirjoituksia Westminster Hallin portin ulkopuolella; tänään päästi hän päiviltä julman murhaajan; huomenna taas viheliäisen varkaan, joka oli ottanut kuusi pencea talonpojan rengiltä.

Kaikki tämä ja tuhat muuta seikkaa lisäksi tapahtui vanhana kunnan vuotena tuhat seitsemänsataa seitsemänkymmentäviisi ja heti sen jälkeen. Metsänvartijan ja talonpojan huomaamatta työskennellessä tässä ympäristössä, esiintyivät molemmat suurileukaiset ynnä kaunis- ja halpamuotoinen aika meluavasti, vaatiens jumalallisten oikeuksiensa pysyttämistä. Niin siis kuljetti vuosi tuhat seitsemänsataa seitsemänkymmentäviisi nämät ylhäiset ynnä myriadeja pikku olentoja — tämän kertomuksen henkilöt siihen luettuina — eteenpäin heidän kuljettavia teitään.

TOINEN LUKU.

Postivaunut.

Doveriin vievää tietä kulki eräänä perjantai-iltana marraskuun lopussa ensimmäinen tämän kertomuksen henkilöistä. Hänen edessään oli Doverin tie Doverpostivaunujen takana, tämän kömpelösti madellessa ylös Shooterin kukkulaa. Hän kapuili ylös lokaista mäkeä postivaunujen vieressä kuten muutkin matkustajat, ei senvuoksi, että heitä näissä olosuhteissa olisi vähääkään haluttanut jalotella, vaan siksi että mäki, silat, loka ja vaunut olivat niin raskaat, että hevoset olivat jo kolmasti pysähtyneet, jota paitsi ne yhden kerran olivat kulettaneet vaunut poikkipuoleen tietä kapinallisessa aikeessa palauttaa ne takasin Blackheathiin. Ohjakset, ruoska, ajuri ja vaununkulettaja olivat kaikki veljellisessä yhteydessä lukeneet sota-asetuksen, joka kielsi yrityksen, joka muuten vahvasti puolustaa väitettä, että muutamat järjettömät luontokappaleet eivät ole niinkään järjettömiä; ja valjakko antautui palaten oikealle tielle.

Pää roikuksissa ja häntäänsä heiluttaen, polskivat ne eteenpäin läpi paksun loan, silloin tällöin keikahtaen ja kompastuen kuin olisi niiden nivelet olleet särkymäisillään. Niin pian kuin ajuri pidätti niitä ja sai ne seisahtumaan houkutellen niitä varovaisesti: "Kas niin ... kas niin!" ravisti lähimmäinen hevonen kiivaasti ja pontevasti päätään kaikkine tamineineen, ikäänkuin väittääkseen, etteivät vaunut voineet päästä ylös mäelle. Joka kerta kun hevonen aikaansai tämän kolinan, hätkähti matkustaja kuten hermollinen matkustaja ainakin ja tuli levottomaksi.

Kaikki notkot olivat paksussa usvassa ja se oli avuttomuudessaan kohonnut ylös mäkeä pahan hengen tavalla, joka etsii rauhaa mutta ei sitä löydä. Kosteaa ja kolkon kylmää usvaa leijaili hitaasti ilmassa muodostaen laineita, jotka näyttivät seuraavan ja peittävän toisiaan kuten aallot levottomassa meressä. Se oli siksi sankkaa, ettei vaununlyhdyistä lähtevä valo voinut muuta näyttää kuin pienen kaistaleen tietä, ja ponnistelevain hevosten huuru virtaili sumuun, kuin olisivat ne tykkänään aikaansaaneet sen.

Kaksi muuta matkustajaa paitsi äsken mainittua, ahersi mäkeä ylös vaunujen rinnalla. Kaikilla kolmella oli pitkävartiset saappaat ja päällystakin kaulukset korvilla. Ei kukaan heistä olisi näkemästään voinut saada selville minkänäköisiä toiset olivat, ja jokainen heistä varoi yhtä tarkasti seurakumppaniensa henkisiä kuin ruumiillisia silmiä. Siihen aikaan matkustajat hyvin pelkäsivät tehdä pikaista tuttavuutta keskenään, sillä kuka hyvänsä saattoi olla maantienrosvo taikka maantienrosvojen liittolainen. Tämä viimeksi mainittu oli perin tavallista, koska jokaisessa majatalossa ja olutkapakassa oli aina olemassa joku "kapteenin" palkkalainen, isännästä alkaen ja aina halvimpaan talliapulaiseen. Näin mielti itsekseen Doverin postivaunujen kulettaja mainittuna perjantai-iltana marraskuussa tuhat seitsemänsataa seitsemänkymmentäviisi, vaunujen kömpiessä ylös Shooterin kukkulaa ja hänen seisossaan omalla korkealla ohjauslaudallaan vaunujen takana. Tömistäen jalkojaan piti hän silmällä edessään olevaa asearkkuaan; siinä oli ladattu musketunteri kuuden tai kahdeksan ladatun ratsupistoolin päällä, joiden alustana oli leveitä sapeleita.

Doverinvaunut olivat tavallisessa hausassa asemassaan — vaununkulettaja epäili matkustajia, matkustajat epäilivät toisiaan ja kulettajaa, kaikki epäilivät toisiaan, ajuri oli varma ainoastaan hevosistaan, näihin luontokappaleihin nähden hän olisi voinut panna sormensa sekä uuden että vanhan testamentin päälle ja vanhoa etteivät ne pystyneet tätä matkaa tekemään.

"Hohoi!" sanoi ajuri. "Kas niin! Vielä tempaus, niin ollaan huipulla ja paha teidät periköön, sillä minä olen nähnyt tarpeeksi vaivaa saadakseni teidät ylös — Joe!"

"Haloo!" vastasi Joe.

"Mitä luulet kellon olevan Joe?"

"Runsaasti kymmenen minuuttia kahdennellatoista."

"Tuhat tulimmaista," huudahti harmistunut ajuri, "emmekä vielä Shooterin huipulla! Hei! Alkakaamme mennä."

Ponteva etuhevonen, jonka päättävän vastarinnan ruoska keskeytti, alkoi lönköttää ja nuo kolme muuta hevosta seurasivat mukana. Taas Doverinvaunut jatkoivat kamppailuaan ja matkustajien pitkävartiset saappaat polskivat sen vieressä. He pysähtyivät vaunujen seisahtuessa ja seurasivat niitä taas uskollisesti. Jos näistä kolmesta matkustajasta joku olisi rohjennut toiselle ehdottaa, että hän astuisi hiukan edeltä sumuun ja pimeään, olisivat toiset pian aikaa ampuneet hänet maahan maantienrosvona.

Viimeinen ponnistus veti vaunut mäen harjalle. Hevoset seisahtuivat jälleen hengittämään, vaununkulettaja astui alas pidättämään pyöriä alasmenoa varten ja avaamaan ovea matkustajille.

"Ho, Joe!" huudahti ajuri varoittavalla äänellä, tirkistäen alas pukiltaan.

"Mitä sanot, Tom?"

Molemmat kuuntelivat.

"Sanon, että tänne ajaa hevonen täyttä ravia."

"Minäpä sanon, että täyttä neliä, Tom", vastasi vaununkulettaja, irroittaen kätensä ovesta ja kavuten nokkelasti paikalleen. "Hyvät herrat! Kuninkaan nimeen!"

Näin huudahtaen hän viritti musketuntherinsa ja oli valmiina hyökkäykseen.

Tässä kertomuksessa jo ennen mainittu matkustaja seiso i vaununastuimella sisäänmenemäisillään, toiset kaksi olivat hänen takanaan seuratakseen häntä. Hän seiso i astuimella toinen osa ruumista sisällä ja osa ulkona; toiset seisoivat tiellä hänen allaan. Kaikki tähystelivät milloin ajuria, milloin vaununkulettajaa ja kuulostivat. Ajuri silmäili taakseen, höristipä ponteva hevonenkin korviaan ja silmäili taakseen vastaanpanematta.

Äänettömyys, joka syntyi vaunun herettyä rämisemästä ja ponnistelemasta, ynnä yön äänettömyys matkaansai tosiaankin syvän hiljaisuuden. Hevosten huohottaminen pani vaunut vavahtamaan kuin olisivat ne kuohuvassa mielentilassa. Matkustajain sydän sykki miltei kuuluvasti, ainakin ilmaisi äänetön pysähdys heidän pidättävän henkeään ja heidän valtimonsa tykyttävän tavallista kiivaammin odotuksesta.

Kuultiin nyt selvästi, mitenkä hevonen vimmatusti nelisti kukkulata ylös.

"Halloo!" karjui vaununkulettaja voimainsa takaa. "Seiskaa siinä! Minä ammun!"

Hevosen tie katkesi äkisti ja sen tanssiessa ja roiskuttaessa lokaa huusi miehen ääni sumusta: "Onko siellä Doverin postivaunut?"

"Mitä se teihin kuuluu!" vastasi kulettaja. "Kuka te olette?"

"Onko siellä Doverin postivaunut?"

"Mitä te sillä tiedolla teette?"

"Tahdon puhutella erästä matkustajaa."

"Ketä matkustajaa."

"Herra Jarvis Lorrya."

Mainitsemmamme matkustaja ilmaisi paikalla olevansa sen niminen. Muut katselivat häntä epäluuloisesti.

"Pysykää alallanne", huusi vaununkulettaja sumusta tulevalle äänelle, "sillä jos minulle sattuisi erehdys, ei se olisi korjattavissa koko elämässänne. Herra Lorry vastatkoon paikalla."

"Mikä hätänä?" kysyi matkustaja nyt hiukan väräjäväällä äänellä. "Kuka kysyy minua. Jerrykö se on?"

("Minua ei Jerry n ääni miellytä, jos se on Jerry", mörähti vaununkulettaja itsekseen. "Tuon Jerry n käheä ääni ei minua miellytä.")

"Jerry olen, herra Lorry."

"Mikä nyt?"

"Lentoviesti on lähetetty jälestänne T ja Kumpp."

"Kyytimies, tunnen tämän sanantuojan", sanoi herra Lorry astuen alas tielle. Toiset matkustajat avustivat häntä takaapäin, jossa toimessa käyttivät enemmän kiirettä kuin kohteliaisuutta, jonka jälkeen he kiiruimman kautta kapusivat vaunuihin ja sulkiivat oven ja ikkunan. "Antaa hänen vain tulla lähemmäksi: ei siinä mitään vaaraa."

"Toivon että niin ei ole, mutta siitä en ole lempe vie niin varma", mörisi vaununkulettaja itsekseen.

"Halloo."

"Halloo, halloo", vastasi Jerry, ääni yhä käheämpänä.

"Antakaa hevosen kulkea astumalla, ... ymmärrättekö? Ja jos teillä on pistoolintupia satulassanne, älkää lähennelkö käsiänne sinne, sillä minä olen vietävän nopsa tekemään pikku erehdyksiä ja ne tapahtuvat aina lyijyn muodossa. Näyttäkää naamanne nyt."

Hevonen ja ratsumies esiintyivät hitaasti kiemurtelevasta sumusta ja asettuivat sille puolelle vaunuja missä matkustaja seiso. Ratsumies kumartui satulastaan ja vilkasten vaununohjaajaan antoi hänelle kokoontaitetun kirjeen. Hänen hevosesensa oli hengästynyt ja sekä ratsumies että ratsu että mies olivat hevosen jaloista aina miehen hattuun loan peittämät.

"Kulettaja!" sanoi matkustaja tyvenellä asiallisella äänellä. Toinen käsi kohotetun musketuntherinsa perällä, toinen piipulla ja silmä ratsumieheen kiinnitettynä, vastasi valpas vaununkulettaja lyhyesti: "Sir!"

"Ei mitään pelättävää. Minä kuulun Tellsonin pankkiin. Tunnettehan Tellsonin pankin Lontoossa. Olen matkalla Pariisiin asioissa. Saatte kruunun juomarahaa. Saanko lukea tämän?"

"Olkoon menneeksi, mutta elköö viivytelkö, sir."

Hän avasi kirjeen vaunulyhdyn luona ja luki — ensin itsekseen ja sitten ääneen: "odottakaa Doverissa neitiä". Se ei ole pitkä kuten näette. Jerry, sano että vastaukseni oli: "*Elämään palautettu.*"

Jerry säpsähti satulassaan. "Sepä hemmetin outo vastaus", sanoi hän käheimmällä äänellään.

"Saata tämä sana perille, ja he ymmärtävät minun saaneeni kirjeen aivan yhtä hyvin kuin olisin heille kirjoittanut. Anna mennä vaan takasin. Hyvää yötä."

Näin sanoen matkustaja avasi vaunujen oven ja astui sisään saamatta mitään apua matkatovereiltaan, jotka kiireimmiten kätkeytyään kellonsa ja kukkaronsa saappaisiin, olivat nukkuvinaan, välttääkseen uusia selkkauksien aiheita.

Vaunut rämisivät eteenpäin, yhä paksumpina sumukiemurat kiertelivät niitten ympärillä, niitten alkaessa laskea alas mäkeä. Vaununkulettaja asetti pian musketuntherinsa paikoilleen laatikkoonsa, ja luotuaan katseen sen muuhun sisältöön ja vyössään oleviin lisäpistooleihin, tutki hän pienempää arkkua istuimensa alla, jossa hänellä oli muutamia sepänaseita, pari tulisoihtua ja tulukset. Hän oli niin runsaasti varustettu siltä varalta, että jos sattui tuulen henki sammuttamaan vaunulyhdyt, kuten usein tapahtui, oli hänen vain sulkeuduttava vaunuihin ja suojeltava olkia limsiön ja teräksen kipinöiltä saadakseen tulta (jos onni oli hyvä) jotenkin helposti ja varmasti viidessä minuutissa.

"Tom", kuului hiljaa vaunujen katolta.

"Halloo, Joe."

"Kuulitko sanoman."

"Kuulin, Joe."

"Paljonko siitä viisastuit, Tom?"

"En hitustakaan, Joe."

"Mikä omituinen sattumus", mutisi vaununkulettaja, "sama oli minunkin laitani."

Jerry jäätyään yksin sumuun ja pimeyteen astui hevosesensa selästä, osaksi lepuuttaakseen uupunutta ratsuaan, osaksi pyyhkiäkseen maantienkuran kasvoiltaan ja pudistaakseen veden hatunlieristään, johon pian kyllä saattoi mahtua pari litraa. Seistyään hetkisen ohjat läpimärällä käsivarrellaan, kunnes vaunujen pyörät herkesivät kuulumasta ja kaikki jälleen vaiken, kääntyi hän mennäkseen alas mäkeä.

"Kylläpä, eukkoseni, nyt olet nelistänyt Temple Barista niin ettei etujalkoihisi juuri ole luottamista, ennenkun olemme tasaisella maalla", puhkesi käheä sanansaattaja puhumaan luoden silmäyksen tammaansa... "*Elämään palautettu.*" Hemmetin outo vastaus. Tällöinen ei kävisi laatuun ajan pitkään, Jerry!"

"Sinä olisit pahassa pulassa, jos palautuminen elämään tulisi muotiin, Jerry!"

KOLMAS LUKU.

Yöllisiä varjoja.

Onpa ihmeellistä ajatella, että jokainen inhimillinen olento on määrätty toiselle olennolle olemaan arvoituksena ja syvänä salaisuutena. Kuinka juhlallista ajatella yöllä saapuessani suureen kaupunkiin, että jokainen noista pimeistä, yhteensulotuista taloista sisältää oman salaisuutensa, että jokainen suoja kätkee oman salaisuutensa, että jokainen sykkivä sydän näissä sadoissa tuhansissa rinnoissa on joissakin unelmissaan salaisuus sille sydämmelle, joka on häntä lähinnä. Siinä on kuolon kauhua siinä ajatuksessa. En enää milloinkaan voi kääntää tämän minulle rakkaan kirjan lehtiä, turha on toivoni saada aikojen kuluessa lukea se kokonaan. En enää milloinkaan saata silmäillä tämän pohjattoman veden syvyyteen, jossa, äkillisten säteitten valossa, olen nähnyt kätkeytyneiden aarteitten ja muitten syvyyteen vajonneitten esineitten vilahtavan. Oli määrätty, että luettuani vain sivun, kirja sulkeutui vieterin voimasta ainaaksi ja ijankaikkisesti. Oli määrätty, että ikuinen pakkanen vangitsisi veden, valon leikitellessä sen pinnalla ja minun seisoessani epä tietoisena rannalla. Kuollut on ystäväni, kuollut naapurini, kuollut on lempeni ja sieluni armas. Sillä tavalla se salaisuus ikuistui, joka aina asui tässä yksilössä, ja jonka minä olen kantava elämäni loppuun asti. Löytyyköhän missään kalmistossa tässä kaupungissa, jonka läpi minä matkustan, ainoatakaan uinailevaa, joka olisi vaikeampi tutkia, kuin sen toimeliaat asukkaat sisimmässä itselöllisyudessaan ovat minulle tai minä heille?

Tähän hänen luonnolliseen ja luovuttamattomaan perintöönsä katsoen, oli ratsastavalla sanansaattajallamme aivan sama omaisuus kuin kuninkaalla, ensimmäisellä valtionministerillä tai Lontoon rikkaimmalla kauppialla. Niin oli myös niitten kolmen matkustajan laita, jotka olivat suljetut vanhoihin, täriseviin, ahtaisiin postivaunuihin, he olivat arvoituksia toisilleen, aivan kuin olisivat istuneet omissa kuusi- tai kuusikymmenväljakkovaunuissaan ja aivan kuin olisi kokonainen kreivikunta ollut heidän ja lähimmän naapurin välillä.

Sanansaattaja ratsasti takasinpäin tasaista ravia, pysähtyen aika usein olutkapakkoihin tien varrella, mutta osottautui tuppisuuksi ja peitti silmiään hatunlierellään. Hänen silmänsä soveltuivat hyvin tähän koristukseen, sillä ne olivat mustat pinnaltaan, ilman mitään syvyyttä värissä tahi muodossa, ja olivat aivan liika lähellä toisiaan — kuin olisivat peljänneet että ne tavattaisiin jossain itsenäisessä työssä, jos eroittuisivat liian kauaksi toisistaan. Niitten ilme oli turmiotietävä, vanhan kolmikulmahatun varjosta vilkkuessaan, joka paljon muistutti kolmisoppista sylkylaatikkoa. Kaulassa oli hänellä suuri huivi, joka ulottui lähemmä polvia. Pysähtyessään juomaan, väisti hän huiviaan vasemmalla kädellään ainoastaan sen verran että saattoi kulauttaa oluen kaulaansa oikealla kädellään, sitten kääriytyi hän taas heti huiviinsa.

"Ei, Jerry, ei!" sanoi sanansaattaja ratsastaessaan, yhä vedellen samaa virttä. "Se ei vetelisi sinulle, Jerry. Jerry, sinä kunnon kansalainen, se ei sopisi sinun alaasi. Palautettu —! Tuhat tulimmaista! Luulenpa hänen olleen hutikassa!"

Vastaus hämmensi hänet siihen määrin, että hän aika ajoin otti hatun päästään ja kynsi korvallistaan. Paitsi pääläella, joka oli täplittäin kalju, oli hänellä jäykkä, musta tukka, joka seiso harjana hänen päässään ja kasvoi miltei alas hänen leveälle tylppänenälleen. Se muistutti kovin sepäntyötä, muistutti niin paljon enemmän rautapiikkisen muurin yläreunaa kuin ihmispäätä, että ketterinkin pukinhyppijä olisi välttänyt häntä vaarallisimpana ihmisenä, jonka yli hyppiä saattaa.

Ravatessaan takasin jättämään viestinsä yövartialle Tellsonin pankin porttikojuun Temple Barissa, jonka taas oli jätettävä se siellä oleville korkeille viranomaisille, tuntuivat yön varjot hänestä muuttuvan haamuiksi, jotka johtuivat tästä hänen tuomastaan vastauksesta, ja hevosesta näyttivät ne taas senmuotoisilta kuin ne sen yksityisistä huolen syistä aiheutuivat. Nämät olivat lukuisat, sillä tamma arasti jokaista tiellä olevaa varjoa.

Sillä aikaa postivaunut ahersivat, tärisivät ja rämisivät ikävää tietään eteenpäin kolmine tutkimattomine matkustajineen. Heille muodostuivat myös yön varjot sellaisiksi, joiksi heidän uneliaat silmänsä ja harhailevat ajatuksensa ne loivat.

Tellsonin pankki suoritti tärkeitä asioita postivaunuissa. Pankkimatkustajan, — joka oli pujottanut toisen kätensä nahkahihnan läpi, mikä parhaimpansa mukaan esti häntä törmäämästä lähimpään naapuriinsa ja tuuppimasta häntä nurkkaansa vaunujen saadessa kovanlaisen tärähdyksen — torkkuessa paikallaan silmät puoliummessa, muuttuivat pienet vaunuikkunat ja vaunulyhty, josta himmeä valo loisti sisään, ynnä vastapäätä istuva kömpelö matkustaja pankiksi, jossa suoritettiin paljon asioita. Silojen kolina muuttui rahojen helinäksi, ja viidessä minuutissa lunastettiin useampi vekseli, kuin mitä itse Tellson kaikkine ulkomaisine ja sisämaisine sitoumuksineen koskaan oli kolme kertaa niin

pitkässä ajassa lunastanut. Sitten avautuivat matkailijallemme maanalaiset kassaholvit kaikkine kalliine aarteineen ja salaisuuksineen, jotka hän tunsi (ja hän tiesi niistä aika paljon) ja hän käveli niitten keskellä suuret avaimet ja heikosti palava kynttilä kädessään ja näki ne varmoiksi, vahvoiksi, luotettaviksi ja hiljaisiksi, aivan kuten olivat kun hän ne viimeksi näki.

Mutta vaikka hän miltei aina tunsi läsnäolonsa pankissa ja vaikka hän aina (tosin sekavasti kuten tuskan tuntemukset opiumihorroksissa) tunsi olevansa vaunuissa, ei toinen tulva vaikutuksia koskaan lakannut virtaamasta. Hän oli kaivavinaan jotakuta haudasta.

Yön varjot eivät ilmaisseet mitkä noista monista hänelle näyttäytyivistä kasvoista olivat haudatun oikeat kasvot; mutta kaikki olivat viidenviidettä ikäisen miehen, ja nämät aavemaisen hivuttuneet ja riutuneet kasvot erosivat toisistaan pääasiallisesti eri intohimojensa kautta. Ylpeys, ylenkatse, uhka, itsepäisyys, nöyryys, valitus seurasivat toisiaan, samoin kuopalle painuneet posket, kalmankarvaiset värit, lopen laihtuneet kädet ja kasvot. Mutta kasvot olivat pääasiassa samat ja jokaisen pää oli harmaantunut ennen aikojaan. Satoja kertoja kysyi torkkuva matkustaja tältä aaveelta:

"Kauanko olette ollut haudattuna?"

Vastaus oli aina sama:

"Lähes kahdeksantoista vuotta."

"Olitteko kadottanut kaiken toivon tulla ylöskaivetuksi?"

"Aikoja sitten."

"Te tiedätte että olette palautettu elämään?"

"Niin kerrotaan."

"Toivon, että haluatte elää?"

"Sitä en tiedä sanoa."

"Näytänkö hänet teille? Haluatteko tulla häntä katsomaan?"

Vastaukset tähän kysymykseen olivat eriävät ja ristiriitaiset. Väliin kuului murtunut vastaus: "Vartokaa! Se veisi minulta hengen, jos saisin nähdä hänet liian pian." Väliin tuli vastaus kuumien kyynelten seuraamina: "Viekää minut hänen luokseen." Väliin oli vastaus tuijottava ja hämmästyntynyt: "En tunne häntä. En ymmärrä."

Tämmöisen kuvitellun keskustelun jälkeen matkustaja mielikuvituksessaan alkoi kaivaa, kaivaa, kaivaa, milloin lapiolla, milloin suurella avaimella, milloin käsillään — kaivaakseen ylös onnettoman olennon. Kun tämä vihdoinkin tuli ylös kasvot ja hiukset mullassa, hajosi hän äkkiä tomuksi. Silloin säpsähti matkustaja ja laski alas ikkunan tunteakseen sumun ja sateen todellisuutta poskellaan.

Mutta silloinkin kun hänen silmänsä olivat avoinna sumulle ja sateelle, lyhtyjen liikkuvalla valovirralla ja pensasaidalle tiepuolessa, joka peräytyi aikavälin, tahtoivat ulkopuolella vaunuja olevat yölliset varjot soljua sisälläolevien yöllisten varjojen keskeen. Kaikki oli siellä, todellinen pankkitalo Temple Barissa, kuluneen päivän todelliset toimet, oikeat kassaholvit, hänen jälkeensä lähetetty lentoviesti ja siihen lähetetty vastaus, kaikki oli siellä. Niiden keskestä kohosivat aavemaiset kasvot ja hän puhutteli niitä taas.

"Kauanko olette ollut haudattuna?"

"Lähes kahdeksantoista vuotta."

"Olitteko kadottanut kaiken toivon tulla ylöskaivetuksi?"

"Aikoja sitten."

"Toivon, että haluatte elää."

"Sitä en tiedä sanoa."

Kaivaa, kaivaa, kaivaa, — kunnes jonkun toisen matkailijan kärsimätön liike muistutti häntä sulkemaan ikkunan, pujottamaan käsivarren tukevasti nahkahihnaan ja tarkastelemaan molempia nukkuvia olentoja, kunnes hänen ajatuksensa irtaantuivat niistä ja jälleen luisuivat pankkiin ja hautaan.

"Kauanko olette ollut haudattuna?"

"Lähes kahdeksantoista vuotta."

"Olitteko kadottanut kaiken toivon tulla ylöskaivetuksi?"

"Aikoja sitten."

Sanat kaikuivat vielä hänen korvissaan, kuin olisivat ne vastalausutut — hän kuuli ne yhtä selvään kuin olisivat ne hänen korvansa juurella lausutut — kun väsynyt matkailija päivänvalosta tuli tietoihinsa ja huomasi yön varjojen kadonneen.

Hän laski alas ikkunan ja katsoi ulos nousevaan aurinkoon. Hän näki palasen kynnettyä peltoa ja auran, joka oli sinne jäänyt eilisillasta, kun hevoset valjastettiin pois; ulompana näki hän hiljaisen viidakon, jonka puissa vielä oli monta keltasenpunasta ja kullankeltasta lehteä. Vaikka maa oli kylmä ja märkä, oli taivas kirkas, ja aurinko nousi säteilevänä, lempeänä ja ihanana.

"Kahdeksantoista vuotta!" sanoi matkustaja, katsellen aurinkoa.

"Päivän armias antaja! Elävänä haudattuna kahdeksantoista vuotta!"

NELJÄS LUKU.

Valmistus.

Postivaunujen onnellisesti saavuttua Doveriin aamupäivällä, avasi Royal George hotellin pääviinuri vaunujen oven tapansa mukaan. Hän teki sen kursailevan kohteliaasti, sillä talvimatka postivaunuissa Lontoosta oli urostyö, josta kannatti onnitella uskaliaasta matkamiestä.

Onniteltavana oli ainoastaan yksi matkustaja enää, molemmat toiset olivat huvenneet matkan varrella määräraikkaansa. Vaunujen ummehtunut sisusta kosteine, likaisine olkineen, ilkeänhajuinen ja pimeä kuin oli, muistutti jotenkin paljon suurta koirankoppia. Matkustaja herra Lorry, joka irroitti itseään olkikahleista sekä takkuisesta vaippasekasorrosta, oli aikalailla suuren koiran näköinen lerppahattuineen ja liejuisine säärineen.

"Viinuri, lähtehän huomenna postilaiva Calaisiin?"

"Kyllä, sir, jos ilma on pysyväinen ja tuuli jotenkin mahdollinen. Pakovesi on parhaillaan kello kahden tienoissa aamupäivällä, sir. Vuodeko, sir?"

"En pane maata ennen iltaa, mutta antakaa minulle makuuhuone ja lähettäkää parturi."

"Entäs aamiainen, sir? Niin sir. Tätä kautta, sir, olkaa hyvä. Saata Sovintoon! Herran matkalaukku ja lämmintä vettä Sovintoon. Riisu herralta saappaat Sovinnossa. (Siellä palaa komea hiilivalkea, sir.) Tuo parturi Sovintoon. Kiirehtikää siellä, Sovintoon."

Koska makuuhuone Sovinto aina määrättiin postivaunumatkustajille, ja koska nämä matkustajat aina olivat vaippaan käärityt kiireestä kantapähän, oli huoneella omituinen viehätys Royal Georgen henkilökuntaan nähden, sillä vaikka sisäänmenevä ihminen aina oli samannäköinen, tuli sieltä ulos kaikennäköisiä, mitä erilaatuisimpia olentoja. Siksipä Sovinnon ja kahvilan välisellä tiellä sattumalta vetelehtikin toinen viinuri, kaksi kantajaa, useita palvelustyttöjä ja itse emäntäkin, kun kuudenkymmenen paikkeella oleva herrasmies moitteettomissa, ruskeissa vaatteissa, jotka tosin olivat jotenkin kuluneet, mutta hyvin puhdistetut, leveät nelisnurkkaiset käänneet takinhiassa ja taskuissa, lähti menemään aamiaiselleen.

Kahvilassa oli ruskeapukuinen herra tänä aamupäivänä ainoana vieraana. Hänen aamiaispöytänsä oli siirretty tulen ääreen ja siinä tulen valossa ateriaansa odottaessaan istui hän niin hiljaan kuin olisi hän ollut mallina muotokuvalleen.

Hän näytti hyvin säännölliseltä ja kaavanmukaiselta, istuessaan siinä käsi kummallakin polvella, äänekäs kello naksutti sointuvasti liivintaskussa käänneen alla, kuin olisi se asettanut vakavuutensa ja korkean ikänsä rattoisan tulen kevytmielisyyden ja katoavaisuuden vastakohtaksi. Hänellä oli kauniit sääret ja hän oli vähän ylpeäkin niistä, sillä hänen ruskeat sukkinsa soveltuivat ihoa myöten ja olivat hienoa kudontaa, samoin olivat kengät ja soljet sievät joskin yksinkertaiset. Hänellä oli pieni,

omituinen, sileä, pellavankeltainen peruukki, joka liittyi hyvin tiivisti hänen päähänsä; tämä peruukki oli luultavasti hiuksista tehty, mutta teki melkein sen vaikutuksen, kuin olisi se kehrätty silkkilangoista tai lasista.

Joskin eivät hänen liinavaatteensa olleet yhtä hienot kuin sukat, olivat ne valkoiset kuin aallon harja, joka murtaantui läheistä rantaa vasten, tai auringossa kiiluvat purjeet kaukana meren ulapalla. Näitä kasvoja, jotka tavallisesti olivat tyynet ja hillityt, valaisi omituisen peruukin alta kostea, ruskea silmäpari, joita vuosien kuluessa varmaankin oli omistajalla ollut paljon vaivaa totutella siihen vakavaan ja varovaan ilmeeseen, joka Tellsonin pankkiin soveltui. Hänellä oli raitis väri poskillaan ja vaikka hänen kasvonsa olivatkin ryppyiset, ei niissä näkynyt paljon huolien jälkiä. Mutta ehkä Tellsonin pankin uskotut virkamiehet enimmäkseen huolehtivat toisten puolesta, ja ehkä toisten huolet samoin kuin toisten vaatteetkin helposti puetaan ylle ja riisutaan helposti.

Muistuttaakseen vieläkin enemmän mallina istuvaa ihmistä vaipui herra Lorry uneen. Kun aamiainen tuotiin sisään, heräsi hän ja sanoi viinurille, muuttaessaan tuolinsa pöydän luo:

"Pankaa huone kuntoon nuorelle naiselle, joka saattaa saapua millä hetkellä tahansa tänäpäivänä. Hän kyselee ehk'en herra Jarvis Lorrya, tai vain herraa Tellsonin pankista. Olkaa hyvä ja ilmoittakaa minulle."

"Hyvä, sir, Tellsonin pankki Lontoossa, sir?"

"Niin."

"Hyvä, sir. Meillä on usein kunnia ottaa vastaan teidän herrojanne kun he matkustavat edestakasin Lontoon ja Pariisiin väliä, sir. Tellson ja Kumpp. matkustaa usein."

"Niinpä kyllä. Toiminimi on yhtä paljon ranskalainen kuin englantilainen."

"Niin on, sir. Te, sir, ette mahda paljon matkustella, ettehän, sir?"

"En viime vuosina. Siitä on viisitoista vuotta kun me — kun minä viimeksi tulin Ranskasta."

"Todellako, sir? Se oli ennen minun tänne tuloani, sir. Ennen nykyisen isäntäväkemme tänne tuloa, sir. Georgen hotelli oli toisissa käsissä siihen aikaan, sir."

"Eiköhän liene ollut."

"Mutta uskallanpa lyödä vetoa, sir, että sellainen toiminimi kuin Tellson ja Kumpp. oli yhtä kukoistavalla kannalla viisikymmentä vuotta takaperin, puhumattakaan viidestätoista vuodesta?"

"Voitte kertoa sen luvun kolmella ja sanoa sata viisikymmentä ja kumminkin olette totuutta lähellä."

"Ihanko totta, sir!"

Viinuri seisoj siinä silmät seljällään ja ammassa suin, astui askeleen taaksepäin pöydästä, muutteli pyyhettä oikealta käsivarrelta vasemmalle, asettui mukavaan asentoon, tarkasteli vierasta tämän syödessä ja juodessa kuin observatoorista tai vartiotorista. Kuten passarien on ollut tapana ammoisista ajoista.

Herra Lorryn lopetettua aamiaisensa meni hän ulos rannalle kävelemään. Pieni, kapea, mutkainen Doverin kaupunki pakeni rantaa ja pisti päänsä kalkkivuoriin kuin strutsi. Ranta oli erämaa, jossa aallot ja kivet hurjasti elämöivät, ja meri teki mitä mieli ja se mieli hävitystä. Se jyskyi vasten kaupunkia, se jyskyi vasten kallioita ja raateli rantaa hurjasti. Ilma talojen välillä haisi niin kovasti kalalle, että olisi voinut luulla sairaiden kalojen nousseen maalle kastamaan itseään kuten sairaat ihmiset meressä kastavat itseään. Väestö kalasti satamassa vähänlaisesti ja kuljeskeli ahkerasti illalla pitkin rantoja katsellen ulos merelle, varsinkin kun aikaveden vaihdella oltiin lähellä nousuveden aikaa. Pikkukauppiat, joiden tavaroilla ei ollut mitään menekkiä, hankkivat väliin käsittämättömällä tavalla suuria rikkauksia, ja merkillistä oli, ettei kukaan paikkakunnalla sietänyt lyhdynsytyttäjä.

Päivän kallistuessa iltapuoleen ja ilman, joka ajoittain oli ollut niin kirkas, että saattoi nähdä Ranskan rannikon jälleen himmentyessä sumusta ja hyryistä, näyttivät herra Lorryn ajatukset myös menevän pilveen. Hänen istuessaan kahvihuoneessa pimeään tullessa, tulen ääressä päivällistään odottamassa, kuten taannoin aamiaista, kaivoivat, kaivoivat ja kaivoivat hänen ajatuksensa utterasti hehkuvan punasissa hiilissä.

Pullo hyvää punaviiniä päivällisen päälle ei vahingoita hiilessäkaivajaa muuten kuin vieroittamalla hänet työnteosta. Herra Lorry oli hyvän aikaa istunut joutilaana ja oli juuri kaatanut viimeisen viininsä lasiin, niin tyytyväisen näköisenä, kuin konsanaan saattaa olla vanhanpuoleinen, kaunishiipiäinen

herras mies, joka on saanut pullonsa loppuun, kun samassa rämisevät pyörät tulla jyrisivät pitkin ahdasta katua ja pyörivät hotellin pihalle.

Hän laski lasinsa koskematta pöydälle. "Se on neiti!" hän sanoi.

Hetken kuluttua tuli viinuri ilmoittamaan neiti Manetten tulleen Lontoosta ja haluavan tavata Tellsonin pankin herraa.

"Niinkö pian?"

Neiti Manette oli nauttinut vähän virvokkeita matkalla, eikä nyt välittänyt mitään. Hän olisi ylen halukas tapaamaan Tellsonin pankin herraa heti, jos vain sopii.

Tellsonin pankin herralla ei ollut muuta neuvona kuin tyhjentää lasinsa tylsällä epätoivon katseella, järjestää merkillinen, pellavankeltainen peruukkinsa ja seurata viinuria neiti Manetten huoneeseen. Se oli suuri, pimeä huone, sisustettu kuin hautajaisia varten mustalla jouhikangaskalustolla ja raskailla, tummilla pöydillä. Näitä oli kiillottamistaan kiillotettu, kunnes molemmat korkeat vahakynttilät huoneen keskisellä pöydällä synkästi kuvastuivat jokaiseen pöydänlautaun, kuin olisivat olleet haudatut syviin, mustiin mahonkihautoihin, eikä olisi odottamistakaan valoa niiltä, ennenkuin olisivat ylöskaivetut.

Oli niin pimeä, että herra Lorry, astuessaan hitaasti kuluneen turkkilaisen maton poikki, otaksui neiti Manetten sillä hetkellä olevan läheisessä huoneessa, mutta päästyään kynttiläin ohi näki hän nuoren, tuskin seitsentoistavuotuisen naisen ratsupuvussa ja olkinen matkahattu kädessä seisovan pöydän ääressä niitten ja takkavalkean välissä, valmiina vastaanottamaan häntä.

Katsellessaan hentoa, kaunista, pikku olentoa, runsaita kultakiharia, sinistä silmäparia, joka kohtasi kysyvästi hänen katsettaan, ja otsaa, jolla (nuoruuteen ja sileyteen katsoen) oli erinomainen taipumus kohota ja rypistyä, luoden ilmeen, joka ei syntynyt vain hämmästyksestä ja levottomuudesta, tai vain suuresta tarkkaavaisuudesta, vaikka se sisälsi kaiken tämän — katsoessaan näitä — muistui äkkiä herra Lorryn mieleen kuva lapsesta, jota hän oli pitänyt sylissään matkalla yli Kanaalin, eräänä kylmänä päivänä raesateessa ja aaltojen loiskinassa. Kuva hävisi kuin henkäys rosoisen seinäpeilin pinnalla nuoren naisen takana, jonka peilin kehyksellä raihmainen juhlakulku neekerikupidoja, useimmat päättömiä ja rampoja, tarjoilivat mustissa vasuissa Kuolleen meren hedelmiä mustille naisjumaluuksille — ja herra Lorry kumarsi juhlallisesti neiti Manettelle.

"Olkaa hyvä ja istukaa, sir." Ääni oli hyvin kirkas, kaunis ja nuorekas, lausuntatapa hiukan, aivan hiukan vieraanvoittoinen.

"Suutelen kättänne, neiti", sanoi herra Lorry, vanhan kansan tapaan, kumartaen uudestaan ja istuutui.

"Sain eilen kirjeen pankista, sir, jossa minulle ilmoitettiin, että joku uusi tieto — tai ilmaiseminen" —.

"Elkäämme takertuko sanoihin, neiti, kumpaakin lausetapaa voi käyttää."

— "koskeva pientä omaisuutta, joka minulle jäi isärukkani jälkeen, — jota en milloinkaan ole nähnyt — joka kuoli niin kauvan sitten —"

Herra Lorry vääntelihe tuolillaan ja loi levottoman katseen neekerikupidojen juhlakulkuun, ikäänkuin ne tuhmissa vasuissaan olisivat voineet suoda mitään apua.

— "vaati minua matkustamaan Pariisiin, tavatakseni erästä pankin herraa, jonka tätä tarkoitusta varten oli määrää matkustaa Pariisiin."

"Minä olen tämä herra."

"Sen heti arvasinkin."

Hän niijasi (nuoret naiset niijasivat siihen aikaan) tahtoen herttaisesti herra Lorrylle osottaa, että hän ymmärsi kuinka paljon vanhempi ja järkevempi tämä oli häntä. Herra Lorry kumarsi uudestaan.

"Vastasin pankille, että koska he, jotka asian ymmärtävät ja ystävällisesti minua neuvovat, katsovat matkani Ranskaan tarpeelliseksi ja koska olen orpo, eikä minulla ole ystävää, joka minua seuraisi, olisin peräti kiitollinen, jos tällä matkalla saisin ruveta tämän arvoisan herran turviin. Hän oli lähtenyt Lontoosta, mutta luulen, että hänen jälkeensä lähetettiin sana, jossa pyydettiin häntä hyväntahtoisesti odottamaan minua täällä."

"Minä olen se onnellinen, jolle tämä toimi on uskottu", sanoi herra Lorry. "Ja vielä onnellisempi olen saadessani panna sen täytäntöön."

"Kiitän teitä, sir; olen teille hyvin kiitollinen. Pankista ilmoitettiin, että mainittu herra selittäisi minulle asian erityiskohdat, ja kun minun tuli valmistautua odottamattomiin sanomiin, olen koettanut parhaani mukaan valmistautua ja olen tietysti hartaasti halukas tietämään mitä asia koskee."

"Tietysti", sanoi herra Lorry. "Niin — minä —"

Hetken vaiettuaan, lisäsi hän, sovittaen sileän, pellavankeltaisen peruukkinsa paikoilleen:

"On hyvin vaikeata alottaa."

Hän ei alottanut, ja epäröidessään kohtasi hän neiti Manetten katseen. Nuori otsa kohosi ja siihen ilmestyi tuo omituinen ilme — mutta se oli samassa soma ja luonteenmukainen ilme, ja nuori tyttö kohotti kätensä kuin olisi hän ehdottomalla liikkeellä tavottanut tai pidättänyt jotain ohileijailevaa varjoa.

"Te olette aivan outo minulle, sir?"

"Enkö olekkin?" Herra Lorry avasi kätensä ja ojensi ne ulospäin hymyillen vakuuttavasti.

Nuoren naisen silmäkulmien välissä ja pienellä naisellisella nenällä, jonka piirteet olivat hienot ja kauniit, syventyi taannoinen ilme, hänen mieltävöisenä istahtaessaan tuolille, jonka vieressä hän tähän asti oli seisonut. Herra Lorry tarkasteli häntä hänen ajatuksiin vaipuessaan, ja kun neiti Manette jälleen katsahti ylös, jatkoi hän:

"Uudessa isänmaassanne, neiti Manette, otaksun, että on parasta puhutella teitä kuten nuorta englantilaista ladyä."

"Kuten tahdotte, sir."

"Neiti Manette, minä olen asiamies. Minulla on asia suoritettavana. Älkää kuunnellessanne minua välittäkö minusta enempää kuin jos olisin puhumakone, itse asiassa en paljon muuta olekkaan. Minä aion, teidän luvallanne kertoa teille tarinan eräästä pankkituttavastamme."

"Tarinan."

Herra Lorry näytti tahallaan käsittävän väärin kerrotun sanan, kiireesti jatkaessaan:

"Niin, pankkituttava; me pankki-ihmiset tavallisesti kutsumme ihmisiä, joiden kanssa olemme asioissa pankkituttaviksemme. Hän oli ranskalainen; tiedemies, hyvin lahjakas — lääkäri."

"Eihän vain Beauvaisista?"

"Juuri Beauvaisista. Kuten isänne, herra Manette, oli hän Beauvaisista. Kuten isänne, herra Manette, nautti tämä herra suurta kunnioitusta Pariisissa. Minulla oli kunnia tutustua häneen siellä. Meidän suhteemme perustui yhteisiin asioihin, mutta oli ystävällistä laatua. Minä palvelin siihen aikaan ranskalaisessa osastossamme ja olin ollut siellä — ah! kaksikymmentä vuotta."

"Siihen aikaan — saanko kysyä mihin aikaan, sir."

"Puhun nyt, neiti, ajasta kaksikymmentä vuotta takaperin. Hän nai — englantilaisen naisen — ja minä olin yksi hänen holhojiaan. Hänen raha-asiansa hoiti kokonaan Tellsonin pankki, kuten se monen muunkin ranskalaisen herran ja perheen asiat hoitaa. Samalla tavalla hoidan minä, taikka olen tavalla tai toisella hoitanut joukottain toisten pankkituttavaimme asioita. Nämät ovat vain asioista johtuvia suhteita, neiti, niissä ei kysytä ystävyyttä, ei erityistä harrastusta, eikä mitään tunteentapaista. Liike-elämäni aikana olen kulkenut toisen luota toisen luo aivan kuin liikepäivänikin kuluessa kuljen pankkituttavaimme luona; sanalla sanoen minulla ei ole mitään tunteita; olen vain kone. Jatkaaksemme —"

"Mutta tämähän on isäni tarina, sir; ja alan luulla" — otsa omituisine ilmeineen kääntyi jännityksellä hänen puoleensa — "että jäätyäni orvoksi, äitini eli vain kaksi vuotta isäni kuoleman jälkeen, veitte te minut Englantiin. Olen melkein varma, että niin oli."

Herra Lorry tarttui epäröivään pikku käteen, joka luottavaisena lähestyi hänen kättään, ja kohotti sen hieman juhlallisesti huulilleen. Sitten vei hän nuoren naisen takaisin tuolille istumaan, ja nojaten vasenta kättään sen selkänojaan, oikealla kädellään sivellen milloin leukaansa, milloin nykäisten peruukkia korvain kohdalle, milloin käyttäen sitä antamaan pontta sanoilleen, silmäili hän tyttöä, tämän istuessa silmät häneen tähdättyinä:

"Neiti Manette, minä se *olin*. Ja te olette näkevä, kuinka oikeassa olin äsken puhuessani itsestäni, kun

sanoin, ettei minulla ole tunteita, että kaikki suhteeni kanssaihmiisiini ovat vain asioimissuhteita, te näette kuinka oikeassa olen, kun ajattelette, etten ole nähnyt teitä kertaakaan sen jälkeen. En, te olette siitä pitäin ollut Tellsonin toiminimen holhokki, ja minä olen siitä pitäin hoitanut muita Tellsonin pankin asioita. Tunteita! Minulla ei ole niihin aikaa eikä tilaisuutta. Minun koko elämäni, neiti, kuuluu äärettömän rahamankelin pyörittämisessä."

Pidettyään tämän merkillisen esitelmän jokapäiväisistä toimituksistaan, silitti herra Lorry keltaista peruukkiaan molemmin käsin, (perin turhaa työtä, sillä sen kiiltävä pinta oli niin sileä, ettei se kummemmaksi voinut tulla) ja asettui entiseen asentoonsa.

"Tähän asti, neiti, (kuten huomautitte) oli tämä kaivatun isänne tarina. Mutta nyt muuttuu kertomukseni. Jos isänne ei olisikaan kuollut kuollessaan — elkkää säikähtykö! Mitenkä te säpsähditte!"

Kovin säpsähtikin neiti Manette. Ja hän tarttui herra Lorryn ranteeseen molemmin käsin.

"Minä pyydän teitä", sanoi herra Lorry rauhoittavalla äänellä, siirtäen vasemman kätensä tuolin selkänojalta rukoileville sormille, jotka kovasti vavisten kouristivat häntä; "minä pyydän, hillitkää mielenliikutustanne — tämä on vain asioita. Kuten aioin sanoa —"

Tytön katse saattoi hänet niin pois tolalta että hän vaikenä, hämmentyi ja alkoi uudelleen:

"Kuten aioin sanoa; ellei herra Manette olisikaan kuollut, jos hän olisi äkkiä ja hiljaisesti kadonnut; jos hän olisi hävinnyt; kukatiesi minnekkä kamalaan paikkaan, jossa ei mikään viekkaus tavannut hänen jälkiään; jos hänellä oli vihollinen, jokin maamies, joka taisi käyttää häntä vastaan erikoisoikeutta semmoista, josta eivät rohkeimmatkaan ihmiset tuolla puolen Kanaalin uskalla kuiskaamallakaan puhua; esimerkiksi erikoisoikeutta täyttää lanketti ja sen nojalla työntää kenen tahansa vankilaan unohtumaan epämääräiseksi ajaksi; jos hänen vaimonsa olisi huutanut avukseen kuningasta, kuningatarta, hovia, papistoa, saadakseen jotain tietoa hänestä — vaan kaikki turhaan; — silloin olisi isänne tarina ollut tämän onnettoman herran, Beauvaisin lääkärin tarina."

"Minä vannotan teitä enemmän kertomaan, sir?"

"Sen kyllä teen. Se on juuri aikomukseni. Voitteko kestää sitä?"

"Voin kestää mitä tahansa, paitsi tätä epävarmuutta, jossa minut tällä hetkellä pidätte."

"Te puhutte tyynesti — ja te *olette* tyyni. Sepä hyvä (sanat osottivat enemmän tyytyväisyyttä kuin hänen käytöksensä). Vain asioita. Pitäkää sitä asiana — asiana joka on toimittava. Jos nyt tämän lääkärin vaimo, vaikkakin luonteeltaan rohkea ja luja, olisi kärsinyt tästä niin suunnattomasti ennen kuin pikku lapsensa syntyi..."

"Se pieni lapsi oli tytär, sir."

"Niin, tytär. Tä — mä — on — asia — älkää olko levoton. Neiti, jos tämä rouva raukka oli kärsinyt niin suunnattomasti ennenkuin pikku lapsensa syntyi, että hän tahtoi säästää lapsiraukkaa perimästä kärsimäänsä kidutusta kasvattamalla hänet siinä uskossa, että hänen isänsä oli kuollut — ei, älkää polvistuko! Taivaan tähden, miksi polvistutte eteeni."

"Että sanoisitte minulle totuuden oi! rakas, hyvä, armelias herra, että sanoisitte minulle totuuden."

"Tämä on vain asia. Te hämmennätte minut ja kuinka voin suorittaa asiani, kun olen hämmentynyt. Olkaamme selväpäiset. Jospa te nyt esimerkiksi olisitte kiltti ja sanoisitte minulle, paljonko yhdeksän kertaa yhdeksän penceä on, tai kuinka monta killinkiä menee kahteenkymmeneen guineaan, olisi se hyvin virkistävä. Olisin silloin paljon rauhallisempi teihin nähden."

Vastaamatta suoranaisesti tähän kehoitukseen, istui neiti Manette niin hiljaa tuolilla, jolle herra Lorry oli hänet lempeästi nostanut, ja hänen kätensä, jotka yhä kouristivat vanhan herran rannetta, tuntuivat niin paljon tukevammilta, että herra Jarvis Lorrykin siitä kävi jonkun verran rauhallisemmaksi.

"Oikein, oikein. Rohkeutta. Tämä on vain asia. Teillä on asia suoritettavana — hyödyllinen asia. Neiti Manette, äitinne menetteli näin. Ja kuollessaan — hänen sydämensä murtui luulen — tiedusteltuaan lakkaamatta isänne kohtaloa — kuollessaan jätti hän teidät, kaksivuotiaana, kasvamaan kukoistavaksi, kauniiksi ja onnelliseksi, eikä teidän nuorta elämätänne varjostanut pimeänä pilvenä epä tietoisuus isänne kohtalosta, siitä, kuluttiko hän ennenpitkää sydämensä vankilassa tahi riutuuko hän yhä siellä hiljakseen vuodesta toiseen."

Näin sanoen katseli herra Lorry ihailevan säällivästi aaltoilevia kultakutreja, kuin olisi hän mielessään arvellut, että ne kenties jo vivahtavat harmaalle.

"Te tiedätte, ettei vanhemmillanne ollut suurta omaisuutta, ja mikä oli, varattiin äidillenne ja teille. Rahoihin nähden ei ole tehty uutta löytöä, eivätkä ne ole muutenkaan karttuneet, mutta —"

Hän tunsi rannettaan puristettavan kovemmin ja hän vaiken. Otsan ilme, joka oli niin herättänyt hänen erityistä huomiotaan ja joka nyt oli liikkumaton, oli kasvanut tuskaksi ja kauhuksi.

"Mutta hän on — on löytynyt. On elossa. Hyvin muuttunut hän luultavasti on, mahdollisesti vain rauniona; vaikka toivokaamme parasta. Eläähän hän toki. Isänne on viety erään vanhan palvelijan luo Pariisiin, ja sinne me nyt menemme, minä todistaakseni kuka hän on, jos voin, te lahjoittaaksenne hänet jälleen elämälle, rakkaudelle, velvollisuudelle, levolle ja lohdutukselle."

Väristys kävi läpi tytön ruumiin ja tarttui myös herra Lorryyn. Matalalla, selvällä, kauhun valtaamalla äänellä, kuin olisi hän puhunut unessa, lausui nuori nainen:

"Minä saan nähdä hänen haamunsa! Hänen haamunsa se on oleva — ei hän!"

Herra Lorry taputti hiljalleen hänen käsiään, jotka pitelivät hänen käsivarttaan. "No, no. Kas niin, kas niin! Nyt tiedätte kaiken, sekä hyvän että pahan. Te olette jo matkustanut kappaleen matkaa vääryyttä kärsineen miesraukan luo, ja kauniin merimatkan ja hauskan maamatkan jälkeen olette hänen luonaan."

Neiti Manette kertoi samalla äänellä, nyt vain kuiskaten: "olen ollut vapaa, olen ollut onnellinen, mutta hänen haamunsa ei ole koskaan vainonnut minua."

"Vielä sananen", sanoi herra Lorry, koettaen näihin sanoihin painoa antamalla kääntää tytön huomion puoleensa: "hän on löytynyt toisen nimisenä, hänen oikea nimensä on aikoja sitten unohtunut tai kauvan ollut salattu. Olisi varsin turhaa tiedustella tätä asiaa, olisi varsin turhaa koettaa tiedustella onko hän ollut unohduksissa vuosikautia, vaiko aina pidetty vankina ehdon tahdoin. Olisi turhan turhaa nyt ruveta mitään tiedustelemaan, sillä se olisi vaarallista, parasta olla mitään puhumatta asiasta kenellekään, ja — kaikessa tapauksessa — parasta ajaksi poistaa hänet Ranskasta. Minäkin — vaikka englantilaisena hyvässä turvassa — ja Tellsonilaisetkin, vaikka ovat niin tarpeelliset Ranskan krediitille, mekin kartamme puhua sanaakaan tästä asiasta. Minä en säilytä ainoatakaan paperilappua, joka peittelemättä viittaisi siihen. Tämä on kauttaaltaan salainen toimi. Valtakirjani, ohjeeni, muistiinpanoni sisältyvät kaikki tähän ainoaan riviin: 'elämään palautettu', joka voi merkitä mitä tahansa. Mutta mitä nyt? Hän ei kuule sanaakaan! Neiti Manette!"

Hiljaa ja ääneti, nojaamatta edes tuoliin, aivan tiedoton ja silmät avoinna istui hän kertojaan tuijottaen, ja näytti ikäänkuin olisi viimeinen ilme ollut uurrettu tai poltettu hänen otsaansa. Niin lujaan piteli hän herra Lorryn käsivartta, että tämä pelkäsi vahingoittavansa häntä, jos hän vapautuisi, siksi huusi hän ääneen apua, liikahtamatta paikaltaan.

Hurjannäköinen nainen — säikähdyksestään huolimatta huomasi herra Lorry hänen olevan aivan punaisen kasvoiltaan, punatukkaisen ja kummalliseen, ruumiinmukaiseen pukuun puetun, päässä vallan merkillinen myssy, joka muistutti suurta Stiltonjuustoa, — hyökkäsi huoneeseen, ravintolan palvelijakunnan etunenässä ja selvitti tuota pikaa pulman miten herra Lorry vapautuisi nuoresta neitiraukasta, panemalla jäntevän kätensä hänen rinnalleen ja lennättämällä hänet vastaiselle seinälle.

("Luulen varmaan, että se on mies!" ajatteli herra Lorry hengästyneenä törmätessään vasten seinää.)

"Mitä te siinä töllistätte!" ärjyi tämä olento ravintolan palvelijoille. "Menkää toki noutamaan jotain, ja älkää minua katselko. Minussa kait on paljonkin katseltavaa, vai mitä? Miksette mene? Minä ilmoitan teille, että ellette kiiruimman kautta mene noutamaan hajusuolaa, kylmää vettä ja etikkaa, menen minä itse!"

Palvelijat hajosivat tuota pikaa toimittamaan näitä apukeinoja, ja nainen nosti varovasti potilaan sohvalle ja hoiteli häntä taitavasti ja hellästi kutsuen häntä "aarteekseen, pikku linnukseen", ja levittäen hänen kultaisia hiuksiaan hajalleen huolellisesti ja ylpeydellä.

"Ja te ruskeapukuinen siinä!" sanoi hän suuttuneena kääntyen herra Lorryn puoleen. "Ettekö voinut sanoa hänelle sanottavaanne peloittamatta häntä kuoliaaksi? Katsokaa hänen kauniita, kalpeita kasvojaan ja kuinka hänen kätensä ovat kylmät. Onko *tämä* pankkimiehen työtä?"

Herra Lorry hämmentyi niin sanomattomasti tästä vaikeasta kysymyksestä, että hän vain loitolta nöyrästi ja paljon laimeammalla osanotolla taisi seurata voimakkaan naisen toimia, kun tämä, karkoitettuaan ravintolan palvelusväen tiehensä, uhkaamalla salaperäisesti sanoa heille jotain — hän ei sanonut mitään, jos he jäisivät sisälle töröttämään — sai hoidokkaansa tointumaan asteettain kiihtyvillä hyväilyillä ja nojaamaan väsyneen päänsä hänen olkapäänsä varaan.

"Toivon hänen nyt toipuvan", sanoi herra Lorry.

"Se ei ole ainakaan teidän ansionne, te ruskeapukuinen siinä. Suloinen lemmikkini."

"Toivon, että seuraatte neiti Manettea Ranskaan," sanoi herra Lorry laimeasta myötätuntoisuudesta.

"Se on hyvin todenmukaista!" vastasi voimakas nainen. "Luuletteko että Sallimus olisi asettanut minut elämään saareen, jos se olisi määrännyt minun matkustamaan poikki suolaisen meren?"

Koska tämä oli uusi, vaikeasti vastattava kysymys, vetäytyi herra Jarvis Lorry pois harkitsemaan sitä.

VIIDES LUKU.

Viinitupa.

Suuri viinitynnyri oli pudonnut kadulla ja särkynyt. Sitä purettaessa kuormasta tapahtui onnettomuus; tynnyri putosi alas romahtaen, vanteet katkesivat, ja siinä se nyt makasi katukivillä ihan viinituvan oven ulkopuolella kuin murskattu saksanpähkinä.

Kaikki naapurit olivat jättäneet työnsä tai unohtaneet laiskuutensa ja hyökänneet viiniä juomaan. Rosoiset, säännöttömät kivet sikin sokin kivitettyinä ja aivan omiaan turmelemaan kaikkien jalkoja, jotka niitä lähestyivät, olivat hajottaneet sen pieniin lätäkköihin; nämät olivat nyt mitkä enemmän, mitkä vähemmän ihmisjoukon saartamat, aina suuruutensa mukaan. Jotkut miehet polvistuivat, muodostivat kousikan käsistään ja alkoivat latkia suuhunsa tai kokivat auttaa naisväkeä, joka kumartui heidän olkansa yli saadakseen hiukan särvityksi ennenkuin viini valui kuiville heidän sormistaan. Toiset taas pistivät lätäkköihin pieniä, pahanpäiväisiä saviastioita tahi naisten päähuiveja, joita he sitten väänsivät lasten suuhun, muutamat rakensivat pieniä valleja katuloasta estääkseen viiniä valumasta pois, toiset, jotka saivat ohjeita katsojilta yläkertain ikkunoissa, hyökkivät milloin sinne, milloin tänne pysäyttämään pieniä viinipuroja, jotka virtasivat uusille urille, tarttuivat käsiksi likomärkiin ja pohjasakan värjäämiin tynnyrinpalasiin, nuolivat, vieläpä pureksivatkin innolla ja maulla kosteita, viinissä lahonneita palasia. Ei löytynyt mitään lokaviemäriä, jonka läpi viini olisi voinut valua pois, siksipä tuli kaikki viini kootuksi ja sen ohessa kasattiin vielä niin paljon katulokaa, että näytti kuin olisi kadunlakaisija ollut kadulla toimessa, jos kukaan sikäläisiin oloihin perehtynyt olisi uskonut sellaista ihmettä.

Kimakkata naurua, melua ja hilpeitä ääniä — miesten, naisten ja lasten — raikui kadulla näitten viinikestien aikana, ei lainkaan raakaa, vaan hyvin leikkisää. Siinä ilmeni omituinen toveruushenki, merkillinen halu kaikissa liittäytyä toisiinsa, joka pani iloisimmat ja huolettomimmat syleilemään toisiaan, kujeillen juomaan toistensa maljoja, puristamaan käsiä, tanssimaan käsikkäin joukoissa. Kun viini oli lopussa ja ne paikat, missä sitä viljavimmin vuoti, olivat sormin raapitut ristiin rastiin, päättyivät nämät kujeet yhtä nopeasti kuin olivat alkaneetkin. Mies, joka jätti sahaansa halkoon, jota hän oli sahaamassa, tarttui siihen uudestaan, nainen, joka jätti kynnykselle pienen kuuman tuhkapannunsa, jolla hän oli koettanut huojentaa tuskaa omain ja lastensa mehuttomissa sormissa ja varpaissa, palasi sen ääreen, miehet, jotka paljain käsivarsin, hiukset vanuksissa, kalpeine kasvoineen olivat nousseet päivän valoon pimeistä kellareistaan, poistuivat sinne takasin; ja näyttämö peittyi hämärään, joka oli sille enemmän luonnonomainen kuin päivänpaiste.

Viini oli punaviiniä ja oli värjännyt maan ahtaalla kadulla Saint-Antoinen esikaupungissa Pariisissa, jossa se oli läikkinnyt maahan. Se oli tahrannut monta kättä, monet kasvot, monet avojalat ja monet puukengät. Sahaavan miehen kädet jättivät hänen sahatessaan punaisia pilkkuja halkoihin, vaimo, joka istui lastaan imettämässä, oli tahrannut otsansa vanhalla rievulla, jonka hän oli kääriinnyt päähänsä taas. Ne, jotka ahnehtivat viinitynnyrin sirpaleita, saivat tiikerintäpliä suunsa kohdalle, ja muuan näin tahrattu koiransilmä, jonka pääläella pitkä, likainen pussi toimitti yömyssyn virkaa, töhersä seinälle, viininsakkaan pistetyllä sormellaan sanan — *verta*.

Aika oli tuleva jolloin sitäkin viiniä kaadettiin katukiville roiskuttamaan punaisia pilkkuja monen päälle.

Ja nyt kun Saint-Antoinen yli oli levinnyt pilvi, jonka satunnainen päivänsäde oli poistanut hänen

pyhiltä kasvoiltaan, oli pimeys siellä synkkä — kylmyys, lika, sairaus, tietämättömyys ja puute — siinä ne ylhäiset herrat, jotka palvelivat hänen pyhyyttään — kaikki mahtavia ylimyksiä, mutta varsinkin viimemainittu. Näytteitä kansasta, jota on myllyssä jauhamistaan jauhettu — ei satumyllyssä, joka jauhaa vanhat nuoriksi —, värise joka nurkassa, kulki edestakaisin joka ovesa, tirkisteli joka ikkunasta, liehui jokaisen rääsytintereillä, joka tuulessa heilui. Mylly, joka ne oli rusementanut, jauhoi nuoret vanhoiksi; lasten kasvot olivat vanhat ja äänet totiset; sekä niitten että aikuisten kasvoissa oli nälkä jokaiseen vanhuuden ryppyyn uurtanut nimensä. Se hallitsi kaikkialla. Nälkä työnnettiin ulos korkeista taloista niitten kurjien vaaterepaleitten mukana, jotka riippuivat tangoilla ja köysillä, nälkä paikattiin niissä oljilla, rievuilla, puulla ja paperilla, nälkä ilmestyi jokaisessa pahassa puupalikassa, jonka mies sahasi poikki; nälkä tuijotti alas savuttomista savupiipuista ja säpsähti likaisilla kaduilla, missä rikkojen joukossa ei löytynyt mitään ruuan jätteitä. Nälkä oli leipurin hyllyn ja jokaisen hänen vaillinaisessa leipävarastossaan olevan kyrsän päällekirjoituksena. Makkarapuodissa se piili jokaisessa kuolleesta koirasta valmistetusta tavarassa, jota siellä kaupittiin. Nälkä kalisti kuivia luitaan kastanjissa paahtouunissa, se leikattiin pikkumuruihin, kun muutamia kurjia perunaviipaleita paistettiin kuorineen parissa inhottavassa öljytippasessa.

Sen olinpaikka oli sille kaikin puolin varsin sopiva. Kaitainen, mutkainen katu täynnä hajua ja saastaisuutta, ja sen poikki toisia kaitaisia, mutkaisia katuja, kaikki haiskahtaen rääsytintereille ja yömyssyille ja kaikissa näkyvissä esineissä kolkko, turmiollinen leima. Kansan kiihoittuneessa katseessa asui kumminkin petoeläimen vaisto siitä, että vielä ehkä voisi kääntyä ja näyttää hampaita. Vaikkapa allapäin ja hiipiväisiä olivat, näki kuitenkin heidän joukossaan leimuavia katseitakin, yhteenpuristuneita huulia, jotka olivat kalpeat vaikenemisesta ja rypistyneitä otsia, jotka muistuttivat melkein hirsipuunnuoria. Kyltit (joita oli melkein yhtä tiheässä kuin kaupapuoteja) olivat kaikki surkeita puutteen kuvia. Teurastajan ja ruokakauppiaan kyltissä näkyi vain laihimpia lihakappaleita, leipuri taas maalasi siihen laihoista kyrsistään halvimmat. Viinituvan kyltille kömpelösti piirretyt olennot näyttivät napisevan huonon viininsä ja oluensa vajanaista mittaa, mulkoillen toisiinsa siinä tuttavallisesti istuessaan. Ainoastaan työkalut ja aseet olivat hyvässä kunnossa; teräsepän veitset ja kirveet olivat terävät ja kiiltävät, sepän moukarit raskaat ja kiväärintekijän varasto oli murhanhaluinen. Katujen epätasaisilla kivillä, joitten monet pienet säiliöt olivat täynnä vettä ja lokaa, ei ollut mitään jalkakäytävää, vaan ne loppuivat äkkiä ovien kohdalle. Katuoja virtasi keskellä katuja — milloin se virtasi ollenkaan — mikä tapahtui vain rankkasateessa ja silloin vesi oikullisesti poiketen sinne tänne, valui ihmisasuntoihin. Poikki katujen riippui aina pitkään välimatkain päässä siellä täällä kömpelö lyhty köydessä, jonka päässä oli vipu. Iltasin, kun lyhdynsyttyttäjä oli laskenut ne alas, sytyttänyt ja hissannut ylös jälleen, liehui ilmassa raukeasti harva jono himmeitä liekkejä, kuin olisivat ne purjehtineet kaukana merellä. Merellähän ne kiikkuivatkin ja laiva ja miehistö olivat merihädässä.

Sillä aika oli tulossa, jolloin tämän seudun riutuneet linnunpelotukset nälissään ja joutilaisuudessaan olivat niin kauvan tarkastaneet tätä lyhdynsyttyttäjän tointa, että heissä heräsi ajatus parantaa hänen työtapaansa, hissaamalla ylös ihmisiä samoilla köysillä ja vivuilla valaisemaan heidän kolkkoa pimeyttään. Mutta aika ei vielä ollut täytetty, ja jokainen tuulenpuuska, joka puhalsi yli Ranskanmaan, ravisti turhaan linnunpelotusten rääsytintereitä, sillä suloääniset linnut kauniine höyhenineen eivät varoitusta ottaneet korviinsa.

Viinikellari oli nurkkapuoti, näöltään ja arvoltaan parempi kuin muut senkaltaiset, sen omistaja oli seisonut ulkopuolella myymäläänsä keltaisissa liiveissä ja vihreissä polvihousuissa katsomassa taistelua läikkyneestä viinistä. "Se oli heidän syynsä, jotka sen torilta toivat. Tuokoot toista sijaan."

Samassa sattuivat hänen silmänsä pitkään koiransilmään, joka töhersi koiruuksiaan seinälle ja hän huusi hänelle poikki kadun:

"Kuuleppas, Gaspard, mitä siellä teet?"

Mies osotti sukkeluuttaan rajattomalla tyytyväisyydellä, jota usein tapaa hänen asemassaan. Mutta tällä kertaa hän ampui yli maalin ja osui ihan harhaan, mikä myös usein tapahtuu hänen asemassaan.

"Mitä tämä merkitsee? Oletko sinä hulluinhuoneen kokelas?" sanoi viinituvan isäntä, mennessään kadun yli, otti kourallisen likaa ja voiteli sillä kirjoitusta. "Mitä sinä julkisille kaduille kirjoitat? Eikö muka, senkin vietävä, ole muuta paikkaa mihin sellaista kirjoittaisit?"

Näin nuhdellen löi hän kädellään, joka oli puhtaalainen (sattumaltako vai muuten) ilveilijää vasten rintaa. Mies lyöä sätki sitä takaisin, teki nokkelan ilmahyppäyksen ja putosi alas hullunkuriseen tanssiasentoon potkaistuaan käteensä toisen likaisen kenkäänsä, jonka hän nyt kurotti eteenpäin. Seistessään tässä asennossa näytti vekkuli vallan hullunkuriselta, melkeinpä muistutti hän temppeja tekevää sutta.

"Pane se jalkaasi, pane se jalkaasi", sanoi toinen. "Viini on viiniä, ja siinä se." Näin lausuen pyyhki hän likaantuneen kätensä ilvehtijän jo ennenkin likaisiin vaatteisiin — aivan tahallaan, ikäänkuin olisi hän

liannutkin kätensä vain hänen tähtensä; sitten palasi hän jälleen poikki kadun puotiinsa.

Tämä kapakoitsija oli paksukaulainen, sotaisennäköinen mies kolmenkymmenen paikoilla. Hän mahtoi olla kuumaverinen, sillä vaikka päivä oli purevan kylmä, kävi hän paitahihassillaan, takki riippumassa olkapäillä. Hänen paitahihansa olivat myös ylös kääriytyt ja hänen ruskeat käsivartensa olivat alastomat aina kyynäspäihin. Eikä päätäkään peittänyt muu kuin hänen oma kiharainen lyhyt, musta tukkansa. Hän oli muuten tummanverinen mies, silmät hyvät, kaukana toisistaan. Hän näytti itse asiassa säyseältä, vaikka hänessä tosin samassa oli jotain leppymätöntä. Hän oli nähtävästi mies, joka oli luja päätöksiltään ja järkähtämätön aikeissaan; mies, jota ei tahtoisi tavata, hänen rynnätessään eteenpäin kapeata polkua, pohjaton syvyys kummallakin puolella, sillä sitä miestä ei olisi mikään pidättänyt.

Hänen vaimonsa, rouva Defarge, istui puodissa tiskin takana hänen sisään tullessaan. Rouva Defarge oli vankka nainen melkein samanikäinen kuin miehensä, hänen valpas katseensa näytti harvoin tarttuvan mihinkään erityiseen kohtaan, kädet olivat suuret, sormissa paksut sormukset, kasvot olivat täyteläiset, piirteet voimakkaat; käytökseltään oli hän hyvin arvokas. Rouva Defargen olennossa oli jotain, joka vakuutti, ettei hän usein erehtynyt omaksi tappiokseen kirjanpitoa hoitaessaan. Koska rouva Defarge oli hyvin arka kylmälle, oli hän turkkiin kääriytynyt, pään ympärillä oli hänellä sidottu laaja, vaalea huivi, joka kumminkin jätti hänen suuret korvarensa näkyviin. Hänellä oli kutimensa edessään, mutta hän oli heittänyt sen käsistään, kaivellakseen hampaitaan hammaspuikolla. Ollen tässä toimessa, oikea kyynäspää vasemman käden varassa, ei rouva Defarge virkkanut sanaakaan puolisonsa sisäänastuessa, yskäsi vain melkein huomaamattomasti. Tällä yskällä ynnä tummia kulmakarvojaan hiusverran kohottamalla hän ilmaisi miehelleen, että olisi parasta hänen kääntää huomionsa uuteen vieraaseen, joka oli astunut sisään, sillä välin kun hän meni kadun toiselle puolelle.

Viinipuodin isäntä antoi silmänsä harhailta kunnes ne pysähtyivät vanhanpuoleiseen herrasmieheen ja nuoreen naiseen, jotka istuivat eräässä nurkassa. Oli useita muitakin vieraita, kaksi pelasi korttia, kaksi dominoa ja kolme seisoi tiskin luona, koettaen venyttää pikku viinitippaansa niin pitkään kuin suinkin. Asettuessaan tiskin taakse, huomasi hän, että vanha herra silmäillen nuorta naista sanoi: "Siinä meidän miehemme tulee".

"Mitä pirua on *teillä* toimittamista näissä kesteissä?" sanoi Defarge itsekseen, "en tunne teitä".

Mutta hän ei ollut muukalaisia näkevinään, vaan antautui keskusteluun triumviraatin kanssa, joka joi seisaallaan tiskin luona.

"Mitenkä on, Jaakko?" sanoi yksi heistä herra Defargelle. "Onko kaikki kaatunut viini jo nielaistu?"

"Jok' ainoa pisara, Jaakko", vastasi herra Defarge.

Kun tämä ristimänimien vaihto oli suoritettu, yskäsi taas rouva Defarge, yhä kaivellen hampaitaan puikollansa, ja kohotti kulmakarvojaan vieläkin hiemasen.

"Harvoinpa", sanoi toinen kolmesta herra Defargelle, "moni noista viheliäisistä luontokappaleista saa maistellakseen viinitilkkaa tai muuta mitään kuin mustaa leipää ja kuolemaa. Eikö niin, Jaakko?"

"Niinpä kyllä, Jaakko", vastasi herra Defarge.

Nimien uudestaan vaihtuessa rouva Defarge, yhä käyttäen hammaspuikkoaan järkähtämättömällä tyyneydellä, yski uuden pikku yskän ja kohotti silmäkulmiaan taas hiusverran.

Viimeinen kolmesta puhkesi nyt sanoiksi, laskien kädestään tyhjän maljansa ja maiskutellen huuliaan.

"Oh, sitä pahempi! Noilla elukkaraukoilla on aina katkera maku suussa, ja he elävät kovaa elämää, Jaakko? Enkö ole oikeassa Jaakko."

"Olette oikeassa, Jaakko", kuului herra Defargen vastaus.

Tämä kolmas ristimänimien vaihto suoritettiin samalla hetkellä kun rouva Defarge laski pois hammaspuikkonsa, kohotti kulmakarvojaan ja liikahti hiljaa tuolillaan.

"Tarpeeksi jo nyt siitä!" mutisi hänen miehensä. "Hyvät herrat — vaimoni!"

Vieraat nostivat hattunsa rouva Defargelle, tehden kolme sievää heilahdusta. Hän vastasi heidän kunnianosotuksiinsa nyökäyttämällä päätään ja luomalla heihin pikaisen katseen. Sitten vilkaisi hän kuin sattumalta ympärilleen, ja tarttuen kutimeensa alkoi hän näennäisesti tyyneä sitä neuloa.

"Hyvät herrat", sanoi hänen miehensä, jonka kirkaat silmät olivat tarkkaavasti olleet häneen

kiinnitetyt, "jääkää hyvästi. Se nuorelle miehelle sopiva huone, jota halusitte nähdä ja jota kyselitte lähtiessäni ulos, on viidennessä kerroksessa. Porraskäytävän ovi on pienen pihamaan puolella, täältä vasemmalle", hän osotti kädellään, "lähellä puotini ikkunaa. Mutta tosiaankin, nythän muistan, että teistä on jo yksi ollut siellä, ja voi siis näyttää tien. Hyvät herrat, hyvästi!"

He maksoivat viinin ja poistuivat huoneesta. Herra Defarge tähysteli neulovaa vaimoansa, kun mainitsemamme vanhanpuoleinen herra astui nurkastaan ja pyysi saada lausua sanasen.

"Mielellään, sir", sanoi herra Defarge, ja seurasi häntä tynnosti ovelle.

Heidän keskustelunsa oli lyhyt mutta ratkaiseva. Miltei ensi sanasta herra Defarge hätkähti ja kuunteli hyvin tarkkaavasti. Siinä samassa nyykäytti hän päätään ja meni ulos. Herra silloin viittasi nuorelle naiselle ja niin menivät hekin ulos. Rouva Defarge neuvoi vikkelin sormin ja liikkumattomin silmäkulmin.

Herra Jarvis Lorry ja neiti Manette jättivät siis viinipuodin ja yhtyivät herra Defargeen sen oven luona, jolle hän äsken oli neuvonut toisen seuran. Se oli löyhkäävällä, pienellä, mustalla takapihalla ja oli yleisenä sisäänkäytävänä suureen taloryhmään, jossa asui paljon kansaa. Pimeässä käytävässä, jonka laattia oli tiilestä, ja joka johti pimeisiin, tiilillä muurattuihin rappuihin, lankesi herra Defarge polvilleen vanhan isäntänsä tyttären eteen ja suuteli hänen kättänsä. Se oli ystävällinen teko, mutta sitä ei toimitettu ensinkään ystävällisesti; hän oli merkillisesti muuttunut vähässä ajassa. Hänen kasvoiltaan oli haihtunut säyseys ja avomielisyys, hän oli käynyt umpimieliseksi, vihaiseksi ja vaaralliseksi ihmiseksi.

"Se on hyvin korkealla; sinne on vähän vaikea päästä. Paras alottaa hitaasti." Näin puheli herra Defarge käheällä, tuikealla äänellä herra Lorrylle, kun he alkoivat rappusia nousta.

"Onko hän yksin?" kuiskasi viimemainittu.

"Yksin! Jumala häntä auttakoon, kuka hänen luonaan olisi!" sanoi toinen, samalla hillityllä äänellä.

"Onko hän siis aina yksin?"

"Aina."

"Itsekö hän niin tahtoo?"

"Se on välttämätöntä. Sellaisena kuin minä hänet ensi kerran näin, heidän löydettyään minut ja kysytyään otanko hänet vastaan ja olenko vaitelias omalla vastuullani — sellaisena näette tekin hänet."

"Onko hän paljon muuttunut?"

"Muuttunut!"

Viinipuodin omistaja seisahtui, lyödäkseen kädellään seinään, ja mutisi kauhistuttavan kirouksen. Ei mikään suoranainen vastaus olisi tehnyt niin voimakasta vaikutusta. Herra Lorryn mieltä alkoi yhä enemmän painostaa, kuta korkeammalle hän kahden kumppaninsa kanssa nousi.

Sellaiset portaat siihen kuuluvine lisineen olisivat nykyään, Pariisin vanhemmissa ja tiheämmin asutuissa osissa kylläkin vastenmieliset, mutta siihen aikaan ne kerrassaan ielttivät äkkinäistä ja karkaisematonta ihmistä. Kukin pieni huoneisto tässä suuressa, iljettävässä pesässä — s.o. yksi tai useampia huoneita, josta ovi johti yhteisille portaille — jätti omat perkeensä omalle porrasosastolleen ja viskasi sitä paitsi muuta saastaisuutta ulos ikkunoista. Tämä sekanainen ja toivoton joukko kasaantuneita mädännysaineita olisi jo saastuttanut ilman, elleivät puute ja köyhyys olisikaan täyttäneet sitä poistamattomalla liallaan. Tällaisessa ilmassa kulki tie äkkijyrkän, pimeän torven sivu, joka oli likaa ja myrkyä täynnä. Oman levottomuutensa ja nuoren matkakumppaninsa yhä kasvavan liiketuksen tähden, pysähtyi herra Jarvis Lorry kahdesti lepäämään. He pysähtyivät kummallakin kerralla viheliäisen ristikkoikkunan luo, josta se hiukkanen pilaantumaton ilmaa, joka vielä oli jäljellä, tuntui pakenevan pois ja kaikki epäterveelliset ja vahingolliset höyryt hiipivän sisään. Ruosteisten ristikkorautojen välistä paremmin saattoi aavistaa kuin nähdä vilahduksen lähimpäin naapurien sekasotkuisesta elämästä. Tervettä elämää ja raitista ilmaa ei löytynyt lähempänä eikä matalammalla Notre-Damen kahta korkeata tornia.

Viimein pääsivät he portaitten päähän ja pysähtyivät kolmannen kerran. Vielä oli noustava ylös vieläkin jyrkempiä ja matalampia portaita, tullakseen ullakkokerrokseen. Viinipuodin isäntä, joka kulki vähän edeltäpäin ja pysytteli aina herra Lorryn kohdalla kuin olisi hän pelännyt nuoren neidin kääntyvän hänen puoleensa kysymyksillä, kääntyi nyt ympäri, tunnusteli tarkasti olalla riippuvan takkinsa taskuja ja löysi avaimen.

"Ovi on siis lukossa, ystävänä?" sanoi herra Lorry hämmästyneenä.

"Onpa niinkin", vastasi herra Defarge tuimasti.

"Pidättekö tarpeellisena, että tämä onneton on niin erillään."

"Pidän tarpeellisena kiittää avainta!" kuiskasi herra Defarge hänen korvaansa, otsaansa tuimasti rypistäen.

"Miksi niin!"

"Miksi! Siksi, että hän on elänyt niin kauvan sisään teljettynä, että hän säikkyisi — raivoisi — raastaisi itseään kappaleiksi — kuolisi — saattaisi itselleen jonkin vahingon, jos ovi jätettäisiin auki."

"Onko se mahdollista?"

"Josko se on mahdollista!" kertoi Defarge katkerasti. "On kun onkin. Tämä on verraton, tämä maailma jossa elämme, koska semmoinen *on* mahdollista, ja monet muut sellaiset asiat ovat mahdollisia, eivätkä vain ole mahdollisia, vaan ovat tapahtuneetkin — tapahtuneet, näettekö — tuon taivaan alla joka päivä. Eläköön Saatana. Menkäämme eteenpäin."

Tämä keskustelu tapahtui niin hiljaisella äänellä, ettei sanaakaan siitä tullut nuoren lady'n korviin. Mutta nyt alkoi hän vavista niin kovassa mielenliikutuksessa ja hänen kasvonsa kuvasivat niin syvää tuskaa ja ennen kaikkia, sellaista kammaa ja kauhistusta, että herra Lorry tunsu tehtäväkseen puhua muutaman rohkaisevan sanan.

"Rohkeutta, rakas neiti! Rohkeutta! Asioita vain! Pahin on paikalla ohitse; kun olemme oven toisella puolella, on pahin voitettu. Silloin alkaa hyvitys, lohdutus ja onni, jonka te hänelle valmistatte. Antakaa tämän hyvän ystäväenne auttaa teitä siinä suhteessa. Sepä hyvä, ystävämmme Defarge. Tulkaa nyt. Asioita, asioita vain."

He nousivat ylös hiljaa ja hitaasti. Portaat olivat lyhyet ja he olivat pian päässä. Kun ne muodostivat äkkinäisen käänteen ylhäällä, näkivät he äkkiä edessään kolme miestä, jotka päät yhdessä kumartuivat oveen päin ja kiihkeästi tirkistelivät muutamien seinissä löytyvien rakosten ja reikien läpi huoneeseen. Kun he kuulivat askeleita niin lähellä, kääntyivät kaikki kolme, kohosivat pystyyn ja huomattiin samoiksi miehiksi, jotka joivat viinipuodissa.

"Minä aivan unhotin heidät, niin teidän tulonne minut hämmensi. Jättäkää meidät, hyvät miehet; meillä on täällä jotain suoritettavaa." Nuo kolme luisuivat sivu ja laskeutuivat hiljaa alas.

Kun ullakossa ei näkynyt muuta ovea olevan ja kapakoitsija meni suoraan ovelle, kysyi herra Lorry hieman suuttuneena häneltä, heidän jäätyään yksin:

"Näyttelettekö herra Manetta?"

"Minä näyttelen häntä, kuten näitte, muutamille valituille."

"Onko se oikein?"

"*Minä* pidän sen oikeana."

"Kutka ovat ne teidän valittunne? Kuinka te valitsette ne?"

"Minä valitsen todellisia ihmisiä — samannimisiä kuin itse olen — Jaakko on nimeni — ja joille se näky mahdollisesti on hyväksi. Kylläksi tästä; te olette englantilainen; se on toinen asia. Olkaa hyvä ja odottakaa hiukkasen."

Varoittavalla liikkeellä käski hän heidän pysähtyä, kumartui alas ja katseli seinän halkeamasta. Pian kohotti hän jälleen päänsä, koputti kaksi, kolme kertaa ovelle — nähtävästi vain aikaansaadakseen kolinaa. Samassa tarkoituksessa veti hän avainta useamman kerran ovea pitkin ennenkuin hän kolisten pisti sen lukkoon, ja väänsi sitä niin suurella melulla kuin mahdollista.

Ovi aukeni hitaasti sisäänpäin ja hän tirkisteli huoneeseen sanoen jotakin. Heikko ääni vastasi hänelle. Yhtä yksitavuista sanaa enempää ei lausuttu kummaltakaan puolelta.

Hän katseli taakseen olkapäänsä yli ja viittasi heitä astumaan sisään. Herra Lorry kiersi käsivartensa lujasti tyttären vyötäisille ja kannatti häntä, sillä hän tunsu, että tämä oli kaatumaisillaan.

"Tä — tä — tä — mä on asia, asia!" selitteli hän kiihkeästi, ja jotain kosteaa, joka ei kuulunut asioihin,

kiilui hänen poskellaan. "Käykää sisään, käykää sisään!"

"Minä pelkään sitä", vastasi neiti Manette väristen.

"Pelkäätte? Mitä?"

"Tarkoitan häntä. Isääni."

Miltei epätoivoissaan hänen tilastaan ja heidän saattajansa viittauksista, pujotti herra Lorry kaulalleen käsivarren, joka vapisi hänen olkapäillään, nosti hänet vähän maasta ja kiiruhti hänen kanssaan huoneeseen. Hän laski hänet maahan aivan oven viereen ja piteli häntä, tytön takertuessa häneen kiinni.

Defarge veti avaimen lukosta, sulki oven, lukitsi sen sisäpuolelta, otti taas avaimen suulta ja piteli sitä kädessään. Kaiken tämän teki hän niin meluavasti ja kolisevasti kuin mahdollista. Viimein meni hän tasaisilla askeleilla huoneen toisella puolella olevan ikkunan luo. Siinä hän pysähtyi ja kääntyi.

Ullakkohuone, joka oli aiottu polttopuiden y.m. varastohuoneeksi, oli hämärä ja pimeä, sillä ullakkoikkunana oli oikeastaan aukko katossa, pienine nostokraanoineen, jolla hissattiin ylös tavaroita kadulta; siinä ei ollut lasia ja se oli, kuten kaikki ranskalaiset ovet, kaksiosainen, sulkeutuen keskeltä. Kylmän tähden oli toinen oven puolikas tiiviisti suljettu, ja toinen oli hyvin vähän raollaan. Täten pääsi niin vähän valoa sisälle, että oli vaikea mitään erottaa sisääntullessa; ja ainoastaan pitkällisen tottumuksen vaikutuksesta taisi hitaasti kehittyä tällaisessa pimeydessä suorittamaan työtä, joka kysyi tarkkuutta. Mutta tässä ullakkokamarissa oli sellainen työ käymässä; sillä selkä ovelle ja kasvot ikkunaan päin, jolla kapakoitsija seisoi häntä katselemassa, istui valkopäinen mies matalalla rahilla, eteenpäin kumartuneena ja uutterasti kenkiä tehden.

KUODES LUKU.

Suutari.

"Hyvää päivää!" sanoi herra Defarge, katsellen valkoista päätä, joka kumartui syvään suutarityön yli.

Se kohosi hetkeksi ylös ja hyvin heikko ääni vastasi tervehdykseen, ikäänkuin kaukaisuudesta:

"Hyvää päivää!"

"Te olette yhä kiireellisessä työssä, huomaan?"

Pitkän vaitiolon jälkeen kohosi pää toisen kerran ja ääni vastasi: "Niin, minä työskentelen". Tällä kertaa katseli syvälle vaipunut silmäpari kysyjään, ennenkuin kasvot jälleen vaipuivat alas.

Äänen heikkous oli sääliittävä ja kauhistuttava. Se ei ollut ruumiillisen uupumuksen heikkoutta, vaikka vankeudella ja huonolla kohtelulla oli epäilemättä myöskin siinä osansa. Se oli harjoituksen puutteesta ja yksinäisyydestä johtuvaa heikkoutta, siinä sen surullinen omituisuus. Se oli kuin viimeinen, heikko kaiku äänestä, joka kuului kauvan, kauvan sitten. Niin täydellisesti oli se kadottanut inhimillisen äänen elon ja soinnun, että se vaikutti mieleen kuin muinoin ihana väri, joka on haalistunut heikoksi vivahdukseksi. Se oli niin matala ja kolea, että se muistutti maanalaista ääntä. Niin selvästi ilmaisi se kadonneen ja toivottoman olennon, että nälkään nääntynyt matkailija, uupuneena yksinäisestä vaelluksestaan erämaassa, olisi sillä äänellä kuiskannut kodistaan ja ystävistään, ennenkuin hän paneusi kuolemaan.

Kotvainen oli kulunut, suutarin hiljaisesti työskennellessä, ja syvälle vaipuneet silmät katsoivat ylös jälleen, ei mistään asian harrastuksesta eikä uteliaisuudesta, vaan hänellä oli tylsä, koneellinen tietoisuus siitä, että paikka jossa hänen ainoa vieraansa oli seisonut, ei vielä ollut tyhjä.

"Minä päästän vähän enemmän valoa tänne", sanoi Defarge, joka ei ollut irroitannut katsettaan suutarista. "Voitteko kestää vähän enemmän valoa?"

Suutari lakkasi työstään ja katseli tylsästi laattialle, vasemmalle puolelleen; sitten samaten oikealle puolelle ja viimein ylös puhujaan.

"Mitä sanoitte?"

"Kestättekö vähän enemmän valoa?"

"Minun täytyy kestää, jos te päästätte sitä sisään." (Hän pani heikon painon toiselle sanalle.)

Aukon toinen puolisko avattiin hiukan enemmän. Leveä valonsäde virtaili ullakkokamariin ja valaisi työntekijää, joka keskentekoinen kenkä polvellaan, lepäsi työstään. Hänen harvat, karkeat työkalunsa ja jotkut nahkapalaset olivat hänen jaloissaan sekä rahilla. Hänellä oli valkoinen, takkuinen, mutta lyhyenlainen parta, kasvot olivat kuopallaan ja silmät erinomaisen kirkkaat. Hänen riutuneissa ja laihoissa kasvoissaan ja tummien kulmakarvojen ja pörhöisen tukan alta olisivat ne näyttäneet suurilta, vaikka olisivatkin olleet pienet; mutta ne olivat luonnostaankin suuret ja vaikuttivat ylikuonnollisilta. Hänen keltainen paitariekeleensä oli auki kaulan kohdalla ja paljasti hänen kuivan ja riutuneen ruumiinsa. Hän itse, hänen liinainen puseronsa, riippuvat sukkansa ja kaikki hänen pahaset vaaterepaleensa olivat suoranaisten valon ja ilman puutteesta haalistuneet niin himmeiksi, yksitoikkoisiksi ja pergamentin värisiksi että olisi ollut vaikea erottaa niitä toisistaan.

Hän varjosti kädellään silmiään valolta ja siinä kädessä näyttivät luutkin läpikuultavilta. Niin istui hän, silmässä tyhjä, tuijottava katse ja lepäsi työstään. Hän ei koskaan katsellut edessään olevaan ihmiseen, silmäilemättä ensin kummallekin puolelle itseään, ikäänkuin ei hän enää pystyisi yhdistämään paikkaa ääneen; hän ei koskaan puhunut silmäilemättä näin ympärilleen ja unohti siten vastata.

"Aiotteko saada valmiiksi tämän kenkäparin tänään?" kysyi Defarge, viitaten herra Lorrya lähemmäksi.

"Mitä sanoitte?"

"Aiotteko lopettaa nuo kengät tänään?"

"En voi sanoa aionko. Arvattavasti lopetan ne. En tiedä."

Mutta kysymys muistutti hänelle työtään ja hän kumartui uudestaan sen yli.

Herra Lorry astui hiljaa esiin, jättäen tyttären oven suuhun. Hänen seistytään minuutin tahi pari Defargen vieressä, katseli suutari ylös. Hän ei osottanut mitään hämmästyksiä nähdessään uuden olennon edessään, mutta käden levottomat sormet eksyivät hänen huulilleen, kun hän katseli vastatullutta (hänen huulensa ja kyntensä olivat samanväriset, kalpeat ja lyijynkarvaiset), sitten laskeutui käsi työhön, ja hän kumartui jälleen kenkäänsä valmistamaan. Tämä katse ja liike olivat vain silmänräpäyksen työtä.

"Teillä on vieraita, kuten näette", sanoi herra Defarge.

"Mitä sanoitte."

"Täällä on vieras."

Suutari katsoi ylös, kuten taannoin, mutta ei keskeyttänyt työtään.

"Kas niin!" sanoi Defarge. "Täällä on herra, joka taitavasti tehtyä kenkää nähdessään, ymmärtää sitä arvostella. Näyttäkää hänelle tuo kenkä, jota parasta aikaa teette. Herra, ottakaa se."

Herra Lorry otti sen käteensä.

"Kertokaa tälle herralle, minkälainen kenkä tämä on ja sanokaa hänelle tekijän nimi."

Tavallista pitemmän vaitiolon jälkeen vastasi suutari:

"Olen unohtanut mitä minulta kysyitte. Mitä sanoitte?"

"Kysyin ettekö voi selittää herralle minkälaista kenkää te nyt teette."

"Se on naisen kenkä. Se on nuoren naisen kävelykenkä. Se on viimeistä kuosia. En ole koskaan sitä kuosia nähnyt. Minulla oli malli käytettävänäni." Hän silmäili kenkää ja pikainen ylpeyden vivahdus kuvautui hänen kasvoillaan.

"Entä tekijän nimi?" sanoi Defarge.

Päästettyään työn kädestään, asetti hän oikean käden rystäävät vasemman käden sisäpuoleen ja taas päinvastoin, sitten sivelä hän toisella kädellään partaista leukaansa ja jatkoi taas edelleen säännöllisesti ja herkeämättä näitä eri liikkeitä. Herättää hänet tästä tylsyydestä, johon hän aina puhuttuaan vaipui, olisi ollut yhtä kuin hyvin heikon ihmisen herättäminen pyörtymisestä tahi yrittäminen kuolevaisen

sielua pidättää jonkun ilmestyksen toivossa.

"Kysyittekö nimeäni?"

"Kysyin niinkin."

"Sataviisi, pohjoinen torni."

"Siinäkö kaikki."

"Sataviisi, pohjoinen torni."

Väsyneesti ääntäen — se ei ollut huokausta eikä ähkymistä, — kumartui hän jälleen työnsä puoleen, kunnes hiljaisuus uudellen päättyi.

"Oletteko suutari ammatiltanne?" sanoi herra Lorry, katsoen häneen vakavasti.

Hänen kuopallaan olevat silmänsä kääntyivät herra Defargen puoleen, ikäänkuin olisi hän tahtonut siirtää kysymyksen hänelle, mutta kun ei mitään apua lähtenyt sieltä päin, kääntyivät ne takaisin kysyjään harhailtuaan ensin laattialla.

"Suutariko ammatiltani? En, en ollut ammatiltani suutari, minä — minä — opin sen täällä. Opin itse. Pyysin lupaa."

Hän vaipui taas tylsyyteen moneksi hetkeksi, jatkaen lakkaamatta tahdinmukaisia käsiliikkeitään. Hänen silmänsä palasivat viimein hitaasti niihin kasvoihin, joita ne olivat välttäneet, hän hätkähti ja alkoi uudelleen, niinkuin nukkunut, joka herätessään palaa takaisin eilisiltaseen asiaan:

"Pyysin lupaa saada oppia sitä, ja se myönnettiin minulle monien vastuksien jälestä kauvan odotettuani, ja siitä pitäen olen tehnyt kenkiä."

Hänen ojentaessaan kättään, ottaakseen kengän, joka häneltä oli viety, sanoi herra Lorry, yhä katsellen häntä vakavasti kasvoihin:

"Herra Manette, ettekö ollenkaan minua muista?"

Kenkä putosi maahan ja hän istui siinä jäykästi katsellen kysyjään.

"Herra Manette"; herra Lorry pani kätensä Defargen käsivarrelle; "ettekö ollenkaan muista tätä miestä? Katsokaa häneen. Ja katsokaa minuun. Eikö mieleenne muistu muuan vanha pankkiherra, eikö vanhoja pankkiasioita, vanha palvelija ja vanhat ajat, herra Manette?"

Monivuotisen vangin silmäillessä jäykästi vuoroin herra Lorrya, vuoroin Defargea, alkoivat toimivan, valppaan älyn kauvan sitten haihtuneet merkit vähitellen työskennellä hänen otsallaan, läpi sen sankan sumun, joka oli laskeutunut hänen ylitsensä. Ne peittyivät jälleen, heikkonivat, poistuivat, mutta olivat silmänräpäykseksi näyttäytyneet. Nuori tyttö oli hiipinyt seinää myöten, asettuen niin, että taisi hänet nähdä. Nyt seiso i hän isäänsä katsomassa ja niin selvästi uudistui tämä ilme tytön kauniilla kasvoilla — hänen kätensä, jotka hän ensin oli kohottanut pelvosta ja säälistä, milteipä pitääkseen onnettoman vangin loitolla itsestään ja häätääkseen silmistään hänen näköään, ojentuessa nyt häntä kohti, palaen halusta painaa aavemaista päätä hänen lämpimälle povelleen ja rakkaudellaan herättää hänessä eloa ja toivoa — niin selvästi uudistui tämä ilme (vaikka voimakkaammin) hänen nuorilla, kauniilla kasvoillaan, että näytti kuin olisi se liikkuvan valon lailla muutellut isästä tyttäreen.

Mutta pimeys laskeutui taas vangin yli. Hän katseli heitä kumpaakin yhä vähemmällä tarkkaavaisuudella. Hänen silmänsä etsivät synkkinä ja sieluttomina laattiaa ja harhailivat ympäri kuten ennenkin. Viimein tarttui hän syvästi ja pitkään huokaisten kenkään ja jatkoi työtään.

"Oletteko tuntenut hänet, herra?" kysyi Defarge kuiskaten.

"Olen, silmänräpäyksen. Ensin pidin sitä toivottomana, mutta minä olen kieltämättä yhden ainoan silmänräpäyksen nähnyt samat kasvot, jotka ennen niin hyvin tunsin. Hiljaa. Vetäytykäämme kauemmas. Hiljaa."

Tytär oli poistunut ullakon seinästä aivan lähelle rahia, jolla isä istui. Jotain kauhistuttavaa oli tämän täydellisessä tietämättömyydessä tästä olennosta, joka olisi voinut ojentaa kätensä ja kosketella häntä, hänen siinä nojautuessa työnsä yli.

Ei sanaakaan sanottu, ei ääntä kuulunut. Tyttö seiso i kuin henki hänen vieressään, ja hän kumartui työnsä yli.

Viimein sattui hän vaihtamaan kädessään pitelemänsä työkalun suutarinveitseensä. Se ei ollut sillä puolella, missä hänen tyttärensä seiso. Hän oli ottanut sen käteensä ja kumartunut jälleen jatkamaan työtään, kun hänen silmänsä osuivat tytön hameenhelmoihin. Hän kohotti silmänsä ja näki hänen kasvonsa. Molemmat katsojat ryntäsivät kohdalle, mutta tyttö seisautti heidät kädenliikkeellä. Hän ei kuten he pelännyt suutarin iskevän veitsensä häneen.

Isä tuijotti tyttärensä kauhistuneen näköisenä ja hetken kuluttua alkoivat hänen huulensa muodostaa sanoja, vaikkei ääntä niistä lähtenyt. Vähitellen kuultiin hänen nopean ja vaivaloisen hengityksen lomassa sanovan:

"Mitä tämä on?"

Kyynelten valuessa tyttären kasvoille vei hän kätensä huulilleen ja heitti vangille lentomuiskuja, sitten painoi hän ne rinnoilleen ikäänkuin olisi hän syleillyt isäraukkansa päätä.

"Ettehän te ole vanginvartijan tytär?"

"En", huokasi tytär.

"Kuka te olette?"

Koska hän pelkäsi äänensä pettävän, istuutui hän rahille suutarin viereen. Tämä vetäytyi syrjään, mutta tyttö laski kätensä hänen käsivarrelleen. Omituinen vavahdus kulki läpi vangin ruumiin, hän laski hiljaan veitsen kädestään ja istui tuijottaen vieruskumppaniinsa.

Kultahiuksensa, jotka olivat pitkissä kiharoissa, oli tyttö pyyhkäissyt syrjään ja ne aaltoilivat nyt vapaasti hänen kaulallaan. Suutari lähenteli vähitellen kättään, tarttui niihin ja tarkasteli niitä. Kesken tätä puuhaa hän hämmentyi, huokasi jälleen syvään ja tarttui suutarityöhönsä.

Mutta sitä ei kestänyt kauvan. Päästään hänen käsivartensa, laski tyttö kätensä hänen olalleen. Silmäiltyään sitä epäröivästi pari, kolme kertaa, heitti suutari työnsä, nosti kätensä kaulalleen ja veti esiin mustuneen nauhan, johon oli kiinnitetty pieni, kokoontaitettu riepunen. Hän aukasi sen huolellisesti polvellaan, se sisälsi hiukkasen hiuksia, ainoastaan kaksi tahi kolme pitkää, kultaista hiussäiettä, jotka hän muinaisina aikoina oli punonut sormensa ympäri.

Hän otti taas nuoren tytön hiuksia käteensä ja katseli niitä tarkkaan. "Ne ovat samoja, kuinka on tämä mahdollista? Koska? Kuinka?"

Miettiväinen ilme kun taas palasi hänen otsalleen, tuntui hän tajuavan, että sama ilme myöskin näkyi nuorena työssä. Hän käänsi hänet kokonaan valoa kohti ja katseli häntä.

"Hän nojasi päätään olkapäälleni sinä iltana kun minut kutsuttiin pois kotoa — hän oli levoton puolestani, vaikka minä en pelännyt — ja heidän viedessä minua pohjoiseen torniin, löysivät he nämät hihallani. Jätättehän ne minulle? Ne eivät milloinkaan kykene vapauttamaan ruumistani, mutta ehkä sieluni. Niin minä puhuin. Vielä sen hyvin muistan."

Hän muodosti nämät sanat monta kertaa huulillaan ennenkuin hän ne lausui. Mutta kun hän oli löytänyt sopivat sanat, tulivat ne hänen huuliltaan yhtenäisesti, joskin hitaasti.

"Mitenkä? *Tekö se olitte?*"

Molemmat katselijat ryntäsivät uudestaan esiin nähdessään isän kääntyvän tytärtä kohti peloittavan kiivaasti. Mutta tyttö istui aivan hiljaan hänen vieressään ja sanoi vain matalalla äänellä: "Pyydän hyvät herrat, elkkää meitä lähestykö, elkkää puhuko mitään, elkkää liikkuko!"

"Kuule", huudahti suutari, "kenenkä oli tämä ääni?"

Näin huudahtaen hän päästi tytön käsistään ja vei kätensä valkoiseen tukkaansa, jota hän repi raivokkaasti. Mutta tämä raivo sammui, kuten kaikki häneltä sammui, paitsi hänen työnsä. Hän kääri uudelleen kokoon pienen myyttynsä ja koetti kätkeä sen poveensa, mutta hän katseli yhä tyttöä ja pudisti synkkänä päätään.

"Ei, ei, ei, te olette liian nuori ja kukkea. Se olisi mahdotonta. Katsokaa vankia. Nämät eivät ole ne kädet, jotka hän tuns, nämät eivät ole ne kasvot, jotka hän tuns, tätä ääntä ei hän koskaan kuullut. Ei, ei. Ne molemmat — mies ja vaimo — he elivät ennen noita pitkiä vuosia pohjoistornissa — miespolvia sitten. Mikä on nimenne, armas enkeli?"

Iloissaan hänen lauhtuneesta äänestään, polvistui hänen tyttärensä hänen eteensä ja laski rukoillen kätensä hänen rinnalleen.

"Oi sir, toisen kerran saatte kuulla nimeni, ja kuka oli äitini, kuka isäni, ja miksi en koskaan tiennyt heidän haikean haikeasta kohtalostaan. Mutta en saata kertoa sitä nyt, enkä täällä. Sen vain voin teille sanoa täällä ja nyt, että pyydän teitä koskettelemaan ja siunaamaan minua. Suudelkaa, suudelkaa minua! Oi rakas, rakas!"

Hänen kylmä, valkoinen päänsä painautui tyttären kiiltäviin hiuksiin, jotka lämmittivät ja valaisivat sitä ikäänkuin olisi vapauden valo loistanut hänelle.

"Jos ääneni — en tiedä onko niin — mutta toivon että niin on — jos ääneni muistuttaa mieleenne toista ääntä, joka kerran kaikui korvissanne kuin suloisin soitto, niin itkekää sitä, itkekää sitä. Jos kosketellessanne hiuksiani, koskettelette jotain, joka johtaa mieleenne rakasta päätä, joka lepäsi povellanne, ollessanne nuori ja vapaa, niin itkekää sitä! Jos minä puhellessani kodista, joka meitä odottaa, jossa tahdon olla teille uskollinen velvollisuuksissani ja hellä huolenpidossani, palautan muistoonne kodin, joka kauvan on ollut autiona, sydän parkanne nääntyessä, niin itkekää sitä, itkekää sitä."

Hän sulki isän lähemmäksi itseään ja tuuditti häntä sylissään kuin lasta.

"Jos minä, rakkahin, teille kertoessani, että tuskanne on lopussa, että olen tullut tänne vapahtamaan teitä siitä, että lähdemme Englantiin, elääksemme levossa ja rauhassa, jos minä, kertoessani tätä, johdan mieleenne, että hyödyllinen elämäne on hukattu ja että synnyinmaanne Ranska on ollut niin julma kohtaanne, niin itkekää sitä, itkekää sitä. Ja jos, sanoessanne teille nimeni ja kertoessani isästani, joka vielä elää, ja äidistäni, joka on kuollut, jos silloin kuulette, että minun täytyy polvistua kunnioitetun isäni eteen, rukoilemaan häneltä anteeksi, etten koskaan ole hänen tähtensä ahertanut kaiken päivää, enkä valvonut ja itkenyt hänen kohtaloaan öisin, koska äitiraukkani rakkaus salasi minulta hänen tuskansa, itkekää sitä, itkekää sitä. Itkekää silloin hänen puolestaan ja minun! Kiittäkää Jumalaa, hyvät herrat! Tunnen hänen pyhät kyneleensä kasvoillani, ja hänen nyyhkytyksensä tunkevat sydämmeeni, oi! katsokaa, kiittäkää Jumalaa puolestamme, kiittäkää Jumalaa!"

Suutari oli vaipunut nuoren tytön syliin ja hänen päänsä oli joutunut hänen rinnoilleen. Tämä näky oli niin liikuttava ja samassa niin kauhea kaiken sen hirvittävän vääryyden ja kärsimyksen tähden, mikä siihen liittyi, että molemmat katselijat peittivät kasvonsa.

Kun hiljaisuus ullakkokamarissa oli kauvan ollut häiritsemättä ja vanhuksen kuohuva povi ja värisevä ruumis jo aikoja oli vaipunut siihen lepoon, joka aina seuraa kaikkia myrskyjä — vertauskuva ihmiskunnalle siitä levosta ja rauhasta, johon elämän myrskynkin viimein täytyy vaieta — astuivat he esiin nostaakseen maasta isän tyttärineen. Ensimmäinen oli vähitellen vaipunut laattialle ja makasi siinä lamautuneena, aivan horrostilassa. Tytär oli painautunut häneen ja tuki käsivarrellaan hänen päätään, ja hänen hiuksensa aaltoilivat vangin ylitse, suojellen häntä valolta.

"Jos häntä häiritsemättä", sanoi neiti Manette, ojentuen kätensä herra Lorrylle, joka useita kertoja niistettyään nenäänsä, nojautui heidän puoleensa, "voisi järjestää asiat niin, että saattaisimme jättää Pariisin nyt heti, että voisimme hänet suoraa päätä tästä huoneesta..."

"Ajatelkaahan toki onko hänessä miestä lähtemään nyt matkalle?" kysyi herra Lorry.

"Ennemmin hän sen kestää, luulisin, kuin jäädä tähän, hänelle niin hirvittävään kaupunkiin."

"Se on varma", sanoi Defarge, joka oli polvistunut, paremmin nähdäkseen ja kuullakseen. "Ja ennen kaikkea on parasta, että herra Manette lähtee Ranskasta tiehensä. Sanokaa, menenkö vuokraamaan vaunut ja postihevokset."

"Se on toimitettava asia", sanoi herra Lorry, palaten entiseen, säännölliseen käytöstapaansa, "ja missä sellainen on suoritettava, on paras minun se suorittaa."

"Olkaa siis hyvä", pyysi neiti Manette, "ja jättäkää meidät tänne. Te näette mitenkä hän on tyyntynyt, eikä teidän nyt tarvitse huolehtia jättää minut hänen luokseen. Ja minkä vuoksi te pelkäisitte? Lukitkaa vain ovi, ettei kukaan meitä häiritse, enkä epäile että palatessanne tapaatte hänet yhtä tyyneenä kuin nytkin. Kaikessa tapauksessa vaalin minä häntä kunnes palaatte, ja sitten kuletamme hänet heti täältä pois."

Sekä herra Lorry että Defarge olivat sangen haluttomat tähän ehdotukseen, ja toinen heistä olisi mieluummin jäänyt heidän seurakseen. Mutta kun paitsi hevosia ja ajopeliä myös oli hankittavana passit ja aika oli täpärällä, sillä päivä lähenee loppuaan, päättivät he viimein kiireesti jakaa keskenään välttämättömimmät tehtävät ja kiiruhtivat niitä toimittamaan.

Pimeän tullessa kallisti tytär päänsä kovalle permannolle isän viereen ja katseli häntä. Pimeys pakeni, ja he makasivat molemmat hiljaa, kunnes valonsäde kiilui läpi seinän rakosten.

Herra Lorry ja herra Defarge olivat saaneet kaikki valmiiksi matkaa varten, ja toivat paitsi matkavaippoja ja peitteitä, myöskin leipää, lihaa, viiniä ja lämmintä kahvia. Herra Defarge pani eväät ja kädessään olevan lampun suutarin rahille (huoneessa ei ollut muita kaluja kuin se ja olkinen vuode), jonka jälkeen hän ja herra Lorry herättivät vangin ja auttoivat hänet jaloille.

Ei mikään ihmisjärki olisi hänen kasvojensa tylsässä kauhussa saattanut lukea hänen sielunsa salaisuuksia. Tajusiko hän mitä oli tapahtunut, muistiko hän mitä hänelle oli puhuttu, älysikö hän vapaa olevansa — siinä kysymyksiä, joihin ei mikään ihmisäly olisi voinut vastata. He kokivat puhutella häntä, mutta hän oli niin sekasin ja niin hidas vastaamaan, että he säikähtäen hänen hämmennystään päättivät jättää hänet rauhaan. Hänellä oli hurja, hämmentynyt tapa tarttua käsin päähänsä, seikka, jota ei tätä ennen oltu huomattu; mutta jokainen hänen tyttärensä äänensointu tuotti hänelle nautintoa, ja hän kääntyi aina tämän puhuessa häntä kohti.

Tottunut kun oli pakkoon ja kuuliaisuuteen, söi ja joi hän mitä hänelle annettiin ja pukeutui vaippaan ja muihin hänelle tuotuihin lämpimiin peitteisiin. Hän antoi mielellään tyttärensä pujottaa kätensä hänen käsivarteensa ja tarttui hänen käteensä ja piteli sitä.

He alkoivat alasmenoa. Herra Defarge kulki edellä lamppu kädessä, herra Lorry päätti tämän pienen kulkueen. He eivät olleet monta askelta astuneet pitkää porraskäytävää, kun Manette pysähtyi tuijottaen kattoon ja seiniin.

"Tunnetko nämät paikat, isäni? Muistatko tullessi ylös näitä portaita?"

"Mitä sanotte?"

Mutta ennenkuin hän ehti toistaa kysymyksen, mutisi vanki ikäänkuin olisi se hänelle toistettu:

"Muistanko? En muista. Siitä on niin pitkä aika kulunut."

Silminnähtävästi ei hän vähääkään muistanut tulleensa vankilasta tähän taloon. He kuulivat hänen mutisevan: "Sataviisi, pohjoinen torni"; kun hän tähysteli ympärilleen, etsivät hänen silmänsä selvästi paksuja vankilanmuureja, jotka niin kauvan olivat häntä ympäröineet. Heidän päästyä pihalle, muutti hän vaistomaisesti askeliaan, kuin olisi hän odottanut nostosiltaa, ja kun sitä ei ollutkaan näkyvässä ja hän näki vaunut ulkona avonaisella kadulla, päästi hän tyttärensä käden ja tarttui taas päähänsä.

Portilla ei ollut ihmisjoukkoa, ikkunoissa ei näkynyt kurkistelevia päitä, ei edes satunnaista jalkamiestä näkynyt kadulla. Luonnoton hiljaisuus ja jylyys vallitsi kadulla. Madame Defarge, joka nojautuen ovenpieleen neuloi eikä nähnyt mitään, oli ainoa näkyvässä oleva elävä olento.

Vanki oli jo astunut vaunuihin tyttärineen, kun herra Lorryn jalka seisahtui vaununastimille, vangin ruikuttavalla äänellä kysellessä suutaritarpeitaan ja lopettamattomia kenkiään. Rouva Defarge huusi paikalla miehelleen käyvänsä ne noutamassa, ja niin hän lähti yhä neuloen, pois lampunvalosta pihan poikki. Hän palasi sukkelaasti tuoden ne mukanaan ja pisti ne vaunuihin, ja heti sen jälkeen nojautui hän taas oven pihtipielin, neuloi, eikä nähnyt mitään.

Defarge nousi ajurinuimelle ja komensi: "kaupunginportille!" Postimies läiskäytti ruoskaansa ja vaunut rämisivät tiehensä himmeitten lyhtyjen alla, jotka heiluivat niitten päällä.

Heiluvien lyhtyjen alla — ne heiluivat aina kirkkaammalla valolla hienommilla kaduilla ja himmeämmin sivukaduilla — ohi valaistujen puotien, rähisevien ihmisjoukkojen, ohi kirkkaasti valaistujen kahvilain ja teatterisisäänkäytävien, karautettiin kaupunginportille. Vahtihuoneen edustalla seisoi sotamiehiä lyhdyt kädessä. "Matkustajat, näyttäkää paperinne!" —

"Tässä on, herra upseeri", sanoi Defarge, astuen alas vaunuista ja vetäen hänet vakavana syrjään, "tässä on herran passi, tuon valkotukkaisen, vaunussa istuvan, ne jätettiin minun huostaani kuten hän itse ... ssa!" Hän alensi äänensä, sotilaslyhdyt liehuivat, muuan virkapukuinen käsivarsi työnnettiin vaunuihin ja käsivarten kuuluvat silmät katselivat kuin harvinaista näkyä, vanhaa, valkopäistä herraa. "Hyvä on. Eteenpäin!" kuului virkapuvusta. "Hyvästi!" sanoi Defarge. Ja niin sitä ajettiin aina himmeämpien lamppujen ohitse, ulos korkean tähtitaivaan alle.

Tämän liikkumattoman ja ikuisen valokaaren alla, — ovathan jotkut valot niin kaukana pienestä maapallostamme, että oppineet meille kertovat että on epäiltävää ovatko niitten säteet vielä keksineet sitä pientä pistettä avaruudessa, jossa kärsitään ja toimitaan — olivat yön varjot syvät ja mustat. Kylmänä levottomana väliaikana, aina päivänkoittoon asti, kuiskuttivat ne taas herra Jarvis Lorryn korviin — hänen istuessaan vastapäätä haudattua miestä, joka oli pelastunut, ja tuumiessaan mitkä ylevät sielunvoimat lienevät ijäksi menneet kadoksiin ja mitkä olivat mahdolliset palauttaa entiselleen — tuon vanhan kysymyksen:

"Toivon, että mielellänne palaatte elämään?"

Ja vanha vastaus:

"Enpä tiedä."

Ensimmäisen kirjan loppu.

TOINEN KIRJA.

Kultainen lanka.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Viiden vuoden kuluttua.

Tellsonin pankki Temple Barissa oli jo vuonna tuhat seitsemänsataa kahdeksankymmentä vanhentunut rakennus. Se oli hyvin pimeä, hyvin ruma ja epämukava. Myös siveelliseen katsantokantaankin nähden oli se vanhentunut rakennus, sillä toiminimen osakkaat olivat ylpeät sen pienuudesta, ylpeät sen pimeydestä, rumuudesta ja epämukavuudesta. Vieläpä kerskailivatkin sen erinomaisesta etevyydestä näissä kohdin ja elivät siinä vahvassa vakaumuksessa, että jos siinä olisi vähemmän muistuttamista, olisi se myöskin vähemmän arvossa pidetty. Se ei ollut mikään passiivinen usko, vaan aktiivinen ase, jonka he lennättivät muita hienompia asioimiskonttooreja vastaan. Ei Tellsonilaiset (sanoivat he) tarvitse liikkumatilaa, ei Tellsonilaiset tarvitse valoa, eikä mitään kaunistuksia. Kenties kaipaa sitä Noakes & Kumpp tai Veljekset Snook; mutta Tellsonilaiset, Jumalan kiitos! —

Jokainen tämän pankin osakkaista olisi tehnyt poikansa perinnöttömäksi, jos hän olisi pannut kysymyksenalaiseksi Tellsonin pankin uudestaan rakentamisen. Siinä suhteessa oli Tellsonin toiminimi jotenkin samalla kannalla kuin maa, joka hyvin usein tekee poikansa perinnöttömäksi syystä, että he ovat ehdottaneet parannuksia maan laissa ja tavoissa, jotka kauvan on huomattu sopimattomiksi, mutta jotka sen johdosta vain ovat enemmän arvossa pidettyjä.

Siinä siis syy, miksi Tellsonin pankki oli epämukavuudessa voittanut ylimmän sijan. Murrettuasi auki idioottimaisesti uppiniskaisen oven, romahdat kaksi porrasta alas Tellsonin pankkiin ja tulet taas tietoihisi pienessä, viheliäisessä komerossa, jossa on kaksi pientä tiskiä, jonka ääressä ikivanhat ukkopahat panivat shekin väräjämään ikäänkuin olisi tuuli sitä huiskuttanut, heidän tarkastellessaan nimikirjoitusta rähjäisen ikkunan ääressä, joka alinomaa sai likaryöpyn niskaansa Fleet kadulta, ja joita sen omat rautaristikot ja Temple Barin synkät varjot yhä tummensivat. Jos tahtoi tavata itse toiminimeä, vietiin vieras jonkinlaiseen rangaistuskoppiin pihanpuolelle, jossa sai mietiskellä syntejään, kunnes toiminimi näyttäytyi, kädet housuntaskuissa ja saattoi tuskin vilkaista häneen harmaassa hämärässä. Säilytettävät rahat pistettiin vanhoihin, madonsyömiin puulaatikkoihin, joista pikku palasia lensi nenään ja alas kurkkuun niitä vedettäessä ja liikutettaessa edestakasin. Seteleistä lähti ummehtunut haju ikäänkuin olisivat muuttumaisillaan takasin lumpuiksi. Hopea sullottiin makkitorvien läheisyyteen ja ilkeät höyryt turmelivat sen kauniin kiillon parissa päivässä. Asiakirjat säilytettiin tilapäisissä kassaholveissa, — entisissä kyökeissä ja pesutuivissa — ja hikoilivat kaiken pergamenttirasvansa pankkihuoneen ilmaan. Keveämmät laatikot, jotka sisälsivät perhepapereita, vaelsivat erääseen yläkerran huoneeseen, jossa oli suuri päivällispöytä, missä ei kumminkaan koskaan annettu päivällistä ja missä vielä vuonna 1780 vanhat säilyssä olevat kirjeet, kuten ensi rakastettusi tahi pienokaistesi kirjoittamat, olivat vasta hiljan pelastuneet joutumasta niiden päiden töllisteltäviksi, jotka Abyssinian ja Ashanteen vertaisella raakuudella ja julmuudella pidettiin näytteillä Temple Barissa.

Mutta siihen aikaan oliin kuolemanrangaistus varsin suosittu resepti joka alalla, olipa sitä mitä ammattia tahansa, eivätkä Tellsonilaiset olleet siinä muita järempänä.

Onhan kuolema luonnon lääke vaikka mihin, miksikä ei siis myös lainsäädännössäkään. Kuolemaan tuomittiin siis väärentäjä, kuolemaan tuomittiin väärän setelin kauppaaja ja se, joka luvattomasti avasi toisen kirjeen; neljäkymmenen killingin ja kuuden pence varas tuomittiin kuolemaan; mies, joka piteli Tellsonin oven edustalla hevosta ja karkasi omia matkojaan sen kanssa, tuomittiin kuolemaan, väärän rahan tekijä tuomittiin kuolemaan, ne jotka panivat soimaan kolme neljänestä koko rikosasteikon nuoteista, olivat kuolemaan tuomitut. Eipä senvuoksi, että se olisi vähääkään ehkäisevästi vaikuttanut, kernaammin ehkä juuri päinvastoin — mutta sen kautta päästiin ainakin tähän elämään nähden sillä kertaa pulasta. Niinpä olivat Tellsonilaiset aikoinaan, kuten muutkin suuret, samanaikuiset kauppahuoneet, ottaneet niin monta ihmistä hengiltä, että jos Temple Bariin olisi ladottu ne päät, jotka he olivat antaneet katkaista ja toimittaa pois näkyvistä, olisivat ne luultavasti hyvin kuvaavalla tavalla himmentäneet sitä valohitusta, jonka alakerta sai osakseen.

Kaikennäköisiin pimeihin sopukkoihin ja komeroihin ahdettuina, hoitivat Tellsonin pankin ikivanhat ukot juhlallisina tehtäviään. Kun pankin palvelukseen otettiin nuori mies, piiloittivat he hänet johonkin, kunnes hän vanheni. He säilyttivät hänet jossain pimeässä paikassa kuin juustoa, kunnes häneen oli syöpynyt tuo oikea Tellsonin pankin haju ja home. Silloin vasta sallittiin hänen esiintyä mahtipontisesti suurten kirjain yli nojautuneena, ja nyt painoi hän polvipökyneen ja sääryksineen toiminimen yleisessä vaakakupissa.

Ulkopuolella Tellsonin pankkia, ei missään tapauksessa koskaan sisässä, ellei häntä erityisesti kutsuttu — oleskeli satunnaisia asioita varten mies, jota silloin tällöin käytettiin kantajana ja sananviejänä, ja joka oli toiminimen elävänä kylttinä. Hän ei milloinkaan ollut poissa konttooriaikoina, paitsi asioilla käydessään ja silloin häntä edusti poikansa, kamala kaksitoistavuotinen poikavekara, joka oli ilmetty isänsä. Yleisesti väitettiin, että Tellsonilaiset olivat suurenmoisen suvaitsevaisia tätä apulaistaan kohtaan. Pankki oli aina suvainnut jotain tämänlaista henkilöä, ja tuulet olivat ajelleet tämän henkilön tälle hänen paikalleen. Hänen sukunimensä oli Cruncher, ja sinä nuoruutensa merkkipäivänä, jolloin hän Houndsditchin seurakunnan kirkossa asiamiehellä kieltäytyi pimeyden töistä, vastaanotti hän toiseksi nimekseen Jerry'n.

Näyttämö oli herra Cruncherin yksityisasunto Hangingswordalleyssa Whitefriarissa; aika, puoli kahdeksan tuulisenä maaliskuunaamuna Anno Domini [Herran vuonna. Suom. muist.] 1780. (Herra Cruncher itse puhuessaan herran vuodesta käytti muotoa Anna Domino, nähtävästi siinä hurskaassa uskossa, että kristittyjen ajanlasku on lähtenyt erään kansantajuisen pelin keksinnöstä, jonka eräs nainen oli tehnyt ja antanut sille nimensä).

Herra Cruncherin huoneet eivät olleet hyvänhajuisessa ympäristössä ja niitä oli vain kaksi, vaikkapa pieni komero lasiruutuineen otettiin lukuun. Mutta ne olivat hyvin siistit. Vaikka oli aikainen hetki tuulisenä maaliskuunaamuna, oli jo huone, jossa hän oli makuulla, läpeensä laastu; ja aamiaiskuppien ja vatien alle oli honkapöydälle levitetty hyvin puhdas, valkoinen liina.

Herra Cruncher lepäsi tilkkupeitteen alla, ikäänkuin Harlekiini kotonaan. Ensin nukkui hän sikeästi, mutta vähitellen alkoi hän pyöriä ja viskautua vuoteellaan, kunnes hän viimein kohosi pinnalle pystytukka suorana ja terävänä kuin naula, ja näytti ihan kuin olisi se riistänyt lakanat siekaleiksi. Samassa huusi hän ylen julmistuneella äänellä:

"Perhana vie, eikö hän taas ole siinä puuhassa!"

Siistin ja ahkeran näköinen nainen nousi polviltaan nurkasta niin kiireesti ja vapisevana, että heti huomasi hänen olevan se henkilö johon purkaus oli tähdätty.

"Mitä", sanoi herra Cruncher ja tirkisteli ulos vuoteestaan, etsien saapasta, "joko sinä taas olet siinä puuhassa?"

Kunnioittaen aamua tällä toisella tervehdyksellä, viskasi hän saappaalla naista kolmanneksi tervehdykseksi. Se oli perin likainen saapas ja herra Cruncherin kotoisessa elämässä oli hyvin omituinen asianhaara se, että vaikka hän usein konttooriajan päätyttyä tuli kotiin puhtaissa saappaissa, huomasi hän seuraavana aamuna ylösnoustessaan samat saappaat loan peittämiksi.

"Mitä", sanoi herra Cruncher, joka osutessaan harhaan vaihteli vähän lausetapojaan, — "mitä sinä siinä taas horiset, senkin mustalainen?"

"Luin vain rukouksiani."

"Luit rukouksiasi! Sinä se olet mainio vaimo! Kuka sinut käskee kopsahtamaan maahan ja rukoilemaan minulle vahingoksi."

"Minä en rukoillut sinulle vahingoksi, rukoilin sinun puolestasi."

"Etpäs. Ja jos niin olikin, pyydän päästä moisista kohteliaisuuksista. Kuuleppas, nuori Jerry, sinulla on mainio äiti, joka rukoilee isäsi vahingoksi. Sinulla on tosiaankin velvollisuuksistaan pitävä äiti, poikani. Sinulla on kuin onkin jumalinen äiti, poikueni, hän kopsahtaa kumoon ja rukoilee, että leipäkulta vietäisiin hänen ainoan poikansa suusta."

Nuori herra Cruncher (joka oli paitasillaan) suuttui tästä pahanpäiväisesti ja kääntyen äitiinsä kieltäytyi kiivaasti kaikista hyökkäyksistä hänen ruokaansa vastaan.

"Ja minkäarvoisia, sinä ylvästelevä naasikka", sanoi herra Cruncher, huomaamatta ristiriitaa puheessaan, "luulet rukouksesi olevan? Sanoppas minkä hinnan määrääät rukouksillesi!"

"Ne kohoovat sydämmestä, Jerry. Muuta arvoa niillä ei ole."

"Muuta arvoa niillä ei ole", toisti herra Cruncher. "Sepä ei ollut paljon. Olkoon kuinka tahansa, niin en tahdo olla rukouksiesi esineenä, sen sanon sinulle. En voi sitä kärsiä. En tahdo tulla onnettomaksi *sinun* matelemisesi tähden. Jos sinun välttämättömästi täytyy moksahda maahan, tee se miehesi ja lapsesi hyväksi, eläkä niille vahingoksi. Jos minulla ei olisi ollut luonnotonta vaimoa, eikä tällä poikaraukalla luonnotonta äitiä, olisin ansainnut vähän rahoja menneellä viikolla, enkä vastarukousten, ja vastanaamojen ja jumalisuuden kautta joutunut aivan hunningolle. Perr-hana vie!" sanoi herra Cruncher, joka kaiken aikaa oli pukeutut päälleen, "eikös minua vaan hurskauden ja senkin lemmon vietävän tähden menneellä viikolla petkutettu niinkuin tällaista köyhää asiamiespaholaista suinkin petkuttaa saattaa. Nuori Jerry, pue yllesi, poikani, ja harjatessani saappaitani, pidä silloin tällöin silmällä äitiäsi, ja jos huomaat merkkiä uusiin maahanlankeemisiin, niin anna tieto minulle", hän kääntyi taas vaimoonsa, "minä en kärsi moista. Minä olen huojuva kuin ajurinratat, unelias kuin nukutuspulveri, jäseneni ovat niin jäykät, että ellei niitä niin pakottaisi, en, totta vie, tuntisi niitä omikseni, mutta taskuni on yhtä tyhjä siltä; ja minua epäilyttää että sinä olet puuhaillut aamusta iltaan estääksesi minua kokoamasta kolikoita ja sitä en siedä, senkin mustalainen. No, mitä sinulla nyt on sanottavana!"

Yhä muristen: "Niin, tietysti, tietysti olet sinäkin jumalinen. Sinä et tahtoisi nousta miehesi ja lapsesi etua vastaan, ethän" ja sinkoillen yhä purevia kipunoita vihansa tupruavasta kovasimesta, herra Cruncher rupesi saappaitaan harjaamaan ja tekemään muita yleisiä valmistuksia päivän toimia varten. Sillä aikaa hänen poikansa, jonka päätä ympäröi hienommat piikit, ja jonka nuoret silmät olivat lähekkäin, aivan kuten isän, piti silmällä äitiä, kuten käsketty oli. Hän pelotti tuontuostakin suuresti vaimoparkaa, syöksymällä ulos makuukomerostaan, jossa hän pukeutui, huutaen: "Nyt aiot moksahda maahan, äiti. — Isä hoi", ja nostettuaan tämän tyhjän hälinän, syöksyi hän jälleen sisään nenäkkäästi virnistäen.

Herra Cruncherin viha ei ollenkaan ollut sulanut hänen ruvetessaan suurukselle. Hän raivostui julmasti rouva Cruncherin siunatessa ruokaansa.

"No niin, senkin mustalainen! Mitäs nyt teet? Joko sinä taas alat?"

Hänen vaimonsa ilmoitti vain siunanneensa ruokaa.

"Elä tee sitä?" sanoi herra Cruncher, katsellen ympärilleen, kuin olisi hän odottanut leivän katoavan vaimon rukouksista. "Minä en tahdo, että minua siunataan pois kodistani. En tahdo että ruokani siunataan pois pöydältä. Suus kiinni!"

Sanomattoman punasilmäisenä ja äreänä, ikäänkuin olisi hän viettänyt koko yön seurassa, joka oli saanut ikävänlaisen lopun, Jerry Cruncher enemmän ahmi kuin söi suurustaan, ihan kuin mikä eläinnäyttelyn asukas. Kello yhdeksän tienoissa silitti hän ryppyistä naamaansa, ja esiintyi ulkonäöltään niin arvokkaana ja virallisena kuin hänen luonnollinen minuutensa antoi myöten ja lähti päivän töihin.

Hänen työtään taisi tuskin kutsua ammatiksi, vaikka hän mielellään puhui itsestään "kunniallisena asiamiehenä". Hänen varastonsa oli puujakkara, joka oli tehty tuolista ilman selkänöjää ja jonka nuori Jerry, kulki isänsä vieressä aamusin kantoi sille ikkunalle joka oli lähinnä Temple Baria. Siinä se ynnä kourallinen olkia, jota nyhtäistiin ohikulkevista ajopeleistä suojelemaan Cruncherin jalkoja kylmältä ja kostealta, oli päivän leirinä. Tällä paikallaan oli herra Cruncher yhtä tuttu Fleetkadulla ja Templessä, kuin itse Bar — ja melkein pä yhtä inhoittava.

Saatuaan leirinsä kuntoon neljänneksen yli yhdeksän, hyvään aikaan ehtiäkseen kohottaa kolmikulmaista hattuaan ikivanhoille ukkopahoille heidän astuessaan Tellsoniin, asettui Jerry paikalleen tänä tuulisena maaliskuunaamuna, nuori Jerry vieressään, milloin hän ei tehnyt partioretkiä läpi Barin, jakaakseen ohimeneville pojille, jotka olivat sopivan pienet näitä rakastettavia aikeita varten, ruumiillisia ja henkisiä loukkauksia, jotenkin tuimaluontoisia. Isän ja pojan, (sanomattoman

yhdennäköisinä), ääneti katsellessa aamuliikettä Fleetkadulle päät yhtä lähellä toisiaan kuin silmät, muistuttivat he ihmeisesti kahta apinaa. Yhdennäköisyys ei vähentynyt siitä tilapäisestä seikasta, että kypsynyt Jerry puri ja sylki suustaan oljenkorsia, nuoren Jerry'n räpäyttävien silmien seurattessa häntä yhtä väsymättömästi kuin kaikkia muita Fleetkadulla.

Muuan Tellsonin pankin vakinaisista sisävahtimestareista pisti päänsä ovesta sanoen:

"Kantajaa tarvitaan."

"Hurraa, isä! Työtä jo näin aikaisin aamulla!"

Onniteltuaan siten isäänsä, istuutui nuori Jerry itse jakkaralle, otti haltuunsa oljet, joita isä tähän asti oli pureskellut, ja mietiskeli.

"Aina vaan ruostetta! Hänen sormensa ovat aina ruosteessa", mutisi nuori Jerry. "Mistähän isäni saa kaiken tuon rautaruosteen? Täältä hän ei sitä saa."

TOINEN LUKU.

Muuan näytelmä.

"Tunnettehan hyvin Old Baileyn, eikö niin?" sanoi eräs vanhimpia kirjanpitäjiä Jerry sananviejälle.

"Ky-yllä, sir", vastasi Jerry, vähän jurosti. "Kyllä *tunnen* Baileyn".

"Niin tietysti. Ja tunnettehan herra Lorryn."

"Tunnen herra Lorryn paljon paremmin kuin Baileyn. Paljon paremmin", sanoi Jerry äänellä, joka jotenkin paljon muistutti vastahakoista todistajaa äskenmainitussa laitoksessa, "kuin mitä rehellisenä asiamiehenä välitän Baileyta tuntea."

"Hyvä on. Etsikää ovi, josta todistajat menevät sisään, ja näyttäkää tämä herra Lorrylle tuleva kirjeliippu ovenvartijalle. Silloin päästää hän teidät sisään."

"Oikeussaliin, sir?"

"Oikeussaliin."

Herra Cruncherin silmät näyttivät hiukan lähentelevän toisiaan ja vaihtavan kysymyksen: "Mitäs tästä mietit?"

"Odotanko oikeussalissa, sir?" kysyi hän tämän neuvottelun jälkeen.

"Sen sanon kohta. Ovenvartija jättää kirjelijun herra Lorrylle, silloin teette liikkeen, joka herättää herra Lorryn huomiota, ja näytätte paikan, jossa seisotte. Sitten seisotte siinä kunnes hän tarvitsee teitä."

"Siinäkö kaikki, sir?"

"Siinä kaikki. Hän tahtoo, että hänellä on sananviejä käytettävänä. Tämä kirjeliippu ilmoittaa teidän olevanne läsnä."

Vanhan kirjanpitäjän mieltäväisenä taittaessa kirjettä ja kirjoittaessa päällekirjoitusta, tarkasteli herra Cruncher häntä ääneti kunnes hän tuli imupaperiasteelle, ja sanoi sitten:

"Se on kai väärenysjuttu, joka on esillä tänä aamuna?"

"Maankavallus."

"Siis silpomista", sanoi Jerry. "Raakamaista!"

"Sellainen on laki", vastasi vanha kirjanpitäjä ja käänsi hämmästyneet silmälasinsa hänen puoleensa, "sellainen on laki."

"Laki on mielestäni julma silpoessaan ihmisiä. Siinä jo tarpeeksi, että ihminen tapetaan, vielä julmempaa silpoa häntä, sir."

"Ei suinkaan", sanoi vanha kirjanpitäjä. "Lakia tulee meidän kiittää. Hoitakaa te keuhkojanne ja ääntänne, ystäväni, ja antakaa lain hoitaa itseään. Sen neuvon annan teille."

"Se on kosteus, joka asettuu keuhkoihini ja ääneeni", sanoi Jerry, "jätän teidän tuomittavaksenne, kuinka kostea minun elinkeinoni on."

"Hyvä, hyvä", sanoi vanha kirjanpitäjä; "me ansaitsemme kaikki eri tavalla leipämme, toiset kostealla, toiset kuivalla. Tässä on kirje. Menkää nyt."

Jerry otti kirjeen, ja vähemmällä sisällisellä kunnioituksella, kuin mitä pinnalla näkyi puhui hän itseksensä: "Sinäkin sen vanha, kuiva", teki kumarruksen ja ilmoittaen pojalleen minne läksi, meni menojaan.

Siihen aikaan hirtettiin ihmisiä Tyburnissa, eikä Newgaten ulkopuolella olevalla kadulla siis vielä ollut sitä häpeällistä mainetta, jonka se sittemmin sai osakseen. Mutta vankila oli iljettävä paikka, jossa kaikkennäköisiä rikoksia ja irstailuja harjoitettiin ja kamalia tauteja syntyi, jotka vankien mukana kulkivat oikeussaliin ja väliin karkasivat suoraan syytettyjen penkiltä ylituomarin kimppuun, tempaisten hänet alas tuomarinistuimelta. Usein oli sattunut, että tuomari mustassa myssyssään oli lausunut oman tuomionsa samassa kuin vangin, vieläpä kuollut ennen häntä. Muuten oli Old Bailey tunnettu jonkinlaiseksi kuoleman majapaikaksi, josta kalpeita matkustajia alinomaa lähti liikkeelle rattaissa ja vaunuissa rajulle matkalle toiseen maailmaan. He taivalsivat likimain kaksi ja puoli peninkulmaa yleistä katua ja maantietä, ja harva jos yksikään kansalainen punastui häpeästä heitä nähdessään. Niin voimallinen on tapa ja niin toivottavaa olisi että se alkujaan olisi hyvä. Old Bailey oli myös kuuluisa kaakinpuustaan, vanhasta, viisaasta laitoksesta, jossa pantiin toimeen rangaistuksia, joiden laajuutta ei kukaan saattanut arvata, samoin raippavitsoistaan, toinen mainio laitos. Erinomaisen sivistävää ja mieltä ylentävää oli nähdä sen toimivan; vielä oli Old Bailey kuuluisa siitä, että siinä hierottiin laajalle ulottuvaa verirahainkauppaa, joka myöskin oli jätettä isien viisauksista ja järjestelmänmukaisesti johti kauneimpiin palkkarikoksiin, mitä on taivaan alla harjoitettu. Kerta kaikkiaan oli Old Bailey siihen aikaan oiva kuva säännön mahdista: "kaikki oleva on oikeata", aforismi, joka olisi yhtä ratkaiseva kuin laiska, ellei se sisältäisi sitä häiritsevää ristiriitaisuutta, että siis kaikki olematon oli väärää.

Raivaten itselleen tietä saastaisen joukon läpi, joka oli hajautunut sinne tänne tällä kamalalla näyttämöllä, taitavasti kuten mies, joka on tottunut kulkemaan hätäilemättä omia teitään, löysi sananviejä etsimänsä oven ja ojensi kirjeen luukusta sisälle. Kansa maksoi siihen aikaan päästäkseen katsomaan näytelmää Old Baileyssa, aivan kuten he maksoivat näytelmästä Bedlamissa — edellinen tietysti vaan oli paljon kalliimpi. Siksipä Old Baileyn ovet olivat tarkasti vartioidut — tietysti lukuunottamatta niitä vieraanvaraisia ovia, joista pahantekijät kuletettiin sisään, sillä ne olivat aina selkoselällään.

Hetken viivytyksen ja epäilyksen jälkeen kääntyi ovi vastahakoisesti hiemasen saranoillaan, sallien herra Jerry Cruncherin tunkeutua oikeussaliin.

"Mikä asia on esillä?" kysyi hän kuiskaten lähimmäiseltä naapuriltaan.

"Ei mikään vielä."

"Mikä tulee ensin?"

"Maankavallusasia."

"Jäsentensilpomisasiä, niinkö?"

"Oh!" vastasi mies tyytyväisenä; "hänet kuletetaan vankirattailla puoleksi hirtettäväksi, sitten otetaan hän alas hirsipuusta ja ratkotaan auki itsensä nähden, sitten otetaan sisälmykset ulos ja poltetaan hänen nähtensä, sitten katkaistaan kaula ja ruumis silvotaan neljään osaan. Niin kuuluu tuomio."

"Jos hän katsotaan syylliseksi, tarkoitatte?" lisäsi Jerry varmuuden vuoksi.

"Oh, he kyllä katsovat hänet syylliseksi", sanoi toinen, "älkää olko siitä huolissanne."

Herra Cruncherin huomio kääntyi nyt ovenvartijaan, jonka hän näki raivaavan itselleen tietä herra Lorryn luo kirjelappunen kädessä. Herra Lorry istui pöydän ääressä peruukkipäisten herrojen keskellä, lähellä erästä peruukkipäistä herraa, syytetyn asianajajaa, jolla oli suuri pakka paperia edessään, ja istui melkein vastapäätä erästä toista peruukkipäistä herraa. Tämän herran koko huomio, herra Cruncherin katsellessa häneen nyt tai myöhemmin näytti keskittyvän oikeussalin kattoon. Yskittyään karkeasti, hierottuaan leukaansa ja viitottuaan kädellään veti Jerry puoleensa herra Lorryn huomion;

herra Lorry nousi ylös katsellakseen missä hän oli, viittasi tyynesti kädellään ja istuutui jälleen.

"Mitä *hänellä* on tekemistä asian kanssa?" kysyi mies joka oli puhunut Jerry'n kanssa.

"Piru vie, jos minä sen tiedän", sanoi Jerry.

"Mitä teillä sitten on tekemistä sen asian kanssa, jos sallitte kysyä?"

"Piru vie, jos sitäkään tiedän", sanoi Jerry.

Tuomarin tulo ja siitä seuraava hälinä ja liike lopetti keskustelun. Nyt oli syytetyn penkki yleisen huomion keskipisteenä. Kaksi sen ääressä seisovaa vanginvartijaa meni ulos ja vanki tuotiin sisään ja asetettiin aitauksen sisään.

Kaikki läsnäolijat, paitsi peruukkipäinen herra, joka tarkasteli kattoa, tähystelivät häntä. Kaikkein huoneessa olevain henkäys vyöryi häntä vastaan meren, myrskyn tai tulipalon tavalla. Kiihkeitä kasvoja kurottautui pylväitten ja nurkkien takaa nähdäkseen häntä; katsojat peräpenkeillä kohosivat seisaalleen, etteivät kadottaisi hiuskarvaakaan hänestä; laattialla seisovat laskivat kätensä edessään seisovien olalle, nähdäkseen hänet, maksoi mitä maksoi, — seisovat varpaillaan, kapusivat ulkonemille, seisovat miltei ilmassa nähdäkseen joka tuuman hänestä. Näitten etummaisena seisoi Jerry kuin elävä palanen Newgaten piikkistä muuria, sihdaten kohti vankia oluthöyryä siitä virvoitusjuomasta, jonka hän oli nauttinut matkalla, ja jonka hän nyt sekoitti muihin olut-, viina-, tee-, kahvi-, ja ties mihin kaikkiin höyryihin, jotka lainehtivat häntä vastaan, murtautuen hänen takanaan olevia suuria ikkunoita vastaan saastaiseksi usvaksi.

Kaiken tämän tirkistelemisen ja töllistelemisen esine oli nuori, viidenkolmatta paikkeilla oleva mies, kaunis ja sirovartalainen, posket päivettyneet ja silmät tummat. Hänen käytöksensä oli nuoren gentlemannin. Hänellä oli yksinkertaiset mustat tahi tumman harmaat vaatteet ja hänen tukkansa, joka oli pitkä ja musta, oli sidottu niskaan mustalla nauhalla paremmin mukavuuden kuin koristuksen vuoksi. Niinkuin jokainen mielenliikutuskin ilmenee vaatteista huolimatta, jotka ruumiin peittävät, niinpä hänen tilastaan syntynyt kalpeuskin murtautui läpi posken ruskean värin, osottaen, että sielu on voimakkaampi aurinkoa. Hän kumarsi tuomarille, ja oli muuten ääneti ja aivan tyyni.

Se mielenkiinto, joka osottautui väkijoukossa tämän nuorukaisen töllistelemissä, ei ollut juuri sitä laatua, joka kohottaa ihmiskuntaa. Ellei häntä olisi uhannut niin kamala tuomio — jos hänellä olisi ollut pelastumisen toiveita muutamiin sen raakamaisiin yksityisseikkoihin nähden, — olisi hän samassa määrässä kadottanut viehätyksensä. Ruumis, joka oli tuomittava niin häpeällisesti silvottavaksi, oli juuri itsessään näytelmä; se kuolematon olento, joka oli teurastettava ja palasiksi riistettävä, synnytti juuri mielenkiihkoa. Minkä ulkokiillon eri katsojat antoivatkin harrastukselleen, riippuen kunkin sukkeluudesta ja itsensäpettämiskyvystä, oli tämä harrastus pohjaltaan petoeläimen kaltaista.

Hiljaisuutta oikeussalissa! Charles Darnay oli eilen kieltänyt olevansa syyllinen kanteeseen, joka antoi hänet ilmi (monta helisevää korulausetta) petollisena kavaltajana meidän loistavaan, jaloarvoiseen, ylevään j.n.e. ruhtinaamme, herraamme ja kuninkaaseemme nähden, syystä, että hän eri tilaisuuksissa, erinäisillä keinoilla ja tavoilla on avustanut Ludvigia, Ranskan kuningasta hänen sodassaan meidän mainittua loistavaa, jaloarvoista, ylevää j.n.e. se tahtoo sanoa, hän on matkannut edes takasin meidän loistavan, jaloarvoisen, ylevän j.n.e. kuninkaamme ja sanotun ranskalaisen Ludvigin alusmaiden välillä ja pahasisuisesti, petollisesti ja kavalasti j.n.e. ilmaissut sanotulle Ranskan Ludvigille, mitä joukkoja mainitulla meidän loistavalla, jaloarvoisella, ylevällä j.n.e. oli varalla Kanadaan ja Pohjois-Amerikkaan lähetettäväksi. Kaiken tämän Jerry, jonka päässä piikit kävivät yhä terävämmiksi, lakisanojen nostaessa hänen korvansa pystyyn, ymmärsi suurella mielihyvällä, ja tuli niinmuodin kierteäen kaartaa siihen käsitykseen, että ennen mainittu ja taas ennen mainittu Charles Darnay seisoi hänen edessään kuulusteltavana, että valamiehet vannoiivat valansa ja yliprokuraattori valmistui puhumaan.

Syytetty, jonka jo jokainen hengessä oli (ja joka kyllä sen tiesi) hirttänyt, mestannut ja kappaleiksi silponut, ei arastellut asemaansa, eikä ruvennut mihinkään teatteriasentoihin. Hän oli rauhallinen ja tarkkaavainen, seurasi oikeusmenojen avaamista vakavalla mielenkiinnolla ja seisoi siinä, kädet edessään olevan puupölkön päällä, niin tyynenä, etteivät ne liikuttaneet lehteäkään niistä yrteistä, joita siihen oli ripotettu. Koko oikeussali oli sirotettu yrtejä täyteen ja pirskotettu viinietikalla, varovaisuuskeino vankilanhajua ja vankilankuumetta vastaan.

Vangin yläpuolella riippui peili, jonka tuli luoda valoa hänen päälleen. Lukemattomia konnia ja kurjia raukkoja oli siihen heijastunut ja kadonnut sen pinnalta ja maan päältä. Jos lasi olisi voinut palauttaa heijastuskuvansa kuten meri kerran on antava kuolleensa, olisi tällä inhoittavalla paikalla kamalat kummitukset liikkuneet. Pikainen ajatus sen häpeällisestä ja alhaisesta tehtävästä liikkui ehkä vangin sielussa. Kuinka lie ollutkaan, hänen vähän muuttaessaan asentoaan tunsikin hän valojuovan kasvoillaan ja katseli ylös; ja nähdessään peilin hän punetui ja oikealla kädellään työnsi yrtit syrjään.

Tätä tehdessään sattuihin hänen kasvonsa kääntymään vasemmalle puolelle oikeussalia. Jotenkin hänen silmänsä tasalla istui nurkassa tuomari-istuimen luona kaksi henkilöä, joihinka hänen silmänsä kiintyivät niin välittömästi ja muuttuneella ilmeellä, että kaikki häneen tähdätyt silmät nyt kääntyivät heihin.

Katsojat näkivät edessään vähän päälle kahdenkymmenen olevan nuoren naisen, ja herrasmiehen, joka silminnähävästi oli hänen isänsä ja joka herätti huomiota valkoisilla hiuksillaan ja erityisellä jännitetyllä kasvojensa ilmeellä, mikä ei osottanut pontevuutta, vaan mietiskelyä ja itseensä sulkeutumista. Tämän ilmeen vallalla ollessa teki hän vanhan vaikutuksen, vaan sen haihduttua — kuten tällä hetkellä puhuessaan tyttärensä kanssa — oli hän kaunis mies, miehuutensa parhaassa iässä.

Hänen tyttärensä oli pujottanut toisen kätensä hänen käsivarteensa, siinä hänen vieressään istuessaan, ja laskenut toisen kätensä sen päälle. Kauhussaan näytelmästä ja säälistä vankiin oli hän painautunut lähelle isäänsä. Hänen otsansa ilmaisi selvästi kasvavaa kauhua ja osanottoa, joka ei nähnyt muuta kuin syytetyn vaaraa. Se oli siihen niin selvästi, niin voimakkaasti ja niin luonnollisesti piirretty, että katsojat, jotka tähän asti olivat olleet tunnottomat vankia kohtaan, sulivat tyttöä katsoessaan ja kuului kuiskaus: "Keitä he ovat?"

Jerry sananviejä, joka oli tehnyt omia havaintojaan omalla tavallaan, ja joka ajatuksissaan oli imenyt ruosteen sormistaan, kurkoitti kaulaansa kuullakseen keitä he olivat. Ihmisjoukko hänen ympärillään oli hitaasti levittänyt ja lähettänyt kysymyksen eteenpäin lähimpänä seisovalle oikeudenpalvelijalle, ja hänen luotaan kääntyi ja kulki se vielä hitaammin takasinpäin; viimein ennätti se Jerry'n luo:

"Todistajia."

"Millä puolella?"

"Vastaan."

"Ketä vastaan?"

"Vankia vastaan."

Tuomari, jonka silmät olivat kulkeneet samaan suuntaan, kokosi taas katseensa, nojasi tuoliinsa ja tarkasteli herkeämättä miestä, jonka elämä oli hänen kädessään. Nyt nousi yliprokuraattori punoamaan köyttä, terottamaan piilua ja iskemään naulat mestauslavaan.

KOLMAS LUKU.

Pettymys.

Herra yliprokuraattorin oli ilmoitettava valamiehille, että heidän edessään oleva vanki, joskin ikänsä puolesta nuori, oli vanha niiden petollisten vehkeiden harjoittamisessa, jotka hänen nyt oli elämällään maksettava. Vielä ilmoitti hän, ettei vangin yhteys maan vihollisen kanssa ollut alkanut tänään, eikä eilen, eikä menneenä vuonna, eikä sitä edellisenäkään. Että vanki oli varmasti pitemmän aikaa harhailut Ranskan ja Englannin välillä salaisissa asioissa, joihin hän ei ole saattanut antaa tyydyttävää selitystä. Että jos salavehkeitten luonnossa olisi menestystä (onneksi ei niin ollut) ei hänen hankkeittensa todellista ilkeyttä ja rikollisuutta olisi saatu ilmi. Mutta että Kaitselmuksen johdannosta eräs peloton ja moitteeton henkilö rupesi urkkimaan vangin hankkeita ja kauhusta tyrmistyneenä ilmaisi ne hänen Majesteettinsa valtiosihteerille ja korkeasti kunnioitettavalle valtaneuvostolle. Että tämä isänmaanystävä olisi astuva heidän eteensä. Että hänen asemansa oli kerrassaan suurenmoinen. Että hän oli ollut vangin ystävä, mutta äkkiä eräänä onnellisena ja onnettomana hetkenä keksiessään hänen halpamaisuutensa, päätti uhrata tämän kavaltajan, jota hän ei enää voinut povellaan helliä, isänmaan pyhälle alttarille. Että jos Englannissa olisi tapana, kuten vanhassa Kreikassa ja Roomassa pystyttää kuvapatsaita valtion hyväntekijöille, olisi tämä loistava kansalainen varmaan saanut osakseen sen kunnian. Että hänelle luultavasti ei kuvapatsasta pystytetä, koska täällä ei sitä tapaa käytetä. Että hyve, kuten runoilijat huomauttavat (useissa runosäkeissä, jotka hän kyllä tiesi valamiehillä olevan kielensä päässä; tällä kohtaa valamiesten kasvot ilmaisivat syyllisyyden tuntoa tietämättömyydestään tässä asiassa), oli tavallaan tarttuvaista, erittäin se loistava hyve, jota tunnetaan patriotismin eli isänmaanrakkauden nimellä. Että tämä ylevä, tahraton ja moitteeton todistaja, jonka todistuksiin oli

kunnia vedota — ansaitsematon kunnia tosin —, oli ollut vangin palvelijan yhteydessä ja hänessä virittänyt pyhän päätöksen tarkastella isäntänsä pöytälaatikot ja taskut sekä anastaa hänen paperinsa. Että hän (herra yliprokuraattori) oli valmistunut kuulemaan tämän ihailtavan palvelijan arvoa alennettavan; mutta että hän (herra yliprokuraattori) katsoi häntä sisariaan ja veljiään paremmaksi ja kunnioitti häntä enemmän kuin omaa (herra yliprokuraattorin) isäänsä ja äitiänsä. Että hän empimättä kehoitti valamiehiä tekemään samoin. Että näitten molempain vierasmiesten todistus heidän löytämänsä asiakirjojen ohessa, jotka nyt tulisivat esille otettaviksi, olisi toteen näyttävä vangilla olleen luettelon hänen Majesteettinsa sotajoukoista ja niitten jaotuksesta ja varustuksista maalla ja merellä, eikä ollut syytä epäillä hänen jättäneen nämät tiedot vihollisen haltuun. Että tosin ei voida todistaa luetteloja vangin omakätiseksi kirjoitukseksi, mutta että se ei todista mitään, olipa se paremmin kanteen eduksi, osottaen, että vanki oli viekas varokeinoissaan. Että todistuksien kuulustelussa oli mentävä viisi vuotta takaperin ajassa, ja silloin saataisiin toteen näytetyksi, että vanki oli jo muutamia viikkoja ennen englantilaisten ja amerikkalaisten joukkojen ensimmäistä yhteentörmäystä työskennellyt näissä turmiollisissa hankkeissa. Että tämän vuoksi valamiehistön, joka oli lainkuuliainen valamiehistö (sen hän tiesi) ja vastuunalainen valamiehistö (sen *he* tiesivät olevansa), aivan varmaan oli näkevä vangin syylliseksi ja lopettava hänen päivänsä, oli se heille mieleen tai ei. Etteivät he koskaan saattaisi kallistaa päätänsä tyynylleen, etteivät he koskaan saattaisi sietää sitä ajatusta, että heidän vaimonsa kallistaisivat päätänsä tyynylleen, eikä kuvailla mielessään lapsiensa kallistavan päätänsä tyynylleen, sanalla sanoen, ettei voisi enää koskaan tulla kysymyksenäkään, että he tai yksikään heidän omaisistaan kallistaisi päätänsä tyynylleen, ellei vangin kaula joutuisi katkaistavaksi. Herra yliprokuraattori lopetti, pyytäen heiltä tätä päätä kaiken sen nimessä mitä hän piti pyhänä, ja juhlallisen vakuutuksensa nojalla, että hän jo piti vankia kuolleen ja kadonneena.

Yliprokuraattorin lopetettua, nousi oikeussalissa surina ikäänkuin olisi suuria kärpäsiä pilvenään surissut vangin ympärillä jo valmiina odottamassa häntä saaliikseen. Surinan tauottua näyttäytyi moitteeton isänmaanystävä todistajien paikalla.

Yleinen syyttäjä, noudattaen esimiehensä viittausta, kuulusteli nyt isänmaanystävää. John Barsad oli hänen nimensä. Herra yliprokuraattorin kuvaus hänen puhtaasta sielustaan oli aivan totuudenmukainen, kenties oli se vain hiukan liian täydellinen. Kevennettyään jalon rintansa kuormastaan, olisi hän vaatimattomasti peräytynyt, mutta peruukkipäinen herra, jolla oli paperipakka edessään ja istui lähellä herra Lorrya, pyysi saada asettaa hänelle muutamia kysymyksiä. Toinen vastapäinen peruukkipää tirkisteli yhä oikeussalin kattoon.

Oliko hän koskaan itse ollut vakooja? Ei, hän halveksi sellaista alhaista epäluuloa. Mistä hän eli? Omaisuudestaan. Missä hänen omaisuutensa oli? Hän ei tarkkaan muistanut missä. Mitä omaisuutta hänellä oli? Se ei kellekään kuulunut. Oliko hän perinyt sen? Oli. Keneltä? Kaukaiselta sukulaiselta. Hyvin kaukaiseltako? Jotenkin. Oliko hän milloinkaan istunut vankeudessa? Ei suinkaan. Ei velkavankilassakaan? Hän ei ymmärtänyt mitä tämä tähän kuului. Ei koskaan velkavankilassakaan? Joko taas sama asia! Eikö koskaan? Oli. Kuinka monta kertaa? Kaksi tai kolme kertaa. Ei viisi tai kuusi? Ehkä. Mikä ammatti? Gentlemani. Oliko häntä koskaan potkaistu? Mahdollista kyllä. Useinkin? Ei. Oliko häntä koskaan potkaistu portaita alas? Ei suinkaan. Hän oli kerran saanut potkun ylimmäisellä astuimella ja vierinyt portaita alas tahallaan. Saiko hän potkun sen johdosta, että oli pelannut väärillä nopilla? Jotain sentapaista oli se humalainen valehtelija väittänyt, joka karkasi hänen kimppuunsa, mutta siinä ei ollut perää. Taisiko hän vannoa, ettei siinä ollut perää? Taisi kyllä. Eikö hän koskaan ollut käyttänyt väärää peliä elinkeinonaan? Ei koskaan. Eikö koskaan pitänyt pelaamista elinkeinonaan? Ei enemmän kuin muutkaan gentlemannit. Oliko hän milloinkaan lainannut rahoja syytetyltä? Oli. Oliko hän milloinkaan maksanut? Ei. Eikö hän itse ollut postivaunuissa, ravintoloissa ja laivoissa tunkeutunut syytetyn läheiseksi tuttavaksi ja eikö tuttavuus itse asiassa ollut varsin pintapuolista? Ei. Oliko hän varma nähneensä ne luettelot syytetyllä? Oli. Tiesikö hän mitään muuta niistä luetteloista? Ei. Eikö hän esimerkiksi ollut itse niitä hankkinut? Ei. Toivoiko hän ansaitsevansa mitään tällä todistamisella? Ei. Eikö hän ollut hallituksen palkkaama virittämään ansoja? Ei millään muotoa. Tai toimittamaan jotain muuta? Ei millään muotoa. Oliko hän valmis vannomaan? Vaikka milloin. Eikö muita vaikuttimia kuin puhdas isänmaanrakkaus? Ei muita.

Kunnon palvelija Roger Cly vannoi aika vauhtia itsensä vapaaksi koko jutusta. Hän oli neljä vuotta sitten hyvässä uskossa ja vilpittömästi ruvennut syytetyn palvelukseen. Hän oli Calaisin laivalla kysynyt vangilta, eikö hän halunnut palvelukseensa reipasta poikaa, ja syytetty oli hänet ottanut palvelijakseen. Hän ei ollut pyytänyt vankia ottamaan tätä reipasta poikaa armosta — sellaista ei hän ollut ajatellutkaan. Hänessä heräsi piakkoin epäluuloja vankiin ja hän alkoi pitää häntä silmällä. Puhdistaessaan matkoilla hänen vaatteitaan, oli hän alinomaan nähnyt sentapaisia luetteloja vangin taskuissa. Hän oli ottanut nämät listat vangin kirjoituspöytälaatikoista. Hän ei ollut niitä ensin pannut sinne. Hän oli nähnyt syytetyn näyttävän näitä samoja listoja ranskalaisille herroille Calaisissa ja samannäköisiä listoja ranskalaisille herroille Calaisissa ja Boulognessa. Hän rakasti isänmaatansa eikä voinut tätä sietää, siksi oli hän ilmaissut asian. Häntä ei oltu koskaan epäilty hopeakannun

varastamisesta, häntä oli kyllä ahdistettu sinappipurkin vuoksi, mutta se oli vain ollut uusihopeata. Edellistä todistajaa oli hän tuntenut seitsemän tahi kahdeksan vuotta, se oli vain sattumusta. Ei hän pitänyt sitä erittäin merkillisenä sattumuksena, enimmäkseen sattumukset ovat merkillisiä. Ei hän sitäkään pitänyt merkillisenä sattumuksena, että *hänenkin* vaikuttimenaan oli todellinen isänmaanrakkaus. Hän oli tosi englantilainen, ja hän toivoi monta hänen kaltaistansa löytyvän.

Kärpäset surisivat jälleen ja herra yliprokuraattori huusi herra Jarvis Lorryn esiin.

"Herra Jarvis Lorry, oletteko Tellsonin pankin palveluksessa."

"Olen."

"Matkustitteko eräänä perjantai-iltana marraskuussa 1775 pankkiasioissa postivaunuissa Lontoon ja Doverin väliä."

"Matkustin."

"Oliko postivaunuissa muita matkustajia?"

"Oli kaksi."

"Astuivatko he pois vaunuista yön kuluessa."

"Astuivat."

"Herra Lorry, katsokaa syytettyä. Oliko hän yksi näistä matkustajista?"

"Sitä en saata sanoa."

"Onko hän jommankumman näköinen?"

"Molemmat olivat niin vaippoihin kääriytyt, ja yö oli niin pimeä ja kaikki olimme niin varovaisia, etten uskalla vastata siihen kysymykseen."

"Herra Lorry, katsokaa vielä kerran vankia. Kuvailkaa häntä vaippoihin kääriytyneeksi kuten nuo matkustajat, onko hänen olemuksensa ja vartalossaan silloin mitään, joka tekee mahdottomaksi, että hän olisi ollut heistä toinen?"

"Ei."

"Te ette uskalla vanna, ettei hän ollut heistä toinen."

"En."

"Te siis myönnätte, että hän on saattanut olla heistä toinen."

"Myönnän. Vaikka muistan että molemmat — kuten minä itsekkin — pelkäsivät maantienrosvoja, eikä vanki näytä pelkurilta."

"Ettekö koskaan ole nähnyt teeskenneltyä pelkoa, herra Lorry?"

"Olen kyllä."

"Herra Lorry, katsokaa vielä kerran vankia, oletteko varma, että olette nähnyt hänet ennen?"

"Olen."

"Koska."

"Minä palasin parisen päivän kuluttua Ranskasta, ja Calaisissa astui syytetty samaan postilaivaan, jossa minäkin olin ja me matkustimme yhdessä."

"Mihin aikaan astui hän laivaan?"

"Puoliyön seuduilla."

"Yösydännä. Oliko hän ainoa matkustaja, joka tuli laivaan näin sopimattomalla ajalla?"

"Hän sattui olemaan ainoa."

"Ei mitään 'sattui', herra Lorry, oliko hän ainoa matkustaja, joka tuli laivaan sydänyönä?"

"Oli."

"Matkustitteko yksin, herra Lorry, vai seurassa?"

"Kahden matkatoverin seurassa. Herran ja naisen. He ovat täällä."

"Niin, he ovat täällä. Puhelitteko syytetyn kanssa?"

"Enpä juuri. Ilma oli myrskyinen, ylimeno pitkä ja vaikea, ja minä olin pitkälläni sohvalla melkein koko ajan."

"Neiti Manette!"

Nuori nainen, johonka kaikkein silmät äsken olivat kääntyneet ja nyt taas kääntyivät, nousi paikaltaan. Hänen isänsä nousi myös, pidättäen hänen kättänsä käsivarrellaan.

"Neiti Manette, katselkaa syytettyä."

Seista otsatusten niin vakavan, nuoren kaunottaren kanssa ja nähdä niin suurta osanottoa hänen silmissään oli syytetylle paljon tuskallisempaa kuin seista otsatusten koko ihmisjoukon kanssa. Ollessaan siinä ikäänkuin kahdenkesken tämän nuoren naisen seurassa hautansa reunalla, ei koko tämä töllistelevä uteliaisuus saattanut antaa hänelle voimia pysymään hiljaa. Hänen hermostunut oikea kätensä sirotti yrtit hänen edestään maahan kuvitelluiksi kukkaspenkereiksi; ja hänen ponnistuksensa hillitä ja tyynnyttää hengitystään pani hänen huulensa vapisemaan, veren syökyessä niistä sydämmeen. Suuret karpäset surisivat jälleen äänekkäästi.

"Neiti Manette, oletteko ennen nähnyt vankia?"

"Olen, herra."

"Missä?"

"Äsken mainitussa postilaivassa."

"Te olette äsken mainittu nuori nainen?"

"Niin olen, valitettavasti."

Hänen osanottavainen, vaikeroiva äänensä hukkuu tuomarin karkeaan ääneen, tämän jotenkin tuimasti sanoessa: "Vastatkaa kysymyksiini, älkääkä tehkö mitään muistutuksia niihin."

"Neiti Manette, keskustelitteko syytetyn kanssa tällä matkalla Kanaalin yli?"

"Keskustelin, sir."

"Tehkää selkoa siitä."

Syvän hiljaisuuden vallitessa, alkoi hän heikolla äänellä:

"Tämän herran astuessa laivaan —"

"Tarkoitatteko vankia?" kysyi tuomari, rypistäen silmäkulmiaan.

"Tarkoitan, sir."

"Siis, sanokaa vanki."

"Vangin astuessa laivaan, huomasi hän, että isäni", hän käänsi hellästi silmänsä vieruskumppaliinsa, "oli hyvin väsynyt ja hyvin heikkona. Isäni oli niin voimaton, että pelkäsin viedä hänet pois raittiista ilmasta, olin valmistanut hänelle sijan kannella, lähellä kajuuttaan vieviä portaita, ja minä istuin kannella hänen vieressään vaalimassa häntä. Me neljä olimme ainoat matkustajat sinä yönä. Syytetty pyysi ystävällisesti saada näyttää minulle mitenkä saattaisin paremmin suojella isääni tuulelta ja ilmalta. En ollut ymmärtänyt häntä oikein suojella, sillä lähtiessämme liikkeelle satamasta en voinut laskea mistä tuuli puhaltaisi. Hän auttoi minua siinä. Hän osotti suurta ystävällisyyttä ja osanottoa isääni kohtaan ja olen varma, että hän tunsikin sitä. Näin tulimme puheisiin."

"Sallikaa minun keskeyttää teitä hetkeksi. Tuliko hän laivalle yksin?"

"Ei."

"Montako oli hänen seurassaan?"

"Kaksi ranskalaista herraa."

"Keskustelivatko he?"

"He puhelivat keskenään viimeiseen hetkeen, jolloin ranskalaisten herrojen oli palattava rantaan veneessään."

"Antoivatko he toisilleen papereita, jotka muistuttivat näitä listoja?"

"He jättivät toisilleen papereita, mutta en tiedä mitä ne olivat."

"Olivatko näiden muotoisia ja suuruisia?"

"Mahdollista kyllä, mutta sitä en tiedä, vaikka he kuiskuttelivat aivan lähellä meitä. He seisoivat kajuuttaportaitten päässä saadakseen valoa siellä riippuvasta lampusta. Lamppu oli himmeä ja he puhelivat hyvin matalalla äänellä, enkä minä kuullut heidän puhettaan, näin vain heidän katselevan papereita."

"Ja nyt keskusteluunne syytetyn kanssa, neiti Manette."

"Syytetty oli yhtä avomielinen minua kohtaan — minun avuttoman tilani tähden — kuin ystävällinen, hyvä ja auttavainen isääni kohtaan. Toivon," — hän purskahti itkuun, — "etten palkitse häntä vahingoittamalla häntä tänään."

Kärpäset surisivat.

"Neiti Manette, ellei syytetty käsittä, että te perin vastenmielisesti olette täällä todistamassa, jota olette velvollinen tekemään — jota teidän täytyy tehdä — jota ette voi päästä tekemästä, on hän ainoa läsnäolijoista, joka on siinä tilassa. Jatkakaa, olkaa hyvä."

"Hän kertoi minulle matkustavansa arkaluontoisessa ja vaikeassa asiassa, joka saattaisi tuottaa ikävyyksiä muille, siksi matkusti hän toisella nimellä. Hän sanoi, että tämä asia oli pakottanut häntä viipymään muutamia päiviä Ranskassa, ja että hänen täytyi vielä hyvän aikaa eteenpäin matkustaa Ranskan ja Englannin väliä."

"Puhuiko hän mitään Amerikasta, neiti Manette? Miettikää tarkoin."

"Hän koetti selittää minulle tämän riidan syntyä ja sanoi, että mikäli hän asian käsitti, oli siinä vääryyttä ja mielettömyyttä Englannin puolelta. Hän lisäsi leikkiä laskien, että Yrjö Washington kenties saavuttaisi historiassa yhtä suuren nimen kuin Yrjö kolmas. Mutta hän ei tarkottanut sillä mitään pahaa, hän sanoi sen nauraen ja vain aikansa kuluksi."

Jännittävän näytelmäkappaleen katsojat matkivat tietämättään etevimmän näyttelijän jokaista voimakasta kasvojenilmettä. Nuoren tytön otsa oli tuskallisessa jännityksessä hänen tätä todistaessaan, ja kun hän vaikenä tuomarin tehdessä muistiinpanojaan, tarkkasi hän äänettömyyden kestäessä mitä vaikutusta se teki syyttäjään ja puolustajaan. Katsojain parvessa ilmeni kaikkialla salissa sama mieliala siinä määrin, että useimmat otsat olivat ikäänkuin todistajan heijastuskuvia, kun tuomari silmäili ylös muistiinpanoistaan, kuunnellakseen ammassa suin mitä kauheita pilkkasanoja Yrjö Washingtonista lausuttiin.

Yliprokuraattori ilmoitti nyt tuomarille, että hän katsoi tarpeelliseksi säntillisyyden ja muodon puolesta huutaa esille nuoren lady'n isän, tohtori Manetten, joka niinmuodoin huudettiin esille.

"Tohtori Manette, katsokaa syytettyä. Oletteko nähnyt häntä ennen?"

"Kerran, kun hän kävi minua tervehtimässä asunnossani Lontoossa, kolme tai puoli neljättä vuotta takaperin."

"Voitteko todistaa hänet matkakumppaniksenne postilaivassa, tai kertoa mitä hän keskusteli tyttärensä kanssa?"

"En voi, sir."

"Onko teillä erityinen syy, minkä vuoksi ette voi sitä tehdä?"

"Hän vastasi matalalla äänellä: 'On'."

"Onko teitä pidelty niin pahoin että olette istunut kauvan vankeudessa synnyinmaassanne ilman tutkimusta ja syytettä."

Hän vastasi äänellä, joka tunki jokaisen sydämmeen:

"Olen istunut kauvan vankeudessa."

"Olitteko yllämainitun tapauksen aikana hiljan vapautettu?"

"Niin on minulle kerrottu."

"Ettekö muista tätä tapausta."

"Muistini on tyhjä aina siitä hetkestä alkaen, jolloin minä vankeudessani työskentelin kenkiä tehden, siihen asti, kun huomasin asuvani Lontoossa tämän rakkaan tyttäreni kera. Minä tulin hänet tuntemaan, laupiaan Jumalan suodessa minulle takasin sielunvoimani; mutta en pysty edes sanomaan mitenkä opin hänet tuntemaan. Minä en vähääkään muista, mitenkä se tapahtui."

Herra Yliprokuraattori istahti ja myös isä ja tytär istuutuivat.

Nyt seurasi omituinen tapaus oikeussalissa. Koska tahdottiin todeksi näyttää, että syytetty yksissä neuvoin erään rikostoverin kanssa, jonka jäljille ei oltu päästy, oli matkustanut mainittuna perjantaiyönä marraskuussa viisi vuotta sitten Doverinpostivaunuissa, ja oli vaunuista salaa poistunut yöllä paikalla, jonne hän ei ollut jäänyt, vaan josta hän oli matkustanut takasin parikymmentä peninkulmaa tai vielä enemmän erääseen karnisooniin tai sotasatamaan ja siellä hankkinut tietoja, huudettiin esille vierasmies, jonka oli todistettava syytetty siksi henkilöksi, joka juuri samaan aikaan oli ollut hotellin kahvilassa tässä karnisooni- ja sotasatamakaupungissa odottamassa erästä toista henkilöä. Syytetyn asianajaja toimitti todistajan kuulustelun, mutta ei muuta tulosta saanut kuin että hän ei ollut nähnyt syytettyä missään muualla. Silloin peruukkipäinen herra, joka koko ajan oli katsonut oikeussalin kattoon, kirjoitti pari sanaa paperiliuskalle, pusersi sen yhteen ja lennätti sen hänelle. Asianajaja kiersi paperilipun auki seuraavalla väliajalla ja katseli syytettyä hyvin tarkkaavaisesti ja uteliaasti.

"Toistatteko vielä, että olette aivan varma siitä, että se oli syytetty?"

Todistaja oli aivan varma.

"Ettekö koskaan ole nähnyt ketään, joka suuresti muistuttaisi syytettyä?"

"En ketään (sanoi todistaja), jonka suhteen voisin erehtyä."

"Katsokaa tarkasti tuota gentlemania, tuota oppinutta ystävääni" — hän osoitti häntä, joka oli lennättänyt paperipalasen, "ja katsokaa sitten tarkasti syytettyä. Mitä sanotte? Ovatkohan he hyvin toistensa näköiset?"

Lukuun ottamatta että oppineen ystävän ulkomuoto oli huolimaton ja räntistynyt, miltei irstainen, olivat he niin toistensa näköiset, näin toisiinsa verrattuina, että he hämmästyttivät jokaista läsnäolijaa. Kun Mylord pyynnöstä käski, vaikka varsin epäsuosiollisesti, oppineen ystävän riisua peruukkinsa, tuli yhdennäköisyys vielä huomattavammaksi. Mylord kysyi herra Stryveriltä (syytetyn asianajaja) oliko heidän nyt syytettävä herra Cartonin (oppineen ystävän nimi) maankavalluksesta? Mutta herra Stryver vastasi kieltäen. Hän pyysi vain todistajaa vastaamaan eikö se, joka oli kerran tapahtunut, saattanut kahdesti tapahtua, ja olisiko hän ollut yhtä varma asiastaan, jos hän olisi ensin nähnyt tämän varomattomuutensa selityksen ja luottaisiko hän vielä yhtä paljon itseensä, sen nähtyään j.n.e. Tuloksena oli, että todistaja murskattiin kuin saviastia ja hänen osuutensa jutussa pirstaantui tyhjäksi löröksi.

Herra Cruncher oli seuratesaan todistuksia nauttinut välipalaksi aimo aterian ruostetta sormistaan. Hänen oli nyt kuultava, kuinka herra Stryver sovitteli syytetyn asiaa valamiehille kuin vaatekertaa, todistaen heille, että isänmaanystävä Barsad oli palkattu urkkija ja kavaltaja, julkea verikauppias ja maailman suurimpia konnia lähinnä kirottua Juudasta — jonka näköinen hän mahtoikin olla, mitenkä kunnan palvelija Cly oli hänen ystävänsä ja rikostoverinsa ja sen kunnian ansaitsikin, mitenkä näitten väärentäjien ja valapattojen vakoilevat silmät olivat valinneet syytetyn uhrikseen, siksi että eräät perheasiat Ranskassa — hän oli ranskalaista syntyperää — pakottivat häntä matkustamaan yli Kanaalin. Näihin asioihin nähden taas ei hän tahtonut suutansa avata, kysyttiinpä tässä vaikka hänen elämäänsä, niin olivat ne arkaluontoista laatua ja koskivat hänelle läheisiä ja rakkaita henkilöitä. Vielä huomautti hän että tämän nuoren naisen pakotettu todistus, he olivat nähneet mitenkä tuskallista tämä todistaminen oli, ei ollut mistään kotoisin, ja sisälsi vain pientä viatonta mielistelyä ja kohteliaisuutta, mikä aina on tavallista nuoren herran ja naisen välillä samanlaatuisissa olosuhteissa, — lukuunottamatta tuota viittausta Yrjö Washingtonista, joka oli aivan liian vallaton ja mahdoton, että sitä saattaisi katsoa muuksi kuin eriskummalliseksi leikinlaskuksi. Olisi heikkoutta hallituksen puolelta ja kansansuosion tavoittelemista, vedota alhaiseen kansallisvihaan, jota yllyttääkseen herra yliprokuraattori oli nostanut tästä asiasta niin suuren hälinän, ja syyte perustui ainoastaan kurjiin ja kataliin todistuksiin, jotka niin usein rumentavat tämänkaltaisia juttuja ja joista maankavallusjutut vilisevät. Mutta tässä Mylord keskeytti (niin vakavan näköisenä, kuin tämä ei olisi ollut totta) sanoen,

että hän ei saattanut istua tuomarinistuimella näitä viittauksia kuuntelemassa.

Herra Stryver huusi sitten esiin harvat todistajansa, ja herra Cruncher sai nyt kuulla kuinka herra yliprokuraattori käänsi ylös alasin vaatekertaa, jota herra Stryver oli sovitellut valamiesten ylle, ja näytti toteen, että Barsad ja Cly olivat vielä sata kertaa paremmat ja syytetty sata kertaa huonompi, kuin mitä hän oli heistä luullut. Viimein alkoi Mylord itse kääntää vaatteita, milloin sisäpuolta ulospäin, milloin päinvastoin, mutta itse asiassa oikeastaan käärinliinoiksi syytetylle.

Ja nyt valamiehet alkoivat neuvotella ja suuret karpäset surisivat jälleen.

Herra Carton, joka niin kauvan oli istunut katsomassa oikeussalin kattoa, ei tällä jännityksen hetkelläkään muuttanut paikkaa eikä asentoa. Hänen oppineen ystävänsä herra Stryverin kokoillessa papereitaan, kuiskutellessa lähellä istuvien kanssa ja silloin tällöin levottomasti vilkaistessa valamiehiin, katsojien liikkeessä ja muodostaessa uusia ryhmiä ja itse Mylordinkin noustessa istuimeltaan ja mittaillessa hitaasti edestakasin lavaa, joka saattoi katsojat hienosti epäilemään hänen tilaansa kuumeentapaiseksi — istui tämä mies yksin tuoliinsa nojautuneena, kulunut pukunsa puoliavoimna, pörröinen peruukki umpimähkään päässä, kädet taskuissa ja silmät katossa, kuten olivat olleet koko päivän. Huolimattomuus hänen olennossaan teki hänen ulkomuotonsa vastenmieliseksi ja vähensi niin hänen yhdennäköisyyttään vankiin, (jota hänen silloinen vakavuutensa enensi) että monet katsojista, jotka nyt häntä tarkastelivat, ihmettelivät keskenään äskeitä yhdennäköisyyttä. Herra Cruncher teki saman huomautuksen lähimmälle naapurilleen ja lisäsi: "Panenpa veikkaa puolesta guineasta, ettei *hänelle* koskaan anneta mitään asianajajatoimia. Minusta näyttää, ettei hän saa mitään, vai kuinka."

Mutta tämä herra Carton tajusi sentään tapahtumia näyttämöllä paremmin kuin mitä olisi luullut, sillä nyt, kun neiti Manetten pää vaipui hänen isänsä rinnalle, oli hän ensimmäinen sitä näkemässä ja sanoi kovalla äänellä: "oikeudenpalvelija! katsokaa nuorta ladyä. Auttakaa herraa saattamaan häntä ulos. Ettekö näe, että hän on maahan vaipumaisillaan!"

Neiti Manetta vietäessä ulos, herätti hän paljon sääliä, ja osanotto hänen isäänsä kohtaan oli suuri. Muistutus hänen vankeusajastaan oli nähtävästi tuottanut hänelle suurta, sisällistä mielenliikutusta tutkimuksen aikana, ja tuo mietiskelevä ja itseensä sulkeutunut ilme, joka häntä vanhensi, oli siitä lähtien asunut hänen kasvoillaan kuin raskas pilvi. Hänen mennessään ulos, palasivat valamiehet, jotka olivat vetäytyneet hetkeksi syrjään ja pitäneet väliaikaa, ja puhuivat puheenjohtajallensa.

He eivät olleet yksimieliset ja halusivat vetäytyä neuvottelemaan. Mylord osotti (ehkä Yrjö Washington muistissaan) hieman hämmästyttä heidän erimielisyydestään, mutta ilmaisi tyytyväisyyttään siihen, että he vetäytyivät syrjään valvonnanalaisina ollen, ja itse vetäytyi hän myös syrjään. Tutkimus oli kestänyt koko päivän, ja nyt sytytettiin lamput oikeussalissa. Huhuttiin, että valamiehet tulisivat viipymään kauvan ulkona. Katsojat hupenivat hankkimaan itselleen vähän virvoituksia, ja syytetty vetäytyi aituuksensa sisimpään istumaan.

Herra Lorry, joka oli seurannut neiti Manetta ja hänen isäänsä ulos, palasi sisään viitaten Jerrylle, joka nyt kiihkon laimettua helposti pääsi hänen luokseen.

"Jerry, jos haluatte hankkia itsellenne jotain syötävää, niin menkää vain. Mutta pysytekää lähitienoilla. Te kuulette varmaan kun valamiehet palaavat. Mutta älkää hetkistäkään myöhästykö, sillä teidän on vietävä sana tuomiosta pankkiin. Te olette vikkelin sananviejä, jonka tunnen, ja ennätätte Temple Bariin paljon ennen minua."

Jerryllä oli juuri sen verran otsaa, että hän taisi siihen nyrkillä naputtaa, ja sen hän nyt teki osotteeksi, että oli tämän käskyn oivaltanut ja killingin vastaanottanut. Herra Carton astui nyt esiin ja kosketti herra Lorrya käsivarrelle.

"Mitenkä on nuoren lady'n laita?"

"Hän on hyvin allapäin, mutta hänen isänsä lohduttaa häntä, ja hän voi paremmin, kun pääsi oikeussalista."

"Minäpä kerron tämän syytetylle. Teille, arvokkaalle pankkivirkamiehelle ei sovi ruveta hänen kanssaan julkisiin keskusteluihin."

Herra Lorry punastui kuin olisi hän juuri harkinnut sitä seikkaa, ja herra Carton raivasi itselleen tien aitauksen luo. Oikeussalin uloskäytävä oli samassa suunnassa, ja Jerry seurasi häntä pelkkänä silmänä ja korvana, piikit pystyssä.

"Herra Darnay."

Syytetty astui paikalla esiin.

"Te olette tietysti halukas kuulemaan mitenkä on todistajan, neiti Manetten laita. Hän on toipumassa. Pahin mielenliikutus on ohi."

"Olen hyvin pahoillani, että olen siihen syyppää. Voisitteko sanoa sen hänelle ynnä lämpimät kiitokseni?"

"Voinpa kyllä ja teen sen, jos niin pyydätte." Herra Cartonin käytös oli niin penseä että se oli miltei loukkaava. Hän seiso puoleksi poiskääntyneenä vangista, nojaten kyynäspäällään aituukseseen.

"Pyydän teitä sen tekemään. Ottakaa vastaan sulimmat kiitokseni."

"Herra Darnay", kysyi Carton yhä vain puolittain häneen kääntyneenä, "mitä tulosta odotatte tästä neuvottelusta?"

"Pahinta."

"Se on viisainta ja hyvin todennäköistä. Mutta luulen, että tämä syrjäänvetäytyminen on teille hyväksi."

Koska vitkasteleminen oikeussalista mennessä ei ollut luvallista, ei Jerry kuullut sen enempää, vaan jätti heidät — piirteiltään olivat he niin yhdennäköiset ja käytökseltään niin erilaiset — kun he siinä seisoivat toistensa vieressä kuvastuen yläpuolella olevaan peiliin.

Puolitoista tuntia kului hitaasti alhaalla käytävässä, joka oli varkaita ja roistoja täynnä, joskin sitä koetettiin lyhentää lammaspiiraisilla ja oluella. Käheä sananviejä istui epämukavasti eräällä penkillä, nautittuaan näitä virvoituksia, ja oli tupsahtanut uneen, kun äänekäs hälinä ja nopea ihmistulva, joka virtaili ylös oikeussaliin vieviä portaita, tempasi hänet mukaansa.

"Jerry! Jerry!" huusi herra Lorry jo ovella hänen tullessaan.

"Tässä olen, sir! Siinäpä kahakka ennenkuin pääsee läpi. Tässä olen, sir!"

Herra Lorry ojensi hänelle paperilipun läpi tungoksen. "Pian! Saitteko sen?"

"Sain, sir."

Paperilipulle oli pikaisesti kirjoitettu sana: "*Vapautettu*".

"Jos taas olisitte lähettänyt viestin: 'elämään palautettu', mutisi Jerry kääntyessään, "olisin tällä kertaa ymmärtänyt tarkoituksenne."

Hänellä ei ollut tilaisuutta sanoa eikä ajatella muuta, ennenkuin hän jo oli ulkona Old Baileysta; sillä ihmisjoukko törmäsi ulos niin raivokkaasti, että oli hänet kumoon keikauttaa, ja äänekäs hälinä virtaili kadulle, ikäänkuin olisivat pettyneet karpäset hajautuneet toisia haaskoja vainuamaan.

NELJÄS LUKU.

Onnitteluja.

Viimeinen pohjasakka siitä ihmispöperöstä, joka koko päivän oli siellä kiehunut, oli herunut pois oikeussalin himmeistä käytävistä, kun tohtori Manette, hänen tyttärensä, Lucy Manette, herra Lorry ja asianajaja herra Stryver ympäröivät herra Charles Darnayta — äsken vapautettua, onnitellen häntä pelastuksestaan kuolemasta.

Kirkkaammassakin valossa olisi ollut vaikea tohtori Manetten älykkäissä kasvoissa ja suorassa ryhdissä tuntea ullakkohuoneen suutaria Pariisista. Mutta joka oli häntä pari kertaa katsonut, ei voinut olla häneen uudestaan silmiään luomatta, joskin ei olisikaan sattunut kuulemaan hänen matalan, vakavan äänensä surullista sointua, eikä näkemään sitä hajamielistä ilmettä, joka pimensi häntä aika-ajoin ilman näkyvää syytä. Vaikka ulkonaiset syyt, kuten viittaus hänen pitkällisiin, riuduttaviin tuskiinsa aina — niinpä tutkimuksessakin — nostattivat tämän tilan hänen sielunsa syvyydestä, syntyi se myös itsestään ja verhosi hänet synkkyyteen, joka niille, joille hänen elämäntarinansa oli outo, oli yhtä

käsittämätön, kuin jos kesäaurinko olisi luonut häneen todellisen Bastiljin varjon, rakennuksen ollessa kolmensadan peninkulman päässä.

Ainoastaan hänen tyttärellään oli valta taikoa nämät mustat mietteet hänen mielestään. Hän oli kultainen lanka, joka yhdisti menneisyyden nykyisyyteen, ja hänen äänensä sointu, hänen kasvojensa loiste ja hänen kätensä koskenta vaikuttivat isään melkein aina voimakkaasti ja terveellisesti. Ei kumminkaan ihan aina, sillä Lucy muisti hetkiä, jolloin hänen voimansa olivat pettäneet, mutta ne olivat harvat ja hän luuli ne jo voitetuiksi.

Herra Darnay oli suudellut hänen kättään tulisesti ja kiitollisesti ja kääntynyt herra Stryverin puoleen lämpimästi kiittäen. Herra Stryver oli vähän päälle kolmenkymmenen, mutta näytti kahtakymmentä vuotta vanhemmalta, pyylevä, äänekäs, punakka ja suorapuheinen eikä liaksi hienotunteinen; hänellä oli tungetteleva tapa tuppautua (henkisesti ja ruumiillisesti) seuroihin ja keskusteluihin, joka antoi aihetta otaksumiseen, että hän tuppautuisi esille elämässäänkin.

Hänellä oli vielä peruukki ja kaapu yllään, ja tunkien niin lähelle viimeistä suojattiaan, että hän työnsi viattoman herra Lorryn ulos ryhmästä, sanoi hän: "olen iloinen että minun onnistui auttaa teitä tästä pätkästä kunnialla, herra Darnay. Se oli häpeällinen syyte, raa'an häpeällinen; mutta sen onnistuminen olisi ollut sangen todennäköistä."

"Minä olen teille kiitollisuuden velassa koko elämäni", sanoi hänen suojattinsa, tarttuen hänen käteensä.

"Olen tehnyt parastani puolestanne, herra Darnay; ja luulenpa, että minun parhaani on yhtä hyvä kuin jonkun muun."

Koska jonkun nähtävästi oli tähän sanottava: "paljon parempi kuin jonkun muun", sanoi herra Lorry sen, ehkäpä vähän omaa etuaankin katsoen, sillä hän koetti tunkeutua takasin ryhmään.

"Niinkö luulette?" sanoi herra Stryver. "No niin, te olette olleet mukana koko päivän, ja teidänhän se on tiedettävä. Te olette myös asiamies."

"Ja asiamiehenä", sanoi herra Lorry, jonka lainoppinut asianajaja oli tuuppinut takasin ryhmään, samoin kuin hän äsken oli tuuppinut hänet ulos — "asiamiehenä vetoan minä tohtori Manetteen, pyytäen häntä keskeyttämään tämän keskustelun ja lähettämään meidät kaikki kotia. Neiti Lucy näyttää heikolta, herra Darnaylla on ollut kauhea päivä, ja me olemme kaikki loppuun kuluneet."

"Puhukaa omasta puolestanne, herra Lorry," sanoi Stryver; "minulla on työtä koko yön varalle. Puhukaa omasta puolestanne."

"Puhunkin omasta puolestani", sanoi herra Lorry, "ja herra Darnayn ja neiti Lucyn puolesta ja — neiti Lucy, ettekö luule että voin puhua meidän kaikkien puolesta?" Hän pani painon tälle kysymykselle, luoden silmäyksen hänen isäänsä.

Tohtorin kasvot olivat kuin jähmettyneet hänen omituisesti katsellessa herra Darnayta. Se oli tutkiva katse, joka oli pimentynyt epäluuloksi ja tyytymättömyydeksi, niin, olipa siinä miltei pelkoakin. Hänen ajatuksensa harhailivat kaukomailla.

"Isä", sanoi Lucy, hiljaa kosketellen häntä kädellään.

Hän karkoitti hitaasti varjon kasvoiltaan ja kääntyi tyttärensä puoleen.

"Joko lähdemme kotia, isäni?"

Huokaisten pitkään hän vastasi: "mennään vaan".

Vapautetun vangin ystävät olivat hajautuneet, luullen, kuten hän itsekin, ettei häntä sinä iltana vapautettaisi. Valo käytävissä oli miltei kaikkialla sammutettu, rautaiset portit olivat kolisten ja helisten sulkeutuneet, ja kamala paikka oli autiona, kunnes huomisaamuna innostus hirs- ja kaakinpuuhun ja raippavitsoihin taas täyttäisi sen yleisöllä. Isänsä ja herra Darnayn keskellä Lucy Manette meni ulos raittiiseen ilmaan. He kutsuivat ajurin, ja isä ja tytär ajoivat pois.

Herra Stryver oli jättänyt heidät käytävään tuppautuakseen pukuhuoneeseen. Eräs toinen henkilö, joka ei liittynyt ryhmään, eikä vaihtanut sanaakaan muitten kanssa, vaan nojautui seinään pimeimmällä kohdalla, oli hiljaa seurannut toisia ulos, katsellen poisajavia kunnes olivat näkymättömissä.

Hän meni nyt herra Lorryn ja herra Darnayn luo kadulle.

"Vai niin, herra Lorry, liikemiesten soveltuu nyt puhua herra Darnayn kanssa?"

Ei kukaan ollut osottanut kiitollisuutta herra Cartonille hänen osanotostaan päivän tapahtumiin; ei kukaan ollut siitä tiennyt. Hän oli riisunut kaapunsa, mutta se ei parantanut hänen ulkomuotoaan.

"Teillä olisi aika hauska, herra Darnay, jos tietäisitte mikä taistelu tapahtuu liikemiehen sielussa, sen horjuessa ystävyyden ja liikeharrastuksen välillä."

Herra Lorry punastui ja sanoi kiihkeästi: "Te olette jo sanonut tämän ennen, sir. Me liikemiehet, jotka olemme jonkun toiminimen palveluksessa, emme ole omia herrojamme. Meidän tulee ajatella enemmän toiminimeä kuin itseämme."

"Tiedän, tiedän", sanoi herra Carton huolimattomasti. "Älkää loukkaantuko, herra Lorry. Te ette ole muita huonompi, sitä en luule, ehkäpä vielä parempikin."

"Sitä paitsi", jatkoi Lorry, välittämättä hänen puheistaan, "en todellakaan käsitä, mitä teillä on tämän kanssa tekemistä. Saatte suoda anteeksi, että minä, joka olen teitä vanhempi, näin puhun, mutta en todellakaan käsitä, että tämä olisi teidän asianne."

"Asia, siunatkoon, *minulla* ei ole asioita", sanoi herra Carton.

"Vahinko, ettei teillä ole, sir."

"Niin minustakin."

"Jos teillä niitä olisi", jatkoi herra Lorry, "ehkäpä tekin hoitaisitte niitä."

"Ei, Jumala paratkoon, — sitä en tekisi", sanoi herra Carton.

"Niin, sir", huudahti herra Lorry, aivan kiihoittuneena hänen välinpitämättömyydestään, "asiat ovat hyvät olemassa ja niitä tulee arvossa pitää. Joskin asiat velvoittavat vaikenemaan ja itseään hillitsemään ja aikaansaavat vaikeuksia, niin herra Darnay ylevänä gentlemannina antaa sen anteeksi. Hyvää yötä, herra Darnay, Jumala siunatkoon teitä, sir! Toivon että tänään olette pelastunut kuolemasta viettäksenne hyötyisää ja onnellista elämää. — Kantotuoli hoi!"

Ehkäpä hieman suuttuneena itseensäkin eikä vain asianajajaan kapusi herra Lorry kantotuoliin ja kannatutti itseään Tellsoniin. Carton, joka löyhkäsi portviinille, eikä tuntunut oikein selvältä, naurahti ja sanoi, kääntyen Darnayn puoleen:

"Omituinen sattumus, joka vie meidät kaksi yhteen. Teistä mahtaa tuntua omituiselta seistä tänä iltana yksin näillä katukivillä oman kuvanne kanssa."

"Minusta tuntuu kuin tuskin vielä kuuluisin tähän maailmaan", vastasi Charles Darnay.

"Se ei minua kummastuta. Vähän aikaa sitten olitte aika kyytiä menossa toiseen maailmaan. Puhutte niin raukeasti."

"Alanpa uskoa, että *olen* raukea."

"Miksi, piru vie, ette sitten mene päivällistä syömään. Söin itse päivällistä noitten pölkkypäitten neuvotellessa mihin maailmaan teidän tulisi kuulua — tähänkö vai toiseen. Antakaas, niin vien teidät lähimpään ravintolaan, jossa saatte kunnon ruokaa."

Pujottaen kätensä hänen käsivarteensa, kuljetti hän Darnayta pitkin Ludgate-hillii Fleet-kadulle ja sitten katettua käytävää pitkin erääseen ravintolaan. Täällä heidät osotettiin pieneen huoneeseen, jossa Charles Darnay pian pääsi entisiin voimiinsa hyvän, yksinkertaisen aterian ja kelpo viinin ääressä; Carton istui saman pöydän ääressä, vastapäätä häntä, aika julkeana, ja portviinipullo edessään.

"Joko tunnette taas kuuluvanne tähän maalliseen järjestelmään, herra Darnay?"

"Tunnen kyllä, olen kauhean sekapäinen, aivan ymmällä, mitä aikaan ja paikkaan tulee; mutta olen kumminkin niin voimissani että sen tunnen."

"Se mahtaa olla ääretön nautinto!"

Hän sanoi tämän katkerasti ja täytti jälleen lasinsa, joka oli aikamoinen.

"Minun hartahin toivoni taas on unohtaa että siihen kuulun. Sillä ei ole minulle muuta antaa kuin tätä viiniä eikä minulla mitään sille. Siis siinä suhteessa emme ole yhtäläisiä. Rupean todellakin luulemaan, että me kaksi emme missään suhteessa ole yhtäläisiä."

Huumaantuneena kaikista päivän mielenliikutuksista oli Darnaysta tämä seurustelu säädöttömän kaksoisensa kanssa kuin unennäköä. Hän ei tiennyt mitä vastata, viimein oli hän aivan ääneti.

"Nyt kun päivällisenne on päättynyt", sanoi Carton äkkiä, "miksi ette juo kenenkään terveydeksi; miksi ette ehdota kenenkään maljaa?"

"Kenenkä terveydeksi? Kenenkä maljaa?"

"Kuinka, eikö se ole kielenne kärjellä. Sen täytyy olla, sen tulee olla, voin vannoa sen olevan siinä."

"Siis, neiti Manetten!"

"Niin, neiti Manetten!"

Katsellen seurakumppaniaan vasten silmiä tätä maljaa juodessaan, singahutti Carton lasinsa olkansa yli seinään, jossa se särkyi pirstaleiksi, soitti kelloa ja pyysi toisen.

"Kyllä kelpasi auttaa niin kaunista, nuorta ladyä vaunuihin pimeässä, Darnay!" sanoi hän uudestaan täyttäessään maljansa.

Hienoinen rypistys kulmissa ja lakooninen, "niin", oli ainoana vastauksena.

"Mikä kaunis, nuori lady teitä sääli ja itki! Miltäs tuntuu. Kannattaako olla hengenvaarassa joutuakseen sellaisen osanoton alaiseksi, herra Darnay?"

Ei nytkään Darnay vastannut.

"Hän ilostui suunnattomasti saadessaan teiltä terveiset, jotka hänelle vein. Hän ei tosin näyttänyt ihastustaan, mutta minä arvelen, että hän oli ihastunut."

Tämä viittaus muistutti herra Darnayta, että tämä ikävä kumppani oli häntä vapaasta tahdostaan auttanut päivän vaikeuksissa. Hän käänsi keskustelun tähän ja kiitti häntä.

"En välitä kiitoksista, enkä niitä ansaitse", kuului penseä vastaus. "Ensiksikään ei ollut muuta tekemistä ja toiseksi, en tiedä, miksi sen tein. Herra Darnay, antakaas kun teen teille kysymyksen."

"Mielelläni, se on vähänen palkinto hyvistä töistänne."

"Luuletteko minun erityisesti pitävän teistä!"

"Todellakin, herra Carton", vastasi toinen hämillään, "sitä kysymystä en ole tehnyt itsellenikään."

"Tehkää siis se kysymys itsellenne nyt."

"Te olette menetellyt kuin pitäisitte minusta, mutta en luule teidän sitä tekevän."

"*Minä* en myöskään luule", sanoi Carton. "Alan saada hyvän käsityksen teidän älystänne."

"Siitä huolimatta", jatkoi Darnay, nousten soittamaan, "toivon, ettei minua mikään estä pyytämästä laskua, eikä meitä eroamasta sovinnossa."

"Ei mikään!" sanoi Carton. Darnay soitti. "Pyydättekö laskun kaikesta?" Toisen myöntävästi vastattua, jatkoi hän, "siinä tapauksessa antakaa minulle vielä pullo tätä viiniä, viinuri, ja tulkaa minua herättämään kello kymmenen."

Kun lasku oli suoritettu, nousi Charles Darnay ja toivotti hänelle hyvää yötä. Vastaamatta hänen tervehdykseensä, nousi Carton myös ja hänen olennossaan oli uhkaa, kun hän sanoi: "viimeinen sana, herra Darnay, luuletteko, että olen päihtynyt?"

"Luulen, että olette juonut, herra Carton."

"Luuletteko? Te tiedätte, että olen juonut."

"Koska pakotatte minua sanomaan, niin tiedän sen."

"Siksipä saatte myös tietää minkätähden? Minä olen tyytymätön työjuhta, sir. En välitä kenestäkään maan päällä, eikä kukaan maan päällä välitä minusta."

"Se on hyvin surkeata. Teidän olisi pitänyt käyttää lahjojanne paremmin."

"Ehkä herra Darnay, ehkäpä ei, älkää antako selvän naamanne tehdä teitä ylpeäksi, ettepä tiedä miten vielä voi käydä. Hyvää yötä!"

Jäätyään yksin, tämä outo olento otti kynttilän, meni peilin luo, joka riippui seinällä, ja tutki kuvaansa tarkasti siinä.

"Pidätkö sinä erityisesti tuosta miehestä?" mutisi hän kuvalleen, "miksi sinä pitäisit miehestä, joka on sinun näköisesi? Sinussa ei ole mitään, josta pitää, sen kyllä tiedät. Piru vieköön! Mikä muutos on sinussa tapahtunut! Onpa todellakin syytä kiintyä ihmiseen siksi että hän osottaa sinulle mitä olet menettänyt ja mitä sinusta olisi voinut tulla. Jos sinä olisit ollut hänen sijassaan, olisivatko nuo siniset silmät katselleet sinua samoin kuin häntä, ja olisivatko nuo kiihkeät kasvot säälineet sinua kuin häntä? Puhu suusi puhtaaksi! Sinä vihaat miestä."

Hän haki lohdutusta viinipullossaan, tyhjensi sen muutamassa hetkessä, ja pää käsien varassa ja hiukset hajallaan pöydällä, vaipui hän uneen kynttilän tipahdellessa talia alas hänen päälleen.

VIIDES LUKU.

Shakaali.

Ne olivat juoma-aikoja ne, ja useimmat ihmiset joivat paljon. Niin suuren parannuksen on aika tehnyt sellaisissa tavoissa, että kohtuullinen lasku siitä viini- ja punssimäärästä, jonka mies taisi nielaista illan kuluessa ilman että hänen arvonsa gentlemannina lainkaan siitä aleni, tuntuisi meidän päivinäme naurettavalta liioittelulta.

Lakitieteen ammattikunta ei ollut toisia ammattikuntia huonompi mitä bakkanaalisiin taipumuksiin tulee; eikä myöskään herra Stryver, joka jo hyvässä vauhdissa lisäsi suurta ja tuottavaa praktiikkaansa, ollut vertaisiaan huonompi tässä suhteessa.

Herra Stryver alkoi varovaisesti karsia pois alimmaisista kapuloista niistä tikapuista, joita myöden hän kapusi ylös, suosikki kuin oli sekä Old Baileyssa että oikeusistunnoissa. Niitten täytyi nyt erityisesti kutsua suosikkiaan ikävöivään helmaansa, ja tuppaantuen loordi ylituomarin näkyville Kings Benchissä, näkyi herra Stryverin kukoistava naama joka päivä puhkeavan peruukkien penkillä ikäänkuin suuri auringonruusu, joka nousee kohti aurinkoa keskellä koreita kumppaneja.

Temple Barissa oli kerta tehty muistutus siitä, että vaikka herra Stryver oli suulas mies, vaikka hän oli julkea, rivakka ja rohkea mies, ei hänellä ollut kykyä löytää tosiasioiden ydintä, joka on asianajajan välttämättömiä ja pätevimpiä lahjoja. Mutta siinä suhteessa oli hän tehnyt ihmeellisiä edistyksiä. Mitä enemmän hänellä oli tehtävää, sitä suuremmaksi kasvoi hänen kykynsä syventyä asian sydämeen ja ytimeen, ja juopottelipa hän kuinka myöhään yöhön tahansa Sydney Cartonin kanssa, oli hänellä aamulla kaikki selvänä.

Sydney Carton, joka oli kaikista ihmisistä laiskin ja vähiten toiveita herättävä, oli hänen paras liittolaisensa. Se määrä, minkä he molemmat yhdessä joivat Sakkanuutista Mikonpäivään, olisi kannattanut vaikka sota-alusta. Stryver ei koskaan käsitellyt mitään juttua, ellei Carton ollut läsnä kädet taskuissa ja tuijottaen oikeussalin kattoon; he tekivät yhteisiä kärjämatkoja, ja sielläkin jatkoivat he tavallisia juominkejaan myöhään yöhön, ja huhu tiesi, että Cartonin nähtiin keskellä selvää päivää horjuvana hiipivän asuntoonsa kuin kevytmielisen kissan.

Viimein kerrottiin niiden kesken, jotka olivat asiasta huvitettuja, ettei Sydney Cartonista koskaan tulisi leijonaa, mutta että hän oli erinomaisen hyvä shakaali, ja tässä vaatimattomassa toimessa seurasi ja palveli hän Stryveria.

"Kello on kymmenen, sir", sanoi viinuri, jonka Carton oli pyytänyt itseään herättämään — "kello on kymmenen."

"Mikä on?"

"Kello on kymmenen, sir."

"Mitä tarkoitatte? Kymmenen illallako?"

"Niin, sir. Teidän armonne käski minut herättämään."

"Ah, nyt muistan, hyvä on, hyvä on."

Koetettuaan pari kertaa uudestaan nukahtaa, jota viinuri taitavasti esti liikuttamalla tulta herkeämättä viisi minuuttia, nousi hän, pani hatun päähänsä ja meni ulos. Hän meni Templeen ja virkistettyään itseään kävelemällä pari kertaa Kings Bench-walkin ja Paper-buildingssin ohi, kääntyi hän herra Stryverin luo.

Stryverin kirjuri, joka ei koskaan ollut läsnä näissä neuvotteluissa, oli mennyt kotia ja esimies Stryver avasi oven. Hän oli tohveleissa ja väljässä yötakissa ja paljas kaulainen mukavuuden vuoksi. Hänellä oli silmänsä ympärillä tuo hurja, pinnistetty ja surkastunut piirre, jonka huomaa kaikilla juomareilla hänen luoksaan ja joka esiintyy maalauksissa ja muotokuvissa jokaiselta juoppouskaudelta.

"Sinä tulet vähän myöhään, Sydney", sanoi Stryver.

"Tavallisella ajalla; ehkäpä neljännestä myöhemmin."

He astuivat likaiseen huoneeseen, joka oli täyteen sirotettu kirjoja ja papereita. Takassa leimusi tuli, kattila höyrysi tulella ja keskellä papereita loisti pöytä täynnä viiniä, konjakkia, rommia, sokeria ja sitroonia.

"Sinä olet tyhjentänyt pullon, Sydney, sen huomaa."

"Luulenpa, että niitä oli kaksi tänä iltana. Olen syönyt päivällistä Darnayn kanssa tai nähnyt hänen syövän — sehän on melkein sama."

"Tuo yhdennäköisyys oli sinulta mainio keksintö. Mitenkä se päähäsi juolahtikaan."

"Minusta hän oli aika pulska mies, ja tulin ajatelleeksi, että jos minua olisi onni seurannut, olisin ollut melkein yhtä pulska."

Herra Stryver nauroi niin, että hänen ennenaikainen pönkkämahansa kellui.

"Sinä ja onnesi, Sydney! Mutta työhön, työhön."

Jotenkin nurpeana avasi shakaali takkinsa, meni viereiseen huoneeseen ja tuli takasin tuoden mukanaan kannullisen kylmää vettä, pesuvadin ja kaksi käsiliinaa. Hän kastoi käsiliinat veteen, pusersi niitä vähän ja kääri ne päänsä ympäri, istuutui pöydän ääreen ja sanoi: "Nyt olen valmis".

"Ei paljon keittämistä, tänä iltana, Muisti", sanoi herra Stryver iloisesti, silmäillen papereitaan.

"Kuinka paljon?"

"Vain kaksi juttua."

"Anna minulle pahin ensin."

"Tuossa on, Sydney. Anna mennä."

Leijona paneusi nyt seljälleen sohvalle toiselle puolen juomapöytää, shakaalin istuutuessa oman, papereilla sulloin pöytänsä ääreen toiselle puolen sitä, pullot ja lasit edessään. Molemmat viljelivät ahkerasti juomapöytää, kukin omalla tavallaan, leijona kädet housunvyötärössä katseli tuleen, silloin tällöin huiskuttaen pienempää asiakirjaa, shakaali taas vaipui rypistynein silmäkulmin ja kiihkeällä katseella niin syvään työhönsä, ettei silmä edes seurannut kättä, jonka hän ojensi ottaakseen lasin ja joka usein kopeloi hetkisen aikaa ennenkuin löysi sen ja kohotti huulilleen. Pari kolme kerta oli asia niin sotkuista, että shakaali näki parhaaksi nousta ylös ja kastaa pyyhe uudestaan. Näiltä vaelluksiltaan vesikannun ja vadin luo palasi hän niin merkillisen määrällä päähineellä, ettei sitä voi sanoa kuvailla, ja hänen huolestunut vakavuutensa teki asian vielä naurettavammaksi.

Vihdoin oli shakaali valmistanut vankan aterian leijonalle ja alkoi sitä tarjota. Leijona vastaanotti sen huolella ja tarkkuudella, valikoiden ja muistutuksia tehden ja shakaali auttoi kummassakin. Kun ateria oli ollut kyllin kauvan keskustelun alaisena, pisti leijona kätensä taas housunvyötäröön ja paneusi pitkälleen mietiskelemään. Shakaali vahvisti sitten kurkkuaan kulauksella ja päättään uudella kääreellä ja varustautui laittamaan kuntoon toista ateriaa. Tämä jätettiin leijonalle samalla tavalla eikä ollut kunnossa ennen kello kolmea aamulla.

"Ja nyt se on tehty, Sydney, täytä maljasi punssilla", sanoi herra Stryver.

Shakaali irroitti käsiliinat päästään, joka taas höyrysi, pudisteli itseään, haukotteli, värisi ja totteli.

"Sinä olit oivallinen, Sydney, tänään tuossa jutussa. Jokainen kysymys teki hyvän vaikutuksen."

"Minä olen aina oivallinen, eikö totta."

"Sitä en väitä vastaan. Miksi olet niin pahalla tuulella, kasta kaulasi punssilla ja kevennä mielesi."

Shakaali totteli jälleen mumisten jotain puolustukseksi.

"Vanha Carton vanhasta Shrewsbury koulusta", sanoi Stryver, nyykäyttäen hänelle päätään, häntä tarkastellen, "vanha kiikkulauta Sydney, milloin ilmassa, milloin maassa, milloin iloisena, milloin allapäin."

"Niin", sanoi toinen huoaten, "sama Sydney, jolla on sama onni. Silloinkin kirjoitin aineita toisille pojille, ja harvoin itselleni."

"Ja miksi niin?"

"Jumala ties. Se oli kait minun tapani."

Hän istui kädet taskuissa ja sääret ojona katsellen tulta.

"Carton", sanoi hänen ystävänsä tuikeasti, asettuen taistelunhaluisena hänen eteensä, ikäänkuin olisi takka ollut jokin suurien tuumien ahjo, johon vanha Sydney Carton olisi ollut työnnettävä, "sinun tapasi on, ja on aina ollut vetelä. Sinulla ei ole tarmoa eikä päämäärää. Katso minuun."

"Tuhat tulimmaista", sanoi Sydney keveämmästi ja säyseämmästi naurahtaen, "äläpäs *sinä* rupea siveelliseksi."

"Mitenkä minä olen tehnyt mitä olen tehnyt?" sanoi Stryver. "Mitenkä minä teen mitä teen?"

"Osaksi maksamalla minulle avustani, luulen. Mutta siitä ei kannata puhua minulle eikä tyhjälle ilmalle; sinä teet mitä tahdot. Sinä olet aina kulkenut ensi rivissä ja minä takana."

"Minä tunkeuduin ensi riviin, vai olenko syntynyt siellä?"

"En ollut läsnä niissä juhlamenoissa, mutta minun luuloni on että olet syntynyt siellä", sanoi Carton. Tässä hän taas naurahti ja he nauroivat molemmat.

"Ennen Shrewsburya, Shrewsburyssa ja aina Shrewsburyn jälkeen", jatkoi Carton, "olet kulkenut omassa rivissäsi ja minä omassani. Ollessamme ylioppilastovereita Quartier latinissa Pariisissa, opiskellessamme ranskaa ja ranskalaista lakitiedettä ja kokoellessamme muita ranskalaisia muruja, joista meillä ei ole ollut paljon hyötyä, olit sinä aina jossain ja minä — en missään".

"Ja kenenkä oli syy?"

"Sieluni kautta, epäilenpä että syy oli sinun, sinä revit ja raastoit ja tuupit ja tunkeilit esiin niin väsymättömästi että minulla ei ollut muuta neuvoa kuin homehtua hiljaisuudessa. Mutta on kolkkoa puhua omasta menneisyydestään näin aamun sarastaessa. Käännä ajatukseni toiseen suuntaan ennenkuin menen."

"Hyvä on, juokaamme kauniin todistajan malja", sanoi Stryver, kohottaen lasiaan. "Oletko nyt hauskeammalla suunnalla?"

Nähtävästi ei, koska hän taas synkkeni.

"Kaunis todistaja", mutisi hän, tuijottaen lasiinsa. "Olen saanut tarpeeksi todistajista tänään; kuka on kaunis todistajasi?"

"Sen kuvamuotoisen tohtorin tytär, neiti Manette."

"Hätkö kaunis".

"Eikö ole sitten?"

"Ei."

"Kuinka ei, koko oikeus häntä ihaili, ihminen!"

"Viis minä koko oikeuden ihailusta! Kuka on valinnut Old Baileyn kauneuden tuomariksi? Hän oli kultakutrinen nukke!"

"Tiedätkö Sydney", sanoi herra Stryver katsellen häntä terävästi ja hitaasti sivellen toisella kädellään kukoistavia kasvojaan, "tiedätkö, että minusta melkein näytti, kuin olisit seurannut osanotolla sitä

kultakutrista nukkea, ja olit hyvin nopsa huomaamaan mitä hänelle tapahtui."

"Nopsa huomaamaan mitä tapahtui. Jos tyttö pyörtyy parin kyynärän päässä minun nenästäni, huomaan sen ilman kiikaria, olkoon hän sitten nukke tai ei. Juon maljan mutta en myönnä kauneutta. Ja nyt en tahdo enää juoda. Tahdon mennä levolle."

Hänen isäntänsä saattaessa häntä portaille kynttilä kädessä valaistakseen häntä, pilkoitti päivä kylmästi likaisista ikkunoista. Kun hän astui ulos talosta, oli ilma kylmä ja kolkko, himmeä taivas pilvessä, virta musta ja pimeä ja koko maisema kuin kuollut erämaa. Ja aamutuuli tuprutti pölypyörteitä kuin olisi erämaanhiekkia kohonnut kaukana ja sen ensimmäinen ryöppy lennossaan alkanut peittää kaupungin.

Tuhlatut voimat sisässään ja erämaa ympärillään seisahtui tämä mies hiljaisella terassilla ja näki silmänräpäyksen ajan erämaassa edessään kangastuksen kajastavan, jossa kuvastui kunnianhimo, itsensäkieltämys ja uutteruus. Hänen näkynsä ihanassa kaupungissa oli ilmavia saleja, joista lemmenjumalat ja sulottaret häntä katselivat, puutarhoja, joissa elämänpuun hedelmät riippuivat kypsymässä ja joissa vedet välkkyivät toivon lähteissä. Hetkinen vain, ja se oli hävinnyt. Hän kömpi ullakkokamariinsa, heittäysi vaatteet päällä järjestämättömään vuoteeseen ja kastoi tyynynsä turhilla kyyneleillä.

Synkkänä, synkkänä nousi aurinko, eikä se nähnyt synkempää näkyä kuin tämä mies oli. Hän oli lahjakas pään ja tunteitten suhteen, mutta kykenemätön lahjojaan oikein käyttämään, kykenemätön auttamaan itseään ja onnea löytämään. Hän tunsu ruosteen, joka häntä söi, ja alistui sen kulutettavaksi.

KUODES LUKU.

Sadottain ihmisiä.

Tohtori Manetten rauhallinen asunto sijaitsi rauhallisessa kadunkulmassa lähellä Soho-squarea. Eräänä kauniina sunnuntai-iltapäivänä, neljän kuukauden laineitten vyöryttyä yli maankavallusjutun ja kuletettua sen ynnä yleisön innon ja muistin kauvas ulapalle, herra Jarvis Lorry samoili päivänpaisteisia katuja asunnostaan Clerkenwellissä tohtorin luo päivällistä syömään. Monta kertaa palattuaan asiamietiskelyihinsä, oli herra Lorrysta tullut tohtorin ystävä, ja rauhallinen kadunkulma oli päivänpaisteinen osa hänen elämätään.

Tänä kauniina sunnuntaina vaelsi herra Lorry Sohoa kohti varhain iltapäivällä kolmesta tavallisesta syystä. Ensiksi koska hän kauniina sunnuntaina usein käyskenteli ulkona ennen päivällistä Lucyn ja tohtorin kanssa, toiseksi koska hänen sopimattomalla säällä oli tapana seurustella heidän kanssaan perheen ystäväinä, jutella, lukea, katsella ikkunasta ja yleensä viettää päivä heidän seurassaan, kolmanneksi oli hänellä omia pieniä, viekkaita epäilyksiä ratkaistavina, ja hän tiesi että tohtorin perhe-elämässä oli tämä hetki sopivin niitä ratkaisemaan.

Omituisempaa kulmaa kuin se, jossa tohtori asuskeli, ei ollut tavattavissa Lontoossa. Siinä ei ollut mitään läpikäytävää ja kadunpuolisista ikkunoista tohtorin talossa oli hauska näköala kadulle, jolla oli miellyttävä, rauhaisa leima. Pohjoispuolella Oxford-roadia oli siihen aikaan harvoja asumuksia ja metsän puut rehottivat, metsäkukkaset kasvoivat ja orapihlaja kukki nyt jo kadonneilla kedoilla. Siksipä puhalsi raitis ilma Sohossa voimakkaasti ja vapaasti ja lähellä löytyi moni uhkea etelämuuri, jolla persikat kypsyivät, kun vuodenaika oli niille suotuista.

Aikaisemmin päivällä loisti kesäaurinko kirkkaasti kulmalle, mutta katujen kuumetessa oli se varjossa. Se oli viileä paikka, hiljainen ja iloinen, merkillinen kaikumaan, ja oikea rauhan satama keskellä meluavia katuja.

Sellaiseen valkamaan soveltui rauhallinen alus, ja rauhallinen se olikin. Tohtori asui kahdessa kerroksessa, vanhassa hiljaisessa talossa, jossa muka päivin harjoitettiin montakin ammattia, mutta joista hyvin vähän tiesi päivällä ja yöllä ei ollenkaan. Takarakennuksessa, johon pääsi pihan kautta, ja jossa plataanin viheriäiset lehdet humisivat, sanottiin urkuja rakennettavan ja kerrottiin, että joku salaperäinen jättiläinen takoi siellä kultaa ja hopeaa, ja hän olikin naulannut kultaisen käsivarren seinälle etehisen luo — ikäänkuin olisi hän takoiillut itsensä niin kauniiksi ja uhannut kaikkia vieraita samallaisella muutoksella. Näistä ammateista tiesi hyvin vähän, samoin eräästä yksinäisestä vuokralaisesta, jonka kerrottiin asuvan yläkerrassa sekä hämärästä nuoranpunojasta, jonka konttoori

muka oli alikerrassa. Silloin tällöin eksynyt käsityöläinen, vetäen takkia päälleen kulki etehisen läpi, jokin vieras tirkisteli sisään, tai kuului pihan poikki etäinen helinä, tai jyske kultaisen jättiläisen luota. Mutta nämät olivat vain poikkeuksia, sillä plataani talon takana ja kaiku kadun kulmassa olivat omia herrojaan sunnuntaiamusta lauantai-iltaan asti.

Tohtori Manette vastaanotti täällä potilaita, joita hänen luokseen houkutteli hänen vanha maineensa — jonka epämääräiset kuiskaukset hänen kohtalostaan olivat herättäneet uuteen eloon. — Hänen tietonsa, valppautensa ja taitavuutensa kekseliäihin kokeihin nähden, vaikuttivat, että hän oli jotenkin käytetty. Ja hän ansaitsi sen minkä tarvitsi.

Kaiken tämän tiesi, tunsi ja ajatteli herra Jarvis Lorry, soittaessaan rauhallisen kulmatalon kelloa kauniina sunnuntai-iltapuolena.

"Onko tohtori Manette kotosalla?"

Häntä odotettiin kotia.

"Onko neiti Lucy kotosalla?"

Häntä odotettiin kotia.

"Onko neiti Pross kotona."

Mahdollisesti hän oli kotona, mutta palvelijan oli tahdoton ennakoita tietää aikoiko neiti Pross myöntää tai kieltää tätä tosiasiaa.

"Olenpahan sitten itse kotona täällä", sanoi herra Lorry, nousten yläkertaan.

Vaikka ei neiti Manette lainkaan tuntenut synnyinmaataan, näytti hänellä olevan synnynnäinen lahja vähillä keinoilla saada paljon aikaan, joka on Ranskan tyttärien hyödyllisimpiä ja miellyttävimpiä ominaisuuksia. Joskin kalustus oli yksinkertainen, kaunisti huonetta niin moni pieni koriste, joiden ainoa arvo oli niitten aistikkaisuudessa ja sievyydessä, että se tuntui viehättävältä. Koko kodin järjestäminen suuremmasta pienempään, värien sommittelu, hauska vaihtelu ja vastakohtat, joita oli saavutettu kekseliäiden pikkuseikkain, keveiden käsien, kirkkaiden silmien ja hyvän järjen avulla, olivat samalla kertaa niin miellyttävät itsessään, ja kuvasivat niin talon pikku emäntää, että herra Lorrysta, seistessään ja katsellessaan ympärilleen, näytti kuin olisivat tuolit ja pöydät sillä erityisellä ilmeellä, jonka hän nyt niin hyvin tunsi, kyselleet, hyväksyikö hän heitä?

Molemmissa kerroksissa oli kolme huonetta, ja välillä olevat ovet olivat avoinna, että ilma pääsisi vapaasti kulkemaan niissä. Herra Lorry havaitsi hyvillä mielin, että aistikas sisustus oli joka huoneessa yhtä sopusuhtainen. Ensimmäinen oli paras huone ja siinä olivat Lucyn linnut, kukkaset, kirjat, kirjoitus- ja työpöytä ynnä vesivärialaatikko, toinen oli tohtorin vastaanottohuone ja ruokahuone, kolmas, jonne plataanin kahisevat lehdet pihalta loivat vaihtelevia varjoja, oli tohtorin makuuhuone — ja siellä olivat nurkassa käyttämätön suutarinrahi ja työkalut, melkein samassa järjestyksessä kuin ne olivat olleet viheliäisen talon viidennessä kerroksessa, viinituvan vieressä, Saint-Antoinein esikaupungissa Pariisissa.

"Minua ihmetyttää", sanoi herra Lorry katseltuaan ympärilleen, "että hän pitää luonaan tätä kärsimyksensä muistia."

"Ja mitä ihmettelemistä siinä?" kuului äkillinen kysymys hänen takanaan, joka sai hänet hätkähtämään.

Se oli neiti Pross, hurja, punatukkainen, kovakourainen nainen, jonka kanssa hän oli tutustunut Royal Georgen hotellissa Doverissa ja jota tuttavuutta hän sittemmin oli uudistanut, joka tämän kysymyksen teki.

"Luulin —" alkoi herra Lorry.

"Te muka luulitte!" sanoi neiti Pross ja herra Lorry nöyrtyi.

"Kuinka jaksatte?" kysyi tämä nainen sitten — terävästi, mutta samassa koetti hän osottaa, että hän ei kantanut mitään vihaa.

"Jaksan sangen hyvästi, kiitän teitä", vastasi herra Lorry pehmeästi.

"Mitenkä itse jaksatte?"

"Ei kehumista", sanoi neiti Pross.

"Eikö todellakaan?"

"Ei todellakaan!" sanoi neiti Pross. "Olen hyvin levoton pikku lintuneidistäni."

"Todellakin?"

"Jumalan tähden sanokaa jotain muuta kuin todellakin, tai te kiusaatte minut kuoliaaksi", sanoi neiti Pross, jonka luonne (vastakohtana hänen vartalolleen) oli lyhyt.

"Todenko perästä?" sanoi herra Lorry.

"Todenko perästä ei myöskään kuulu hauskalta", vastasi neiti Pross, "mutta paremmalta sentään. Niin, olen sangen levoton."

"Saanko luvan kysyä syytä?"

"En ollenkaan siedä että ihmisiä, jotka eivät laisinkaan ole lintuneitini arvoiset, tulee tänne tusinoittain häntä katsomaan", sanoi neiti Pross.

"*Tuleeko* tänne tosiaankin tusinoittain ihmisiä sitä varten?"

"Sadottain."

Tälle rouvasihmiselle oli omituista (kuten monelle muulle ihmiselle sekä ennen että jälkeen hänen aikaansa) että niin pian kuin hänen ensi lausumaansa epäiltiin, liioitteli hän sitä.

"Hyvänen aika!" sanoi herra Lorry, ja se oli hänestä paras huomautus, minkä hän taisi keksiä.

"Minä olen elänyt lemmittyni luona — tai lemmittyni on elänyt minun luonani kymmenvuotiaasta asti, hän maksoi minulle elatuksestaan, jota hän ihan varmaan ei olisi tehnyt, siitä voitte panna pääne pantiksi, jos minä olisin saattanut ylläpitää itseäni tai häntä ilmaiseksi. Ja tämä on tosiaankin hyvin kovaa", sanoi neiti Pross.

Koska herra Lorry ei tarkalleen tiennyt mikä oli niin kovaa, pudisti hän päätään, jota hän muuten teki sopivissa ja sopimattomissa tilaisuuksissa.

"Kaikenmoiset ihmiset, jotka eivät vähääkään ole aarteeni vertaiset, käyvät täällä alinomaa", sanoi neiti Pross. "Kun te alotitte —".

"Kun *minä* alotin, neiti Pross?"

"Ettekö sitten alottaneet? Kuka palautti hänen isänsä elämään?"

"Oh! Jos *se* oli alottamista —" sanoi herra Lorry.

"Ei suinkaan se lopettamistakaan ollut? Sanon vain, että kun te alotitte, oli se aika vaikeata, eikä siltä, että näkisin mitään muuta vikaa tohtori Manetessa kuin että hän ei ole sellaisen tyttären arvoinen, ja se ei ole mikään moite häntä kohtaan, sillä eihän saata otaksuakkaan, että kukaan olisi hänen arvoisensa missään suhteessa. Mutta kaksin- ja kolminkerroin vaikeata on nähdä joukottain ja kasottain ihmisiä, jotka juoksevat tohtoria tavoittelemassa (hänelle olisin vielä antanut anteeksi) ja ryöstävät lintuneitini rakkauden minulta."

Herra Lorry tiesi neiti Prossin hyvin mustasukkaiseksi, mutta hän tiesi myös, että hänen omituisen pintansa alla piili yksi noita epäitsekkeitä olentoja — joita vain naisissa tapaamme, — jotka pelkästä rakkaudesta ja ihailusta antautuvat vapaaehtoisiksi orjiksi nuoruudelle, itse sen kadotettuaan, kauneudelle, jota eivät koskaan omistaneet, luonnonlahjoille, joita heidän ei koskaan onnistunut saavuttaa, ja valoisille toiveille, jotka eivät koskaan valaisseet heidän synkkää olemassaoloaan. Hän tunsu tarpeeksi elämää, tietääkseen, ettei löydy mitään parempaa kuin sydämen uskollinen palvelus, kun se on siinä muodossa ja suoritetaan vapaana itsekkäisyydestä ja hän tunsu niin lämmintä kunnioitusta sitä kohtaan, että kun hän mielikuvituksessaan jakeli hyvityksiä — niin me kaikki enemmän tai vähemmän teemme —, asetti hän neiti Prossin paljoa lähemmäksi alimmaisista enkeleitä kuin monen muun naisen, joka luonnon ja olojen puolesta oli verrattoman paljon parempiosainen ja jolla vielä oli tilikin Tellsonin pankissa.

"Ei ole koskaan ollut eikä tule koskaan olemaankaan kuin yksi mies, joka olisi lintuneitini arvoinen", sanoi neiti Pross, "ja se on veljeni Solomon, ellei hän olisi hieman erehtynyt elämässä."

Tässä olivat herra Lorryn tutkimukset neiti Prossin persoonallisissa elämänvaiheissa vahvistaneet sen tosiasian, että hänen veljensä Solomon oli sydämetön konna, joka oli riistänyt häneltä kaiken omaisuuden omille voitonpyrinnöilleen, jättäen hänet ainoa köyhyyden valtaan, ilman vähintäkään omantunnonvaivaa. Neiti Prossin järkähtämätön usko Solomoniin (pieni erehdys poisluettuna) oli herra Lorryn mielestä vakava asia, ja lisäsi paljon hänen hyviä ajatuksiaan hänestä.

"Koska olemme kahdenkesken tällä hetkellä ja molemmat olemme asiahmisiä", sanoi herra Lorry heidän palattuaan saliin, johon istuutuivat tuttavallisesti yhdessä, "sallikaa minun kysyä teiltä — eikö tohtori koskaan Lucyn kanssa puhuessaan viittaile suutariaikaansa."

"Ei koskaan."

"Ja kuitenkin säilyttää hän luonaan tuon rahin ja nuo työkalut?"

"Mutta", sanoi neiti Pross pudistaen päätään, "en sano, ettei hän viittaile siihen sisällisesti."

"Luuletteko hänen paljon sitä ajattelevan?"

"Luulen", sanoi neiti Pross.

"Kuvailletteko —" alotti herra Lorry, mutta neiti Pross keskeytti häntä jyrkästi:

"En kuvaile koskaan mitään. Minulla ei ole lainkaan mitään mielikuvitusta".

"Kiitän oikaisusta; otaksutteko — te kai joskus menette niin pitkälle, että otaksutte jotain?"

"Silloin tällöin", sanoi neiti Pross.

"Otaksutteko", jatkoi herra Lorry, veitikkamainen välke kirkaissa silmissään, häntä ystävällisesti silmäillessään, "että tohtori Manettella, näitten vuosien kuluessa on ollut oma ajatuksensa räikkäyksensä syystä, ja ehkäpä vielä räökkäjänsä nimestäkin."

"En otaksu muuta kuin mitä lintuneitini minulle sanoo."

"Ja hän sanoo."

"Että hän niin luulee."

"Älkää nyt minuun suuttuko, joskin teen teille näitä kysymyksiä; olenhan vain tuhma asiamies ja te olette asianainen."

"Tuhma?" sanoi neiti Pross sävyisästi.

Herra Lorry, joka melkein toivoi, että hän olisi jättänyt pois tämän häveliään laatusanan, vastasi: "Ei, ei, ei. Ei suinkaan. Mutta palatkaamme asioihin — eikö ole omituista, ettei tohtori Manette, joka epäilemättä on syytön kaikkiin rikoksiin, kuten me kaikki olemme vakuutetut, koskaan koske tätä kysymystä. Joskin ei juuri keskusteluissaan minun kanssani, vaikka olimmekin asiatuttavat monta vuotta takaperin ja nyt olemme läheiset ystävät, mutta kauniin tyttärensä kanssa, johon hän on niin kiintynyt, ja joka on niin syvästi kiintynyt häneen. Uskokaa minua, neiti Pross, en ota tätä asiaa puheeksi uteliaisuudesta, vaan lämpimästä osanotosta."

"No hyvä! Minun ymmärrykseni mukaan, ja se ei paljon merkitse, vai mitä", sanoi neiti Pross, lauhtuen hänen anteeksipyyntöistään, "pelkää hän kosketella tätä asiaa."

"Pelkää."

"Onhan se hyvin selvää. Sehän on kauhea muisto, johtuihan hänen heikkomielisyytensä siitä, ja koska hän ei tiedä mitenkä hänen järkensä pimeni, eikä mitenkä hän jälleen tointui, ehkäpä hän pelkää jälleen vaipuvansa entiseen pimeyteen. Tämähän jo minun mielestäni on omiaan tekemään tämän aineen hänelle epämiellyttäväksi."

Näin syvämielteistä muistutusta ei herra Lorry odottanut. "Olette oikeassa", sanoi hän, "ja kuinka kauheata on sitä ajatella. Mutta neiti Pross, epäilen josko se on hyväksi tohtori Manettelle, että hän aina sulkee nämät masentavat ajatukset itseensä. Niin, se on tämä epäily ynnä siitä johtuva levottomuus, joka on aiheuttanut tämän tuttavallisen keskustelumme."

"Se ei ole autettavissa", sanoi neiti Pross, päätään pudistaen. "Jos kajootte siihen kohtaan, tapahtuu heti muutos pahempaan päin. Parempi jättää se sikseen. Sanalla sanoen, se aine on jätettävä sikseen. Väliin nousee hän vuoteeltaan sydänyönä, ja me täällä yläkerrassa kuulemme hänen käyskentelevän edestakasin, edestakasin huoneessaan. Pikku lintuni ymmärtää siitä, että hän ajatuksissaan on käyvinään edestakasin vanhassa vankilassaan. Hän kiiruhtaa silloin alakertaan ja he kulkevat yhdessä edestakasin, edestakasin, kunnes hän tyyntyy jälleen. Mutta hän ei koskaan sanallakaan mainitse levottomuutensa oikeata syytä ja pikku lintuni näkee parhaaksi olla siihen viittailematta. Äänettöminä kulkevat he yhdessä edestakasin, edestakasin, kunnes lintuseni rakkaus ja seura on saattanut hänet entiselleen."

Vaikka neiti Pross vakuutti, ettei hänellä ollut mielikuvitusta, osotti hänen tapansa kertoa ja sanoa edestakasin, edestakasin, että hän täysin käsitti sitä kalvavaa tuskaa joka seuraa, kun ihminen alituisesti on saman surullisen ajatuksen vainoomana, ja se osotti myös että hänellä oli kylläkin mielikuvitusta.

On jo mainittu, että tämä kadunkulma oli merkillinen kaikkunsa puolesta, nyt kuului niin selvästi läheneviä askelia, että tuntui kuin pelkkä mainitseminen väsyneestä, edestakasin vaeltamisesta olisi ne synnyttänyt.

"Tässä he ovat!" sanoi neiti Pross, ja nousi keskeyttääkseen keskustelua, "ja pian on täällä sadottain ihmisiä!"

Tämä kadunkulma oli niin merkillinen akustiikkaan nähden, se oli niin merkillinen korva, että kun herra Lorry katseli ikkunasta nähdäkseen isää tyttärineen, joitten askeleet äsken kuuluivat, luuli hän, etteivät he koskaan saapuisi. Kaiku ei ainoastaan hälvennyt pois kuin olisivat askeleet poistuneet, vaan uusia askeleita, jotka eivät koskaan päässeet perille kuului niitten sijaan ja hälvenivät aivan lähellä. Isä tyttärineen tuli viimein näkyviin ja neiti Pross vastaanotti heitä etehisen ovella.

Oli hauska nähdä mitenkä pahasisuinen, punatukkainen ja ruma neiti Pross riisui hatun lemmittynsä päästä, hänen noustuaan ylös rappusia, mitenkä hän puhdisti sitä nenäliinansa nipukoilla, puhalsi pois tomun siitä, kääri kokoon päällysnutun ja silitti hänen rikkaita kutriaan yhtä ylpeästi kuin hän olisi silittänyt omia hiuksiaan jos hän olisi ollut naisista kaunein ja ylpein. Hauska oli myös nähdä hänen lemmittynsä kiittävän ja syleilevän häntä ja vastustelevan hänen liikanaista huolenpitoaan, jota hän uskalsi vain leikiten tehdä, neiti Pross olisi muuten syvästi loukkaantuneena vetäytynyt huoneeseensa itkemään. Hauska oli myös nähdä tohtoria kun hän katseli heitä ja sanoi neiti Prossille, että hän hemmotteli Lucyä, mutta hänen katseensa ja äänensä olivat jos mahdollista vielä enemmän hemmottelevia. Entäs herra Lorry sitten pienessä peruukissaan, mitenkä hän säteili, kiittäen onnen tähteään, joka oli valaissut hänet vanhoilla päivillään lämpimään kotiin. Mutta tätä hauskaa näköä ei tullutkaan satakunta ihmisiä katsomaan ja herra Lorry odotti turhaan neiti Prossin ennustuksien täyttymistä.

Päivällisaika oli käsissä, mutta satoja ihmisiä ei vaan kuulunut. Pienen talouden keittiön puoli oli neiti Prossin huostassa ja hän suoritti aina tehtävänsä mainiosti. Hänen päivällisensä olivat puolittain ranskalaiset ja puolittain englantilaiset ja ne olivat kaikessa yksinkertaisuudessaan niin mainiot ja niin sievästi katetut että parempaa ei voinut vaatia. Koska neiti Prossin ystävyys oli kauttaaltaan käytännöllistä laatua oli hän kuljeksinut Sohossa ja lähitienoilla etsimässä köyhiä ranskalaisia, jotka killinkien ja puolikruunujen houkuttelemina, ilmaisivat hänelle keittotaidon salaisuuksia. Näiltä Gallian hävinneiltä pojilta ja tyttäriltä oli hän oppinut niin ihmeellisiä temppuja, että vaimo ja tyttö, jotka muodostivat palvelijakunnan, pitivät häntä oikeana taikavaimona tai Tuhkimon kummina, joka lähetti noutamaan kanan, kaniinin tai vähän vihanneksia ja muutti ne miksi tahtoi.

Sunnuntaina aterioi neiti Pross tohtorin pöydässä, mutta muuten piti hän oman päänsä ja söi epämääräisellä ajalla, joko keittiön puolella tai omassa huoneessaan toisessa kerroksessa, — sinisessä huoneessa, jonne ei kukaan muu kuin hänen Lintuneitinsä saanut tulla. Tällä kertaa oli neiti Pross pikku lintunsa ystävällisten kasvojen ja käytöksen vaikutuksesta erinomaisen suojea ja niinpä oli päivällinenkin hyvin hauska.

Päivä oli tukahduttava, ja päivällisen jälkeen ehdotti Lucy, että viini kannettaisiin ulos plataanin alle, jotta he saattaisivat istua ulkona raittiissa ilmassa. Koska kaikki kävi hänen mielensä mukaan, menivät he ulos plataanin alle ja hän kantoi itse viinin herra Lorryn varalle. Hän nimitti itseään herra Lorryn juomanlaskijaksi ja heidän istuessaan plataanin alla puhelemassa, hoiti hän hänen lasiaan, katsoen että se aina oli täynnä.

Salaperäiset talot katselivat heitä ja plataanin kuiskaili omalla tavallaan heidän päänsä päällä.

Mutta satoja ihmisiä ei vielääkään ilmestynyt. Herra Darnay saapui kyllä heidän istuessaan plataanin alla, mutta siinä oli vain yksi.

Tohtori Manette vastaanotti hänet ystävällisesti, samoin Lucy. Mutta neiti Pross tunsu äkkiä nykimisiä päässä ja ruumiissa ja meni sisään. Hän oli usein tämän vamman alaisena ja kutsui sitä arkipuheessa: "puistatukseksi".

Tohtori oli parhaimmalla tuulellaan ja näytti tavattoman nuorelta. Tällaisina hetkinä oli yhdennäköisyys hänen ja Lucyn välillä hyvin suuri ja heidän siinä vierekkäin istuessa, Lucyn nojatessa päätään hänen olkapäihinsä ja hän käsivarttaan Lucyn tuolille, oli hyvin hauska havaita tätä yhdennäköisyyttä.

Hän oli koko päivän puhunut monesta asiasta ja erinomaisen vilkkaasti. "Kuulkaa, tohtori Manette",

sanoi herra Darnay, heidän istuessaan plataanin alla, ja hän sanoi sen jatkona heidän keskusteluunsa, he olivat nimittäin puhelleet Lontoon vanhoista rakennuksista — "tunneteko Toweria?"

"Olemme Lucyn kanssa olleet siellä, mutta vain satunnaisesti. Huomasimme kyllä että se oli mieltäkiinnittävä, mutta siinä kaikki!"

"*Minä* olen ollut siellä, kuten muistanette", sanoi Darnay hymyillen, mutta samassa harmista punehtuen, "vaikka en siinä asemassa, että olisin voinut tutkia sitä. Minulle kerrottiin merkillinen juttu siellä ollessani."

"Mikä juttu se oli?" kysyi Lucy.

"Häidän tehdessään muutoksia siellä, löysivät työmiehet vanhan vankiluolan, joka vuosikausia oli ollut muurattu ja unohdettu. Jokainen kivi sisäseinissä oli täynnä kirjoituksia, vankien leikkelemiä — päivämääriä, nimiä, valituksia ja rukouksia. Kulmakiveen eräässä nurkassa, oli vanki, joka luultavasti oli mestattu, viime työkseen leikellyt kolme kirjainta. Niihin oli käytetty hyvin vaillinaista asetta ja työ oli tapahtunut kiireessä ja epävarmasti. Ensimmäinen näytti kuin olisi siihen leikeltä D.I.C. mutta lähemmin tutkittaessa huomattiin viimeinen kirjain G:ksi. Ei missään muistiinpanoissa eikä kertomuksissa löytynyt mitään vankia niillä alkukirjaimilla, ja turhaan arvailtiin mikä nimi se saattoi olla. Viimein otaksuttiin etteivät kirjaimet merkinneetkään alkukirjaimia, vaan sanaa: 'Dig' (kaiva.) Kirjoituksen alla oleva laattia kaivettiin tarkasti ja maassa kiven tai tiililevyn alla löydettiin jäännöksiä paperista ja pienestä nahkapussista. Tuntemattoman vangin kirjoitus ei koskaan tule luetuksi, mutta hän oli kirjoittanut jotain ja piilottanut sen vanginvartialta."

"Isäni", huudahti Lucy, "sinä voit pahoin."

Tohtori oli äkkiä kohonnut pystyyn, pidellen päätään käsillään. Hänen ulkomuotonsa ja käytöksensä pelotti heitä kaikkia.

"En, lapseni, en voi pahoin. Mutta suuria vesipisaroita putosi päälleni ja sai minut säpsähtämään. Parasta lienee, että menemme sisään."

Hän toipui melkein heti. Satoi tosiaankin suuria pisaroita, ja hän näytti heille niitä kädessään. Mutta hän ei puhunut sanaakaan löydöstä ja heidän mennessään sisään, havaitsi herra Lorryn asiasilmä tai oli havaitsevinaan hänen kasvoissaan kun ne kääntyivät Charles Darnayn puoleen, saman omituisen ilmeen kuin oikeussalin käytävässä.

Mutta hän hillitsi itseään niin pian, että herra Lorry epäili asiasilmänsä. Kultaisen jättiläisen käsivarsi etehisessä ei ollut häntä vakavampi, kun hän seisahdettiin sen alle ja sanoi vielä olevansa tottumaton sellaisiin pikku sattumiin ja ehkäpä hän ei koskaan niihin tottuisikaan ja hän selitti että sade oli häntä pelottanut.

Oli teenjuonnin aika ja neiti Pross askarteli tekeittien ääressä, uuden "puistatuksen" uhrina, mutta satoja ihmisiä ei vaan kuulunut. Herra Carton oli saapunut mutta sittenkin niitä oli vain kaksi.

Ilta oli niin painostava, että vaikka ovet ja ikkunat olivat seljällä olivat he menehtyä kuumuuteen.

Teetä juotuaan, muuttivat he kaikki ikkunan ääreen ja katselivat ulos painavaan hämärään. Lucy istui isänsä vieressä, Darnay hänen toisella puolellaan ja Carton nojautui ikkunaan. Uutimet olivat pitkät ja valkoset ja jotkut ukkosilman puuskaukset, jotka pyörivät sisälle kadunkulmaan, lennättivät ne kattoon ja liehuttivat niitä kuin aavesiipiä.

Sadepisarat tippuivat yhä, "ne ovat suuret ja raskaat, mutta ne putoavat harvaan", sanoi tohtori Manette. "Rajuilma lähestyy hitaasti."

"Mutta varmaan", sanoi Carton.

He puhuivat hiljaa, kuten ihmiset tavallisesti tekevät jotain odottaessaan, ja kuten aina on tapana pimeässä huoneessa salamaa odottaessa.

Kaduilla ihmiset kiirehtivät suojaamaan hakemaan ennen rajuilman puhkeamista. Ihmeellinen, kaikua kadunkulma kajahteli lähenevästä ja etenevästä askelista, vaikka ei siellä ollut ainoatakaan kulkevaa.

"Ihmisiä on joukottain liikkeellä ja kumminkin tämä on erämaa", sanoi Darnay heidän kuunneltuaan hetkisen.

"Eikö tämä kaiku tee syvää vaikutusta, herra Darnay?" kysyi Lucy. "Väliin olen istunut täällä iltasin ja kuvaillut — mutta mielettömän mielikuvituksen pelkkä varjokin saa minut värisemään tänä iltana, kun kaikki on niin pimeätä ja juhlallista."

"Sallikaa meidänkin väristä. Saamme kuulla mielikuvitustanne."

"Teistä se on vain tyhjää. Sellaiset mielihoiteet, luulen, vaikuttavat vain niihin, joissa ne syntyvät; niitä ei käy kertominen. Olen väliin iltasin istuskellut täällä yksin kuuntelemassa, kunnes kuvailen, että täällä kajahteleva kaiku on niitten askelien kaiku, joita me sitten elämämme kuluessa kuulemme."

"Siinä tapauksessa on se aika ihmisjoukko, joka tulee esiintymään elämässämme", puuttui Sydney Carton puheeseen jurolla tavallaan.

Askeleita kuului yhä ja ne kiirehtivät yhä kiivaammin. Kulma kaikui ja vastakaikui askelista, jotkut tuntuivat juoksevan ikkunain alla, toiset huoneessa, toiset olivat läheneviä, toiset eteneviä, toiset seisautuivat ja toiset kerrassaan vaikenivat; kaikki kulkivat etäisillä kaduilla, ei yksikään näkökylällä.

"Kuuluvatko nämät askeleet meille kaikille, neiti Manette, tai pitääkö meidän jakaa ne keskenämme."

"Sitä en tiedä, herra Darnay, sanoinhan teille, että se oli houkkamainen mielenjohtuma, mutta te käskitte minun kertomaan sitä. Kun olen antautunut siihen ajatukseen, olen ollut yksinäni ja silloin olen mielessäni kuvitellut niitä niitten ihmisten askeleiksi, jotka tulevat vaikuttamaan isäni tai minun elämään."

"Minä otan ne haltuuni", sanoi Carton. "*Minä* en tee kysymyksiä enkä ehtoja. Suuri ihmisjoukko ryntää vastaamme, ja neiti Manette, minä näen ne — salaman valossa." Hän lisäsi viimeiset sanat ankaran leimauksen jälkeen, joka valaisi hänet ikkunaan nojautuneena.

"Ja minä kuulen heidän tulevan!" lisäsi hän jyrinän jälkeen. "Tässä he tulevat, nopeasti, hurjasti ja raivokkaasti!"

Hän tarkotti sateen kohinaa ja huminaa ja sade keskeytti hänet sillä sen aikana ei mikään ääni kuulunut. Kauhistuttava rajuilma puhkesi jyrinänsä, salamoihin ja rankkasateeseen eikä herennyt hetkeksikään ennenkuin kuu kohosi taivaalle sydänyön aikana.

Puhtaassa ilmassa soi kello yksi pyhän Paavalin kirkossa, kun herra Lorry lähti kotiaan Clerkenwelliin Jerry saattamana, joka oli pitkävartisissa saappaissa ja kantoi lyhtyä kädessään. Tiellä Sohon ja Clerkenwellin välillä, löytyi yksinäisiä paikkoja ja herra Lorry, joka muisti maantienrosvoja, antoi aina Jerry tehdä tämän palveluksen, vaikka tavallisesti pari tuntia aikasemmin.

"Minkälainen yö!" sanoi herra Lorry. "Tällainen yö voisi melkein herättää kuolleet haudoistaan."

"Sitä yötä, herra en ole koskaan nähnyt — enkä myös mahda kohdata ketään, joka sen näkee", vastasi Jerry.

"Hyvää yötä, herra Carton", sanoi asiamies. "Hyvää yötä, herra Darnay. Vietämmeköhän enää eläissämme tällaista yötä yhdessä?"

Ehkäpä. Ja ehkäpä he vielä saavat nähdä sen suuren ihmisjoukon kohinalla ja jyrinällä ryntäävän vastaansa.

SEITSEMÄS LUKU.

Monseigneur kaupungissa.

Monseigneur oli yksi hovin mahtavampia herroja, ja hänellä oli tavanmukainen joka neljäntenätoista päivänä uudistuva vastaanottonsa suuressa palatsissaan Pariisissa. Monseigneur oli sisäisessä huoneessaan, ja se oli kaikkein pyhin ihailijaparvelle, joka odotti ulkopuolella olevassa pitkässä huonejonossa. Monseigneur oli parhaallaan juomassa suklaataan. Monseigneur nieli helposti monta asiaa, ja moni tyytymätön sielu arveli, että hän oli aika vauhtia nielemäisillään koko Ranskanmaan, mutta aamusuklaa ei saattanut luiskahtaa alas hänen kurkustaan, ellei häntä ollut auttamassa neljä vankkaa miestä, kokkia lukuunottamatta.

Niin, neljä miestä tarvittiin kohottamaan onnellista suklaata Monseigneurin huulille, kaikki neljä loistivat kiiluvissa koristuksissa ja ylimmäinen niistä ei tullut toimeen ilman kahta kultakelloa taskussaan, Monseigneurin käytäntöön paneman, ylevän ja aistikkaan muodin mukaan. Yksi lakeija kantoi suklaakupin Monseigneurin pyhään läheisyyteen, toinen jauhoi ja hieroi suklaata pienellä

koneella, jota hän sitä tarkoitusta varten kantoi mukanaan, kolmas tarjoskeli onnen suosimaa pyyhettä, neljäs (kultakellojen kantaja) kaasi suklaan kuppiin. Monseigneurin olisi ollut mahdoton säilyttää korkea paikkansa ihailevan taivaan alla, jos hän olisi luovuttanut yhdenkään näistä lakeijoista. Musta olisi tahra ollut hänen vaakunakilvellään, jos hänen suklaataan olisi halvasti tarjonnut vain kolme palvelijaa, ja jos niitä olisi ollut kaksi, olisi hän häpeästä kuollut.

Monseigneur oli eilisiltana ollut pienillä illallisilla, joissa myös teatterilla ja oopperalla oli viehättävät edustajansa. Monseigneur oli useimpina iltoina pikku illallisilla tenhoavassa seurassa. Monseigneur oli niin kohtelias, niin vaikutuksille altis, että teatteri ja ooppera vaikuttivat paljon enemmän ikäviin valtioasioihin kuin koko Ranskanmaan tarpeet. Se oli onnellinen asianhaara Ranskalle, kuten kaikille maille, jotka saavat sen kohtalon omakseen — kuten se aina oli esimerkiksi Englannille, hilpeitten Stuartien kaivattuina aikoina, jotka möivät sen.

Monseigneurilla oli tosiaankin ylevä käsitys yleisistä valtionasioista, hän antoi nimittäin kaiken kulkea omia teitään, erikoisista valtionasioista oli Monseigneurilla toinen todellakin ylevä käsitys, että kaiken oli käyminen hänen teitään — ja tuli kartuttaa hänen valtaansa ja kukkaroaan. Huvituksiensa suhteen Monseigneurilla oli myös se tosiaankin ylevä käsitys, että maailma oli olemassa niitä varten. Hänen mielilauseensa oli: "Maa ja kaikki mikä siihen kuuluu, on minun, sanoo Herra".

Ja kuitenkin oli Monseigneur vähitellen huomannut, että hänen asioissaan, sekä julkisissa, että yksityisissä ilmestyi vaikeuksia, siksi oli hänen ollut pakko liittyä veronkannon urakoitsijaan [virkamies Ranskan vanhan monarkkiaan aikana, joka kantoi urakalla valtion verot. Suom. muist.]; yleiset valtiovarat vaativat tätä liittymistä, sillä Monseigneur ei tullut niissä toimeen ja siis täytyi ne jättää jonkun huostaan, joka niitä hoiti; hänen yksityiset raha-asiansa vaativat tätä liittymistä syystä, että urakoitsijat olivat rikkaat ja että Monseigneur monen sukupolven ylellisyyden ja tuhlauksen jälkeen oli tulemaisillaan köyhäksi. Siksi oli Monseigneur ottanut sisarensa luostarista, kun vielä oli aika torjua uhkaavaa huntua, joka muuten oli halpahintaisin puku jota hän taisi käyttää, ja lahjoitti hänet palkkiona hyvin rikkaalle urakoitsijalle, joka oli köyhä sukutaulunsa puolesta. Tämä urakoitsija, jolla oli omistajalleen sovitettu kultanuppinen keppi kädessä, oli muun seuran mukana etummaisissa huoneissa ja matelevan kunnioituksen esineenä — kaikki muut matelivat hänen edessään paitsi ne, joiden suonissa Monseigneurin veri virtasi, siihen luettuna myös hänen oma vaimonsa, sillä he katselivat häneen mitä ylhäisimmällä ylenkatseella.

Herra urakoitsija oli komea mies. Kolmekymmentä hevosta potki hänen tallissaan, hänen etehisessään istui kaksikymmentäneljä miehistä palvelijaa, ja kuusi kamarineitsyttä palveli hänen vaimoan. Urakoitsija, joka ei teeskennellyt toista, vaan oli mitä oli, ryöväri ja rosvo — vaikka hänen avioliittonsa olisikin pitänyt häntä johtaa yhteiskunnalliseen siveellisyyteen — oli ainakin siinä suhteessa suurin todellisuus tässä joukossa, joka sinä päivänä odotti Monseigneurin palatsissa.

Sillä joskin huoneet olivat kauniit katsella, ja kaunistetut kaikilla mahdollisilla koristeilla, mitä sen ajan aisti ja taito aikaansai, ei vieraisa ollut paljon kehumista. Siellä oli sotilaita ilman sotilastietoja, meriupseereja, joilla ei ollut aavistusta laivasta, siviilivirkamiehiä ilman käsitystä yleisistä asioista, julkeita hengellisiä, jotka olivat maallisia sen sanan pahimmassa muodossa, heidän silmänsä olivat aistilliset, he olivat löysät suustaan, ja vielä löysemmät tavoiltaan; kaikki täydellisesti sopimattomia arvoisiin toimiinsa ja valehtelivat kauheasti kun olivat kuuluvinaan tähän toimeen; kaikki olivat he jotenkin samasta säädystä kuin Monseigneur ja siksipä oli heitä laadittu kaikkiin julkisiin virkoihin, jossa jotain oli saatavana. Sellaisia oli siellä kymmenittäin. Olipa siellä yhtäpaljon ihmisiä, jotka eivät olleet missään välittömässä yhteydessä Monseigneurin tai valtion kanssa, eivätkä minkään todellisen kanssa, eivätkä elämässään kulkeneet suoraa tietä mihinkään todelliseen maalliseen päämaaliin. Siellä oli lääkäreitä, jotka olivat koonneet suuria rikkauksia jakamalla makeita lääkkeitä kuviteltuja tauteja vastaan, joita ei ollut olemassakaan, ja he hymyilivät ylhäisille potilailleen Monseigneurin saleissa. Projektorit [ehdottelijat, suom. muist.], jotka keksivät kaikellaisia keinoja valtion pikku vammoja parantaakseen, mutta eivät tienneet mitään neuvoa kitkeäkseen juurineen yhtä ainoata suurta syntiä, lörpöttelivät joutavia jaarituksiaan sille, jonka vain käsiinsä saivat Monseigneurin vastaanottosaleissa. Epäilijäfilosoofit, jotka paransivat maailmaa sanoilla ja rakensivat Babelin torneja korteista, rynnätäkseen taivasta kohti, keskustelivat tässä kummallisessa kokouksessa Monseigneurin luona epäilijäkemistien kanssa, jotka harrastivat metallien muutosta. Hienostuneet, hienoimman sivistyksen saaneet herrasmiehet, jotka tänä merkillisenä aikana — ja sen jälkeen — tunnettiin hedelmistään, s.o. väliäpitämättömyydestä jokaista inhimillisen harrastuksen luonnollista esinettä kohtaan — olivat mallikelpoisessa uupumistilassa Monseigneurin palatsissa. Sellaiset olivat näitten eriävien arvohenkilöitten kodit Pariisiin hienossa maailmassa, että urkkijoilla tässä Monseigneurin ihailjain joukossa — ja niihin kuului ainakin puolet tästä hienosta seurasta — olisi ollut vaikeata tämän piirin enkeleittenkään joukossa keksiä ainoatakaan vaimoa, joka ulkomuodoltaan ja tavoiltaan tunnusti olevansa äiti. Niin, lukuunottamatta vaivaloisen olennon maailmaan saattamista — joka ei vielä merkitse äidin nimen toteuttamista — oli äidin tunne aivan tuntematonta tässä hienossa maailmassa. Maalaisnaiset kasvattivat ja pitivät sopimattomia lapsukaisia kovassa kurissa ja viehättävät

kuusikymmenvuotiset mummot pukeutuivat koruvaatteisiin ja kävivät illallisilla kuin kaksikymmenvuotiaat.

Epätodellisuuden pitaalitauti rumensi jokaista inhimillistä olentoa, joka oli Monseigneurin saleissa kunniaervehdyksillä. Uloimmassa huoneessa oleskeli puoli tusinaa eriskummallisia olentoja, jotka muutamia vuosia takaperin rupesivat hämäästi aavistamaan, että kaikki kulki jotensakin päin mäntyä. Asettaakseen kaikki oikealle kannalle oli puolet heistä ruvennut jäseneksi hurjamaiseen lahkoon, niin kutsuttuihin kouristajiin, jotka nytkin punnitsivat mielessään, rupeisivatko vaahtoamaan, raivoamaan ja kiljumaan tahi vaipuisivatko paikalla kaatumatautiin, — antaakseen siten Monseigneurille helposti käsitettävän varoituksen tulevaisuuden varalle. Näitä derviiheja lukuunottamatta oli siellä kolmetoista lahkolaista, jotka paransivat oloja lörpöttelemällä "totuuden keskustasta" ja väittivät, että ihminen on alkujaan totuuden keskustasta — joka ei vaatinut paljon todistuksia — mutta hän ei ole tullut ulos kehästä ja häntä oli estettävä lentämästä ulkopuolella kehää, vieläpä työnnettävä takaisin keskustaan paastoamisen ja henkien näkemisen kautta. Nämät tietysti keskustelivat paljon hengistä — ja tekivät maailmalle palveluksen, joka ei missään näyttäytynyt.

Mutta kaiken tämän korvaukseksi, oli koko seura Monseigneurin palatsissa erinomaisen täydellinen puvussa. Jos tuomiopäivä olisi ollut pukupäivä, olisi jokainen siellä oleva ollut ijankaikkisesti moitteeton. Mikä kähertäminen, puuteroinen ja hiustenkampaus, mikä hieno, taidokkaasti säilynyt ja paranneltu iho, mitkä komeat miekat, joskin ne olivat vain silmää varten ja mikä kunnianosoitus hajuaihtia kohtaan! Hienostuneet, hienoimman sivistyksen saaneet herrasmiehet kantoivat pieniä, riippuvia helyjä, jotka kilkuttivat heidän veltosti liikkeessään, nämät kultaiset kahleet kilisivät kuin pienet, kalliit kellot, ja tämä helinä, silkin ja brokaadin ja hienon liinan kahina aikaansai ilmassa tuulahduksen, joka löyhytti Saint-Antoinein ja sen nielaisevan nälän pois loitolle kaukaisuuteen.

Puku oli se pettymätön talismanni ja lumous, jota käytettiin pysyttämään kaikkea paikoillaan. Jokainen pukeutui loppumattomiin pukutansseihin. Tuileriaipalatsista Monseigneurin ja koko hovin kautta, kamarin, tuomioistuinten ja koko yhteiskunnan kautta (lukuunottamatta linnunpelätyksiä) jatkuivat pukutanssit aina pyöveliin saakka, joka hänkin lumouksen alaisena oli velvollinen virkailemaan käherrättyinä, puuteroitettuina, kultanauhatakissa, puolikengissä ja valkeissa silkkisukissa. Hirsipuun ja pyörän ääressä — piilu oli harvinainen — "Monsieur de Paris", kuten hänen virkaveljensä maaseuduilla, "Monsieur d'Orleans" ja muut häntä kutsuivat, johti puhetta tässä hienossa puvussa. Kukapa tässä seurassa Monseigneurin vastaanotossa Herran vuonna tuhat seitsemänsataa kahdeksankymmentä taisi epäillä ettei järjestelmä, joka perustui käherrättyyn ja puuteroitettuun pyöveliin, kultanauhatakissa, puolikengissä ja valkeissa silkkisukissa jäisi itse tähdistä eloon.

Kun Monseigneur oli vapauttanut neljä miestänsä taakoistaan ja juonut suklaansa, antoi hän aukaista kaikkein pyhimmän ovet ja astui ulos. Mikä alamaisuus, mikä liehittely ja mairittelu, mikä orjamaisuus ja alhainen nöyryys! Kumartaminen, sekä ruumiin että sielun oli niin suuri, ettei taivaan varalle jäänyt mitään — joka taisi olla yksi syy toisten lisänä, miksi eivät Monseigneurin ihailijat sitä koskaan vaivanneet.

Jaellen lupauksen siellä ja hymyilyn täällä, kuiskeen onnelliselle orjalle ja käden viuhkonnan toiselle, kulki Monseigneur kohteliaasti läpi huoneitten kaukaiseen piiriin, jossa totuuden kehä oleskeli. Siellä kääntyi Monseigneur, palasi takasin ja sopivan ajan kuluttua sulkeutui hän jälleen pyhäkköönnsä suklaanhöyryihin, eikä enää näyttäytynyt.

Kun näytäntö oli loppunut, muuttui tuulahdus oikeaksi pikku myrskyksi, ja kalliit pikku kellot menivät kilkuttaen alas portaita. Pian oli vain yksi henkilö jälellä koko joukosta, ja hattu kainalossaan ja nuuskarasia kädessään kulki hän hitaasti kuvastimien ohi ulos.

"Piru sinut periköön", sanoi tämä henkilö, seisautuen viimeiselle ovelle ja kääntyen pyhäkköön päin.

Näin sanoen, tiputti hän nuuskan sormistaan kuin olisi hän ravistanut tomun kengistään ja astui tyynesti alas portaita.

Hän oli kuudenkymmenen paikkeella oleva mies, komeasti puettu, kopea käytökseltään ja kasvot kauniin naamion kaltaiset. Ne olivat läpikuultavan kalpeat, hyvin selväpiirteiset, ilme niissä oli varma ja jyrkkä. Nenä, joka muuten oli kaunismuotoinen, painui vähän sisäänpäin molempain sierainten yläpuolella. Näissä molemmissa syvennyksissä tai uurteissa ilmeni ainoa pieni väre, mikä kasvoissa koskaan näyttäytyi. Ne muuttivat joskus värinsä, laajenivat ja supistuivat väliin kuin heikon tykytyksen vaikutuksesta, ja antoivat koko kasvoille kavalan ja julman leiman. Lähemmin tarkastellessa, huomasi, että ilmeen synnytti suun ympärillä oleva piirre, ja liian vaakasuorat ja ohuet viivat silmäkuoppain ympärillä, mutta tästä huolimatta olivat kasvot kauniit ja merkilliset.

Niitten omistaja astui alas portaita pihalle, astui vaunuihinsa ja ajoi pois. Häntä ei moni ihminen vastaanoton aikana puhutellut, hän oli seisonut vähän syrjässä ja Monseigneurin käytös häntä kohtaan

olisi saattanut olla lämpimämpi. Näissä oloissa oli hänestä sängen miellyttävää nähdä alhaisen kansan hajaantuvan hänen hevosensa tieltä ja usein töintuskin pelastuvan niitten jalkoihin joutumasta. Hänen ajurinsa ajoi kuin olisi hän törmännyt vihollista vastaan, ja hänen raivonsa ei aiheuttanut hänen isäntäänsä hillitsemään häntä sanalla tai liikkeellä. Valituksia oli joskus kuulunut tässäkin kuurossa kaupungissa tänä mykkänä aikana siitä, että ylimykset ajoivat hurjasti kapeilla kaduilla, joissa ei ollut jalkakäytäviä ja saattoivat siten kansanjoukon vaaralle alttiiksi tai runtelivat sitä raakamaisella tavalla. Mutta harva välitti tästä niinkään paljon, että olisi pannut sen mieleensä ja tässä kuten muissakin asioissa saivat kurjat raukat itse suoritua vaikeuksistaan, miten paraiten taisivat.

Hurjalla räminällä ja jyryllä ja epäinhimillisellä säälimättömyydellä, jota tuskin meidän päivinämme voisi käsittää, ryntäsivät vaunut pitkin katuja ja pyöräyttivät kulmissa, naisten kirkuessa ja miesten tempoessa toisiaan tai lapsia sen tieltä.

Viimein pyörähtivät ne eräässä kulmassa suihkulähteen ohi, yksi pyöristä sai pahan kolauksen, kuului monen ihmisen äänestä kirkunaa ja hevoset kohosivat pystyyn ja pillastuivat.

Vaunut luultavasti eivät olisi sittenkään pysähtyneet, ellei viimeainittua harmia olisi sattunut, ajoivathan vaunut usein eteenpäin jättäen haavoitetut jälkeensä, ja miksikä ei? Mutta nyt nousi peljästynt lakeija kiireesti alas ja parikymmentä kättä oli tarttunut hevosia ohjaksiin.

"Mikä on vikana?" sanoi herra, katsellen tyynesti ulos.

Pitkä, yömyssyyn puettu mies oli nostanut mytyn hevosten kavioiden välistä, asettanut sen suihkulähteen jalustalle ja kumartui nyt sen yli liassa ja märässä, ulvoen kuin petoeläin.

"Suokaa anteeksi, herra markiisi!" sanoi repaleinen ja nöyrä mies, "se on lapsi."

"Miksi pitää hän niin inhottavaa elämää? Onko se hänen lapsensa?"

"Antakaa anteeksi herra markiisi — se on niin surullista — on, se on hänen lapsensa."

Suihkulähde oli hiukan syrjällä, sillä katu, jonka varrella se oli, päättyi kymmenen tai kahdentoista neliömetterin suuruiseen avonaiseen paikkaan. Kun pitkä mies äkkiä kohosi maasta ja ryntäsi vaunujen luo, tarttui herra markiisi hetkeksi miekkansa kahvaan.

"Tapettu!" huusi mies hurjassa epätoivossa, ojentaen molemmat pitkät käsivartensa pänsä yli, häneen tuijottaen. "Kuollut!"

Kansa keräytyi ympärille ja katseli herra markiisia. Niissä monissa silmissä, jotka häntä tarkastelivat, näkyi vain uteliaisuutta ja kiihkoa, ei uhkaa eikä vihaa. Eivätkä he mitään sanoneet, ensimmäisen kirkunan jälkeen he vaikenivat ja olivat yhä ääneti. Nöyrän miehen ääni oli masentunut ja sävyisä syvässä alamaisuudessaan. Herra markiisi antoi silmänsä luisua heidän ylitsensä, kuin olisivat he vain olleet koloistaan ulos kömpineitä rottia.

Hän otti esiin kukkaronsa.

"Se on minusta perin kummallista", sanoi hän, "ettette milloinkaan opi hoitamaan itseänne ja lapsianne. Joku teistä on aina tiellä. Mistäpä minä tiedän, vaikkapa olisitte vielä vahingoittaneet hevosianikin. Siinä, antakaa hänelle tämä." Hän heitti kultakolikron palvelijalleen ja kaikkein päät kurkottivat eteenpäin, että näkisivät sen putoavan. Pitkä mies ulvoi jälleen melkein epäinhimillisellä äänellä: "Kuollut!"

Toisen miehen äkinäinen tulo, jolle muut antoivat tietä, hillitsi häntä. Nähtyään hänet, viheliäinen raukka heittäytyi hänen kaulaansa, nyyhkytti ja itki, viitaten suihkulähteelle, jossa naiset kumartuivat liikkumattoman mytyn yli ja hiljaa puuhailivat sen ympärillä. Mutta he olivat yhtä hiljaa kuin miehet.

"Tiedän, tiedän kaikki", sanoi vastatullut. "Ole luja Gaspard! Parempi oli pikku vauvalle kuolla näin, kuin elää. Hän kuoli silmänräpäyksessä, ilman tuskia. Olisiko hän elänyt hetkeäkään niin onnellisena?"

"Te olette filosofi, te", sanoi markiisi hymyillen. "Mikä nimenne?"

"Defarge."

"Ammattinne?"

"Viinikauppias, herra markiisi."

"Tuossa, ota tämä, filosofi ja viinikauppias", sanoi markiisi viskatun hänelle toisen kultakolikron, "ja käyttäkää se mielenne mukaan. Ovatko hevoset valmiit?"

Suomatta enää silmäystäkään kansanjoukolla, herra markiisi nojautui taaksepäin vaunuissaan ja oli juuri ajamaisillaan pois kuten ainakin hieno herra, joka on sattunut särkemään jokapäiväisen esineen, ja joka on vahingon maksanut ja jolla on varaa maksaa, kun hänen rauhansa taas häiriytyi siitä, että raha lensi vaunuihin ja kilisten putosi laattialle.

"Pidätä", sanoi herra markiisi. "Pidätä hevoset! Kuka tämän heitti?"

Hän katseli siihen paikkaan, jossa viinikauppias Defarge äsken seiso, mutta tällä paikalla vääntelihe itseään onneton isä pitkällään kadulla ja hänen vieressään seiso tummanverinen, tanakka nainen kutoen.

"Senkin koirat", sanoi markiisi, mutta hillitysti ja kasvot muuttumattomina, lukuunottamatta molempia pilkkuja nenän päällä. "Minä ajaisin nautinnolla teidän kaikkein ylitse, ja hävittäisin teidät juuria myöten maan päältä! Jos tietäisin kuka konna viskasi rahan, ja jos se roisto olisi tarpeeksi lähellä, murskaisin hänet pyörieni väliin."

Niin masentuneet he olivat, niin pitkä ja kova heidän kokemuksensa sellaisen miehen mahdista sekä sisäpuolella että ulkopuolella lain rajaa, ettei ääntä, kättä, eikä silmää kohonnut vastaukseksi, ei miesten joukossa, mutta nainen, joka seiso kudin kädessään, katseli lujasti markiisia vasten kasvoja. Markiisin arvo ei sallinut hänen ottaa sitä huomioon, hänen halveksivat silmänsä soljuivat vaimon ohitse samoin kuin muittenkin rottien ja hän nojautui taas taaksepäin vaunuissaan ja sanoi: "Aja!"

Hän ajoi eteenpäin ja toisia ajoneuvoja pyöri ohitse tuhkatiheään toistensa jälestä, ministerin, veronkannon urakoitsijan, lääkärin, lakimiehen, papin, oopperan, teatterin, kokonaiset naamiohuvit pyörivät ohitse loistavana, yhtämittäisenä virtana. Rotat olivat ryömineet koloistaan ja seisoiivat siinä tuntikausia katselemassa, sotamiesten ja poliisien kulkiessa heidän ja näytelmän välillä ja muodostaen aituksen, jonka taakse he hiipivät ja jonka lävitse he tirkistelivät. Isä oli jo kauvan sitten korjannut myttnsä japiiloutunut sen kanssa, ja naiset, jotka olivat puuhailleet mytyn luona sen levätessä suihkulähteen jalustalla, istuivat ja katselivat veden lorinaa ja naamiohuvien pyörinää — ja tanakka nainen, joka oli seisonut kudin kädessä, kutoi yhä järkähtämättömästi kuin kohtalo. Suihkulähteen vesi kiisi, kohiseva virta kiisi, niin moni elämä kaupungissa kiisi kohti kuolemaa, niinkuin sääntö on, aika ei odottanut ketään, rotat nukkuivat jälleen pimeissä koloissaan yhteensullottuina, pukutanssijaiset loistivat juhlissa ja iltakemuissa ja kaikki kulki tasaista kulkuaan.

KAHDEKSAS LUKU.

Monseigneur maalla.

Ihana maisema, jossa vilja oli vihanta, mutta ei runsas. Ohran sijalla kasvoi palsta laihaa ruista ja vehnän sijalla surkeita herneitä ja papuja ja kehnoja vihannespahasia. Eloton oli luonto, ja miehet ja naiset, jotka sitä viljelivät, näyttivät elostavan vasten tahtoaan — kuin olisi heitä vaivannut alakuloinen halu heittää kaikki ja nääntyä pois. Neljä hevosta ja kaksi ajuria laahasi herra markiisin matkavaunuja (jotka olisivat saattaneet olla keveämmät) ylös jyrkkää mäkeä. Puna herra markiisin kasvoilla ei saattanut hänen korkeata sukuperäänsä epäluulonlaiseksi, sillä se ei lähtenyt sisältäpäin, se oli ulkonaisen seikan — laskevan auringon synnyttämä.

Auringonlasku valaisi matkavaunuja niin loistavasti sen ennättäessä mäen kukkulalle, että matkustaja aivan punersi purppurassa. "Se katoaa pian", sanoi herra markiisi katsellen käsiään.

Aurinko olikin niin matalalla että se samassa hetkessä laskeusi. Kun raskas jarru oli sovitettu pyöriin ja vaunut luisuivat alas mäkeä tuhanhajussa ja tomupilvessä, pakeni punanen hehku nopeasti, aurinko ja markiisi laskeutuivat yhdessä, ja jarrua irrottaessa oli hehku kadonnut.

Mutta jällellä oli kappale jyhlää ja autiota maata, pienoinen kylä kukkulan juurella, leveä, jyrkkä ja mäkinen tie sen takana, kirkontorni, tuulimylly, metsästyspuisto ja kallio linnoituksineen, jota käytettiin vankilana. Kaikkia näitä yön suussa pimeneviä esineitä katseli markiisi kuin mies, joka lähestyy kotiaan.

Kylässä oli yksi ainoa köyhä katu, jonka varrella oli köyhä juomanpanimo, köyhä nahkuri, köyhä ravintola, köyhä talli postihevosten muuttoa varten, köyhä kaivo ja kaikki muut tavalliset köyhät laitokset. Kylällä oli myös köyhä väestönsä. Koko sen väestö oli köyhä, ja moni niistä istui ovensa ulkopuolella kuorimassa tähteiksi jääneitä sipulia ynnä muuta senkaltaista iltaruoksi, toisten taas

huuhtoessa kaivon luona lehtiä, ruohoja ynnä muita syötäväksi kelpaavia maan tuotteita. Syyt heidän köyhyyteensä olivat selvät, verot valtiolle, verot kirkolle, verot maanomistajalle, paikallisverot ja yleiset verot olivat siellä, täällä maksettavat juhlallisen ilmoituksen mukaan, ja kumma oli, että koko kylää enää ollenkaan oli olemassa.

Harvoja lapsia oli näkyvissä, koiria ei ensinkään. Mitä miehiin ja naisiin tulee, oli heidän valittava joko viheliäisin elämä pienessä kylässä tuulimyllyn alla tai vankeutta ja kuolemaa korkeassa linnassa kalliolla.

Ratsastavan kuriirin ja postimiesten ruoskan ilmoittamina, joiden läjähdykset kiertyivät käärmeinä kansan pään päällä iltailmassa, kuin olisi hän raivotarten seuraamana, ajoi herra markiisi matkavaunuissaan postihuoneen portin eteen. Se oli lähellä kaivoa, ja talonpojat herkesivät askareistaan, katsellakseen häntä. Hän katseli heitä ja näki tietämättään kuinka kurjuus oli riuduttanut ja hivuttanut heidän kasvonsa ja ruumiinsa.

Herra markiisi silmäili alamaisia kasvoja, jotka kumartuivat hänen edessään, samoin kuin hänen vertaisensa olivat kumartuneet hovin Monseigneurin edessä — erotus oli vain siinä, että nämät kasvot kumartuivat vain kärsiäkseen, eikä mairitellakseen — kun harmaapäinen tientekijä yhtyi joukkoon.

"Tuo tänne tuo mies!" sanoi markiisi kuriirille.

Mies tuotiin esiin lakki kädessä ja muut kertyivät ympärille katselemaan ja kuuntelemaan, samoin kuin ihmiset suihkulähteen luona Pariisissa.

"Ajoinhan ohitsesi tiellä?"

"Totta, Monseigneur. Minulle tapahtui kunnia, että ajoitte ohitseni tiellä."

"Sekä noustessani mäkeä, että mäen päällä?"

"Niinpä kyllä, Monseigneur."

"Mitä katselit niin tarkasti?"

"Katselin miestä. Monseigneur."

Hän kumartui hiukkasen ja osotti risasella lakillaan vaunujen alle. Kaikki hänen toverinsa kumartuivat katselemaan vaunujen alle.

"Mitä miestä, pöllö? Ja mitä siellä katselet?"

"Anteeksi, Monseigneur, hän heilutti pidättimien — jarrun ketjuja."

"Kuka", kysyi matkustaja.

"Se mies, Monseigneur."

"Piru periköön nämät idiootit! Mikä miehen nimi on? Sinä kait tunnet kaikki ihmiset näillä tienoilla. Kuka hän oli?"

"Armoa, Monseigneur! Hän ei ollut näiltä tienoilta. En eläissäni ole häntä ennen nähnyt."

"Riippuiko hän ketjuissa? Ettäkö tukehtuisi?"

"Teidän armollisella luvallanne, siinäpä se kumma oli, Monseigneur. Hänen päänsä roikkui alhaalla — kas näin!"

Hän kääntyi sivuttain vaunuihin ja nojautui taaksepäin kasvot taivasta kohti ja pää alas riippuen, sitten oikaisi hän itseään, koperoi lakkiaan ja teki kumarruksen.

"Minkänäköinen hän oli?"

"Monseigneur, hän oli mylläriä valkoisempi. Aivan pölyn peittämä, valkoinen ja pitkä kuin kummitus."

Tämä kuvaus herätti ääretöntä mielenkiikkaa pienessä väkijoukossa, mutta kaikkein silmät kohosivat toisiaan katselematta herra markiisin puoleen, ehkäpä katsellakseen jos hänellä oli jokin kummitus omallatunnollaan.

"Sinä et menetellyt oikein", sanoi markiisi, joka onneksi hoksasi ettei sellaisen roskaväen sopinut häntä suututtaa, "kun nähdessäsi varkaan seuraavan vaunujani, et avannut suurta suutasi. Kas niin, sysätkää hänet syrjään, herra Gabelle."

Herra Gabelle oli postimestari ja sen ohella jonkinlainen veronvaatija, hän oli tullut ulos hyvin alamaisena avustamaan tässä kuulustelussa ja oli virallisesti pidellyt tutkimuksenalaista nutunhiasta.

"Kas niin, mene syrjään!" sanoi herra Gabelle.

"Ottakaa kiinni tuo muukalainen jos hän hakee yösijaa kylässänne, ja ottakaa selvä, ovatko hänen aikeensa rehelliset, Gabelle."

"Monseigneur, olen onnellinen saadessani totella käskyjänne."

"Juoksiko hän tiehensä, mies? — missä se sen vietävä on?"

Sen vietävä oli jo vaunujen alla, hän ynnä puoli tusinaa hyviä ystäviä ja osotti ketjuja sinisellä lakillaan, toiset puoli tusinaa hinasivat hänet esiin ja asettivat hänet hengästyneenä herra markiisin eteen.

"Juoksiko mies tiehensä, pöllö, meidän pysähtyessä jarrua sovittelemaan?"

"Monseigneur, hän heittäytyi päistikkaa alas mäkeä aivan kuin hän olisi heittäytynyt virtaan."

"Ottakaa selvä tästä, Gabelle, anna mennä!"

Se puoli tusinaa, joka oli ketjuja tirkistelemässä, oli vielä pyörien välissä kuin lammaslauma; vaunut läksivät niin äkkiä liikkeelle että he töintuskin pelastivat luunsa ja nahkansa; heillä ei ollutkaan paljon muuta pelastettavaa, muuten he eivät olisi olleet niinkään onnellisia.

Vauhtia, jolla vaunut kiisivät kylästä ja ylös sen takana olevaa rinnettä, hillitsi pian jyrkkä mäki. Vähitellen muuttui vauhti astunnaksi ja vaunut heiluivat ja tärisivät eteenpäin kesäillan suloisessa tuoksussa. Tuhansien harsosiipisten itikkain, eikä raivottarien ympäröimänä, järjestivät postimiehet nyt tyynesti ruoskansimojaan, lakeija kulki hevosten vieressä, ja kuriiri kuului ravaavan edellä hämärässä etäisyydessä.

Mäen jyrkimmällä kohdalla oli pieni hautausmaa, siihen oli pystytetty risti, johon oli kiinnitetty uusi, suuri kuva Vapahtajastamme, se oli kurja puukuva, harjaantumattoman maalaistaiteilijan tekemä, mutta hän oli ottanut mallinsa elämästä — ehkäpä omasta elämästään — sillä se oli laiha ja huono.

Tämän suuren surun (joka yhä oli suurenemassa, vaikka ei vielä suurimmillaan) surullisen vertauskuvan edessä oli nainen polvillaan. Hän käänsi päänsä vaunujen lähestyessä, nousi nopeasti ja meni vaunujen oven luo.

"Tekö se olette, Monseigneur! Monseigneur, kuulkaa rukous!"

Kärsimättömästi huudahtaen mutta kasvot muuttumattomina, katsahti markiisi ulos.

"Mitä nyt? Mitä taas? Ainaisia rukouksia!"

"Monseigneur, suuren Jumalan rakkauden tähden, mieheni, metsänvartija —."

"Mikä teidän miestänne, metsänvartijaa vaivaa, se on sitä ainaista. Eikö hän voi suorittaa maksujaan, vai mitä?"

"Hän on maksanut kaikki, Monseigneur. Hän on kuollut."

"No niin, siis on hänellä rauha. Voinko minä hankkia hänet takaisin sinulle?"

"Oi, ei Monseigneur. Mutta hän makaa tuolla viheliäisen ruohomättään alla."

"Entäs sitten?"

"Monseigneur, täällä on niin monta viheliäistä ruohomätätä."

"No, entäs sitten?"

Vaimo oli nuori mutta oli vanhan näköinen, hänen käytöksensä osoitti intohimoista surua, silloin tällöin löi hän rajulla voimalla yhteen suonikkaat ja luisevat kätensä, ja tarttui toisella niistä vaunujen oveen — hellästi, hyväillen kuin olisi se ollut ihmisen rinta ja kun hän olisi odottanut sen tuntevan hänen rukoilevaa koskentaansa.

"Monseigneur, kuulkaa minua! Monseigneur, kuulkaa rukoustani! Mieheni kuoli kurjuuteen, niin moni kuolee kurjuuteen ja niin moni tulee vielä kuolemaan kurjuuteen."

"No entäs sitten? Voinko minä heitä elättää?"

"Monseigneur, sen tietää ainoastaan hyvä Jumala, mutta enhän sitä pyydäkään. Minä pyydän vain, että sille paikalle, jossa mieheni makaa, asetettaisiin pieni kivi tai palanen puuta hänen nimikirjoituksellaan. Muuten unehtuu paikka pian, ja minun kuoltuani samaan tautiin, ei sitä enää löydetä vaan minut kaivetaan jonkun toisen viheliäisen mättään alle. Monseigneur, niitä on niin paljon ja ne lisääntyvät niin pian, kurjuus on niin suuri. Monseigneur, Monseigneur!"

Lakeija oli tuuppinut hänet pois ovelta ja vaunut vyöryivät pois aika ravia, postimiehet lisäsivät vauhtia, vaimo jäi kauvas taakse ja Monseigneur, joka jälleen oli raivottarien seuraama, vähensi nopeasti parin peninkulman välimatkaa, joka erotti hänet linnastaan.

Kesäyön sulotuoksut nousivat hänen ympärillään, ne nousivat kuten sadekin lankee, puolueettomasti myöskin pölyisen, risaisen ja työstä kuluneen joukon ympärillä kaivon luona, joille tientekijä sinisen lakkinsa avulla, jota ilman hän ei ollut mitään, yhä kertoili aavemaisesta miehestä, niin kauvan kun he vain kuulla jaksoivat. Kun eivät enää jaksaneet kuulla, menivät he vähitellen pois, yksi kerrallaan ja tulta alkoi tuikkia pikku ikkunoista, ja kun ikkunat pimenivät ja tähdet taivaalla enenivät, näytti kuin olisivat valot niistä kohonneet taivaalle, eivätkä sammuneet.

Samaan aikaan lankesi markiisin päälle suuren jyrkkäkattoisen talon ja sitä ympäröiväin puiden varjot ja ne haihtuivat tulisoihdun valoon, vaunujen seisahtuessa ja linnan suuren portin avautuessa.

"Onko herra Charles, jota Englannista odotan, jo saapunut?"

"Ei vielä, Monseigneur."

YHDEKSÄS LUKU.

Gorgonin pää.

Herra markiisin linna oli jyrkävä rakennus, sen edustalla oli suuri kivitetty piha ja kaksi kivistä porraskäytävää, jotka päättyivät pääoven luona. Kaikki oli kiveä, raskaita kiviaitoja ja kiviurnoja, kivikukkia, kivisiä ihmis- ja leijonakasvoja löytyi kaikkialla, kuin olisi Gorgoni tarkastanut linnaa, kun se kaksisataa vuotta takaperin valmistui.

Herra Markiisi astui vaunuistaan ja nousi ylös kaikuvia portaita tulisoihdun valaisemana, joka haihduttaen pimeyden, sai pöllön äänekkäästi kapinoimaan suuren tallirakennuksen katolla puitten keskessä. Muuten oli kaikki niin hiljaista, että tulisoihtu, jota kannettiin portaita ylös, ynnä toinen soihtu suurella ovelta, paloivat kuin olisivat olleet sisällä vierashuoneissa eikä ulkona yöilmassa. Paitsi pöllön ääntä ei kuulunut muuta kuin veden lorinaa kivisessä vesialtaassa, sillä tämä oli niitä pimeitä öitä, jolloin yö pidättää henkäystänsä tuntikausia ja sitten kohottaa pitkän, syvän huokauksen ja vaikenee taas.

Suuri ovi paukahti kiinni hänen jälkeensä, ja herra markiisi meni etehisen poikki, joka oli julman näköinen vanhoine metsäkarjupeitsineen, miekkoineen ja metsästysveitsineen, ja karkeine ratsuruoskineen ja -raippoineen, joidenka painoa moni talonpoika matkallaan hyväntekijä Kuoleman luo oli isännän vihan alaisena tuntenut.

Välttämättä suurimpia huoneita, jotka olivat pimeät ja suljetut yötä varten, nousi herra markiisi, soihdunkantajan kulkiessa edellä, ylös portaita eräälle ovelle käytävässä. Tämä avautui ja johti hänen yksityiseen asuntoonsa, joka sisälsi kolme huonetta, makuuhuoneen ja kaksi muuta suojaa. Ne olivat korkeat, kaarevat huoneet, laattiat kylmät, ilman mattoja, takassa suuret raudat joilla puut paloivat talvisaikana, ja ne olivat sisustetut kaikella ylellisyydellä joka oli omiaan markiisille, ylellisenä aikana, ylellisessä maassa. Kuosia joka oli vallalla viimeistä edellisen Ludvigin aikana, Ludvigin, sitä polvea, jonka ei koskaan tullut sammua — Ludvig neljännen aikaan — oli noudatettu kalliissa kalustuksessa, mutta moni esine, joka kuvasi vanhempia lehtiä Ranskan historiassa, antoi sille tarpeellista vaihtelua.

Kolmannessa huoneessa oli illallispöytä katettu kahdelle hengelle, se oli pyöreä huone ja sijaitsi yhdessä linnan neljästä, suiposta tornista. Pieni, korkea huone, jossa ikkuna oli selkoselällään, säleuutimet suljetut, joten pimeä yö näkyi vain kapeina, mustina, vaakasuorina viivoina, vaihdellen leveämpien harmaitten viivojen kanssa.

"Sanoithan, ettei veljenpoikani ole tullut", sanoi markiisi.

"Ei, hän ei ole tullut, häntä odotettiin tulevaksi yhdessä Monseigneurin kanssa."

"Vai niin, tuskin on luultavaa, että hän tulee tänä iltana, jätä kumminkin pöytä sillensä. Olen valmis neljänneštunnin kuluttua."

Neljänneštunnin kuluttua oli markiisi valmis ja istuutui yksin ylellisen ja oivallisen iltaruokansa ääreen. Hänen tuolinsa oli vastapäätä ikkunaa, ja hän oli syönyt soppansa ja oli viemäisillään lasillisen Bordeaux-viiniä huulilleen kun hän laski sen jälleen pöydälle.

"Mitä tämä on?" kysyi hän tynesti, tarkasti katsellen mustia ja harmaita vaakasuoria viivoja.

"Mikä niin, Monseigneur?"

"Säleuutimien ulkopuolella. Avaa säleuutimet!"

Se tapahtui.

"Mitä se on?"

"Ei mitään, Monseigneur. En näe muuta kuin puita ja pimeätä."

Palvelija oli avannut säleuutimet ja katsonut ulos tyhjäan pimeyteen ja seisoi nyt selkä pimeyteen, odottaen uusia käskyjä.

"Hyvä on", sanoi hänen järkähtämätön herransa. "Sulje ne uudestaan."

Niin tehtiin ja markiisi jatkoi ateriaansa. Hän oli ennättänyt puoliväliin, kun hän taas pysähtyi ja kuulosti pyörien räminää. Ne lähestyivät nopeasti ja seisautuivat linnan edustalle.

"Mene katsomaan, kuka tuli."

Se oli Monseigneurin veljenpoika. Hän oli varhain iltapäivällä ollut vain joitakin peninkulmia Monseigneurista jäljellä. Hän oli nopeasti lyhentänyt välimatkaa, mutta ei niin nopeasti, että hän olisi saavuttanut. Postiasemalla hän oli kuullut Monseigneurin olevan häntä edellä.

Sanottakoon hänelle (sanoi Monseigneur) että illallinen odottaa häntä ja että hän paikalla tulisi ylös. Hetken päästä hän tulikin. Hän oli Englannissa tunnettu nimellä Charles Darnay.

Monseigneur vastaanotti hänet kohteliaasti mutta he eivät kätelleet toisiaan.

"Lähdittekö eilen Pariisista, sir?" sanoi hän Monseigneurille, istuutuessaan pöydän ääreen.

"Lähdin. Entäs te?"

"Minä tulen suoraan."

"Lontoosta?"

"Niin."

"Te olette viipynyt kauvan matkalla", sanoi markiisi hymyillen.

"Päinvastoin, tulen suoraa päätä."

"Anteeksi, en tarkoittanut kauvan matkalla, vaan että olette viivytellyt itse matkaa."

"Minulla on ollut esteitä" — veljenpoika viivytteli hiukan vastausta — "asioita".

"Tietysti", sanoi kohtelias setä.

Palvelijan läsnäollessa he eivät puhelleet muuta keskenään. Kun kahvi oli tarjoiltu ja he olivat yksin, katseli veljenpoika setäänsä, ja kun hän kohtasi kauniin naamion silmiä, alkoi hän puhua.

"Kuten ymmärtänette, olen tullut takasin täyttääkseni sitä tehtävää, joka kutsui minut pois täältä. Se saattoi minut suureen ja odottamattomaan vaaraan; mutta se on pyhä tehtävä ja vaikka se olisi johtanut minut kuolemaan, toivon että olisin pysynyt lujana."

"Ei kuolemaan", sanoi setä; "ei ole tarpeellista nimittää kuolemaa."

"Vaikka se olisi vienyt minut haudan partaalle, sir, epäilen, että olisitte minua pidättäneet", sanoi

veljenpoika.

Syventyneet merkit nenän päällä ja venähdys julmien kasvojen hienoissa, suorissa piirteissä ei tietänyt hyvää tässä kohden; setä vastusti miellyttävällä kädenliikkeellä, joka niin selvästi oli hienon kasvatuksen synnyttämä, ettei se lainkaan ollut rauhoittava.

"Sen mukaan, mitä tiedän, olette suoranaisesti koettanut antaa vielä epäilyttävämmän valon epäilyttävälle asianhaaroille, jotka minua ympäröivät."

"En, en, en suinkaan", sanoi setä kohteliaasti.

"Mutta miten sen asian laita lieneekin", sanoi veljenpoika, katsellen häntä syvällä epäluulolla, "tiedän, että teidän viekkautenne pidättäisi minua vaikka millä keinoilla ja että teitä ei mitkään keinot arveluttaisi."

"Olenhan sen jo sanonut teille, ystäväni", sanoi setä, jonka nenän päällä tuntui hieno tykytys. "Olkaa hyvä ja muistakaa, että olen sanonut sen jo kauvan sitten."

"Minä muistan sen."

"Kiitän", sanoi markiisi todellakin hyvin leppeällä äänellä.

Hänen äänensä viivähti ilmassa, melkein kuin jonkin soittokoneen ääni.

"Oikeastaan, sir", jatkoi veljenpoika, "luulen, että minun onneni ja teidän onnettomuutenne on pelastanut minut vankeudesta täällä Ranskassa."

"En ymmärrä oikein", sanoi setä maistellen kahviaan. "Uskallanko pyytää teitä selittämään?"

"Luulen, että ellette olisi epäsuosiossa hovissa ja ellei tämä pilvi olisi peittänyt teitä vuosikausia, olisi muuan *lettre de cachet* [Salainen kuninkaallinen käskykirje, suom. muist.] lähettänyt minut epämääräiseksi ajaksi johonkin linnoitukseen."

"Se on mahdollista", sanoi setä perin tynesti. "Perheen kunnian vuoksi voisin kyllä saattaa teille sen epämukavuuden. Pyydän anteeksi."

"Huomaan, että minun onnekseni, vastaanotto toissapäivänäkin kuten tavallisesti oli kylmä", huomautti veljenpoika.

"Minä en teidän sijassanne sanoisi onneksi, ystäväni", sanoi setä erinomaisen kohteliaasti; "siitä en olisi varma. Hyvä tilaisuus mietiskelyyn ynnä muutkin yksinäisyyden edut, vaikuttaisivat kohtaloonne monta kertaa edullisemmasti kuin mitä voitte itse siihen vaikuttaa. Mutta turha on keskustella siitä asiasta. Olen, kuten sanotte, epäedullisessa asemassa. Nuo pienet parannuskeinot, nuo ystävälliset avustamiset perheitä valtaan ja kunniaan, nuo pienet suosionosotukset, jotka ovat teistä niin epämiellyttävät, ovat nyt saavutettavissa vain uutteruuden ja toisten vaikutuksen kautta. Niin moni niitä tavoittaa ja niitä myönnetään (verraten) niin harvoille. Niin ei ennen ollut, vaan Ranska on kaikessa sentapaisessa muuttunut pahempaan päin. Vielä meidän esi-isillämme oli oikeus heitä ympäröivän alhaisen elämään ja kuolemaan. Tästäkin huoneesta on monta sellaista heittiötä kuletettu hirsipuuhun, viereisessä huoneessa (makuuhuoneessani) tiedän, että mies — jolla oli julkeita epäilyksiä ja teki vastuksia tyttärensä suhteen — *hänen* tyttärensä! — pistettiin ilman muutta mutkitta kuoliaaksi. Me olemme kadottaneet monta erioikeutta, uusi filosofia on tullut muotiin ja asemamme kannattaminen saattaisi meidän päivinämme tuottaa (en mene niin pitkälle, että sanon tuottaisi, vaan saattaisi tuottaa) meille todellisia ikävyyksiä. Tämä kaikki on ikävää, hyvin ikävää!"

Markiisi otti sievän pienen hyppysellisen nuuskaa ja pudisti päätään niin hienossa epätoivossa kuin oli soveliasta puhuessaan maasta, joka vielä omisti hänet, niin suuren mahdollisuuden uudestasintymiseen.

"Sekä vanhana, että uudempana aikana olemme niin puolustaneet asemaamme", sanoi veljenpoika synkästi, "että luulen, että meidän nimemme on enemmän vihattu kuin mikään muu nimi Ranskassa."

"Toivokaamme niin", sanoi setä. "Viha ylhäisiä kohtaan on alhaisen tahdoton kunnioitus."

"Koko tällä seudulla ympärillämme", jatkoi veljenpoika, "ei löydy yhtäkään silmää, joka katselisi minua muilla tunteilla kuin pelon ja orjuuden."

"Se on tunnustus suvun suuruudelle", sanoi markiisi, "jonka suku on ansainnut tavasta, jolla hän on ylläpitänyt suuruuttaan. — Oh!" Hän otti uuden sievän pikku hyppysellisen nuuskaa, ja asetti keveästi jalkansa ristikkäin.

Mutta veljenpojan nojattessa kyynänpäätä pöytään ja miettiväisenä ja allapäin peittäessä silmiä kädellään, katseli kaunis naamio häntä sivultapäin suuremmalla katkeruudella, umpimielisyydellä ja ynseydellä, kuin mikä soveltui hänen näennäiselle väliäpitämättömyydelleen.

"Tukahuttaminen on ainoa pysyväinen filosofia. Pelon ja orjuuden musta kunnioitus, ystäväni", jatkoi markiisi, "on opettava koiria tottelemaan ruoskaa, niinkauvan kuin tämä katto", hän katseli ylös siihen, "sulkee ulos taivaan."

Siihen ehkä ei ollut niinkään pitkä aika kun markiisi luuli. Jos hänelle olisi tänä iltana näytetty kuva linnasta, sellaisena kuin se oli oleva muutamia vuosia tämän jälkeen, ynnä viidestäkymmenestä toisesta samallaisesta, olisi hänellä ollut vaikea tuntea omaansa näitten kamalien, tulesta mustuneiden ja hävinneitten raunioitten joukossa. Ja mitä tuli kattoon, josta hän ylpeili, olisi hän havainnut *sen* sulkevan taivaan ulos uudella tavalla — nimittäin ainiaaksi niitten silmistä, joihin sen lyijy ammuttiin sadantuhannen musketin piipuista.

"Yhtä kaikki", sanoi markiisi, "olen minä ylläpitävä suvun kunniaa ja rauhaa, jos te ette sitä tahdokkaan. Mutta te lienette väsyksissä. Ehkäpä lopetamme neuvottelumme täksi iltaa?"

"Vielä silmänräpäys."

"Vaikkapa tunti, jos haluatte."

"Sir", sanoi veljenpoika, "olemme väärin menetelleet, ja niitämme nyt vääryyden hedelmiä."

"*Me* olemme väärin menetelleet?" toisti markiisi kysyvällä hymyllä ja osotti sormellaan kohteliaasti ensin veljenpoikaansa ja sitten itseään.

"Meidän sukumme, kunniallinen sukumme, jonka kunnia on niin suuresta arvosta meille molemmille vaikka eri tavalla. Myöskin minun isäni aikana menettelimme äärettömästi väärin, sortaen jokaista inhimillistä olentoa joka asettui meidän ja mielivaltamme väliin, olipa se mitä laatua tahansa. Vaan miksi puhun isäni ajasta, kun se yhtä hyvin on teidän. Voinko erottaa isäni kaksoisveljeä, kanssaperillistä ja lähintä seuraajaa hänestä itsestään."

"Kuolema on sen tehnyt!" sanoi markiisi.

"Ja on sitonut minut järjestelmään, joka on minulle kauhea, koska olen siitä vastuunalainen ja kuitenkin voimaton sitä vastaan. Koetan täyttää viimeistä rukousta, joka oli kalliin äitiraukkani huulilla, ja noudattaa viimeistä silmäystä kalliin äitiraukkani silmistä, joka rukoili minua olemaan armelias ja sovittamaan, ja näin minä vaan kidun etsien turhaan valtaa ja apua."

"Jos etsitte niitä minun luonani, veljenpoikani," sanoi markiisi, kosketellen hänen rintaansa etusormellaan, — he seisoivat nyt takan luona — "etsitte niitä aina turhaan, olkaa varma siitä."

Jokainen hieno, suora piirre hänen valkosen kuultavissa kasvoissaan oli julmasti, viekkaasti ja umpimielisesti vetäytynyt kokoon, hänen tynesti katsellessaan veljenpoikaansa, nuuskarasia kädessään. Hän kosketti häntä taas rinnalle, kuin olisi hänen sormensa pienen miekan terävä kärki, jolla hän hienosti mielistellen läpäisi hänen ruumiinsa ja sanoi:

"Ystäväni, kuolemaani saakka pysyn minä siinä järjestelmässä, jossa olen elänyt."

Tämän sanottuaan otti hän viimeisen hyppysellisen nuuskaa ja pisti rasia taskuunsa.

"Paras pysyä järkevänä ihmisenä", hän sitten lisäsi, soitettuaan pientä kelloa pöydällä, "ja tyytyä luonnolliseen tilaansa, mutta te olette hukassa, herra Charles, sen näen."

"Tämä tila ja Ranska ovat minulta hukassa", sanoi veljenpoika synkästi, "minä kieltäydyn niistä."

"Voitteko kieltäytyä molemmista? Ranskasta ehkä, mutta tästä tilasta? Siitä ei paljon puhumista, vaan voitteko kieltäytyä siitä?"

"En tarkottanut näillä sanoilla mitään vaatimuksia sen suhteen. Jos se huomispäivänä siirtyisi teiltä minulle —"

"Olen niin itserakas, että toivon sitä hyvin vähän luultavaksi."

"— tai kahdenkymmenen vuoden kuluttua —"

"Te teette minulle liian suurta kunniaa", sanoi markiisi, "mutta suostun mieluummin siihen otaksumiseen."

"— kieltäytyisin siitä ja eläisin muilla keinoin toisella seudulla. Siinä ei paljon menetettävää. Sehän on vain erämaa täynnä kurjuutta ja häviötä."

"Ohoh", sanoi markiisi silmäillen ympärilleen ylellisessä huoneessaan.

"Silmälle on tämä kylläkin kaunista, mutta kokonaisuudessaan, avotaivaan alla päivänvalossa, on se kaatuva torni täynnä hävitystä, huonoa hoitoa, kiskomista, velkoja, kiinnityksiä, sortoa, nälkää, alastomuutta ja kärsimystä."

"Ohoh", sanoi markiisi taas itsekylläisesti.

"Jos se koskaan joutuu minulle, tulee se jätettäväksi käsiin, jotka ovat omiaan vapauttamaan sitä (jos se on mahdollista) siitä kuormasta, joka painaa sen maahan, joten onneton kansa, joka ei voi sitä jättää ja jonka kärsivällisyyttä on kidutettu äärimmäisyyteen, tulisi vähemmän kärsimään toisen sukupolven alamaisena; mutta minä en siihen kelpaa. Tämä linna on kirouksenalainen, se, ja koko tämä maa."

"Entäs te?" sanoi setä, "suokaa anteeksi uteliaisuuteni, te ja uusi filosofianne, aiotteko hyväntahtoisesti jatkaa elämätänne?"

"Elääkseni täytyy minun, kuten ehkä monen muun maanmieheni vaikkakin aateluus kintereillä — tehdä työtä."

"Esimerkiksi Englannissa."

"Niin. Suvun kunnia on minun puolestani varma tässä maassa. Sukunimi ei tule kärsimään minun tähteni vieraassa maassa, sillä siellä en sitä kannan."

Markiisin soitettua kelloa, sytytettiin kynttilät viereisessä makuuhuoneessa. Ne loistivat nyt kirkkaasti oven läpi. Markiisi katseli sinnepäin kuunnellen palvelijan eteneviä askeleita.

"Englanti mahtaa teitä kovin miellyttää, jos ottaa huomioon kuinka vähä menestystä teillä on siellä ollut", huomautti hän sitten, kääntäen tyynet kasvonsa hymyillen veljenpoikaansa.

"Johan sanoin, että menestyksestäni siellä minun luultavasti on kiittäminen teitä. Sitäpaitsi on se turvapaikkani."

"Nuo rehentelevät englantilaiset kehuvat että heidän maansa on turvapaikkana monelle. Tunnettehan erään maanmiehen, joka on saanut turvapaikan siellä, muuan tohtori?"

"Tunnen."

"Jolla on tytär."

"Niin on."

"Niin on", sanoi markiisi. "Te olette väsyksissä. Hyvää yötä!"

Taivuttaessaan päätään mitä kohteliaimmasti, oli hänen hymyilevissä kasvoissaan jotain merkitsevää, joka antoi näille sanoille salaperäisen leiman, joka kovasti hämmästytti veljenpojan silmiä ja korvia. Samassa ohuet, suorat viivat hänen silmäinsä alla, ohuet suorat huulet ja syvennykset nenän päällä saivat ilkkuvan ilmeen, joka teki hänet pirullisen kauniiksi.

"Niin", toisti markiisi. "Tohtori, jolla on tytär. Niin, niin alkaa se uusi filosofia. Te olette väsyksissä. Hyvää yötä!"

Kysellä jotain kivikasvoilta linnan ulkopuolella ei olisi ollut vaikeampaa kuin hänen kasvojaan tutkia. Veljenpoika katseli häntä turhaan, hänen mentyään ovelle.

"Hyvää yötä", sanoi setä. "Toivon tapaavani teidät aamulla jälleen. Nukkukaa makeasti! Osota tulta herra veljenpojalleni hänen kamariinsa! — Ja polta herra veljenpoikani vuoteessaan, jos mielit", lisäsi hän itseksensä, ennenkuin hän taas soitti pikku kelloaan kutsuakseen palvelijan omaan makuuhuoneeseensa.

Palvelijan poistuttua, kulki herra markiisi edestakasin väljässä yöviitassaan, valmistautuen makuulle tänä lämpimänä hiljaisena yönä. Hän sipsutteli huoneessa ja hänen pehmeät tohvelinsa eivät aikaansaaneet pienintäkään melua laattialla, hän liikkui kuin hienontunut tiikeri, hän muistutti satujen lumottua markiisia, paatuneen ilkeätä, jonka ajottaisin tapahtuva muutos tiikeriksi joko juuri oli loppunut tai juuri alkamaisillaan.

Hän kulki edestakasin upeassa makuuhuoneessaan, muistellen matkan pikku tapahtumia, jotka

kutsumatta kohosivat hänen mieleensä, hidas kulku mäkeä ylös auringonlaskussa, laskeuva aurinko, matka mäkeä alas, mylly, vankila kalliolla, pikku kylä notkossa, kansa kaivon luona ja työmies, joka sinisellä lakillaan osotti ketjuja vaunun alla. Tämä kaivo muistutti suihkulähdettä Pariisissa, pientä myttyä sen jalustalla, naisia, jotka kumartuivat sen yli ja pitkää miestä, joka kädet ilmassa, huusi: "kuollut".

"Nyt olen viileä", sanoi herra markiisi, "ja voin paneutua vuoteelle."

Jättäen yhden ainoan kynttilän palamaan suurelle takalle, antoi hän hienojen harsoutimien pudota ympärilleen ja kuuli yön katkovan äänettömyyttään pitkällä huokauksella, juuri kun hän oli uneen vaipumaisillaan.

Kolme raskasta tuntia tuijottivat kivikasvot ulkoseiniä mustaan yöhön, kolme raskasta tuntia kolisivat hevoset tallissa seimensä ääressä, koirat haukkuivat ja pöllö piti melua, joka hyvin vähän muistutti sitä melua josta runoilijat kertovat. Mutta sellaiset uppiniskaiset olennot eivät koskaan puhu niinkuin heille säädetään.

Kolme raskasta tuntia tuijottivat linnan kivikasvot niin ihmisten kuin leijonain, synkästi yöhön. Kuolon pimeys lepäsi yli maiseman, kuolon pimeys peitti hiljaisuudellaan hiljaisen tomun maanteilla. Kirkkomaassa oli pieniä ruohomättäitä vaikea erottaa toisistaan, olento ristin päällä olisi saattanut astua kenenkään näkemättä alas. Kylässä nukkuivat sekä veronvaatija että verotetut sikeästi, ehkäpä uneksien kemuista kuten nälkäiset tavallisesti tekevät, ja levosta ja rauhasta kuten usutettu orja tai ikeen alla oleva härkä. Kylän lihat asukkaat nukkuivat sikeästi ja olivat unessaan ravitut ja vapaat.

Kylän kaivo lorisi kenenkään näkemättä ja kuulematta ja linnan allas tippui näkemättä ja kuulematta — molemmat sulivat pois kuin minuutit ajan lähteensilmästä — kolme raskasta tuntia. Sitten alkoi molempain harmahtava vesi näyttää savuntapaiselta aamun sarastaessa ja linnan kivikasvojen silmät aukenivat.

Päivä valkeni valkenemistaan, kunnes se viimein kosketti hiljaisten puitten latvoja ja levitti sädeloisteen yli kummun. Sen hehkussa tuntui vesi linnan altaassa muuttuvan vereksi ja kivikasvot peittyivät purppuraan. Lintujen viserrys oli kova ja äänekäs ja herra markiisin makuuhuoneen ikkunan päivänpuremilla puitteilla lauloi pieni lintunen voimainsa takaa ihanimman laulunsa. Tätä näkyivät lähimmät kivikasvot hämmästyneinä tuijottavan, ammosa suin ja alaleuka riippuen näyttivät ne kauhistuneilta.

Nyt paistoi jo päivä korkealla ja elämä ja liike alkoivat kylässä. Ikkunat aukenivat, salpa vedettiin raihmaisista ovista ja ihmiset astuivat ulos — vielä väristen ja palellen uudessa, lempeässä aamuilmassa. Sitten alkoivat kylän väestölle päivän vaivat, jotka harvoin kevenivät. Toiset menivät kaivolle, toiset kedoille, miehiä ja naisia lähti kaivamaan ja kuokkimaan, miehiä ja naisia lähti hoitamaan kurjia elukoita ja ajamaan lihat lehmät laitumelle tien varrelle. Kirkossa ja ristin luona polvistui pari olentoa. Kuunnellen niiden rukouksia, haki etummaisena kulkeva lehmä aamiaistaan ristin juurella kasvavista rikkaruohoista.

Linnassa herättiin myöhemmin, kuten sen arvolle soveltui, mutta siinä herättiin vähitellen ja varmasti. Ensin punertuivat yksinäiset keihäät ja metsästysveitset kuten entisinä aikoina, ja sitten kimmeltivät ne kirkkaasti aamuauringossa, sitten avattiin ovet ja ikkunat, hevoset tallissa kääntyivät katsomaan valoa ja vilppautta joka tulvi sisään avonaisesta ovesta, lehdet välkkyivät ja kahisivat vasten ikkunoiden rautaristikoita, koirat nykivät kiivaasti ketjujaan ja hyppivät kärsimättömästi, pyrkien vapauteen.

Kaikki nämät seikat kuuluivat elämän jokapäiväisiin tapoihin ja aamun palaamiseen. Mutta ei kait kumminkaan soitto linnan suuresta kellosta, ei juoksu ja kiire portailta, eivät hätäilevät olennot terrassilla, ei kopina ja poljenta siellä, täällä ja kaikkialla, eikä myös hevosten pikainen satuloiminen ja kiireinen ratsastus linnasta.

Mitkähän tuulet lienevät kuiskailleet tästä kiireestä harmaapäiselle tientekijälle, joka jo oli työssä mäen päällä kylän toisella puolella, myttyyn pistetty päivällisruokansa, joka ei paljon painanut ja jota ei yhdenkään variksen olisi kannattanut nokiskella, kiviröykkiöön työnnettynä. Olivatko linnut, viedessään joitakin murusia siitä muualle, pudottaneet yhden hänen päälleen, kuten ne kylvävät siemeniä sinne tänne? Miten lieneekin, tientekijä riensi tänä helteisenä aamuna henkensä takaa mäkeä alas, polvia myöten pölyssä, eikä pysähtynyt ennenkuin kaivon luona.

Koko kylän väki kaivon luona seisoivat alakuloisena kuten tavallisesti ja kuiskaili hiljaa, mutta ei osottanut muuta mielenliikutusta kuin tylyä uteliaisuutta ja hämmästyttä. Lehmät, jotka hätimiten oli tuotu takasin ja sidottu mikä minnekin, katselivat tylsästi eteensä, ja makasivat maassa pureskellen jonkinmoisia palloja, joita ne olivat koonneet keskeytyneellä huviretkellään. Jotkut linnalaiset ja osa

postihuoneen väestöstä sekä kaikki viranomaiset olivat kutka enemmän, kutka vähemmän aseellisina, kokoontuneet toiselle puolelle pientä katuä asentoon, jolla ei ollut mitään tarkotusta eikä ollut mistään kotosin. Tientekijä oli jo työntäytynyt viidenkymmenen hyvän ystävän joukkoon hosuen rintaansa sinisellä lakillaan. Mitä tämä kaikki tiesi ja mitä tiesi se, että herra Gabelle tuota pikaa hissattiin hevoson selkään palvelijan taakse ja mainittu Gabelle (vaikka hevosella oli kaksinkertainen kuorma) vietiin nelistämällä pois ikäänkuin mitäkin uutta saksalaista ballaadin Leonooraä.

Se tiesi että, linnassa nyt oli yhdet kivikasvot liikaa.

Gorgoni oli taas yöllä katsellut rakennusta ja lisännyt linnan kuviin ne kivikasvot, jotka vielä puuttuivat ja joita se oli odottanut lähes kaksisataa vuotta.

Ne lepäsivät herra markiisin tyynyllä ikäänkuin kaunis naamio, joka äkkiä oli hätkähtänyt unestaan, suuttunut ja kivettynyt. Päähän kuuluvan kiviruumiin sydämessä oli veitsi. Veitsen kahvaan oli paperiliuska sidottu, johon oli töherretty:

"Toimittakaa hänet nopeasti hautaan. Tämä on Jaakon työtä."

KYMMENES LUKU.

Kaksi lupausta.

Useita kuukausia, — kokonainen vuosi oli tullut ja mennyt ja herra Durney oli asettunut Englantiin etevänä ranskankielen opettajana, joka myöskin oli ranskalaiseen kirjallisuuteen perehtynyt. Meidän aikanamme häntä kutsuttaisiin professoriksi, siihen aikaan oli hän vain opettaja. Hän antoi opetusta nuorille miehille, joilla oli aikaa ja halua tutkia sitä elävää kieltä, jota puhuttiin kaikkialla maailmassa ja kehitti kaunoaistia tajuamaan tämän kielen moninaisten väreitten rikkautta ja käsitteiden viisautta. Sitäpaitsi taisi hän kirjoittaa niistä sujuvalla englannin kielellä ja myöskin kääntää niitä sille kielelle. Sellaisia mestareita oli siihen aikaan aniharvassa, entisiä prinssejä ja tulevia kuninkaita ei silloin vielä kuulunut opettajaluokkaan eikä hävinneitä aatelismiehiä vielä ollut tupertunut Tellsonin pääkirjasta kokin ja nikkarin ammattiin. Nuori herra Darnay tuli pian tunnetuksi ja suosituksi opettajana, joka kyvyllään teki oppilaan tien erinomaisen hauskaksi ja hyötyisäksi, sekä taitavana kääntäjänä, joka puhalsi työhönsä henkeä eikä vain pelkkää sanataitoa. Hän oli sitäpaitsi hyvin perehtynyt maansa oloihin, jotka yhä enemmän käänsivät ihmisten huomion puoleensa. Siksi oli hänellä menestystä ja siitä sai hän kiittää uutteruuttaan ja väsymätöntä ahkeruuttaan.

Ei hän ollut odottanutkaan Lontoossa ammentavansa kultaa kaduilla, tai lepäävänsä ruusuvuoteella; jos hänellä olisi ollut niin suuria toiveita, ei hän olisi menestynyt. Hän oli etsinyt työtä, ja sitä hän sai, ja hän teki työtä ja käytti sitä niin paljon kuin mahdollista hyödykseen. Siinä hänen menestyksensä.

Osan aikaansa vietti hän Cambridgessa, lueskellen ylioppilaitten kanssa ja siellä oli hän ikäänkuin suvaittu salakulettaja, joka harjotti luvatonta kauppaa Euroopan kielillä, sen sijaan että olisi tuonut maahan tullattua kreikkaa ja latinaa. Muun ajan oli hän Lontoossa.

Aina Edenin ikuisesta kesästä meidän päiviimme asti, ovat miehen askeleet aina käyneet samaa tietä — Charles Darnayn tietä — sitä tietä, joka vie naisen rakkauteen.

Hän oli rakastanut Lucy Manetteä siitä hetkestä alkaen kun hän oli vaarassa. Armaampaa ja suloisempaa ääntä kuin Lucyn säälivä ääni ei hän elässään ollut kuullut; hän ei koskaan ollut nähnyt niin tunteellisen kauniita kasvoja, kuin Lucy Manetten, sinä hetkenä, jolloin ne katselivat häntä hänen hautansa partaalla. Mutta hän ei vielä ollut puhunut hänelle siitä asiasta; murha autiossa linnassa kaukana kuohuvan meren ja pitkien, pitkien pölyisten teiden takana — jyrävä kivilinna oli enää vain unen varjokuva — oli jo vuosi sitten tapahtunut, mutta hän ei vielä ollut sanallakaan ilmaissut Lucyille sydämensä tilaa.

Hänellä oli omat syynsä siihen, se oli varma. Olipa taaskin kesäpäivä kun hän hiljan palattuaan yliopistokaupungista Lontooseen, meni Sohossa olevaan rauhalliseen sopukkaan avatakseen sydämensä tohtori Manettelle. Kesäpäivä lähestyi loppuaan ja hän tiesi Lucyn olevan ulkona neiti Prossin kanssa.

Hän tapasi tohtorin lukemassa nojatuolissaan lähellä ikkunaa. Voimat, jotka häntä muinoin olivat pystyssä pitäneet hänen vanhojen kärsimystensä aikana, olivat vähitellen palanneet. Hän oli nyt hyvin tarmokas mies, luja, päättäväinen ja toimintakykyinen. Näin voimissaan ollen osottautui hän tosin väliin

oikulliseksi ja kiivaaksi, ei kumminkaan usein ja se alkoi käydä yhä harvinaisemmaksi.

Hän tutkiskeli paljon, nukkui vähän, kesti helposti suuria rasiuksia ja oli tasasella ja hyvällä päällä. Hänen luokseen astui nyt Charles Darnay, ja hänet nähdessään tohtori laskei pois kirjan ja ojensi kätensä hänelle.

"Charles Darnay! Kuinka hauska teitä nähdä! Olemme jo kolme, neljä päivää odottaneet teidän palaustanne. Herrat Stryver ja Carton olivat täällä eilen ja molemmat sanoivat, että teidän on tapa olla hyvin täsmällinen."

"Olen heille siitä kiitollinen", vastasi Darnay. "Neiti Manette —."

"Voi hyvin", sanoi tohtori kun hän äkkiä keskeytti puheensa, "ja teidän tulonne ilahuttaa meitä kaikkia. Hän on mennyt ulos talouspuuhilleen mutta tulee pian kotia."

"Tohtori Manette, tiesin ettei hän ole kotona. Tahdoin tavata teitä hänen poissaollessaan, minulla on teille jotain puhumista."

Seurasi äänettömyys.

"Vai niin", sanoi tohtori silminnähävästi jäykistyen. "Ottakaa itsellenne tuoli ja puhukaa."

Hän totteli tuoliin nähden, mutta puhuminen ei tahtonut sujua.

"Tohtori Manette", aloitti hän viimein, "olen puolitoista vuotta saanut niin tuttavallisesti seurustella täällä kodissanne, että toivon, että asia johonka aion kosketella ei —"

Hän keskeytyi siitä, että tohtori ojensi kätensä häntä hillitäkseen. Vähän ajan kuluttua veti hän sen takasin ja sanoi:

"Koskeeko asia Lucyä?"

"Koskee."

"Minulla on aina vaikea puhua hänestä, mutta hyvin vaikea on kuulla teidän hänestä puhuvan sellaisella äänellä, Charles Darnay."

"Ääneni kuvaa lämmintä ihailua, vilpittömpää kunnioitusta ja syvää rakkautta, tohtori Manette", sanoi hän kunnioittavasti.

"Sen uskon Charles Darnay, sen uskon."

Hänen jäykkyytensä oli niin ilmeinen, ja että se johtui hänen vastenmielisyydestään joutua tähän asiaan käsiksi oli myöskin niin ilmeistä, että Charles Darnay epäili jatkaa.

"Jatkanko, sir."

Uusi äänettömyys.

"Jatkakaa."

"Kai arvaatte mitä tahtoisin puhua, mutta ette arvaa kuinka vakavata laatua tunteeni ovat, tuntematta sydämeni sisimpää sekä niitä toiveita, vaaroja ja huolia, joita se kauvan on ollut täynnä. Rakas tohtori Manette, minä rakastan tyttärtänne syvästi, lämpimästi ja hellästi. Jos rakkautta milloinkaan on ollut maailmassa, niin minä häntä rakastan. Te olette itse rakastanut, antakaa vanhan rakkautenne puhua puolestani!"

Tohtori istui pois kääntyneenä ja silmäili laattiaa. Viimeisiä sanoja kuullessaan, ojensi hän taas kätensä ja huusi:

"Ei siitä puhuta! Jättäkää se asia. Minä vannotan teitä, älkää sitä muistuttako."

Hänen huutonsa muistutti niin ruumiillisesta tuskasta lähtenyttä huutoa, että se tauottuaan vielä kauvan kaikui Darnayn korvissa. Hän viittaili kädellään ja se tuntui olevan kehoitus Darnaylle lopettamaan. Niin hän sen käsittikin ja oli vaiti.

"Pyydän anteeksi", sanoi tohtori hillityllä äänellä, kotvasen kuluttua. "En epäile teidän rakkauttanne Lucyyn, siitä olkaa vakuutettu."

Hän käännähti tuolillaan hänen puoleensa, mutta ei katsellut häneen eikä kohottanut silmiään. Hänen leukansa vaipui käden varaan ja hänen valkoiset hiuksensa varjostivat hänen kasvojaan.

"Oletteko puhunut Lucyn kanssa?"

"En."

"Ettekä kirjoittanut hänelle."

"En koskaan."

"Ellen ymmärtäisi että tällä kieltäytymisellä olette ajatellut Lucyn isää, olisin alhainen. Hän on teille siitä kiitollinen."

Hän tarjosi kätensä mutta silmät eivät seuranneet mukana.

"Minä tiedän", sanoi Darnay kunnioittavasti, "ja kuinka en sitä tietäisi, tohtori Manette, minä joka olen nähnyt teidät yhdessä joka päivä — että teidän ja neiti Manetten suhde on niin liikuttava, niin hellä ja vastaa niin täysin niitä olosuhteita joissa se on syntynyt, ettei sentapaista usein näe edes isän ja lapsen välillä. Minä tiedän, ja kuinka en sitä tietäisi — että naiseksi kehittyneen tyttären hellyyden ja velvollisuudentunnon ohessa, asuu hänen sydämessään myös lapsen rakkaus ja luottamus. Tiedän, että koska hän lapsuudessaan oli ilman isää, on hän teihin nyt kiintynyt ikänsä ja luonteensa rakkaudella ja lämmöllä ynnä lapsuuden luottamuksella ja rakkaudella jolloin te olitte hänelle kadotettu. Tiedän varsin hyvin, että jos hän olisi saanut teidät takasin toisesta elämästä, haudan tuolta puolelta, ei teitä hänen silmissään ympäröisi pyhempi sädeloiste kuin nyt. Tiedän että kun hän teitä syleilee, kiertävät lapsi, tytär ja nuori nainen, kaikki yhtähaavaa kätensä teidän kaulaanne. Tiedän että teitä rakastaessansa näkee ja rakastaa hän äitiään omalla ijällään, isäänsä minun iälläni, rakastaa murtunutta äitiään ja teitä kauheissa kärsimyksissänne ja siunatussa ylösnousemisessänne. Tämän olen tietänyt päivin ja öin, aina siitä asti kun opin tuntemaan teitä kotonanne."

Tohtori istui ääneti, pää roikuksissa. Hän hengitti vähän taajemmin, mutta tukahutti kaikki muut liikituksen merkit.

"Rakas tohtori Manette, koska olen kaiken tämän tietänyt, koska aina näin teidät molemmat tämän pyhän sädekehän ympäröimänä, olen pidätellyt tunteitani niin kauvan kuin voimani antoivat myöten. Olen tuntenut ja tunnen yhäti että työntäessäni rakkauteni — minun rakkauteni — teidän välillenne, saatan elämäne yhteyteen jotain, joka ei ole aivan yhtä arvokasta kuin se. Mutta minä rakastan häntä. Taivas on todistajani, että häntä rakastan!"

"Uskon sen", vastasi isä synkästi. "Olen miettinyt sitä ennenkin. Uskon sen."

"Mutta, älkää uskoko", sanoi Darnay, jonka korviin synkkä ääni vaikutti kuin nuhde, "että jos minun tulisi erottaa hänet teistä, jos onneni olisi niin suuri, että saisin hänet vaimokseni, että voisoin ja tahtoisin puhua teille sanaakaan tästä, mitä nyt puhun. Se olisi toivotonta ja alhaista. Jos olisin koskaan mielessäni hautonut tai sydämessäni katkenyt sellaista mahdollisuutta — vaikka vain kaukaisessa tulevaisuudessa — en nyt voisi koskettaa tätä kunnianarvoisaa kättä."

Hän pani kätensä hänen kädelleen.

"Ei, rakas tohtori Manette, Kuten te, olen vapaaehtoinen pakolainen Ranskasta, mielettömyyden, sorron ja kurjuuden karkoittamana, kuten te, koetan minäkin elää kaukana maastani omalla työlläni luottaen parempaan tulevaisuuteen ja toivon vain saada ottaa osaa teidän kohtaloonne, teidän elämäänne ja kotiinne ja olla uskollinen teille kuolemaan saakka. Pyyntöni ei ole riistää teiltä erioikeuttanne Lucyyn, lapsenanne, kumppaninanne ja ystävänänne, mutta auttaa häntä siinä ja sitoa häntä lujemmin teihin, jos se olisi mahdollista."

Hänen kätensä lepäsi yhä tohtorin käsivarrella.

Tämä vastasi kotvaseksi hänen puristukseensa, eikä kylmästi, nojasi sitten käsivartensa tuolin käsinojaan ja silmäili ylös ensi kerran keskustelun aikana. Hänen kasvoillaan kuvastui taistelua, taistelua ynnä tuo usein palaava synkän epäilyksen ja pelvon ilme.

"Te puhutte niin tunteellisesti ja miehekkäästi, Charles Darnay, että kiitän teitä kaikesta sydämestäni, ja tahdon minäkin puolestani avata teille sydämeni, ainakin likimaille; onko teillä mitään syytä uskoa, että Lucy rakastaa teitä?"

"Ei, ei vielä."

"Onko tämän ilmoituksen suoranainen tarkoitus, että te minun suostumuksellani heti tahdotte saada varmuutta siinä?"

"Ei sitäkään. Ehkei minun ole suotu tehdä sitä viikkokausiin; ehkäpä (erehdyinkö vai ei) voin sen tehdä jo huomenna."

"Toivotteko jotain apua minulta?"

"Minä en pyydä mitään, sir. Mutta ajattelin mahdolliseksi että te saattaisitte antaa minulle apuanne, jos katsotte sen oikeaksi."

"Pyydättekö mitään lupausa minulta."

"Pyydän."

"Mitä lupausa?"

"Ymmärrän varsin hyvin, että ilman teitä ei minulla ole mitään toivoa. Tiedän kyllä, että joskin neiti Manette tällä hetkellä säilyttäisi kuvani viattomassa sydämessään — älkää luulko *että* olen niin rohkea, että otaksun sitä — ei siitä olisi minulle ajanpitkään mitään apua jos se joutuisi ristiriitaan hänen rakkautensa kanssa teihin."

"Jos niin on, niin tiedättekö mitä se toiselta puolen sisältää?"

"Tiedän varsin hyvin, että sana hänen isältään kosijan hyväksi painaisi paljon vaa'assa. Siitä syystä, tohtori Manette", sanoi Darnay, vaatimattomasti mutta varmasti, "en pyytäisi sitä sanaa, vaikka henkeni siitä riippuisi."

"Siitä olen varma, Charles Darnay, salaisuuksia syntyy salatusta rakkaudesta ja avonaisesta vihasta. Edellisessä tapauksessa, ovat ne hienot ja arat ja vaikeat älyt. Tyttäreni Lucy, on tässä ainoassa suhteessa sellainen salaisuus minulle, minulla ei ole mitään käsitystä hänen sydämensä tilasta."

"Uskallanko kysyä, onko hänellä —." Koska hän epäili, lisäsi tohtori:

"Muita kosijoitako?"

"Sitä juuri tarkotin."

Tohtori mietti vähän ennenkuin hän vastasi:

"Olettehan itse nähnyt herra Cartonin täällä. Herra Stryver käy myös täällä. Jos hänellä jokin kosija on saattaa se olla yksi näistä."

"Tahi molemmat", sanoi Darnay.

"En ajatellut molempia, enkä pidä sitä luultavana. Te tahdotte minulta lupauksen. Mikä se on?"

"Se on, että jos neiti Manette joskus omasta puolestaan uskoisi teille, mitä minä nyt olen rohjennut uskoa teille, te silloin todistatte nämät sanani sekä että uskotte ne todeksi. Toivon, että ajatuksenne minusta ovat siksi suotuisat, ettette käytä mitään vaikutusta minua vastaan, en sano mitään muuta, tätä vain pyydän. Siihen nähden mitä teiltä pyydän, on teillä oikeus vaatia minulta ehtoja ja niihin minä paikalla suostun."

"Annan lupauksen", sanoi tohtori, "ilman ehtoja. Uskon että päämääränne on sellainen kuin olette sen rehellisesti ja totuudenmukaisesti esittänyt. Uskon, että aikomuksenne on vahvistaa, eikä heikontaa siteitä minun ja paljon kalliimman itseni välillä. Jos hän sanoo minulle, että olette välttämätön hänen täydelliselle onnelleen, annan hänet teille. Jos olisi olemassa — Charles Darnay, jos olisi olemassa —"

Nuori mies oli kiitollisena tarttunut hänen käteensä ja heidän kätensä olivat yhteenliittyneet tohtorin puhuessa:

"— jokin mielikuvitus, jokin syy, jokin pelko, jokin — mitä hyvänsä — uutta tai vanhaa, sitä miestä kohtaan, jota hän todellakin rakastaisi — ilman että tämä mies olisi suoranaisesti siitä vastuunalainen, haihtuisi tuo kaikki tyttäreni tähden. Hän on minulle kaikki, enemmän kuin kärsimys, enemmän kuin vääryydet, enemmän kuin — mutta tämä on turhaa puhetta."

Niin oudosti vaipui hän äänettömyyteen ja niin outo oli hänen tuijottava katseensa, hänen vaiettuaan, että Darnay tunsu kätensä kylmenevän siinä kädessä, joka hitaasti päästi hänen kätensä.

"Te sanoitte jotain minulle", sanoi tohtori Manette hymyillen. "Mitä sanoittekaan."

Hän ei tiennyt mitä vastata, kunnes hän muisti puhuneensa ehdoista. Keveämmällä mielellä tätä muistaessaan sanoi hän:

"Teidän luottamukseenne minuun vaatii täydellistä luottamusta minun puoleltani. Nykyinen nimeni, vaikka ei paljon eriävä äitini nimestä, ei ole oma nimeni kuten ehkä muistanette. Tahdon kertoa mikä se on, ja miksi olen Englannissa."

"Seis", sanoi Beauvaisin lääkäri.

"Tahdon sen tehdä paremmin ansaitakseni teidän luottamustanne ja ettei minulla olisi teihin nähden mitään salaisuuksia."

"Seis."

Kotvasen piteli tohtori korviaan molemmin käsin, sitten painoi hän molemmat kätensä Darnayn huulille.

"Kertokaa se minulle, kun pyydän teitä, ei nyt. Jos saatte myöntävän vastauksen, jos Lucy rakastaa teitä, sanokaa se minulle hääpäivänne aamulla. Luvatkaa se minulle."

"Mielelläni."

"Antakaa minulle kätenne. Hän tulee kohta kotia ja parasta ettei hän tapaa meitä yhdessä tänä iltana. Menkää. Jumala teitä siunatkoon!"

Oli jo pimeä Charles Darnayn jättäessä hänet ja tunti myöhemmin tuli Lucy kotia; hän kiiruhti yksin huoneeseen, — neiti Pross oli astunut suoraan yläkertaan omaan huoneeseensa — ja näki ihmeekseen isänsä nojatuolin tyhjänä.

"Isäni!" huusi hän. "Rakas isä!"

Hän ei saanut vastausta mutta hän kuuli kumean, nakuttavan äänen hänen makuuhuoneestaan. Hän meni nopeasti välihuoneen poikki, tirkisteli sisään hänen ovestaan, mutta juoksi kauhistuneena takasin, ja veren melkein hyytyessä hänen suonissaan huudahti hän: "mitä on minun tehtävä, mitä on minun tehtävä!"

Hänen epätietoisuutensa kesti vain hetkisen, hän juoksi takasin, koputti hänen ovelle ja kutsui häntä hiljaa. Nakutus taukosi hänen äänensä soinnusta, herra Manette tuli heti ulos huoneestaan ja he kulkivat kauvan edestakasin yhdessä.

Lucy nousi vuoteeltaan sinä yönä ja meni katselemaan isäänsä tämän nukkuessa. Hän nukkui raskaasti ja hänen rahinsa suutarikaluiheen ja vanha, lopettamaton työ olivat tavallisessa järjestyksessään.

YHDESTOISTA LUKU.

Toverukset.

"Sydney", sanoi herra Stryver samana yönä tai aamuna shakaalilleen, "valmista uusi malja punssia, minulla on jotain sinulle sanottavaa."

Sydney oli tehnyt työtä kahden puolesta sinä yönä, yönä sitä ennen ja monena monituisena yönä perätysten selvittääkseen Stryverin papereita ennenkuin pitkät lomat alkoivat. Hänen onnistui vihdoin saada kaikki kuntoon. Stryverin verorästit olivat kerätyt, kaikki selvitetiin marraskuiksi, joka oli tulossa ilmasumuineen ja lakisumuineen hankkien myllyyn taas uutta jauhetta.

Sydney ei ollut vilkastunut eikä selvinnyt tästä ahkeruudesta. Hän oli tarvinnut useita ylimääräisiä pyyhekääreitä päästäkseen yön läpi ja myös niitä vastaavan ylimääräisen viiniannoksen. Hän oli varsin uupuneessa tilassa, kun hän nyt otti turbaanin päästään ja heitti sen pesuvatiin, jossa hän oli sitä vähän väliä kastellut kuuden tunnin ajan.

"Sekotatko toisen punssimaljan?" sanoi rehevä Stryver, kädet housunvyötärössä ja katseli ympärilleen sohvalta, jossa hän loikoi seljällään.

"Sekotan niinkin."

"Kuule sitten. Kerron sinulle jotain, joka sinua hämmästyttää aikalailta ja joka kenties antaa sinulle

minusta sen käsityksen, etten olekkaan niin ovela mies kuin olet luullut. Aion naida."

"Sinä."

"Niin. Enkä rahan tähden. Mitäs nyt sanot."

"Enpä juuri mitään. Kuka hän on?"

"Arvaa."

"Tunnenko hänet?"

"Arvaa."

"En rupea arvailemaan kello viisi aamulla, kun aivoni sihisevät ja kihisevät päässäni. Jos tahdot minua arvaamaan, saat kutsua minut päivällisille."

"No niin, siksi kerron sen sinulle", sanoi Stryver kohoutuen hitaasti istualleen, "Sydney, epäilenpä melkein ettet minua ymmärrä, sinä olet sellainen tunteeton koira."

"Ja sinä", vastasi Sydney, häärien punssimaljan ääressä "ja sinä olet niin tunteellinen ja runollinen henki."

"No niin", sanoi Stryver itserakkaasti, "vaikka en kuvailekkaan olevani mikään romaanisankari (niin paljon älyä minulla kyllä on) olen kuitenkin paljon tunteellisempi ihminen kuin sinä."

"Sinä olet enemmän onnen suosikki, sitä sinä kait tarkoitat."

"Sitä en tarkota. Tarkotan, että olen enemmän — enemmän."

"Sano ritarillinen, koska kerta sitä tarkoitat", ehdotti Carton.

"No hyvä, siis ritarillinen. Tarkotan", ja Stryver rehenteli ystävänsä edessä tämän valmistaessa punssia, "että minä enemmän koetan miellyttää, että minä enemmän ymmärrän miellyttää naisia kuin sinä."

"Jatka", sanoi Carton.

"Ei, ennenkuin jatkan", sanoi Stryver, pudistaen päätään ylimieliseen tapaansa, "tahdon selvittää tämän asian. Sinä olet seurustellut tohtori Manetten perheessä yhtä paljon kuin minäkin, ehkä enemmänkin. Oi, kuinka olen hävennyt sinun jurouttasi siellä! Sinun käytöksesi on ollut niin hiljainen, nyrpeä ja salakähmäinen että minä kunniani kautta, olen tottakin hävennyt puolestasi, Sydney."

"Olisipa hyvin terveellistä sinun kaltaisesi miehen, jolla on sellainen asianajajapraktiikka, vähän hävetäkin", sanoi Sydney, "siitäpä pitäisi sinun minua kiittää."

"Sillä et minusta pääse", sanoi Stryver, jolta ei vastauksia koskaan puuttunut, "ei Sydney, velvollisuuteni on sinulle ilmottaa — ja minä sanon sen sinulle vasten silmiä omaksi hyväksesi, että sinä olet perhanan kömpelö sellaisessa seurassa."

Sydney joi lasillisen punssia ja nauroi.

"Katsoppas minua!" sanoi Stryver rehennellen, "ei minun tarvitsisi niin paljon miellyttää kuin sinun sillä minä olen mies, jonka asema ei ole niin riippuvainen. Miksi siis kumminkin koetan miellyttää."

"En ole koskaan vielä nähnyt sinun sitä koettavan", mumisi Carton.

"Koetan siksi että se on viisasta, teen sen periaatteen kannalta ja katsele minua! Minä edistyn."

"Mutta kertomus avioliittotuumistasi ei edisty hitustakaan", vastasi Carton huolettomasti. "Pysy siinä. Jätä minut rauhaan, eikö koskaan tartu päähäsi, että olen parantumaton?"

Tässä kysymyksessä oli ikäänkuin jonkinmoista ylenkatsetta.

"Mikä oikeus sinulla on olla parantumaton", vastasi hänen ystävänsä, jotenkin ynseästi.

"Minulla ei ole oikeutta mihinkään, sen tiedän", sanoi Sydney Carton.

"Kuka on valittusi."

"Äläkä nyt tule pahoillesi kuullessasi nimen, Sydney", sanoi herra Stryver, valmistaen kerskuvalla ystävyydellä Cartonin kuulemaan mitä tuleva oli, "tiedänhän ettet tarkota puoliakaan siitä, mitä puhut, ja vaikka tarkottaisitkin, ei sillä ole mitään merkitystä. Pidän tämän pienen esitelmän siksi että kerran

olet puhunut halveksivasti minulle tästä nuoresta naisesta."

"Niinkö."

"Niin ja vielä tässä huoneessa."

Sydney Carton katseli punssiaan ja ystävätään, joi punssiaan ja katseli ystävätään.

"Sinä kutsuit häntä kultakutriseksi nukeksi. Nuori nainen on neiti Manette. Jos sinä Sydney, tällaisiin asioihin nähden olisit hienotunteinen, olisin hieman loukkaantunut sanoistasi, mutta sitä et ole. Se tunne sinulta tykkönään puuttuu, siksipä en piittaa sanoistasi enempää kuin jos ihminen joka ei lainkaan käsitä maalausta, arvostelisi maalaamaani kuvaa, tai joku joka ei käsitä soittoa, arvostelisi säveltämäni kappaletta."

Sydney Carton kulautti aimo määrät punssia kurkustaan alas, ja katseli ystävätään.

"Nyt tiedät kaikki, Syd", sanoi herra Stryver. "Minä en välitä rahoista, hän on viehättävä olento ja olen päättänyt seurata tunteitani ja mielestäni minulla onkin varoja seurata tunteitani. Minusta hän saa varakkaan miehen, nopeasti ylenevän miehen ja aika hienon miehen, se on hänelle onnen kauppa, mutta hän ansaitseekin tulla onnelliseksi. Oletko hämmästynyt?"

Carton, joka yhä särpi punssia sanoi: "Miksi olisin hämmästynyt."

"Sinä siis hyväksyt?"

Yhä punssia juoden vastasi Carton: "miksi en hyväksyisi?"

"Kas niin!" sanoi hänen ystävänsä Stryver, "sinä kannat asian helpommin kuin mitä kuvailin, etkä ole niinkään itsekäs minuun nähden kuin luulin, mutta sinä tiedät kyllä että vanhalla toverillasi on oma päänsä. Niin, Sydney, olen saanut tarpeekseni tästä yksitoikkoisesta elämästä, — ikävöin omaa kotia, jonne menen kun minua haluttaa (kun ei haluta, menen muualle) ja luulen, että neiti Manette on paikallaan missä yhteiskunnallisessa asemassa tahansa ja on aina kantava nimeäni kunnialla. Niin olen siis tehnyt päätökseni. Ja nyt Sydney, vanha ystäväni, tahdon puhua sanasen *sinulle* sinun tulevaisuuden toiveistasi. Sinä olet väärillä jäljillä, sinä olet todellakin väärillä jäljillä. Sinä et ymmärrä rahan arvoa. Sinun elämäsi on vaivaloinen, ei kestä kauvankaan, niin ovat jo voimasi lopussa, sinä olet sairas ja köyhä, sinun pitää täydellä todella hankkia itsellesi hoitaja."

Suosiva tapa jolla hän tämän sanoi, tuntui tekevän hänet kahta vertaa paksummaksi ja neljä vertaa röyhkeämmäksi entistään.

"Annas, kun minä neuvon sinua", jatkoi Stryver, "tarttumaan asiaan käsiksi. Minä olen nyt suoriutunut omasta asiastani, suoriudu sinäkin. Mene naimisiin. Hanki joku, joka pitää sinusta huolen. Älä välitä siitä, ettei naisseura sinua miellytä, ettet ymmärrä heitä, että sinulla ei ole käytöstä. Etsi itsellesi joku. Hae joku kunnioitettava nainen, jolla on pieni omaisuus — ravintolan emäntä — tai huoneittenvuokraaja — ja nai hänet ennenkuin pahat päivät tulevat. Se on *sinulle* parasta. Mietippäs tätä, Sydney."

"Mietin, mietin", sanoi Sydney.

KAHDESTOISTA LUKU.

Hienotunteinen mies.

Päätettyään jalomielisesti johtaa tohtorin tyttären onnen kukkuloille, tahtoi herra Stryver myös antaa hänelle tietoa tästä onnestaan ennenkuin hän lähtisi kaupungista pitkälle lomalle mennäkseen. Asiaa harkittuaan tuli hän siihen päätökseen, että olisi parasta suoriutua kaikista valmistuksista, joten he sitten kaikessa rauhassa saattaisivat tuumia lahjottaisiko hän morsiamelleen kätensä paria viikkoa ennen Mikonpäivää, vai lyhyen, joulun ja loppiaisen välisen joululoman aikana.

Mitä jutun päätökseen tulee, ei hän hetkeäkään epäillyt tuomion lankeevan hänen edukseen. Nojautuen valamiehistöön nähden vakaviin, käytännöllisiin syihin — ainoat syyt joita kannatti huomioon ottaa — oli hänen asiansa selvä eikä siinä ollut ainoatakaan heikkoa kohtaa. Hän oli itse kantajan asiamies, hänen todistuksiaan ei ollut mahdollista kumota, vastaajan asianajaja peräytyi eikä

valamiehistö edes vetäytynyt neuvottelemaan. Punnittuaan asiaa oli Stryver C. J. vakuutettu, ettei selvempää asiaa ollut olemassa.

Herra Stryver siis vihki pitkän loma-aikansa kutsumalla neiti Manetten juhlallisesti Vauxhallinpuistoon, kun se ei onnistunut Ranelaghiin, mutta kun tämäkin kutsumus käsittämättömällä tavalla epäonnistui, päätti hän itse ilmestyä Sohoon ilmoittamaan jaloa päätöstään.

Sohoa kohti herra Stryver siis työntäytyi Templestä. Joka näki hänen ohjaavan hyökkäyksensä Sohoa kohti, kun hän vielä oli Saint Dunstanin puolella Temple Barissa, ryntäävän henkivierissä katua eteenpäin, tuoppien kaikki heikommat ihmiset tieltään, olisi saattanut nähdä kuinka varma ja vahva hän oli.

Koska hänen tiensä kulki Tellsonin pankin sivu ja hänellä oli asioita siellä ja koska hän tiesi herra Lorryn olevan Manetten perheen läheisen ystävän, palkkähti herra Stryverin päähän ilmaista herra Lorrylle mikä valo oli nousemassa Sohon taivaanrannalla. Siksi tuuppasi hän rämisevän oven auki, romahti alas molempia rappusia, meni molempain vanhain kassanhoitajain ohi ja tuppaantui ummehtuneeseen komeroon, pystysuorine rautakanki-ikkunoineen, jossa herra Lorry istui suurien viivoitettujen kirjojensa ääressä.

"Halloo!" sanoi herra Stryver. "Mitäs kuuluu. Toivon, että jaksatte hyvin!"

Herra Stryverin erikoisalaan kuului, että hän tuntui liian suurelta joka paikassa ja huoneessa. Hän oli aivan liian suuri Tellsonin pankkiin ja vanhat kirjanpitäjät syrjäisissä nurkissaan katsoivat kirjoistaan nuhtelevilla katseilla kuin olisi hän rutistanut heitä seinää vasten. Itse johtajakin, joka arvokkaana luki lehteään kaukaisuudessa, näytti paheksuvalta ikäänkuin olisi herra Stryverin pää puskenut hänen vastuunalaisia liivejään vastaan.

Varovainen herra Lorry sanoi mallikelpoisella äänellä, jota hän tällaisissa tapauksissa piti soveliaana: "kuinka jaksatte herra Stryver? Kuinka jaksatte, sir?" ja ravisti hänen kättään. Hänellä oli omituinen tapa puristaa kättä auliisti ikäänkuin olisi hän sen tehnyt Tellsonin ja Kumpp. puolesta, samalla tapaa kaikki Tellsonin kirjanpitäjät puristivat pankkituttavien käsiä kun johtaja täytti ilman.

"Voinko palvella teitä millään, herra Stryver?" kysyi herra Lorry kuin pankkimies ainakin.

"Ei kiitos, minulla on yksityistä asiaa teille, herra Lorry, tulin puhumaan teidän kanssanne yksityisesti."

"Todellakin", sanoi herra Lorry, kallistaen korvansa, silmän vilkkuessa johtajaan kaukaisuudessa.

"Aion nimittäin", sanoi herra Stryver nojaten tuttavallisesti käsivartensa pulpetille, ja vaikka se oli suuri kaksoispulpetti, ei se näyttänyt täyttävän puoliakaan hänen tarpeistaan: "olen aikeessa kosia pientä, suloista ystävääne, neiti Manettea, herra Lorry."

"No, totta tosiaan!" huudahti herra Lorry, hieroen leukaansa ja epäilevästi katsellen vierastaan.

"No, totta tosiaan!" kertoi Stryver peräytyen. "No, totta tosiaan, sir? Mitä tarkoitatte herra Lorry?"

"Tarkotan", sanoi asiamies, "että tunnustan tietysti tuumanne ystävälliseksi, että se kunnostuttaa teitä ja — sanalla sanoen tarkotan aivan sitä mitä tahdottekin. Mutta tehän kyllä ymmärrätte, herra Stryver —", herra Lorry vaikenä ja puristi päätään perin merkillisellä tavalla, kuin olisi hän vastoin tahtoaan ollut pakotettu sisällisesti lisäämään: "te olette niin valtavan suuri ja paksu."

"No sen sanon", sanoi Stryver läimäyttäen pöytää kädellään riidanhaluisesti, aukaisten silmänsä seljälleen ja vetäen pitkän henkäyksen: "hirttä minut saatte, jos minä ymmärrän tästä mitään, herra Lorry."

Herra Lorry järjesti pikku peruukkiaan korviensa kohdalla ja puri kynänsä höytää.

"Tuhat tulimmaista, sir!" sanoi Stryver, tuijottaen häneen, "enkö minä muka kelpaa."

"Tietysti, sir, tietysti te kelpaatte!" sanoi herra Lorry. "Jos te kerran sanotte kelpaavanne, tietysti te kelpaatte."

"Enkö ole hyvissä varoissa?" kysyi Stryver.

"Jos te sanotte olevanne hyvissä varoissa, tietysti olettekin."

"Ja tulevaisuuden mies."

"Jos te itse pidätte itseänne tulevaisuuden miehenä", sanoi herra Lorry, ihastuneena kun taisi taas

myöntyä, "ei kukaan saata sitä epäillä."

"Mitä Herran nimessä sitten tarkoitatte, herra Lorry?" kysyi Stryver, silmännähtävästi allapäin.

"Niin minä — oletteko sinne menossa nyt?" kysyi herra Lorry.

"Päätä pahkaa", sanoi Stryver, lyöden nyrkillään pöytään.

"En luule, että tekisin niin teidän sijassanne."

"Ja miksikä ei?" sanoi Stryver. "Nyt panen teidät pussiin", ja hän härästi hänelle etusormeaan. "Te olette asiamies, ja teillä täytyy olla jokin syy. Tuokaa esiin syynne. Miksi ette menisi?"

"Siksi", sanoi Lorry, "etten tahtois kulkea sellaisilla asioilla, ellei minulla olisi syytä otaksua onnistuvani."

"Tuhat tulimmaista", huudahti herra Stryver, "tämä on parasta kaikesta."

Herra Lorry vilkkui kaukaisuudessa olevaan toiminimeen ja suuttuneeseen Stryveriin.

"Tässä on nyt asiamies — ikämies — kokenut mies — pankkimies", sanoi Stryver; "ja yhteenlaskettuaan kolme pääsyytä täydelliseksi menestykseksi, sanoo hän ettei ole mitään syitä ollenkaan. Ja sen hän sanoo pää paikallaan!" Stryver pani erityisen painon tälle asianhaaralle, ikäänkuin ei olisi ollut niinkään merkittäviä jos hän olisi sanonut sen ilman päätä.

"Kun puhun menestyksestä, puhun menestyksestä nuoren lady'n luona ja kun puhun aiheista ja syistä, jotka tekevät menestyksen mahdolliseksi, puhun aiheista ja syistä jotka ovat päteviä nuoreen ladyyn nähden. Nuorta ladyä, sir", sanoi herra Lorry, taputtaen Stryveriä lempeästi käsivarrelle. "Nuorta ladyä on ajateltava ennen kaikkia."

"Te tahdotte siis sanoa minulle, herra Lorry", sanoi Stryver kätet puuskassa, "että teidän varma mielipiteenne on, että puheena oleva nuori lady on teeskentelevä hupakko?"

"Enpä juuri sitä. Minä sanon teille, herra Stryver", sanoi herra Lorry punehtuen, "että en kenenkään suusta tahto kuulla epäkunnioittavaa sanaa tästä nuoresta lady'stä ja jos tunnen jonkun — toivon etten tunne — jonka maku olisi niin alhainen ja luonne niin röyhkeä ettei hän voisi hillitä itseään, vaan puhuisi epäkunnioittavasti tästä nuoresta lady'stä tämän pulpetin ääressä, ei edes Tellsonilaisetkaan voisi estää minua puhumasta suuni puhtaaksi."

Pakko hillitä vihaansa oli saattanut herra Stryverin verisuonet vaaralliseen tilaan, kun hänen oli vuoro suuttua; herra Lorry'n suonissa virtaili veri tavallisesti hyvin säännöllisesti, mutta ne eivät olleet paremmassa tilassa nyt kun vuoro oli hänen.

"Tämä oli se jota aion teille sanoa sir", sanoi herra Lorry. "Pyydän, ettette siinä suhteessa erehdy."

Herra Stryver imeskeli hetkisen viivoittimen päätä ja rummutti sillä hampaitaan, joka luultavasti aikaansai hammastaudin. Hän katkasi tukalan äänettömyyden ja sanoi:

"Tämä on jotain uutta minulle, herra Lorry. Te kiellätte minua menemästä Sohoon kosimaan — *minua*, Stryveriä, asianajajaa Kings Benchissä?"

"Pyydättekö neuvoani, herra Stryver?"

"Pyydän."

"No hyvä. Siis neuvoni jo arvasitte aivan oikein."

"Tähän en tosiaankaan voi muuta sanoa", nauroi Stryver katkerasti, "kuin että — ha ha! — tämä voittaa kaiken menneen, nykyisen ja tulevan."

"Kuulkaa minua", jatkoi herra Lorry, "asiamiehenä en ole oikeutettu puhumaan tästä asiasta, sillä asiamiehenä en tiedä siitä mitään. Mutta minä puhun kuin vanha mies, joka on kantanut neiti Manetta käsivarrellaan, joka on neiti Manetten ja hänen isänsä uskollinen ystävä ja joka on syvästi kiintynyt molempiin. Muistakaa, että en ole pyrkinyt olemaan teidän uskottunne. No, luuletteko että olen oikeassa?"

"En suinkaan", sanoi Stryver viheltäen. "Minä en välitä nähdä tervettä järkeä kolmannessa henkilössä, ainoastaan itsessäni, minä edellytän järkeä siinä missä te edellytätte teeskentelevää, romantillista hupsutusta. Se on uutta minulle, mutta ehkäpä olette oikeassa."

"Edellytykseni määrään itse, herra Stryver. Ja ymmärtäkää minua oikein, sir", sanoi herra Lorry,

punehtuen äkkiä taas. "Minä en salli — en edes Tellsonissakaan, että joku toinen ne minulle määrää."

"Pyydän anteeksi!" sanoi Stryver.

"Kiitos, kernaasti. Niin, herra Stryver, aioin sanoa — että teistä saattaisi pettyminen tuntua ikävältä, tohtori Manetelle saattaisi olla tuskallista puhua teille ajatuksensa ja samoin on laita neiti Manetten. Te tunnette suhteeni tähän perheeseen. Jos siihen suostutte voin minä teitä paljastamatta tai puhumatta teidän puolestanne ottaa asiasta vielä tarkempaa selkoa, ja tehdä uusia havaintoja. Jos olette tyytymätön neuvooni, voitte itse koetella sen pätevyyttä, jos taas tyydytte siihen ja se on sama kuin nyt, säästysisivät kaikki riitapuolet ikävyyksistä. Mitä siihen sanotte?"

"Kauvanko pidätätte minua kaupungissa?"

"Sehän on vain jonkun tunnin asia. Saattaisin mennä Sohoon vielä tänä iltana ja sieltä tulla teidän luoksenne."

"No, siis myönnyn", sanoi Stryver. "En siis mene sinne tänä iltana, niin kärkeä en kumminkaan ole. Siis olkoon menneeksi, odotan teitä tänä iltana. Hyvää huomenta."

Ja herra Stryver kääntyi ja ryntäsi ulos pankista aikaansaaden niin kovan ilmavirran, että molemmat vanhat kirjanpitäjät saivat ponnistaa viimeiset voimansa pysyäkseen pystyssä, kun he siinä kumartelivat pulpettiansa takana. Yleisö näki aina nämät arvoisat ja voimattomat olennot kumartavassa asennossa ja yleinen luulo olikin, että kun he olivat kumartaneet ulos yhden vieraan, kumartelivat he yhä tyhjässä konttoorissa kunnes he kumarsivat sisään toisen vieraan.

Asianajaja oli kyllä niin älykäs, että *hän* arvasi ettei asiamies olisi niin varmasti lausunut ajatustaan, ellei hänellä olisi ollut vahvoja perusteita ja siveellistä varmuutta, ja vaikk'ei hän ollutkaan valmistunut tätä suurta pilleriä nielemään, sai hän sen kumminkin alas kurkustaan. "Ja nyt", sanoi herra Stryver, uhaten Templeä sormellaan, "selviydyn tästä saattamalla teidät kaikki häpeään."

Se oli palanen vanhan Old Bayleynlaisen viekkautta, joka hänellä oli mielessä ja se tuotti hänelle suurta huojennusta. "Te ette saata minua häpeään, nuori lady", sanoi herra Stryver, "vaan minä ehkä pikemminkin teidät."

Siis, kun herra Lorry illalla kello kymmenen ajoissa ilmestyi, istui herra Stryver paperien ja kirjojen keskellä, joita hän sitä tarkotusta varten oli ympärilleen levitellyt, eikä tuntunut vähääkään muistavan aamuista puheenainetta. Hän oli vielä hämmästyvinäänkin nähdessään herra Lorryn ja oli nähtävästi ajatuksiin vaipunut ja hajamielinen.

"No niin!" sanoi hyväntahtoinen asiamies, koeteltuaan turhaan puolen tunnin ajan päästä asiaan käsiksi, "olen ollut Sohossa."

"Sohossa?" toisti herra Stryver kylmästi. "Ah tosiaankin, mitä ajattelenkaan."

"Eikä epäilemistäkään", sanoi herra Lorry, "etten ollut oikeassa aamuiseen keskustelumme nähden. Ajatukseni asiasta on vahvistunut ja minä uudistan neuvoni."

"Minä vakuutan teille", sanoi herra Stryver lempeästi, "että olen pahoillani teidän ja isäraukan tähden. Tiedän että tämä aina on perheelle arkaluontoinen asia, älkäämme siis enää puhuko siitä."

"En ymmärrä teitä", sanoi herra Lorry.

"Se on mahdollista", sanoi Stryver, nyökkäyttäen päätään päättävästi ja rauhoittavasti, "mutta mitäpä siitä, se ei tee mitään."

"Tekee kuin tekeekin", intti herra Lorry.

"Eikä tee. Vakuutan että se ei tee mitään. Luulin löytäväni järkeä missä sitä ei ollut, kiitettävää kunnianhimoa, missä sitä ei ollut, nyt olen päässyt hairahduksestani ja mitäpä vahinkoa siinä. Nuoret naiset ovat usein ennenkin tehneet tämänkaltaisia hullutuksia ja sitten katuneet sitä köyhinä ja arvottomina. Epäitsekkäältä kannalta katsoen olen pahoillani asian tyhjään raukeamisesta, sillä se olisi ollut minulle huono asia maalliselta kannalta katsoen; itsekkäältä kannalta katsoen olen iloinen, sillä se olisi ollut paha asia minulle maalliselta kannalta katsoen — tuskinpa on minun tarpeellista mainita, etten olisi mitään sillä voittanut. Ei mitään vahinkoa ole tapahtunut. Minä en ole kosinut nuorta ladyä, ja näin meidän kesken, en luule että asiaa lähemmin punnittuani, olisinkaan niin itseäni paljastanut. Ei, herra Lorry, te ette voi ehkäistä ontopäisten tyttöjen turhamaisuutta ja ajattelemattomuutta, älkää sitä yrittäkökään, siinä tulette aina pettymään. Ja nyt pyydän, ettette enää puhu asiasta. Niinkuin sanoin, olen siitä pahoillani heidän tähtensä mutta hyvilläni omasta puolestani. Ja olen teille todellakin hyvin kiitollinen että sain teitä koetella ja että annoitte tuon neuvon, te tunnette nuoren lady'n paremmin kuin

minä ja te olitte oikeassa, ei se olisi vedellyt."

Herra Lorry oli niin ymmällä että hän aivan hämillään katseli herra Stryveriä, tämän tuuppiessa häntä ovelle, ikäänkuin hän olisi ammentanut jalomielisyyttä ja hyväntahtoisuutta hänen ylitsensä. "Älkää olko millännekään, sir", sanoi Stryver, "älkää enää puhuko siitä, ja kiitän teitä vielä kerran neuvostanne, hyvää yötä!"

Herra Lorry oli ulkona pimeässä ennenkuin hän tiesi mistään ja herra Stryver loikoi pitkällään sohvalla katsellen kattoonsa.

KOLMASTOISTA LUKU.

Mies ilman hienotunteisuutta.

Jos herra Carton joskus olikin jossain loistanut, niin ei ainakaan tohtori Manetten luona. Hän oli usein vierailut siellä tämän vuoden kuluessa ja aina ollut yhtä synkkä ja jörömainen. Kun hän otti puhuakseen, puhui hän hyvin, mutta hänen sisästään tuleva valo pääsi aniharvoin tunkeutumaan sen pimeän pilven läpi, joka hänet kauttaaltaan verhosi.

Ja kuitenkin hän rakasti niitä katuja tunnottomine kivineen, jotka ympäröivät kulmataloa. Monena yönä, jolloin viini ei hänelle suonut haihtuvaa iloa, vaelsi hän niillä onnettoman ja harhailevana. Moni synkkä aamun sarastus näki hänen yksinäisenä siellä viipyvän ja yhä viipyvän, kunnes auringon ensi säteet kultasivat kaukaisia kirkon tornia ja korkeita rakennuksia. Ehkäpä tämä hiljainen hetki herätti hänenkin sielussaan paenneita, jo unhoon jääneitä parempia tunteita. Epäsiisti vuode Temple Courtissa oli nähnyt häntä entistä harvemmin ja usein kun hän muutamiksi hetkiksi oli siihen heittäytynyt, nousi hän jälleen ja harhaili kulmatalon läheisyydessä.

Eräänä elokuun päivänä kun hienotunteinen herra Stryver (ilmoitettuaan shakaalilleen että hän oli muuttanut ajatuksiaan tuon naimisen suhteen) oli lähtenyt Devonshireen, ja kun kukkain näkö ja tuoksu Cityn kaduilla kuiskaili hyvyttä pahoille, terveyttä sairaille ja nuoruutta vanhoille, polkivat Sydneyn jalat yhä näitä katukiviä. Hänen askeleensa olivat ensin epäröivät ja ilman päämäärää, mutta sitten sai hän mielijohteen, joka vilkastutti hänen astuntansa ja pani hänet menemään tohtorin ovelle.

Hänet osotettiin yläkertaan ja hän tapasi Lucyn työnsä ääressä. Lucy ei koskaan ollut aivan luonteva hänen seurassaan, ja vastaanotti hänet nytkin vähän hämillään kun Carton istuutui hänen pöytänsä ääreen. Mutta vaihdettuaan ensimmäiset jokapäiväislauseet hänen kanssaan, huomasi hän hänessä muutoksen.

"Pelkään, ettette voi hyvin herra Carton!"

"En. Mutta minun elämäni ei olekkaan terveellinen. Mutta mitä muuta onkaan odotettavana tällaisen rentun elämästä?"

"Eikö ole — anteeksi — minä kysyn, koska se on huulillani — eikö ole synti elää sellaista elämää?"

"Jumala paratkoon, häpeähän se on."

"Miksi ette sitten muuta sitä?"

Lucy katseli häneen lempeästi ja huomasi surukseen ja hämmästykseseen, että hänellä oli kyyneleet silmissä. Myös hänen äänessään oli kyyneleitä kun hän vastasi:

"Se on liian myöhäistä. En tule koskaan paremmaksi kuin olen. Vajoan vieläkin syvemmälle ja tulen yhä huonommaksi."

Hän nojasi käsivarttaan Lucyn pöydälle ja peitti kasvonsa kädellään. Pöytä värisi hiljaisuudesta, joka nyt seurasi.

Lucy ei koskaan ollut nähnyt häntä niin hellänä ja häntä alkoi painostaa. Carton tunki sen, vaikkei hän katsonut ylös ja sanoi:

"Antakaa anteeksi, neiti Manette. Minä vapisen kun ajattelen mitä nyt aion teille sanoa. Tahdotteko kuunnella minua?"

"Jos se on teille hyväksi, herra Carton, jos se tekisi teidät onnellisemmaksi, olisin iloinen."

"Jumala teitä siunatkoon suloisesta osanotostanne."

Vähän ajan kuluttua paljasti hän kasvonsa ja puhui vakavalla äänellä:

"Älkää peljätkö minua kuulla, mitä puhuenkin, älkää vetäytykö minusta pois. Minä olen kuin ihminen, joka on nuorena kuollut. Koko elämäni saattaisi olla lopussa jo."

"Ei suinkaan, herra Carton, olen varma että paras osa siitä vielä on jäljellä, olen varma että vielä tulette olemaan paljon, paljon enemmän itsenne arvoinen."

"Sanokaa teidän arvoisenne, ja vaikka tiedän paremmin ja vaikka viheliäisen sydämeni syvyydessä tiedän paremmin — en unohda tätä sanaa koskaan."

Lucy kalpeni ja vapisi. Carton puheli hänelle itsestään järkähtämättömällä epätoivolla, joka teki tämän keskustelun erilaiseksi muita samankaltaisia keskusteluja.

"Jos olisikin ollut mahdollista, neiti Manette, että olisitte voinut vastata hänen rakkauteensa, jonka nyt näette edessänne — tämän onnettoman olennon, joka on hukannut elämänsä, kurja hävinnyt juoppo, kuten tiedätte minun olevan — huolimatta onnestaan, olisi hän tänä päivänä ja tällä hetkellä tiennyt että hän olisi syössyt teidät kurjuuteen, tuottanut teille surua, katumusta ja häpeätä, vahingoittanut teitä ja vetänyt teidät lokaan kanssaan. Tiedän varsin hyvin ettette voi tuntea mitään rakkautta minua kohtaan, enkä sitä pyydäkään, olenpa vielä kiitollinenkin, ettei niin ole laita."

"Enkö sentään voi pelastaa teitä, herra Carton, pelastaa teitä ilman sitä? Enkö voi — antakaa anteeksi, johdattaa teitä paremmille teille? Enkö mitenkään voi palkita luottamustanne? Tiedän että tämä on tunnustus", sanoi hän ujosti vähän aikaa epäiltyään ja kyynelsilmin, "tiedän ettette sanoisi tätä kellenkään toiselle. Enkö voi tehdä jotain hyväksenne, herra Carton?"

Hän pudisti päätään.

"Ette mitään neiti Manette, ette mitään. Jos tahdotte kuulla minua vielä hetkisen, olette tehnyt kaikki, mitä koskaan voitte puolestani tehdä. Soisin teidän tietävänne että olitte sieluni viimeinen unelma. Alentumistilastani huolimatta en kuitenkaan ole niin alentunut, ettei teitä ja isänne ja tätä teidän luomaanne kotia nähdessäni, vanhat varjot ole henkiin heränneet, jotka jo luulin kuolleiksi. Aina siitä kuin opin teidät tuntemaan, ovat minua omantunnon vaivat, joiden en enää luullut minua kirvelevän, kiusanneet, ja olen kuullut äänien, jotka luulin ijäksi vajonneen, kutsuvan minua ylöspäin. Minä olen kuvitellut, että ryhtyisin uudestaan ponnistamaan ja pyrkimään, että ravistaisin luotani velttouden ja aistillisuuden ja taistelisin taistelun loppuun. Unta, unta vain, unta joka loppuu tyhjyyteen ja jättää nukkujan samalle paikalle, mutta tahdon että tietäisitte, että te sen herätitte."

"Eikö mitään siitä ole pysyvää? Oi! herra Carton, ajatelkaa! Koettakaa vielä!"

"Ei, neiti Manette, olen aina tiennyt että olen täysin arvoton. Ja kuitenkin olen ollut ja yhä vieläkin olen niin heikko, että tahtoisin että te tiedätte millä äkillisellä voimalla sytytätte minut, tuhkaläjän tuleen, tuleen, joka luonnoltaan on minun kaltaiseni, ei elähytä, ei valaise, ei hyödytä mitään, vaan palaa turhaan."

"Koska olen niin onneton, herra Carton, että olen saattanut teidät onnettomammaksi kuin olitte ennen kuin minuun tutustuitte —."

"Älkää puhuko niin, neiti Manette, sillä te olisitte minut parantanut jos kuka. Te ette ole syynä siihen, että menen alaspäin."

"Koska kuvaamanne sieluntila siis kuitenkin johtuu minun vaikutuksestani — niin tarkotan, jos voin saada sen selville — enkö voi käyttää vaikutustani teidän hyväksenne? Enkö ollenkaan voi herättää sitä hyvää, mikä teissä löytyy?"

"Sitä hyvää, johon minä olen mahdollinen, neiti Manette, olen tullut tänne harjottamaan. Antakaa minun hävinneen elämäni loppupäivinä ottaa mukaani muisto, että te olitte viimeinen maailmassa, jolle avasin sydämeni, ja että silloin minussa vielä oli jotain jota taisitte surkutella ja sääliä."

"Ja että minä yhä ja yhä hartaasti pyysin, kaikesta sydämestäni pyysin teitä uskomaan, että se hyvä teissä oli mahdollinen johonkin ylevämpään."

"Älkää enää pyytäkö minua sitä uskomaan, neiti Manette. Olen koetellut itseäni ja tiedän sen paremmin. Mutta pahotan mieltänne. Kohta olen puhunut loppuun. Saanko uskoa, tätä päivää

muistelllessani, että elämäni viimeinen tunnustus lepää puhtaassa ja viattomassa povessanne, ja että se lepää siinä yksin, kenenkään muun saamatta siitä osaa."

"Siihen voitte luottaa jos se tuottaa teille mitään lohdutusta."

"Ette ilmoita sitä hänellekkään, joka kerta on oleva teille kaikista rakkahin?"

"Herra Canon", vastasi Lucy hetken mielenliikutuksen jälkeen, "salaisuus on teidän, ei minun, ja minä lupaan pitää sitä kunnialla."

"Kiitos. Ja vielä kerran, Jumala teitä siunatkoon."

Hän kohotti Lucyn käden huulilleen ja meni ovea kohti.

"Älkää peljätkö, neiti Manette, että koskaan sanallakaan, edes ohimennen uudistan tätä keskustelua. En tule koskaan viittaamaan siihen. Jos olisin kuollut, ette olisi varmempi siitä, kun mitä tästälähin olette. Kuolinhetkenäni olen pitävä pyhänä tätä ainoata hyvää muistoa — ja olen teitä kiittävä ja siunaava siitä —, että viime tunnustukseni itsestäni tein teille ja että nimeni, syntyni ja onnettomuuteni saivat tyyssijan teidän sydämässänne. Olkoon sydämenne keveä ja onnellinen."

Hän oli entisestään niin muuttunut, ja oli niin surullista ajatella mitä hän oli menettänyt ja mitä hän joka päivä tukahutti ja hävitti, että Lucy Manette itki katkerasti Cartonin häneen katsellessa olkainsa yli.

"Tyyntykää!" sanoi hän, "en ansaitse teidän kyyneliänne, neiti Manette. Parin tunnin perästä alhaiset tavat ja ystävät, joita halveksin, saavat minut valtoihinsa ja silloin olen vähemmän teidän kyyneltenne arvoinen kuin pahin roisto, joka katuja kuljeksii. Rauhoittukaa! Sisässäni olen aina teitä kohtaan sama kuin nyt ja ulkonaisesti sama kuin tähän astikin. Viimeistä edellinen rukoukseni on, että uskotte tämän minusta."

"Sen uskon, herra Carton."

"Ja nyt viimeinen rukoukseni, ja sitten vapautan teidät vieraasta, jonka kanssa tiedän, ettei teillä ole mitään yhteistä, sillä teidän ja hänen välillä on ylitsepääsemätön juopa. On hyödytöntä puhua siitä, sen tiedän, mutta se kohoaa sieluni sisimmästä. Jokaisen teille rakkaan olennon edestä voisin tehdä mitä hyvänsä. Jos minun elämänurani olisi toinen, jos minulla olisi tilaisuutta ja kykyä uhrautumiseen, tekisin minkä uhrauksen tahansa teidän ja rakkaittenne tähden. Koettakaa hiljaisina hetkinä muistella minua lämpimänä ja totisena tässä ainoassa kohdassa. Aika on tuleva, se on jo aivan lähellä, jolloin uusia siteitä solmitaan ympärillenne — siteitä, jotka kiinnittävät teitä vielä hellemmin ja vahvemmin siihen kotiin jonka kaunistus te olette — kauniimmat siteet jotka naista koristavat ja ilahuttavat. Oi! neiti Manette, kun onnellisen isän pieni kuva katselee teitä kasvoin, kun näette oman loistavan kauneutenne uudestaan puhkeavan jalkainne juuressa, ajatelkaa silloin joskus, että on olemassa mies, joka antaisi elämänsä säilyttääkseen teidän rinnallanne elämän, jota te rakastatte!"

Hän otti hyvästi ja sanoi viimeisen kerran, "Jumala teitä siunatkoon!" ja jätti hänet.

NELJÄSTOISTA LUKU.

Kunniallinen asiamies.

Kun herra Jeremiah Cruncher istui tuolillaan Fleetkadulla kamala poikavekaransa vieressään, näkivät hänen silmänsä hänen siinä istuissaan koko joukon mitä eriävimpiä esineitä. Kuka taisikaan päivän kiireisempänä aikana Fleetkadulla sokeaksi ja kuuroksi tulematta seurata niitä kahta ihmisvirtaa, jotka kulkivat toinen länteenpäin ja toinen itäänpäin, molemmat ohjaten kulkunsa lakeuksille, purppurapunaisen viivan taakse, jonne aurinko laskee.

Oljenkorsi suussa, istui herra Cruncher katsellen näitä ihmisvirtoja kuin muinainen pakana, joka vuosisatoja katseli yhtä ainoata virtaa — mutta Jerry ei odottanut niitten koskaan juoksevan kuiviin. Se ei myöskään olisi ollut hänen toiveittensa mukaista, sillä osa hänen sisääntuloistaan johtui siitä että hän avusti peljästyneitä naisia (lihavenlaisia ja vanhanpuoleisia) Tellsonin puoliselta virralta vastapäiseen rantaan. Olipa se yhdessäolo kuinka lyhyt tahansa, oli herra Cruncher aina niin innostunut naiseen, että hän lopulta ilmaisi syvän halun juoda hänen maljansa. Ja ne lahjat, jotka hän sai tätä hyväntahtoista

tarkotusta täyttääkseen, auttoivat hänen raha-asioitaan kuten äsken mainittiin.

Kerran istui eräs runoilija julkisella paikalla jakkaralla ja mietiskeli ihmisten näkyvillä. Herra Cruncher istui myös jakkaralla julkisella paikalla mutta koska hän ei sattunut olemaan runoilija, mietiskeli hän niin vähän kuin suinkin ja katseli vain ympärilleen.

Niinpä istui hän siinä taas kerran jolloin ihmisiä oli vähän ulkona ja myöhästyneitä naisia ei ollenkaan ja hänen raha-asiansa olivat niin vähän kukoistavat, että hänen rinnassaan heräsi vakaa epäily rouva Cruncheriin, joka varmaankin taas oli pontevasti "maahan kopsahtanut", kun tavaton ihmisjoukko joka tulvasi alas Fleetkatua länteenpäin, käänsi hänen huomionsa puoleensa. Katsoessaan siihen suuntaan näki herra Cruncher, että se oli jonkinlainen ruumissaatto, joka sieltä oli lähenemässä ja että tämä saatto oli kansan vihan esineenä, josta syntyi levottomuutta ja hälinää.

"Nuori Jerry", sanoi herra Cruncher, kääntyen vekaransa puoleen, "se on ruumissaatto."

"Hurraa isä!" huusi nuori Jerry.

Nuori herra antoi tälle riemuhuudolle salaperäisen merkityksen, josta vanhempi herrasmies pani niin pahakseen että hän paiskasi nuorta herraa korvalle.

"Mitä tarkoitat? Mitä sinä hurraat? Mitä harmia aiot saattaa omalle isällesi, senkin vesa. Tämä poika ei pysy enää aisoissaan!" sanoi herra Cruncher, katsellen häntä tutkivasti. "Sinä ja sinun hurraasi! Älä anna minun enää kuulla moisia, tai minä löylytän sinut. Kuuletkos?"

"Enhän minä tarkottanut mitään pahaa", vastusti nuori Jerry, hieroen poskeaan.

"Suus kiinni sitten", sanoi herra Cruncher, "en tahdo enää kuulla mitään. Nouse tuolle penkille ja katsele ihmisjoukkoa."

Hänen poikansa totteli ja joukko läheni lähenemistään, se räyhäsi ja melusi likaisten ruumis- ja suruvaunujen ympärillä. Suruvaunuissa istui vain yksi sureva niissä likaisissa koruvaatteissa, jotka katsottiin tarpeelliseksi hänen asemansa arvolle. Asema ei suinkaan tuntunut häntä huvittavan sillä kasvava ihmisjoukko ympäröi vaunuja, pilkaten ja irvistäen hänelle ja huusi ja hyssytti lakkaamatta: "Urkkijoita. Ihh! Vakoojia!" ynnä muita sen semmoisia kohteliaisuuksia, niin törkeitä ja iljettäviä, ettei niitä kannata kertoa.

Hautajaisilla oli aina merkittävä vetovoima herra Cruncheriin, hän piristyi ja elpyi aina kun ruumissaatto kulki Tellsonin pankin ohi. Siis oli luonnollista että hautajaiset, joita seurasi tällöinen tavaton joukko, häntä suuresti vilkastuttivat ja hän kysyi ensimmäiseltä, joka hänen vastaansa ryntäsi:

"Mitä nyt veikkonen? Mikä on hätänä?"

"En tiedä", sanoi mies. "Urkkijoita! Tst! tst! Urkkijoita."

Hän kysyi toiselta. "Kuka on kuollut?"

"En tiedä", vastasi tämä, vaan peitti siitä huolimatta suunsa ja räähkyi hämmästyttävällä kiukulla ja kiihkolla: "Urkkijoita! Haha! Tst tst. Urkkijoita!"

Viimein törmäsi häntä vastaan mies, joka oli paremmin selvillä ja tältä hän kuuli, että haudattava oli Roger Cly.

"Oliko hän sitten urkkija?" kysyi herra Cruncher.

"Urkkija Old Baileyssa", vastasi toinen. "Haha! Old Baileyn urkkija!"

"Mitä ihmettä!" huudahti Jerry, muistaen kuulustelua jossa hän oli läsnä. "Olen nähnyt hänet, onko hän kuollut?"

"Kuollut kuin tukki", vastasi toinen, "mutta hän ei vielä ole tarpeeksi kuollut! Ulos urkkijat! Raastakaa ulos urkkijat."

Tämä ajatus oli niin paikallaan tänä ajatusköyhänä aikana, että joukko takertui siihen innolla ja toisti äänekkäästi: "raastakaa ne ulos", ja ihmiset kasaantuivat niin lähelle molempia vaunuja, että niitten oli pakko pysähtyä. Kun joukko aukasi vaunujen oven, hyppäsi ainoa sureva itsestään ulos ja oli kotvasen heidän käsissään, mutta hän oli niin ketterä ja käytti aikansa niin hyvin, että hän silmänräpäyksessä ryntäsi eräälle syrjäkadulle, heitettyään yltään kaapunsa, hattunsa, pitkän suruharjonsa, valkosen nenäliinansa ja muut kyynelten vertauskuvat.

Tämän kaiken riisti kansa kappaleiksi ja lennätti suurella riemulla sinne tänne, kauppiat sulkiivat

kiireesti puotinsa, sillä kansa ei siihen aikaan arastellut mitään ja oli hyvin pelätty petoeläin. He olivat jo menneet niin pitkälle että avasivat ruumisvaunut ja olivat ottamaisillaan arkun ulos, kun yksi viisas keksi että yleisessä riemusaatossa kuletettaisiin ruumis määräpaikkaansa. Koska käytännölliset ehdotukset olivat tarpeen vaatimat, otettiin tämäkin vastaan yksimielisellä suostumuksella ja vaunut täyttyivät paikalla, kahdeksan törmäsi sisälle ja tusina ulkopuolelle, ne, jotka kaikkea kekseliäisyyttään käyttämällä taisivat pysyä siinä kiinni, kiipesivät ruumisvaunujen katolle. Ensimmäinen näistä vapaaehtoisista oli itse Jerry Cruncher, joka suruvaunujen pimeimmässä nurkassa häveliäästi katki piikkisen päänsä Tellsonilaisilta.

Virkailevat hautajaisurakoitsijat vastustivat kovasti tätä muutosta juhlamenoissa mutta koska virta oli epäilyttävän lähellä ja moni ääni piti kylmää kylpyä hyvin vaikuttavana keinona nutistamaan niskottelevia urakoitsijoita, laimentui vastustus heikoksi ja lyhyeksi. Uusi ruumisvaunusta lähti liikkeelle, nokikolari ajoi ruumisvaunuja — ajurin avustamana, joka ankaran valvonnan alaisena istui kyyristyneenä hänen vieressään — ja pasteijan kauppias, myöskin ministerin vartioimana ajoi suruvaunuja. Ennenkuin kulkue oli joutunut kauvas, liitettiin lisäkaunistukseksi karhunkulettaja, joka siihen aikaan oli hyvin tavallinen katutyyppejä ja hänen karhunsaa, joka oli musta ja hyvin syyhyinen, antoi hyvin virallisen hautajaisleiman sille osalle kulkuetta jossa se kulki.

Olutta juoden, piippua polttaen, laulaa renkuttaen, surevia matkien ja virnistäen kulki sekava kulkue eteenpäin, lisääntyen joka askeleella. Kaikki kauppiat sulkiivat puotinsa sen lähestyessä. Sen määräpaikka oli vanha, pyhän Pankratiuksen kirkko kaukana kedoilla kaupungin ulkopuolella. Vihdoin saapui se perille, tunkeutui kirkkomaalle ja toimitti Roger Cly vainajan maahanpanon suureksi mielihyväkseen omalla tavallaan.

Kun kuollut oli jätetty rauhaan ja kansanjoukko läksi hankkimaan uutta huvitusta, keksi joku toinen viisas — tai ehkäpä sama — syyttää satunnaisia ohikulkevia Old Baileyn urkkijoiksi ja ahdistaa niitä. Niin ajoivat he takaa monta kymmentä vialonta, jotka eivät eläissään olleet käyneetkään Old Baileyssa, ja näitä tyrkittiin ja rääkättiin raakamaisella tavalla. Ylimeno tästä huvituksesta ikkunain särkemisiin ja ravintolain ryöstämiseen oli helppo ja luonnollinen. Viimein, kun he olivat hävittäneet useita puistomajoja ja repineet maasta joitakin pystyaitoja aseiksi sotaisimmille hengille, leveni huhu että vahti oli tulossa. Tämän huhun vaikutuksesta hälväsi joukko vähitellen ja ehkäpä vahdit tulivat, ehkäpä ei; näin tämä roistoväki tavallisesti esiintyi.

Herra Cruncher ei ottanut osaa viime kohtauksiin, hän jäi hautausmaalle keskustelemaan hautajaisurakoitsijain kanssa ja heitä lohduttamaan. Tällä paikalla oli häneen rauhoittava vaikutus. Hän hankki itselleen piipun läheisestä ravintolasta ja poltti sitä, kurkistellen sisälle hautain aituuksista ja tutkien tarkasti tätä paikkaa.

"Jerry", sanoi herra Cruncher puhellen itsekseen kuten hänen tapansa oli, "sinä näit tuon Cly'n tässä eräänä päivänä ja sinä näit omin silmin, että hän oli nuori ja soreavartaloineen."

Poltettuaan piippunsa loppuun ja vielä vähän tuumiskeltuaan, läksi hän pois päin ollakseen Tellsonissa ennen pankin sulkemista. Olivatko hänen mietiskelynsä kuolevaisuudesta vaikuttaneet hänen maksaansa, tai oliko hänen terveytensä jo ennestään epäkunnossa, tai tahtoiko hän muuten olla kohtelias etevälle miehelle, oli miten oli, kotimatalla pistäysi hän lääketieteellisen neuvonantajansa, etevän välskärin luo.

Nuori Jerry vastaanotti isänsä tarpeellisella kunnioituksella ja ilmotti ettei ollut mitään työtä hänen poissaollessaan. Pankki suljettiin, vanhat kirjanpitäjät läksivät pois, tavanmukainen vahti asetettiin ja herra Cruncher poikineen meni kotia teetä juomaan.

"Nyt sanon sinulle kuinka asian laita on", sanoi herra Cruncher vaimolleen, kotiin tullessaan. "Jos minun yritykseni kunniallisena asiamiehenä tänä iltana menee myttyyn, tiedän että taas olet rukoillut minulle vahinkoa, ja minä lölyltän sinua aivan kuin olisin nähnyt sinun siinä toimessa."

Alakuloinen rouva Cruncher pudisti päätään.

"Mitä, sinä uskallat minun silmäini edessä!" sanoi herra Cruncher pelon ja vihan vaiheella.

"En sano mitään."

"No, niin, mutta älä myöskään ajattele mitään. Voit vastustaa minua molemmin keinoin. Jätä kokonaan kaikki semmoinen."

"Kyllä, Jerry."

"Kyllä, Jerry", toisti herra Cruncher, istuen teetä juomaan. "Vai niin, sinä sanot, kyllä Jerry. Se sopii. Sano vain, kyllä Jerry."

Herra Cruncher ei tarkottanut erityisesti mitään näillä myönnytyksillään, hän käytti niitä vain kuten ihmiset usein tekevät, ilmaisemaan yleistä, ivallista tyytymättömyyttä.

"Sinä ja sinun kyllä Jerryysi", sanoi herra Cruncher, purren palasen voileivästään. "Niin, niin. Sen kyllä uskon."

"Menetkö ulos tänä iltana", kysyi hänen lauhkea vaimonsa hänen purressaan toista palasta.

"Menen."

"Pääsenkö mukaan isä", kysyi hänen poikansa rutosti.

"Etkä pääse. Menen — kuten äitisi tietää — kalastamaan. Niin juuri, menen kalastamaan."

"Sinun onkivapasi on aika ruosteinen isä, eikö niin?"

"Mitä se sinuun kuuluu."

"Tuotko mitään kalaa kotia, isä?"

"Ellen tuo, on aamiaisesi huono huomenna", sanoi isä päättään pudistaen, "ja nyt suus kiinni, minä en mene ulos, ennenkuin sinä jo kauvan olet ollut makuulla."

Loput iltaa hän tarkoin vahti rouva Cruncheriä ja puheli hänen kanssaan äkäsellä äänellä estäen häntä rukoilemasta. Tässä tarkoituksessa usutti hän myös poikaansa puhelemaan äitinsä kanssa ja teki vaimoraukan aivan onnettomaksi. Hän haki syytä valituksiin missä vaan taisi, eikä jättänyt häntä hetkeksikään omiin ajatuksiinsa. Jumalisin ihminen ei olisi antanut suurempaa tunnustusta totisen rukouksen voimalle kuin hän tällä epäluulollaan vaimoaan kohtaan. Hän oli kuin ihminen, joka ei usko kummituksia, ja kuitenkin pelästyy kummitusjuttuja.

"Ja muista", sanoi herra Cruncher, "ei mitään juonittelemista huomenna, jos minun kunniallisena asiamiehenä onnistuu hankkia palasen lihaa, älä tulekkaan sanomaan ettet siihen kajoo, että tyydyt leipään. Jos minä kunniallisena asiamiehenä saan hiukan olutta niin älä puhukkaan, että sinä juot vettä. Kun olet mennyt Roomaan, elät Roomassa maan tavalla. Ellet, on Rooma sinulle ankara herra. Minä olen sinun Roomasi, kuten tiedät."

Sitten alkoi hän jälleen möristä.

"Kehtaat hylkiä omaa ruokaasi ja juomaasi. En tosiaankaan ymmärrä kuinka kurjaa meidän ruokamme ja juomamme viimein on sinun juoniesi ja tunteettoman käytöksesi tähden. Katso poikaasi. Onhan hän sinun, vai mitä? Hän on laiha kuin tikku. Oletko sinä mikään äiti, etkö tiedä, että äidin ensimmäinen velvollisuus on lihottaa poikaansa."

Tämä koski kovasti nuoreen Jerryyn, hän vannotti äitiään täyttämään ensimmäistä velvollisuuttaan, ja joskin hän laiminlöi muuta, ennen kaikkia koettaa täyttää tätä äidillistä velvollisuuttaan, johon hänen isänsä niin liikuttavasti ja hienosti oli viitannut.

Näin kului ilta Cruncherin perheessä kunnes nuori Jerry sai käskyn ruveta levolle, ja hänen äitinsä sai samanlaisen määräyksen ja totteli sitä. Herra Cruncher vietti yön ensimmäiset hetket piippua polttaen, eikä lähtenyt partioretkelleen ennen kello yhtä. Tällä kummitusten hetkellä nousi hän tuoiltaan, otti avaimen taskustaan, aukasi lukitun kaapin ja otti esiin säkin, sorkkaraudan, nuoran ja ketjut, ynnä muita senkaltaisia kalastustarpeita. Hän ripusti nämät tavarat päälleen vikkellästi, mutisi viimeisen uhkauksen rouva Cruncherille, sammutti kynttilänsä ja meni ulos.

Nuori Jerry, joka vaan oli riisuvinaan vaatteensa kun hän rupesi levolle ei ollut paljon jäljellä isästään. Pimeyden turvissa seurasi hän häntä huoneesta alas rappusia, pihan kautta kadulle. Kotiin palaamisesta ei hän ollut huolissaan, sillä talo oli täynnä vuokralaisia ja portti oli raollaan koko yön.

Kiitettävän halun kannustamana päästä isänsä kunniallisen ammattitaidon ja salaisuuden perille, painautui nuori Jerry yhtä likelle talojen seinä ja porttikäytäviä kuin hänen silmänsä olivat lähellä toisiaan, ja piti tarkasti arvosaa isänsä silmällä. Arvoisa isä tähtäsi pohjoiseenpäin, eikä ollut käynyt monta askelta ennenkuin häneen yhtyi toinenkin kalastaja ja yhdessä nämät nyt tallustivat eteenpäin.

Kulettuaan puoli tuntia olivat he jättäneet vilkkuvat lyhdyt ja torkkuvat yövahdit taakseen ja vaelsivat yksinäistä tietä eteenpäin. Täällä yhtyi heihin kolmaskin kalastaja ja niin hiljaa, että jos nuori Jerry olisi ollut taikauskoinen, olisi hän saattanut luulla tämän jalon toimen toisen harjottajan äkkiä hajonneen kahtia.

Kaikki kolme kulkivat eteenpäin ja samoin nuori Jerry, kunnes pysähtyivät tielle pistäytyvän vallin luona. Vallin päällä kulki matala tiilimuuri ja sen päällä oli rauta-aita. Vallin ja muurin varjossa

poikkesivat yölliset vaeltajat tieltä ja kääntyivät pimeälle käytävälle, jonka toisella sivulla kulki sillä kohtaa kahdeksan tai kymmenen jalan korkuinen valli. Nuori Jerry kömpi erääseen sopukkaan, tirkkien ylös käytävään ja näkikin kohta arvoisan isänsä haahmon, joka selvästi kuvastui vasten laimeata ja utuista kuuta ja ketterästi kapusi rautaportin yli. Hän oli pian toisella puolella ja sitten kapusi toinen kalastaja samaa tietä ja samoin kolmas. He hyppäsivät kaikki hiljaa maahan portin sisäpuolelle ja makasivat siinä pitkällään vähän aikaa — ehkäpä kuunnellen. Sitten konntasivat he pois käsin ja jaloin. Nyt oli nuoren Jerry'n vuoro lähestyä porttia ja sen hän tekikin pidättäen hengitystään. Sitten kyykistyi hän taas nurkkaan ja tirkisteli sisään ja näki kolmen kalastajan hiipivän eteenpäin pitkän ruohon läpi ja kaikki hautapatsaat kirkkomaalla — sillä he olivat suurella kirkkomaalla — katselivat ikäänkuin valkoset kummitukset, itse kirkontornikin katseli kuin suunnattoman jättiläisen haamu. He eivät ryömineet pitkälle, ennenkuin pysähtyivät ja kohosivat pystyyn. Ja nyt alkoivat he kalastaa.

Ensin kalastivat he lapiolla. Sitten laittoi arvoisa isä kuntoon aseensa joka muistutti suurta korkkioraa, mitä työkalua lienevätään käyttäneet, vahvasti he vaan työskentelivät, kunnes kirkonkellojen pelottavat kumaukset säikäyttivät nuorta Jerryä niin, että hän karkasi tiehensä hiukset yhtä pystyssä päässä kuin isällään.

Mutta hänen kiihkoisa halunsa saada tietää tästä enemmän pidatti häntä juoksussa, ja houkuttelipa häntä vielä takasin kääntymäänkin. He kalastivat yhä uutterasti, hänen uudestaan tirkistellesään portin lomasta, mutta nyt tuntui kala nykyinen. Kuului väentämistä ja valittavaa ääntä alhaalta ja heidän kumartuneet ruumiinsa ponnistivat kuin olisivat nostaneet raskasta kuormaa. Vähitellen tunkeutui taakka maan läpi ja tuli pinnalle. Nuori Jerry tiesi varsin hyvin mikä se oli, mutta kun hän sen näki ja näki arvoisan isänsä hankkivan sitä avaamaan, säikähti hän, tottumaton kun oli moisiin näkyihin, niin pahanpäiväisesti, että hän taas pakeni, eikä pysähtynyt ennenkuin oli juossut päälle peninkulman. [Englant. peninkulma.]

Silloinkin hän vaan pysähtyi henkeään vetääkseen, sillä hänen pakonsa oli aaveentapaista kilpajuoksua, jonka päättymistä hän hartaasti halusi. Hän kuvitteli mielessään, että näkemänsä ruumisarkku juoksi hänen kintereillään ja kun hän ajatteli sitä hyppimässä takanaan pystyssä, nojaten kapeaan päähänsä, yhä saavuttamaisillaan hänet, aivan hänen vieressään — ehkäpä se jo tarttui käsivarteenkin — olikin se takaa-ajaja, josta mieli päästä. Se oli sitäpaitsi epäluotettava ja kaikkialla läsnäoleva paholainen, sillä sen tehdessä pimeyden hänen takanaan kamalaksi, hyökkäsi hän maantielle välttääkseen pimeitä käytäviä, peljäten sen hyppivän ulos niistä ikäänkuin vesitautinen paperileija ilman häntä ja siipiä. Se piiloutui porttikäytäviinkin, hankasi kamalia olkapäitään vasten porttia ja kohotti niitä korvilleen kuin olisi se nauranut. Se piiloutui tien varjoihin ja heittäytyi viekkaasti selälleen, jotta hän kompastuisi. Koko ajan hyppi se hänen takanaan ja sai hänet kiinni, niin että poika, ennätettyään omalle portille oli lähes puolikuollut. Eikä se sittenkään tahtonut häntä heittää, vaan seurasi häntä ylös portaita muksahtaen joka astuimella, kapusi hänen kerallaan sänkyyn ja paneusi kuolleena ja raskaana hänen rinnalleen hänen nukahtaessaan.

Nuori Jerry heräsi komerostaan sikeästä unestaan jälkeen aamunkoiton ja ennen auringonlaskua siihen, että isä astui perheen huoneeseen. Jotain oli häneltä mennyt nurinpäin, niin ainakin päätti nuori Jerry, nähdessään isän pitelevän rouva Cruncheriä korvista ja mätkevän hänen päätään sängyn päätä vasten.

"Sanoinhan, että löylytän sinua", sanoi herra Cruncher, "ja niinpä minä löylytänkin."

"Jerry, Jerry, Jerry!" rukoili hänen vaimonsa.

"Sinä vastustat toimieni onnistumista", sanoi Jerry, "ja minä ja toverini saamme siitä kärsiä. Sinun tulisi kunnioittaa ja totella minua, miksi helvetissä et sitä tee?"

"Koetan olla hyvä vaimo, Jerry", puolusti itseään vaimoparka itkien.

"Sekö se on hyvä vaimo, joka vastustaa miehensä toimia? Niinkö sinä kunnioitat miestäsi että häpäiset hänen toimiansa? Niinkö sinä tottelet miestäsi että vastustat häntä juuri siinä, mikä on tärkeintä hänen toimiinsa nähden?"

"Sinä et ollut silloin ruvennut siihen kauheaan ammattiin, Jerry."

"Se on sinulle tarpeeksi", vastasi herra Cruncher, "että olet kunniallisen asiamiehen vaimo ja sinun ei tarvitse vaivata naisaivojasi laskemalla milloinkaan hän ryhtyi ammattiinsa, milloinkaan ei. Vaimo, joka kunnioittaa ja tottelee miestänsä, jättää hänen ammattinsa tykkönään rauhaan. Jos sinä olet jumalinen, otan mieluummin jumalattoman. Sinulla ei ole enemmän luonnollista tuntoa velvollisuuksiisi, kuin mitä Thamesjoella on paaluihinsa, ja siksi pitää sitä jultata sinuun samalla tavalla."

Sanasotaa käytiin matalalla äänellä ja loppui siihen, että kunniallinen asiamies potki jalastaan saviset saappaansa ja paneusi pitkälleen laattialle. Heitettyään arastelevan katseen isäänsä, kun hän siinä

makasi ruosteiset kädet tyynynä pään alla, laskeutui poikakin vuoteelleen ja nukkui uudestaan.

Aamiaiseksi ei annettu mitään kalaa eikä paljon muutakaan. Herra Cruncher oli pahalla tuulella, ja piteli vieressään rautaista padankantta aseena rouva Cruncherin oikasemiseksi, jos hän näyttäisi oireita pöytärukousten lukemiseen. Hän oli harjattu ja pesty tavalliseen aikaan ja läksi poikineen hoitamaan näkyväistä ammattiaan.

Nuori Jerry, joka kulki jakkara kainalossaan isänsä vieressä aurinkoista ja vilkasliikkeistä Fleetkatua, oli aivan toinen nuori Jerry kuin se, joka viime yönä oli paennut pimeyttä ja yksinäisyyttä kamalan vainoojan seuraamana. Hän oli päivän valjetessa vaurastunut viekkaudessa, ja hänen tuskansa oli kadonnut yön helmaan — jossa suhteessa hänellä luultavasti oli montakin vertaistaan Fleetkadulla ja Lontoon Cityssä tänä kauniina aamuna.

"Isä", sanoi nuori Jerry, heidän kävellessään ja pysyttelihe käsivarren päässä hänestä pidellen jakkaraa heidän välillään, "mikä on resurrektionisti?" [Varas, joka myy ruumiita anatomiasaliin. Suom. muist.]

Herra Cruncher seisahtui äkkiä, sitten hän sanoi: "mistä minä sen tiedän?"

"Luulin, että sinä tiedät kaikki", sanoi poika viattomasti.

"Hm! niin", vastasi herra Cruncher, jatkaen taas kulkuaan, ja nostaen hattuaan, jotta piikit vapaasti saisivat heilua ilmassa, "se on kaupпамies."

"Mitä tavaroita hän kaupitsee isä?" kysyi nuori, rivakka Jerry.

"Hänen tavaransa", sanoi herra Cruncher, vähän mietittyään, "ovat lääketieteellistä laatua."

"Ihmisruumiita, eikö niin, isä?" kysyi pirteä poika.

"Jotain sentapaista", sanoi herra Cruncher.

"Oi, isä, tulisin niin mielelläni resurrektionistiksi, suureksi tultuani!"

Herra Cruncher tyyntyi, mutta pudisti päätään epäilevästi ja siveellisesti. "Se riippuu siitä kuinka kehität lahjojasi. Jos kehität lahjojasi uutterasti, etkä koskaan puhu ihmisille enemmän kuin tarpeellista on, niin eipä tiedä mitä sinusta vielä saattaa tulla." Nuoren Jerry mennessä edellä asettamaan jakkaraa Temple Barin varjoon, lisäsi herra Cruncher itsekseen: "Jerry, sinä kunniallinen asiamies, voit toivoa että poikasi tuo sinulle vielä siunausta ja palkitsee sinulle mitä saat hänen äitinsä tähden kärsiä."

VIIDESTOISTA LUKU.

Rouva Defarge kutoo.

Aikasemmin kuin tavallisesti avautui herra Defargen viinipuoti vieraille. Jo kello kuusi aamulla havaitsivat keltasenkalpeat kasvot, jotka tirkistelivät ikkunaristikkojen läpi ulkoa, toisia kasvoja siellä sisällä kumartuneena viinimittojen yli. Herra Defarge möi tosin aina perin laihaa viiniä, mutta nyt näytti hän myyneen tavattoman laihaa viiniä. Sitäpaitsi oli se hapanta tai ainakin hapattavaa, sillä ne, jotka sitä joivat, synkkenivät. Herra Defargen puserretusta rypäleestä ei kohonnut mikään bakkanaalinen liekki, vaan sen pohjasakassa piiloutui tukahutettu tuli, joka pimeässä paloi.

Tämä oli kolmas aamu, jolloin herra Defargen puodissa juotiin aikasin. Alotettiin maanantaina ja nyt oli keskiviikko. Siellä mietiskeltiin enemmän kuin juotiin, sillä siitä alkaen kuin ovi aukaistiin, kuunteli ja kuiskaili ja hiiviskeli siellä moni joilla ei olisi ollut ropoakaan panna tiskille vaikka heidän sielunsa pelastus olisi ollut kysymyksessä. Ja kuitenkin veti tämä paikka heitä puoleensa ikäänkuin olisivat tilanneet viiniä tynnyrittäin. He luisuivat paikasta toiseen ja nurkasta nurkkaan, nielaisten ahnain silmäyksin sanoja juomavarojen sijaan.

Vaikka vierastulva oli tavaton, ei viinipuodin isäntä ollut näkyvillä. Häntä ei kaivattu, sillä ei kukaan, joka astui kynnyksen yli, häntä etsinyt eikä kysynyt. Eikä kukaan ihmetellyt nähdessään rouva Defargen istuimellaan yksin hoitavan viinianniskelua, vieressään malja pahoin pideltyneine pikkurahoineen, jotka olivat yhtä kuluneet ja rappeutuneet kuin ne ihmiskunnan pikkurahat, joidenka risasista taskuista ne olivat lähteneet.

Urkkijat, jotka tirkistelivät viinipuotiin, kuten kaikkialle, ylhäisen ja alhaisen luo, aina kuninkaan palatsista pahantekijän vankilaan, huomasivat ehkä siellä jonkinlaista jännitystä ja hajamielisyyttä. Korttipeli oli laimeata, dominonpelaajat rakensivat mieltäväisinä torneja palikoistaan, viininjuojat piirustivat kuvia pöydälle läikkyneestä viinistä, itse rouva Defargekin pisteli hammaspuikollaan mallia hihansa kankaaseen ja näki ja kuuli jotain kuulumatonta ja näkymätöntä kaukaisuudessa.

Sellaiselta näytti Saint-Antoine aina keskipäivään asti. Kello kävi yhtä kun kaksi pölynpeittämää miestä kulki sen kaduilla heiluvien lamppujen alla, toinen oli herra Defarge ja toinen sinilakkinen tientekijä. Aivan uuvuksissa ja janoon nääntymäisillään astuivat he viinitupaan. Heidän tulonsa oli Saint-Antoinen rinnassa sytyttänyt tulen, joka leveni sitä myöten kun he lähestyivät, ja joka leimusi ja liekehti miltei kaikissa ovissa ja ikkunoissa näyttäytyvissä kasvoissa. Mutta ei kukaan seurannut heitä, eikä kukaan puhutellut heitä kun he astuivat viinitupaan, vaikka kaikkein silmät kohdistuivat heihin.

"Hyvää päivää, hyvät herrat", sanoi herra Defarge.

Se oli varmaan tunnussana joka aukaisi kielten siteet. Siihen vastasivat kaikki kuorossa: "hyvää päivää!"

"Sää on huono, hyvät herrat", sanoi Defarge päätään pudistaen.

Sen jälkeen jokainen katseli naapuriinsa ja sitten loivat he kaikki silmänsä maahan ja istuivat ääneti. Yksi miehistä nousi ja meni ulos.

"Vaimoni", sanoi Defarge kovalla äänellä, kääntyen rouva Defargen puoleen, "olen kulkenut monta peninkulmaa tämän kunnan tientekijän kanssa, joka on nimeltään Jaakko. Kohtasin hänet — sattumalta — puolentoista päivän matkan päässä Pariisista. Hän on hyvä lapsi, tämä tientekijä Jaakko. Anna hänelle juotavaa, vaimo!"

Toinen mies nousi ja meni ulos. Rouva Defarge kaasi viiniä tientekijä Jaakolle, joka nosti sinistä lakkiaan seuralle ja joi. Puseronsa sisästä veti hän kappaleen mustaa leipää, josta hän silloin tällöin purasi palasen istuessaan rouva Defargen tiskin luona maiskuttamassa ja juomassa. Nyt nousi kolmas mies ja meni ulos.

Defarge virkisti itseään viiniryppyllä, mutta hän joi vähemmän kuin vieras, hänellehän ei viiniryppy ollut mitään harvinaista — ja odotti kunnes tientekijä oli lopettanut aamiaisensa. Hän ei katsellut yhteenkään läsnäolevaan, eikä kukaan katsellut häntä, ei edes rouva Defarge, joka oli ottanut kutimensa esiin ja ruvennut kutomaan.

"Oletteko lopettanut aterianne, ystäväni?" kysyi herra Defarge viimein.

"Olen, kiitos vaan."

"Tulkaa sitten, niin näytän huoneen, jonka lupasin teille. Se sopii teille mainiosti."

Viinipuodista kadulle, kadulta pihalle, pihalta ylös jyrkkiä portaita, portailta ullakkohuoneeseen — sama ullakkohuone, missä muuan valkoihuksinen mies istui kumarruksissa matalalla rahilla työnsä yli, uutterasti kenkiä tehden.

Nyt siellä ei ollut valkotukkaista miestä, mutta ne kolme miestä, jotka yksitellen läksivät viinituvasta, olivat siellä. Ja heissä sekä kaukana olevassa valkotukkaisessa mieheessä oli olemassa sen verran yhteyttä, että he kerran olivat kurkistelleet häneen seinän rakosista.

Defarge sulki tarkasti oven ja sanoi hillityllä äänellä:

"Jaakko ensimmäinen, Jaakko toinen, Jaakko kolmas! Tässä on todistaja, johonka minä, Jaakko neljäs, välipuheen mukaan yhdyin. Hän kertoo teille kaiken. Puhukaa, Jaakko viides."

Tientekijä, joka piteli sinistä lakkiaan kädessään, pyyhki sillä päivettyntä otsaansa ja sanoi: "mistä alotan, herra?"

"Alota alusta", oli herra Defargen varsin johdonmukainen vastaus.

"No niin, hyvät herrat, minä näin hänet", alotti tientekijä, "vuosi takaperin, viime kesänä riippuvan ketjuissa markiisin vaunujen alla. Kuulkaa, kuinka kävi. Olin juuri jättämäisilläni työni maantiellä, päivä oli mailleen menossa, markiisin vaunut nousivat hiljaa mäkeä ylös ja hän riippui ketjuissa — näin."

Taas tientekijä teki vanhan temppunsa, jossa hän nyt toki mahtoi olla täysin oppinut, se kun vuoden ajan oli ollut kylän pettämättömänä huvina ja ajanviettona.

Jaakko ensimmäinen puuttui puheeseen ja kysyi: "oliko hän koskaan ennen nähnyt miestä?"

"En koskaan", sanoi tietekijä, kohoten jälleen pystyyn.

Jaakko kolmas kysyi kuinka hän sittemmin oli saattanut hänet tuntea.

"Pituudesta", sanoi tietekijä hiljaa, sormi nenällänsä. "Kun herra markiisi sinä iltana kysyi minulta, 'sanoppas, minkänäköinen hän on?' vastasin: 'pitkä kuin kummitus'."

"Olisitte sanonut: pieni kuin kääpiö", sanoi Jaakko toinen.

"Mistäpä minä tiesin? Murha ei ollut silloin tehty, eikä hän myöskään uskonut itseään minulle. Muistakaa, etten silloin itse tarjoutunut todistajaksi. Herra markiisi osotti minua sormellaan, kun siinä seisoin kaivon luona ja sanoi: 'tuokaa tänne se, sen vietävä!' Minäpä, totta tosiaan, en ruvennut mitään vapaaehtoisesti juttelemaan."

"Hän on oikeassa Jaakko", sanoi Defarge sille, joka oli keskeyttänyt.
"Jatkakaa!"

"Hyvä on", sanoi tietekijä salaperäisesti. "Pitkä mies katosi, häntä haettiin — kuukausia — yhdeksän, kymmenen, yksitoista kuukautta."

"Mitäs niistä luvuista", sanoi Defarge. "Hän oli hyvässä piilossa, mutta lopulla hän sentään, paha kyllä, löytyi. Jatkakaa."

"Ahersin taas mäen päällä ja päivä oli taaskin laskemaisillaan. Kokoilin juuri työkalujani mennäkseni mökkiini alas kylään, jossa jo oli pimeä, kun silmiä kohottaessani näin kuusi sotamiestä tulevan mäkeä kohti. Heidän keskellään kulki pitkä mies kädet sidottuina — sivulle — näin."

Lakkinsa avulla hän matki miestä, jonka kyynäspäät olivat nuorilla takaa sidotut lanteisiin.

"Minä vetäydyin syrjään, herrat, kiviläjäni taakse, katsellakseni sotamiesten ja vangin ohimenoa, (sillä tie on yksinäinen, eikä siinä usein ole mitään nähtävää) — ja alussa heidän lähestyessään, näin vaan kuusi sotamiestä ja pitkän sidotun miehen ja minusta näyttivät he melkein mustilta — paitsi laskeuvan auringon puolella missä heidät erotti maisemasta punanen reuna. Näin myös heidän pitkät varjonsa tien toisella puolella olevalla harjanteella ja mäen yläpuolella ja ne olivat kuin jättiläisen varjot. Vielä näin että he olivat tomun peittämät ja tomu seurasi heidän mukanaan kun he tulivat raskaasti astuen. Mutta heidän tullessa aivan lähelle minua, tunsin pitkän miehen ja hänkin tunsu minut. Oh, kylläpä hän nyt olisi tahtonut syöstä mäkeä alas taas, kuten sinä iltana jolloin ensi kerran tapasimme toisemme jotenkin samalla paikalla."

Hän kuvasi sitä kun olisi hän ollut siellä, ja nähtävästi hän sen näkikin elävästi mielessään, ja ehkäpä hän ei ollutkaan paljon nähnyt elämässään.

"En näyttänyt sotamiehille tuntevani pitkää miestä, eikä hänkään osottanut heille tuntevansa minua, vaikka sen teimme ja toistemme silmissä sen näimme. 'Eteenpäin', sanoi tämän joukon johtaja, viitaten kylään. 'Toimita hänet nopeasti hautaan!' ja he kulettivat häntä nopeammin. Minä seurasin mukana. Hänen käsivartensa olivat ajettuneet, sillä ne olivat niin kovasti sidotut, hänen puukenkensä olivat raskaat ja kömpelöt ja hän ontui. Koska hän ontui ja kulki siis hitaasti, hätyyttivät he häntä kivääreillään — kas näin!"

Hän matki miten miestä tuupitaan eteenpäin pyssynperällä.

"Kun he ryntäsivät mäkeä alas kuin hullut, lankesi hän. He nauroivat ja nostivat hänet pystyyn jälleen. Hänen kasvonsa olivat veriset ja pölyn peittämät, mutta hän ei voinut niitä kosketella ja sekös niitä taas nauratti. He veivät hänet kylään, koko kylä juoksi häntä katsomaan, he veivät hänet tuulimyllyn sivu ylös vankilaan. Koko kylä näki vankilan portin avautuvan yön pimeydessä ja nielevän hänet — kas näin!"

Hän avasi suunsa niin ammolleen kuin taisi ja sulki sen jälleen niin että hampaat kalahtivat. Kun Defarge huomasi, ettei hän, peläten vaikutusta laimentaa, mielellään sitä uudestaan aukaisut, sanoi hän: "Jatkakaa, Jaakko."

"Koko kylä", jatkoi tietekijä matalalla äänellä, kohoten varpailleen, "vetäytyi pois, koko kylä kuiskaili kaivon luona, koko kylä nukkui, koko kylä uneksi tästä onnettomasta, joka istui lukkojen ja salpojen takana kalliolla olevassa vankilassa eikä pääsisi ulos sieltä ennenkuin kuollakseen. Aamulla lähtiessäni työhöni työkalut olalla ja jyrkien mustaa leipäpalastani tein kierroksen vankilan ympäri. Siellä näin hänen tirkistelevän korkean rautahäkin, ristikkoikkunan takana, verisenä ja pölyisenä kuin illallakin. Hänen kätensä eivät olleet vapaat, että hän olisi voinut minulle viuhtoa, enkä minä uskaltanut huutaa hänelle, hän katseli minuun kuin kuollut mies."

Defarge ja hänen kolme ystävänsä silmäilivät toisiaan synkästi. Heidän katseensa olivat uhkaavat,

hillityt ja kostonhimoiset heidän kuunnellessaan maamiehen kertomusta; kaikkein olennossa oli jotain itseensä sulkeutuvaa, mutta samassa mahtavaa. He istuivat siinä ikäänkuin ankara tuomioistuimessa. Jaakko ensimmäinen ja Jaakko toinen istuivat vanhalla olkivuoteella, käsi leuan varassa, silmät tarkkaavina kertojaan luotuina. Jaakko kolmas, joka oli yhtä tarkkaavainen, oli polvillaan heidän takanaan ja hänen levoton kätensä sively herkiämättä hänen nenänsä ja suunsa hienoja hermoja. Defarge seisoi heidän ja kertojan välillä, jonka hän oli asettanut valoon ikkunan ääreen ja hänen katseensa muutteli vuorotellen hänestä heihin.

"Jatkakaa, Jaakko", sanoi Defarge.

"Hän istui rautahäkissään joitakin päiviä. Kyläläiset katsoivat häneen salaa, sillä he pelkäsivät. Mutta he katselivat aina kaukaa vankilata kalliolla ja illalla kun päivän työ oli lopussa ja he kokoontuivat pakinoimaan kaivon luo, kääntyivät kaikkein kasvot vankilaan päin. Ennen kääntyivät ne postitaloa, nyt vankilaa kohti. He kuiskailivat kaivon luona, että vaikka hän on kuolemaan tuomittu, ei häntä kumminkaan mestattaisi; he kertoilivat että oli jätetty armonanomuksia hänen puolestaan, joissa selitettiin että hän oli ollut sekasin ja suunniltaan lapsensa kuoleman johdosta. Kerrottiin että anomus oli jätetty itse kuninkaalle. Mistä minä tiedän? Onhan se mahdollista. Ehkäpä, ehkäpä ei."

"Kuulkaappas Jaakko", puhkesi numero yksi puhumaan. "Nyt saatte, kuulla että armonanomus jätettiin kuninkaalle ja kuningattarelle. Me kaikki täällä, paitsi te, näimme hänen ottavan sen vastaan, istuessaan vaunuissaan kuningattaren vieressä. Se oli Defarge, jonka tässä näette, joka henkensä uhalla ryntäsi hevosten eteen armonanomus kädessään."

"Ja kuulkaappas vieläkin, Jaakko", sanoi polvistuva numero kolme, jonka sormet yhäti vaan sivelivät hienoja hermoja, ja joka oli niin ahnehtivan näköinen kuin olisi hän isonnut jotain — joka ei ollut ruokaa eikä juomaa. "Henkivartijat, sekä hevos- että jalkamiehet keräytyivät anomuksenjättäjän ympärille ja löivät häntä. Kuuletteko sen?"

"Kuulen, kuulen, hyvät herrat."

"Jatkakaa, siis", sanoi Defarge.

"Toiselta puolen taas kuiskailtiin kaivon luona", jatkoi maamies, "että hän tuotiin meidän seuduillemme mestattavaksi siellä ja että hän varmaan mestattaisiin. Kuiskailtiinpa vielä, että koska hän oli tappanut Monseigneurin ja Monseigneur oli ollut isänä alustalaisilleen — orjilleen — miten vaan tahdotte, mestattaisiin hän isänsurmaajana. Eräs vanhus kaivon luona sanoi, että hänen oikea kätensä veistä pitäen poltettaisiin hänen nähtensä, että hänen käsivarsiinsa, rintaansa ja sääriinsä valettaisiin kiehuvaa lyijyä, kuumaa pihkaa, vahaa ja tulikiveä ja että hän viimein raastettaisiin rikki pala palalta neljän vahvan hevosen välissä. Vanhus kertoi että kaikki tämä oli tapahtunut vangille, joka oli tehnyt murhayrityksen viimeistä kuningasta Ludvig viittätoista vastaan. Mutta mistä minä tiedän, vaikka hän olisi valehdellutkin. Enhän minä ole koulunkäynyt."

"Kuulkaappas vielä, Jaakko!" sanoi ahne mies, joka sively kasvojaan. "Sen vangin nimi oli Damiens, ja se tapahtui keskellä päivää avonaisella kadulla täällä Pariisin kaupungissa. Eikä siinä suuressa joukossa, joka sitä katseli, mikään niin pistänyt silmiin kuin ne hienot ja ylhäiset naiset, jotka viimeiseen asti olivat niin kiihkeän uteliaat — viimeiseen asti, Jaakko, aina pimeään saakka, jolloin hän oli kadottanut kaksi jalkaa ja yhden käsivarren ja yhä hengitti! Ja se tapahtui — mitenkä vanha te olette?"

"Viidenneljättä", sanoi tientekijä, joka näytti kuusikymmenvuotiaalta.

"Te olitte silloin vähän toisellakymmenellä, te olisitte saattanut sen nähdä."

"Jo piisaa", sanoi Defarge tuimalla kärsimättömyydellä, "eläköön saatana! Jatkakaa."

"No niin, toinen kuiskaili niin, toinen näin, ei mistään muusta puhuttukaan, itse kaivokin tuntui yhtyvän samaan nuottiin. Vihdoin eräänä sunnuntaiamuna koko kylän nukkuessa, tulivat sotamiehet pitkin kiemurtelevaa tietä linnasta ja heidän kiväärinsä rämisivät pienen kadun kivillä. Työmiehet kaivoivat ja nakuttivat, soturit nauroivat ja lauloivat ja aamulla oli kaivon luona kohonnut neljäkymmenen jalan korkuinen hirsipuu, joka myrkytti veden."

Tientekijä katsoi pikemmin matalan katon *läpi* kuin kattoon ja osotti sormellaan ylöspäin ikäänkuin hän olisi nähnyt hirsipuun jossain taivaalla.

"Työ taukosi, kaikki kokoontuivat sinne, ei kukaan ajanut ulos lehmiään, lehmät olivat muiden mukana. Päivällisaikana pärisivät rummut. Yön aikana oli linnaan marssinut sotamiehiä ja he ympäröivät nyt häntä. Hän oli sidottu kuten ennenkin ja suussa oli hänellä kapula — sidottu näin, vahvalla rihmalla, joten hän melkein näytti nauravan." Hän matki tätäkin venyttämällä molemmilla peukaloillaan suupieltään korviin asti. "Hirsipuun huippuun oli kiinnitetty veitsi, terä ylöspäin ja kärki

ilmassa. Niin hirtettiin hän neljänkymmenen jalan korkeudella — ja jätettiin sinne riippumaan ja vettä myrkyttämään."

He katselivat toisiinsa ja hän pyyhkäsi sinisellä lakillaan kasvojaan, joihin hiki oli kohonnut hänen muistellessaan tätä murhenäytelmää.

"Se oli hirvittävää, hyvät herrat. Mitenkä saattavat naiset ja lapset pumpata vettä? Kuka saattaa illalla pakinoida tämän varjon alla? Sen alla, niin. Jättäessäni kylän maanantai-iltana, auringonlaskunaikana ja silmäillessäni taakseni mäen päältä, lankesi varjo yli kirkon, yli myllyn, yli vankilan — näytti kuin olisi se langennut yli koko maan, hyvät herrat, aina sinne asti, jossa taivas lepää sen päällä."

Ahnehtiva mies järsi sormeaan katsellessaan toisia ja hänen sormensa värisivät siitä ahneudesta, joka hänet oli vallannut.

"Siinä kaikki, hyvät herrat. Läksin liikkeelle auringon laskiessa (kuten oli käsketty) ja kuljin kaiken yötä ja puolen seuraavaa päivää kunnes tapasin tämän toverin (kuten sanottu oli). Hänen seurassaan sitten jatkoin matkaani, milloin ajaen, milloin kävellen, puolen eilistä päivää ja koko viime yön. Ja tässä nyt olen."

Synkän äänettömyyden jälkeen sanoi ensimmäinen Jaakko: "Hyvä on! Te olette uskollisesti toiminut ja kertonut. Odottakaahan meitä hiukkasen oven ulkopuolella?"

"Mielelläni", sanoi tientekijä. Defarge kuletti hänet portaitten päähän, jätti hänet istumaan siihen ja meni takasin huoneeseen.

Kaikki olivat nousseet ja taivuttivat päänsä yhteen hänen palatessaan ullakkohuoneeseen.

"Mitä sanotte te, Jaakko?" kysyi numero yksi. "Kirjoitetaanko se muistiin?"

"Kirjoitetaan muistiin tuomittavaksi häviöön", vastasi Defarge.

"Oivallista!" vaakuu ahnehtiva mies.

"Linna, ynnä koko suku?" kysyi ensimmäinen.

"Linna ja koko suku", vastasi Defarge. "Sukupuuttoon."

Ahne mies vaakuu hurmaantuneena: "mainiota", ja rupesi järsimään toista sormea.

"Oletteko varma", kysyi toinen Jaakko Defargelta, "ettei tule mitään harmia meidän muistiinpanoistamme? Ne ovat kyllä varmat, sillä me olemme ainoat, jotka voimme niitä selittää, mutta kykenemmekö aina niitä selittämään — tai kykeneekö hän, aioin sanoa?"

"Jaakko", sanoi Defarge, ojentuen suoraksi, "jos vaimoni olisi tehnyt nämät luettelot vain muistissaan, ei hän kadottaisi niistä sanaakaan, ei tavuaakaan. Kudottuina hänen omilla silmukoillaan ja hänen omilla merkeillään, tulevat ne aina olemaan hänelle yhtä selvät kuin päivä. Luottakaa rouva Defargeen. Helpompi olisi pahimman pelkurin pyyhkiä itsensä pois elävien kirjoista kuin kirjaintakaan nimestään tai rikoksistaan rouva Defargen kudotuista luetteloista."

Kuului hyväksymisen hyminä ja ahnehtiva mies kysyi: "lähetetäänkö tämä maalainen pian taas pois? Se lienee parasta. Hän on perin yksinkertainen; eikö hän ole hiukan vaarallinen?"

"Hän ei tiedä mitään", sanoi Defarge, "ei ainakaan enemmän kuin mitä tarvitaan, joutuakseen yhtä korkeaan hirsipuuhun riippumaan. Minä otan hänet osalleni, jättäkää hänet minun luokseni, minä pidän häntä silmällä ja lähetän hänet kotiin. Hän haluaa nähdä hienoa maailmaa — kuningasta, kuningatarta ja hovia. Nähköön hän ne sunnuntaina."

"Mitä?" huudahti nälkäinen mies, kiiluvin silmin. "Onko se hyvä merkki, että hän haluaa nähdä kuninkaallisia ja aatelia."

"Jaakko", sanoi Defarge, "viisasta on näyttää kissalle maitoa, jos haluat, että se sitä himoitsee, ja koiralle saalista, jos tahdot että se alkaa sitä vainota."

Puhetta ei enää jatkettu ja kun he tapasivat maalaisen nukahtaneena ylimmällä portaalla, neuvoivat he häntä heittäytymään olkivuoteelle lepäämään. Häntä ei tarvinnut uudestaan kehottaa ja pian oli hän nukuksissa.

Huonompi asunto kuin Defargen viinitupa olisi saattanut sattua tälle maalaisorjalle. Lukuunottamatta salaperäistä pelkoa rouvaa kohtaan, joka häntä alituisesti vainosi, oli hänen elämänsä uutta ja

miellyttävää. Mutta rouva istui kaiket päivät tiskinsä ääressä, hänestä vähääkään välittämättä ja oli lujasti päättänyt olla huomaamatta, että hänen läsnäolonsa siellä oli yhteydessä minkään maanalaisten lankojen kanssa, ja tämä väliäpitämättömyys sai tientekijän vapisemaan puukengissään joka kerran kun hän silmäili rouva Defargeen. Sillä hän vakuutti itselleen, että oli mahdoton tietää mitä tämän naisen päähän pätkähtäisi ja hän oli varma siitä että jos hän keksisi väittää että tientekijä oli tehnyt murhan ja perästäpäin nylkenyt uhrinsa olisi hän epäilemättä vienyt läpi sen väitteensä.

Siksipä, kun sunnuntai tuli, ei tientekijä ollut niinkään ihastunut (vaikka hän sanoi olevansa) kun hän huomasi että rouva aikoi seurata häntä ja herraa Versaillesiin. Vielä enemmän hämmästyti hän kun näki rouvan kutovan koko matkan julkisissa ajopeleissä, mutta sitten hän vasta oikein ällistyi, kun rouva iltapäivällä kulki tungoksessa kudin kädessä, joukon odottaessa kuninkaan ja kuningattaren vaunuja.

"Te olette ahkera, rouva", sanoi eräs mies hänen lähellään.

"Niin", vastasi rouva Defarge, "minulla on aika paljon tekemistä".

"Mitä rouva tekee?"

"Kaikenlaista".

"Esimerkiksi?"

"Esimerkiksi", vastasi rouva Defarge, tyyneästi, "käärinliinoja."

Mies meni vähän loitommalle niin pian kun hän pääsi ja tientekijä huiskutteli sinistä lakkiaan; hänestä tuntui tuiki painostavalta. Jos hän virkistyksekseen tarvitsi kuningasta ja kuningatarta, oli hänellä tämä lääke käytettävänä, sillä pian tulivat ajaen kullatuissa vaunuissaan leveäleukainen kuningas ja kaunismuotoinen kuningatar, loistavan hovinsa seuraamana, kimeltelevä joukko nauravia naisia ja hienoja herroja, jalokivissä, silkissä, puuterissa ja komeudessa, korskeat ja kauniit kasvot molempaa sukupuolta hurmasivat tientekijän, kunnes hän joutui ohimenevään päihtymistilaan ja huusi: "eläköön kuningas, eläköön kuningatar, eläköön kaikki", ikäänkuin hän ei eläissään olisi kuullut puhuttavan kaikkialla läsnäolevasta Jaakosta. Sitten oli siellä katsottavana puistoja, pihoja, terrasseja, suihkulähteitä, viheriäisiä nurmia, yhä enemmän kuningasta ja kuningatarta, enemmän hoviväkeä, enemmän herroja ja naisia, yhä enemmän eläköön kaikki, kunnes hän oikein itki liikutuksesta. Koko tämän näytelmän aikana, joka kesti lähes kolme tuntia oli hänellä yllinkyllin rähisevää, itkevää ja tunteellista seuraa, ja koko ajan piteli Defarge häntä kauluksesta ikäänkuin estääkseen häntä heittäytymästä lyhyen ihastuksensa esineitten yli ja raastamasta niitä kappaleiksi.

"Hyvä!" sanoi Defarge, ja taputti häntä suojelevasti selkään, kun se oli ohi, "te olette kunnan poika."

Tientekijä oli jo tointumaisillaan ja epäili että hän oli menetellyt tuhmasti näillä purkauksillaan, mutta eipäs vaan.

"Teidänkaltastanne miestä me juuri tarvitsemme", kuiskasi Defarge hänen korvaansa, "te saatte nämät narrit uskomaan että tämä kestää ijäti. Niin tulevat he yhä julkeimmiksi ja sitä pikemmin tulee loppu."

"Niinpä kyllä!" sanoi tientekijä miettiväisenä, "se on tosi."

"Narrit eivät aavista mitään. Samalla kertaa kun he halveksivat teidän hengitystänne ja lakkauttaisivat sen ennemmin ainiaaksi teissä ja tuhansissa vertaisissanne kuin ainoassakaan omassa hevosessaan ja koirassaan, eivät he muuta tiedä kuin mitä hengityksenne heille sanoo. Antakaa sen siis pettää heitä vähän kauvemmin, se ei voi pettää heitä liiaksi."

Rouva Defarge katseli mahtavana suojattiaan ja nyykäytti päätään yhtyen mieheensä.

"Ja te", sanoi rouva Defarge, "te olette valmis rähisemään ja vuodattamaan kyyneliä kaikelle, joka vaan elämöipi. Eikö niin."

"Niinpä niinkin, rouva, sen kyllä luulen, sillä hetkellä."

"Jos teille annettaisiin joukko nukkeja ja saisitte repiä ja riisua ne itsellenne, valikoisitte komeimman ja koreimman. Eikö niin?"

"Luultavasti, rouva Defarge".

"Niin juuri. Ja jos teille näytettäisiin parvi lintuja, jotka eivät pääse lentämään ja teitä kehoitettaisiin nykimään niistä höyhenet itsellenne, tarttuisitte kauniimpiin, eikö niin?"

"Niinpä niinkin, rouva."

"Tänään olette nähnyt sekä lintuja että nukkeja", sanoi rouva Defarge, viitaten kädellään siihen suuntaan, jossa ne viimeksi näyttäytyivät. "No, menkää kotianne nyt."

KUUESTOISTA LUKU.

Kutomista yhä vaan.

Rouva Defarge ja hänen aviopuolisonsa palasivat kaikessa ystävyudessa Saint-Antoine helmaan, pienen olennon sinisessä lakissa patikoidessa eteenpäin pimeässä ja pölyssä peninkulman pituisia, väsyttäviä lehtokujia, sillä tiellä, joka vähitellen johti sille kompassin pisteelle, missä nyt haudassa lepäävän markiisin linna kuunteli puitten kuiskauksia. Kivikasvoilla oli nyt niin hyvä aika kuunnella puita ja suihkulähteitä, että kun ne harvat kylästä tulevat linnunpelotukset, jotka hakiessaan yrttejä syötäväkseen ja kuivia oksia polttopuiksi, joutuivat kivipihan ja terrassin läheisyyteen, kuvittelivat he ilmeen kivikasvoissa muuttuneen. Kylässä liikkui huhu — mutta se eli huonoa ja viheliäistä elämää siellä kuten sen asukkaatkin — että kun veitsi oli iskenyt päämaaliinsa, muuttuivat korskeat kasvat katkeriksi ja suruisiksi ja kun hirsipuussa roikkuva ihminen nostettiin neljänkymmenen jalan korkeudelle, muuttuivat ne jälleen, saaden julman, kostosta tyydytetyn ilmeen, joka siitä lähtien aina oli niissä säilyvä. Kivikasvoissa makuuhuoneen suuren ikkunan päällä, saman makuuhuoneen jossa murha oli tehty, nähtiin veistellyllä nenällä kaksi pientä syvennyttä, jotka jokainen tunsi ja joita ei kukaan ollut ennen havainnut. Ja jos väliin, kun pari kolme risasta talonpoikaa erosi joukosta heittääkseen pikaisen silmäyksen kivettyneeseen herra markiisiin, jokin luiseva sormi uskalsi osottaa sitä vain hetkisen, piiloutuivat jo samassa kaikki sammaliin ja lehtiin, kuten heitä onnellisemmat jänikset, jotka löysivät elatuksensa sieltä.

Linna ja tölli, kivikasvat ja hirtetty ruumis, punanen tahra kivilaattialla, puhdas vesi kylänkaivossa, — tuhansia tynnyrinaloja maata, — koko maakunta Ranskassa — koko Ranskanmaa itse — lepäsivät yöllisen taivaan alla supistettuna epäselväksi, hivushienoksi viivaksi. Samoin keskittyy kokonainen maailma suuruudessaan ja pienuudessaan kimaltelevaan tähteen. Ja kuten ihmistieto voi hajottaa valosäteen ja selvittää sen kokoomusta, voi ylevämpi älykin maamme heikossa kimellyksessä lukea joka ajatuksen ja toiminnan, joka paheen ja hyveen, joka on kätkeytyä kuhunkin sen vastuunalaiseen olentoon.

Tähtien kiiluessa ajoi Defargen pariskunta rämisten julkisissa ajopeleissään sille puolelle Pariisia, jossa heidän kotinsa oli. Pysähdyttiin kuten ainakin tullihuoneella, jossa tavanmukaiset tarkastukset ja kysymykset tehtiin. Herra Defarge astui vaunuista, hän tunsi muutamia sotureita ja yhden poliisin. Viimemainittu oli hänen läheinen tuttavansa ja häntä syleili hän sydämellisesti.

Kun Saint-Antoine taas oli ottanut Defargen viimein mustien siipiensä suojaan, ja he olivat astuneet vaunuistaan pyhimyksen rajalla, patustaen jalan läpi mustan lian ja saastaisten perkeitten, puhkesi rouva Defarge miehelleen puhumaan:

"Sanoppas nyt, ystäväni, mitä poliisi Jaakko sinulle tiesi kertoa."

"Eipä paljon tänä iltana, mutta sen, minkä itsekkin tiesi. Uusi urkkija on määrätty meidän kortteeriimme. Ehkäpä useitakin, mutta yhden hän tuntee."

"Hyvä on", sanoi rouva Defarge, kohottaen kulmakarvojaan kylmästi, "hän on pantava luetteloon. Mikä on miehen nimi?"

"Hän on englantilainen."

"Sitä parempi. Entäs nimi?"

"Barsad", sanoi Defarge, lausuen sen ranskanvoittoisesti. Mutta hän oli niin tarkoin pannut nimen mieleensä, että hän sittemmin tavasi sen aivan oikein.

"Barsad", toisti rouva. "Hyvä, entäs ristimänimi?"

"John."

"John Barsad", toisti rouva, mumisten sen kerran itsekseen. "Hyvä on. Entäs ulkomuoto, tiedetäänkö siitä mitään?"

"Ikä neljänkymmenen paikkeilla, pituus viisi jalkaa ja yhdeksän tuumaa, musta tukka,

tummahipiäinen, yleensä kaunis, silmät tummat, kasvot pitkät ja kapeat, koukkunenä, jolla on omituinen taipumus vetäytyä vasemmalle poskelle mikä tekee hänet synkännäköiseksi."

"Kas vaan, tästähän tulee muotokuva!" nauroi rouva. "Huomenna merkitään hän luetteloon."

He menivät viinitupaan, joka oli suljettu (oli sydänyö.) Rouva Defarge asettui paikalla tiskin ääreen, laski hänen poissaollessaan kokoontuneet pikkurahat, tarkasteli varastoa, silmäili kirjaanpantuja eriä, vei itse lisää kirjaan, toruskeli viinuria ja ajoi hänet viimein nukkumaan. Sitten tyhjensi hän toistamiseen rahamaljan sisällön ja alkoi yön varaksi solmia sitä nenäliinaansa, vetäen siihen monen monituisia solmuja. Koko tämän ajan kulki Defarge piippu hampaissa edestakasin hiljaisessa ihailussa, mutta ei sekaantunut mihinkään. Mitä asioihin ja kotitoimiin tuli, kulki hän koko elämänsä ajan samalla tapaa edestakasin.

Yö oli kuuma ja puoti, joka oli tiiviisti suljettu ja niin siivottomien naapurien keskessä, haisi pahalta. Herra Defargen hajuaisti ei suinkaan ollut arka, mutta hänen viinivarastonsa oli hajultaan paljon väkevämpää kuin maultaan, samoin oli laita myös rommin, konjakin ja anisliköörin. Hän löyhytti pois tätä sekavaa hajua asettaessaan syrjään sammuneen piippunsa.

"Sinä olet väsyksissä", sanoi rouva ja silmäili ylös, rahoja käärröön solmiessaan. "Sehän on vain tavallinen haju."

"Olenkin vähän väsynyt", myönsi hänen miehensä.

"Olet vähän allapäin myöskin", sanoi rouva, jonka terävät silmät kesken tilintekojaan olivat tuontuostakin häntä tarkastaneet. "Huh! niitä miehiä! niitä miehiä!"

"Mutta kultaseni!" alkoi Defarge.

"Mutta kultaseni", toisti rouva, tarmokkaasti päätään nyökäyttäen, "mutta kultaseni! Sinä olet arkamielinen tänä iltana, ystäväni."

"No niin", sanoi Defarge, ikäänkuin olisi hän puserthanut ajatuksen sydämestään, "se *viipyy* kauvan."

"Viipyy kauvan", toisti hänen vaimonsa, "ja mikä ei viivy kauvan? Kosto ja hyvitys vaativat aina pitkää aikaa, se on vanha sääntö."

"Mutta iskeä ihmiseen salamalla ei kestä kauvan", sanoi Defarge.

"Mutta kauvanko kestää luoda salamaa? lausuppas se."

Defarge kohotti miettiväisenä päätään, ikäänkuin nämät sanat tosiaankin olisivat sisältäneet jonkun verran totuutta.

"Ei viivy kauvan maanjäristyksen niellessä kaupunkia", sanoi rouva Defarge. "Mutta sanoppas minulle, kauvanko kestää ennenkuin maanjäristys valmistuu?"

"Varmaankin hyvin kauvan."

"Mutta kun se on valmis, murskaa se palasiksi kaiken mikä eteen sattuu. Ja ennen purkaantumista valmistetaan sitä yhä, vaikkei sitä nähdä eikä kuulla. Olkoon se sinun lohdutukseksi. Pane mieleesi se."

Hän sitoi solmun säkenöivin silmin kuin olisi hän kuristanut vihollisen.

"Katsoppas", sanoi rouva, ojentaen oikean kätensä antaakseen painoa sanoilleen, "se viipyy tosin kauvan tiellä, mutta se on tulemassa ja tulee. Se ei koskaan taannu eikä pysähdy. Se lähestyy yhä. Katsele ympärillesi ja tarkastele ihmisiä ympärillämme, tarkastele kasvoja ympärillämme, tarkasta raivoa ja tyytymättömyyttä johonka Jaakot liittyvät yhä suuremmalla varmuudella hetki hetkeltä. Voiko tämä jatkua? Minä pilkkaan sinua."

"Uljas vaimoni", sanoi Defarge, joka seisoi hänen edessään, pää hiukan roikuksissa ja kädet selän takana kuin nöyrä ja tarkkaavainen oppilas opettajansa edessä, "en epäile sitä ollenkaan. Mutta tämä on kestänyt niin kauvan ja on mahdollista — sinä tiedät varsin hyvin, vaimoni, että on mahdollista — että se ei purkaannu meidän elinaikanamme."

"Entäs sitten?" sanoi rouva, solmien yhä nenäliinaansa, kuin olisi hän vihollisia kuristanut.

"Niin", sanoi Defarge kohottaen olkapäitään puolittain surkutellen ja puolittain puolustellen, "mutta emme näe voiton hetkeä."

"Mutta olemme edistäneet sen tuloa", vastasi rouva, liikuttaen ojennettua kättään pontevasti. "Emme ole tehneet mitään turhanpäiten. Minä uskon kaikesta sielustani että näemme voiton hetken. Mutta ellei niin kävisikään ja vaikka varmaan tietäisin ettei niin käy, niin jos näytät minulle ylimyksen ja tyrannin niskan, niin minä sittenkin —."

Kiristäen hampaitaan solmi rouva nyt todellakin hirvittävän solmun.

"Seis!" huudahti Defarge hiukan punehtuen, kuin olisi häntä syytetty pelkuruudesta. "En minäkään peräydy mistään hinnasta."

"Niin, mutta se on heikkoutta sinussa että sinun tuon tuostakin on nähtävä uhrisi pysyäksesi pystyssä. Pysy pystyssä yhtäkaikki. Kun aika on täytetty, päästä valloille tiikeri ja perkele, mutta odota siihen saakka ja pidä tiikeri ja perkele ketjuissa — älä näytä niitä — mutta pidä ne aina varalla."

Rouva antoi pontta sanoilleen lyömällä rahasolmuketjujaan pienelle tiskille, ikäänkuin hän olisi murskannut aivot niiltä, sitten otti hän tyynesti raskaan nenäliinan käsivartensa alle ja huomautti, että oli maatapanoaika.

Seuraavana päivänä puolipäivän aikaan istui tämä ihmeteltävä nainen tavallisella paikallaan viinituvassa ja kutoi ahkerasti. Hänellä oli ruusu vieressään ja vaikka hän tuontuostakin katsoi kukkaseen, ei hänen tavallinen mieltävä ilmeensä siitä vähääkään muuttunut. Vieraita oli vain muutamia, mitkä joivat, mitkä eivät, mitkä seisoivat, mitkä istuivat siellä täällä huoneessa. Päivä oli kuuma ja karpäslauamat, jotka tekivät nenäkkäitä ja uskaliaita tarkastuksiaan kaikkiin pieniin, tahmeisiin laseihin rouvan vieressä, putosivat kuolleina maahan. Heidän kuolemansa ei tehnyt mitään vaikutusta toisiin liikkeillä oleviin karpäsiin, ne katselivat niihin kylmästi (ikäänkuin itse olisivat elefantteja tai muuta sentapaista) kunnes saivat saman kohtalon osakseen. Kummallista katsella kuinka päättömiä karpäset ovat. — Ehkäpä hovissakin ajateltiin niin, tänä päivänpahteisena kesäpäivänä.

Sisään astui henkilö, jonka varjon rouva Defarge paikalla havaitsi uudeksi. Hän laski kutimensa kädestään ja alkoi kiinnittää ruusua päähineeseensä, ennenkuin hän silmäili vastatullutta.

Sepä omituista. Samassa kun rouva Defarge otti ruusun käteensä, herkesivät vieraat puhumasta ja läksivät vähitellen pois puodista.

"Hyvää päivää, rouva", sanoi vastatullut.

"Hyvää päivää, herra." Tämän sanoi hän ääneen, mutta lisäsi itsekseen, tarttuen uudestaan kutimeensa: "Haa, hyvää päivää, ikä neljänkymmenen paikkeilla, pituus viisi jalkaa ja yhdeksän tuumaa, musta tukka, yleensä sangen kaunis, tummahipiäinen, tummat silmät, kasvot pitkät ja kapeat, kotkanenä, jolla on taipumus vetäytyä vasemmalle puolelle, mikä tekee hänet synkännäköiseksi. Hyvää päivää kaikkityyni!"

"Olkaa hyvä ja antakaa minulle lasillinen vanhaa konjakkia, rouva, ja suun täydeltä raitista vettä."

Rouva totteli kohteliaasti.

"Tämä on oivallista konjakkia, rouva!"

Ensimmäisen kerran siitä lausuttiin sellaisia kiitossanoja ja rouva Defarge tunsu tarpeeksi sen entisyyttä, ottaakseen niitä korviinsa. Mutta hän sanoi että konjakille tapahtui suuri kunnia ja tarttui jälleen kutimeensa. Vieras tarkasteli hänen sormiaan kotvasen, otti sitten tilaisuudesta vaarin ja katseli ympärilleen.

"Te olette taitava kutomaan, rouva."

"Olen tottunut siihen."

"Malli on myöskin kaunis."

"Siltäkö teistä näyttää", sanoi rouva, katsellen häntä hymyillen.

"Ihan totta, saanko kysyä, mihinkä tarkotukseen?"

"Ajanviettoa vain", sanoi rouva, yhä katsellen häntä hymyillen ja yhä vikkellästi kutoen.

"Sitä ei valmisteta käyttämisen varaksi?"

"Kuinka sattuu. Ehkäpä joskus tiedän mihin se sopii käytettäväksi. Jos niin käy — niin", sanoi rouva syvään hengittäen ja nyykäyttäen päätään mielistellen, "silloin käytän sitä."

Kummallista! mutta Saint-Antoine kaunoaisti ei näkynyt lainkaan pitävän ruususta rouva Defargen päähineessä. Kaksi miestä oli tullut sisään yksitellen ja olivat tilaamisillaan juotavaa, kun huomattessaan tämän uutuuden, epäröivät, olivat etsivinä jotain tuttavaa viinituvasta ja menivät matkoihinsa. Ja niistä, jotka olivat sisällä vieraan tullessa, ei ollut yhtäkään jäljellä. Kaikki olivat tipahtaneet pois. Urkkija oli pitänyt silmänsä auki vaan ei ollut huomannut mitään sovittoa merkkiä. He olivat huvenneet nöyrästi, ilman tarkotusta ja sattumalta, eikä heidän katoamisensa voinut herättää epäluuloa.

"*John*", ajatteli rouva, lukien silmukoita kutoessaan, ja vierasta tähystellessään. "Jos olet täällä tarpeeksi kauvan, kudon vielä *Barsadin* ennenkuin menet."

"Teillä on mies, rouva?"

"On."

"Lapsia."

"Eikä."

"Kauppa näkyy käyvän huonosti."

"Kauppa käy perin huonosti, kansa on niin köyhää."

"Voi sitä onnetonta, viheliäistä kansaa! Ja mitenkö sorrettua se on — kuten sanotte."

"Kuten *te* sanotte", oikasi rouva, taitavasti kutoen hänen nimeensä lisäyksen, joka ei tietänyt hyvää.

"Anteeksi, minä sen tosiaankin sanoin, mutta te tietysti ajattelette niin."

"*Minäkö* ajattelen?" sanoi rouva ääneen. "Minulla ja miehelläni on kyllin tekemistä saadaksemme kauppamme sujumaan, meillä ei ole aikaa ajatella. Kaikki ajatuksemme pyörivät toimeentulossamme. Se on aine, jota *me* ajattelemme ja siinä on kyllin ajattelemista aamusta iltaan, ei meidän kannata vaivata päättämme toisten asioilla. *Minäkö*s ajattelisin toisten puolesta. Vielä mitä."

Urkkija, joka oli siellä poimiakseen niitä muruja joita sattuisi löytämään, ei antanut pettyneen odotuksensa kuvastua synkillä kasvoillaan, vaan puheli ja mietiskeli yhä nojaten käsivarttaan rouva Defargen pikku tiskille sekä maisteli tuontuostakin konjakkiaan.

"Ikävä juttu, tuo Gaspardin hirttäminen, Gaspard raukka!" Ja hän huokasi sääliväisesti.

"Oh!" sanoi rouva kylmästi ja huolettomasti, "kun käyttää veistä sillä tapaa, saa sen myös maksaa. Hän tiesi kyllä ennakolta mitä hänen rohkea tekonsa tulisi maksamaan ja hän on sen hinnan maksanut."

"Luulenpa", sanoi urkkija, alentaen pehmeän äänensä luottamusta herättäväksi, ja hänen ilkeän naamansa kuvatessa loukattua oikeudentuntoa, "luulenpa että näillä seuduilla on paljon osanottoa ja katkeruutta tuon miesrukan tähden? Näin meidän kesken."

"Niinkö?" kysyi rouva hajamielisenä.

"Eikö ole sitten?"

"Tässä on mieheni!" sanoi rouva Defarge.

Viinituvan isännän astuessa sisään, tervehti urkkija häntä hattuaan nostamalla ja sanoi kohteliaasti: "Hyvää päivää, Jaakko!" Defarge seisahtui äkkiä ja tuijotti häneen.

"Päivää Jaakko", toisti urkkija, mutta hänen hymynsä ei ollut aivan niin luonteva kuin äsken.

"Te erehdytte, herra", vastasi viinipuodin isäntä. "Te luulette minua toiseksi. Se ei ole nimeni. Minä olen Ernest Defarge."

"Se on yhdentekevä", sanoi urkkija huolettomasti, mutta samassa pettyneenä. "Hyvää päivää!"

"Hyvää päivää!" sanoi Defarge kuivasti.

"Sanoin juuri rouvalle, jonka kanssa täällä puheskelin teidän astuessanne sisään, että — Gaspard raukan onneton kohtalo lienee — eikä ihmeittäkään — herättänyt paljon osanottoa ja katkeruutta täällä Saint-Antoinessa."

"Sitä en ole kuullut", sanoi Defarge päätään pudistaen. "En tiedä mitään siitä."

Tämän sanottuaan meni hän pienen tiskin taakse ja seiso siinä, käsi vaimonsa tuolin nojalla, katsellen täältä muukalaista, jolle he molemmat kantoivat vihaa ja jonka kumpikin olisi suurella mielihyvällä ampunut maahan.

Urkkija, joka oli hyvin harjaantunut ammatissaan, ei muuttanut käytöstään, hän tyhjensi pienen konjakkilasinsa, otti kulauksen kylmää vettä ja pyysi toisen lasin konjakkia. Rouva Defarge kaasi hänelle uutta konjakkia, tarttui kutimeensa ja hyräili pientä laulua.

"Te näytätte tuntevan tämän kortteerin paremmin kuin minä?" huomautti Defarge.

"En suinkaan, mutta toivon, että opin tuntemaan sen paremmin. Otan niin lämpimästi osaa sen onnettomain asukasten kohtaloon."

"Vai niin!" mutisi Defarge.

"Jutellessani teidän kanssanne, herra Defarge", jatkoi urkkija, "muistuu mieleeni, että olen kuullut joitakin huvittavia asianhaaroja, jotka liittyvät teidän nimeenne."

"Todellakin", sanoi Defarge väliäpitämättömästi.

"Niin. Kun tohtori Manette vapautettiin, saitte te, hänen vanha palvelijansa ottaa hänet huostaanne. Hän jätettiin teille. Kuten näette, olen näiden asioiden perillä."

"Niin kyllä oli", sanoi Defarge. Hänen vaimonsa oli kutoessaan ja hyräillessään satunnaisella töykkäyksellä kyynäspäällään neuvonut häntä vastaamaan.

"Teidän luoksenne", sanoi urkkija, "tuli hänen tyttärensä, ja teidän luotanne hänen tyttärensä vei hänet Englantiin sievän, ruskeapukuisen herran seuraamana, mikä hänen nimensä taas oli — hänellä oli pieni peruukki — Tellson & Kumpp. pankista."

"Aivan oikein", vastasi Defarge.

"Ne ovat jännittäviä muistoja!" sanoi urkkija. "Tunsin tohtori Manetten tyttäreineen Englannissa."

"Vai niin?" sanoi Defarge.

"Te ette kai usein enää kuule heistä puhuttavan", sanoi urkkija.

"Emme", sanoi Defarge.

"Emme", tokasi rouva Defarge, katsellen ylös työstään, "emme kuule heistä enää milloinkaan. Kuulimme heidän onnellisesti tulleen perille, sitten saimme kirjeen tai pari, mutta sittemmin ovat he vähitellen menneet omia teitään ja mekin omiamme, emmekä sittemmin ole olleet kirjevaihdossa."

"Niinpä niinkin, rouva hyvä", vastasi urkkija. "Tytär menee pian naimisiin."

"Niinkö?" sanoi rouva. "Hän oli niin kaunis, kumma ettei hän ennen ole joutunut naimisiin. Te englantilaiset olette kylmiä, luulen."

"Te siis tiedätte, että olen englantilainen."

"Kuulen, että kielenne on englantilainen", vastasi rouva, "ja mies kai on samaa maata kuin kielensäkin."

Barsad ei ollut hyvillään tästä paljastuksesta, mutta hän mukaantui ja pisti nauruksi. Maisteltuaan konjakkiaan, jatkoi hän:

"Niin, neiti Manette menee pian naimisiin. Mutta ei englantilaisen kanssa, hänen sulhasensa on ranskalaista syntyperää kuten hän itsekin. Mutta tulen takasin Gaspardiin (voi Gaspard raukka; se oli julmaa, julmaa!) ajatelkaa, on omituista että neiti Manette menee naimisiin saman herra markiisin veljenpojan kanssa, jonka tähden Gaspard ripustettiin niin korkealle, toisin sanoen nykyisen markiisin kanssa. Mutta hän elää tuntemattomana Englannissa, siellä hän ei ole markiisi, hän on herra Charles Darnay. Hänen äitinsä sukunimi on D'Aulnais."

Rouva Defarge kutoi edelleen, mutta sanoma näytti tuntuvasti vaikuttavan hänen mieheensä. Mitä hyvänsä hän puuhasikin pikku tiskin takana, otti tulta tai sytytti piippuaan, oli hän hämillään ja hänen kätensä ei ollut vakava. Barsad ei olisi urkkija ollutkaan, ellei hän olisi sitä huomannut ja muistiinsa pannut.

Tehtyään edes tämän ainoan keksinnön, minkä arvoinen se sitten lienee ollut, ja koska ei ketään ostajaa eikä vierasta tullut puotiin häntä auttamaan, maksoi herra Barsad juotavansa ja otti hyvästit. Ennen lähtöään sanoi hän kohteliaasti, että toivoi uudestaan tapaavansa herra ja rouva Defargen. Hetki sen jälkeen oli hän lähtenyt Saint-Antoine ulompiin piireihin ja pariskunta jäi aivan entiseen asentoonsa, hänen palaamisensa varalta.

"Saattaako siinä olla perää mitä hän sanoi neiti Manettesta", sanoi herra Defarge matalalla äänellä vaimolleen, polttaen piippuaan, ja käsi yhä hänen tuolinsa nojalla.

"Koska hän sen sanoi", vastasi rouva hieman kulmakarvojaan kohottaen, "on se luultavasti valetta. Mutta se saattaa myös olla totta."

"Jos niin käy —" alkoi Defarge, mutta vaiken.

"Jos niin käy?" alkoi hänen vaimonsa.

"— Ja jos niin käy, että me näemme voiton — toivon hänen tähtensä, että kohtalo pitää hänen miehensä kaukana Ranskasta."

"Hänen miehensä kohtalo", sanoi rouva Defarge tavallisella kylmäverisyydellään, "vie hänet sinne, minne hänen on mentävä ja johtaa hänet siihen loppuun, joka on hänelle tuleva. Siinä kaikki mitä minä tiedän."

"Mutta on perin omituista — eikö totta, että on perin omituista", sanoi Defarge, joka melkein mairitteli vaimoaan, saadakseen häntä sitä myöntämään, "että kaikesta siitä osanotosta huolimatta, mitä tunnemme häntä ja hänen isäänsä kohtaan, vie sinun kätesi tällä hetkellä hänen miehensä nimen henkipattojen joukkoon, tuon saastaisen koiran viereen, joka meidät juuri jätti."

"Vielä omituisempia asioita on tapahtuva kun aika on täytetty", vastasi rouva. "Minulla on molemmat nimet varmasti täällä, ja ne ovat täällä kumpikin omien ansioittensa tähden, siinä on kyllä."

Nämät sanat sanottuaan kääri hän kokoon kutimensa ja otti ruusun päähänsä kääritystä huivista. Oliko Saint-Antoinella vaistomainen tunne siitä että tuo loukkaava koriste oli kadonnut, vai oliko Saint-Antoine vaaninut sen katoamista, kuinka lie ollutkaan, pyhimys sai pian rohkeutta puikkia sisälle ja pian oli viinituvalla jälleen vanha leimansa.

Iltasin, niihin aikoihin kun Saint-Antoine käänsi sisäpuolensa ulospäin ja istuskeli portailla ja ikkunoissa ja tuli viheliäisten katujen ja kujien kulmaan vetämään vähän ilmaa keuhkoihinsa, oli rouva Defargen tapana kudin kädessään kuljeskella ryhmästä toiseen, lähetyssaarnaajana — siellä oli monta sellaista kuin hän — jonka kaltaista älköön maailma koskaan enää nähkö. Kaikki naiset kutoivat, arvottomia kappaleita tosin, mutta tämä koneellinen työ korvasi koneellisesti ruokaa ja juomaa, kädet liikkuiivat leukapielten ja ruoansulattimien sijaan, jos luisevat kädet olisivat olleet hiljaa, olisi nälkä enemmän kurninut suolia.

Mutta sormien liikkeessä, liikkuiivat myös silmät ja ajatukset ja aina sen mukaan kuin rouva Defarge kulki ryhmästä toiseen, tuli myöskin enemmän eloa ja hurjuutta joka pikku ryhmään, jonka hän jätti taakseen.

Hänen miehensä poltti piippuaan ovella, katsellen ihastuksella hänen liikkeitään. "Mikä suuri nainen", sanoi hän, "mikä voimakas nainen, mikä suuri, mikä pelottavan suuri nainen!"

Pimeys peitti maan ja nyt alkoivat kirkonkellot kaikua ja sotilasrummut rämistä kaukana palatsin pihalla naisten yhä kutoessa ja kutoessa. Pimeys verhosi heidät. Niin, pimeys lähestyi myös toiselta taholta yhtä varmasti, pimeys, jonka aikana ne kirkonkellot, jotka nyt hilpeästi Ranskassa soivat monessa ilmapavassa tapulissa, sulatettaisiin jyräviksi kanuunoiksi, jolloin rumpujen pärinä tukahuttaisi vaikeroivia ääniä. Niin moni kokoontui naisten ympärille, jotka siinä istuivat kutomassa, että he ajatuksissaan jo kerääntyivät vielä valmistumattoman rakennuksen ympärille, jossa he tulisivat istumaan ja kutomaan ja yhä kutomaan, laskiessaan katkaistavia päitä.

SEITSEMÄSTOISTA LUKU.

Hääaatto.

Ei ollut aurinko koskaan kirkkaammalla loistolla laskenut yli Sohon rauhallisen kulman kun eräänä muistorikkaana iltana, jolloin tohtori tyttärineen istui plataanin alla. Ei ollut koskaan kuu lempeämmällä hohteella kohonnut yli suuren Lontoon kuin sinä iltana jolloin se tapasi heidät yhä istumassa puun alla, ja loisti heidän kasvoilleen läpi lehtien.

Lucyn häät olivat huomispäivänä. Hän oli varannut tämän viimeisen illan isälleen ja he istuivat yksin plataanin alla.

"Oletko onnellinen, rakas isäni?"

"Olen lapseni".

He olivat puhelleet vähän, vaikka olivat istuneet siellä kauvan. Vielä oli kylläkin valoista lukea ja työskennellä, mutta Lucy ei ollut kajonnut tavalliseen käsityöhönsä eikä lukenut isälleen ääneen. Hän oli monen monituista kertaa joko lukenut tai työskennellyt hänen vieressään puun alla, mutta tämä ilta ei ollut aivan toisten kaltainen eikä voinut siksi tullakkaan.

"Minäkin olen hyvin onnellinen tänä iltana, rakas isä. Olen niin onnellinen siitä rakkaudesta, jonka taivas niin on siunannut — rakkaudestani Charlesiin ja Charlesin rakkaudesta minuun, mutta ellen voisi yhä elämäni sinulle pyhittää taikka jos avioliittoni erottaisi meidät toisistamme, vaikkapa vain muutamia katuja, olisin nyt onnettomampi kuin voin sanoa sanoa. Nytkin —".

Hän ei voinut hillitä ääntään.

Surumielisessä kuutamovalossa kietoi hän käsivartensa isänsä kaulaan ja nojasi kasvonsa hänen rinnalleen. Kuutamossa, joka aina on surumielinen, kuten on itse päivänkin valo — kuten on se valo, jota kutsutaan ihmiselämäksi — kun se syntyy ja kuolee.

"Rakkahin isäni! Voitko vielä tämän viimeisen kerran sanoa minulle, että olet aivan, aivan varma, ettei uusi rakkauteni, eivätkä uudet velvollisuuteni koskaan asetu väliimme. Minä tiedän sen kyllä, mutta sinä? Tunnetko sen sydämessäsi?"

Hänen isänsä vastasi ilosesti vakuuttaen: "Tunnen varmaan, kultaseni! Vieläpä", lisäsi hän, suudellen häntä hellästi, "on tuleva elämäni muodostuva, Lucy, naimisesi kautta paljon valoisammaksi kuin mitä se olisi ollut — kuin se koskaan oli — ilman sitä."

"Jos voisin toivoa *sitä*, isäni!"

"Usko minua, rakas lapseni. Niin todellakin on. Ajattele kuinka luonnollista ja selvää on, että niin täytyy olla. Sinä olet niin alttiiksiantavainen ja nuori, ettet voi täysin käsittää levottomuutta, mitä olen tuntenut ajatellessani että elämäsi olisi tullut tuhotuksi —".

Lucy vei kätensä hänen huulilleen, mutta hän otti sen pois ja piteli sitä toistaen: "— tuhotuksi, lapseni — tuhotuksi — syösty luonnolliselta uraltaan minun tähteni. Sinä olet niin uhraantuvainen, ettet saata käsittää mihinkä määrin minun ajatukseni ovat olleet siihen kiinnitetyt, mutta kysy itseltäsi, saattaisiko minun onneni olla täydellinen, jos sinun onnessasi jotain puuttuisi."

"Ellen koskaan olisi nähnyt Charlesia olisin ollut täysin onnellinen sinun kerallasi."

Tohtori hymyi hänen itsetiedottomalle myöntämiselleen, että hän olisi ollut onneton ilman Charlesia hänet kerran nähtyään ja vastasi:

"Lapseni, sinä näit hänet, ja hän on Charles. Ellei se olisi ollut Charles, olisi se ollut joku toinen. Ja ellei se olisi ollut joku toinen, olisin minä ollut syynä siihen, että elämäni pimeä puoli olisi heittänyt varjon, joka lankei sinun päällesi."

Oikeussalin kuulustelua lukuunottamatta, kuuli Lucy ensi kertaa hänen viittaavan kärsimystensä aikaan. Omituinen ja uusi tunne heräsi hänessä näiden sanojen kaikuessa hänen korvissaan, ja hän muisti ne kauvan jälestäpäin.

"Katso!" sanoi Beauvaisin lääkäri, kohottaen kätensä kuuta kohti. "Katselin sitä vankilani ikkunasta, kun en voinut kestää sen valoa. Katselin sitä, kun olin niin kovassa tuskassa ajatellessani että se valaisi loistollaan sitä, jota olin kadottanut, että löin pääni vankilanseiniin. Olen katsellut sitä kun olin niin tylsässä horrostilassa, että vain ajattelin montako vaakasuoraa viivaa voisini vetää sen yli sen ollessa täysi ja kuinka monella pystysuoralla viivalla voisini nämät leikata." Hän lisäsi mietiskelevällä tavallaan kuuta katsellen: "Niitä oli kaksikymmentä kummallakin puolen ja kahdeskymmenes oli niin vaikea saada sopimaan."

Lucy kuunteli omituisella liikutuksella isänsä puhuessa tästä ajasta ja hänen liikutuksensa yltyi kun

tohtori yhä viipyi niissä muistoissa. Mutta siinä tavassa, mitenkä hän niihin viittaili ei ollut mitään, joka olisi Lucyä pelottanut. Hän tuntui vain vertailevan nykyistä iloaan ja onneaan kärsimiinsä koviin koetuksiin.

"Olen katsellut sitä tuhansia kertoja ajatellen sitä syntymätöntä lasta, jonka luota minut temmattiin pois. Oliko se elossa. Oliko se syntynyt elävänä, vai oliko äitiraukan peljästyksen tappanut. Olikohan se poika, joka kerran oli isäänsä kostava. (Oli aika vankeudessa jolloin kostonkaipuuni oli sietämätön.) Oliko se poika, joka ei koskaan tulisi tuntemaan isänsä tarua tai joka kenties epäilisi hänen kadonneen vapaasta tahdostaan? Tai tytär, joka kasvaisi naiseksi."

Lucy painautui lähemmäksi häntä ja suuteli häntä poskelle ja kädelle.

"Kuvailin että tyttäreni aivan unhottaisi minut — tai oikeammin, että hän oli aivan tietämätön minusta. Laskin hänen ikäänsä vuosi vuodelta. Minä näin hänet naituna miehelle, joka ei tietänyt mitään kohtalostani. Olin kokonaan pyyhkäisty elävien muistista, ja seuraavan sukupolven aikana olisi minun paikkani tyhjä."

"Isäni, kun vaan ajattelenkin että sinä olet niin ajatellut tyttärestä joka on olematon, vihloo sydäntäni, ikäänkuin olisin minä tämä lapsi."

"Sinäkö Lucy. Minulle lahjottamasi lohdutus ja eloonvirkoominen kutsuvat nämät muistot esille tänä iltana leijaillemaan meidän ja kuun välillä. — Mitä sanoinkaan äsken?"

"Ettei tyttäresi tietänyt mitään sinusta, eikä välittänyt sinusta."

"Niin, mutta toisina kuutamöinä, kun synkkyys ja hiljaisuus vaikuttivat minuun toisella tavalla, — herättäen minussa ikäänkuin suruisaa rauhan tunnetta, jos niin synkkään suruun perustuvaa tunnetta voi rauhaksi nimittää — kuvailin että hän astui koppiini ja toimitti minut vapauteen vankilasta. Olen usein nähnyt hänen kuvansa kuutamossa, kuten nyt näen sinut, mutta en koskaan sulkenut häntä syliini, hän seiso i pienen ristikkoikkunan ja oven välillä. Mutta ymmärräthän, että se ei ollut se lapsi josta äsken puhuin?"

"Vartalo ei ollut, — kasvot — mielikuvitusko?"

"Ei. Se oli aivan muuta. Se näyttäytyi vain sekaville silmilleni, mutta ei koskaan liikkunut. Se unikuva jota minun sieluni seurasi oli toinen ja todellinen lapsi. Hänen ulkomuodostaan tiesin vain sen, että hän oli äitinsä näköinen. Se toinen oli myös hänen näköisensä — kuten sinä — mutta ei ollut sama. Voitko seurata ajatuksiani, Lucy? Tuskinpa. Pelkään, että ainoastaan yksinäinen vanki saattaa käsittää näitä monimutkaisia eriväisyyksiä."

Hänen tyyntä ja levollista käytöksensä ei estänyt Lucyn verta jäähmettymästä, hänen näin selvitellessään entistä tilaansa.

"Tämän rauhallisemman mielialan vallassa, kuvailin hänen tulevan luokseni ja vievän minut ulos vankilasta näyttääkseen minulle, että hänen kotinsa oli täynnä rakkaita muistoja hänen kadotetusta isästään. Kuvani oli hänen seinällään ja hän sulki minut rukouksiinsa. Hänen elämänsä oli toimekasta, ilosta ja hyödyllistä, mutta minun surullinen elämäntarinani tunki kokonaan sen läpi."

"Minä olin tämä lapsi, isäni, en ollut puoleksikaan niin hyvä, mutta rakkaudessa olin tämä lapsi."

"Ja hän näytti minulle lapsensa", sanoi Beauvaisin lääkäri, "ja he olivat kuulleet minusta puhuttavan ja olivat oppineet säälimään minua. Mennessään valtiovankilan ohi pysyttelivät he kaukana sen synkistä muureista ja puhuivat kuiskaillen. Hän ei koskaan voinut minua vapauttaa, minusta tuntui kuin hän aina olisi vienyt minut takasin, näytettyään minulle tämän. Mutta siunattujen kyynelten huojentamana lankesin polvilleni häntä kiittäen."

"Isäni, toivon olevani tämä lapsi. Oi rakas, rakas isä, siunaatko minua yhtä lämpimästi huomenna?"

"Lucy, johdatan mieleeni kaiken tämän vanhan levottomuuden siksi, että minulla tänä iltana on syytä rakastaa sinua enemmän kuin sanoin voin sanoa ja kiittää Jumalaa suuresta onnestani. Silloinkin kun ajatukseni kohosivat korkeimmilleen eivät ne kohonneet lähimaillekaan sitä onnea, jota olen nauttinut sinun kanssasi ja joka meillä vielä on edessämme."

Hän syleili tyttärtään, jätti hänet juhlallisesti taivaan huostaan ja kiitti taivasta, joka oli hänet lahjottanut hänelle. Hetken kuluttua menivät he sisään.

Häihin ei ollut kutsuttu muita vieraita kuin herra Lorry. Ainoana morsiusneitona oli oleva jolsa neiti Pross. Naiminen ei ollut muuttava mitään heidän asunnossaan. He olivat laajentaneet sen vuokraamalla itse yläpuolella olevat huoneet, jotka ennen kuuluivat apokryfiselle, näkymättömälle vuokraajalle,

muuta eivät toivoneetkaan.

Tohtori Manette oli hyvin ilonen iltasta syödessä. Heitä oli vain kolme pöydässä ja neiti Pross oli kolmas. Tohtori päivitteli ettei Charles ollut mukana, hän oli halukas vastustelemaan sitä pientä hellää salajuontaa, joka pidatti häntä sinne tulemasta ja joi sydäimestään hänen maljansa.

Niin oli hänen sanottava Lucylle hyvää yötä ja he erosivat. Mutta kolmannen aamutunnin hiljaisuudessa tuli Lucy jälleen alakertaan ja hiipi hänen huoneeseensa, epämääräisen pelon valtaamana.

Mutta kaikki oli paikoillaan, kaikki oli hiljaa, ja Lucy näki isänsä nukkuvan valkoiset hiukset sileän tyynyn päällä ja kädet rauhallisina peitteellä. Hän asetti tarpeettoman kynttilänsä varjoisaan paikkaan, hiipi hänen vuoteensa luo ja painoi huulensa hänen huulilleen, sitten hän kumartui hänen ylitsensä ja katseli häntä.

Vankeuden katkerat kyneleet olivat hänen kasvoihinsa uurtaneet syviä ryppyjä, mutta hän peitti niitten jäljet niin voimakkaalla päättäväsyydellä, että hän hillitsi ne unessakin. Merkillisempiä kasvoja tyynessä, päättäväsissä ja valppaassa taistelussaan näkymätöntä ahdistajaa vastaan ei sinä yönä nähty koko unen laajassa valtakunnassa.

Lucy lasi arasti kätensä hänen rakkaalle rinnalleen ja rukoili hiljaisen rukouksen että voisi aina pysyä niin uskollisena hänelle kuin hän rakkaudessaan tahtoi olla ja kuin hänen isänsä surut ansaitsivat. Sitten veti hän kätensä pois, suuteli hänen huuliaan vielä kerran ja lähti pois. Jo koitti aamu, ja plataanilehtien varjot liikkuvat yhtä hiljaa tohtorin kasvoilla kuin Lucyn huulet, rukoillessaan hänen puolestaan.

KAHDEKSASTOISTA LUKU.

Yhdeksän päivää.

Hääpäivä oli loistavan kirkas, ja he odottivat valmiina tohtorin huoneen ovella tämän puhellessa Charles Darnayn kanssa. He olivat menossa kirkkoon, kaunis morsian, herra Lorry ja neiti Pross, joka tällä hetkellä vähitellen leppyneenä ja välttämättömyyteen alistuen olisi ollut suoranaisesti autuaallinen, ellei häntä vielä olisi pistelyttänyt ajatus, että hänen veljensä Solomonin olisikin oikeastaan pitänyt olla sulhasena.

"Tätä varten siis", sanoi herra Lorry, joka ei tarpeeksi saattanut morsianta ihailta, ja joka oli kierrellyt häntä, tarkastellakseen erikseen jokaista pikkuseikkaa hänen yksinkertaisessa, kauniissa puvussaan, "tätä varten siis Lucy-kultani, vein teidän Kanaalin yli pikkuvauvana. Jumala varjelkoon, kuinka vähän ajattelin mitä tein. Kuinka pieneksi arvostelin palvelusta, jonka tein ystävälleni Charlesille."

"Ette te sitä siinä aikomuksessa tehnyt", muistutti kuivanjärkevä neiti Pross, "ja kuinka te siis olisitte sen tiennyt, lörpötyksiä!"

"Todellakin, mutta älkää itkekö", sanoi ystävällinen herra Lorry.

"Minä en itke", sanoi neiti Pross. "*Tehän* itkette."

"Minäkö neiti Pross?" (nykyään uskalsi herra Lorry silloin tällöin laskea leikkiä hänen kanssaan).

"Niin äsken, minä näin teidän itkevän ja mitäpä kummaa siinä. Niin paljon pöytähopeaa olette heille antanut että se nostaisi kyneleitä vaikka kenenkä silmiin. Siinä kokoelmassa ei ole kahvelia eikä lusikkaa", sanoi neiti Pross, "jota nähdessäni en olisi itkenyt eilisiltana laatikon tullessa, kunnes en voinut nähdä niitä enää."

"Minua se suuresti ilahuttaa", sanoi herra Lorry, "vaikka kunniani kautta, tarkotukseni ei ollut saattaa näitä vaatimattomia muistoja näkymättömiksi kellenkään. Herra Jumala! Tämä on tilaisuus, joka saattaa ihmisen tuumimaan, mitä on kadottanut. Voi armias, kun ajattelen, että olisi saattanut löytyä rouva Lorry, lähes viisikymmentä vuotta sitten."

"Eipä suinkaan", pääsi neiti Prossin suusta.

"Te tuumitte ettei rouva Lorrya koskaan olisi saattanut löytyä?" kysyi tämänniminen gentlemanni.

"Kaikkia vielä, te olitte vanhapoika jo kehossa".

"Niin!" sanoi herra Lorry loistavana, järjestäen pikku peruukkiaan, "sekin on hyvin todenmukaista."

"Ja te olitte leivottu vanhaksipojaksi", jatkoi neiti Pross, "ennenkuin teidät pantiin kehtoon."

"Mutta minusta nähden", sanoi herra Lorry, "jouduin minä silloin hyvin pahoin pidellyksi ja minulla olisi myöskin pitänyt olla sananvaltaa tässä määräyksessä. Mutta jättäkäämme se asia sikseen. Nyt rakas Lucy", hän pani kätensä suojelevasti hänen vyötäisilleen, "kuulen heidän liikkuvan viereisessä huoneessa ja neiti Pross ja minä, jotka olemme säännöllisiä asiaihmisiä, emme tahdo päästää käsistämme viimeistä tilaisuutta sanoa teille jotain, mitä mielellänne kuuntelette. Te jätätte hyvän isänne yhtä uskollisiin ja helliin käsiin kuin omannekin ovat, me hoidamme häntä kaikinpuolin. Niitten kahden viikon kuluessa jolloin olette Warwickshiressa saavat Tellsonilaisetkin nousta varpailleen (kuvannollisesti puhuen) hänen edessään. Ja kun hän näiden kahden viikon kuluttua yhtyy teihin ja rakkaaseen mieheen seuratakseen teitä toiselle retkelle Walesiin, täytyy teidän myöntää, että olemme lähettäneet hänet luoksenne hyvissä voimissa ja ilosella mielellä. Nyt kuulen Muutaman lähestyvän ovea. Sallikaa minun suudella rakasta tyttöäni ja antaa hänelle vanhanaikuisen vanhanpojan siunauksen, ennenkuin Muutama tulee vaatimaan omaansa."

Kotvasen piteli herra Lorry kauniita kasvoja hiukan loitompana katsellakseen tuttua ilmettä otsalla, ja sitten painoi hän loistavat, kultaiset kutrit vasten pientä ruskeata peruukkiaan teeskentelemättömällä hellyydellä ja hienotunteisuudella, mikä, jos sellainen on vanhanaikuista, oli Aataminaikuista.

Tohtorin huoneen ovi avautui ja hän tuli ulos Charles Darnayn seurassa. Hän oli niin kalmankalpea — niin hän ei ollut kun he sinne menivät, — ettei värin vivahdustakaan näkynyt hänen kasvoillaan. Mutta hänen tyven käytöksensä oli muuttumaton, vaikka tosin herra Lorryn terävä silmä keksi hämääriä jälkiä siitä että tuo vanha kauhu oli taannoin kylmän vihurin lailla kosketellut hänen kasvojaan.

Hän tarjosi käsivartensa tyttarelleen ja vei hänet portaita alas vaunuihin, jotka herra Lorry päivän kunniaksi oli vuokrannut. Toiset seurasivat toisissa vaunuissa, ja pian vihittiin Charles Darnay ja Lucy Manette läheisessä kirkossa, jossa ei mikään vieras silmä heitä tarkastanut.

Paitsi niitä kimaltelevia kyyneleitä, jotka loistivat pienen ryhmän hymyilyjen lomista vihkimyksen päätyttyä, loisti morsiamen kädellä joitakin säkenöiviä timantteja, jotka hiljan olivat vapautuneet herra Lorryn pimeistä taskuista. He palasivat kotia aamiaista syömään, ja kaikki kävi hyvin ja viimein sekaantuivat kultakutrit, jotka sekaantuivat köyhän suutarin valkoisiin kiharoihin Pariisin ullakkokamarissa, uudestaan niihin aamuauringossa jäähyväisiä heitetessä kynnyksellä.

Ne olivat vaikeat jäähyväiset, vaikkei kauvaksi aikaa erottu. Mutta Lucyn isä rohkasi hänen mieltään ja sanoi viimein, irtaantuen hellästi hänen syleilystään: "ota hänet Charles, hän on sinun!" Ja morsiamen värisevä käsi viittaili heille kantotuolin ikkunasta ja hän oli poissa.

Koska kulma oli syrjässä joutilailta ja utelailta ja koska valmistukset olivat olleet perin yksinkertaiset, jäivät tohtori, herra Lorry ja neiti Pross aivan yksikseen. Heidän palattuaan viileän, vanhan etehisen tervetulleeseen hämääriin, huomasi herra Lorry suuren muutoksen tohtorissa, ikäänkuin olisi kultainen käsivarsi hänelle antanut myrkyllisen puukoniskun.

Hän oli hillinnyt itseään lujasti ja olihan odotettavissa, että hillitsemisen aiheen poistuttua hänessä muutos tapahtuisi. Mutta hänen vanha, peljästyneenä ja hämmentynyt katseensa teki kerran Lorryn levottomaksi, ja se hajamielinen tapa jolla hän tarttui päähänsä ja tylsästi meni huoneeseensa heidän tultuaan portaita ylös, muistutti herra Lorrylle Defargea ja matkaa tähtikirkkaana yönä.

"Luulen", kuiskasi hän neiti Prossille, tuskallisesti mietiskelyään, "luulen parhaaksi, ettemme nyt puhuttele häntä, emmekä muutenkaan häntä häiritse. Minun täytyy pistäytyä Tellsonissa, menen sinne nyt paikalla ja tulen heti takasin. Sitten teemme hänen kanssaan retken maalle ja syömme päivällistä siellä, ja sitten käy kaikki hyvin."

Herra Lorryn oli helpompi mennä Tellsonin pankkiin kuin tulla sieltä. Häntä pidätettiin siellä kaksi tuntia. Palatessaan nousi hän ylös portaita mitään kyselemättä palvelijalta ja suuntasi tohtorin ovelle, mutta pysähtyi kuullessaan kumean, nakuttavan äänen.

"Varjele! Mitä tämä on?" sanoi hän ja hätkähti.

Neiti Pross seisoi kauhistunein kasvoin hänen vieressään. "Voi meitä! Voi meitä! Kaikki on kadotettu!" huusi hän vääntäen käsiään. "Mitä nyt sanon Lintuneidilleni? Hän ei tunne minua ja tekee kenkiä!"

Herra Lorry lohdutti häntä niin hyvin kuin taisi ja meni itse tohtorin huoneeseen. Rahi oli käännetty valoa kohti kuten ennenkin suutarin työskennellessä ja hänen päänsä oli kumarruksissa ja hän oli hyvin

ahkera.

"Tohtori Manette. Rakas ystäväni, tohtori Manette!"

Tohtori katseli häneen hetkisen — puoleksi kysyen ja puoleksi ikäänkuin äreissään siitä, että hänelle puhuttiin — ja kumartui jälleen työnsä yli.

Hän oli riisunut yltään takin ja liivit, paita oli avattu kaulasta kuten tavallisesti hänen tätä työtä tehdessään ja myöskin tuo vanha, riutunut, kalpea naamio oli taas palannut. Hän työskenteli uutterasti — kärsimättömästi — ikäänkuin tuntisi hän tulleensa keskeytetyksi.

Herra Lorry katseli hänen kädessään olevaa työtä ja näki että kenkä oli samaa kokoa ja kuosia kuin entinenkin. Hän tarttui toiseen joka oli hänen vieressään ja kysyi mitä se oli.

"Se on kävelykenkä nuorelle naiselle", mutisi hän katsomatta ylös.
"Sen olisi pitänyt olla valmis jo aikoja sitten. Jättäkää se rauhaan."

"Mutta tohtori Manette. Katsokaa minua."

Hän totteli vanhalla, koneellisella, nöyrällä tavallaan keskeyttämättä työtään.

"Ettekö tunne minua, rakas ystäväni? Ajatelkaahan toki. Onko tämä teille sopivaa työtä, rakas ystävä!"

Ei mikään saanut häntä puhumaan. Hän katseli ylös joka kerran kun häntä käskettiin sitä tekemään, mutta mitkään kehotukset eivät voineet houkutella häneltä sanaakaan. Hän työskenteli työskentelemistään ääneti, eivätkä äänet vaikuttaneet häneen enempää kuin jos olisi puhuttu seinälle tai ilmaan. Ainoa toivon kipuna, jonka herra Lorry taisi keksiä, oli se, että suutari joskus salaa katseli ulos kenenkään kehottamatta. Siinä silmäyksessä ilmeni heikkoa uteliaisuutta tai ujostelemista — kuin olisi hän koettanut selvittää jotain epäilystä sielussaan.

Kaksi asiaa huomasi herra Lorry heti tärkeäksi, ensiksi, että tämä oli pidettävä salassa Lucyltä ja toiseksi että se oli salattava kaikilta, jotka hänet tunsivat. Yksissä neuvoin neiti Prossin kanssa ryhtyi hän paikalla toimenpiteisiin viimemainitun suhteen ja pani liikkeelle huhun että tohtori oli pahoinvoipa ja tarvitsi täydellistä lepoa. Pettääkseen tytärtä, kirjoitti neiti Pross hänelle ja kertoi tohtorin kutsutun sairaiden luo ja viittasi pari kolme riviä sisältävään valekirjeeseen tohtorilta itseltään, joka kirje muka oli hänelle lähetetty samassa postissa.

Näihin toimenpiteisiin, jotka aina olivat paikallaan, kävi miten kävi, ryhtyi herra Lorry siinä toivossa että hän pian tulisi entiselleen. Jos se tapahtuisi pian, oli hänellä toinen keino varalla, hän aikoi pyytää lausuntoa tohtoria koskevasta asiasta.

Tässä parantumisen toivossa ja pannakseen toimeen tätä kolmatta seikkaa päätti herra Lorry tarkasti pitää häntä silmällä, mutta niin huomaamatta kuin mahdollista. Siksi ryhtyi hän toimiin, saadakseen ensi kerran elämässään vapautta Tellsonin pankista ja asettui ikkunan ääreen istumaan samassa huoneessa.

Ei kestänyt kauvan, ennenkuin hän huomasi aivan hyödyttömäksi puhutella tohtoria, sillä kun häntä ahdistettiin kävi hän alakuloiseksi. Hän jätti tämän koetuksen jo ensi päivänä ja päätti vaan aina pysytellä hänen läheisyydessään ollakseen siten äänettömänä väitteenä sille hairahdukselle, jonka alainen tohtori oli tai oli tulemaisillaan. Hän pysyi siis paikallaan ikkunan ääressä, luki ja kirjoitti ja osotti niin ystävällisesti ja luonnollisesti kuin taisi, että se oli hänen vapaasti valitsema paikkansa.

Tohtori Manette söi ja joi mitä hänelle annettiin ja työskenteli ensimmäisenä päivänä pimeään asti — vielä puolen tuntia sen jälkeen kun ei herra Lorry olisi nähnyt lukea eikä kirjoittaa vaikka henki olisi ollut kysymyksessä. Hänen asettaessaan työkalunsa syrjään huomeneksi, nousi herra Lorry ja sanoi hänelle:

"Tahdotteko lähteä ulos?"

Hän vilkasi alas laattialle kummallekin puolelleen kuten ennenkin, katseli ylös vanhaan tapaansa ja kysyi vanhalla, hillityllä äänellään:

"Ulos?"

"Niin, ulos kävelemään kanssani. Miksikä ei?"

Hän ei vaivautunut selittämään miksikä ei, eikä sanonut sanaakaan enää. Mutta kun hän kumartui eteenpäin rahinsa yli hämärässä kyynäspäät polvilla ja pää käsien varassa, luuli herra Lorry kuulevansa hänen kummeksien kysyvän itseltään "miksikä ei". Terävisilmäinen asiamies huomasi tässä toivon

merkkiä ja päätti pitää siitä kiinni.

Neiti Pross ja herra Lorry valvoivat vuoroon ja pitivät häntä silloin tällöin silmällä viereisestä huoneesta. Hän kulki pitkän aikaa edestakasin ennen maatapanoan, mutta kun hän vihdoinkin laskeusi levolle, nukkui hän. Aamulla oli hän aikasin ylhäällä ja meni heti rahilleen työnsä ääreen.

Toisena päivänä tervehti herra Lorry häntä hilpeästi mainiten häntä nimeltä ja puhuen hänelle asioista, joista he viime aikoina olivat keskustelleet. Hän ei vastannut, mutta silmännähtävästi hän kuuli ja ajatteli mitä puhuttiin, vaikka ajatukset olivat hämmentyneet. Tämä rohkasi herra Lorrya kutsumaan neiti Prossin käsitöineen tulemaan sisään monesti päivän kuluessa, silloin he puhuivat Lucysta ja hänen isästään aivan tyynesti kuten ainakin ja ikäänkuin ei mitään olisikaan epäkunnossa. He eivät tehneet mitään viittauksia, eivätkä puhelleet kauvan, eivätkä usein, että olisivat väsyttäneet häntä. Herra Lorryn hyvää sydäntä lujensi se seikka, että hän nyt useammin katseli ylös ja että hänessä näytti liikkuvan levoton tietoisuus siitä, ettei kaikki hänen ympärillään ollut oikealla tolalla.

Pimeään yllättäessä kysyi herra Lorry taas:

"Rakas tohtori, tahdotteko mennä ulos?"

Kuten ennen toisti hän:

"Ulos?"

"Niin, ulos kävelemään kanssani. Miksikä ei?"

Tällä kertaa oli herra Lorry menevinään ulos kun hän ei saanut mitään vastausta. Oltuaan poissa tunnin ajan palasi hän takasin. Sillä välin oli tohtori muuttanut tuolille ikkunan ääreen ja katseli plataan, mutta herra Lorryn palatessa hiipi hän takasin rahinsa luo.

Aika kului hyvin hitaasti ja herra Lorryn toivo synkistyi ja hänen sydämensä kävi yhä raskaammaksi päivä päivältä. Kolmas päivä tuli ja meni, samoin neljäs ja viides. Viisi päivää, kuusi päivää, seitsemän päivää, kahdeksan päivää, yhdeksän päivää.

Toivon yhä pimetessä ja sydän yhä raskaampana herra Lorry vietti tämän tuskallisen ajan. Salaisuus oli hyvin kätkeyty ja Lucy oli tietämätön ja onnellinen, mutta herra Lorry huomasi, että suutari, jonka käsi alussa oli hiukan tottumaton, oli tulemaisillaan kauhean taitavaksi, eikä hän ollut koskaan niin innostunut työhönsä, eivätkä hänen kätensä koskaan olleet niin näppärät ja taitavat kuin hämärissä yhdeksäntenä päivänä.

YHDEKSÄSTOISTA LUKU.

Muuan lausunto.

Väsyneenä tuskallisesta valvonnasta vaipui herra Lorry sohvalla uneen. Tämän jännitysajan kymmenentenä päivänä hän heräsi auringonpaisteeseen huoneessa, jossa hän oli nukahtanut raskaaseen uneen yön vielä pimeänä ollessa.

Hän hieroi silmiään ja nousi ylös mutta epäili vielä nukkuvansa. Sillä kun hän meni tohtorin huoneen ovelle ja kurkisti sisään, huomasi hän suutarinrahin työkaluineen olevan syrjässä ja tohtorin itsensä istuvan ikkunan ääressä lukemassa. Hän oli tavallisessa aamupuvussa ja hänen kasvonsa (jotka herra Lorry selvästi näki) vaikka tosin hyvin kalpeat, olivat tyynet ja mieltiväiset.

Sittenkin kun herra Lorrylle oli selvinnyt että hän oli valveilla, oli hän hetken aikaa huimaavan epävarma siitä oliko koko suutaroininen ollut vain sekanaista unta. Sillä näkihän hän ystävänsä tavallisessa puvussa ja tavallisessa toimessaan. Ja löytyikö mitään todistusta siitä että muutos, joka oli häneen tehnyt niin syvän vaikutuksen, oli tosiaankin tapahtunut.

Hän teki tämän kysymyksen vain ensi hämmästyksessään, sillä olihan vastaus selvä. Ellei tähän syvään vaikutukseen olisi ollut vastaavaa ja riittävä syytä, kuinka olisi hän, Jarvis Lorry siellä? Kuinka oli hän saattanut nukahtaa vaatteissaan tohtori Manetten vastaanottohuoneessa, ja kuinka seisoivat hän näissä mietteissä tohtorin makuuhuoneen ovella varhain aamulla?

Kotvasen kuluttua seisoivat neiti Pross kuiskaillen hänen vieressään. Jos hän vielä olisi hitustakaan

epäillyt, olisivat neiti Prossin sanat epäilyksen haihuttaneet, mutta hänen päänsä oli nyt selvinyt eikä hän enää epäillyt. Hän ehdotti että he antaisivat ajan kulua tavalliseen aamiaishetkeen ja silloin vastaanottaisivat he tohtorin, ikäänkuin kaikki olisi entisellään. Jos hän olisi tavallisessa mielentilassaan, koettaisi herra Lorry varovaisesti hankkia selitystä sen lausunnon kautta, jota hän levottomuudessaan oli niin halukas saamaan.

Neiti Pross alistui hänen neuvoihinsa ja tuuma toteutettiin huolellisesti. Koska herra Lorrylla oli tarpeeksi aikaa tavanmukaiseen tarkkaan vaatetukseensa, ilmestyi hän aamiaisaikana tavallisessa valkosessa paidassaan ja siroissa sukissaan. Tohtori kutsuttiin tavalliseen tapaan ja tulikin aamiaiselle.

Mikäli herra Lorry häntä ymmärsi, varovaisesti ja vähitellen häntä lähennellessään, jonka menettelytavan herra Lorry piti varmimpana, tuntui tohtori ensin otaksuvan että hänen tyttärensä häät olivat olleet eilen. Tarkoituksella tehty viittaus viikon ja kuukauden päivään pani hänet ajattelemaan ja laskemaan ja teki hänet nähtävästi levottomaksi. Mutta muuten oli hän niin tyyni, että herra Lorry päätti hankkia sitä apua, jota hän mietiskeli. Ja tämä apu oli tuleva tohtorilta itseltään.

Kun siis aamiainen oli syöty ja pöytä riisuttu, ja he tohtorin kanssa istuivat kahden, sanoi herra Lorry lämpimästi:

"Rakas Manette, haluaisin kuulla näin meidän kesken teidän lausuntoanne hyvin omituisessa asiassa, joka suuresti mieltäni kiinnittää. Nimittäin minusta nähden se on omituinen, mutta teille, jolla on laajemmat tiedot ehkei niin olekkaan."

Tohtori katseli käsiään, jotka olivat menettäneet valkosien hiipiänsä tässä viimeisessä työssä, hän näytti levottomalta ja kuunteli tarkkaan. Hän oli jo useamman kerran tarkastanut käsiään.

"Tohtori Manette", sanoi herra Lorry, kosketellen ystävällisesti hänen käsivarttaan, "se koskee erittäin rakasta ystävääni. Pyydän että ajattelette asiaa ja annatte minulle hyvän neuvon hänen tähtensä — ja ennen kaikkia hänen tyttärensä takia — hänen tyttärensä, rakas Manette."

"Jos ymmärrän oikein", sanoi tohtori hillityllä äänellä, "koskee asia jotain sielunsairautta."

"Niin juuri."

"Puhukaa selvästi", sanoi tohtori. "Kertokaa kaikki yksityiskohtia myöten."

Herra Lorry näki että he ymmärsivät toisiaan ja jatkoi:

"Rakas Manette, se koskee vanhaa, pitkälistä järkähdystä tunteissa — kuten itse sanoitte, sielunsairautta. Se on kohtaus, joka on kestänyt Jumala ties' kuinka kauvan, sillä luulen ettei sairas voi itse laskea aikaa eikä löydy muuta keinoa sen perille pääsemiseen. Se on kohtaus josta sairas parani voimatta itsekään sanoa miten. Sen olen itse kuullut hänen julkisesti selittävän vaikuttavalla tavalla. Hän on parantunut siitä kohtauksesta niin täydellisesti, että hän nyt on erinomaisen älykäs ihminen, joka kykenee suuriin sielun ja ruumiin ponnistuksiin ja yhä lisää jo ennestään laajoja tietojaan. Mutta onnettomuudeksi", hän vaikenä ja veti pitkän henkäyksen — "on tauti uudistunut."

Tohtori kysyi matalalla äänellä: "kauvanko se kesti?"

"Yhdeksän päivää ja yötä."

"Mitenkä se näyttäytyi? Ryhtyikö hän johonkin vanhaan työhön, joka oli taudin yhteydessä."

"Niin oli asian laita."

"Näittekö koskaan ennen", kysyi tohtori selvästi ja tyyneästi, vaikkakin matalalla äänellä, "häntä tässä työssä."

"Kerran ennen."

"Ja kun tauti uudistui, oliko hän useissa suhteissa — tai kaikissa suhteissa — samallinen kuin silloin?"

"Kaikissa suhteissa, luulen."

"Te puhuitte hänen tyttärestään. Tietääkö hänen tyttärensä taudin uudistumisesta?"

"Ei. Se pidettiin salassa häneltä ja toivon ettei hän koskaan pääse salaisuuden perille. Sitä ei tiedä kukaan muu kuin minä ja eräs toinen luotettava henkilö."

Tohtori tarttui hänen käteensä ja mutisi: "Siinä menettelitte hyvin ystävällisesti ja huolellisesti".

Herra Lorry puristi vuorostaan tohtorin kättä, eikä kumpanenkaan puhunut vähään aikaan mitään.

"Niin, rakas Manette", sanoi herra Lorry viimein hienotunteisimmalla ja ystävällisimmällä äänellään, "minä olen vain asiamies, enkä ymmärrä käsitellä niin vaikeita ja monimutkaisia kysymyksiä. Minulla ei ole tarpeellisia tietoja, minulla ei ole siihen vaadittavaa älyä, tarvitsen johtoa. Ei löydy maailmassa toista, jonka johtoon niin luottaisin kuin teidän. Sanokaa minulle kuinka voi sellainen taudinuudistus tapahtua? Onko syytä peljätä toista? Voiko uudistusta estää? Kuinka tulee uudistusta hoitaa? Kuinka on oikeastaan asian laita? Mitä voin tehdä ystäväni puolesta siinä suhteessa. Ei kukaan ole koskaan hartaammin halunnut ystävänsä auttaa kuin minä, jos vain tietäisin millä lailla. Mutta en tiedä mitenkä menetellä siinä tapauksessa, ehkäpä te terävyydellänne, tiedoillanne ja kokemuksellanne voisitte johdattaa minut oikeille jäljille, silloin voisin paljon toimittaa, mutta ilman johtoa ja tietoja en saa mitään aikaan. Keskustelkaa kanssani tästä asiasta, näyttäkää se minulle selvemässä valossa ja opettakaa minua tekemään vähän enemmän hyötyä."

Tohtori Manette istui mietiskeleväisenä kuultuaan nämät vakavat sanat eikä herra Lorry häntä ahdistanut sen enempää.

"Minun luullakseni", sanoi tohtori vaivoin lopettaen tukalan äänettömyyden, "ei uudistus, josta puhutte rakas ystäväni, ollut aivan arvaamaton sairaalle."

"Pelkäsikö hän sitä?" uskalsi herra Lorry kysyä.

"Pelkäsi", hän sanoi sen ehdottomalla värityksellä. "Te ette voi aavistaa mitenkä sellainen pelko painaa sairaan mieltä ja kuinka vaikeata — melkein mahdotonta — hänen on pakottaa itseään puhumaan sanaakaan siitä asiasta, joka häntä painaa."

"Tuntisiko hän huojennusta", kysyi herra Lorry, "jos hän voisi uskoa tätä salaista pelkoa jollekin, kun se häntä yllättää."

"Kyllä luulen. Mutta se on kuten sanoin, melkein mahdotonta. Luulenpa että se — muutamissa tapauksissa on aivan mahdotonta."

"No niin", sanoi herra Lorry, lyhyen äänettömyyden jälkeen, pannen taas ystävällisesti kätensä tohtorin käsivarrelle, "mistä luulette tämän kohtauksen johtuvan?"

"Luulen", vastasi tohtori Manette, "että ajatukset ja muistot, jotka olivat taudin ensimmäisenä syynä, äkisti ja merkillisesti herätettiin henkiin. Joitakin kiihkeitä, tuskallisia muistoja palasi varmaan elävästi hänen mieleensä. On luultavaa, että hänen sielussaan on kauvan asunut pelko siitä että nämät muistot jossakin tilaisuudessa, sanokaamme erityisestä syystä heräisivät eloon. Hän koetti turhaan valmistaa itseään, ja ehkäpä juuri jännitys valmistuksen aikana, vei häneltä voimat sitä kestämaan."

"Muistaako hän mitä tapahtui uudistuskohdauksen aikana?" kysyi herra Lorry hyvin ymmärrettävällä epäilyksellä.

Tohtori katseli suruisesti ympärilleen, pudisti päätään ja vastasi matalalla äänellä: "ei vähääkään".

"Entäs tulevaisuuteen nähden?" kyseli herra Lorry.

"Tulevaisuuteen nähden", sanoi tohtori, jälleen lujana, "on minulla hyviä toiveita. Koska taivas armossaan on antanut hänelle terveyden niin pian takasin, olen hyvässä toivossa. Koska hän sortui johonkin monimutkaiseen, kauvan peljättyyn ja aavistettuun, jota vastaan hän kauvan oli taistellut, ja josta hän kuitenkin oli tointunut, sitten kun pilvi oli lauennut ja painunut ohi, toivon minä, että pahin on kestetty."

"Hyvä, se on hyvä lohdutus. Olen kiitollinen", sanoi herra Lorry.

"Olen kiitollinen", toisti tohtori ja painoi hartaudella päänsä alas.

"On kaksi kohtaa, joista tahtoisin selitystä. Saanko jatkaa?"

"Te ette voi tehdä ystävällenne parempaa palvelusta." Tohtori ojensi hänelle kätensä.

"Ensimmäinen kysymys siis. Hän on luonteeltaan ahkera ja tarmokas, työskentelee innokkaasti laajentaakseen ammattitietojaan, tekee kokeita y.m. Tekeekö hän kentiesi liiaksi työtä?"

"Sitä en luule. Alituinen työntarve on kenties hänen luonteelleen ominaista. Osaksi se kai on luontaista, osaksi seurauksena hänen suruistaan. Mitä vähemmän hän ajattelee terveellisiä asioita, sitä enemmän hänen ajatuksensa ovat vaarassa kääntyä epäterveelliseen suuntaan. Hän on kai pitänyt itseään silmällä ja tehnyt tämän havainnon."

"Oletteko varma ettei hän rasita itseään liiaksi?"

"Luulen olevani aivan varma siitä."

"Rakas Manette, jos hän olisi rasittunut —."

"Rakas Lorry, epäilen sitä mahdolliseksi. Vaikutus on yhdeltä puolelta ollut valtava ja siis on vastavaikutus tarpeellinen."

"Suokaa minulle, itsepäiselle asiamiehelle anteeksi, mutta otaksukaa hetkinen että hän olisi rasittunut, vaikuttaisiko se taudinuudistumista?"

"Sitä en luule. En luule", sanoi tohtori Manette vakuutetun varmuudella, "että löytyy muuta kuin yksi ainoa ajatussuunta, joka uudistaa sen. Yksi ainoa kova isku tähän arkaan kohtaan voisi sen uudistaa. Sen jälkeen mitä on tapahtunut ja hänen siitä parannuttua voinen tuskin odottaa sellaista uutta, kovaa iskua. Toivon ja melkeinpä luulen, että taudinuudistumiseen syynä olleet aiheet ovat loppuneet."

Hän puhui epäröivästi kuin mies, joka tietää kuinka helposti mitätön seikka voi saattaa sielun elimistön epäkuntoon ja kuitenkin varmasti kuten se, joka hitaasti on voittanut vakuutuksen omilla kärsimyksillään ja suruillaan. Hänen ystävänsä tehtävä ei ollut vähentää tätä itseluottamusta. Hän selitti rauhoittuneensa ja olevansa keveämmällä mielellä kuin mitä todellisesti oli ja lähestyi nyt toista ja viimeistä kohtaa. Se oli hänestä tehtävistään vaikein, mutta kun hän muisti keskusteluaan neiti Prossin kanssa sunnuntaiamuna ja muisti mitä hän oli nähnyt viimeisenä yhdeksänä päivänä, tunsu hän että se oli tehtävä.

"Työtä, jota hän toimitti sen tilapäisen taudin kestäessä, josta hän niin onnellisesti parantui", sanoi herra Lorry selvitettyään kurkkuansa, "tahdomme sanoa — sepän työksi. Sanokaamme esimerkin vuoksi, että hän onnettomuuden päivinä oli tottunut työskentelemään pienen alasimen ääressä. Sanokaamme että hän aivan odottamattomasti taas tavattiin alasimensa ääressä. Eikö ole vahingollista että hän pitää sen luonaan?"

Tohtori varjosti otsaansa kädellään ja polki jalallaan hermostuneesti maata.

"Hän on aina pitänyt sen luonaan", sanoi herra Lorry, katsellen levottomasti ystävänsä. "Eikö olisi parasta että hän erkanisi siitä?"

Tohtori varjosti yhä otsaansa kädellään ja polki hermostuneesti laattiata.

"Teistä on vaikea neuvoa minua", sanoi herra Lorry, "ymmärrän varsin hyvin että kysymys on vaikea. Mutta luulen —." Hän pudisti päätään ja vaiken.

"Katsokaa", sanoi tohtori Manette kääntyen häneen tuskallisen vaitiolon jälkeen, "on hyvin vaikeata johdonmukaisesti selittää mitä liikkuu tämän miesraukan sisimmässä sydämessä. Hän halusi kerran niin palavasti tätä työtä ja se oli hänelle niin tervetullutta kun hän sen sai. Epäilemättä huojensi se hänen tuskaansa, se vaivasi sormia aivojen sijasta, ja hänen enemmän harjaantuessa tukahutti sormien näppäryys sieluntuskat siksi ei hän koskaan ole saattanut ajatellakkaan tykkönään luopua tästä työstä. Nytkin kun luulen hänellä olevan suurempia toiveita itsestään kuin koskaan ennen, ja kun hän puhuu itsestään jommoisellakin luottamuksella, pelkkä ajatus, että hän tulisi tarvitsemaan vanhaa työtään eikö löydä sitä, synnyttää hänessä äkillistä pelvon tunnetta, jota voisi kuvailla löytyvän eksyneen lapsen sydämessä."

Katsellessaan herra Lorrya kasvoihin, muistutti hän itse tätä vertausta.

"Mutta eikö — muistakaa että puhun kuten itsepintainen asiamies ainakin, joka vain puuhailee killinkien ja setelien kanssa — mutta eikö tämän esineen säilyttäminen pidä myöskin ajatusta vireillä? Jos esine katoaisi, rakas Manette, eikö pelkokin menisi samaa tietä? Eikö alasimen säilyttäminen ole jonkinlaista pahain aavistusten kannattamista?"

Seurasi uusi äänettömyys.

"Mutta ajatelkaa", sanoi tohtori vapisevalla äänellä, "että se on hänelle niin vanha seurakumppani."

"Minä en sitä säilyttäisi", sanoi herra Lorry päätään pudistaen, sillä hän kävi vaan varmemmaksi huomattessaan tohtorin levottomaksi. "Minä neuvoisin häntä uhraamaan sen. Pyydän vain teiltä valtakirjaa. Olen varma että siitä on vahinkoa. Kas niin, valtuuttakaa minut siihen toimeen niin teette oikein kauniisti. Hänen tyttärensä tähden, rakas Manette!"

Oli omituista nähdä, mikä taistelu tohtorissa tapahtui.

"Tapahtukoon se siis hänen nimessään, minä suostun. Mutta minä en sitä poistaisi potilaan läsnä"

ollessa. Kaivatkoon hän vanhaa seurakumppaniaan vasta sitten, kun hän on ollut poissa kotvasen aikaa."

Tähän herra Lorry mielellään suostui ja neuvottelu oli lopussa. He viettivät sen päivää maalla ja tohtori oli aivan entisellään. Kolmena seuraavana päivänä oli hän aivan terve ja neljäntenätoista päivänä matkusti hän Lucyn ja hänen miehensä luo. Herra Lorry oli ennakolta selittänyt hänelle mihin varokeinoihin hänen äänettömyytensä tähden oli ryhdytty ja tohtori oli ne ottanut huomioon kirjoittaessaan Lucylle, jolla siis ei ollut mitään epäilyksiä.

Samana iltana jolloin hän lähti, meni herra Lorry hänen huoneeseensa, mukanaan kirves, saha, taltta ja vasara. Neiti Pross seurasi mukana kynttilä kädessä. Lukittujen ovien takana, salaperäisesti ja rikksellisenä iski herra Lorry suutarinahan kappaleiksi, ja neiti Pross valaisi tätä työtä ikäänkuin olisi hän avullisena murhassa — johon hän tuikeine kasvoineen olisi kylläkin sopinut. Ruumiin polttaminen (kun se ensin oli paloteltu sopiviin kappaleihin) tapahtui siekailematta kyökin liedessä ja työkalut, kengät ja nahka haudattiin puutarhaan. Hävitystyö ja salaaminen on rehellisille sieluille niin perin vastenmielistä, että herra Lorry ja neiti Pross tässä työssä puuhaillessaan, olivat omasta mielestään ja myöskin ulkonäöltään melkein kuin kamalan konnatyön rikostoverit.

KAHDESKYMMENES LUKU.

Muuan rukous.

Kun vastanaineet tulivat kotia oli Sydney Carton ensimmäisenä heitä onnittelemassa. He eivät olleet monta tuntia olleet kotona ennenkuin hän saapui. Hän ei ollut parantunut pukuunsa, ulkomuotoonsa eikä tapoihinsa nähden, mutta hänessä ilmeni jonkinmoista karkeata uskollisuutta, joka oli uutta Charles Darnaylle.

Sopivan tilaisuuden sattuessa vei hän Darnayn syrjään ikkunan luo puhuakseen hänen kanssaan kahdenkesken.

"Herra Darnay", sanoi Carton, "toivon että meistä tulee ystävä."

"Olemmehan jo ystäviä, niin ainakin toivon."

"Te sanotte tämän vain ystävällisenä puhetapana, mutta sitä en tarkota. Kun sanon että toivon meistä tulevan ystäviä, en tarkota juuri sitäkään."

Jolloin Charles Darnay luonnollisesti kysyi häneltä suopeasti ja toverillisesti, mitä hän siis tarkotti?

"Niin totta kuin elän", sanoi Carton hymyillen, "on tämä helpompi minun itseni ymmärtää kuin saada se teille selväksi. Mutta antakaa kuin koetan. Muistattehan erään kuuluisan illan jolloin olin tavallista enemmän humalassa?"

"Muistan erään kuuluisan illan jolloin te vaaditte minua tunnustamaan, että olitte juonut."

"Minäkin sen muistan. Sellaisten iltojen kirous vainoo minua raskaasti, sillä minä muistan ne aina. Toivon että se luetaan minulle hyväksi silloin kun päiväni ovat päättyneet. Rauhoittukaa, en aio saarnata."

"Olen aivan rauhallinen. Teidän vakava mielialanne ei lainkaan tee minua levottomaksi."

"Oh!" sanoi Carton, huolettomasti viitaten kädellään, ikäänkuin olisi hän tahtonut työntää tämän ajatuksen luotaan. "Äsken mainitussa juomatilaisuudessa (niitä on ollut monta, kuten tiedätte) olin sietämätön hokiessani milloin teistä pitäväni, milloin taas en pitäväni. Toivon, että unohtaisitte sen."

"Olen jo aikoja sitten unohtanut sen."

"Taaskin puhetapaa. Mutta herra Darnay, minulla ei ole yhtä helppo unohtaa kuin teillä näkyy olevan. Minä en suinkaan ole sitä unhottanut ja moinen pintapuolinen vastaus ei auta minua sitä unohtamaan."

"Jos vastaukseni oli pintapuolinen, pyydän teiltä anteeksi. Aikomukseni oli vain kääntää huomionne pois mitättömästä seikasta, joka hämmästykseni tuntuu teitä liiaksi vaivaavan. Minä vakuutan teille kunniani kautta että olen sen aikoja sitten haihduttanut mielestäni. Hyvä Jumala, mitpä siinä olisi

muistamista. Eikö minulla ollut tärkeämpää muistettavaa siinä suuressa palveluksessa, jonka minulle teitte sinä päivänä?"

"Mitä siihen suureen palvelukseen tulee", sanoi Carton, "täytyy minun ilmottaa teille, koska puhutte siitä tuohon tapaan, että se oli vain virkakepponen. En tiedä piittasinko siitä miten teidän kävi, tehdessäni sen palveluksen; nyt puhun menneestä ajasta."

"Te vähennätte velkani", vastasi Darnay, "mutta en tahdo kinastella kanssanne *teidän* pintapuolisesta vastauksestanne."

"Se on totinen tosi, herra Darnay, uskokaa minua. Olen poikennut aineestani. Niin, ehdotin että meistä tulisi ystävät. Nyt tunnette minut, tiedätte että olen kykenemätön kaikkiin ihmisten parempiin ja korkeampiin pyrintöihin. Jos sitä epäilette, kysykää Stryveriltä, hän kyllä sanoo teille totuuden."

"Minä muodostan mieluummin itselleni oman mielipiteen välittämättä hänen neuvoistaan."

"No niin, te tiedätte ainakin että olen irstas heittiö, joka ei koskaan ole tehnyt mitään hyötyä, eikä tule koskaan tekemäänkään."

"En voi tietää, mitä te vielä tulette tekemään."

"Mutta minä sen tiedän, ja teidän täytyy uskoa minua. No niin, jos voisitte sietää että tällainen arvoton toveri, jonka maine on niin arveluttavaa laatua, silloin tällöin pistäytyisi täällä, pyytäisin että minulle annettaisiin erioikeus tulla ja mennä täällä, että minua katsottaisiin hyödyttömäksi (lisäisinpä vielä rumentavaksi, ellei meissä olisi tuota yhdennäköisyyttä) huonekaluksi, jota suvaitaan sen pitkän palveluksen tähden, välittämättä siitä sen enempää. Enpä luule että väärinkäyttäisin lupaanne. Tuskinpa tulisin käyttämään sitä useammin kuin neljästi vuodessa. Mutta olisin kenties hyvilläni kun tietäisin, että tällainen lupa on minulle suotu."

"Tahdotteko koettaa?"

"Toisin sanoen, te suostutte pyyntööni. Kiitän teitä, Darnay. Sallitteko minun kutsua teitä nimeltänne?"

"Sepä minustakin nähden on sopivinta tästä lähtien."

He puristivat toistensa käsiä ja Sydney kääntyi pois. Kotvasen kuluttua oli hän päältä katsoen yhtä ryhdytön kuin tavallisesti.

Hänen mentyään viittaili Charles Darnay illan kuluessa, jonka hän vietti neiti Prossin, tohtorin ja herra Lorryn seurassa, tähän keskusteluun, pitäen Sydney Cartonin kevytmielisyyttä ja huolettomuutta arvoituksena. Hän ei puhunut hänestä katkeruudella eikä ankaruudella, vaan kuten jokainen olisi puhunut, joka tunsu hänet sellaisena kuin hän näyttäytyi.

Hän ei saattanut aavistaa, että hänen sanansa painuisivat hänen kauniin, nuoren vaimonsa mieleen, mutta kun hän jälestäpäin tapasi hänet heidän omissa huoneissaan, odotti Lucy häntä tuo vanha, omituinen ilme otsallaan.

"Olemmeko mieltiväisiä tänään?" sanoi Darnay, kiertäen käsivartensa hänen vyötäsilleen.

"Niin, rakas Charles", sanoi Lucy, kädet hänen rinnallaan, kysyvä ja tarkkaava katse häneen kiinnitettynä, "olemme hyvin mieltiväisiä tänä iltana, sillä meillä on jotain sydämellämme tänä iltana."

"Mitä se on, Lucyni?"

"Lupaatko, ettet kiusaa minua kysymyksillä, jos pyydän?"

"Josko lupaan. Mitäpä en lupaisi armaalleni?"

Mitäpä hän tosiaankin olisi voinut olla lupaamatta, pyyhkiessään toisella kädellä syrjään kultakutrit hänen poskeltaan ja toinen käsi sillä sydämellä, joka hänelle sykki.

"Luulen, Charles, että herra Carton ansaitsee enemmän hienotunteisuutta ja kunnioitusta kuin mitä sinun puheesi tänä iltana ilmaisi."

"Todellako, oma ystäväni, miksi niin?"

"Sitä juuri et saa minulta kysyä. Mutta luulen — tiedän — että niin on."

"Se riittää että tiedät sen. Mitä tahdot minua tekemään kultani?"

"Pyydän sinua, rakkaani, aina olemaan hyvin jalomielinen häntä kohtaan ja hyvin anteeksiantavainen hänen vikoihinsa nähden kun hän ei ole läsnä. Pyydän sinua uskomaan, että hänellä on sydän, jonka hän hyvin, hyvin harvoin paljastaa ja jossa on syvät haavat. Olen nähnyt sen verta vuotavan."

"Tuntuu perin kiusalliselta ajatella", sanoi Charles Darnay, aivan hämmästyneenä, "että olen menetellyt väärin häntä kohtaan. Sitä en ole koskaan hänestä uskonut."

"Rakas mieheni, niin kumminkin on. Pelkään ettei häntä enää voi kohottaa, tuskin voinee toivoa että mitään hänen luonteessaan tai kohtalossaan enää saattaa parantua. Mutta olen vakuutettu että hänessä piilee paljon hyvää, jaloa, jopa suurenmoistakin."

Hän oli niin kaunis puhtaassa uskossaan tähän kadotettuun mieheen, että hänen miehensä olisi saattanut katsella häntä tuntikausia hänen siinä seisoessaan.

"Oi, oma rakastettuni!" sanoi Lucy, hiipien lähemmäksi miestänsä, asetti päänsä hänen rinnalleen ja katseli häntä silmiin, "muista kuinka vahvoja me olemme rakkaudessaamme ja kuinka heikko hän on kurjuudessaan."

Hänen rukouksensa liikutti hänen miestänsä. "Tahdon aina muistaa sitä, rakas sydänpäpyni. Muistan sen elämäni loppuun asti."

Hän kumartui kultakutrisen pään yli ja suuteli hänen ruusuksiaan huuliaan ja sulki hänet syliinsä. Jospa muuan yksinäinen vaeltaja, joka harhaili pimeitä katuja olisi kuullut hänen viattomat sanansa ja nähnyt ne säälin kyneleet, jotka hänen miehensä suuteli pois hänen lempeistä sinisilmistään, jotka niin rakkaasti häneen katselivat, olisi vaeltaja itkenyt yön pimeässä — eikä hänen huuliltaan ensi kertaa olisi kuulunut sanat: "Jumala häntä siunatkoon suloisesta osanotostaan".

YHDESKOLMATTI LUKU.

Kaikuvia askeleita.

Kuten jo mainittiin, oli tohtorin kadunkulma merkillinen kaikumaan. Aina utterasti kiertäen kultaista lankaa, joka yhdisti hänen miestänsä, isäänsä, häntä itseään ja vanhaa kasvattajaansa ja kumppaniaan autuaalliseen elämään, istui Lucy kaikuvan kulman hiljaisessa talossa, kuunnellen askelten kaikua.

Vaikka hän olikin täysin onnellinen nuori vaimo, oli alussa hetkiä jolloin hänen työnsä hitaasti luisui hänen käsistään ja hänen silmänsä kostuivat. Sillä tässä kaiussa oli jotain keveää, kaukaista ja vielä tuskin kuuluvaa, joka tärisytti liiaksi hänen sydäntään. Utuisia toiveita ja epäilyksiä — toiveita rakkaudesta, joka vielä oli hänelle tuntematon, epäilyksiä siitä, saisiko hän jäädä eloon nauttiakseen tätä uutta onnea — taistelivat hänen rinnassaan. Hän kuvitteli itselleen ennen aikaista hautaansa, ja ajattellessaan puolisoaan, joka jäisi yksin hyljättyinä syvästi häntä suremaan, täytyivät hänen silmänsä ja puhkesivat valtoinaan kyynelviin.

Se aika meni, ja hänen pikku Lucynsä makasi hänen rinnoillaan. Niitten äänien joukossa, joita kaiku toi, kuului myöskin hänen pienten jalkojensa poljenta ja hänen jokeltava puhelunsa. Olipa toiset äänet kuinkakin kovat, taisi nuori äiti kätkeyn ääressä aina kuulla koska ne tulivat. Ne tulivat ja tuo himmeä huone kirkastui lapsen naurusta, ja tuo jumalallinen lasten ystävä, jolle hän levottomuudessaan oli uskonut lapsensa, näytti ottavan sen syliinsä, samoin kuin Hän ennen muinoin antoi lasten tulla luoksensa, ja valmisti äidille pyhän ilon.

Yhä utterasti kiertäen kultaista lankaa, joka yhdisti heidät kaikki ja pujottaen onnellista vaikutustaan heidän elämänsä kankaaseen antamatta sen missään liiaksi vallita, kuuli Lucy vuosien kaiussa vain ystävällisiä ja lohduttavia ääniä. Hänen miehensä askeleet olivat voimakkaat ja iloiset, hänen isänsä lujat ja tasaset. Katso neiti Prossia, joka puettuna nauhoista tehtyihin siloihin herättää kaikuja kuin mikäkin hillitty, piiskalla kuritettu sotaratsu, joka korskua ja polkee maata plataanin alla puutarhassa.

Silloinkin kun surun säveleet yhtyivät toisiinsa, eivät ne olleet katkeria, eivätkä julmia. Silloinkin kun kultakutrit, jotka muistuttivat hänen omiaan, sädekehänä tyynyllä ympäröivät pienen pojan riutuneita kasvoja ja hän sanoi säteilevällä hymyllä: "rakas isä ja äiti, olen hyvin suruissani jättäessäni teidät ja kauniin sisareni, mutta olen kutsuttu ja minun täytyy mennä", kun hänen helmaansa uskottu sielu lehahti hänen luotaan — eivät kyneleet, jotka kostuttivat nuoren äidin poskea olleet yksinomaan epätoivosta lähteneitä. Antakaa heidän tulla, älkää heitä kieltäkö. He näkevät isäni kasvot. Oi isä,

siunatut sanat!

Niinpä siis enkelin siipien suhina sekaantui kaikuihin, eivätkä ne olleet kokonaan maallista laatua vaan saivat tuulahduksen taivaasta. Tuulen humina, joka puhalsi pienen haudan yli sekaantui myös niihin ja Lucy kuuli niiden hiljaisen suhinan — ikäänkuin meren huokauksen, joka on kesällä nukahtanut hiekkarannalle. Pikku Lucy taas naurettavan uutterana istuen aamutyönsä ääressä ja vaatettaen nukkea äitinsä jalkain juuressa, jokelsi niitten kahden kaupungin kieltä, jotka sekaantuivat hänen elämäänsä.

Kaiku vastasi harvoin Sydney Cartonin todellisiin askeliin. Korkeintaan kuusi kertaa vuodessa käytti hän erioikeuttaan vierailta heillä kutsumattomana ja istui silloin koko illan heidän kanssaan kuten usein ennenkin. Hän ei koskaan tullut sinne viinin kiihoittamana. Ja vielä muutakin kuiskaili hänestä kaiku, jota kaikki todelliset kaiut vuosikausia ovat kuiskailleet.

Mies, joka todellisesti on rakastanut naista, kadottanut hänet ja muuttumattomalla mielellä nähnyt hänet vaimona ja äitinä, saa aina hänen lapsiltaan tuntea omituista myötätuntoisuutta, vaistomaista hienotunteisuutta ja osanottoa. Mitkä hienot, salaiset tunteet silloin ovat liikkeellä ei tiedä mikään kaiku kertoa. Carton oli ensimmäinen vieras jolle pikku Lucy ojensi pyylevät käsivartensa ja hän säilytti paikkansa hänen sydämessään tytön kasvaessa suuremmaksi. Pikku poika oli puhunut hänestä melkein viime hetkellään. "Carton raukka! Suudelkaa häntä puolestani!"

Herra Stryver tuppaantui eteenpäin lakimaailmassa kuin suuri höyrykone joka ponnisteleikse eteenpäin sameassa vedessä, laahaten hyödyllistä ystävätään jälestään pyörrevedessään kuin hinattavaa venettä. Kuten hinausvenekin tavallisesti on vaikeassa asemassa ja enimmäkseen veden alla, niin vietti Cartonkin hukkuvaa elämää. Mutta tapa, joka valitettavasti oli paljon huolettomampana ja vahvempuna häneen liittynyt kuin mikään kiihoittava yksinäisyyden ja kurjuuden tunne, pakotti hänen elämänsä tällaiseksi ja hän ajatteli yhtä vähän irtaantua asemastaan leijonan shakaalina, kuin saattaisi ajatella todellisen shakaalin haluavan ruveta leijonaksi. Stryver oli rikas, hän oli nainut punakan lesken rahoineen ja kolmine poikineen, joilla ei ollut mitään muuta erityisen loistavata kuin pystytukka pyöreässä päässään.

Näitä kolmea, nuorta gentlemannia oli herra Stryver, joka hikoili mitä loukkaavinta alentavaisuutta joka huokosesta, ajanut edellään kuin kolmea lammasta Sohon rauhalliseen kadunkulmaan ja tarjoillut niitä oppilaiksi Lucyn miehelle näillä hienotunteisilla sanoilla: "tässä on teille kolme voileipää avioliitonne huviretkelle, Darnay!" Herra Darnayn kohtelias tapa kieltäytyä voileivistä, pani herra Stryverin aivan vihasta kiehumaan ja jälestäpäin käytti hän sitä apuna nuorten herrain kasvatuksessa varottaen heitä sellaisesta kerjäläisylpeydestä. Hänellä oli myöskin tapana mehevän viininsä ääressä kertoa rouva Stryverille niistä vehkeistä, joita rouva Darnay kerran oli harjottanut "kietoakseen" hänet ja niistä ovelista vastavehkeistä, jotka olivat pelastaneet hänet joutumasta "satimeen". Muutamat hänen King's Bench tuttavistaan, joita tuontuostakin kestitettiin mehevällä viinillä ja tällä valheella, puolustivat häntä viimemainittuun nähden sillä, että hän oli kertonut sen niin usein että hän jo itse sen uskoi — mikä puolustus tosiaankin niin pahentaa jo itsessään suurta syntiä, että se oikeuttaa vaikka laahaamaan jokaista sellaista syntistä sopivaan syrjäpaikkaan ja hirttämään hänet siellä hiljaisuudessa.

Näitä kaikuja Lucy milloin mietiskelevänä, milloin huvitettuna ja hymyillen kuunteli kaikuvassa kulmassa kunnes hänen pikku tyttärensä oli kuusivuotias. Kuinka hänen sydämensä lämpeni kuunnellessaan lapsensa, aina toimekkaan ja hillityn isänsä sekä rakkaan miehensä askeleita, ei kannata mainitakaan. Eikä myöskään että keveinkin kaiku heidän yhteisestä kodistaan, jota hän itse hoiti sellaisella älyllä ja aistilla, että se oli rikkaampi kuin mitä suurellakaan tuhlaamisella olisi voitu aikaansaada, oli kuin sulosoittoa hänelle. Eikä myöskään kannata mainita että häntä ympäröivät suloiset kaiut niistä monista hetkistä jolloin hänen isänsä oli sanonut hänelle että hän naineena oli vieläkin hellempi (jos mahdollista) häntä kohtaan kuin naimatonna, eikä niitä monia hetkiä jolloin hänen miehensä oli sanonut hänelle etteivät mitkään huolet, eivätkä velvollisuudet näyttäneet voivan pirstata hänen rakkauttaan häneen eikä sitä apua, jonka hän hänelle antoi ja kysynyt häneltä: "rakastettuni, mikä on se taikavoima, jonka avulla sinä olet kaikki meille kaikille, ikäänkuin meitä olisi vain yksi, vaikka sinulla ei koskaan näy olevan kiirettä, tai liian paljon tekemistä?"

Mutta löytyi toisia kaikuja kaukana, jotka koko ajan jymähtelivät uhkaavasti heidän nurkassaan. Ja nyt pikku Lucyn kuudennen syntymäpäivän paikkeilla alkoivat ne paisua niin isoäänisiksi kuin kävisi myrsky Ranskan puolella ja meri julmasti kohoisi.

Eräänä iltana keskivälissä heinäkuuta 1789, tuli herra Lorry myöhään Tellsonin pankista ja istuutui Lucyn ja hänen miehensä viereen pimeän ikkunan ääreen. Oli kuuma ilta ja rajuilma tulossa ja he muistivat kaikki kolme tuota toista sunnuntai-iltaa kauvan sitten, jolloin he katselivat salamoita samalta paikalta.

"Aloin jo luulla", sanoi herra Lorry, sysäten sileätä peruukkiaan taaksepäin, "että saisin viettää yöni pankissa. Meillä on ollut niin paljon tehtävää koko päivän, että emme tienneet mistä aloittaa tai minne

kääntyä. Pariisissa vallitsee sellainen levottomuus, että meille oikein satamalla sataa toimituksia. Sikäläiset pankkituttavamme eivät tiedä miten kiireesti uskoisivat meille rahansa. Muutamat ovat oikein vimmassa lähettää niitä Englantiin."

"Näyttää pahalle", sanoi Darnay.

"Niinkö sanotte, rakas Darnay? Mutta me emme tiedä syytä siihen. Ihmiset ovat niin kohtuuttomia. Moni meistä Tellsonilaisista alkaa vanheta, emmekä tosiaankaan ilman pätevää syytä voi antaa järkähtyä itseämme tavallisesta järjestyksestämme."

"Tiedättehän kuinka synkkä ja uhkaava taivas on", sanoi Darnay.

"Tietystihän minä sen tiedän", myönsi herra Lorry, koettaen kuvitella itselleen hyvän tuulensa olevan pilalla ja olevansa äreä, "mutta olen päättänyt olla ärtysä, niin kiusaantunut olen tämän päivän toimista. Missä on Manette?"

"Tässä olen", sanoi tohtori, joka samassa astui pimeään huoneeseen.

"Olen oikein ilonen että olette kotona, sillä tämä hälinä ja kaikki nämät enteet, jotka minua ovat ympäröineet koko päivän, ovat minua hermostuttaneet ilman syytä. Ettehän mene ulos tänä iltana?"

"En, aion pelata lautapeliä kanssanne jos haluatte", sanoi tohtori.

"Suoraan sanoen, en luule että haluan. Minä en kelpaa kilpailemaan teidän kanssanne tänä iltana. Onko teillä vielä teetä, Lucy. En saata nähdä."

"Tietysti, olemme pitäneet sen teille lämpimänä."

"Kiitos, ystäväni. Lapsikulta on kai vuoteessa?"

"Hän nukkuu makeasti."

"Se on oikein, niinkuin olla pitääkin. Ja miksikä ei, Jumalan kiitos, täällä kaikki olisikin niinkuin olla pitää, mutta olen ollut niin alakuloinen kaiken päivää, enkä ole enää nuori kuin ennen. Saanko teeni, rakas Lucy! Kiitos. Ja tulkaa nyt istumaan meidän piiriimme ja istukaamme rauhassa kuunnellen kaikuja, joista teillä on oma teorianne."

"Ei teoriaa, mielikuvituksia vain."

"Siis mielikuvituksia, viisas lemmittyni", sanoi Lorry, taputtaen häntä kädelle. "Ne ovat hyvin lukuisat ja äänekkäät, eikö totta? Kuulkaahan vain niitä!"

* * * * *

Mielettömiä, hurjia ja vaarallisia askeleita, jotka kysyivät ihmiselämää, askeleita, joita oli vaikea puhdistaa jos kerran olivat verellä tahratut, raivosi kaukana Saint-Antoinessa, pienen piirin istuessa pimeään ikkunan ääressä Lontoossa.

Saint-Antoine oli sinä aamuna ollut suunnaton, synkkä joukko linnunpelotuksia, jotka lainehtivat edestakasin tiheitten valovilahdusten välkkyessä aaltoilevien päitten päällä, missä terässäilät ja painetit kiiluvivat auringossa. Kauhistuttava kiljunta lähti Saint-Antoinen kurkusta ja kokonainen metsä alastomia käsivarsia liikkui ilmassa kuin kuivuneet puunoksat talvituudessa. Kaikki sormet tarttuivat suonenedontapaisesti jokaiseen aseeseen tai aseentapaiseen, joka vedettiin ylös syvyydestä.

Kuka niitä jakeli, mistä ne viimeksi tulivat, mistä alkoivat, kenenkä voimasta niitä tusinoittain ravistettiin ja lennätettiin sikin sokin kansan pään ylitse kuin salamoita, ei yksikään silmä tungoksessa olisi saattanut keksiä, mutta musketteja jaettiin — samoin patrooneja, ruutia ja hauleja, rauta- ja puukankia, veitsiä, kirveitä, keihäitä, kaikkia aseita, joita epätoivon älykkyys taisi keksiä. Ihmiset, jotka eivät saaneet käsiinsä muuta, ryhtyivät vertavuotavin käsin kiskomaan kiviä ja tiilejä muurista. Joka valtimo ja sydän Saint-Antoinessa hehkui kuumeessa. Jokainen elävä sielu piti elämätään mitättömänä ja paloi intohimoisesta halusta sitä uhrata.

Kuten kiehuvalle vesipyörteellä on keskusasteensa, keskittyi kaikki tämä raivo Defargen viinituvan seutuville, ja jokaisella kattilassa olevalla ihmisruumiilla oli taipumus imeytyä siihen pyörteeseen, jossa Defarge itse ruudin ja hien nokeamana jakeli käskyjä ja aseita, sysäsi toisen syrjään, veti toisen esiin, riisui aseet yhdeltä antaakseen ne toiselle, ahersi ja raatoi missä tungos oli suurin.

"Pysytelkää lähellä minua, Jaakko kolmas", huusi Defarge, "ja te Jaakko ensimmäinen ja toinen, erotkaa ja asettukaa niin monen isänmaanystävän etunenään kuin suinkin saatatte. Missä on vaimoni?"

"Tässä olen!" sanoi rouva tyynenä kuten ainakin, mutta tänään oli hän ilman kudinta. Rouvan uskalias oikea käsi piteli kirvestä tavallisten lempeämpien kojeitten sijaan ja hänen vyössään oli pistooli ja julma veitsi.

"Minnekkä lähdet, vaimo?"

"Lähden sinun seuraasi tällä haavaa. Sinä näet minut pian naisten etukynnessä."

"Tulkaa siis!" huusi Defarge jyräjäväällä äänellä. "Patriootit ja ystävät, olemme valmiit! Bastiljiin!"

Kiljunalla, joka kuului kuin olisi kaikki hengitys Ranskassa kokoontunut tuohon vihattuun sanaan, kohosi tämä elävä meri laine laineelta, syvyys syvyydeltä ja vyöryi yli kaupungin. Hätäkellojen soidessa, rumpujen päristessä, meren pauhatessa ja jymistessä kohti uutta uomaansa, alkoi hyökkäys.

Syviä kaivantoja, kaksinkertaisia nostosiltoja, paksuja kivimuureja, kahdeksan suurta tornia, kanuunia, musketteja, tulta ja savua. Tulen ja savun läpi — tulella ja savussa sillä meri heitti hänet kanuunan ääreen ja paikalla tuli hänestä tykkimies — työskenteli viinituvan Defarge kuin uljas soturi kaksi hurjaa tuntia.

Syvä kaivanto, yksi ainoa nostosilta, paksuja kivimuureja, kahdeksan suurta tornia, kanuunia, musketteja, tulta ja savua. Nostosilta alhaalla! "Ponnistakaa toverit, ponnistakaa! Ponnista Jaakko ensimmäinen, Jaakko toinen, Jaakko tuhannes, Jaakko kaksituhannes, Jaakko viideskolmattatuhannes, kaikkein enkelein ja pirujen nimessä — minkä vaan parempana pidätte — ponnistakaa!" Niin puhui viinituvan Defarge yhä kanuunansa ääressä, joka jo kauvan oli ollut kuumana.

"Tänne naiset!" huusi hänen vaimonsa. "Mitä, emmekö voi tappaa yhtä hyvin kuin miehet kun paikka on anastettu!" Ja hänen luokseen hyökkäsivät naiset kimeästi, vertajanoovasti kirkaisten, erilaisilla aseilla varustettuina mutta kaikki nälkäisinä ja kostonhimoisina.

Kanuunia, musketteja, tulta ja savua, mutta yhä vielä edessä syvä kaivanto, yksi nostosilta, paksut kivimuurit ja kahdeksan suurta tornia. Kaatuneet haavotetut järkyttivät hiukkasen kuohuavaa merta. Salamoivia aseita, loimuavia soihtuja, höyryäviä kuormia märkää olkea, ankaraa työtä barrikaadien luona joka suunnalla, huutoja, kiväärinlaukauksia, sadatuksia, rajatonta uljuutta, ruskavia ja jyskiviä palkkeja ja elävän meren raivokasta kohinaa, yhä vielä syvä kaivanto, tuo yksi nostosilta, paksut kivimuurit, kahdeksan suurta tornia ja yhä viinituvan Defarge kanuunansa ääressä, joka oli käynyt kaksinkerroin kuumaksi neljän tunnin raivokkaan palveluksen jälestä.

Valkonen lippu linnoituksen sisässä ja sopimuksenhierontaa — tämä havaitaan hämärästi hurjan myrskyn läpi mutta ei mitään kuulla —; äkkiä meri kohosi suunnattoman korkealle ja laajeni kulettaen viinituvan Defargen lasketun nostosillan yli, paksujen ulkomuurien sivu, kahdeksan tornin keskelle, jotka olivat antautuneet.

Niin vastustamaton oli sen valtameren mahti, joka oli temmannut hänet mukaansa, että hänen oli yhtä mahdoton vetää henkeä tai kääntää päätään kuin jos hän olisi taistellut Tyynen meren tyrskyissä ennenkuin hän heitettiin maahan Bastiljin ulkopihalle. Nojautuneena muurinkolkkaan, koetti hän sieltä katsella ympärilleen. Jaakko kolmas seiso melkein hänen rinnallaan, rouva Defarge yhä naistensa etunensä, näkyi kaukaa, veitsi kädessään. Kaikkialla oli melskettä, riemua, huumaavaa ja hurjaa hämmennystä, hämmästyttävää mylläkkää, raivokasta pantomiimia.

"Vangit."

"Vankiluettelot."

"Salaiset kopit."

"Kidutuskoneet."

"Vangit!"

Kaikesta tästä räähkävistä ja kymmentuhannesta hajanaisesta huudosta oli huuto: "vangit" se, joka kuuluvimmin kohosi meren helmasta. Kun ensimmäiset laineet vyöryivät ohitse ja tempasivat vankilan päällysmiehet mukanaan uhaten kaikkia silmänräpäyksen kuolemalla jos yksikin salainen soppi jäisi näyttämättä, tarttui Defarge yhtä näistä miehistä niskaan vahvalla kädellään — se oli harmaapää joka kantoi palavaa soihtua kädessään — erotti hänet muista ja työnsi hänet muurin ja itsensä väliin.

"Näyttäkää minulle pohjoinen torni!" sanoi Defarge. "Pian."

"Sen teen mielelläni jos tahdotte seurata minua", vastasi mies.
"Mutta siellä ei ole ketään."

"Mitä merkitsee sataviisi, pohjoinen torni?" kysyi Defarge. "Pian."

"Mitäkö se merkitsee, herra?"

"Merkitseekö se vankia vai vankihuonetta? Vai merkitseekö se että lyön teidät kuoliaaksi?"

"Tappakaa hänet!" vaakuu Jaakko kolmas, joka oli lähestynyt heitä.

"Herra, se on vankikoppi."

"Näyttäkää se minulle."

"Tulkaa siis tätä tietä."

Jaakko kolmas ahnehtivana kuten ainakin ja silmännähtävästi tyytymättömänä ettei keskustelu aiheuttanut mihinkään verenvuodatukseen, piteli Defargea käsivarresta kuten tämä vanginvartijaa. Heidän päänsä olivat olleet aivan yhdessä tämän lyhyen keskustelun aikana ja kuitenkin oli heidän vaikea kuulla toisiaan, niin kauhistuttava oli elävän valtameren kohina sen murtaessa linnoitukseen ja tulviessa yli pihojen, käytävien ja portaitten. Ulkopuolellakin se ryntäsi seiniä vastaan kumealla, käheällä ärjynällä, josta silloin tällöin yksinäisiä ääniä erkani ja räiskyi ilmaan vaahdon tavalla.

Läpi synkkien holvien, joissa päivänvalo ei koskaan ollut loistanut, pimeitten luolien ja häkkien, viheliäisten ovien sivu alas maanalaisia portaita ja taas ylös rosoisia kiviä ja tiilejä, jotka enemmän muistuttivat kuivuneita vesiputouksia kuin portaita, kulkivat Defarge, vanginvartija ja Jaakko kolmas pidellen toisiaan käsistä, niin sukkelaan kuin pääsivät. Siellä täällä, ainakin alussa, kohtasi tulva heidät ja kuohui ohitse, mutta kun he olivat lopettaneet alasastumisen ja alkoivat kiivetä ja kavuta erääseen torniin jäivät he itsekseen. Paksujen muurien ja holvien ympäröiminä, kuulivat he myrskyn sisä- ja ulkopuolella linnoitusta vain kumeasti ja hillittynä raivoavan, ikäänkuin olisi melu, josta he tulivat vahingoittanut heidän kuuluaan.

Vanginvartija pysähtyi matalan oven luona, pisti avaimen rämisevään lukkoon, aukasi hitaasti oven ja sanoi heidän kaikkein taivuttaessa päätään ja astuessa sisään:

"Sataviisi, pohjoinen torni!"

Korkealla seinässä oli pieni lasiton ikkuna varustettuna vahvalla rautaristikolla ja kivivarjostimella, joten ainoastaan syvälle kumartuen ja ylös katsoen taisi nähdä taivasta. Oven vieressä oli pieni rautaristikoinen tulisija. Liedellä nähtiin kasa vanhaa tuhkaa. Kopissa oli tuoli, pöytä ja olkivuode. Muuten neljä mustunutta seinää, yhdessä ruosteinen rautarengas.

"Kulettakaa soihtua hitaasti seiniä pitkin, että näkisin ne", sanoi Defarge vanginvartijalle.

Mies totteli ja Defarge seurasi valoa tarkasti silmillään.

"Seis! — Katso tänne Jaakko!"

"A. M!" vaakuu Jaakko kolmas, ahnaasti lukien.

"Alexandre Manette", kuiskasi Defarge hänen korvaansa, seuraten kirjaimia ruudista mustuneella etusormellaan. "Ja tässä hän on kirjoittanut: 'onneton lääkäri'. Ja hän se epäilemättä on kaivertanut tämän almanakan näihin kiviin. Mitä teillä on kädessänne? Sorkkarautaa? Antakaa se tänne!"

Hänellä oli yhä latasin kädessään, mutta vaihtoi sen nopeasti sorkkarautaan ja kääntyen madonsyömään tuoliin ja pöytään, pilkkoi hän ne palasiksi muutamilla iskuilla.

"Pitäkää soihtu korkeammalla", ärjyi hän vanginvartijalle. "Tarkasta palasia, Jaakko. Ja kuule, tässä on veitseni" — hän heitti sen Jaakolle, "ratko vuode auki ja tutki olkia. Kohottakaa valoa korkeammalle, kuuletko!" Katsellen uhkaavasti vanginvartijaan, kapusi hän uunille, tirkisteli ylös uuninpiipusta, koputteli ja nakutteli sen syrjiä sorkkaraudalla, ja kiskoi rautaristikkoa. Kotvasen kuluttua rapisi alas vähän saviruukkia ja soraa. Hän käänsi pois päänsä välttääkseen sitä, ja kopeloi varovaisesti siinä ja vanhassa tuhassa sekä eräässä uunin halkeamassa, jonne hän oli iskenyt työaseensa.

"Eikö mitään puussa eikä oljissa, Jaakko?"

"Ei mitään."

"Kootkaamme kaikki yhteen keskelle koppia. Kas niin, sytyttäkää ne!"

Vanginvartija sytytti pienen röykkiön, joka leimahti tuleen. He kyykistyivät jälleen päästäkseen ulos

matalasta ovesta, jättivät tulen palamaan ja palasivat pihalle. Alas mennessään tuntuivat he vähitellen saavan takasin kuulonsa ja pian he taas olivat kuohuvan virran keskessä.

He tapasivat sen kuohuvassa levottomuudessa etsimässä Defargea. Saint-Antoine vaati meluten viinitupansa isäntää etumaiseksi vahtimaan kuvernööriä, joka oli puolustanut Bastiljia ja ampunut kansaa. Muuten ei kuvernööriä voitu viedä Hôtel de Villeen tuomittavaksi. Hän voisi livahtaa tiehensä ja kansan veri (joka äkkiä oli kohonnut jommoiseenkin arvoon, oltuaan vuosikautia arvotonta) jäisi kostamatta.

Tässä kiljuvassa, intohimoisessa, kamppailevassa joukossa joka näytti ympäröivän vanhaa, tuimaa upseeria, joka tunnettiin harmaasta takistaan ja punasesta ritarinauhastaan, löytyi ainoastaan yksi vallan tyyni olento, ja se oli nainen. "Katsokaa tuossa on mieheni!" huusi hän, osottaen häntä. "Tuossa on Defarge!" Hän seiso i liikkumattomana vanhan, tuiman upseerin rinnalla, oli yhä liikkumattomana hänen rinnallaan kun Defarge ja muut kulettivat häntä katuja pitkin, seiso i liikkumattomana hänen vieressään kun vanki pysähtyi määräraikkaansa ja häntä alettiin lyödä takaapäin, oli liikkumattomana hänen vieressään silloinkin kun kauvan uhkaavat lyönnit ja iskut satelemalla lankesivat hänen päälleen. Hän oli niin likellä upseeria, hänen kaatuessaan maahan kuolleena, että hän äkisti elpyen asetti jalkansa hänen niskalleen ja julmalla veitsellään — joka kauvan oli ollut varalla — leikkasi irti hänen päänsä.

Hetki oli tullut jolloin Saint-Antoine oli täyttävä kamalan aatteensa ja hissaava ylös ihmisiä lyhtyjen asemesta näyttääkseen mitä pystyi tekemään. Saint-Antoine veri oli kuohuksissa ja rautakätisen hirmuvallan veri vuosi — vuosi alas Hôtel de Villen portaita, joilla kuvernöörin ruumis lepäsi, vuosi rouva Defargen kengänanturalle, jolla hän oli polkenut ruumista pitääkseen sitä tasapainossa kun sitä silvottiin. "Laskekaa alas lyhty!" huusi Saint-Antoine, mietiskelyään uutta kuolintapaa, "tässä on yksi hänen sotilaitaan, joka on asetettava vahtiin." Roikkuva vahtisotamies asetettiin paikalleen ja meri pauhasi eteenpäin.

Tässä meressä oli mustaa, uhkaavaa vettä ja tuhoavia ärjyaaltoja, jonka syvyydet vielä olivat mittaamattomia ja jonka voima oli tuntematonta. Se oli armoton meri hurjasti hyökkääviä olentoja, kostonhimoisia ääniä ja kärsimyksen ahjossa kovettuneita kasvoja, joihin ei säälin tunne enää voinut vaikuttaa mitään.

Mutta tässä ihmimeressä, jossa jokainen julma ja raivokas ilme eloisasti leimusi, nähtiin kaksi ryhmää kasvoja — seitsemän kummassakin — jotka niin suuresti poikkesivat näistä toisista, ettei mikään kuohuva meri milloinkaan ole kulettanut merkillisempiä hylkyjä mukanaan. Seitsemän vapautettua vankia, joiden hautaan myrsky oli murtautunut, avaten ne, kannettiin korkealla joukon pään päällä; kaikki olivat peljästyneet, hämillään, ällistyneet, ikäänkuin olisi viimeinen päivä ollut käsissä ja ikäänkuin olisi riemuitseva joukko heidän ympärillään ollut pahoja henkiä. Toiset seitsemän kannettiin vieläkin korkeammalla, seitsemän kuollutta päätä, joidenka maahanluodut silmäluomet ja puoliavoimet silmät odottivat viimeistä päivää. Jäykät kasvot, joissa vielä näkyi viipyvä ilme, kasvot jotka näyttivät pelottavassa odotuksessa kohottavan vielä kerran alasluodut silmäluomensa ja todistavan verettömin huulin: "*Sinä sen teit!*"

Seitsemän vapautettua vankia, seitsemän veristä, piikkiin pistettyä päätä, vihatun kahdeksantornisen linnan avaimet, joitakin kirjeitä ja muita muistoja entisten aikain vangeista, jotka jo ammoin sitten olivat murtunein sydämin kuolleet, näitä ja muita sentapaista kulettivat Saint-Antoine äänekkäästi kaikuvat askeleet mukanaan läpi Pariisin keskellä heinäkuuta 1789. Taivas tehköön tyhjäksi Lucy Darnayn mielikuvitukset ja pidättäköön nämät askeleet loitolla hänen elämästään. Sillä ne ovat päättömiä, hurjia ja vaarallisia eikä ole niinkään helppoa puhdistaa niitä niin monta vuotta sen jälkeen, kuin viinitynnyri särkyi Defargen viinituvan edustalla, kun ne kerran ovat punaseksi tahratut.

KAHDESKOLMATT A LUKU.

Meri on yhä kohoomassa.

Kurja, nääntynyt Saint-Antoine oli elänyt vain yhden riemuviikon, jonka kuluessa se niin hyvin kuin taisi mausti niukkaa ja katkeraa leipäpalastaan veljellisillä syleilyillä ja onnitteluilta, kun rouva Defarge taas tavalliseen tapaansa istui tiskinsä ääressä pitäen silmällä vieraita. Rouva Defargen päässä ei nyt näkynyt ruusua, sillä urkkijoitten suuri veljeskunta varoi tämän lyhyen viikon jälkeen antautua pyhimyksen suojeluksen alaiseksi. Lyhdyt sen kaduilla liehuivat niin turmiotatietävästi.

Kädet ristissä istui rouva Defarge keskipäivän kuumuudessa katsellen viinitupaa ja katua. Kummassakin näkyi vetelehtijöitä, likasia ja kurjia kuten ainakin, mutta heidän kurjuuttaan ympäröi nyt selvä tunto vallastaan. Risaisinkin yömyssy, joka heilui viistossa viheliäisimmän kerjäläisen päässä näytti sanovan: "tiedän kuinka vaikeata minun, tämän myssyn kantajalla on ylläpitää omaa elämätäni mutta tiedättekö kuinka helppoa minun, tämän myssyn kantajalla, on päättää teidän elämänne?" Jokaisella laihaalla, alastomalla käsivarrella, joka ennen oli ollut työttä, oli nyt aina se työ tarjona, että taisi iskeä kuoliaaksi. Kutovien naisten kädet olivat käyneet vaarallisiksi, opittuaan kynsimään. Saint-Antoineen ulkomuodossa oli tapahtunut muutos, satoja vuosia oli kuvaa nakutettu semmoiseksi kun se nyt oli ja viimeistelevät vasaraniskut olivat paljon lisänneet sen ilmettä.

Rouva Defarge havaitsi tämän hiljaisella hyväksymisellä kuten Saint-Antoinein naisten johtajattarelta tietysti saattoi odottaakin. Muuan sisarista kutoi hänen vieressään. Hän oli nälkään nääntyvän maustekauppiaan lyhyt ja jotenkin lihavanlanta vaimo ja kahden lapsen äiti; tämä varajohtajatar oli jo hankkinut itselleen tuon mairittelevan nimen: "Kosto".

"Kuulkaa!" sanoi Kosto. "Kuulkaahan toki! Kuka tulee?"

Pikaisesti kasvava hälinä kohisi eteenpäin kuin olisi ruutisuoni kulkenut Saint-Antoinein kortteerin äärimmäiseltä rajalta viinituvan ovelle ja äkkiä syytetty.

"Se on Defarge", sanoi rouva. "Hiljaa isänmaanystävät!"

Defarge astui sisään hengästyneenä, otti päästään punasen lakin ja katseli ympärilleen. "Hiljaa kaikki!" sanoi rouva taas. "Kuulkaa häntä!" Defarge seiso i hengästyneenä, taustana kiihkeitä silmiä ja ammottavia suita, jotka olivat kokoontuneet ulkopuolelle. Kaikki viinituvassa olivat nousseet pystyyn.

"Alappas puhua mieheni. Mikä on tapahtunut?"

"Uutisia toisesta maailmasta."

"Kuinka niin?" sanoi rouva halveksivaisesti. "Toisesta maailmasta?"

"Muistatteko kaikki täällä vanhaa Foulonia, joka kehotti nälkään nääntynttyä kansaa syömään ruohoa ja joka kuoli ja meni helvettiin?"

"Kaikki muistamme hänet", huudettiin joka nurkasta.

"Uutiset kertovat hänestä. Hän on meidän joukossamme!"

"Meidän joukossamme!" huusivat kaikki taas. "Onhan hän kuollut?"

"Eikä ole kuollut. Hän pelkäsi meitä niin — ja syystä kyllä — että oli kuolevinaan ja sai komeat tekohautajaiset. Mutta hän on löydetty elävänä, piiloutuneena maalla ja on tuotu tänne. Näin hänet aivan nykyään kun hänet vietiin Hôtel de Villeen vankina. Sanoin että hänellä oli syytä peljätä meitä. Sanokaa nyt kaikki. Eikö hänellä ollut?"

Ellei tuo viheliäinen kahdeksannellakymmenennellä oleva syntinen olisi sitä ennestään tiennyt, olisi kysymystä vastaava huuto nyt sen hänelle tietäväksi tehnyt.

Seurasi kotvanen syvää hiljaisuutta. Defarge ja hänen vaimonsa katsoivat lujasti toisiinsa. Kosto kumartui alas ja nyt kuului tiskin takana olevan rummun räminä, jota hän löi.

"Kansalaiset", sanoi Defarge päättävällä äänellä "olemmeko valmiit?"

Rouva Defargen veitsi oli paikalla hänen vyössään, rumpu kieppui kaduilla ikäänkuin olisi se yhdessä pärisyttäjineen noiduttuna lentänyt eteenpäin, ja päästään pelottavia huutoja ja hosuen käsillään kuin olisivat kaikki neljäkymmentä raivotarta olleet liikkeellä, syöksyi Kosto talosta taloon kutsuen naisia kokoon.

Miehet olivat kauhistuttavat kun he verenhimoisessa vihassaan katselivat ulos ikkunoista, kiskoivat käsiinsä ne aseet, joita oli käytettävänä ja ryntäsivät kiireesti kadulle, mutta naisten näkeminen olisi voinut hyydyttää veren rohkeimmankin suonissa. Kotoisista askareistaan, joita heidän alaston köyhyytensä salli heidän toimittaa, lastensa, vanhustensa ja sairaittensa luota, jotka makasivat nääntyneinä ja alastomina paljaalla laattialla, ryntäsivät he liehuvin hiuksin, usuttaen toisiaan ja itseään mielettömiksi hurjilla huudoilla ja liikkeillä. "Foulon roisto on vangittu, sisareni! Ukko Foulon on vangittu, äitini! Foulon konna on vangittu, tyttäreni!" Sitten syöksyi joukko toisia naisia näitten joukkoon, löivät rintojaan, raastoivat hiuksiaan ja räakyivät: "Foulon elää! Foulon, joka käski nälkäistä kansaa syömään ruohoa! Foulon, joka käski vanhan isäni syödä ruohoa kun minulla ei ollut leipää antaa hänelle. Foulon, joka käski pienen vauvani imeä ruohoa kun nämät rinnat olivat nälästä kuivettuneet.

Oh! Jumalan äiti, tätä Foulonia! Oi taivas! meidän kärsimyksiämme. Kuule minua, pieni, kuollut vauvani ja riutunut isäni, minä vannon polvillani näillä kivillä, kostavani puolestanne Foulonille. Puolisot, veljet ja nuoret miehet, antakaa meille Foulonin veri, antakaa meille Foulonin pää, antakaa meille hänen sydämensä, antakaa meille hänen ruumiinsa ja sielunsa, raastakaa Foulon kappaleiksi ja kaivakaa hänet maahan että hänestä kasvaisi ruohoa!"

Näin rääkyen juoksi joukko naisia kiihoittuneena sokeaan raivoon, lyöden ja raastaen omia ystäviään kunnes he vaipuivat kouristuksiin ja heidän miehensä pelastivat heitä töin tuskin kuolemasta toisten jalkoihin.

Eikä siltä hukattu hetkeäkään, ei yhtäkään hetkeä. Tämä Foulon oli Hôtel de Villessä ja voisi ehkä päästä vapaaksi. Ei koskaan, jos Saint-Antoine tunsu omia kärsimyksiään, loukkauksiaan ja vääryksiään. Aseellisia miehiä ja naisia parveili ulos kortteerista ja vetivät vielä viimeisenkin sakan mukanaan sellaisella voimalla, että neljännestunnin kuluttua ei Saint-Antoineen helmassa ollut muita eläviä olentoja kuin joitakin vanhoja akkoja ja ruikuttavia lapsia.

Ei. He täyttivät nyt tuomiosalin missä tuo ruma ja ilkeä ukko oli, ja miehittivät läheiset kadut. Defargen pariskunta, Kosto ja Jaakko kolmas olivat pahimmassa tungoksessa salissa ja jotenkin lähellä uhria.

"Katsokaa!" huusi rouva osottaen veitsellään. "Katsokaa, vanha roisto on sidottu nuorilla. Se oli mainiota, että sidottiin kimppu ruohoa hänen selkäänsä. Hah, hah! Se oli mainiota! Syököön hän nyt niitä!" Rouva pisti veitsen kainaloonsa ja taputti käsiään kuin teatterissa.

Ne, jotka seisoivat lähinnä rouva Defargea, ilmaisivat hänen tyytyväisyytensä aiheen takana oleville ja nämät selittivät sen vuorostaan toisille ja nämät taas toisille ja niin kaikuvat läheiset kadut käsientaputuksista. Samalla tavalla levitettiin parin kolmen tunnin juorut ja rouva Defargen lukuisat kärsimättömyyden ilmaiset hämmästyttävällä nopeudella, sitä helpommin kun muutamat miehet, jotka ihmeellisellä ketteryydellä olivat kavunneet ulkoneville pienauksille katsoakseen sisään ikkunoista, tunsivat hyvin rouva Defargen ja muodostivat sähkölennättimen hänen ja ulkopuolella olevan joukon välillä.

Viimein nousi aurinko niin korkealle, että se heitti ystävällisen säteen suoraan vanhan vangin päähän, ikäänkuin olisi se luvannut toivoa tai suojelusta. Tämä suosio oli liikaa, sitä ei voitu kärsiä, silmänräpäyksessä hajaantui se tomu- ja akanamuuri, joka oli seisonut hämmästyttävän kauvan kaikkia tuulia vastaan ja Saint-Antoine sai hänet valtaansa.

Se tuli heti tietyksi väkijoukon äärimmäisissä riveissäkin. Defarge oli vain harpannut aituksen ja yhden pöydän yli ja sulkenut viheliäisen vanhuksen kuolon syleilyyn — rouva Defarge oli seurannut jälestä ja iskenyt kätensä nuoraan, jolla hän oli sidottu — Kosto ja Jaakko kolmas eivät vielä olleet ennättäneet heidän luokseen eivätkä miehet ikkunalaudoilta olleet vielä heittäytyneet alas ikäänkuin petolinnut korkeilta oksiltaan — kun jo yli kaupungin kaikui huuto: "tuokaa hänet ulos! ripustakaa hänet lyhtyyn!"

Ja niin häntä retuutettiin ja laahattiin ylös-alasin ja pää roikuksissa rakennuksen portaita alas, milloin polvillaan, milloin jaloillaan, milloin seljällä, puoleksi tukehtuneena niistä ruoho- ja olkitukuista, joita sadat kädet heittivät vasten hänen kasvojaan, revittynä, pehmitettynä, huohottavana ja verta vuotavana, alinomaa rukoillen ja kerjäten armoa. Väliin koetti hän epätoivon tuskalla ryhtyä jotain tekemään kun kapea rakonen syntyi hänen ympärillään kansajoukon tuoppiessa toisiaan taaksepäin nähdäkseen hänet. Väliin raastettiin häntä kuin puupalikkata säärimetsän läpi. Niin hinattiin hän läheisimpään kadunkulmaan, jossa yksi näitä turmallisia lyhtyjä heilui ja siellä rouva Defarge päästi hänet käsistään — kuten kissa hiiren — ja katseli häntä ääneti ja kylmäverisesti valmistuspuuhiin ryhdyttäessä ja vangin rukoillessa häneltä armoa. Sillä välin kirkuivat hänelle naiset koko ajan intohimoisesti ja miehet taas vaativat tuimasti, että hän olisi tapettava ruohotukko suussa. Hän hissattiin ylös mutta nuora katkesi ja kansa otti hänet kiljuen vastaan, toisen kerran hissattiin hän ylös, nuora katkesi taas ja taas otettiin hän kiljuen vastaan. Mutta sitten oli nuora armelias ja kesti ja tuossa tuokiossa oli hänen päänsä piikkiin pistetty. Ja niin paljon ruohoa oli suussa, että koko Saint-Antoine tanssi ihastuksesta sitä nähdessään.

Mutta tähän eivät tämän päivän ilkityöt loppuneet, Saint-Antoine kiihotti kiehuvaan vertansa huudoilla ja tanssimisella ja se kuohui taas yli reunojensa saadessaan päivän kallistuessa loppuunsa vihiä siitä, että murhatun vävy joka myös oli kansan vihollisia ja herjaajia, lähestyi Pariisia viidensadan hevostiehen vartioimana. Saint-Antoine kirjoitti hänen rikoksensa tulipunasille paperiarkeille, otti hänet kiinni — olisi ryöstänyt hänet vaikka kokonaisen armeijan helmasta saadakseen hänet Foulonille seuralaiseksi — pisti hänen päänsä ja sydämensä piikkeihin ja kantoi tämän päivän saaliit ympäri katuja kuin olisi susien juhlakulku ollut liikkeellä.

Vasta pilkkosten pimeässä palasivat miehet ja naiset ruikuttavien ja leivättömien lastensa luo. Sitten piirittivät pitkät jonot kurjia leipuripuoteja ja he odottivat kärsivällisesti saadakseen ostaa palasen kehoja leipää ja siinä odottaessaan, vatsat tyhjinä, kuluttivat he aikaansa syleilemällä toisiaan päivän voittojen johdosta ja uudistivat päivän tapahtumia juoruillaan. Vähitellen harveni ja väheni tämä repaleinen ihmisjono, ja sitten alkoi viheliäisiä kynttiläpahasia tuikkia ullakkoikkunoista ja kaduilla sytytettiin kehoja tulia, joissa naapurit keittivät yhteisesti ateriansa syödäkseen sen sitten ovensa ulkopuolella.

Ne olivat niukkaa ilta-aterioita ja vähän oli lihaa ynnä muuta särvintä huonon leivän lisäksi. Mutta toveruushengestä lähti jonkinlaista ravintoa noihin kivikoviin ruokavaroihin, houkutellessa niistä joitakin ilonkipunoita. Isät ja äidit, jotka olivat tehneet voitavansa päivän pahimmassa työssä, leikittelivät sievästi laihojen lastensa kanssa, ja rakastavaiset rakastivat ja toivoivat, vaikka maailma heidän ympärillään olikin sellainen.

Oli jo melkein aamu, kun viimeiset vieraat erkanivat Defargen viinituvasta ja herra Defarge sanoi käheällä äänellään, ovea sulkiessaan:

"Jopa se viimeinkin tuli, kultaseni."

"Niin", vastasi rouva, "melkein."

Saint-Antoine nukkui, Defarget nukkuivat, nukkuipa Kostokin nälkäisen maustekauppiaansa vieressä ja rumpu lepäsi. Rummun ääni oli ainoa Saint-Antoinessa, jota veri ja melu eivät olleet muuttaneet. Kosto olisi rummun vartijana voinut herättää sen ja houkuttaa siitä saman äänen kuin ennen Bastiljin kukistumista tai vanhan Foulonin vangitsemista, mutta niin ei ollut laita miesten ja naisten käheitten äänien Saint-Antoinen helmassa.

KOLMASKOLMATTI LUKU.

Tulipalo.

Oli tapahtunut muutos kylässä, missä kaivo lori ja missä tientekijä joka päivä nakutteli kivisestä maantiestä itselleen joitakin leipäpalasia joiden oli laastarina pidettävä koossa hänen tietämätöntä sieluaan ja nääntynyttä ruumispaahaansa. Vankila kalliolla ei ollut enää niin mahtava kuin ennen, sitä oli sotilaita vartioimassa, mutta ei monta, siellä oli upseereitakin vartioimassa sotilaita, mutta ei yksikään tiennyt mitä hänen väkensä oli tekävä — paitsi sen, että se todenmukaisesti ei hänen käskyilleen olisi kuuliainen.

Laajalti ja lavealta näkyi vain hävitettyä maata, joka ei kasvattanut muuta kuin alastomuutta. Jokainen viheriä lehti, joka ruoho- ja oljenkorsi oli yhtä kurttuinen ja kurja kuin kylän viheliäinen väestökin. Kaikki oli käpristynyttä, vaivaantunutta, murtunutta ja katkennutta. Asunnot, aidat, kotieläimet, miehet, naiset, lapset ja maa, jota he polkivat — kaikki oli kulunutta.

Monseigneur (yksilönä useinkin vallan kelpo herrasmies) oli kansalle siunaus, loi moneen seikkaan ritarillisen leiman, oli hienostunut esimerkki upeasta ja loistavasta elämästä ja paljon muuta sentapaista, mutta siitä huolimatta oli Monseigneur luokkana katsoen, tavalla tai toisella synnyttänyt nykyiset olot. Kumma, että erityisesti Monseigneuria varten aiottu luomistyö väännettiin ja puserrettiin niin pian kuivaksi. Mahtoipa noissa ikuisissa säädöksissä olla jotain lyhytnäköistä. Mutta niinpä asiat vain olivat, ja kun viimeinen pisara verta oli puserrettu piikivestä ja viimeistä ruuvia piinapenkissä oli niin usein väännetty, että sen mutteri katkesi ja että se nyt väänntyi vääntymistään löytämättä mitään iskettäväkseen, alkoi Monseigneur pötkiä pakoon niin alhaista ja käsittämätöntä ilmiötä.

Mutta ei muutos tässä kylässä eikä monessa muussakaan ollut tämän vaikuttamaa. Vuosikymmeniä oli Monseigneur puristanut sitä ja harvoin muulloin kunnioittanut sitä läsnäolollaan kuin metsästysretkillään käydessään — jolloin hän metsästi milloin kansaa, milloin eläimiä, joiden suojelukseksi Monseigneur oli laatinut suuria aloja metsäisiä ja hedelmättömiä erämaita. Ei. Muutoksen saivat aikaan kylässä näyttäytyvät oudot kasvot, alhaista syntyperää sekä se seikka, että ylhäinen sääty ja Monseigneurin hienopiirteiset ja muutenkin jalostuneet ylimyskasvot olivat hävinneet.

Sillä nyt kun tientekijä työskenteli yksinään tomussa vaivaamatta paljon päätään sillä ajatuksella että hän itsekkin oli tomua ja taas kerran oli siksi tuleva — sillä hän ajatteli yleensä liian paljon iltaruokansa

niukkuutta ja kuinka paljon enemmän hän söisi jos vain syötävää olisi — ja nosti silmänsä yksinäisestä työstään ja katseli näköalaa, sattui hän joskus näkemään renttumaisen olennon lähestyvän jalkasin, sellaisen joka ennen oli harvinainen näillä seuduilla, mutta nykyään usein nähty. Hänen lähestyessään, havaitsi tietekijä hämmästyttäen, että mies oli pörröinen, melkein raakamainen näöltään, pitkä ja laahasi jaloissaan puukenkiä, jotka tietekijänkin silmissä olivat kömpelöt, ruma, mustunut, monen maantien saven ja pölyn peitossa, märkä rämeikköjen kosteudesta, metsäin, oikopoluista lähteneiden okaitten ja lehtien ja sammalten sirottama.

Senlaatuinen mies lähestyi häntä kummituksen tavalla päivällisajan seutuvilla eräänä heinäkuun päivänä hänen istuessaan kivikasallaan kummun alla suojellakseen itseään niin hyvin kuin taisi raesateelta.

Mies katseli häneen, katseli kylää alhaalla notkossa, myllyä ja kalliolla olevaa linnaa. Kun hän jotenkin sameassa muistissaan oli eläyttänyt nämät esineet, sanoi hän tuskin ymmärrettävällä murteella:

"Mitä kuuluu, Jaakko?"

"Hyvää vaan, Jaakko."

"Paiskaa kättä siis!"

He löivät kättä ja mies istui kivikasalle.

"Ei mitään päivällistä?"

"Illallista vain", sanoi tietekijä nälkäisen näköisenä.

"Se on muodissa", mutisi mies, "minä en ole nähnyt mitään päivällistä missään." Hän otti esiin mustuneen piipun, täytti ja sytytti sen limsiöllä ja teräksellä, imi sen hyvin hehkumaan, ojensi sen sitten äkkiä ulommaksi ja pudotti näpistään siihen jotakin, joka leimahti tuleen ja sammui puhahtavaan savuun.

"Paiskaa kättä siis!"

Nyt sanoi tietekijä vuorostaan tämän, tarkasteltuaan näitä temppuja ja he puristelivat taas toistensa käsiä.

"Tänä iltana?" sanoi tietekijä.

"Tänä iltana", sanoi mies ja pisti piipun suuhunsa.

"Missä?"

"Tässä."

Mies ja tietekijä istuivat kiviläjällä ja katselivat sanaakaan sanomatta toisiinsa, raesateen kääpiökuulasateen tavoin piiskatessa maata heidän ympärillään, kunnes taivas kirkastui.

"Näyttäkää minulle", sanoi kuleksija ja nousi mäen päälle.

"Katsokaa!" vastasi tietekijä osottaen sormellaan. "Menkää tuonne alas, suoraan katua myöten, kaivon ohi..."

"Hiiteen kaikki tuo!" keskeytti toinen silmäillen maisemata. "*Minä* en mene mitään katuja myöten, enkä kaivon ohi. No?"

"No niin, parin neljänneksen vaiheilla mäen tuolla puolen kylän takana."

"Hyvä. Koska lopetatte työnne?"

"Auringon laskiessa."

"Tahdotteko herättää minut, ennenkuin menette? Minä olen kävellyt kaksi yötä lepäämättä. Kunhan poltan loppuun piippuni, niin nukun kuin lapsi. Tahdotteko herättää minut?"

"Tietysti."

Kuleksija poltti piippunsa, pisti sen puseroonsa, kopisti jalastaan suuret puukenkensä ja paneutui selälleen kiviläjälle ja nukkui heti sikeästi.

Tientekijän jatkaessa pölyistä työtään ja etenevien raepilvien paljastaessa kirkkaita juovia taivaalla, joita vastasivat hopeajuovat maisemassa, näytti kuin olisi pieni mies (joka nyt käytti punasta lakkia sinisen sijasta) ollut tuon toisen kivikasalla lepäävän miehen noituma. Hänen silmänsä kääntyivät niin usein sinnepäin että hän käytti työkalujaan vain koneellisesti ja sai hyvin vähän aikaan. Pronssinkarvaiset kasvot, takkuinen musta tukka ja parta, karkea, punanen villalakki, renttumaiset vaatteet kotikutoisesta kankaasta ja karvasesta nahasta, huonosta ruoasta riutunut voimakas ruumiinrakennus ja unessa tuimasti ja epätoivoisesti yhteenpuristetut huulet, täyttivät tientekijän pelvolla. Vaeltaja oli taivaltanut pitkän matkan, hänen jalkansa olivat hankaantuneet ja hänen nilkkansa veriset, hänen suuret kenkensä, jotka olivat täynnä lehtiä ja ruohoa, olivat olleet raskaat laahata jaloissa niin monta peninkulmaa ja hänen vaatteensa olivat yhtä täynnä reikiä kuin hän itse oli haavoja. Kumartuen hänen ylitsensä, koetti tientekijä keksiä vilauksen kätkeytyistä aseista hänen povessaan tai muualla, mutta turhaan, sillä hän nukkui käsivarret ristissä rinnalla ja yhtä päättäväisesti suljettuina kuin huuletkin. Linnoitetut kaupungit paalutuksineen, vahtihuoneet, portit, vallihaudat, nostosillat olivat tientekijälle ilmaa tämän olennon rinnalla. Ja kun hän nosti silmänsä hänestä ja katsoi taivaanrannalle ja ympärilleen, näki hän ahtaassa mielikuvituksessaan samanlaisten olentojen esteettömästi johdattavan askeliaan kaikille suunnille Ranskassa.

Mies nukkui yhä huolimatta raekuuroista, kirkkaista vilahduksista, auringosta tai varjosta kasvoillaan, huolimatta jääpalasista, jotka pieksivät hänen ruumistaan, tai niistä timanteista, joiksi aurinko ne muutteli, kunnes päivä meni kauvas länteen ja taivas rusotti. Silloin tientekijä, koottuaan työkalunsa ja ollen menossa alas kylään herätti hänet.

"Hyvä", sanoi mies, ja kohosi kyynäspäälleen. "Kaksi peninkulmaa toisella puolen kummun?"

"Niillä main."

"Niillä main. Hyvä."

Tientekijä vaelsi kotiapäin, tomun pyöriessä hänen edellään aina tuulen suunnan mukaan ja hän oli pian kaivon luona. Siellä tunkeutui hän laihojen raavaseläinten sivuitse, joita oli kuletettu sinne juomaan ja näytti melkein kuin olisi hän kuiskutellut niittenkin kanssa kuten koko kylän kanssa. Kun kylä oli syönyt niukan illallisensa, ei se kömpinytkään nukkumaan kuten tavallisesti vaan tuli ulos jälleen ja jäikin sinne oleskelemaan. Siihen oli tarttunut merkillinen kuiskutustauti ja kun se kokoontui kaivon luona pimeässä, huomattiin siinä myöskin merkillinen halu tarkastaa odottavaisena taivasta, mutta ainoastaan yhdeltä kohdalta. Herra Gabelle, seudun päävirkamies tuli levottomaksi, kapusi yksin talonsa katolle ja katseli myös samaan suuntaan, tirkisti savupiippujen takaa synkkiä kasvoja alhaalla kaivon luona ja lähetti sanan lukkarille, jolla oli kirkonavaimet hallussaan, että oli ehkä tarpeen soittaa hätäkelloja pian.

Pimeys yltyi. Vanhaa linnaa ympäröivät puut, jotka sulkiivat sen yksinäisen komeuden ulkomaailmasta, liikkuiivat kiihtyvässä tuulessa ikäänkuin uhkaisivat ne jyrkää rakennusta, joka seisoivat vankkana ja mustana pimeässä. Sade virtasi hurjasti molemmille terrassinportaille ja rapisi suurelle ovelle kuin kiirehtivä sanantuoja joka tahtoi herättää sisälläolevia. Levottomia tuulenpuuskuja lensi etehisessä vanhojen keihäitten ja veitsien lomassa, kiisi valittaen ylös portaita löyhyyttäen uutimia vuoteen ääressä jossa viimeinen markiisi oli levännyt. Idästä, lännestä, pohjoisesta ja etelästä tuli metsistä raskaasti polkien neljä takkuista olentoa, jotka tallasivat korkeata ruohoa ja taittoivat puun oksia lähestyessään hitaasti linnaa yhtyäkseen pihalla. Siellä syttyi neljä kynttilää, jotka poistuivat eri haaroille ja kaikki pimeni jälleen.

Mutta ei pitkäksi aikaa. Pian näyttäytyi linna omituisessa valossa, jonka se itse levitti kuin olisi se tullut valoisaksi. Sitten leimuava viiru leikitteli koristeilla linnan etusivulla ja näytti pilariaitojen, kaarien ja ikkunoitten paikat. Sitten kohosi se korkeammalle ja tuli leveämmäksi ja kirkkaammaksi. Pian leimusivat liekit ulos suurista ikkunoista ja kivikasvot heräsivät ja tuijottivat ulos tulesta.

Talon ympärillä nousi heikko hälinä niitten harvojen ihmisten kesken jotka siellä vielä olivat. Hevonen satuloittiin ja joku ratsasti pois. Kuultiin hänen ravaavan ja kannustavan hevostaan pimeydessä, kylän kaivon luona hän pidätti ja hevonen seisahtui vaahdossa suin herra Gabellen oven eteen. "Auttakaa Gabelle! Auttakaa kaikki!" Hätäkello soi kärsimättömästi, mutta muuta apua (jos sekään oli apu) ei kuulunut. Tientekijä ja kaksisataa viisikymmentä hänen hyvää ystäväänsä seisovat kädet ristissä kaivolla ja katselivat tulipylvästä, joka kohosi taivasta kohti. "Se mahtaa olla neljäkymmentä jalkaa korkea", sanoivat he tuimasti, mutta paikaltaan liikahtamatta.

Ratsumies linnasta ja vaahtoava ratsu ravasivat kylän poikki ja nelistivät ylös kivistä mäkeä kallion vankilaan. Portilla katseli ryhmä upseereja tulta, vähän matkaa heistä seisoivat joukko sotilaita. "Auttakaa, herrat upseerit! Linna on tulella, arvokkaita kapineita on vielä pelastettavissa jos saamme apua ajoissa. Auttakaa! Auttakaa!" Upseerit silmäilivät sotilaita, jotka katselivat tulta, mutta he eivät antaneet mitään käskyä, vaan vastasivat olkapäitään kohottaen ja huuliaan purren: "Palakoon."

Kun ratsumies jälleen ravasi alas mäkeä ja läpi katujen, hommattiin kylässä ilotulitusta. Tientekijä ynnä hänen kaksisataa viisikymmentä ystäväänsä kaikki yksimielisessä tulitusinnossa syöksyivät koteihinsa, ja asettivat kynttilän jokaisen pienen, himmeän lasiruudun taakse. Yleinen puute kaikesta vaikutti sen, että täytyi lainata herra Gabellelta jotenkin vaativalla tavalla kynttilöitä ja kun tämä virkamies kotvasen epäili ja näytti vastahakoisuutta, lausui tientekijä, joka ennen oli ollut niin alamainen viranomaisille, että vaunut kelpasivat ilotulituksiksi ja että postihevosiä saattoi paistaa.

Linna sai mielensä mukaan leimuta ja palaa. Tulipalon loimutessa ja raivotessa, tuntui kuin olisi tulikuuma viima pohjattomasta syvyydestä puhaltanut pois koko rakennuksen. Valon kirkastuessa ja loimutessa näyttivät kivikasvot vaikeroivan. Silloin kun suuria määriä kiviä ja rakennusainetta romahti alas, pimenivät tosin nuo kasvot, joilla oli syvennykset nenäpielissä, kohottaakseen itsensä taas hetken päästä savun seasta, aivan kuin se olisi ollut itse julma markiisi, joka roviolla taisteli tulen liekkiä vastaan.

Linna paloi; lähimmät puut olivat syttyneet tuleen ja kärventyivät ja kutistuivat kokoon; nuo neljä synkkää haamua olivat sytyttäneet etempänäkin olevat puut, joten liekehtivä rakennus jäi kuin savumetsän sisään. Sulaa lyijyä ja rautaa kihisi suihkukaivon marmorialtaaseen, vesi kuivi, tornien suippokatot hävisivät kuin jää kuumuudessa ja valuivat alas tulikoskena. Suuria rakoja ja halkeamia ilmestyi kuin kristalleja pitkin paksuja muureja, huumaantuneita lintuja räpytteli ympärillä ja syöksyi alas pätsiin; neljä synkkää haamua joille heidän sytyttämänsä tulimajakka valaisi tietä, läksi nyt liikkeelle itään, länteen, pohjoiseen ja etelään, seuraaville määräraikoilleen. Valaistun kylän väestö oli ottanut haltuunsa hätäkellon ja soitteli sitä riemuissaan, ajettuaan pois vakinaisen soittajan.

Mutta ei siinä kyllin; nälästä, palosta ja kellonsoitosta kiihtyneenä ja muistaessaan, että herra Gabelle oli jossain tekemisissä verojen ja arentien noston kanssa — vaikka hän näinä päivinä oli saanut sisään ainoastaan vähäsen määrän varoja eikä mitään arentia — kävi rahvas kärsimättömäksi, haluten keskustella hänen kanssaan, sekä ympäröi hänen asuntonsa vaatien häntä tulemaan ulos neuvottelemaan. Silloin herra Gabelle salpasi ovensa ja vetäytyi sisään neuvotellakseen itsensä kanssa. Seurauksena tästä neuvottelusta kiipesi hän taaskin katolle savupiippujen taakse, tällä kertaa sillä päätöksellä, että jos hänen ovensa murrettaisiin, (hän oli pieni eteläranskalainen ja kostonhimoinen luonteeltaan) hän heittäytyisi päistikkaan alas, musertaen pari ihmistä alleen.

Luultavasti vietti herra Gabelle pitkän yön siellä ylhäällä, kaukainen linna takkavalkeana ja valona ja kuunnellen koputusta ovellaan sekä ilosoittoa kirkontornissa, puhumattakaan turmiotatietävästä lyhdystä, joka riippui poikki tien postihuoneen portin edustalla, ja jota kylä näkyi hartaasti haluavan muuttaa toiseen paikkaan hänen tähtensä. Miten tuskallisen jännittävää viettää koko kesäinen yö mustan valtameren partaalla, valmiina hyökkäämään sen helmaan kuten herra Gabelle oli päättänyt tehdä. Mutta kun ensimmäinen päivän sarastus näyttäytyi ja kylän kynttiläpahaset olivat loppuun palaneet, hajaantui rahvas onneksi ja herra Gabelle tuli alas ja elämä oli hänellä sillä kertaa tallella.

Kymmenien peninkulmien alalla löytyi sinä yönä ja toisina öinä toisten tulipalojen valossa toisia virkamiehiä, joita seurasi huonompi onni ja joita nouseva aurinko tapasi riippumassa ennen rauhallisilla kaduilla, jossa he olivat syntyneet ja kasvaneet. Olipa myöskin olemassa toisia kyläläisiä ja kaupunkilaisia, jotka olivat kovaosaisempia kuin tientekijä ja hänen toverinsa, sillä virkamiehet ja sotamiehet asettuivat vastarintaan ja hirttivät vuorostaan niitä. Mutta kävi miten kävi, synkät haamut vaelsivat herkeämättä itään, länteen, pohjoiseen ja etelään ja hirtettiinpä kuka hyvänsä, paloi tuli kumminkin. Sen hirsipuun korkeutta, joka muuttuisi vedeksi ja sammuttaisi sitä, ei yksikään virkamies olisi saattanut laskemalla mitata.

NELJÄSKOLMATTI LUKU.

Magneettivuori vetää puoleensa.

Tämänlaatuisten tulipalojen ja tulvien kestäessä — manteretta tärisytti ärjyvä meri, jolla nyt ei ollut mitään pakovettä, vaan ainainen nousuvesi, joka yhä oli kohoamassa rannalla katsojain kauhuksi ja ihmeeksi — kului kolme myrskyistä vuotta. Kolme pikku Lucyn syntymäpäivää oli kultainen lanka pujottanut elämän rauhaisaan kudelmaan hänen kodissaan.

Monta yötä ja päivää olivat sen asujamet raskaalla mielellä kuulostaneet kulman kaijuja kuullessaan näitä kovia askeleita. Sillä askeleet olivat heistä kuin punasen lipun alla ryntäävän kansan askeleet, kansan, jonka maa on vaarassa, ja joka on muuttunut pedoiksi kauheasta lumouksesta, jonka alaisena

se kauvan on huokailut.

Monseigneur luokkana katsottuna oli kääntänyt selkensä sille ilmiölle, että häntä ei enää pidetty arvossa ja että hän oli niin vähän tarpeellinen Ranskassa, että oli vähällä joutua poispotkituksi sekä sieltä että koko elämästä. Kuten sadun talonpoika, joka äärettömällä vaivalla manasi esille pirun ja pelästyi niin häntä nähdessään, ettei voinut tehdä paholaiselle ainoatakaan kysymystä, vaan pakeni kiireimmiten, niin Monseigneurkin, sillä luettuaan vuosikautia isämeidän takaperin ja harjoitettuaan monta muuta voimakasta noitatemppeä, pakottaakseen paholaista näkyville, oli hän tuskin nähnyt pirun vilahdukselta kaikessa kamaluudessaan ennenkuin lähti jänistämään aatelisine jalkoineen.

Loistava hoviseurue oli hälvennyt, muuten olisi se ollut kansallisten kuulien pilkkatauluna. Hovi oli kokonaan hävinnyt, kaikkein hienoimmasta sisäisestä piiristä alkaen, aina ulommaiseen madonsyömään piiriin, joka oli täynnä salavehkeitä, mädännystä ja ulkokultaisuutta, kaikki oli yhtähaavaa hävinnyt. Kuninkuus oli hävinnyt, se oli piiritetty palatsissaan ja erotettu virastaan viimeisten ilmoitusten mukaan.

Oli elokuu vuonna 1792 ja Monseigneur oli siihen aikaan hävinnyt pitkin maailmaa.

Lontoossa oli Monseigneurin pääkortteerina ja kokouspaikkana luonnollisesti Tellsonin pankki. Henkien otaksutaan ilmestyvän niillä seuduilla joissa heidän ruumiinsa ovat oleskelleet, ja Monseigneur jolla ei ollut yhtä guineaa, kävi usein sillä paikalla, jossa hänen guineansa olivat oleskelleet. Sitäpaitsi tulivat huolestuttavat tiedot Ranskanmaalta ensimmäiseksi sinne. Sen lisäksi oli Tellsonin pankki vieraanvarainen toiminimi ja oli hyvin aulis vanhoja, korkeasta asemastaan pudonneita pankkituttaviaan kohtaan. Sen lisäksi aatelismiehet, jotka ajoissa olivat nähneet myrskyn ja aavistaneet ryöstöä ja takavarikkoonpanoa, olivat varovaisesti lähettäneet remissejä Tellsoniin ja heidän hätääkärsivät veljensä taisivat aina siellä saada heistä viestejä. Tähän on vielä lisättävä, että jokainen Ranskasta vastatullut ilmottautui heti Tellsonin pankissa. Näistä monista syistä oli pankki tähän aikaan jonkinlaisena pörssinä ranskalaisiin uutisiin nähden. Ja tämä oli niin levinnyt yleisön tietoon, ja kyselyjä sateli siellä niinmuodoin niin tiheään, että Tellsonilaiset väliin kirjoittivat viimeiset uutiset muutamilla riveillä paperille ja asettivat sen pankin ikkunaan, jotta kaikki Temple Barilla käyskentelevät taisivat ne lukea.

Eräänä usvaisena iltapäivänä istui herra Lorry pulpettinsa ääressä ja Charles Darnay seisoi siihen nojautuneena ja puheli hänen kanssaan hillityllä äänellä. Se rangaistuskoppi jota ennen oli käytetty keskusteluja varten toiminimen johtajan kanssa oli nyt uutispörssi ja tulvillaan ihmisiä. Oli noin puolituntia pankin sulkemiseen.

"Vaikka te olette nuorekkain mies maailmassa", sanoi Charles Darnay, vähän epäröiden, "täytyy minun kuitenkin huomauttaa teille —".

"Ymmärrän. Että olen liian vanha?" sanoi herra Lorry.

"Epävakainen sää, pitkä matka, epäluotettavat kulkuneuvot, järjestämätön maa, kaupunki, jossa ehkä tekään ette ole varma."

"Rakas Charles", sanoi herra Lorry ilosella luottamuksella, "te mainitsette syitä, jotka kehottavat minua matkustamaan eikä kotia jäämään. Minä olen kyllin hyvässä turvassa, ei kukaan välitä hätyyttää vanhaa kahdeksannellakymmenellä olevaa vanhusta, kun löytyy niin monta jota kannattaa mieluummin hätyyttää. Ja ellei kaupunki olisi niin sekavassa tilassa, ei meidän pankistamme lähetettäisi sikäläiseen konttooriimme henkilöä täältä, joka vanhastaan tuntee kaupungin ja meidän asiamme ja joka nauttii Tellsonilaisten luottamusta. Mitä taas tulee epäluotettaviin kulkuneuvoihin, pitkään matkaan ja talvi-ilmaan niin ... ellen minä kaikkien näitten vuosien jälkeen suostuisi kärsimään muutamia ikävyyksiä Tellsonin pankin tähden, kuka sen tekisi?"

"Toivon, että itse voisin matkustaa", sanoi Charles Darnay jotenkin levottomasti ja ikäänkuin olisi ääneen ajatellut.

"Todellakin, te olette oivallinen tekemään muistutuksia ja antamaan neuvoja!" huudahti herra Lorry. "Toivotte, että voisitte itse matkustaa. Ja te olette ranskalaista syntyperää. Mainio neuvonantaja totta tosiaan!"

"Rakas herra Lorry, juuripa siksi että olen itse ranskalainen on se ajatus (jota ilmottaa täällä ei ollut tarkoitukseni) usein juolahtanut mieleeni. Se, joka on tuntenut myötätuntoisuutta tätä kurjaa kansaa kohtaan ja on uhrannut jotain sen eteen" — hän puhui vanhalla miettiväisellä tavallaan, "ei saata olla ajattelematta, että hän ehkä voisi vaikuttaa siihen kansaan ja houkutella sitä jonkinlaiseen maltillisuuteen. Viimeistään eilisiltana, teidän mentyänne, puhellessani Lucyn kanssa —."

"Puhellessanne Lucyn kanssa", kertoi herra Lorry. "Kummastelen, ett'ette häpeä mainita Lucyn

nimeä. Ja samassa toivotte, että voisitte matkustaa Pariisiin!"

"Mutta, enhän aio lähteä", sanoi Charles Darnay hymyillen. "Itsehän sanotte aikovanne lähteä."

"Ja niin aionkin täydellä todella. Te, rakas Charles", sanoi herra Lorry silmäillen kaukaisuudessa olevaa johtajaa ja alentaen äänensä kuiskaukseksi, "ette saata aavistaa mitä hankaluuksia on pankkimme hoidossa nykyään, eikä sitä vaaraa jonka alaisena kirjamme ja paperimme ovat tuolla puolen Kanaalin. Herramme tietää mitä pahoja seurauksia koituisi lukuisille ihmisille, jos joitakin meidän asiakirjojamme otettaisiin takavarikkoon tai hävitettäisiin ja se saattaa tapahtua milloin tahansa, kuten tiedätte, sillä kuka takaa ettei Pariisia sytytetä tuleen tänään tai ryöstetä huomenna? Mutta nyt saattaa tuskin kukaan muu kuin minä kiireimmän kautta viisaasti valikoida näitten papereitten joukosta ja kaivaa ne maahan tai muulla lailla saada ne vahingoittumatta talteen (hukkaamatta kallista aikaa). Ja minäkö peräytyisin kun Tellsonilaiset tietävät ja sanovat tämän — Tellsonilaiset, joiden leipää olen syönyt nämät kuusikymmentä vuotta — siitä syystä että jäseneni ovat vähän jäykät? Minähän olen vain poikanen, vertailllessani itseäni toisiin ukkorähjiin täällä!"

"Kuinka minä ihailen nuorekasta urheuttanne, herra Lorry."

"Hiljaa! mitä joutavia! — Ja rakas Charles", sanoi herra Lorry silmäillen johtajaa taas, "muistakaa, että on melkein mahdotonta saada mitään Pariisista nykyään, oli se sitten mitä tahansa. Juuri tänäpäivänä toivat meille papereita ja muita kalleuksia (uskon sen teille syvimmissä salaisuudessa, ei ole asiamiehen tapaista kuiskaamallaan puhua siitä, ei edes teille) eriskummallisimmat sanantuojaat mitä ajatella voi. Kunkin elämä oli hiuskarvan varassa heidän mennessään kaupungin portista. Toisina aikoina tulisivat ja menisivät lähetyksemme yhtä helposti kuin vanhassa Englannissa, mutta nyt tulee kaikki pidätetyksi."

"Matkustatteko tosiaan tänä iltana?"

"Matkustan tosiaankin tänä iltana, sillä asia on käynyt niin kiireiseksi, ettei se siedä viivytystä."

"Ja ettekö ota ketään kanssanne?"

"Kaikenlaisia ihmisiä on minulle ehdotettu, mutta en huoli kenestäkään. Aion ottaa Jerry'n mukaani, Jerry on ammoin ollut henkivartiani sunnuntai-iltoina ja minä olen häneen tottunut. Ei kukaan epäile Jerryä muuksi kuin englantilaiseksi verikoiraksi, eikä luule hänellä olevan päässään muita tuumia kuin karata jokaisen kimppuun, joka ryhtyy hänen herraansa."

"Sanon vielä kerran että sydämestäni ihailen urheuttanne ja nuorta mieltänne."

"Ja minä sanon vielä kerran, joutavia, joutavia. Kun olen toimittanut tämän pienen tehtävän, vastaanotan ehkä Tellsonilaisten ehdotuksen, vetäydyn rauhalliseen yksityiselämään. Silloin on kyllä aikaa miettiä vanhaksi tulemistä."

Tämä keskustelu oli tapahtunut herra Lorry'n tavallisen pulpetin ääressä, Monseigneurin harhaillessa lähitienoilla ja laverrellessa mitä hän oli tekevä kostaakseen ennen pitkää tuolle roskaväelle. Monseigneurin tapana onnettomana maanpakolaisena ollen — kuten myöskin aivan liian paljon oli maassa syntyneen brittiläisen puhdasoppisuuden tapana — oli puhua tästä kauheasta vallankumouksesta ikäänkuin olisi se ainoa sato taivaan alla, jota ei koskaan oltu kylvetty — ikäänkuin koskaan olisi tehty tai jätetty tekemättä mitään, joka olisi voinut antaa aihetta siihen. He eivät olleet tietävinään että ne, jotka olivat tarkastaneet onnettomia miljoonia Ranskassa ja niitä väärinkäytettyjä ja väärennettyjä keinoja, jotka olisivat saattaneet tehdä ne onnellisiksi, olivat vuosikausia sitten nähneet sen välttämättömästi lähestyvän ja selvin sanoin lausuneet nähtävänsä. Sellaista jaaritusta ynnä Monseigneurin eriskummallisia hankkeita palauttaa olojen järjestystä, joka jo aikoja sitten on aikansa elänyt ja kuluttanut taivaan ja maan ja vielä itsensä kaupanpäälliseksi, taisi ilman vastaväitteitä tuskin kukaan järkevä ihminen kärsiä, joka oli totuuden perillä. Tämä jaaritus hänen ympärillään, hämmennys hänen omassa päässään sekä levottomuus hänen sielussaan, oli tehnyt Charles Darnayn huolestuneeksi.

Puhelevien joukossa oli Stryver Kings Benchistä, joka oli aika vauhtia nousemassa virka-arvossaan ja sen vuoksi jutteli hyvin suuriäänisesti tästä aineesta, ilmottaen Monseigneurille tuumiaan mitenkä voisi räjähyttää ilmaan kansan, hävittää sen juuria myöten maanpinnalta ja tulla toimeen ilman sitä ja muitakin samantapaisia keksintöjä, kuten hävittää kotkia sirottamalla suolaa niitten pyrstölle. Darnay kuunteli häntä erityisellä vastenmielisyydellä ja hänen siinä epäillessään menisikö hän matkaansa päästäkseen kuulemasta enempää tai jäisikö sinne ja sekaantuisi puheisiin, alkoi asia, joka oli tapahtuva, kehittyä.

Johtaja lähestyi herra Lorrya ja asetti tahraisen ja avaamattoman kirjeen hänen eteensä kysyen eikö hän vieläkään ollut löytänyt mitään jälkiä henkilöstä, jolle se oli osotettu. Johtaja asetti kirjeen niin lähelle Darnayta, että hän näki osotteen — sitä paremmin kun se oli hänen oma todellinen nimensä.

Osoite käännettynä oli seuraava: "Hyvin tärkeä. Herra, entinen markiisi St Evrémonde Ranskasta. Osoite: Tellson & Kumpp. Lontoo. Englanti."

Hääaamuna oli tohtori hartaasti ja nimenomaisesti vaatinut Charles Darnaylta lupauksen että tämän nimen salaisuus jäisi heidän kesken, — kunnes hän, tohtori, päästäisi hänet tästä lupauksesta. Ei kukaan muu tietänyt sitä hänen nimekseen, hänen omalla vaimollaan ei ollut aavistusta siitä, eikä myöskään herra Lorry saattanut sitä tietää.

"Ei", sanoi herra Lorry johtajalle, — "olen kyllä näyttänyt sen kaikille täällä, mutta ei kukaan tiedä ilmottaa tämän herran olinpaikkaa."

Koska kellon viisarit lähestyivät pankin sulkemisaikaa, alkoivat puhelevat virtailla herra Lorryn pulpetin ohi. Hän piti kirjettä näytteillä kysyvällä katseella ja Monseigneur katseli sitä ja aina oli hänellä sanottavana jotain alentavaa ranskan tai englannin kielellä tästä markiisista, joka ei ollut löydettävissä.

"Luulen, että hän on tuon hienosti sivistyneen ja murhatun markiisin veljenpoika ja jälkeinen — mutta kaikessa tapauksessa on hän suvustaan huonontunut", sanoi yksi. "Kaikeksi onneksi en ole koskaan häntä tuntenut."

"Pelkuri, joka jätti paikkansa", sanoi toinen, "tämä Monseigneur pääsi lähtemään Pariisista sääret taivasta kohti ja puoleksi tukehtuneena heinäkuormassa — joitakin vuosia takaperin."

"Uusien oppien tartuttama", sanoi kolmas, ja katseli sivumennen osoitetta lornjetillaan, "asettui markiisivainajaa vastaan, jätti tilan periessään sen ja heitti sen roskajoukon valtaan. Toivon että he nyt palkitsevat häntä hänen ansioittensa mukaan."

"Mitä?" huusi möläjävä Stryver. "Niinkö hän teki? Sellainenko mies hän on? Katsokaamme hänen häpeällistä nimeänsä. Piru hänet periköön!"

Darnay, joka ei enää kyennyt itseään hillitsemään, laski kätensä herra Stryverin olkapäälle ja sanoi:

"Minä tunnen sen miehen."

"Piru vie, vai tunnette?" sanoi Stryver. "Silloin surkuttelen teitä."

"Miksi niin?"

"Miksi niin, herra Darnay? Ettekö kuulleet hänen tekojaan. Älkää kysykö, miksi, näihin aikoihin."

"Mutta minä kysyn, miksi?"

"Silloin sanon vielä kerran, herra Darnay, että surkuttelen teitä. Olen pahoillani kuullessani teidän tekävän niin eriskummallisia kysymyksiä. Tässä puhutaan miehestä joka on saastaisimman ja herjaavimman helvetinopin tartuttama, mistä koskaan on kuultu puhuttavan, miehestä, joka on jättänyt tilansa alhaisimpain hylkiöitten, joukkomurhaajien käsiin, ja te vielä kysytte miksi surkuttelen, että mies joka opettaa nuorisoa, tuntee hänet? Hyvä, minä vastaan teille. Minä surkuttelen teitä syystä että luulen sellaisesta konnasta saattavan jotain tarttua. Siinä syy."

Muistaen salaisuutta, hillitsi Darnay itseään suurella vaivalla ja sanoi: "Ehkäpä ette ymmärrä sitä gentlemannia."

"Mutta ymmärrän mitenkä saada *teitä* pussiin, herra Darnay", sanoi riitapukari Stryver, "ja sen olen tekävä. Jos se lurjus on gentlemanni, en häntä ymmärrä. Te voitte sanoa sen hänelle ynnä minun terveiseni. Voitte myöskin sanoa hänelle minun puolestani, että luovutettuaan maallisen omaisuutensa ja asemansa tuolle vertajanoavalle roistoväelle, hämmästyttää minua ettei hän ole heidän etunenässään. Mutta ei hyvät herrat", katsellen ympärilleen ja napsahuttaen sormillaan, "minä tunnen jotakuinkin ihmisluonnon ja minä sanon teille ettei koskaan senkaltainen mies usko itseään niin kalliittien holhokkien armoihin. Ei, hyvät herrat, hän panee pillit pussiin heti jymäkän alkaessa ja pujahtaa pois."

Näin puhuen ja vielä kerran sormiaan napsahuttaen tuppaantui herra Stryver Fleet-kadulle saavuttaen kuulijoittensa yleistä hyväksymistä. Herra Lorry ja Charles Darnay jäivät kahden pulpetin ääreen kaikkien lähtiessä pois pankista.

"Tahdotteko ottaa tämän kirjeen huoleksenne?" sanoi herra Lorry. "Te tiedätte varmaan minne se on tuleva?"

"Tiedän."

"Olkaa hyvä ja selittäkää, että otaksumme sen osotetun tänne siinä luulossa että tietäisimme minnekkä se olisi jätettävä ja että se on vetelehtinyt täällä jonkun aikaa?"

"Kyllä sanon. Matkustatteko Pariisiin suoraan täältä?"

"Niin, kello kahdeksan aikana."

"Siis tulen takasin heittämään teille jäähyväisiä."

Hyvin tyytymättömänä itseensä, Stryveriin ja moneen muuhun, kiiruhti Darnay rauhalliseen Templeen, avasi kirjeensä ja luki sen. Tässä sen sisällös:

/# L'Abbayen vankila Pariisissa 21 p. kesäkuuta 1792.

Herra entinen Markiisi.

Oltuani kauvan hengenvaarassa kylässä, on minut otettu kiinni väkivaltaisesti ja loukkaavasti ja kuletettu jalan pitkän matkaa Pariisiin. Matkalla olen suuresti kärsinyt. Ei siinä tarpeeksi, taloni on hävitetty — tasotettu maan tasalle.

Rikos, jonka vuoksi olen vangittu, herra entinen markiisi ja jonka vuoksi minut asetetaan tuomioistuimen eteen ja kadotan elämäni (ilman teidän jalomielistä apuane) on, kuten minulle sanotaan, petos kansan majesteettia vastaan, sillä minä olen esiintynyt sitä vastaan erään emigrantin hyväksi. Olen turhaan selittänyt heille, että olen esiintynyt heidän edukseen enkä heitä vastaan teidän käskyjenne mukaan. Olen turhaan selittänyt heille, että minä ennen emigranttien omaisuuden takavarikkoon ottamista, annoin anteeksi ne verot, joita he olivat herenneet maksamasta, etten ollut vaatinut mitään arentia, etten ollut turvaantunut mihinkään oikeudenkäyntiin. Ainoa vastaus on, että olen toiminut erään emigrantin hyväksi ja missä on tämä emigrantti?

Oi, armollinen herra entinen markiisi! missä on tämä emigrantti? Huudan unissani: missä hän on? Kysyn taivaalta eikö hän tule minua pelastamaan? Ei vastausta. Oi, herra entinen markiisi, lähetän epätoivoisen huutoni meren ylitse siinä toivossa että se ehkä kuuluu teidän korviinne Tellsonin suuren pankin välityksellä, joka on tunnettu Pariisissa.

Taivaan, oikeuden, jalomielisyyden ja jalon nimenne kunnian tähden, rukoilen teitä herra entinen markiisi, auttakaa ja vapauttakaa minua. Minun vikani on, että olen ollut teille uskollinen. Oi, herra entinen markiisi, nyt pyydän teitä olemaan uskollinen minua kohtaan!

Tästä kauhun vankilasta, jossa minä joka päivä yhä lähenen perikatoani, lähetän minä teille herra entinen markiisi suruisen ja onnettoman alamaisuuteni vakuutuksen.

Teidän onneton palvelijanne *Gabelle*. #/

Salainen levottomuus Darnayn mielessä virkosi tästä kirjeestä voimakkaasti eloon. Vaara, joka uhkasi vanhaa, hyvää palvelijaa, jonka ainoa rikos oli uskollisuus häntä ja hänen perhettänsä kohtaan, tuijotti niin nuhtelevaisesti häntä kasvoihin, hänen kävellessään edestakasin Templessä mietiskellen mitä hänen tulisi tehdä, että hän melkein peitti kasvonsa ohitsekulkevilta.

Hän tiesi hyvin, että kauhuissaan siitä ilkityöstä joka seppelöitsi vanhan suvun pahat työt ja pahan maineen, epäillessään setäänsä ja katsellessaan vastustavalla omallatunnolla sitä huojuvaa rakennusta jota hänen otaksuttiin ylläpitävän, oli hän toiminut puutteellisesti. Hän tiesi aivan hyvin, että hän rakkaudessaan Lucyyn oli liian hätäisesti ja puutteellisesti luopunut yhteiskunnallisesta asemastaan, vaikka hän jo kauvan oli sitä miettinyt tehdä. Hän tiesi että hänen olisi pitänyt viedä se perille järjestelmämukaisesti ja antaa sille laillista muotoa, ja että hän olikin aikonut sen tehdä, vaikka se oli jäänyt sikseen.

Onni hänen itsevalitsemassa englantilaisessa kodissaan, pakko olla alituisessa työssä, ajan pikaiset muutokset ja huolet, jotka seurasivat niin nopeasti toisiaan, että yhden viikon tapahtumat pyyhkivät pois edellisen viikon kypsymättömät tuumat, tekivät tyhjiksi hänen aikeensa. Hän tiesi aivan hyvin että hän oli alistunut tähän asianhaarojen pakosta, ei tosin ilman levottomuutta, mutta kuitenkin ilman johdonmukaista ja kasvavaa vastustusta. Hän oli odottanut tilaisuutta toimiakseen, ajat olivat vaihdelleet ja olleet levottomat, kunnes tilaisuus oli mennyt hukkaan ja aatelisto oli tulvinut pois Ranskasta sekä maanteitä että syrjäiteitä ja heidän omaisuutensa otettu takavarikkoon ja hävitetty, vieläpä heidän nimensäkin pyyhkäisty pois. Tämän kaiken tiesi hän yhtä hyvin kuin jotkut uudet viranomaiset Ranskassa, jotka taisivat häntä siitä syyttää.

Mutta hän ei ollut sortanut ketään, eikä vanginnut ketään. Velkojensa kerääminen oli hänelle niin

vastenmielistä että hän oli vapaaehtoisesti luopunut niistä, lähtenyt maailmalle ilman yhtäkään suojelijaa, hankkinut itselleen oman paikan siellä ja ansainnut oman leipänsä. Herra Gabelle oli hoitanut köyhtynyttä ja kiinnitettyä tilaa kirjeellisten määräysten mukaan, joissa kehoitettiin säästämään kansaa, antamaan sille se vähäinen mikä annettavissa oli — ne polttoaineet, joita ankarat velkojat sallivat heidän ottaa talvella ja ne tuotteet, joita kesällä voitiin pelastaa heidän kynsistään — ja hän oli epäilemättä omaksi turvakseen ottanut nämät määräykset todisteiksi, siis nyt tuli vain hänen esiintyä.

Tämä edisti epätoivoista päätöstä, jonka Charles Darnay oli tekemäisillään, hän aikoi näet lähteä Pariisiin.

Niin. Kuten merimiestä vanhassa sadussa, olivat tuulet ja virrat ajelleet häntä magneetikallion alueelle, ja se veti hänet nyt luokseen ja hänen täytyi seurata. Kaikki mikä kohosi hänen ajatuksissaan, syyti hänet yhä nopeammin ja varmemmin kohti kauheata vetovoimaa. Hänen salainen levottomuutensa oli syntynyt siitä, että hänen onnettomassa synnyinmaassaan toimitettiin huonoja aikeita huonoilla välikappaleilla ja siitä, ettei hän, tietäessään olevansa heitä parempi, ollut siellä, toimimassa jotain verenvuodon ehkäisemiseksi ja täyttämässä laupeuden ja inhimillisyyden vaatimuksia. Tämän puoleksi tukahutetun ja puoleksi kalvavan levottomuuden johdosta oli hän tullut tekemään sattuvia vertauksia itsensä ja sen vanhan kunnan herran välillä, jonka velvollisuuden tunto oli niin vahva. Tätä (hänelle niin alentavaa) vertausta oli paikalla seurannut Monseigneurin iva, joka oli häntä katkerasti loukannut, samoin Stryverin sanat, jotka vanhoista syistä olivat karkeammat ja sapekkaammat kuin toisten. Tähän oli tullut lisäksi Gabellen kirje, viattoman, hengenvaarassa olevan vangin vetoaminen hänen oikeuteensa, kunniaansa ja hyvään nimeensä.

Hänen päätöksensä oli tehty. Hänen oli lähdettävä Pariisiin.

Niin, magneetikallio veti hänet puoleensa ja hänen täytyi purjehtia kunnes ajoi karille. Hän ei tiennyt mistään kalliosta, hän näki tuskin vaaraakaan. Hänen toimiansa tarkoitus, joskin hän oli heittänyt työnsä kesken, esiintyi hänen silmissään sellaisessa valossa, että hän arveli sitä kiitollisuudella tunnustettavan Ranskassa jos hän itse ilmestyisi sitä täyttämään. Sitäpaitsi kuvastui hänen mielessään kunniaakas toivo tehdä hyvää, joka usein on niin monen hyvän sydämen sangviininen kangastus ja hän oli mielikuvituksessaan voimakkaasti johtavinaan tätä raivoavaa vallankumousta, joka oli eksynyt niin hirvittävästi harhaan.

Tehtyään päätöksensä, käveli hän edestakasin ja mietiskeli ettei Lucyn, eikä hänen isänsä tulisi saada mitään tietää ennen hänen lähtöään. Lucyä oli säästettävä eron haikeudesta ja hänen isänsä, joka aina vastenmielisesti käänsi ajatuksensa menneisyyden maaperälle, oli saava tiedon tästä askeleesta vasta silloin kun se oli peruuttamattomasti pantu täytäntöön. Hän ei ajatellut kuinka suuresti Lucyn isä oli syypää tähän hänen ontuvaan asemaansa kantaessaan tuskallisen kiihkeästi vanhojen Ranskaan liittyvien muistojen elvyttämistä. Mutta tämäkin asianhaara oli vaikuttanut hänen menettelytapansa.

Hän kulki edestakasin kiihkeissä mietteissään, kunnes oli aika palata Tellsonin pankkiin jättämään hyvästi herra Lorrylle. Tultuansa Pariisiin, oli hän siellä käyvä vanhaa ystäväänsä tervehtimässä, mutta nyt hän ei saanut sanoa sanaakaan aikeestaan.

Vaunut ja postihevokset odottivat pankin ovella ja Jerry oli matkapuvussa pitkävartiset saappaat jaloissaan.

"Olen vienyt kirjeen perille", sanoi Charles Darnay herra Lorrylle. "En suostunut vaivaamaan teitä kirjallisella vastauksella, vaan ehkä tahdotte viedä perille suullisen?"

"Sen tahdon mielelläni tehdä", sanoi herra Lorry, "ellei se ole vaarallista."

"Ei laisinkaan. Mutta se on erälle vangille l'Abbayessa."

"Mikä hänen nimensä on?" sanoi herra Lorry, avonainen muistikirja kädessään.

"Gabelle."

"Gabelle. Ja mikä on viesti onnettomalle vangille?"

"Sanokaa vain, että hän on saanut kirjeen ja tulee."

"Eikö mitään määräaika?"

"Hän lähtee matkalle huomeniltana."

"Ei mitään määrättyä henkilöä?"

"Ei."

Hän auttoi herra Lorrya kääriytymään lukuisiin takkeihin ja kaapuihin ja seurasi häntä vanhan pankin lämpimästä ilmasta Fleet kadun usvaan. "Terveiseni Lucylle ja pikku Lucylle", sanoi herra Lorry jäähyväisiä heittäessään "ja pitääkö hyvä huoli heistä siksi kun palajan." Charles Darnay pudisti päätään ja hymyili epäilevästi, vaunujen pyöriessä pois.

Sinä iltana — se oli neljästoista päivä elokuuta, valvoi hän kauvan ja kirjoitti kaksi hellää kirjettä. Toinen oli Lucylle ja siinä kertoi hän ankarasta velvollisuudesta, joka kutsui häntä Pariisiin, selvittäen hänelle seikkaperäisesti ne syyt, joihin nähden hän oli vakuutettu välttävänsä kaikkia vaaroja; toinen oli tohtorille ja siinä uskoi hän Lucyn ja heidän rakkaan lapsensa hänen huostaansa, kosketellen siinä myös samaa ainetta. Kummallekin kirjoitti hän että hän oitis perille päästyään oli heille kirjoittava, näytteeksi että hän oli turvassa.

Tämä päivä oli vaikea, sillä ensi kerran heidän yhdyselämänsä aikana oleskeli hän heidän seurassaan, salaisuus mielessä. Oli vaikeata panna täytöntöön se viaton petos, josta heillä ei ollut vähintäkään aavistusta. Mutta hellä silmäys hänen vaimoonsa, joka oli niin ilonen ja toimekas, vahvisti hänen päätöstään olla mitään puhumatta tuumistaan (hän oli jo melkein ilmoittamaisillaan ne, niin omituista oli hänestä toimittaa mitään ilman hänen hiljaista apuaan) ja päivä kului nopeasti. Aikasin illalla syleili hän vaimoaan ja hänen yhtä rakasta kaimaansa, sanoen pian palaavansa (ennen tehty sopimus pakotti muka hänet kaupungille ja matkalaukun oli hän jo salaisesti pannut järjestykseen) ja läksi ulos kadulle raskaaseen sumuun vielä raskaammalla sydämellä.

Näkymätön voima veti hänet nyt nopeasti puoleensa ja kaikki tuulet ja virrat puhalsivat häntä suoraan ja voimakkaasti sitä kohti. Hän jätti molemmat kirjeensä luotettavalle sananviejälle vietäväksi määräpaikkaansa puolta tuntia ennen puoliyötä mutta ei ennen, vuokrasi hevoset Doveriin ja alkoi matkansa. "Taivaan, oikeuden, jalomielisyyden ja jalon nimenne kunnian tähden!" kuului vankiraukan huuto, ja sillä Darnay vahvisti raskasta sydäntään, kun hän jätti taaksensa kaikki, mikä oli hänelle rakasta maan päällä ja ajeli kohti magneettikalliota.

Toisen kirjan loppu.

KOLMAS KIRJA.

Myrskyn jäljissä.

ENSIMMÄINEN LUKU.

Yksinäinen koppi.

Matkustaja, joka syksyllä 1792 matkusti Englannista Pariisiin, ei tullut pian perille. Kurjia teitä, huonoja ajoneuvoja ja hevosia jotka häntä viivyttivät olisi hän tavannut, vaikkakin Ranskan kukistettu ja onneton kuningas olisi istunut valtaistuimellaan kaikessa loistossaan, mutta uusi aika toi mukanaan myös toisia esteitä. Jokaisella kaupunginportilla ja kylien ylöskantokonttooreissa löytyi joukko kansalaisia — isänmaanystäviä kansallisine musketteineen, jotka olivat aina nopeat laukeamaan. Nämät pysäyttivät meneviä ja tulevia, kuulustelivat heitä, tarkastivat heidän papereitaan, etsivät heidän nimiään omissa listoissaan, palauttivat heitä tai lähettivät heitä eteenpäin, tai pysäyttivät heitä ja panivat kiinni, aina sen mukaan kuin heidän oikullinen arvostelunsa ja mielikuvituksensa katsoi parhaimmaksi, vapauden, yhdenvertaisuuden ja veljeyden tai kuoleman sarastavalle ja jakamattomalle tasavallalle.

Charles Darnay oli taivaltanut ainoastaan muutamia ranskalaisia peninkulmia, kun hän alkoi

huomata, ettei hänellä ollut vähääkään toivoa matkustaa näitä teitä takasin ennenkuin hän Pariisissa olisi julistettu kunnan kansalaiseksi. Mitä ikinä hänelle nyt tapahtuikin, matkansa päähän oli hänen mentävä. Jokaisen viheliäisen kylän, joka jäi hänestä jäljelle, jokaisen tullipönkän, joka pamahti poikki tien hänen takanaan, tunsu hän kartuttavan niitä rautaovia, jotka nyt sulkiivat hänet Englannista. Häntä vartioittiin niin tarkasti, että jos häntä olisi vangittu verkkoon tai viety määräpaikkaansa häkissä, ei hän selvemmin olisi voinut tuntea vapautensa menneen.

Paitsi että tämä ankara vartioiminen pysäytti häntä maantiellä parikymmentä kertaa postiasemilla, hidastutti se hänen matkaansa monta kertaa päivässä ratsastamalla hänen jälkeensä ja ottamalla hänet kiinni, ratsastamalla hänen edellään, ollen häntä vastassa ja ratsastamalla hänen mukanaan vartioidakseen häntä. Hänen matkansa yksistään Ranskassa oli kestänyt monta päivää, kun hän uupuneena laskeusi levolle pienessä kaupungissa valtamaantien varrella, vielä runsaan matkan päässä Pariisista.

Ainoastaan onnettoman Gabellen kirjeen näyttäminen oli saattanut hänet niinkään pitkälle. Vaikeudet tämän pienen kaupungin vahtihuoneessa olivat olleet sitä laatua, että hän huomasi tulleensa matkansa käännekohtaan. Eikä hän senvuoksi ollut niinkään hämmästynyt kun hänet keskellä yötä herätettiin pienessä ravintolassa, johon hänet oli käsketty yöksi asettumaan.

Hänet herätti arkaileva paikallinen virkamies ja kolme aseellista isänmaanystävää, jotka karkeat, punaset lakit päässään ja piiput hampaissaan istuutuivat sängynlaidalle.

"Emigrantti" [vallankumouksen aikana maasta paenneet aateliston ja papiston jäsenet. Suom. muist.], sanoi virkamies, "aion lähettää teidät Pariisiin vartiojoukon saattamana."

"Kansalainen, toivon hartaasti pääseväni Pariisiin, vaikka tulisin toimeen ilman vartiojoukkoa."

"Hiljaa", murisi yksi punalakki ja löi peitettä pyssynperällä. "Suus kiinni, ylimys."

"Se on niinkuin tämä hyvä isänmaanystävä sanoo", sanoi arkaileva virkamies. "Te olette ylimys ja teillä täytyy olla vartio — ja teidän täytyy maksaa siitä."

"Minulla ei ole valitsemisen varaa", sanoi Charles Darnay.

"Valitsemisen varaa! Kuulkaas tuota!" huudahti sama tuima punalakki. "Ikäänkuin ei se jo olisi armo, että häntä suojellaan lyhdyntolpasta."

"Asia on niinkuin tämä kunnan isänmaanystävä sanoo", sanoi virkamies. "Nouskaa ylös, emigrantti, ja pukeutukaa."

Darnay totteli ja hänet vietiin takasin vahtihuoneeseen, jossa toiset isänmaanystävät, karkeat punaset lakit päässä polttelivat, joivat tahi makasivat vahtitulen ääressä. Täällä hän maksoi aimo summan vartiojoukostaan ja läksi sieltä sen seuraamana ulos märille teille, kello kolmen aikana aamulla.

Vartio oli kokoonpantu kahdesta isänmaanystävästä, jotka päässä punaset lakit kolmivärisine kokardineen ja kansallisilla pyssyillä ja sapeleilla varustettuina ratsastivat kummallakin puolella häntä. Vartioittu ohjasi itse hevostansa, vaikka hevosen suitsista oli nuora johdettu toisen vartijan vyötäisiin. Tällä tavoin he läksivät matkalle, sateen piiskatessa heitä kasvoihin, lönksyttäen raskaassa rakuunatahdissa pitkin kaupungin mukulaista kivitystä ulos liejuisille teille. Tässä tilassa he taivalsivat kaikki ne monet peninkulmat, jotka olivat heidän ja pääkaupungin välillä, ilman muuta muutosta kuin että he vaihtoivat hevosia ja nopeutta.

He matkustivat halki yön, pysähtyivät tunnin tai pari päivänkoiton jälkeen ja lepäilivät kunnes hämärä alkoi. Vartiosto oli niin kurjasti puettu, että sen täytyi kietoa olkia alastomien säääriensä ja olkapäittänsä ympäri, suojellakseen itseään kosteudelta. Huolimatta mieskohtaisesta vastenmielisyydestään seuralaisiinsa, huolimatta siitä alituisesta vaarasta, joka tuli siitä että toinen isänmaanystävistä oli yhtämittaa juovuksissa ja piteli pyssyjään hyvin huolettomasti, ei Charles Darnay antanut pakkotilansa huolestuttaa itseään, sillä, arveli hän, kaikki tämä ei voinut vaikuttaa tähän erikoistapaukseen, joka ei vielä ollut selvitetty, eikä todistuksiin, jotka l'Abbayen vanki olisi vahvistava, vaan jotka vielä olivat tekemättä.

Mutta kun he tulivat Beauvaisin kaupunkiin, — illalla kun kadut olivat täynnä väkeä — ei hän voinut salata itseltään arveluttavaa asemaansa. Pahaa tietävä väkijoukko kerääntyi katsomaan hänen saapumistaan postihuoneen pihalle ja monet äänet huusivat kuuluvasti: "alas emigrantti!" Hän oli juuri astumaisillaan alas satulasta, mutta jäi istumaan siihen, arvellen sen varmimmaksi paikaksi tällä hetkellä.

"Emigrantti! hyvät ystäväni", sanoi hän. "Ettekö näe minua täällä

Ranskassa omasta vapaasta tahdostani?"

"Senkin kirottu emigrantti", huusi eräs seppä ja tunkeutui moukari kädessä hurjana väkijoukon läpi, "ja senkin kirottu ylimys!"

Postimestari asettui miehen ja ratsumiehen suitsien väliin, (joita tämä nähtävästi tavotteli käsiinsä), ja sanoi rauhoittavalla äänellä: "Antakaa hänen olla, antakaa hänen olla! Hän on saava tuomionsa Pariisissa."

"Tuomionsa!" toisti seppä ja heilautti moukariansa. "Niin, kuolintuomionsa kavaltajana!" Näitä sanoja kuullessaan päästi rahvas hyväksyvän kiljunan.

Estäen postimestaria, joka tahtoi kääntää hevosensa päätä pihaan, (juopunut isänmaanystävä istui aivan rauhassa satulassaan, pidellen köyden päätä käsissään) sanoi Darnay niin pian kuin häntä saattoi kuulla:

"Ystävät, te petytte, tahi teitä on petetty. Minä en ole mikään kavaltaja."

"Hän valehtelee!" huusi seppä. "Käskykirjan mukaan on hän kavaltaja. Hänen henkensä on luovutettu kansalle. Hänen kirottu henkensä ei kuulu hänelle enää."

Samassa kun Darnay huomasi väkijoukon silmissä hyökkäyshimon, joka seuraavassa hetkessä olisi kohdistunut häneen, talutti postimestari hänen hevosensa pihaan, vartio ratsasti heti hänen kintereillään ja postimestari sulki ja telkesi ränstyneen kaksoisportin. Seppä antoi sille aimo tärähdyksen moukaristaan ja väkijoukko ulvoi, mutta muuta ei tapahtunut.

"Mikä käskykirja se on, josta seppä puhui?" kysyi Darnay postimestarilta, kiitettyään häntä ja seisoessaan hänen vieressään paikalla.

"Varmaankin eräs käskykirja, joka säättää kaikkien emigranttien omaisuuden myytäväksi."

"Koska se on julaistu?"

"Neljäntenätoista päivänä."

"Samana päivänä, kun minä läksin Englannista."

"Sanotaan, että se on vain yksi monista ja että niitä tulee useita, — jolleivät jo ole julaistut, — joissa karkoitetaan maasta kaikki emigrantit, ja tuomitaan kuolemaan kaikki, jotka palaavat. Sitä hän tarkoitti sanoessaan, ettei teidän henkenne enää ollut teidän omanne."

"Mutta eihän semmoisia käskykirjoja vielä ole julaistu?"

"Mitä minä tiedän?" sanoi postimestari olkapäitään kohottaen. "Ehkäpä jo ovat, tahi ehkäpä tulevat julaistuiksi. Se on miltei sama. Mitäs tässä voi tehdä?"

He lepäsivät olkilyhteen päällä ullakolla puoliyöhön saakka ja ratsastivat sitten etemmäs, kun kaupunki vielä oli unen vallassa. Yksi niitä monia merkillisiä muutoksia, jotka olivat tapahtuneet tavallisessa menossa, ja jotka tekivät tämän matkan niin vähän todelliseksi, oli muun muassa se, että kaikki ihmiset näkyivät tulevan toimeen tavattoman vähällä unella. Ratsastettuaan pitkät autiot taipaleet, saapuivat he kurjan mökkiryhmän luo, joka ei ollut pimeän vallassa vaan hohti valossa ja he näkivät kansan aavemaisesti tanssivan piiritanssia kuihtuneen vapauden puun ympärillä tahi seisovan joukossa laulaen vapauden laulua. Mutta onneksi sinä yönä nukuttiin Beauvaisissa, niin että he taisivat päästä sieltä ja he ratsastivat taas ulos yksinäisyyteen, kolkossa kylmässä ja kosteudessa läpi surkastuneitten peltojen, jotka eivät olleet antaneet mitään satoa tänä vuonna, tavaten tiellään milloin poltettujen rakennusten mustia raunioita, milloin yksinäisiä kuleksivia isänmaanystäviä, jotka pimeässä törmäsivät väijypaikoistaan ja tulivat heitä vastaan.

Aamun koittaessa olivat he viimein Pariisin muurien edustalla. Kaupungin portti oli suljettu ja ankarasti vartioittu, kun he ratsastivat sen luo.

"Missä ovat vangin paperit?" kysyi mahtavan näköinen virkamies, jonka vartio oli kutsunut ulos.

Charles Darnay tietysti säpsähti tuon epämiellyttävän sanan kuullessaan ja pyysi puhujan huomaamaan, että hän oli vapaa matkustaja ja Ranskan kansalainen, joka matkusti vartion suojelemana, jonka maan levoton tila oli tehnyt tarpeelliseksi ja jonka hän oli maksanut.

"Missä ovat vangin paperit?" toisti mies välittämättä hänestä.

Päihtyneellä isänmaanystävällä oli ne lakissaan ja otti ne esiin. Silmäiltyään Gabellen kirjettä, hämmästyi saman virkamies ja tuli levottomaksi ja katseli Darnayta hyvin tarkasti.

Hän jätti sekä vartiojoukon että vartioidun sanaakaan sanomatta ja meni vahtihuoneeseen, sillä aikaa istuivat he hevostensa selässä ulkopuolella porttia. Katsellessaan ympärilleen tällä jännityksen hetkellä, huomasi Charles Darnay että porttia vartioitsi sekava joukko sotilaita ja isänmaanystäviä, — viimemainittujen luku oli suurempi — ja että mitättömimmänkin henkilön oli vaikea päästä ulos, jotavastoin sisäänpääsy kaupunkiin maalauskärryille muonatarvoinen ja muulle sellaiselle liikkeelle ja liikkeenharjoittajille oli varsin helppoa. Koko joukko miehiä ja naisia, puhumattakaan eläimistä ja kaikenlaatuisista ajoneuvoista, odottivat ulospääsöä, mutta tarkastus oli niin ankara, että he heruivat salvan läpi hyvin hitaasti. Monet tiesivät, että kestäisi niin kauvan ennenkuin pääsivät kuulusteltaviksi että he paneutuivat pitkäkseen maahan nukkumaan tai polttamaan muitten puhellessa tai vetelehtiessä ympäri. Punanen lakki ja kolmivärinen kokardi olivat yleiset sekä miehillä että naisilla.

Darnayn istuttua puolen tunnin aikaa satulassa, tarkastellen kaikkea tätä, näki hän saman virkamiehen käskevän vartioitten avaamaan salvan. Sitten jätti hän vartioille, päihtyneelle ja selvälle kuitenkin vangista ja käski häntä astumaan alas ratsun selästä. Hän teki kuten käskettiin ja molemmat isänmaanystävät taluttaen hänen uupunutta ratsuaan kääntyivät ja ratsastivat pois menemättä kaupunkiin.

Darnay seurasi saattajaansa vahtihuoneeseen, joka haisi huonolle viinille ja tupakalle ja jossa jotkut sotamiehet ja isänmaanystävät, nukkuen ja valvoen, päihtyneinä ja selvinä tai tilassa, joka vaihteli valvomisen ja nukkumisen, päihtymisen ja selvyuden välillä, seisoivat tai makasivat siellä täällä. Valo vahtihuoneessa, joka lähti osaksi yön sammuvista öljylampuista, osaksi pilvisestä päivästä oli myöskin epävakaa laatua. Muutamia luetteloja oli eräällä pulpetilla, ja eräs raa'an ja tuimannäköinen virkamies istui niitten ääressä.

"Kansalainen Defarge", sanoi hän Darnayn saattajalle, ottaessaan paperiliuskan kirjoittaakseen. "Onko tämä emigrantti Evrémonde?"

"Hän se on."

"Ikänne, Evrémonde."

"Seitsemänläättä."

"Naimisissa?"

"Niin."

"Missä?"

"Englannissa."

"Aivan oikein. Missä on vaimonne, Evrémonde?"

"Englannissa."

"Niinpä niinkin. Te olette määrätty la Forcen vankilaan."

"Laupias taivas!" huudahti Darnay. "Minkä lain mukaan ja mistä rikoksesta?"

Virkamies silmäili kotvasen ylös paperistaan.

"Meillä on uudet lait, Evrémonde, ja uusia rikoksia, sen jälkeen kun te olette täällä ollut." Hän sanoi tämän kylmästi hymyillen ja jatkoi kirjoitustaan.

"Pyydän teitä huomioon ottamaan, että olen tullut tänne vapaaehtoisesti erään kansalaisen kirjallisen vetoamisen johdosta, joka on teidän hallussanne. Pyydän vain viipymättä saada selvittää tätä asiaa. Eikö minulla ole oikeutta sitä vaatia?"

"Emigranteilla ei ole oikeuksia, Evrémonde", kuului tyly vastaus. Virkamies kirjoitti loppuun asti, silmäili mitä oli kirjoittanut, hiekoitti sen ja ojensi sen Defargelle sanoen: "yksinäinen koppi".

Defarge viittasi paperillaan vankia itseään seuraamaan. Vanki totteli ja vahti ynnä kaksi aseellista isänmaanystävää seurasivat heitä.

"Tekö olette", sanoi Defarge matalalla äänellä heidän mennessään alas vahtihuoneen portaita ja kääntyessään Pariisiin päin, "naimisissa tohtori Manetten tyttären kanssa, saman tohtorin, joka istui vankina nyt kukistetussa Bastiljissa?"

"Minä se olen", vastasi Darnay, katsellen häneen hämmästyneenä.

"Nimeni on Defarge ja minulla on viinipuoti Saint-Antoinen esikaupungissa. Ehkäpä olette kuullut minusta puhuttavan."

"Vaimoni tuli teidän luoksenne noutamaan isäänsä."

Sana "vaimo", näkyi ikävästi vaikuttavan Defargeen ja hän sanoi äkillisellä kärsimättömyydellä: "vastasyntyneen, terävähampaisen naisen guillotiiniin [mestauskone, joka on saanut nimensä keksijästään lääkäri Guillotinista] nimessä, miksi olette tulleet Ranskaan?"

"Kuulittehan äsken syyn. Ettekö luule totta puhuvani?"

"Huono totuus teille", sanoi Defarge rypistynein silmäkulmin ja katseli suoraan eteensä.

"Olen todellakin aivan ymmällä. Kaikki täällä on niin odottamatonta, niin muuttunutta, niin hämmästyttävää ja oikeudetonta, että olen aivan sekasin päästäni. Tahdotteko minua hiukan auttaa?"

"Enkä." Defarge puhui yhä katsellen suoraan eteensä.

"Tahdotteko vastata yhteen ainoaan kysymykseen?"

"Ehkäpä. Se riippuu sen laadusta. Sanokaa, mistä on kysymys?"

"Saanko pitää vapaata yhteyttä ulkomaailman kanssa tästä vankilasta, jonne minut nyt vastoin oikeutta viedään?"

"Sittenpäähän näette."

"Haudataanko minut sinne ilman tutkimusta ja tuomiota ja ilman puolustamisen mahdollisuutta?"

"Sittenpäähän näette. Ja entäs sitten. Monta ihmistä on ennen teitä samalla tavalla haudattu pahempiin vankiloihin."

"Mutta ei koskaan minun toimestani, kansalainen Defarge."

Kansalainen Defarge katseli häneen, synkästi vastaamatta ja jatkoi kulkuaan itsepäisesti ja tuimasti vaieten. Mitä syvemmälle hän vaipui tähän äänettömyyteen, sitä heikommaksi kävi toivo — niin Darnaysta ainakin tuntui — että hän vähääkään pehmenisi. Hän kiirehti sen vuoksi sanomaan:

"Minulle olisi perin tärkeitä (te kansalainen tiedätte vielä paremmin kuin minä kuinka tärkeitä se on) saada ilmoittaa herra Lorrylle Tellsonin pankkiin, eräälle englantilaiselle herralle, joka nykyään on Pariisissa, sen yksinkertaisen tosiasian muitta selityksittä, että minut on suljettu la Forcen vankilaan. Tahdotteko toimittaa tämän asian minulle?"

"En tahdo toimittaa teille mitään", vastasi Defarge äkäsesti. "Minulla on velvollisuuksia maatani ja kansaani kohtaan. Olen niiden vannotettu palvelija teitä vastaan. En tahdo tehdä mitään puolestanne."

Charles Darnay katsoi hyödyttömäksi taivuttaa häntä ja sitäpaitsi oli hänen ylpeytensä loukattu. Heidän vaeltaessaan eteenpäin äänettöminä, ei hän saattanut olla huomaamatta miten tottunut kansa oli näkemään vankeja kuletettavan kadulla. Tuskin lapsetkaan panivat häneen huomiota. Joku harva ohikulkeva käänsi päätään ja joku pui nyrkkiä hänelle, ylimykselle, mutta että hyvissä vaatteissa oleva mies kuletettiin vankeuteen ei muuten ollut merkellisempää kuin että päiväläinen työvaatteissaan meni työhönsä. Kapealla, pimeällä ja likaisella kadulla, jonka läpi he kulkivat, seisoi kiihoittunut puhuja tuolin päällä ja piti esitelmaa kiihoittuneelle kuulijakunnalle, kuninkaan ja kuninkaallisen perheen rikoksista kansaa kohtaan. Ne harvat sanat joita Darnay sai kuulluksi tämän miehen huulilta, ilmaisivat hänelle ensi kerran kuninkaan istuvan vankeudessa ja kaikkein ulkomaalaisten lähettiläiden jättäneen Pariisiin. Matkan varrella (lukuunottamatta Beauvaisia) ei hän ollut kuullut mitään. Vartiojoukko ja yleinen vartioiminen olivat pitäneet hänet täydellisessä tietämättömyydessä.

Että vaarat kotimaassa olivat melkoisesti kasvaneet hänen Englannista lähdettyään, käsitti hän tietysti nyt. Vaaroja oli keräytynyt taajalti hänen ympärilleen ja että ne vaan taajenisivat, sen käsitti hän nyt myös. Hänen täytyi tunnustaa itselleen, ettei hän olisi matkaan ryhtynyt jos hän olisi voinut aavistaa mitä muutamassa päivässä tulisi tapahtumaan. Ja kumminkaan eivät hänen aavistuksensa olleet niin mustat kuin olisi voinut luulla ajatellessaan niitä myöhemmän ajan valossa. Olipa tulevaisuus vaikka kuinkakin huolestuttava, oli se kuitenkin tuntematon tulevaisuus ja sen pimeydessä eli salainen toivo. Siitä hirvittävästä, yötä päivää kestävästä verilöylystä, joka ennen viisarien kierrettyä muutaman kerran kellotaulua, oli iskevä verimerkin sadon siunattuun aikaan, ei hän tiennyt sen enempää kuin jos se olisi tapahtunut sadantuhannen vuoden kuluttua. Terävähampainen vastasyntynyt nainen guillotiini oli tuskin nimeltänsäkään tuttu hänelle tai ihmisille yleensäkään. Kauhistuttavat ilkiyöt, joita pian oli

pantava täytäntöön, eivät arvatenkaan silloin vielä olleet kypsyneet keksijänsä päässä. Kuinka ne sitten olisivat voineet saada sijaa jalon mielen hämärissä kuvitelmissa.

Hän otaksui todenmukaiseksi tai varmaksikin että häntä kohdeltaisiin vastoin oikeutta ja suljettaisiin vankilaan paljon kovaa kokemaan ja julmasti erotettaisiin vaimosta ja lapsesta, mutta mitään muuta ei hän varmasti peljännyt. Tämä kaikki mielessään — ja siinä tarpeeksi raskas kuorma kannettavana autiolle vankilan pihalle, saapui hän la Forcen vankilaan.

Pöhönaamainen mies aukaisi raskaan portin ja hänelle esitti Defarge "emigrantti Evrémondien".

"Mitä pirua! Yhäkö niitä on olemassa?" huudahti pöhönaamainen mies.

Defarge otti kuittinsa välittämättä huudahduksesta ja meni matkoihinsa molempain isänmaanystävien seuraamina. "Mitä pirua, sanon vielä kerran", huudahti vanginvartija jäätyään yksin vaimonsa kera, "yhäkö niitä vaan on olemassa!"

Vanginvartian vaimo, jolla ei ollut mitään vastattavaa siihen, sanoi vain: "Sinun täytyy olla kärsivällinen, ystäväni!" Kolme vanginvartijaa, jotka tulivat sisään, vaimon soittaessa, yhtyivät häneen ja yksi lisäsi: "vapauden tähden", joka tällä paikalla kuului sopimattomalta lisältä.

La Forcen vankila oli synkkä vankila, pimeä ja likainen ja siellä tuntui saastainen maanheen haju. Merkkillistä kuinka pian vangitun unen vastenmielinen löyhkä käy tuntuvaaksi kaikissa huonosti hoidetuissa paikoissa.

"Yksityinen koppi", mutisi vanginvartija, katsellen kirjoitettua paperia. "Ikäänkuin täällä ei jo olisi paikat täpösen täynnä!"

Hän pujotti pahantuulisena paperin lankaan, ja Darnay odotti puolen tuntia seuraavaa määräystä, kävellen milloin edestakasin holvatussa huoneessa, milloin istuen kivipenkillä, mutta siinä hänen vaan oli oltava painuakseen päällysmiehen ja hänen käskynalaistensa muistiin.

"Tulkaa!" sanoi päällysmies viimein, ottaen avaimensa, "tulkaa kanssani, emigrantti."

Synkän vankilan hämärässä seurasi hänen uusi vartijansa häntä läpi käytävien ja portaitten, ja moni ovi pamahti ja sulkeutui heidän jälkeensä kunnes tulivat suureen, matalaan, kaarevaan huoneeseen mikä oli täynnä vankeja, kumpaakin sukupuolta. Naiset istuivat pitkän pöydän ääressä lukien ja kirjoittaen, kutoen, ommellen ja korutoita tehden, miehet seisoivat heidän tuoliensa takana tai kävivät edestakasin huoneessa.

Vaistomaisesti yhdistäen vankeutta kunniantomiin rikoksiin ja häpeään, hätkähti vastatullut tätä seuraa. Mutta tämän pitkän, eriskummaisen matkan viimeinen eriskummaisuus oli se, että he kaikki nousivat yhtähaavaa häntä vastaanottamaan koko sen ajan hienostuneilla liikkeillä ja miellyttävällä sulolla.

Niin oudosti pimensi vankeuden synkkyys tätä hienostunutta käytöstapaa, niin aaveentapaisilta näyttivät he tässä heitä ympäröivässä liassa ja kurjuudessa, että Charles Darnaysta tuntui kuin olisi hän seisonut siinä kuolleitten ympäröimänä. Pelkkiä haamuja! Kauneuden haamu, komeuden haamu, hienouden haamu, ylpeyden haamu, kevytmielisyyden haamu, sukkeluuden haamu, nuoruuden haamu, vanhuuden haamu, kaikki odottivat he vapautumistaan tältä autiolta rannalta, tai käänsivät hänen puoleensa katseita, jotka olivat muuttuneet siitä kuolemasta, jonka ne olivat kärsineet tänne tullessaan.

Hän pysähtyi liikkumattomana. Hänen vieressään seisova vanginvartija ja toiset edestakasin kulkevat vanginvartijat, jotka olisivat aivan hyvin käyneet päinsä mitä ulkomuotoon tulee tavallisissa virkatoimissaan, tuntuivat niin äärettömän kömpelöiltä verrattuina näihin sureviin äiteihin ja kukkeihin tyttäriin — keikailevaan, nuoreen kaunottareen ja hienostuneeseen, kypsyneeseen naiseen — että tämä varjojen muodostaman näytelmän takaperoisuus ja uskomattomuus kohosi huippuunsa. Pelkkiä haamuja tottakin. Tämä pitkä, unentapainen matka oli varmaankin ollut sairauden synnyttämä, joka oli kulettanut hänet näitten hämäreiden varjojen parveen.

"Kokoontuneitten turmatovereitten nimessä", sanoi eräs ylhäisennäköinen ja -tapainen herra, astuen esiin, "minulla on kunnia lausua teitä tervetulleeksi la Forceen ja surkutella sitä onnettomuutta, joka on saattanut teidät joukkoomme. Päättyköön se pian onnellisesti! Kaikkialla muualla mutta ei täällä olisi tungettelevaista kysyä nimeänne ja säätyänne?"

Charles Darnay heräsi ajatuksistaan ja vastasi kysymyksiin niin kohteliain sanoin kuin suinkin taisi.

"Mutta minä toivon", sanoin äskeinen herra, seuraten silmillään päällysmiestä, joka astui poikki huoneen, "että ette tule istumaan yksinäisessä kopissa."

"En ymmärrä oikein mitä se merkitsee, mutta olen kuullut heidän niin sanovan."

"Oi? kuinka säälin teitä! Me surkuttelemme teitä kovin. Mutta rohkeutta vaan, moni tässä seurassa on istunut yksinäisessä kopissa alkuajan, mutta sitä ei kestänyt kauvan." Sitten sanoi hän korotetulla äänellä: "mielipahalla ilmotan seuralle että vieras on tuomittu — yksinäiseen koppiin".

Kuului äänekestä surkuttelua Charles Darnayn mennessä huoneen poikki ristikko-ovelle, jonka luona vanginvartija häntä odotti ja moni ääni — myöskin naisten lempeitä ja osanottavaisia ääniä kuului selvästi — lähetti hänelle onnentoivotuksia ja rohkaisevia sanoja. Hän kääntyi ristikko-ovella sanoakseen heille sydämelliset kiitokset, mutta vanginvartija paukahutti oven kiinni ja haamut hävisivät ainiaaksi hänen silmistään.

Ovi avautui ylöspäin kääntyville kiviportaille. Heidän noustuaan neljäkymmentä astuinta (vain puolen tuntia vankina ollut luki ne jo) avasi vanginvartija matalan, mustan oven, ja he astuivat "yksinäiseen koppiin". Se tuntui kylmältä ja kostealta, mutta ei ollut pimeä.

"Teidän koppinne", sanoi vanginvartija.

"Miksi suljetaan minut tänne yksin?"

"Mistä minä sen tiedän."

"Saanko ostaa kyniä, mustetta ja paperia?"

"Siitä ei puhuta mitään minun ohjeissani. Teitä tarkastellaan ja saatatte silloin kysyä. Nyt saatte ostaa ruokaa, siinä kaikki."

Kopissa oli tuoli, pöytä ja olkimatrassi. Sillä aikaa kun vartija kävi tutkimassa näitä esineitä ja seiniä, ennenkuin hän lähti tiehensä, seisoi vanki seinää vasten nojautuneena vastapäätä häntä miettien puoleksi houreissaan, että tämä vanginvartija oli niin epäterveellisen pöhötynyt sekä kasvoiltaan että ruumiiltaan, että hän oli kuin hukkunut, vedellä täytetty mies. Vanginvartian mentyä ajatteli hän samaan, harhailevaan tapaan: "nyt olen niin hyljätty kuin olisin kuollut". Hän seisahtui, katseli matrassia, kääntyi siitä pois inhon tunteella ja ajatteli: "ja nämät matelijat tietävät ruumiin ensimmäistä tilaa kuoleman jälkeen".

"Viisi askelta pitkä, neljä ja puoli leveä, viisi askelta pitkä, neljä ja puoli leveä, viisi askelta pitkä, neljä ja puoli leveä". Vanki kulki edestakasin kopissaan, laski sen laajuutta ja hälinä kaupungista kohosi hänen luokseen kuin rumpujen hillitty pärinä hurjan melun ohessa, jonka ihmisten äänet saivat aikaan. "Hän teki kenkiä, hän teki kenkiä, hän teki kenkiä". Vanki laski taas askeleita ja astui nopeammin riistääkseen ajatuksia tästä viimeisestä toistamisesta. Haamut katosivat oven pamahtaessa kiinni. Siellä oli heidän joukossaan muuan, mustapukuinen nainen, joka nojautui ikkunanlaudalle, ja hänen kultaisilla hiuksillaan väreili päivänväliset ja hän muistutti — — — "Ratsastakaamme Jumalan tähden eteenpäin valaistujen kylien läpi, missä väki on valveilla — — — Hän teki kenkiä, hän teki kenkiä, hän teki kenkiä — — — Viisi jalkaa pitkä, neljä ja puoli leveä." Näitten hajanaisten lauseitten kohotessa hänen sielunsa syvyydestä, kulki hän yhä nopeammin ja nopeammin itsepintaisesti lukien ja laskien ja kaupungin hälinä muuttui sen verran että se yhä kuului kuin rumpujen hillitty ääni, mutta hänelle tuttujen äänien valitus sekaantui sitä voittavaan kuuhuun.

TOINEN LUKU.

Tahkokivi.

Tellsonin pankki oli Saint-Germainen kaupunginosassa Pariisissa, eräässä suuressa kylkirakennuksessa johon kuului piha ja jota erotti kadulta korkea muuri ja jyrävä portti. Talo oli ylhäisen aatelismiehen oma, joka oli elänyt siellä kunnes hän oman kokkinsa puvussa pakeni levottomuuksista ja pääsi rajan toiselle puolelle. Vaikka nyt vain metsästäjää pakeneva otus, oli hän vielä muuttuneissa oloissakin sama Monseigneur, jonka suklaanvalmistukseen oli tarvittu kolme vankkaa miestä, kokkia lukuunottamatta.

Kun Monseigneur oli poissa, ja nuo kolme vankkaa miestä olivat hankkineet itselleen synninpäästön nauttimastaan korkeasta palkasta hänen palveluksessaan, näyttätymällä perin auliiksi katkaisemaan hänen kaulaansa vapauden, yhdenvertaisuuden ja veljeyden tai kuoleman ainoan ja jakamattoman

tasavallan alttarilla, oli Monseigneurin talo otettu takavarikkoon. Sillä kaikki sujui niin nopeasti ja käskykirja seurasi käskykirjaa niin tulisella kiireellä, että nyt, syyskuun kolmantena iltana olivat muutamat isänmaalliset lain edusmiehet ottaneet Monseigneurin talon haltuunsa. He olivat merkinneet sen kolmivärisellä lipulla ja joivat parastaikaa viiniä sen juhlasalissa.

Sellainen asiahuoneisto Lontoossa kuin Tellsonin asiahuoneisto Pariisissa olisi pianaikaan vienyt johtajalta järjen ja saattanut hänen nimensä sanomalehtiin. Sillä mitä olisi vakava brittiläinen vastuunalaisuus ja arvokkaisuus arvellut ruukuissa olevista appelsiinipuista pankinpihalla, ynnä Cupiidosta tiskin yläpuolella? Niinpä täällä oli. Tellsonilaiset olivat valkaisseet Cupidon, mutta se oli yhä näkyvässä katolla viileässä puvussa tähdäten (kuten hän usein tekee) rahoihin aamusta iltaan. Lombardikadulla Lontoossa olisi vararikko epäilemättä seurannut tämän nuoren pakanan jälkiä, samoin tuon kuolemattoman pojan takana olevaa alkoovia, seinään upotettua peiliä sekä konttoristeja, jotka eivät suinkaan olleet vanhoja ja jotka pistivät tanssiksi julkisesti pienimmästäkin aiheesta. Mutta ranskalainen Tellsonpankki tuli mainiosti toimeen tässä, eikä ollut kukaan miesmuistiin loukkaantunut siitä, eikä ottanut ulos rahojansa.

Kuinka paljon rahoja tämän jälkeen oli perittävä Tellsonin pankista, ja kuinka paljon oli jäävä sinne unohduksiin ja kadoksiin, kuinka paljon hopeaa ja jalokiviä himmentyisi Tellsonin kätöksissä, omistajien nääntyessä vankiloissa tai kuollessa väkivaltaisesti, kuinka monta laskua jäisi suorittamatta tässä maailmassa ja siirrettävä toiseen maailmaan, sitä ei kukaan ihminen olisi voinut sanoa sinä iltana, ei herra Jarvis Lorrykaan vaikka hän syvästi pohti näitä asioita. Hän istui äsken sytytetyn takkatulen ääressä (tänä onnettoman ja hedelmättömänä vuonna tuli kylmäkin ennenaikojaan) ja hänen rehellisillä ja reippailla kasvoillaan näkyi synkkä varjo, joka ei ollut kattolampun eikä minkään muunkaan huoneessa olevan esineen vaikuttama — kauhun varjo.

Uskollisena toiminimelleen, johonka hän oli kiinnikasvanut kuin syvästi juurtunut muratti, oli hän asettunut asumaan pankin huoneisiin. Se oli jotenkin turvassa päärakennuksen isänmaallisen miehityksen johdosta, mutta sitä ei vanha uskollinen herra lainkaan ottanut lukuun. Kunhan vaan sai velvollisuutensa tehneeksi muu oli hänelle yhdentekevää. Vastakkaisella puolella pihaa pylväistön alla oli tilava vaja vaunuja varten — siellä seisoi vieläkin muutamia Monseigneurin ajopelejä. Kahteen pilariin oli kiinnitetty kaksi suurta leimuavaa soihtua ja näitten valossa, ulkona seisoi suuri tahkokivi, kömpelö kalu, jota nähtävästi oli kiireessä hilattu sinne läheisestä pajasta tai jostain muusta verstaasta. Kun herra Lorry nousi tuoiltaan ja katseli ulos ikkunasta näitä viattomia esineitä, säpsähti hän ja vetäytyi paikalleen takan ääreen. Hän oli avannut sekä ikkunan että ulkopuoliset säleuutimet, mutta sulki ne jälleen väristen joka jäsenessään.

Kadulta korkean muurin ja jyrkän portin takaa kuului kaupungin tavallinen yöllinen melu, johon silloin tällöin sekaantui selittämätön ääni, tenhoava ja aavemainen kuin olisi eriskummaisista, kauhistuttavista ääniä kohoamaisillaan taivaaseen.

"Jumalan kiitos", sanoi herra Lorry, pannen kätensä ristiin, "ettei kukaan läheisistäni ja rakkaistani ole tässä kamalassa kaupungissa tänä iltana. Herra armahtakoon kaikkia vaarassa olevia!"

Vähän ajan kuluttua soi suuren portin kello ja hän ajatteli: "he ovat tulleet takasin!" ja istui kuuntelemaan. Mutta ei kukaan tullut jyryten ja meluten pihalle, kuten hän oli odottanut ja hän kuuli portin jälleen paukahtavan kiinni ja sitten oli kaikki hiljaa.

Hermostuminen ja pelko, joka oli hänet vallannut, synnytti hänessä tuon epävarman levottomuuden pankin suhteen, minkä tärkeä tehtävä luonnollisesti aikaansaa. Pankki oli hyvin vartioitu, ja hän nousi mennäkseen luotettavien miesten puheille, jotka olivat vartioina, kun hänen ovensa äkkiä avattiin ja sisään syöksyi kaksi olentoa, joita nähdessään hän peräytyi tyrmistyneenä.

Lucy ja hänen isänsä! Lucy kädet ojennettuina häntä kohti, tuo vanha, vakava ilme kasvoilla niin voimakkaana ja ilmeisenä, että näytti kuin olisi se varta vasten painettu hänen kasvoilleen antamaan voimaa ja tarmoa tälle ainoalle tapahtumalle hänen elämässään.

"Mitä nyt?" huusi herra Lorry hengästyneenä ja hämillään. "Mikä on hätänä? Lucy! Manette! Mitä on tapahtunut? Mikä tuo teidät tänne? Mitä on tekeillä?"

Katse häneen kiinnitettynä, kalpeana ja suunniltaan, huohotti Lucy hänen sylissään rukoillen: "Oi, rakas ystäväni! Mieheni!"

"Miehenne, Lucy?"

"Charles."

"Mikä Charlesin on?"

"Hän on täällä."

"Täällä Pariisissa?"

"Hän on ollut täällä joitakin päiviä — kolme neljä — en tiedä kuinka monta — en saata koota ajatuksiani. Jalomielisessä aikeessa lähti hän matkaan meidän tietämättä. Hän otettiin kiinni kaupungin portilla ja pantiin vankeuteen."

Vanha mies ei voinut pidättää huudahdusta. Melkein samassa soi suuren portin kello uudestaan ja äänekäs melu, askelia ja ääniä tunkeusi pihalle.

"Mikä melu se on?" kysyi tohtori, kääntyen ikkunaa kohti.

"Älkää katsoko ulos!" huudahti herra Lorry. "Älkää katsoko ulos! Manette, jos elämänne on teille rakas, älkää kajotko säleutimiin!"

Tohtori kääntyi, käsi ikkunanhakasella ja sanoi kylmällä, uljaalla hymyllä:

"Rakas ystäväni, tässä kaupungissa on henkeni kuin lumottu. Olen ollut vankina Bastiljissa. Ei sitä isänmaanystävää — Pariisissa, Ranskassa — joka kuultuaan olleeni vankina Bastiljissa koskisi minua toisissa aikeissa kuin peittääkseen minut syleilyihinsä tai kantaakseen minut riemukulussa. Entiset kärsimykseni ovat antaneet minulle voiman tunkeutua kaupunginportista sisään ja ovat hankkineet meille tietoja Charlesista ja tuoneet meidät tänne. Tiesin että näin kävisi, tiesin että saattaisin auttaa Charlesia kaikista vaaroista ja sen sanoin Lucylle. — Mitä rehakkaa tämä on?" Hän pani taas kätensä ikkunanhakaselle.

"Älkää katsoko ulos", huusi herra Lorry aivan epätoivoissaan. "Ei, Lucy, rakkaani, älkää te myöskään!" Hän pani kätensä hänen vyötäisilleen ja piteli häntä. "Älkää niin säikähtykö, kultaseni. Vannon pyhästi etten tiennyt Charlesin joutuneen onnettomuuteen, ei minulla ollut edes aavistusta että hän oli tässä onnettomassa kaupungissa. Missä vankilassa hän istuu?"

"La Forcessa."

"La Forcessa! Lucy, lapseni jos te koskaan elämässänne olette ollut uljas ja rohkea — ja te olette aina ollut kumpaakin — niin tyyntykää ja tehkää juuri niinkuin minä pyydän, sillä siitä riippuu enemmän kuin voitte ajatella tai minä voin sanoa. Te ette saata toimittaa mitään tänä iltana, te ehkä ette pääsekkään täältä. Sanon tämän siksi että nyt tulen Charlesin vuoksi pyytämään teiltä jotain hyvin vaikeata. Teidän täytyy paikalla olla tottelevainen, tyyni ja hiljainen. Teidän täytyy sallia minun viedä teidät tänne takimmaiseen huoneeseen. Teidän täytyy jättää minut ja isänne yksin pariiksi minuutiksi ja niin totta kuin elämää ja kuolemaa on maailmassa, ette saa vitkastella."

"Minä tottelen. Näen kasvoistanne etten voi toisin tehdä. Tiedänhän minä, että olette uskollinen."

Vanhus suuteli häntä, ja vei hänet kiireesti omaan huoneeseensa ja väänsi oven lukkoon. Sitten kiiruhti hän takasin tohtorin luo, aukasi ikkunan ja osittain säleutimet ja laskien kätensä tohtorin käsivarrelle katseli hänen kanssaan ulos pihalle.

Hän näki pihalla joukkokunnan miehiä ja naisia, ei kumminkaan pihan täydeltä, kenties neljäkymmentä tai viisikymmentä. Taloa vartioiva miehistö oli päästänyt heidät pihalle portista ja he olivat rynnänneet työhön tahkokivelle. Se oli nähtävästi siinä heidän tarpeekseen, paikka kun oli sopiva ja syrjäinen.

Mutta mikä hirvittävä työ, mitkä hirvittävät työntekijät!

Tahkokivessä oli kaksi kampea ja sitä väänsi hurjasti kaksi miestä, joiden kasvot, hiusten liehuessa työn ponnistuksista, olivat julmemmat ja kammottavammat kuin verenhimoisimman villi-ihmisen raakamaisimmassa muodossaan. He olivat varustaneet itseään tekosilmäkulmilla ja tekoviiksillä ja heidän iljettävät kasvonsa olivat veressä ja hiessä, vääntyneet karjunnasta sekä eläimellisestä kiihkosta ja unettomuudesta. Näitten raakalaisten vääntäessä vääntämistään tupsahtivat heidän takkuiset hapsensa milloin silmille, milloin niskaan. Jotkut naisista kohottivat viinipulloja heidän suulleen heidän juotavakseen, ja koko ilman heidän ympärillään näytti tihkuva veri, läikkyvä viini ja kivistä purskuvat säkenöivät kipunat muodostavan hyytyneeksi vereksi ja tuleksi. Silmä ei saattanut keksiä tässä joukossa ainoatakaan olentoa, jossa ei veritahroja olisi näkynyt. Alastomina vyötäisiin asti, koko ruumis verellä räiskytettynä, tuupppivat miehet toisiaan päästäkseen lähelle tahkoa; miehiä kaikennäköisissä verisissä risoissa, miehiä pirullisesti koristettuina pitsi-, silkki- ja nauhasaaliilla ja nämät kaikki naiskorut veressä. Kirveet, veitset, painetit, miekat, kaikki teroitettava oli verestä punanen. Jotkut rikki hakatuista miekoista olivat sidotut kantajiensa ranteisiin liinarievuilla tai vaatepalasilla, jos jonkinlaisilla siteillä, mutta kaikki oli saman tumman värin tahraama. Ja kun näitten aseitten

mielettömät kantajat riuhtasivat ne pois säkenöivistä kipunoista ja törmäsivät ulos kaduille, hohti sama punanen väri heidän hurjissa silmissään — silmissä, joita jokainen katsoja, joka ei vielä ollut raaistunut, olisi tahtonut kivetyttää hyvästi tähdätyllä pyssyllä vaikkapa olisi kaksikymmentä vuotta elämästään menettänyt.

Kaikki tämä oli hetken työtä. Se oli kuin hukkuvan miehen, tai kuin jonkun muun suuressa vaarassa olevan ihmisolennon näkö. He vetäytyivät takasin ikkunasta ja tohtori silmäili kysyvästi ystävänsä tuhkanharmaisiin kasvoihin.

"He aikovat murhata vankeja", kuiskasi herra Lorry, ja katseli säikähtyneenä lukittua ovea. "Jos niin on kun sanotte, jos teillä tosiaankin on se voima, jonka luulette itsellänne olevan — jonka minäkin luulen teillä olevan — niin ilmottakaa itsenne näille piruille, ja antakaa heidän viedä teidät la Forceen. Ehkäpä se jo on liian myöhäistä, sitä en tiedä, mutta älkää viivytelkö minuuttiakaan enää."

Tohtori Manette puristi hänen kättään, kiiruhti avopäin huoneesta ja oli jo alhaalla pihalla herra Lorryn jälleen astuessa ikkunan luo.

Hänen lainehtiva, valkoinen tukkansa, hänen omituiset kasvonsa, ja se suuri itseluottamus jolla hän pyyhkäsi aseet syrjään kuin veden, voitti heti kaikkein tahkovie sydämet. Kotvasen aikaa oli äänettömyyttä, sitten tungosta ja hälinää ja hänen kuultiin puhuvan jotakin, mistä ei voitu saada selvää. Ja sitten herra Lorry näki hänet kaikkein ympäröimänä ja keskellä kahdenkymmenen miehen ryhmää, jotka astuivat olatusten kantaen hänet ulos huutojen kaikuessa: — "Eläköön Bastiljin vanki! Apua Bastiljin vangin sukulaiselle la Forcessa! Tilaa Bastiljin vangille! Pelastakaa vanki Evrémonde la Forcessa!" ja tuhat samantapaista huutoa.

Herra Lorry sulki säleuutimet taas sykkivällä sydämellä, sulki ikkunan ja veti uutimet eteen, kiirehti Lucyn luo ja kertoi hänelle, että kansa kannatti hänen isäänsä ja että hän oli mennyt hakemaan hänen miestänsä. Hän tapasi hänen lapsensa ja neiti Prossin siellä, mutta hänen mieleensä ei juolahtanut ihmetellä heidän sielläoloaan, ennenkuin vasta jällestäpäin, istuessaan heitä katselemassa yön hiljaisuudessa.

Lucy oli vaipunut horrokseen laattialle hänen jalkainsa juureen, pitäen hänen kättään omassaan. Neiti Pross oli asettanut lapsen herra Lorryn vuoteelle ja hänen päänsä oli vähitellen vaipunut tyyntyneelle kauniin suosikkinsa viereen. Oi, sitä pitkää, pitkää yötä, vaimoraukan tuskaisena valittaessa! Oi, sitä pitkää, pitkää yötä, kun isä ei palannut, eikä mitään viestiä kuulunut.

Kaksi kertaa kuului ison portin kello soivan pimeydessä ja kansaa tulvasi taas sisään, ja tahkokivi pyöri ja säkenöi.

"Mitä se on?" huusi Lucy peljästyneenä.

"Hiljaa! Sotilaat tahkovat miekkojaan täällä", sanoi herra Lorry. "Tämä talo on nyt kansallisomaisuutta ja käytetään asehuoneena, lemmittyäni."

Vielä kaksi kertaa, mutta viimeisellä kerralla kävi työ heikosti ja epätasaisesti. Vähän aikaa sen jälkeen alkoi päivä koittaa, ja herra Lorry vapautui lempeästi hänen kädestään ja katsoi varovaisesti ulos jälleen. Eräs mies, joka oli niin veren tahraama, että olisi saattanut olla pahoin haavoitettu sotamies, joka tuli tietoihinsa taistelutantereella, nousi maasta tahkokiven vierestä ja katseli ympärilleen tylsällä silmäyksellä. Pian tämä uupunut murhaaja keksi hämärässä valossa Monseigneurin ajopelit. Hän horjui komeitten vaunujen luo, kömpi sisään ovesta, ja sulkeutui sinne lepäämään sen upeilla tyyntyillä.

Suuri tahkokivi maa oli pyörinyt ympäri, herra Lorryn jälleen katsellessa ulos, ja päivä paistoi punasena pihalle. Mutta pienempi tahkokivi seisoi siinä tyyneessä aamuilmassa yksin, ja siinä näkyi punaa, joka ei ollut auringosta lähtenyt, ja jota ei aurinko koskaan ollut pois paahtava.

KOLMAS LUKU.

Varjo.

Pankkiajan alkaessa alkoi herra Lorrylle, tunnollisena asiamiehenä selvitä ettei hänellä ollut oikeutta saattaa Tellsonin pankkia vaaranalaiseksi, suojelemalla vangitun emigrantin vaimoa pankin katon alla.

Oman omaisuutensa, turvallisuutensa ja elämänsä olisi hän uskaltanut Lucyn ja hänen lapsensa puolesta hetkeäkään epäilemättä, mutta nämät hänen vastattavikseen uskotut kalliit tavarat eivät olleet hänen omiansa, ja tämän suhteen oli hän ankara asiamies.

Alussa kääntyivät hänen ajatuksensa Defargeen, ja hän ajatteli ottaa selkoa viinituvasta ja neuvotella sen omistajan kanssa varimmasta turvapaikasta tässä kaupungin hämmennystilassa. Mutta seuraavassa tuokiossa hylkäsi hän tämän suunnitelman, asuihan Defarge raivokkaammassa kaupunginosassa, hän oli epäilemättä vaikutusvaltainen henkilö siellä ja otti tuntuvasti osaa sen vaarallisiin tehtäviin.

Päivällisaika tuli mutta tohtori ei palannut ja kun pieninkin viivytys oli pankille vaaraksi, neuvotteli herra Lorry Lucyn kanssa. Lucy sanoi että hänen isänsä oli aikonut vuokrata huoneiston lyhyeksi ajaksi tässä kortteerissa lähellä pankkia. Koska tätä vastaan ei ollut mitään muistuttamista ja koska herra Lorry arvasi että, jos kohta Charlesin hyvin kävisikin ja hän vapautettaisiin, ei hän kumminkaan saattaisi toivoa päästä kaupungista lähtemään, meni herra Lorry kaupungille etsimään sellaista asuntoa, ja löysikin sopivan kaukaisella syrjäkadulla, missä korkeitten synkkien talojen suljetut ikkunat kertoivat hyljätystä kodeista.

Tähän huoneistoon hän heti muutti Lucyn lapsineen ynnä neiti Prossin, lohduttaen heitä niin hyvin kuin taisi, antoipa heille enemmänkin lohdutusta kuin mitä itsellään oli. Hän jätti Jerry'n heidän luokseen. Kelpasihan hän ainakin sulkemaan tietä ovesta ja hänen päänsä kärsi melkoisen monta naputusta. Sitten herra Lorry palasi omiin toimiinsa. Levottomana ja allapäin ryhtyi hän niihin ja hitaasti ja raskaasti kului hänen päivänsä.

Se kului kumminkin loppuun kuluttaen hänenkin kunnes pankki suljettiin. Hän oli jälleen yksin huoneessaan kuten edellisenä iltana, miettien mitä nyt olisi tehtävä, kun hän kuuli askelia portailla. Kotvasen kuluttua seisoi hänen edessään mies, joka terävästi häntä katsellen, mainitsi häntä nimeltä.

"Palvelijanne", sanoi herra Lorry. "Tunnetteko minut."

Hän oli vankka, tummakiharainen mies, neljänkymmenen ja viidenkymmenen välillä. Vastaamatta toisti hän samalla äänellä:

"Tunnetteko minut?"

"Olen jossain teidät nähnyt."

"Ehkäpä viinituvassani."

Kiihkeänä ja liikuttuna sanoi herra Lorry:

"Te tullette tohtori Manetten luota?"

"Niin, tulen tohtori Manetten luota."

"Ja mitä hän sanoo? Mitä hän lähettää minulle?"

Defarge pisti hänen levottomaan käteensä kirjelijun. Siihen oli kirjoitettu tohtorin käsialalla:

/#

"Charles on pelastettu, mutta en saata vielä huolelta jättää tätä paikkaa. Olen saanut aikaan sen verran että tämä sanantuoja saa jättää lyhyen kirjeen Charlesilta hänen vaimolleen. Antakaa hänen tavata Charlesin vaimoa."

#/

Se oli kirjoitettu la Forcessa tunti takaperin.

"Tahdotteko seurata minua hänen vaimonsa asuntoon", sanoi herra Lorry ilosena ja keventyneellä mielellä luettuaan tämän kirjeen ääneen.

"Tahdon", vastasi Defarge.

Tuskin huomaten miten omituisen umpimielisesti ja koneellisesti Defarge puhui, pani herra Lorry hatun päähänsä ja he menivät alas pihalle. Siellä tapasivat he kaksi naista, joista toinen kutoi.

"Arvattavasti Rouva Defarge", sanoi herra Lorry, joka muisti hänet melkein samassa asennessa erotessaan hänestä noin seitsemäntoista vuotta takaperin.

"Niin on", vastasi hänen miehensä.

"Seuraako rouva meitä?" kysyi herra Lorry, nähdessään, että hän lähti liikkeelle heidän kanssaan.

"Seuraa, että hän tuntisi kasvot ja henkilöt. Se on heidän omaksi turvallisuudekseen."

Herra Lorry, jota Defargen käytös alkoi hämmästyttää, katseli epäillen häntä ja kävi edeltä. Molemmat naiset seurasivat, toinen oli Kosto.

He kulkivat niin pian kuin pääsivät katuja ja nousivat ylös portaita uuteen asuntoon. Jerry aukaisi heille oven ja he tapasivat Lucyn yksin itkemässä. Hän joutui haltioihinsa niistä uutisista, joita herra Lorry kertoi hänen miehensä, ja tarttui käteen joka jätti hänen kirjeensä — aavistamatta mitä se oli harjoittanut hänen miehensä läheisyydessä sinä yönä ja mitä se ehkä olisi hänellekin tehnyt ellei sattumus olisi tullut väliin.

/#

"Rakkahin. — Rohkeutta. Olen hyvissä voimissa ja isälläsi on vaikutusvaltaa ympäristööni. Sinä et voi vastata tähän. Suutele lastamme puolestani."

#/

Siinä koko kirjeen sisältö. Se sisälsi kuitenkin niin paljon hänelle, joka sen vastaanotti, että hän kääntyi Defargen luota hänen vaimonsa puoleen ja suuteli kutovaa kättä. Se oli tulinen, hellä, kiitollinen, naisellinen teko, mutta käsi ei siihen vastannut, se vaipui alas kylmänä ja raskaana, ja tarttui jälleen kutimeensa.

Tässä kosketuksessa oli jotain, joka vaikutti jäähdyttävästi Lucyyn. Hän pysähtyi käsi pystyssä juuri kun hän oli pistämälänsä kirjelijun poveensa ja katseli kauhistuneena rouva Defargea. Tämä vastasi Lucyn kohotettuihin silmäkulmiin ja rypistettyyn otsaan kylmällä, väliäpitämättömällä katseella.

"Lemmittyäni", sanoi herra Lorry selvitellen, "kadulla tapahtuu usein meteleitä ja vaikka ei olekaan luultavaa että saatte niistä ikävyyksiä, haluaa rouva Defarge nähdä niitä henkilöitä joita hänellä on valta suojella sellaisissa tapauksissa, tunteakseen heidät — ja voidakseen todistaa keitä he ovat. Luulen", sanoi herra Lorry, joka rauhoittavista sanoistaan huolimatta oli epävakaa, sillä näiden kolmen jäykkä käytös teki häneen yhä vahvemman vaikutuksen, "että esitän asian oikeassa valossa, kansalainen Defarge?"

Defarge silmäili synkästi vaimoaan, eikä antanut muuta vastausta kuin murisevan äänähdyksen, joka merkitsi myöntymistä.

"Lienee parasta, Lucy", sanoi herra Lorry, joka lepyttääkseen heitä teki kaikki voitavansa ääneen ja käytökseen nähden, "että tuotte tänne lapsikullan ja hyvän neiti Prossin. Meidän kunnan neiti Prossimme, Defarge, on englantilainen rouvasihminen, eikä taida ranskaa."

Kysymyksessä oleva rouvasihminen, jonka pinttynyttä vakuutusta, että hän oli parempi kuin mikä ulkomaalainen tahansa ei edes hätä eikä vaarakaan voinut järkyttää, ilmaantui käsivarret ristissä ja sanoi Kostolle, johonka hänen silmänsä ensin kiintyivät englannin kielellä: "Senkin julkea ihminen, kuinka jaksatte!" Myöskin rouva Defargelle omisti hän brittiläisen yskän, muttei kumpanenkaan hänestä paljon piitannut.

"Onko tämä hänen lapsensa?" sanoi rouva Defarge, keskeyttäen työtään ensi kerran, ja osottaen pikku Lucyä sukkapuikollaan kuin olisi se ollut kohtalon sormi.

"On, rouvani", vastasi herra Lorry, "tämä on vankiraukkamme lemmikki ja ainoa lapsi."

Varjo, joka seurasi rouva Defargea ja hänen seuraansa, tuntui niin uhkaavana ja pimeänä lankeavan lapsen yli että äiti vaistomaisesti polvistui hänen viereensä laattialle ja painoi hänet rintaansa vasten.

"Jo piisaa, mieheni", sanoi rouva Defarge. "Olen nähnyt heidät. Menkäämme."

Mutta tässä hillityssä puhetavassa oli siksi paljon uhkaa — ei selvästi esiintyvää vaan hämärää ja pidätettyä — että se teki Lucyn levottomaksi, hän laski rukoillen kätensä rouva Defargen hameelle ja sanoi:

"Tahdottehan olla hyvä miesraukkaani kohtaan. Ettehän saata hänelle vahinkoa? Autattehan minua häntä tapaamaan jos voitte?"

"Teidän miehenni ei nyt kuulu minuun", vastasi rouva Defarge, katsellen häneen järkähtämättömällä tyyneydellä. "Teidän isänne tyttären vuoksi minä tulini tänne."

"Olkaa sitten minun tähteni laupias miestäni kohtaan! Lapseni tähden! Hän ristiä kätensä ja pyytää teidän olemaan laupias! Me pelkäämme enemmän teitä kuin noita toisia."

Rouva Defarge ymmärsi tämän kohteliaisuudeksi ja katsoi mieheensä. Defarge, joka levottomasti oli pureskellut peukalonsa kynttä häneen katsellen, kävi ankaramman näköiseksi.

"Mitä miehenne sanoo tuossa pienessä kirjeessä?" kysyi rouva Defarge, tukeasti hymyillen. "Vaikutusvaltaa? Hän puhuu jotain vaikutusvallasta?"

"Että isälläni on suuri vaikutusvalta ympäristöönsä", sanoi Lucy kiireesti, ottaen paperin povestaan mutta hänen levottomat silmänsä kiintyivät kysyjään, eikä kirjeeseen.

"Silloin se varmaankin hänet vapauttaa!" sanoi rouva Defarge. "Ja vapauttakoon vaan."

"Vaimona ja äitinä", puhkesi Lucy hartaasti sanomaan, "vannotan minä teitä säälimään minua, ja rukoilen ettette käyttäisi valtaanne viatonta miestäni vastaan vaan hänen hyväkseen. Oi sisar, ajatelkaa minua. Vaimona ja äitinä minä rukoilen!"

Rouva Defarge silmäili rukoilevaa yhtä kylmästi kuin taannoin ja sanoi kääntyen ystävänsä Koston puoleen:

"Onko niihin vaimoihin ja äiteihin, joita me olemme tottuneet näkemään, ollessamme tämän lapsen iässä ja nuoremmatkin, pantu mitään huomiota? Emmekö kylläksi usein ole nähneet heidän miehiään ja isiään heitettävän vankilaan ja erotettavan heistä. Koko ikämme olemme nähneet sisariemme kärsivän, heidän ja lapsiensa, köyhyyttä, alastomuutta, nälkää, janoa, sairautta, kurjuutta, sortoa ja kaikennäköistä kurjuutta?"

"Emme ole muuta nähneet", vastasi Kosto.

"Olemme kärsineet sitä kauvan", sanoi rouva Defarge kääntäen silmänsä jälleen Lucyn puoleen. "Tuomitkaa itse, onko luultavaa, että yhden vaimon ja äidin levottomuus vaikuttaa meihin paljon nyt?"

Hän ryhtyi kutimeensa ja meni ulos. Kosto seurasi häntä. Defarge meni viimeiseksi, sulki oven.

"Rohkeutta, rakas Lucy", sanoi herra Lorry, nostaen hänet pystyyn. "Rohkeutta, rohkeutta! Tähän asti on kaikki käynyt meille hyvin — paljon, paljon paremmin kuin viime aikoina monelle ihmisparalle. Piristykää ja olkaa kiitollinen."

"En tahdo olla kiittämätön, mutta tämä kamala nainen tuntuu heittävän varjon yli kaikkien toiveitten."

"Kas niin, kas niin!" sanoi herra Lorry, "mikä alakuloisuus nyt on hiipinyt pieneen uljaaseen sydämeenne? Varjo! Mutta sillä ei ole ruumista, Lucy."

Mutta Defargen pariskunnan varjo pimensi häntä kaikesta huolimatta, ja hänen sielunsa sisimmässä se häntä suuresti vaivasi.

NELJÄS LUKU.

Tyven myrskyssä.

Tohtori Manette ei palannut ennenkuin neljännen päivän aamuna. Tämän kamalan ajan tapahtumia salattiin niin paljon kuin mahdollista Lucyttä. Vasta monta aikaa jälestäpäin kun hän oli kaukana Ranskasta, sai hän tietää että tuhat yksisataa turvatonta vankia kumpaakin sukupuolta ja kaikenikäisiä oli joutunut roistoväen uhriksi, että neljä päivää ja neljä yötä oli tämän ilkityön pimentämää ja että ilma hänen ympärillään oli verilöylyn saastuttamaa. Hän tiesi vain, että hyökkäys oli tehty vankiloita vastaan, että kaikki valtiolliset vangit olivat olleet vaarassa ja että kansanjoukko oli laahannut muutamia ulos ja murhannut ne.

Herra Lorrylle tohtori kertoi vaitiolon lupauksella, että kansanjoukko oli kulettanut hänet la Forcen vankilaan läpi veristen näytelmäin. Että hän vankilassa oli tavannut itsensävalinneen tuomioistuimen, jonka eteen vangit yksitellen tuotiin ja joka ne nopeasti määräsi joko telotettaviksi, vapaiksi tai (joskus) vietäviksi takasin koppiin. Että hän vietiin tämän tuomioistuimen eteen, ja ilmotti sille nimensä ja

ammattinsa ja sanoi istuneensa kahdeksantoista vuotta vangittuna Bastiljissa tutkinnotta ja tuomiotta, että yksi tuomioistuimen jäsenistä oli noussut vahvistamaan hänen puheensa todeksi ja että se oli Defarge.

Että hän sen jälkeen oli pöydällä olevista luetteloista saanut varmuutta siitä, että hänen vävynsä oli elävien vankien joukossa ja että hän oli pyytänyt kiihkeästi tuomioistuimelta — jonka jäsenet olivat toiset nukuksissa, toiset valveilla, toiset murhattujen veressä, toiset puhtaita, toiset selviä, toiset ei — hänen elämätään ja vapauttaan. Että ensimmäisten innostuneitten riemuhuutojen aikana, joilla häntä tervehdittiin kumotun hallituksen etevänä uhrina, suostuttiin kutsumaan Charles Darnay laittoman tuomioistuimen eteen kuulusteltavaksi. Että hän oli jo melkein saamaisillaan vapauden, kun hänelle edullinen mieliala sai odottamattoman käänteeseen (tohtorille käsittämättömästä syystä) joka antoi aihetta salaiseen neuvotteluun. Että puheenjohtaja sitten oli ilmottanut tohtori Manettelle että vangin yhä oli jääminen vankeuteen mutta että tohtorin tähden häntä suojellaan kaikelta väkivallalta. Että vanki heti sen jälkeen annetun merkin jälkeen vietiin takasin vankilan sisimpään, mutta että tohtori silloin niin hartaasti pyysi saada jäädä sinne tullakseen vakuutetuksi ettei hänen vävyään ilkeydestä tai erehdyksestä jätettäisi kansanjoukoille, joiden murhanhaluinen rääkynä portin ulkopuolella usein oli hämmäntänyt neuvotteluja, että tähän oli myönnetty ja hän oli jäänyt tähän verisaunaan kunnes vaara oli ohi.

Näkyjä, joita hänen oli täytynyt siellä nähdä, ottamatta lukuun lyhyitä ruoka- ja lepoaikoja, ei hänen käynyt kertominen. Pelastuneitten vankien hurja ilo oli häntä tuskin enemmän hämmästyttänyt kuin mieleton julmuus niitä kohtaan, joita raastettiin kappaleiksi. Siellä oli muuan vanki, sanoi hän, joka oli vapautettu ja tuotu ulos kadulle, vaan jonka yksi noista hurjastelijoista erehdyksestä oli keihäällä lävistänyt, juuri kun hän tuli ulos. Tohtori oli pyynnöstä mennyt samasta portista hänen luokseen sitoakseen hänen haavansa, ja tavannut hänet erään samaritaaniseurueen hoidossa, joka istui omien uhriensa ruumiitten päällä.

Kokonaan ilman johdonmukaisuutta, mikä oli yhtä kuulumatonta kuin kaikki tämän yön kauhistuttavat näyt, olivat he auttaneet lääkäriä ja hoitaneet haavoitettua mitä hellimmällä huolella — tehneet parit hänelle ja kantaneet hänet varovasti pois sieltä — sitten taas ottaneet aseensa ja törmänneet niin kamaliin veritöihin, että tohtori oli peittänyt silmänsä käsillään ja pyörtynyt.

Tätä kuunnellessaan ja katsellessaan jo seitsemälläkymmenellä olevaa ystäväänsä heräsi herra Lorryssa pelko siitä, että nuo kauheat kokemukset herättäisivät uuteen eloon tuon vanhan vaaran. Mutta hän ei ollut koskaan nähnyt ystäväänsä sen kaltaisena kuin hän nyt oli, hän ei ollut koskaan tiennyt, että hänessä löytyi sitä lujutta, jota hän nyt osotti. Ensi kertaa tunsivat tohtori nyt, että hänen kärsimyksensä olivat antaneet hänelle voimaa ja valtaa. Ensi kertaa tunsivat hän, että hän tässä hivuttavassa tulella vähitellen oli takonut sen raudan, joka saattoi murtaa vankilan oven hänen vävyllään ja vapauttaa hänet. "Kaikki tähtäsi hyvään loppuun, ystäväni, se ei ollut yksinomaan hävitystä ja turmiota. Niinkuin rakastettu lapseni auttoi minua löytämään itseni jälleen, olen minä nyt auttava häntä saamaan takasin kalleimman osan itsestään, Jumalan avulla olen minä sen tekevä!" Niin puhui tohtori Manette. Ja kun Jarvis Lorry näki nuo hehkuvat silmät, päättäväiset kasvot, rauhallisen, voimakkaan katseen ja ryhdin sillä miehellä, jonka elämä oli hänestä monta vuotta tuntunut seisovan hiljaa kuin kello, ja sitten taas pantu käymään uudella voimalla, silloin uskoi hän häneen. Suuremmatkin vaikeudet kuin mitä tohtorilla nyt oli voitettavana, olisivat väistyneet hänen sitkeän tarmonsä tieltä. Pysyen lääkärin ammatissa, jonka tehtävä koski kaikkia ihmisluokkia, vankeja ja vapaita, rikkaita ja köyhiä, pahoja sekä hyviä, käytti hän mieskohtaista vaikutustaan niin viisaasti, että hän pian tuli ylilääkäriksi kolmeen vankilaan, niitten joukossa La Forceen. Hän saattoi nyt vakuuttaa Lucylle, ettei hänen miehensä enää ollut teljetty yksinäisyyteen, vaan että hän sai yhtyä muitten vankien seuraan; hän näki hänen miestänsä joka viikko ja toi helliä terveisiä hänelle hänen miehensä omilta huulilta; joskus lähetti Darnay Lucylle kirjeen, (ei kuitenkaan koskaan tohtorin välityksellä) mutta Lucy ei saanut kirjoittaa hänelle, sillä niihin moniin järjettömiin epäluuloihin, jotka koskivat salaliittoja vankiloissa, kuului myös se järjettömin, niihin emigrantteihin kohdistuva epäluulo, joitten tiedettiin saavuttaneen ystäviä ja pysyviä suhteita ulkomailla.

Tämä tohtorin uusi elämä oli epäilemättä huolia tuottava, mutta teräväjärkinen herra Lorry näki, että siitä kasvoi pystyssä pitävää ylpeyttä. Tässä ylpeydessä ei ollut mitään rumaa, se oli luonnollinen ja arvokas, mutta hän tarkkasi sitä erityisenä omituisuutena. Tohtori tiesi, että hänen tyttärensä ja ystäväänsä tähän asti aina olivat yhdistäneet hänen vankila-aikansa kärsimyksiin, kieltämyksiin ja heikkouteen. Nyt, kun tämä oli muuttunut ja hän itse oli näitten vanhojen koettelemusten kautta näyttänyt saavuttaneen voimia, joista he molemmat toivoivat Charlesin lopullista pelastusta ja vapautusta, innostui hän niin tästä muutoksesta, että asettui johtavaksi henkilöksi ja vaati että he heikompiina luottaisivat ja turvaisivat häneen, vahvempaan. Entinen suhde Lucyn ja hänen välillään oli muuttunut, niinkuin vain hartain kiitollisuus ja hellyys taisi sen muuttaa, sillä tohtorin ylpeys oli vain siinä että hän tiesi palvelevansa Lucyä, joka oli niin paljon tehnyt hänen puolestaan. "Omituista nähdä", mielti tuo rakastettava ja ovela herra Lorry, "mutta perin luonnollista ja oikein, ota sinä vaan johto,

rakas ystäväni ja pidä se, se ei saattaisi olla paremmissa käsissä."

Mutta vaikka tohtori yhä koetti eikä koskaan herennyt koettamasta hankkia Charles Darnaylle vapautta tai ainakin pääsyä tuomioistuimen eteen, oli ajan virta hänelle liian vuolas ja vahva. Uusi ajanlasku alkoi, kuningas tutkittiin, tuomittiin ja mestattiin; vapauden, yhdenvertaisuuden, veljeyden tai kuoleman tasavalta julisti voittavansa tai kuolevansa, vaikkakin koko aseellinen maailma nousisi sitä vastaan; musta lippu liehui yötä päivää Notre-Damen suurissa torneissa. Kolmesataa tuhatta miestä, joita kehoitettiin nousemaan maan tyranneja vastaan, nousi kaikilta eri haaroilta Ranskassa, ikäänkuin olisi lohikäärmeen hampaita täysin kourin kylvetty ja ikäänkuin ne olisivat kantaneet yhtä runsasta satoa kukkuloilla ja tasangoilla, kallioilla, somerikossa ja mullassa, etelän kirkkaan taivaan alla ja sumeassa pohjolassa, kedoilla ja metsissä, viinitarhoissa ja öljypuunmetsiköissä, ruohokentillä ja sänkipelloilla, leveitten virtojen hedelmällisillä rannoilla ja merenrannikon hiekassa. Mitä olisivat yksityisen ihmisen huolet ja ponnistukset mahtaneet vedenpaisumista vastaan vapauden ensimmäisenä vuonna — vedenpaisumista, joka kohosi alhaalta päin, eikä kohissut ylhäältä, ja jonka aikana taivaan ikkunat olivat kiinni eivätkä auki.

Siinä ei ollut pysähdystä, ei sääliä, ei rauhaa, ei minkään armeliaan levon väliaikaa, ei ajanlaskua. Vaikka päivät ja yöt kiersivät yhtä säännöllisesti kuin ajan nuoruudessa, jolloin ehtoosta ja aamusta tuli ensimmäinen päivä, ei mitään muuta ajanlaskua löytynyt. Raivoavassa kuumeessaan ei kansa kyennyt siitä enää lukua pitämään. Väliin keskeytti pyöveli luonnottoman hiljaisuuden mihin koko kaupunki oli vajonnut, näyttämällä väkijoukolla kuninkaan pään — väliin, miltei samassa henkäyksessä, hänen ihanan puolisonsa pään, joka kahdeksan pitkää kuukautta vankeutta ja kurjuutta kärsittyään, oli harmaantunut.

Mutta ristiriitaisuuden lain mukaan, joka vallitsee kaikissa tänlaatusissa tapauksissa, oli aika kumminkin pitkä, kiitäessään eteenpäin niin joutuisasti. Yksi vallankumoustuomioistuin pääkaupungissa ja neljäkymmentä tai viisikymmentätuhatta vallankumousskomiteaa koko maassa; epäluulonalaisia koskeva laki, joka poisti kaiken turvallisuuden vapauteen ja henkeen nähden, luovuttaen hyviä ja viattomia ihmisiä huonojen ja rikoksellisten mielivallalle; vankilat täpösten täynnä ihmisiä, jotka eivät olleet mitään pahaa tehneet, eivätkä päässeet kuulusteltaviksi; kaikki tämä näytti jo olevan pysyväistä ja tavalliseen järjestykseen kuuluvaa ja tuntui jo ikivanhalta tavalta vaikkei ollut montakaan viikkoa vanha. Ennen kaikkea, tuli muuan kamala olento niin tutuksi, kuin olisi se maailman luomisesta alkaen ollut siinä kaikkein silmällävänä — terävähampainen nainen, jonka nimenä oli guillotiini.

Se oli yleisenä leikinlaskun esineenä. Se oli paras keino päänkivistykselle, se esti varmasti hiuksien harmaantumisesta, se antoi hipiälle erityisen hienouden, se oli tarkka kansallinen partaveitsi. Guillotiini oli ihmiskunnan uudestasytymisen vertauskuva. Se asetti ristin varjoon. Sen kuvia kannettiin rinnoilla, joista ristit riistettiin pois ja moni joka kielsi ristin, kumarsi syvään sille ja uskoi sen voimaan.

Se katkasi niin monta päätä, että se ynnä sen tahraama maa, olivat ruosteen punasia. Se irrotettiin palasiksi kuin nuoren pirun leikkikalua ja pantiin taas kokoon kun niin tarvittiin. Se saattoi kaunopuheiset vaikenemaan, musersi mahtavan, pyyhki pois kauniin ja hyvän maan pinnalta. Yhtenä ainoana aamuna kaappasi se pään kahdeltakolmatta ystävältä, jotka nauttivat suurta yleistä kunnioitusta, yhdeltäkolmatta elossa olevalta ja yhdeltä kuolleelta yhtä monessa minuutissa. Sitä hoitava ylipyöveli oli perinyt nimensä vanhan testamentin vahvalta Simsonilta, mutta tällä aseella varustettuna oli hän kaimaansa väkevämpi ja sokeampi ja nosti joka päivä Jumalan oman temppelein portit sijoiltaan.

Näitten kauhujen ja niihin kuuluvain sikiöitten keskellä kulki tohtori pää pystyssä, luottaen voimaansa ja varovaisesti pysytellen päämaalissaan, epäilemättä milloinkaan ettei hän viimein pelastaisi Lucyn miestä. Mutta ajan virta kiisi eteenpäin vahvana ja syvänä ja kuletti ajan mukanaan hurjaa vauhtia, Charles oli istunut vankeudessa vuoden ja kolme kuukautta, tohtorin yhä näin kulkiessa kestävästi ja luottavaisena. Niin julmaksi ja mielettömäksi oli vallankumous kehittynyt tämän joulukuun aikana, että virroissa etelä-Ranskassa vilisi ihmisten ruumiita, joita oli yöllä väkisin upotettu ja että vankeja ammuttiin joukottain eteläisen talviauringon paistaessa. Mutta vielä kulki tohtori kauhun valtakunnassa pää pystyssä. Ei kukaan ollut siihen aikaan paremmin tunnettu Pariisissa kuin hän, ei kukaan ollut omituisemmassa asemassa kuin hän. Hiljaisena, ihmisystävällisenä, tuiki tarpeellisenä sairaaloissa ja vankiloissa, harjottaen taitoaan sekä murhaajain että uhrien kesken eli hän omaa elämänsä. Bastiljin entisenä monivuotisena vankina ja omituisen ulkomuotonsa vuoksi erosi hän kaikista toisista miehistä. Häntä epäiltiin yhtä vähän kuin jos hän tosiaankin olisi palautettu elämään kahdeksantoista vuotta sitten tai kuin olisi hän henki, joka liikkui kuolevaisten keskellä.

VIIDES LUKU.

Puunsahaaja.

Vuosi ja kolme kuukautta. Koko tämän ajan kuluessa ei Lucy koskaan hetkeäkään ollut varma siitä, ettei guillotiini seuraavana aamuna katkaisisi kaulaa hänen mieheltään. Joka päivä rämisi nyt kuolemaantuomituilla lastattuja vankirattaita raskaasti pitkin kivisiä katuja. Suloiset tytöt, ihanat naiset, mustatukkaiset, ruskeatukkaiset ja harmaapäiset, nuorukaiset, vankat miehet ja vanhukset, jalosukuiset ja alhaiset, kaikki olivat he punasta viiniä guillotiinille, kaikki vietiin saastaisten vankilain pimeistä kellareista päivänvaloon ja kuletettiin hänen luokseen katuja pitkin sammuttamaan hänen näännyttävää janoaan. Vapaus, yhdenvertaisuus, veljeys tai kuolema, viimeainittu helpoin antaa, oi guillotiini!

Jos hänen odottamaton onnettomuutensa ja ajan pyörä olisivat lamauttaneet tohtorin tyttären niin, että hän tylsässä epätoivossa olisi odottanut asian päättymistä, olisi hänen käynyt kuten niin monen muun. Mutta siitä hetkestä alkaen jolloin hän oli painanut nuorelle povelleen tuon valkosen pään Saint-Antoinein ullakkokamarissa, oli hän ollut uskollinen velvollisuuksilleen. Hän oli vieläkin uskollisempi koettelemusten aikana, kuten kaikki hiljaisesti uskolliset ja hyvät aina ovat.

Heti heidän muutettuaan uuteen asuntoonsa ja isän oikein perehdyttyä uusiin toimiinsa järjesti hän pienen talouden yhtä sievästi kuin jos hänen miehensä olisi ollut kotosalla. Kaikella oli määrätty paikkansa ja aikansa. Pikku Lucyä opetti hän yhtä säännöllisesti kuin olisivat kaikki olleet yhdessä englantilaisessa kodissaan. Pikku temput, joilla hän houkutteli itseään uskomaan, että he pian pääsisivät yhtymään — pienet valmistukset hänen miehensä pikaista palausta varten, hänen tuolinsa varaaminen ja hänen kirjojensa järjesteleminen — nämät ja juhlallinen iltarukous erään erityisesti rakkaan vangin puolesta monien muiden onnettomien sielujen joukossa, jotka elivät vankeudessa ja kuolon varjossa — olivat melkein ainoa huojennus hänen raskaalle mielelleen.

Ulkomuodoltaan ei hän paljon muuttunut. Yksinkertaiset surupuvun kaltaiset hameet, joita hän ja hänen tyttärensä käyttivät, olivat yhtä sievät ja somat kuin onnellisten päivien vaaleammat puvut. Hän kalpeni, ja vanha, jännitetty ilme hänen otsallaan kävi pysyväiseksi, eikä enää ollut tilapäinen; muuten oli hän yhä soma ja viehättävä. Väliin iltasilla isäänsä suudella, puhkesi hän kyyneliin, joita hän oli koko päivän hillinnyt. Ja silloin sanoi hän isänsä olevan hänen ainoan lohdutuksensa taivaan alla. Tohtori vastasi aina päättävästi: "hänelle ei voi mitään tapahtua minun tietämättä, ja minä tiedän että voin hänet pelastaa, Lucy".

Elettyään muutaman viikon tätä uutta elämätään, sanoi tohtori eräänä iltana kotiin tullessaan:

"Rakkaani, vankilassa on korkealla ikkuna, jonka ääreen Charles väliin pääsee kello kolmen aikana iltapäivällä. Kun hän pääsee sen luo — mikä riippuu monesta asianhaarasta — luulee hän saattavansa nähdä sinut kadulla, jos sinä seisot määrätyllä paikalla, jonka sinulle näytän. Mutta, sinä lapsiraukkani, et saata nähdä häntä, ja vaikka saattaisitkin, olisi perin vaarallista sinun tehdä minkäänlaisia merkkejä."

"Oi! näytä minulle se paikka isäni ja minä menen sinne joka päivä."

Siitä hetkestä alkaen odotti hän siellä joka säällä kaksi tuntia. Kellon lyödessä kaksi oli hän siellä ja kello neljä kääntyi hän kärsivällisenä kotia. Kun ilma ei ollut liian kostea eikä kylmä hänen lapselleen, menivät he yhdessä, muuten oli hän yksin. Mutta hän ei laiminlyönyt päivääkään.

Siinä odotti hän ahtaan, mutkaisen kadun pimeällä ja likaisella nurkalla. Puunsahaajan vaja oli ainoa rakennus siinä päässä, muuten kulki katua pitkin vain muuri. Kolmantena päivänä Lucyn siellä seistessä, puunsahaaja huomasi hänet.

"Hyvää päivää, kansalainen!"

"Hyvää päivää, kansalainen!"

Tämä puhuttelutapa oli nyt säädetty käytäntöön käskykirjassa. Innokkaimmat isänmaanystävät olivat noudattaneet sitä vapaaehtoisesti jo jonkun aikaa, mutta nyt se oli lakina kaikille.

"Taasko olette täällä, kansalainen?"

"Niinkuin näette, kansalainen!"

Puunsahaaja, joka oli pieni, vilkasliikkeinen mies (hän oli ennen ollut tientekijä) heitti silmäyksen

vankilaan, osotti sormellaan sitä ja levitti sitten kaikki kymmenen sormea kasvojensa eteen, kuvatakseen rautaristikoita ja tirkisteli leikillisesti niitten lomitse.

"Mutta se ei kuulu minuun", sanoi hän. Ja hän jatkoi sahaamistaan.

Seuraavana päivänä hän odotti Lucyä ja puhutteli häntä heti, kun hän näyttäytyi.

"Mitä? Taaskin täällä, kansalainen?"

"Niin olen kansalainen."

"Kah, ja lapsi mukana. Onhan tämä äitisi, pikku kansalainen?"

"Sanonko on, äiti?" kuiskasi pikku Lucy, painuen lähemmäksi äitiänsä.

"Sano, kultani."

"On, kansalainen."

"Vai niin. Mutta eihän se minuun kuulu. Työni vain minuun kuuluu. Työni vain kuuluu minuun. Tässä on minun sahani. Minä sanon sitä pikku guillotiiniksi. La, la, laa, la, la, laa. Ja samassa katkeaa pää!"

Puu putosi hänen puhuessaan ja hän heitti sen koriin.

"Minä sanon itseäni puuguillotiinin Simsoniksi. Kas, tässä taas! Laa, laa, laa, laa, laa, laa, ja nyt katkeaa naisen pää. Nyt tulee lapsi. Tik, tak, tik, tak. Ja poikki on pikkunen pää. Koko perekunta."

Lucyä värisytti hänen heittäessään kaksi puuta lisää koriin. Mutta oli mahdotonta käydä huomaamatta sillä kadulla puunsahaajan tehdessä työtä. Saavuttaakseen hänen suosiotaan, puheli Lucy aina ensin hänen kanssaan ja antoi usein hänelle juomarahoja, joita hän kernaasti otti vastaan.

Hän oli utelias vintiö, ja väliin kun Lucy oli hänet tykkönään unhottanut katsellessaan ylös vankilan kattoon ja rautaristikkoihin ja kohottaessaan sydämensä miehensä puoleen, huomasi hän ajatuksistaan herätessään, että puunsahaaja, polvi pukillaan, katseli häntä työn levätessä. "Eipä tuo minuun kuulu!" sanoi hän sitten tavallisesti, ja ryhtyi reippaasti sahaamaan.

Olipa sää minkäläinen tahansa, pyryssä ja pakkasessa, kevään tuimissa tuulissa, kesän paahtavassa päivänpaisteessa, syksyn myrskyissä ja taas talven pyryssä ja pakkasessa vietti Lucy kaksi tuntia päivittäin tällä paikalla ja jättäessään sen suuteli hän aina vankilan muuria. Hänen miehensä näki hänet (niin kuuli hän isältään) kerran viidestä tai kuudesta kerrasta, ehkä kaksi tai kolme kertaa perätysten, ehkäpä ei viikkoon, eikä kahteen. Siinä kyllin, että Charles näki ja taisi nähdä hänet, kun olot sen myönsivät, ja tätä mahdollisuutta hän olisi saattanut odottaa kaiken päivää, seitsemän päivää viikossa.

Näissä puuhissa kului aika joulukuuhun ja hänen isänsä kulki yhä pää pystyssä kauhun valtakunnassa. Eräänä iltapäivänä, kun lunta tuli hienosti, saapui Lucy tavalliseen kulmaansa. Tämä päivä oli jokin hurja riemu- ja juhlapäivä. Hän oli matkallaan tänne nähnyt, että talot olivat koristetut pikku keihäillä, joihin oli pistetty punanen lakki, sekä kolmivärisillä nauhoilla ja tuolla alituisella kirjoituksella: (kolmiväriset kirjaimet olivat eniten suosiossa) "ainoa ja jakamaton tasavalta. Vapaus, yhdenvertaisuus, veljeys tai kuolema!"

Puunsahaajan kurja vaha oli niin pieni, että koko sen etusivulla tuskin oli tilaa tälle kirjoitukselle. Hän oli kuitenkin hommannut jonkun töhertämään sen sinne ja kuolema oli puserrettu siihen suurella vaivalla. Katonharjalle oli hän kuten kunnan kansalainen ainakin kiinnittänyt keihään ja lakin ja erääseen ikkunaan oli hän asettanut sahaansa kirjoituksella: "pikku, pyhä guillotiini" — sillä suuren terävähampaisen naisen oli kansa nyt julistanut pyhimykseksi. Hänen vajuksensa oli suljettu, eikä hän ollut näkyvissä. Lucylle oli hänen poissaolonsa huojennus, sillä nyt sai hän olla yksin.

Mutta puunsahaaja ei ollut kaukana, sillä nyt kuuli Lucy hälinän ja huutojen lähestymistä ja hän säikähti. Kotvasen kuluttua virtaili ihmisjoukko vankilanmuurin nurkan takaa ja niitten joukossa puunsahaaja käsitysten Koston kanssa. Niitä oli ainakin viisisataa henkeä ja he tanssivat kuin olisi heitä ollut siinä viisituhatta perkelettä. Muuta musiikkia ei ollut kuin heidän laulunsa. He tanssivat kansallisen vallankumouslaulun hurjassa tahdissa, kuului kuin olisivat he kalistaneet hampaita yksinäisesti. Miehet ja naiset tanssivat yhdessä, naiset tanssivat yhdessä, miehet yhdessä, sen mukaan kuin yhteen sattui. Ensimmäinen nähtiin vain sekasotku karkeita, punasia lakkeja ja karkeita villariepuja mutta kun he täyttivät paikan ja pysähtyivät alkaen tanssia Lucyn ympärillä, erottui yksi ja toinen hurjassa pyörteessä hyppivä olento. He lähestyivät, taantuivat, löivät toistensa käsiä, tarttuivat toisiaan päähän, pyörähtivät ympäri, tarttuivat toisiinsa ja pyörivät taas ympäri parittain kunnes moni putosi maahan. Näitten ollessa pitkällään, muodostivat toiset ketjun käsistä ja pyörivät ympäri yhdessä. Sitten särkyi piiri ja pikku renkaissa kaksin ja nelisin pyörivät he pyörimistään kunnes kaikki seisahtuivat

yhtähaavaa, alkoivat uudestaan, tarttuivat kiinni toisiinsa, löivät ja raastoivat. Sitten kääntyivät kesken pyörimistään ja ohjasivat hurjan tanssinsa toiseen suuntaan. Äkkiä pysähtyivät he jälleen, löivät tahtia uudestaan, asettuivat riveihin poikki koko tien ja päät alaspäin kumartuneina ja käsivarret ojona ilmassa ryntäsivät he rääkyen matkoihinsa. Ei mikään taistelu olisi saattanut olla puoliakaan niin hirvittävä kuin tämä tanssi. Se oli niin selvästi turmeltunut leikki — ennen viaton mutta nyt muuttunut pirulliseksi — terveellinen ajanvietto, jota nyt käytettiin veren kiihoittamiseksi, villitsemään mieliä ja paaduttamaan sydäntä. Se sulo mikä saattoi näyttäytyä tässä tanssissa teki sen vielä inhottavammaksi, sillä se osotti kuinka vääristettyä ja pilaantunutta kaikki luonnostaankin hyvä oli. Neitsyeellinen povi, joka tässä paljastui, somat miltei lapselliset kasvot, jotka rumasti vääntyivät, hento jalka, joka polki tätä veri- ja likälätäkköä, kuvasivat aikaa, joka oli joutunut pois tolaltaan.

Tämä tanssi oli Carmagnole. Raivoisan joukkion hypellessä ohi, ja Lucyn kauhistuneena seistessä puunsahaajan ovella, putosi utuinen lumi yhä verkkaan ja lepäsi maassa yhtä valkosena ja pehmeänä kuin ei mitään olisikaan siellä temmeltänyt.

"Oi isäni!" sanoi Lucy, sillä tohtori seisoi hänen edessään, kun hän kohotti silmänsä, jotka hän hetkisen oli peittänyt kädellään, "mikä julma, inhottava näky."

"Tiedän lapseni, tiedän. Olen nähnyt sen monta kertaa. Älä peljästy. Ei kukaan heistä ole tekevä sinulle mitään pahaa."

"En pelkää omasta puolestani, isäni. Mutta kun ajattelen miestäni ja näiden ihmisten mielivaltaa —".

"Pian on hän turvassa heidän mielivallaltaan. Minä jätin hänet juuri kun hän oli kapuamaisillaan ikkunalle, ja tulin sinulle kertomaan sen. Ei kukaan täällä näe sinua, sinä saatat heittää lentomuiskun tuota korkeinta ulkonevaa kattoa kohti."

"Niin teen isäni ja minä lähetän hänelle samassa sieluni."

"Sinä et saattane nähdä häntä, rakas lapseni?"

"En isäni", sanoi Lucy kaihomielellä ja suuteli itkien hänen kättään, "en."

Askeleita lumessa. Rouva Defarge. "Tervehdin teitä, kansalainen", sanoi tohtori. "Tervehdin teitä, kansalainen." Tämä sanottiin ohimennen. Ei mitään muuta. Rouva Defarge katoaa kuin varjo valkosella tiellä.

"Anna minulle käsivartesi, kultaseni. Lähde täältä ilosen ja uljaan näköisenä hänen tähtensä. Kas niin, se oli hyvin tehty", he olivat jättäneet kulman, "sitä et tehnyt turhaan. Charles kutsutaan huomenna tuomioistuimen eteen."

"Huomenna!"

"Aika on täparällä. Olen kyllä valmistunut, mutta on ryhdyttävä varovaisuuskeinoihin, joita ei voitu käyttää ennenkuin hän todellakin kutsuttaisiin kuulusteltavaksi. Hän ei ole vielä saanut kutsumusta, mutta tiedän että hän saa sen huomiseksi, ja että hän muutetaan Conciergeriaan. Olen saanut ilmoituksen ajoissa. Ethän pelkää?"

Lucy taisi tuskin vastata: "luotan sinuun".

"Luota minuun sokeasti. Levottomuutesi on pian lopussa, lemmittyäni, sinä saat hänet jälleen muutamien tuntien kuluttua. Olen pitänyt huolen kaikenlaisista varokeinoista häneen nähden. Minun täytyy tavata Lorrya."

Hän pysähtyi. Kuului kumeeaa pyörien räminää. Molemmat tiesivät liian hyvin mitä se merkitsi. Yksi. Kaksi. Kolme. Kolmet vankikärret, jotka kulettivat eteenpäin kamalaa kuormaansa pehmeällä lumella.

"Minun täytyy tavata Lorrya", kertoi tohtori, suunnaten askeleensa toisaalle.

Kunnon, vanha herra hoiti yhä luottamustointaan, hän ei koskaan ollut sitä jättänyt. Häneltä ja hänen kirjoiltaan kysyttiin usein neuvoa omaisuuteen nähden, jota oli otettu takavarikkoon tai tehty kansallisomaisuudeksi. Hän pelasti minkä taisi omistajille. Ei löytynyt elävää sielua, joka paremmin olisi tainnut suojella Tellsonin pankin säästöjä ja joka paremmin taisi vaieta.

Synkän punanen ja keltanen taivas ja Seinestä kohoova usva ilmotti pimeyden lähenemistä. Oli melkein pimeä heidän tullessaan pankkiin. Monseigneurin upea asumus oli vallan hävitetty ja hyljätty. Sora- ja tuhkaläjän päälle pihalla oli pystytetty kirjoitus: "Kansallisomaisuus. Ainoa ja jakamaton tasavalta. Vapaus, yhdenvertaisuus, veljeys tai kuolema!"

Kukapa mahtoi olla herra Lorryn luona — ken oli tuon tuolilla olevan matkatakkin omistaja — jota ei

kukaan saisi nähdä? Kuka oli se vastatullut, jonka luota hän tuli kiihkeänä ja hämmästyneenä sulkeakseen lemmittyään syliinsä. Kenelle toisti hän Lucyn änkyttävät sanat, kohottaessaan äänensä ja kääntäessään päänsä huoneen ovea kohti josta hän tuli: "Muutettu Conciergeriaan ja kutsuttu huomenna oikeuden eteen?"

KUODES LUKU.

Riemu.

Tuo pelottava tuomioistuin, johon kuului viisi tuomaria, yleinen syyttäjä ja järkähtämätön valamiehistö, piti istuntoa joka päivä. Sen listat lähetettiin ulos joka ilta ja luetettiin vanginvartioilla eri vankiloissa kaikille vangeille. Vanginvartijain tavallisena leikinlaskuna olikin: "Tulkaa ulos sieltä sisältä kuulemaan iltalehteä!"

"Charles Evrémonde, jota Darnayksi sanotaan!"

Näin alkoi vihdoin iltalehti La Poreessa.

Kun joku nimi huudettiin, astui sen nimen kantaja syrjään paikalle, joka oli varattu heitä varten, jotka täten ilmoitettiin olevan tuossa turmiota tietävässä luettelossa. Charles Evrémonde, jota Darnayksi sanotaan, tunsu hyvin tämän tavan; hän oli nähnyt satojen ihmisten menevän pois tätä tietä.

Hänen pöhönaamanen vanginvartiensa, joka lukiessaan käytti silmälasia, katsahti vankeihin nähdäkseen, oliko hän astunut paikalleen, ja luki läpi luettelon tehden joka nimen kohdalla saman tempun. Nimiä oli kaksikymmentäkolme, mutta vastauksia tuli ainoastaan kaksikymmentä, sillä yksi näin luetelluista vangeista oli kuollut vankilassa ja unohtunut, toiset kaksi olivat mestatut ja unohtuneet. Luettelo luettiin holvatussa huoneessa, jossa Darnay oli nähnyt vangit koolla samana iltana, kun hän tuli sinne. Kaikki nämät olivat joutuneet surman suuhun verilöylyn aikana; jok'ainoa, johon hän oli kiintynyt, oli jo saanut surmansa mestauslavalla.

Hän sanoi muutaman kiireisen, ystävällisen sanan jäähyväisiksi, vaan hyvästijättö oli pian ohi. Se oli jokapäiväinen tapaus, ja seura La Forcessa teki valmistuksiaan panttileikkeihinsä ja pieneen konserttiin täksi illaksi. He keräytyivät ristikkoportille ja vuodattivat kyneleitä, mutta kaksikymmentä roolia oli jaettavana ajottuja esityksiä varten, eikä kestänyt kauvan, ennenkuin ovet suljettiin ja yhteiset huoneet ja käytävät olivat jätettävät suurien koirien haltuun, jotka pitivät vahtia yön aikana. Vangit eivät suinkaan olleet tunnottomia ja kylmiä, vaan heidän tapansa olivat olosuhteitten luomat. Niinpä tuo innostus eli jonkinlainen huumaus, joka epäilemättä arveltiin saattaneen eräitä henkilöitä uhottelemaan guillotiinia ja joutumaan sen uhriksi, ei suinkaan ollut pelkkää kerskailua, vaan tarttuvaista hurjuutta hurjasta kiihoittuneesta yleisestä mielialasta. Ruton aikana tuntee moni meistä salaperäistä viehätystä tautiin — kauhistavaa, pian ohimenevää halua kuolla siihen. Ja kaikilla meillä on tuollaisia kummallisuuksia kätkeytyneinä rinnassamme, joitten ilmenemiseen tarvitaan ainoastaan olosuhteitten herättämä voima.

Tie Conciergeriaan oli lyhyt ja pimeä ja yö sen syöpäläisiä kihisevissä kopeissa oli pitkä ja kylmä. Seuraavana päivänä kutsuttiin viisitoista vankia tuomioistuimen eteen, ennenkuin Charles Darnay nimi huudettiin. Kaikki viisitoista tuomittiin kuolemaan ja heidän tutkimisensa kesti vain kaikkiaan puolitoista tuntia. "Charles Evrémonde, jota Darnayksi sanotaan" tuotiin vihdoinkin esille.

Hänen tuomarinsa istuivat lavalla sulkatöyhdyt hatuissa, mutta muuten oli karkea, punanen myssy kolmivärisine kokardineen yleisenä päähineenä. Kun hän katseli valamiehistöä ja meluavaa kuulijakuntaa, olisi hän saattanut luulla, että maailman järjestys oli ylösalasin, ja että konnia oli asetettu kuulustamaan kunniallisia ihmisiä. Kaupungin raakamaisin, julmin ja huonoin roistoväki oli tämän näytelmän johtavana henkenä. He tekivät meluavia muistutuksia, hyväksyivät, moittivat, ehkäisivät ja kiirehtivät päätöstä. Enimmät miehet olivat varustetut aseilla jos jonkinlaisilla; naiset kantoivat veitsiä ja tikareita, muutamat söivät ja joivat, katsellessaan toimitusta, toiset kutoivat. Viimemainittujen joukossa oli yksi jolla oli kainalossaan erikoinen kudin, työtä tehdessään. Hän istui eturivissä, miehen vieressä, jota Darnay ei ollut nähnyt sitten kaupunkiin tultuaan, mutta jonka hän heti tunsu Defargeksi. Hän huomasi että nainen, joka näytti olevan Defargen vaimo, kerran tai kahdesti kuiskasi jotain miehensä korvaan. Mutta eniten häntä kummastutti näissä kahdessa se, että vaikka he istuivat niin lähellä häntä kuin suinkin, eivät he koskaan katsahaneet hänen puoleensa. He näyttivät uppiniskaisella itsepäisyydellä odottavan jotain ja he katselivat valamiehistöön, mutta ei muualle.

Puheenjohtajasta alempana istui tohtori Manette tavallisessa, yksinkertaisessa puvussa. Mikäli vanki taisi nähdä, olivat hän ja herra Lorry ainoat läsnäolijat, tuomareita lukuunottamatta, jotka olivat tavallisissa vaatteissaan, eivätkä karkeassa Carmagnolepuvussa.

Charles Evrémondea, jota sanottiin Darnayksi, syytti yleinen syyttäjä emigrantiksi, jonka elämä kuului tasavallalle sen käskykirjan mukaan, joka kuolemanrangaistuksen uhalla kielsi kaikkia emigranteja maahan tulemasta. Se ei merkinnyt mitään että käskykirja oli julkaistu vasta silloin kun hän jo oli palannut Ranskaan. Hän oli heidän vallsaan, ja tässä käskykirja, hän oli otettu kiinni Ranskassa ja hänen päätään kysyttiin.

"Ottakaa hänen päänsä!" huusi kuulijakunta. "Hän on tasavallan vihollinen!"

Puheenjohtaja soitti kellollaan hiljaisuutta, ja kysyi vangilta oliko totta, että hän oli elänyt monta vuotta Englannissa?

Oli kylläkin.

Eikö hän siis ollut emigrantti? Mikä hän sitten oli?

Ei emigrantti, lain hengen ja tarkotuksen mukaan.

Miksikä ei? Puheenjohtaja halusi tietää.

Siksi, että hän oli vapaaehtoisesti luopunut hänelle vastenmielisestä arvonimestä ja asemasta ja oli jättänyt maansa — ennenkuin sana emigrantti nykyisessä, tuomioistuimen käyttämässä merkityksessä oli käytäntöön tullut — elääkseen ennemmin omalla työllään Englannissa kuin sorretun Ranskan kansan niskoilla.

Mitä todistuksia hänellä oli tähän?

Hän mainitsi kaksi todistajaa: Teophile Gabellen, ja Alexandre Manetten.

Mutta hänhän oli mennyt naimisiin Englannissa, huomautti puheenjohtaja.

Niin, mutta ei englantilaisen naisen kanssa.

Ranskan kansalaisenko kanssa?

Niin. Hän oli ranskalaista syntyperää.

Hänen nimensä ja perheensä.

"Lucy Manette, täällä istuvan tohtori Manetten, etevän lääkärin ainoa tytär."

Tämä vastaus näytti edullisesti vaikuttavan kuulijakuntaan. Salissa sateli innokkaita kiitoslauseita tuosta tunnetusta, oivallisesta lääkäristä. Niin oikulliset olivat kansan tunteet, että kyyneleet heti virtasivat samoille verenhimoisille kasvoille, jotka hetkeä ennen olivat murhanhimossa tuijottaneet vankiin.

Charles Darnay oli tätä vaarallista tietään tähän asti kulkenut tohtori Manetten määräyksen mukaan. Sama varovainen neuvonantaja johti jokaista hänen edessään olevaa askelta ja oli valmistanut joka tuuman hänen polullaan.

Puheenjohtaja kysyi miksi hän silloin palasi Ranskaan, eikä ennemmin.

Hän ei ollut palannut ennen vain siitä syystä ettei hänellä ollut mitään mistä elää Ranskassa paitsi sitä omaisuutta, josta hän oli luopunut. Englannissa ansaitsi hän leipänsä opettamalla Ranskan kieltä ja kirjallisuutta. Hän oli palannut erään ranskalaisen kansalaisen hartaasta kirjallisesta pyynnöstä, että hän Ranskaan tulemalla pelastaisi hänen henkensä. Hän teki sen, tahtoi pelastaa tämän kansalaisen hengen, ja todistaa totuutta vaikkakin joutumalla itse vaaran suuhun. Oliko tämä tasavallan silmissä rikoksellista?

Kansanjoukko huusi innostuneena: "ei!" ja puheenjohtaja soitti kellollaan tyyntyyttääkseen sitä. Mutta siitä ei kuulijakunta välittänyt sillä se jatkoi huutoaan, kunnes taukosi vapaaehtoisesti.

Puheenjohtaja kysyi tämän kansalaisen nimeä. Syytetty vastasi että tämä kansalainen oli hänen ensimmäinen todistajansa. Hän mainitsi myöskin puolustavaksi asianhaaraksi tuota puheena ollutta kirjettä, joka häneltä otettiin kaupungin portilla mutta joka epäilemättä oli puheenjohtajan pöydällä olevien paperien joukossa.

Tohtori oli pitänyt huolta siitä, että se siinä oli — oli vakuuttanut hänelle sen siinä olevan — ja asian ollessa tällä asteella otettiin se esiin ja luettiin. Kansalainen Gabelle kutsuttiin sitä vahvistamaan ja hän vahvisti sen. Sanomattomalla hienotunteisuudella ja kohteliaisuudella kansalainen Gabelle puhuessaan viittaili siihen, että hän kiireellisten asioiden tähden, joita tuomioistuimella oli rasitukseen asti tasavallan vihollisten tähden, oli sattunut unohtumaan l'Abbayen vankilaan — niin, olipa pyyhkäisty kokonaan pois tuomioistuimen isänmaallisesta muistosta — kunnes hän kolme päivää takaperin oli kutsuttu kuulusteltavaksi ja vapautettiin, koska valamiehistön selityksen mukaan syytös häntä vastaan oli rauennut, sitten, kun kansalainen Evrémone, jota Darnayksi sanottiin oli vapaaehtoisesti saapunut.

Sen jälkeen kuulusteltiin tohtori Manettea. Hänen suuri kansansuosionsa ja hänen vastauksiensa selvyys tekivät syvän vaikutuksen, mutta kun hän sitten todisti, että syytetty oli hänen ensimmäinen ystävänsä sitten kun hän vapautettiin pitkistä vankeudestaan, että syytetty oleskellessaan Englannissa oli aina ollut uskollinen ja harras hänen tyttärtään ja häntä kohtaan heidän maanpakolaisuudessaan, että hän siellä ei laisinkaan ollut ylimyksellisen hallituksen suosiossa vaan että päinvastoin häntä siellä syytettiin Englannin viholliseksi ja Yhdysvaltojen ystäväksi — hän toi esiin nämät asianhaarat hellävaroin ja totuuden ja vakavuuden suoralla voimalla —, olivat valamiehistö ja kansa samaa mieltä. Kun hän viimein vetosi herran Lorryyn, läsnäolevaan englantilaiseen herraan, joka, kuten hän itsekin oli ollut todistajana englantilaisessa oikeudenkäynnissä ja siis taisi vahvistaa hänen kertomustaan, sanoi valamiehistö kuulleen tarpeeksi ja että he olivat valmiit äänestämään, jos puheenjohtaja näki hyväksi vastaanottaa heidän äänensä.

Jokaista ääntä (valamiehet äänestivät ääneen ja yksi kerrallaan) vastaanotti kansa hyväksymishuudoilla. Kaikki äänet olivat vangin eduksi ja puheenjohtaja julisti hänet vapaaksi.

Ja nyt alkoi yksi niitä eriskummallisia kohtauksia, joilla kansa väliin osotti häilyväisyyttään tai mieleen juolahtanutta jalomielisyyttä ja armeliaisuutta, jonkinlaiseksi vastapainoksi rajulle julmuudelleen. Ei kukaan voi ratkaista, mikä näistä kolmesta vaikuttimesta aiheutti nämät merkilliset kohtaukset; todennäköisintä on, että kullakin oli osansa vaikka ehken toinen oli vaikuttavin. Tuskin oli vapautus tullut julaistuksi, kun kynelet virtasivat yhtä runsaasti kuin veri toisella kertaa, ja vankia tervehtivät veljellisillä syleilyillä niin miehet kuin naisetkin, kutka vaan pääsivät tunkeilemaan hänen ympärilleen, epäterveellisen vankeutensa jälkeen oli hän vähällä mennä tainnuksiin uupumuksesta, osaksi myös siksi että hän varsin hyvin tiesi, että nuo samat ihmiset toisella tuulella ollessaan, olisivat yhtä kiihkoisesti hyökänneet hänen kimppuunsa silpoakseen hänet kappaleiksi.

Antaakseen tilaa toisille syytetyille, jotka olivat kuulusteltavat, vietiin hänet pois, joten hän pelastui sillä kertaa noista hyväilyistä. Viisi oli kuulusteltavana yhdellä kertaa, syytettyinä vihamielisyydestä tasavaltaa kohtaan, koska eivät sanoin ja töin olleet sitä kannattaneet. Niin kiire oli tuomioistuimella antaa itselleen ja kansalle takasin sen minkä olivat äsken menettäneet, että ennenkuin hän oli ehtinyt pois huoneesta, nämät viisi tulivat alas hänen luokseen tuomittuina kuolemaan kahdenkymmenen neljän tunnin kuluessa. Ensimmäinen heistä ilmoitti sen hänelle tavallisella vankilakielellä, — pystyyn nostelulla sormella —, ja he lisäsivät kaikki: "kauvan eläköön tasavalta!"

Mutta näillä viidellä ei ollut kuulijakuntaa, joka olisi pitkittänyt kuulustelua, sillä kun hän ja tohtori Manette tulivat ulos portista, seiso siellä suuri ihmisjoukko, jossa hän tuns kaikki ne kasvot, jotka hän oli nähnyt tuomioistuinsalissa, paitsi kahta, joita hän turhaan etsi silmillään. Hänen tultuaan ulos tunkeilivat ihmiset uudelleen hänen ympärillään, itkivät, syleilivät toisiaan, kiljuivat vuorotellen ja yhtähaavaa kunnes itse pauhaava virta jonka rannalla tämä mieletön kohtaus tapahtui tuntui yltyvän yhtä hurjaksi kuin kansa sen rannalla.

He asettivat hänet suureen nojatuoliin, jonka he olivat kulettaneet mukanaan, joko tuomiosalista tai siihen kuuluvista huoneista tai käytävistä. Tuolin yli olivat he heittäneet punasen lipun ja sen taakse olivat he sitoneet piikin ja sen huippuun punasen lakin. Näissä riemuvaunuissa oli hänen ajettava kotiin kansan olkapäillä, siinä ei auttanut tohtorinkaan hartaat rukoukset, kuohuvan, punasen lakkimeren lainehtiessa hänen ympärillään ja heittäessä hänen näkyvilleen myrskyisestä syvyydestä sellaisia hylkykasvoja, että hän monta kertaa epäili oliko hänen järkensä sekasin ja istuiko hän vankirattaissa matkalla guillotiiniin.

He kantoivat häntä hurjassa juhlakulussa syleillen vastaantulijoita ja osottaen häntä heille. He värjäisivät lumiset kadut tasavallan väreillä, niitä polkiessaan ja kiertäessään kuten he olivat lumen alla värjänneet ne tummemmalla värillä ja kantoivat hänet siten sen talon pihalle jossa hän asui. Tohtori oli mennyt edeltä Lucyä valmistamaan ja kun hänen miehensä seiso hänen edessään, lankesi hän tunnotonna hänen syliinsä.

Darnayn puristaessa häntä rintaansa vasten ja pitäessä hänen kaunista päätään kasvojensa ja kiljuvan ihmisjoukon välillä, jotta hänen kyneleensä ja Lucyn huulet taisivat yhtyä näkymättä, alkoi osa joukosta tanssia. Heti yhtyivät kaikki toiset tanssiin ja piha täyttyi Carmagnolesta. Sitte nostivat he tyhjään tuoliin nuoren naisen kannettavaksi ympäri vapauden jumalattarena ja tulivat täyttären läheiset

kadut, pitkin joen vartta ja sillan yli. Carmagnole nielasi kaikki ja kuletti heidät pois pyörteissään.

Puristettuaan tohtorin kättä, tämän seistessä voitonriemuisena ja ylpeänä hänen edessään, puristettuaan herra Lorryn kättä kun tämä huohottaen ja hengetönnä tuli kamppailustaan Carmagnolen tyrskyistä, suudeltuaan pikku Lucyä, joka nostettiin ylös että hän saisi kiertää käsivartensa isän kaulaan ja syleilyään aina harrasta ja uskollista neiti Prossia, joka pikku Lucyä nosti, otti hän vaimonsa syliinsä ja kantoi hänet heidän huoneisiinsa.

"Lucy, omani! Olen pelastettu."

"Oi, rakkahin Charles, anna minun kiittää Jumalaa tästä polvillani kuten olen häntä rukoillut."

He kumarsivat kaikki kunnioittaen päänsä ja sydämensä. Lucyn jälleen ollessa hänen sylissään, sanoi Charles hänelle:

"Ja nyt, puhu isällesi rakkaani. Ei kukaan muu koko Ranskassa olisi saattanut tehdä mitä hän on tehnyt puolestani."

Lucy painoi päänsä isänsä rintaa vasten kuten hän kauvan, kauvan sitten oli painanut isän pään omaa rintaansa vasten. Tohtori oli onnellinen, että hän oli saattanut palkita häntä, hänen kärsimyksensä olivat korvatut, hän oli ylpeä voimastaan. "Sinä et saa olla heikko, lemmittyäni", varotti tohtori, "älä niin vapise. Minä olen hänet pelastanut."

SEITSEMÄS LUKU.

Koputus ovelle.

"Minä olen pelastanut hänet." Se ei ollut niitä unikuvia joita hän vielä usein näki, hän oli tosiaankin heidän luonaan. Mutta vielä vapisi hänen vaimonsa ja epävarma mutta synkkä pelko painoi häntä.

Koko ilma heidän ympärillään oli niin sakea ja pimeä, kansa niin intohimoisesti kostonhaluinen ja oikullinen, viattomia tuomittiin niin usein kuolemaan epämääräisten epäilyksien ja ilkeyden johdosta, ja hänen oli vaikea unhottaa että niin monta yhtä syytöntä kuin hänen miehensä, yhtä rakkaat toisille kuin hänen miehensä hänelle joka päivä saivat sen kohtalon omakseen, josta hän oli pelastunut, siksipä ei hänen sydämensä tuntunut niin keveältä kuin hänestä sen olisi pitänyt tuntua. Talvi-iltapäivän varjot alkoivat levetä, mutta vieläkin vyöryivät kamalat rattaat pitkin katuja. Lucyn ajatukset seurasivat niitä, etsien omaansa tuomittujen joukosta ja sitten painautui hän lähemmäksi miestänsä ja vapisi yhä enemmän.

Hänen isänsä koetti elvyttää häntä ja osotti niin suurta sääliväisyyttä ja oli niin yläpuolella tätä naisellista heikkoutta, että oli merkillistä häntä katsella. Ei mitään ullakkohuonetta enää, ohitse oli suutaroiminen, ohitse sataviisi pohjoinen torni. Hän oli täyttänyt tehtävän, jonka hän oli ottanut tehdäkseen, hän oli pelastanut Charlesin. He taisivat nyt kaikki turvautua häneen.

He elivät perin yksinkertaisesti, ei yksistään sen vuoksi että se oli turvallisinta, sillä sellainen elämäntapa loukkasi vähiten kansaa, mutta he eivät olleet rikkaita ja Charles oli koko vankeusaikana maksanut kalliisti huonosta ruoastaan ja vartiostaan ja köyhempien vankien ylläpidosta. Osaksi tästä syystä ja osaksi päästäkseen kotivakoojasta, heillä ei ollut palvelijaa, kansalaispariskunta, joka hoiti porttivahdin tointa, auttoi heitä silloin tällöin ja Jerry (jonka herra Lorry melkein tykkönään oli heille luovuttanut) oli heidän jokapäiväinen auttajansa ja hänellä oli vuoteensa siellä joka yö.

Vapauden, yhdenvertaisuuden ja veljeyden tai kuoleman ainoa ja jakamaton tasavalta oli määrännyt että jokaisen talon ovelle, tai pihtipiielessä tulisi kunkin asukkaan nimi olla selvästi kirjoitettuna kirjaimilla joiden suuruus oli määrätty ja jotka olivat tarpeellisen matkan päässä maasta. Siksipä kaunisti herra Jerry Cruncherinkin nimi pihtipieliä alhaalla, ja kun iltapuolen varjot syvenivät, ilmestyi tämän nimen omistaja, joka oli pitänyt silmällä erästä maalaria jolle tohtori Manette oli antanut toimeksi liittää luetteloon nimen Charles Evrémondin, jota Darnayksi sanotaan.

Yleisen vaaran ja epäluulon vallitessa, jotka tätä aikaa pimittivät, muuttuivat kaikki tavalliset viattomat tavat. Tohtorin pienessä taloudessa kuten monessa muussakin, ostettiin yhdeksi päiväksi tarvittavat ruokavarat joka ilta pienissä erissä eri pikkupuodeissa. Ei kukaan tahtonut herättää huomiota, ja kaikki koettivat mahdollisimman mukaan välttää puheita ja kateutta.

Viime kuukausina oli neiti Prossilla ja herra Cruncherilla ollut toimenä ruokavarojen hankkiminen; edellinen piti huolta rahasta, jälkimäinen korista. Iltaisilla kun katulyhdyt sytytettiin lähtivät he näille hommilleen ja toimittelivat sekä toivat kotiin tarvittavat ostokset. Pitkällisen seurustelunsa kautta ranskalaisessa perheessä olisi neiti Pross saattanut osata heidän kieltänsä yhtä hyvästi kuin omaansa, jos hänellä olisi ollut halua siihen, mutta halua ei hänellä ollut, niinmuodoin hän siitä "joutavasta", (joksi hän sitä mielihalulla nimitti) ei tiennyt enempää kuin herra Cruncherkään. Neiti Prossin tapa ostaa oli singahuttaa nimisana kauppiaille vasten kasvoja ja jos se ei sattunut olemaan oikea nimitys haluamallensa tavaramalle, etsi hän sen käsiinsä, tarttui siihen ja piti sen käsissään kunnes kauppoissa oli sovittu. Hän tinki aina nostamalla hinnan ilmaiseksi yhtä sormeaa vähemmän kuin kauppias, olipa tämän määrä mikä tahansa.

"No, herra Cruncher", sanoi neiti Pross silmät onnesta punasina, "jos te olette valmis, olen minäkin."

Jerry tarjoutui käheällä äänellään neiti Prossin palvelukseen. Hänestä oli aikoja sitten kaikki ruoste kulunut, mutta ei mikään voinut viilata hänen piikkistä päätään.

"Olemme kaiken tarpeessa", sanoi neiti Pross, "parasta on, että lähdemme ajoissa. Tarvitsemme muun muassa viiniä. Kauniita maljoja nuo punalakit juovat, ostimmepa sitä mistä tahansa."

"Ettepä juuri lie perillä", virkkoi Jerry, "juovatko he teidän maljanne vai perkeleen."

"Kuka se on?" sanoi neiti Pross.

Herra Cruncher selitti jommoisellakin varovaisuudella, tarkottavansa paholaista.

"No niin", sanoi neiti Pross, "ei tarvitse tulkkia selittämään heidän tarkoitustaan. Heillä on vain yksi ja se on murha ja ilkityö."

"Hiljaa, rakas Pross! Olkaa toki varovainen", huudahti Lucy.

"Kyllä, kyllä, olenkin varovainen", sanoi neiti Pross, "mutta näin meidän kesken voinen sanoa, etten halua mitään tukehduttamisen yrityksiä valkosipulin, tupakin tai syleilyjen muodossa kaduilla kulkiessani. Kas niin, lintuseni, istukaa hiljaa takan ääressä, kunnes palaan. Pitäkää huolta rakkaasta miehestänne, jonka olette jälleen saanut, älkääkää siirtäkö kaunista päätänne hänen olaltaan, ennenkuin palajan. Saanko kysyä teiltä jotain, tohtori Manette, ennenkuin menen?"

"Minusta nähden olkoon teillä siihen vapaus", vastasi tohtori hymyillen.

"Älkää Jumalan tähden puhuko vapaudesta; siitä olemme saaneet kylläksemme", sanoi neiti Pross.

"Joko taas! Hiljaa toki!" nuhteli Lucy.

"Niin armaani", sanoi neiti Pross, nyökäyttäen painolla päätään, "sanalla sanoen, minä olen hänen kaikkein armollisimman majesteettinsa kuningas Yrjö kolmannen alamainen"; neiti Pross niijasi mainitessaan tämän nimen; "ja siis on mielilauseeni: 'Tee tyhjäksi pahat aikeensa, kukista kavalat hankkeensa, hänehen me toivomme, Jumala kuningasta varjelkoon'."

Uskollisuuden tunteen valtaamana herra Cruncherkin mutisten toisti nämät sanat ikäänkuin olisi hän ollut kirkossa.

"Minua ilahuttaa, että olette kunnon englantilainen, vaikka soisin ettei äänenne olisi noin vilustunut", sanoi neiti Pross hyväksyväisesti. "Mutta kysymykseeni, tohtori Manette. Onko" — tämän hyväsydämisen olennon tapana oli kosketella keveästi kaikkea mikä tuotti heille suurta huolta ja ottaa se puheeksi näin sattumalta — "onko meillä minkäänlaista toivoa päästä tästä kaupungista?"

"Pelkään ettei vielä. Se olisi vielä vaarallista Charlesille."

"Hm, hm", sanoi neiti Pross tukahuttaen huokauksen silmäillessään lemmikkinsä tulen valaisemia kultakutria. "Meidän tulee malttaa mielemme ja odottaa, siinä kaikki. Meidän tulee kulkea pää pystyssä ja taistella hiljaisuudessa, kuten veljeni Solomonilla oli tapana sanoa. Nyt tulen, herra Cruncher! Älkää liikahtako, lintuseni!"

He lähtivät ja jättivät Lucyn, hänen miehensä ja isänsä ja pikku tytön loimuavan takan ääreen. Herra Lorrya odotettiin heti palaavaksi pankista. Neiti Pross oli sytyttänyt lampun, mutta asettanut sen syrjään nurkkaan, että he häiritsemättä saisivat nauttia takkavalkeasta. Pikku Lucy istui isoisänsä vieressä kädet kiedottuina tämän käsivarren ympäri ja äänellä hiljaisella kuin kuiskaus alkoi isoisä kertoa lapselle satua suuresta ja mahtavasta haltijattaresta, joka oli avannut vankilan seinän ja vapauttanut vangin, joka kerran oli tehnyt haltijattarelle palveluksen. Kaikki oli tyyntä ja rauhallista ja Lucy tunsu itsensä entistä levollisemmaksi.

"Mitä se on?" huudahti Lucy äkkiä.

"Lapsi rakas", sanoi hänen isänsä lopettaen kertomuksensa ja tarttuen hänen käteensä, "hillitse itsesi. Kuinka oletkin hermostunut! Vähäpätöisin asia säikäyttää sinua. *Sinä*, isäsi tytär?"

"Luulin isä", sanoi Lucy, puolustellen itseänsä, kalpeana ja vapisevalla äänellä, "kuulevani outoja askelia portaissa".

"Kultaseni, portaissa on hiljaista kuin haudassa."

Hänen tätä sanoessaan koputettiin ovelle.

"Oi isä, isä! Mitä tämä on! Piilota Charles! Pelasta hänet!"

"Lapseni", sanoi tohtori nousten ja laskien kätensä tyttärensä olkapäälle, "minä olen pelastanut hänet. Mitä heikkoutta tämä on, rakas lapsi. Anna, niin menen aukasemaan."

Hän otti lampun käteensä, kulki molempien välillä olevien huoneiden läpi ja avasi oven. Jalkojen kopinaa laattialla ja neljä raakaa punalakkista miestä sapeleilla ja pistooleilla varustettuina astui huoneeseen.

"Kansalainen Evrémonde, jota Darnayksi kutsutaan", sanoi ensimmäinen.

"Kuka häntä etsii?" vastasi Darnay.

"Minä etsin häntä. Me etsimme häntä. Tunnen teidät Evrémonde, näin teidät tänään oikeudessa. Olette taaskin tasavallan vanki."

Nuo neljä piirittivät Darnayn, joka seisoivat vaimonsa ja lapsensa syleilemänä.

"Sanokaa kuinka ja minkätähden minut taaskin vangitaan."

"Palatkaahan vain Conciergeriaan ja huomenna saanette sen tietää. Teidät on haastettu huomenna oikeuden eteen."

Tohtori Manette, jota tämä koettelemus oli siinä määrin jähmetyttänyt, että hän seisoivat lamppu kädessä, kun sitä varten valettu kuvapatsas, liikahti nämät sanat kuultuaan, laski lampun kädestään ja kääntyen puhujan puoleen tarttui hän, ei tylysti, tämän punasen villapaidan väljään etumukseen ja sanoi:

"Sanoitte tuntevanne hänet! Tunnetteko minut?"

"Tunnen teidät, kansalainen tohtori."

"Kaikki me tunnemme teidät, kansalainen tohtori", sanoivat toiset kolme.

Tohtori katsoi hajamielisesti toisesta toiseen ja sanoi hetken vaitiolon jälkeen hiljaisemmalla äänellä:

"Tahdotteko vastata minulle vävyne kysymykseen, kuinka tämä on tapahtunut?"

"Kansalainen tohtori", sanoi ensimmäinen vastahakoisesti. "Vävyne on ilmiannettu Saint-Antoinen-osastolle. Tämä kansalainen", hän osotti toisena sisääntullutta, "on Saint-Antoinesta."

Täten osotettu kansalainen nyökäytti päätänsä ja puuttui puheeseen:

"Saint-Antoine syyttää häntä."

"Mistä?" kysyi tohtori.

"Kansalainen tohtori", sanoi ensimmäinen yhtä vastahakoisesti kuin ennenkin, "älkää kysykö enempää. Jos tasavalta vaatii teiltä uhrauksia, kelpo isänmaanystävänä te epäilemättä olette valmis niitä tekemään. Kansa on kaikkivaltias. Evrémonde, meillä on kiire."

"Sananen", pyysi tohtori. "Tahdotteko sanoa, kuka hänet ilmiantoi?"

"Se on vasten sääntöjä", vastasi ensimmäinen, "mutta te voitte kysyä tältä Saint-Antoinesta tulleelta."

Tohtori loi katseensa häneen, joka levottomasti liikutteli jalkojaan, siveli partaansa ja lopulta sanoi:

"Niin, vasten sääntöjä se on, mutta häntä syyttävät — ja syytös on vakavata laatua — kansalaiset Defarge. Ja vielä eräs kolmas."

"Kuka sitten?"

"Kysyttekö *te* sitä, kansalainen tohtori?"

"Kysyn."

"Sitten saatte huomenna vastauksen", sanoi Saint-Antoinelainen oudosti häneen katsahtaen. "Nyt olen mykkä."

KAHDEKSAS LUKU.

Taitava kortinlyöjä.

Onnellisessa tietämättömyydessä uudesta onnettomuudesta kotosalla kulki neiti Pross ahtaita katuja ja meni virran yli Pont Neuf-sillan luona, ajatuksissaan laskien välttämättömät ostokset, jotka hänellä oli tehtävänä. Herra Cruncher astui hänen rinnallaan koria kantaen. Molemmat katselivat oikealla ja vasemmalla oleviin puoteihin, joiden ohi he kulkivat, pitivät tarkasti silmällä kaikkia väentungoksia ja tekivät mutkan karttaaksensa jokaista kiihoittunutta ja puhelevaa ihmisjoukkoa. Oli kostea ilta ja sumunen joki, josta välkkyi kimaltelevia tulia ja kaikui kovaäänistä ryskettä, osotti, missä proomut sijaittivat, joissa sepät valmistivat kiväärejä tasavallan armeijalle. Voi sitä, joka teki pilkkaa siitä armeijasta tai saavutti siinä ansaitsematonta ylennystä. Parempi olisi hänelle ollut, ettei hänen partansa olisi koskaan kasvanut, sillä kansallinen partaveitsi ajoi sen aivan liian läheltä.

Kun neiti Pross oli ostanut hiukan mausteita ja mitallisen lamppuöljyä, muisti hän viinin, jota kotona tarvittiin. Vilkastuaan useihin viinipuoteihin pysähtyi hän kyltin eteen, joka osotti viinipuotia nimeltä: "oiva, muinaisaikainen, tasavaltalainen Brutus", mikä ei ollut kaukana Kansallispalatsilta, joka kerran (kahdestikin) on ollut Tuuleriain palatsi; siellä häntä ympäristö enemmän miellytti. Paikka tuntui rauhallisemmalta kuin mikään muu heidän ohikulkemistaan ja oli tosin punasenaan isänmaallisia lakkeja mutta ei niin punasena kuin muut. Neiti Pross neuvotteli herra Cruncherin kanssa ja saatuaan selville että tämä oli samaa mieltä, astui hän sisään oivaan tasavaltalaiseen Brutukseen ritarinsa seuraamana.

Molemmat ulkomaalaiset ostajat lähestyivät tiskiä ja selittivät viittomalla mitä he halusivat, välittämättä savuavista lampuista, väkijoukosta, joka piippu suussa pelasi kuluneilla korteilla ja kellastuneilla dominopulikoilla; nokisesta työmiehestä, joka rinta ja käsivarret paljaana luki ääneen sanomalehteä toisten häntä kuunnellessa, välittämättä vyölle kiinnitetyistä taikka syrjäytetyistä aseista, parista kolmesta ostajasta, jotka torkkuivat eteenpäin kumartuneina ja näyttivät mustissa korkeaolkaisissa porroisissa nutuissaan nukkuvilta karhuilta tai koirilta.

Myyjän mitatessa heidän viiniään, erkani muuan mies toisesta eräässä nurkassa ja nousi lähteäkseen, hänen täytyi mennessään kääntää kasvonsa neiti Prossin puoleen. Tuskin oli hän sen tehnyt kun neiti Pross huudahti lyöden käsiään yhteen.

Samassa koko seura oli jalkeilla. Eniten luultavaa oli että joku oli murhannut toisen erimielisen. Kaikki odottivat näkevänsä jonkun kaatuvan, mutta siinä seisovat vain mies ja nainen toisiaan tuijottamassa; mies näytti ranskalaiselta ja aito tasavaltalaiselta, mutta nainen oli englantilainen.

Mitä oivan tasavaltalaisen Brutuksen oppilaat sanoivat tämän pettymyksen johdosta olisi ollut pelkkää hebrean tai kaldean kieltä neiti Prossille ja hänen suojelijalleen, vaikka he olisivat olleet pelkkänä korvana, nyt käsittivät he sen vain äänekkääksi sanatulvaksi. Mutta hämmästyksissään eivät he kallistaneet korvaansa mihinkään. Sillä huomattavaa on, että ei ainoastaan neiti Pross ollut suunniltaan hämmästyksestä ja mielenliikutuksesta, vaan myöskin herra Cruncher — tosin kuten näytti omasta puolestaan — oli mitä suurimman kummastuksen valtaama.

"Mitä nyt?" sanoi mies, joka oli ollut synnä neiti Prossin huudahdukseen, hän puhui tyyllä ja vihasella joskin matalalla äänellä ja englannin kielellä.

"Oi, Solomon, rakas Solomon!" huudahti neiti Pross, lyöden jälleen yhteen käsiään. "Tässäkö sinut nyt tapaan oltuani sinua näkemättä ja sinusta kuulematta niin pitkään aikaan."

"Älä sano minua Solomoniksi. Tahdotko olla syyppää kuolemaani?" kysyi mies salaperäisesti ja pelokkaasti.

"Veli, veli!" huudahti neiti Pross itkuun hyrähtäen. "Olenko koskaan ollut sinulle niin kova että voit tehdä niin julman kysymyksen?"

"Hillitse sitten lörpöttelevää kieltäsi", sanoi Solomon, "ja tule mukaan ulos. Maksa viinisi ja tule mukaan. Kuka on tuo mies?"

Neiti Pross pudisti hellästi ja alakuloisesti päätänsä nurjamieliselle veljelleen ja sanoi kyynelsilmin: "herra Cruncher".

"Anna hänen tulla mukaan", sanoi Solomon. "Pitääkö hän minua kummituksena?"

Siltä näytti päättäneen herra Cruncherin kasvojen ilmeestä. Hän ei kuitenkaan virkkanut sanaakaan ja itkusilmin tutkisteltuaan laukkunsa syvyyttä, sai neiti Pross vaivoin viininsä maksetuksi. Hänen tätä tehdessään kääntyi Solomon oivan tasavaltalaisen Brutuksen seuralaisten puoleen ja lausui ranskan kielellä muutaman sanan selvitykseksi, jonka jälkeen he kaikki palasivat paikoilleen ja toimiinsa.

"No", sanoi Solomon ja pysähtyi pimeään kadunkulmaan, "mitä tahdot?"

"Kuinka äärettömän tylästi veli, jota en koskaan ole lakannut rakastamasta, tervehtii sisartaan, eikä osota hänelle vähintäkään hellyyttä", huudahti neiti Pross.

"Kas niin — pahuus vieköön — siinä saat", sanoi Solomon, maiskauttaen neiti Prossin huulia omillaan. "Oletko nyt tyytyväinen?"

Neiti Pross pudisti vain päätään ja itki hiljaa.

"Jos luulit minun hämmästyväni", sanoi Solomon, "niin en sitä tehnyt; tiesin sinun olevan täällä, minulla on selvillä melkein kaikki täällä olevat ihmiset. Jos todellakaan et tahdo panna alttiiksi henkeäni, jota melkein luulen sinun tahtovan, niin mene matkoihisi niin pian kuin suinkin ja anna minun tehdä samoin. Minulla on kiire. Olen virkamies."

"Englantilainen veljeni Solomon", vaikeroi neiti Pross ja avasi kyneleiset silmänsä, — "josta olisi saattanut tulla synnyinmaansa parhaita ja suurimpia miehiä, on muukalaisten palveluksessa ja sellaisten muukalaisten! Olisin melkein mieluummin tahtonut nähdä sen rakkaan pojan lepäävän, —"

"Enkö sitä sanonut?" keskeytti veli. "Tiesinhän sen. Tahdot saattaa minut pois hengiltä. Oma sisareni tahtoo tehdä minut epäluulon alaiseksi. Juuri kun olen ylenemässä."

"Laupias armollinen Jumala estäköön sen!" huudahti neiti Pross. "Mieluummin en tahdo enää koskaan nähdä sinua, rakas Solomon, vaikka aina sydämessäni olen sinua rakastanut ja tulen aina rakastamaan. Lausu minulle yksi ainoa ystävällinen sana ja sano ettei välillämme ole mitään vihaa tai kylmyyttä, niin en pidätä sinua kauvempaa."

Hyväsydäminen neiti Pross! Ikäänkuin hän olisi ollut syypää heidän väliseen kylmyyteen. Ikäänkuin ei herra Lorry jo useita vuosia sitten Sohon rauhallisessa kadunkulmassa, olisi tiennyt, että hänen rakas veljensä oli tuhlannut hänen rahansa ja hyljännyt hänet.

Veli lausui ystävällisen sanan paljoa ärtyisemmällä alentuvaisuudella kuin jos heidän keskinäiset ansionsa ja asemansa olisivat olleet päinvastaisia (kuten aina on tapana maailmassa) kun herra Cruncher tarttui häntä olkapäähän ja äkkiarvaamatta käheästi keskeytti häntä seuraavalla omituisella kysymyksellä:

"Kuulkaahan, saanko kysyä, onko teidän nimenne John Solomon vai Solomon John?"

Virkamies kääntyi häneen äkillisellä epäluulolla. Hän ei ollut tähän asti virkkanut sanaakaan.

"No niin", sanoi herra Cruncher, "puhukaa suunne puhtaaksi, (jota ohimennen sanoen hän ei itse pystynyt tekemään käheydessään) John Solomon tai Solomon John? Neiti Pross kutsui teitä Solomoniksi ja hän sisarena tietänee teidän nimenne. Ja minä taas tiedän nimenne olevan John. Kumpiko niistä kahdesta lausutaan ensiksi. Ja mitenkä Pross nimen laita on. Se ei ollut nimenne tuolla puolen Kanaalin."

"Mitä tarkoitatte?"

"En tiedä oikein mitä tarkoitan, sillä enpä muista, mikä nimenne oli tuolla puolen Kanaalin."

"Ettekö?"

"En. Mutta saatan vannoa sen olleen kaksitavuisen nimen."

"Todellako?"

"Niin oli. Toisen nimi oli yksitavuinen. Tunnen teidät. Te olitte urkkija ja todistaja Bayleyssä. Valheen ja teidän oman isänne nimessä mikä olikaan nimenne siihen aikaan?"

"Barsad", keskeytti kolmas ääni.

"Niinpä niinkin, siitä voin lyödä vetoa vaikka tuhannesta punnasta", huudahti Jerry.

Keskeyttäjä oli Sydney Carton. Hänellä oli kädet selän takana takin liepeitten alla ja hän seisoi herra Cruncherin rinnalla, niin väliäpitämättömän näköisenä kuin olisi hän ollut itse Old Bayleyssä.

"Älkää säikähtäkö, rakas neiti Pross. Tulin äkkisarvaamatta tapaamaan Lorrya eilisiltana; päätimme, etten näyttäytyisi missään, ennenkuin kaikki olisi selvillä, tai ennenkuin saattaisin olla hyödyksi; näyttäydyn nyt tässä pyytääkseni saada hiukan keskustella veljenne kanssa. Toivoisin että teidän veljellänne olisi parempi ammatti kuin herra Barsadilla. Teidän tähtenne toivoisin että herra Barsad ei olisi vankilalammas."

Lammas oli siihen aikaan haukkumanimi vanginvartijain alaisille urkkijoille. Urkkija joka oli kalpea jo ennestään, kalpeni yhä ja kysyi Cartonilta, kuinka hän uskalsi.

"Sanon sen teille", virkkoi Sydney. "Näin teidän herra Barsad tulevan Conciergeriasta kun tunti sitten katselin ympärilleni. Teidän kasvonne painuvat mieleen ja minä muistan kasvoja hyvin. Tulin uteliaaksi nähtyäni teidät näissä olosuhteissa ja koska eräästä syystä, joka ei teille ole tuntematon, panen teidät niiden vastoinkäymisten yhteyteen, jotka ovat kohdanneet nykyään hyvin onnetonta ystävää, seurasin teitä. Tulin tähän viinipuotiin, aivan teidän jälestänne ja istuuduin lähelle teitä. Avomielisestä puheestanne ja ihailijainne sanoista ei minun ollut vaikea arvata ammattinne laatua. Ja mitä olin tehnyt umpimähkään, näytti vähitellen muodostuvan suunnitelmaksi, herra Barsad."

"Miksi suunnitelmaksi?" kysyi urkkija.

"Olisi vaikeata ja vaarallistakin tehdä siitä selkoa näin kadulla. Ettekö tahtois kaikessa ystävyydessä tulla puhelemaan kanssani, — esimerkiksi Tellsonin pankkiin."

"Onko tämä uhkaus."

"Oh, niinkö sanoin?"

"Minkätähden tulisin sinne?"

"Toden totta, en voi sanoa asiaani, jos ette tule?"

"Tarkotatteko ettette tahdo sanoa?" kysyi vakoilija epäröivästi.

"Aivan oikein ymmärretty, herra Barsad. En tahdo sitä sanoa."

Cartonin huoleton väliäpitämättömyys oli suurena apuna hänen oveluudelleen ja taitavuudelleen tässä tehtävässä, joka hänellä oli mielessä ja sellaiseen mieheen nähden, jonka kanssa hän oli tekemisessä. Hänen harjaantunut silmänsä huomasi sen ja käytti sitä hyväkseen.

"Sanoinhan sen sinulle", sanoi urkkija katsahtaen nuhtelevasti sisarensa. "Jos tästä seuraa ikävyyksiä, on se sinun syysi."

"Kas niin, herra Barsad", virkkoi Sydney, "älkää olko kiittämätön. Jos en niin kunnioittaisi sisartanne, en olisi niin ystävällisesti ilmituonut tätä pientä ehdotusta, jonka tahdon tehdä molemminpuoliseksi tyydytykseksi. Seuraatteko minua pankkiin?"

"Tahdon tietää mitä teillä on sanomista. Seuraan teitä."

"Ehdotan, että ensiksi saattaisimme sisarenne turvallisuuteen hänen oman kotinsa kulmaan. Saanko tarjota käsivarteni, neiti Pross. Teidän ei ole hauska kulkea ulkona tässä kaupungissa näin myöhään ja ilman turvaa; koska teidän toverinne tuntee herra Barsadin, pyydän häntä tulemaan mukaan herra Lorryn luo. Olemmeko valmiit? Tulkaa sitten!"

Neiti Prossille tuli heti jälestäpäin mieleen ja hän muisti sen elämänsä loppuun asti, että kun hän laski kätensä Sydneyn käsivarrelle ja katsoi häneen anoen ettei hän tekisi mitään pahaa Solomonille, oli Sydneyn käsivarressa rautaista päättäväisyyttä ja silmissä paloi innostuksen tuli, joka oli ristiriidassa hänen huolettoman käytöksensä kanssa ja suorastaan muutti miehen ja teki hänen valtavammaksi. Neiti Prossin ajatukset olivat liaksi kiintyneet hänen veljeensä, joka niin vähän ansaitsi tätä hellyyttä ja Sydneyn ystävällisiin vakuutuksiin oikein tarkatakseen mitä hän huomasi.

He jättivät hänet kadunkulmaan ja Carton vei heidät herra Lorryn asuntoon, jonne oli muutaman minuutin matka. John Barsad eli Solomon Pross astui hänen rinnallaan.

Herra Lorry oli juuri lopettanut päivällisensä ja istui pienen hauskan takan lämpimässä — hän etsi kenties sen hehkusta Tellsonin pankin nuoremman vanhan pojan kuvaa, joka monta vuotta sitten oli katsellut punertavaa hiillosta Royal Georgen hotellissa Doverissa. Hän kääntyi heidän astuessa sisään ja näytti hämmästyneen huomattaessa vieraan.

"Neiti Prossin veli, sir", sanoi Sydney. "Herra Barsad."

"Barsad", toisti vanhus. "Barsad? — Nimi on minulle tuttu — samoin kasvot."

"Sanoinhan että teillä on merkilliset kasvot, herra Barsad", huomautti Carton tyynesti. "Olkaa hyvä ja istukaa."

"Neiti Pross tunsi herra Barsadin siksi rakkaaksi veljekseen, josta olette kuullut puhuttavan", sanoi Sydney, jonka sukulaisuuden Barsadkin tunnusti. "Mutta nyt siirryn ikäviin uutisiin. Darnay on taaskin vangittu."

"Mitä sanotte?" virkkoi vanhus hämmästyneenä. "Tuskin pari tuntia sitten jätin hänet ja hän oli vapaana ja hyvässä turvassa ja aioin juuri palata hänen luokseen."

"Hän on kuitenkin vangittu. Milloin se tapahtui, herra Barsad?"

"Juuri nyt, jos se on tapahtunut."

"Herra Barsad on paras ja luotettavin lähde sir", sanoi Sydney, "ja herra Barsadin omasta ilmoituksesta, jonka hän teki viinipullon ääressä eräälle lammaskumppaleistaan, kuulin, että vangitseminen on tapahtunut. Hän erosi portilla sanansaattajista ja piti huolta siitä, että portinvartija päästi heidät sisään. Ei ole syytä epäillä Darnayn vangitsemista."

Herra Lorryn asiasilmä huomasi puhujan kasvoista, että oli ajanhukkaa viipyä tässä asiassa. Hämällään, mutta oivaltaen että jotakin ehkä riippui hänen mielenmaltistaan, hillitsi hän itseään ja kuunteli hiljaa ja tarkkaavaisesti.

"No, toivon", sanoi Sydney hänelle, "että tohtori Manetten nimi ja vaikutusvalta ovat hänelle hyödyksi huomenna, — sanoittehan, että hän kutsutaan tuomioistuimen eteen taaskin huomenna, herra Barsad?"

"Niin, niin luulen."

"Yhtä suureksi hyödyksi huomenna kuin tänäänkin. Mutta ehkä ei niin olekkaan. Tunnustan, että horjun siinä uskossa, herra Lorry, koska tohtori Manette ei voinut estää vangitsemistakaan."

"Hän ei ehkä tiennyt siitä edeltäpäin", sanoi herra Lorry.

"Mutta juuri se seikka on omiaan huolestuttamaan, kun tiedämme miten sydämellisesti hän on vävyynsä kiintynyt."

"Se on totta", myönsi herra Lorry, nojaten levotonta kättänsä leukaansa ja kiinnittäen levottomat silmänsä Cartoniin.

"Lyhyesti sanoen", sanoi Sydney, "on epätoivoinen aika, jolloin epätoivoisia peliä pelataan. Voittakoon vaan tohtori pelin, minä mielelläni menetän. Ei yhdenkään ihmisen elämä täällä ole ostohinnan arvoinen. Kuka tahansa, jota kansa tänään riemusaatossa kantaa kotia, saattaa huomenna tulla tuomituksi kuolemaan. Se panos, josta pahimmassa tapauksessa olen päättänyt pelata on eräs ystävä Conciergeriassa. Ja ystävä, jonka olen päättänyt voittaa on herra Barsad."

"Silloin teillä pitää olla hyvät kortit sir", sanoi urkkija.

"Käyn korttini läpi. Katson mitä minulla on. — Herra Lorry, te tiedätte mikä eläin olen. — Olkaa hyvä ja antakaa hiukan konjakkia."

Sitä tuotiin, ja hän joi lasillisen, — vieläpä toisenkin, — siirsi sitten ajatuksissaan pullon syrjään.

"Herra Barsad", jatkoi Carton kuin hän todellakin olisi selaillut korttipakkaa, "vankilalammas, tasavaltalaisten komiteojen lähettiläs, milloin vanginvartija milloin vanki, aina urkkija ja salainen ilmiantaja, täällä sitä arvokkaampi, koska hän on englantilainen ja niinmuodoin häntä vähemmän epäillä lahjotuksi, kun jos hän olisi ranskalainen, esiintyy esimiestensä edessä väärällä nimellä. Tämä on mainio kortti. Herra Barsad, joka nykyään on Ranskan tasavaltalaisen hallituksen palveluksessa, palveli ennen Englannin ylimysvaltaista hallitusta, Ranskanmaan ja vapauden vihollista. Sepä oivallinen

kortti. Johtopäätös, selvä kuin päivä tässä epäluulojen valtakunnassa on, että ylimysvaltaisen Englannin hallituksen edelleenkin palkkaama herra Barsad, on Pittin vakooja, tuon tasavallan uskottoman vihollisen, jota se on povellaan vaalinut, englantilaisen petturin ja kaiken pahan alkujuuren, josta on niin paljon puhuttu, mutta jota on niin vaikea löytää. Siinä kortti, jota ei sovi jättää huomaamatta. Oletteko seurannut korttejani, herra Barsad?"

"En niin, että ymmärtäisin peliänne", vastasi vakooja vähän levottomana.

"Lyön ässäni pöytään, ilmiantamalla herra Barsadin lähimmälle osastokomitealle. Käykää läpi korttinne, herra Barsad ja katsokaa mitä teillä on. Ei ole kiirettä."

Sydney Carton siirsi pullon lähemmäksi, kaatoi konjakkia lasiin ja tyhjensi sen. Hän näki että urkkija pelkäsi hänen juovan itsensä sellaiseen tilaan, että hän heti paikalla ilmiantaisi hänet. Sen huomattuaan, Sydney Carton kaasi vieläkin lasillisen ja tyhjensi sen.

"Katsokaa tarkoin läpi korttinne, herra Barsad. Älkää hätäilkö."

Hänen korttinsa olivat huonommat kuin mitä hän oli odottanut. Ne olivat vaivaisia lankkuja vain, joita Sydney ei tuntenut. Karkotettuna kunniallisesta toimestaan Englannissa monien onnistumattomien väärien valojensa tähden — eipä siksi ettei häntä olisi siellä tarvittu; englantilaisten kerskailut, että olisimme yläpuolella salavehkeitä ja vakoilemista, ovat hyvin myöhäisiltä ajoilta. John Barsad tiesi menneensä yli Kanaalin, ja ruvenneensa palvelukseen Ranskassa, ensiksi viettelijänä ja vakoojana omien maamiestensä keskuudessa, vähitellen ranskalaisten keskuudessa. Hän tiesi kukistetun hallituksen aikana olleensa urkkijana Saint-Antoinessa ja Defargen viinituvassa, että hän valppaalta poliisilta oli saanut sellaisia tietoja tohtori Manetten vankeudesta, vapautuksesta ja elämän tarinasta, että ne saattoivat kelvata johdannoksi tuttavalliseen keskusteluun Defargen kanssa. Hän oli koetellut niitä rouva Defargen suhteen, mutta täydellisesti epäonnistunut. Hän muisti aina pelvolla ja vapistuksella että tämä hirmuinen nainen oli kutonut, puhellessaan hänen kanssaan ja katsellut häneen turmiotatietävästi sormien liikkeessä. Hän oli sittemmin Saint-Antoinen osastossa lukemattomia kertoja nähnyt rouva Defargen ottavan esille kudotut muistiinpanonsa, ja ilmiantavan henkilöitä, joiden elämän guillotiini varmaankin jo oli niellyt. Hän tiesi kuten jokainen saman ammatin toimittaja, ettei hän milloinkaan ollut turvassa, että pako oli mahdoton, että hän oli mestauspiilun varjoon sidottu ja että yksi ainoa sana olisi saanut sen hänen ylitsensä lankeamaan, huolimatta hänen keinotteluistaan ja petoksistaan hirmuhallituksen hyväksi. Jos häntä kerran syytettäisiin ja niin vakavilla perusteilla kuin äsken kuulemansa olivat, aavisti hän että hirmuinen nainen, jonka säälimättömästä luonteesta hän oli nähnyt niin monta todistetta, häntä syyttääkseen ottaisi esille sen turmiollisen luettelon ja tekisi tyhjäksi hänen viimeisen elämisen toiveensa. Lukuunottamatta että kaikki salavehkeilijät ovat pelkureita, olivat hänen korttinsa niin huonot, että hän kalpeni ne läpi käytyään.

"Te ette näytä olevan oikein tyytyväinen kortteihinne", sanoi Sydney perin tyynesti. "Tuletteko peliin?"

"Luulen, sir", vastasi urkkija matelevaisesti kääntyen herra Lorryn puoleen, "voivani vedota teidän ikäiseenne hyväntahtoiseen gentlemanniin pyytämällä teitä kysymään tuolta paljoa nuoremmalta gentlemannilta saattaako hän pitää arvonsa mukaisena pelata mainitsemallansa ässällä. Myönnän olevani urkkija ja että sitä tointa pidetään häpeällisenä, mutta hän ei ole urkkija, miksi hän siis menettelisi heidän tapaansa."

"Pelaan ässäni, herra Barsad", sanoi Carton, vastaten itse ja katsoen kelloaan, "ilman mitään arveluja ja muutamien hetkien kuluttua."

"Toivoin, hyvät herrat", sanoi urkkija yhä koettaen vetää herra Lorry keskusteluun, "että kunnioituksenne sisartani kohtaan —".

"En saata paremmin osottaa kunnioitusta sisartanne kohtaan kuin vapauttamalla hänet veljestään", sanoi Sydney Carton.

"Niinkö sir?"

"Siitä olen ihan varma."

Urkkijan liukas käytös, joka oli selvänä vastakohtana hänen tahallisen karkealle puvulleen ja arvattavasti tavalliselle käytökselleen sai Cartonin salamyhkäisyydestä sellaisen kolauksen, — sillä Carton oli arvoitus älykkäämmille ja rehellisemmillekin miehille kuin hänelle — että hän menetti rohkeutensa. Vakoojan tuumaillessa oli Carton selailevinaan kortteja kuten äsken ja sanoi:

"Ja nyt, kun mietin tarkemmin, tuntuu minusta kuin olisi minulla vieläkin oivallinen kortti, jota en ole ottanut lukuun. Tuo ystävä ja lammaskumppani, joka puhui käyneensä laitumella maaseutuvankiloissa,

kuka hän oli?"

"Ranskalainen, te ette häntä tunne", sanoi vakooja hätäisesti.

"Ranskalainenko?" toisti Carton tuumailleen, eikä näyttänyt häntä huomaavan, vaikka toisti hänen sanansa. "Saattaa olla mahdollista."

"Vakuutan, että niin on", sanoi vakooja, "vaikka se ei mitään merkitse."

"Vaikka se ei mitään merkitse", toisti Carton samaan koneelliseen tapaan — "vaikka se ei mitään merkitse — ei mitään merkitse. — Ei. Mutta tunnen kasvot."

"Sitä en usko. Olen varma siitä. Se ei saata olla mahdollista", sanoi urkkija.

"Se — ei saata — olla mahdollista", mutisi Sydney Carton mietiskellen ja täyttäen lasinsa (joka onneksi oli pieni). "Ei saata olla mahdollista. Hän puhui sujuvasti ranskaa. Mutta mielestäni kuin ulkomaalainen."

"Maaseutulainen", sanoi vakooja.

"Ei. Ulkomaalainen!" huudahti Carton ja löi kätensä pöytään, ikäänkuin hänelle olisi äkkiä asia selvennyt. "Cly! Valepuvussa, mutta sama mies. Meillä oli mies edessämme Old-Baileyssä."

"Ei, nytpä te liiaksi hätäilette sir", sanoi Barsad hymyillen, joten hänen kotkannenänsä taipui toiselle sivulle, "tämä kääntyy minulle eduksi. Cly (joka todellakin oli toverini, voin sen nyt tunnustaa näin pitkän ajan kuluttua) kuoli jo monta vuotta sitten. Minä hoidin häntä kuolintautinsa aikana. Hän haudattiin Lontooseen Pyhän Pankratiuksen kirkkomaahan. Hän oli niin vähän alhaisen suosiossa, etten uskaltanut saattaa hänen maallisia jäännöksiään, mutta olin avullisena häntä arkkuun pantaessa."

Tällä kohtaa huomasi herra Lorry hyvin omituisen ja aaveentapaisen varjon liikkuvan seinällä. Etsien siihen syytä havaitsi hän sen johtuvan siitä, että kaikki suorat ja kankeat hiuskarvat herra Cruncherin päässä yhä suorenvivat ja jäykistyivät.

"Olkamme järjellisiä ja pysykäämme oikeudessa", sanoi urkkija. "Näyttääkseni kuinka te erehdytte ja kuinka perätön teidän arvelunne on, näytän todistuksen Clyn hautaamisesta, joka sattuu minulla olemaan muistiinpanokirjassani" — hän otti sen kiihkeästi esiin ja avasi sen — "aina siitä saakka. Tässä se on. Katsokaa sitä. Katsokaa vain. Te saatte mielellänne ottaa sen käteenne; se ei ole mikään väärennys."

Nyt näki herra Lorry varjon seinässä pitenevän ja herra Cruncher nousi ja astui esiin hiukset pystyssä.

Vakoojan huomaamatta seisoi herra Cruncher hänen vieressään ja lasi kätensä hänen olkapäälleen kuin aaveen tapainen oikeuden palvelija.

"Tekö herrani panitte siis" —, sanoi herra Cruncher, kivettynyt ilme kasvoillaan, "tuon Roger Clyn arkkuun?"

"Minähän sen tein."

"Kuka hänet sitten otti pois siitä?"

Barsad nojautui taapäin tuolissaan ja änkytti: "Mitä tarkoitatte?"

"Tarkotan", sanoi herra Cruncher, "ettei hän koskaan ollutkaan siinä. Ei. Hän ei ollut! Pääni saatte ottaa, jos hän koskaan oli siinä."

Urkkija katseli ympärillensä molempiin herroihin, jotka katselivat Jerryä sanomattomalla hämmästyksellä.

"Kerron teille", sanoi Jerry, "että te hautasitte katukiviä ja multaa siinä arkussa. Älkää puhuko *minulle*, että te hautasitte Clyn. Se oli petos. Minä ja kaksi muuta tiedämme sen."

"Mistä tiedätte sen?"

"Mitä se teihin kuuluu? Piru vieköön", mutisi herra Cruncher, "minulla on vanhaa kaunaa teitä kohtaan, kuka käskee teitä niin häpeällisesti petkuttaa asiamiehiä. Saattaisin iskeä kurkkuunne ja kuristaa teidät puolesta guineasta."

Sydney Carton, joka samoin kuin herra Lorrykin oli aivan mykkänä tästä asiain käänteestä käski herra Cruncherin rauhoittua ja selittää asiata.

"Toiste", vastasi hän vältellen, "tämä tilaisuus ei sovi selityksille. Minä yhä väitän, että hän hyvin tietää, että mainittu Cly ei milloinkaan ollut siinä arkussa. Jos hän sanallakaan tai yhdellä ainoalla tavullakaan sanoo hänen olleen siinä, niin minä joko isken häntä kurkkuun ja kuristan hänet puolesta guineasta" — herra Cruncher piti tätä erikoisen jalomielisenä tarjouksena — "taikka menen ilmiantamaan hänet."

"Hm, näen erään asian", sanoi Carton. "Minulla on vielä muuan kortti kädessäni, herra Barsad. On mahdotonta, että te täällä raivoavassa Pariisissa voisitte selviytyä ilmiannosta, koska olette yhteydessä toisen ylimysvaltaisen vakoojan kanssa, jolla on sama entisyys takanaan kuin teillä ja jonka suhteen on tapahtunut se salaperäinen seikka, että hän tekeytyi kuolleeksi, mutta tuli jälleen eloon. Salaliitto vankiloissa ulkomaalaisten kesken tasavaltaa vastaan. Erinomainen kortti — varma guillotiini kortti. Tuletteko peliin?"

"En", vastasi urkkija, "minä passaan. Tunnustan, että olimme siihen määrään roskajoukon epäsuosiossa, että minun täytyi paeta Englannista, että joukko olisi hukuttanut minut ja että Clytä niin ahdistettiin, ettei hän mitenkään olisi päässyt pakoon, ellei olisi tekeytynyt kuolleeksi. Mutta mistä tuo mies tietää, että vain ilveilyä se oli, käy yli ymmärrykseni."

"Älkää välittäkö tästä miehestä", vastasi riidanhaluinen herra Cruncher, "teillä on tarpeeksi päänvaivaa tuosta herrasta. Ja kuunnelkaa vielä kerran", — herra Cruncher ei saattanut olla kerskailematta auliudesta — "minä mielisti isken kurkkuunne ja kuristan teidät puolesta guineasta!"

Vankilalammas kääntyi Sydney Cartonin puoleen ja sanoi päättäväisemmin: "Jo riittää. Minun täytyy lähteä vahtiin, enkä voi jäädä tänne kauemmaksi. Teillähän oli ehdotus minulle, mikä se on? Mutta ei kannata pyytää minulta liikoja. Jos pyydätte minua virkaillessani tekemään jotakin palvelusta ja siten panemaan itseni alttiiksi uudelle vaaralle, panen ennemmin elämäni vaaraan kieltäytymällä kuin myöntymällä. Sanalla sanoen, sen valinnan minä tekisin. Te puhutte epätoivosta. Olemme täällä kaikki epätoivoisia, muistakaa se. Voin ilmiantaa teidät, jos katson sen tarpeelliseksi ja voin vannoa meneväni kivimuurin läpi ja sitä voivat muutkin. No, mitä pyydätte minulta?"

"En erikoisia. Olettehan vanginvartijana Conciergeriassa?"

"Sanon sen teille kerta kaikkiaan, että pako sieltä on mahdoton", sanoi vakooja jyrkästi.

"Teidän ei tarvitse sanoa mitään, jota en ole teiltä kysynyt. Olettehan vanginvartija Conciergeriassa?"

"Silloin tällöin."

"Voitteko olla siellä milloin haluatte?"

"Voin käydä ulos ja sisään mieleni mukaan."

Sydney Carton kaasi vielä konjakkia lasiin, kaasi sitä hitaasti uuniin ja katseli miten se valui. Kun kaikki oli kaadettu, nousi hän ja sanoi:

"Tähän asti olemme puhuneet näiden molempien henkilöiden läsnäollessa koska oli parasta, että muutkin, emmekä ainoastaan me molemmat, tietäisivät korttiamme arvoa. Seuratkaa minua tuonne pimeään huoneeseen puhuaksemme viimeisen sanan toisillemme."

YHDEKSÄS LUKU.

Peli alkaa.

Sillävälän kun Sydney Carton ja vankilalammas olivat viereisessä pimeässä huoneessa, jossa he keskustelivat niin hiljaa, ettei hiiskaustakaan kuulunut, silmäili herra Lorry Jerryä mitä suurimmalla epäluulolla. Kunniallisen asiamiehen tapa vastata hänen katseisiinsa ei herättänyt luottamusta; hän vaihteli jalkaa, ikäänkuin hänellä olisi ollut viisikymmentä sitä lajia ja kuin hän olisi tahtonut niitä kaikkia koetella, hän tarkasteli kynsiään hyvin epäilyttävällä tarkkaavaisuudella ja milloin vain herra Lorry sattui katsomaan häntä silmiin, sai hän omituisen köhäyskän, jonka vuoksi hänen välttämättä täytyi pitää kättä suun edessä, joka tapahtuu harvoin, jos milloinkaan, täysin avonaiselle luonteelle.

"Jerry", sanoi herra Lorry. "Tulkaa tänne."

Herra Cruncher tuli esiin sivuttain toinen olkapää edellä.

"Mitä muuta tointa olette harjottanut kuin sananviejän?"

Hiukan mietittyään, ja luoden tutkivan katseen esimieheensä, juolahti herra Cruncherin mieleen loistava vastaus:

"Maanviljelijän."

"Epäilen suuresti", sanoi herra Lorry ja uhkasi häntä sormellaan, "että olette käyttänyt Tellsonin suurta ja kunnioitettua toiminimeä kylttinä harjoittaessanne häpeällistä ja laitonta tointa. Jos niin on asian laita, älkää odottako minulta apua palatessanne Englantiin, älkää odottako, että säilytän teidän salaisuutenne. Tellsonin pankkia ei petkuteta."

"Toivon, herra Lorry", puheli alakuloinen herra Cruncher, "että teidän kaltaisenne henkilö, jonka asioita olen saanut toimittaa vanhuuteni päiviin saakka, ajattelee päänsä ympäri, ennenkuin hän minua vahingoittaa, vaikka niin olisikin laita — en sano että niin on, mutta jos niin olisikin. Ja teidän tulee myöskin ottaa lukuun, että jos niin olisikin laita, ei asia ole vain yksipuolinen. Sillä on toinenkin puoli. Vielä tänä päivänäkin on olemassa lääketieteen tohtoreja, jotka ansaitsevat guineoita, missä kunniallinen asiamies ei ansaitse äyriäkään — ei äyriäkään! ei puolta äyriäkään — ei puolta äyriäkään! ei edes neljättä osaakaan — ja tallettavat rahaa kun roskaa Tellsonissa, räpäyttävät vain viekkaasti lääketieteellisiä silmiään asiamiehille astuessaan omiin ajoneuvoihinsa — niin sekin lienee Tellsonin puijaamista vai mitä? Silloinhan te hirttäisitte pikkuvarkaat ja vapautatte suuret. Niin sitten on vielä rouva Cruncher — ainakin ennen muinoin vanhassa Englannissa — ja jos hän olisi tilaisuudessa moksahdaisi hän maahan huomispäivänä asian vahingoksi ja niin juurta jaksain että kaikki menisi hunningolle, ihan hunningolle. Tohtorien rouvat sitä vastoin eivät moksahda. Eivätpä toki! Tai joskin he moksahdaisivat, moksahdaisivat he hankkiaksensa lisää potilaita. Ja ajatelkaa kaikkia hautausurakoitsijoita ja lukkareja ja haudankaivajia ja yövahteja (kaikkityyni ahneita ja rikokseen osallisia) — ei siinä paljon tienaisi, jos niin olisikin. Ja siitä vähästä, minkä ansaitsisi, ei olisi suurta iloa, herra Lorry. Siitä ei olisi mitään hyötyä vaikka asia olisikin niin, alituisen toivoisi olevansa erillään siitä ammatista, jos vaan siitä pääsisi erilleen kun siihen kerran on ruvennut."

"Hyi", virkkoi herra Lorry kuitenkin hiukan suopeampana. "Minua iletää nähdä teitä."

"Nöyrästi tahtoisin esittää, herra Lorry", jatkoi herra Cruncher, "jos niin olisikin, en kuitenkaan sano niin olevan..."

"Ei mitään verukkeita", sanoi herra Lorry.

"Ei suinkaan", vastasi herra Cruncher ikäänkuin ei mikään olisi ollut niin vierasta hänen ajatuksilleen ja tavoilleen — — "jonka en sano niin olevan — — nöyrästi tahtoisin esittää seuraavaa: jakkaralla, Temple Barissa, istuu poikani, joka jo alkaa olla aika mies, hän kävisi asioillanne ja toimittaisi teille pikku palveluksia, kunnes te paneutte pitkäksenne, jos niin haluatte. Jos nyt niin olisikin, jota en edelleenkaan sano niin olevan (sillä en tahdo tehdä verukkeita) niin antakaa sen pojan pitää isänsä paikan, hoitaa äitiänsä, älkää häväiskö sen pojan isää, — älkää sitä tehkö — antakaa isän mennä säännölliseen kaivostyöhön ja hyvittää sitä, jota hän tahtois kaivamattomaksi — jos niin olisi — kaivamalla ne maahan hyvällä tahdolla ja vakuutuksella, että ne tulevaisuudessa varmasti makaavat paikoillaan. Tätä, herra Lorry", sanoi herra Cruncher, pyyhkien otsaansa hihallansa, ikäänkuin ilmaistakseen että hän nyt oli tullut esitelmänsä loppuun, "tahtoisin teille nöyrimmästi esittää, sir. Ihminen ei voi nähdä tätä kauheaa näytelmää ympärillämme, runneltuja päättömiä ihmisiä, niin, Herra Jumala, kääntämättä ajatuksensa toisiin asioihin. Ja nämät olisivat minun ajatuksiani, jos niin olisikin ja pyydän teitä muistamaan, että tämän olen sanonut hyvän asian vuoksi, vaikka olisin voinut vajetakkin."

"Se on ainakin totta", sanoi herra Lorry. "Älkää puhuko nyt enempeä. Onhan mahdollista, että vielä kerran saatan teitä puolustaa, jos sen ansaitsette ja osotatte katumusta teossa, ei vaan sanoissa. En tahdo kuulla enempeä."

Herra Cruncher naputti otsaansa nyrkillään kun Sydney Carton ja urkkija tulivat ulos pimeästä huoneesta.

"Hyvästi, herra Barsad!" sanoi edellinen. "Nyt asiasta sovittuamme ei teillä ole mitään pelkäämistä minun puoleltani." Hän istuutui tuolille uunin ääreen vastapäätä herra Lorrya. Kun he jäivät kahden kesken, kysyi herra Lorry häneltä mitä hän oli aikaansaanut.

"En paljoa. Jos vangin kävisi huonosti, olen toimittanut niin, että varmasti pääsen hänen luokseen vielä kerran."

Herra Lorry näytti pettyneeltä.

"Siinä kaikki mitä sain aikaan", sanoi Carton. "Pyytämällä liikoja saattaisin tuon miehen hengen vaaraan ja niinkuin hän sanoi, ei hänelle voisi pahempaa tapahtua, joskin hän ilmiannettaisiin. Se on selvästi asian heikko kohta. Siitä se ei parane."

"Mutta jos käy huonosti tuomio-istuimen edessä", sanoi herra Lorry, "ei teidän pääsynne hänen puheilleen pelasta vankia."

"Sitä en ole koskaan sanonutkaan."

Herra Lorryn silmät siirtyivät vähitellen tuleen; osanotto hänen suosikkinsa kohtaloon ja uuden vangitsemisen katkera pettymys sai hänet vähitellen heltymään; hän oli jo vanha mies, viime aikoina huolien painama, ja kyöneleet vierivät hänen silmistään.

"Te olette hyvä ihminen ja uskollinen ystävä", sanoi Carton muuttuneella äänellä. "Suokaa anteeksi, että huomaan teidän surunne. Jos isäni itkisi, en saattaisi väliäpitämättömänä sitä katsella. Jos olisitte isäni en kunnioittaisi suruanne enempää. Mutta siitä onnettomuudesta olette toki vapaa."

Vaikka hän sanoi viimeiset sanansa entiseen huolettomaan tapaansa, oli kuitenkin sekä hänen äänessään että tavassaan tosi tunnetta ja kunnioitusta. Tämä oli herra Lorrylle, joka ei koskaan ollut nähnyt hänen parempaa puoltansa, aivan odottamatonta. Hän ojensi Cartonille kätensä, ja hän puristi sitä hiljaa.

"Mutta palataksemme Darnay parkaan", sanoi Carton, "niin älkää kertoko tästä keskustelusta ja toimenpiteestä hänen vaimolleen. Se ei auta häntä tapaamaan miestään. Hän saattaisi luulla, että siten hankittiin hänen miehelleen keino pahimmassa tapauksessa välttää tuomiota."

Herra Lorry ei tullut tätä ajatelleeksi ja hän katsahti pikaisesti Cartoniin nähdäkseen, oliko se todellakin hänen tarkoituksensa. Siitpä näytti, hän siirsi katseensa Cartonista ja kaikki oli hänelle selvänä.

"Hänen mieleensä tulisi tuhansia ajatuksia", sanoi Carton, "ja jokainen niistä vain lisäisi hänen levottomuuttaan. Älkää puhuko hänelle minusta. Niinkuin sanoin teille heti tänne tullessa, on parasta, etten häntä tapaa. Voin siitä huolimatta tarjota apuani ja tehdä jokaisen pienen palveluksen, joka vain on vallassani. Menettehän hänen luokseen? Hän lienee hyvin lohduton tänä iltana."

"Menen heti paikalla."

"Se ilahuttaa minua. Hän on niin kiintynyt teihin ja luottaa niin varmasti teihin. Miltä hän näyttää?"

"Levottomalta ja onnettomalta, mutta kaunis hän on."

"Oi!"

Se oli pitkä, valittava ääni kuin huokaus, melkeinpä nyhkytys. Se veti herra Lorryn silmät Cartonin kasvoihin, jotka olivat tuleen päin kääntyneet. Valonvälähdys tai varjo (vanha herra ei voinut sanoa kumpiko) liikkui hänen kasvoillaan yhtä nopeasti kuin vaihtelevat valaistukset mäen rinteellä aurinkoisena myrskypäivänä ja hän kohotti jalkansa työntääkseen takasin putoamassa olevan palavan halon. Hän oli puettu valkeaan ratsunuttuun ja kaulussaappaihin, sen ajan tapaan, ja kun tuli valaisi niiden valkeita pintoja, näytti hän hyvin kalpealta pitkine ruskeine hiuksineen, jotka epäjärjestyksessä riippuivat hänen hartioillaan. Hänen väliäpitämättömyytensä tulesta oli niin suuri että herra Lorry häntä siitä huomautti; hänen saappaansa polki vielä hehkuvata kekälettä, joka oli murskaantunut sen painosta.

"Unohdin sen", sanoi hän.

Herra Lorryn katse kääntyi taaskin hänen kasvoihinsa. Kun hän havaitsi riutuneen ilmeen, joka rumensi itsessään kauniita piirteitä ja kun hänellä vielä oli vankien kasvojen ilme tuoreessa muistissa, tuli se hänelle selvästi mieleen.

"Tehtävänne täällä alkavat siis lähetä loppuaan sir", sanoi Carton ja kääntyi Lorryn puoleen.

"Niin, kuten aion sanoa teille eilen illalla Lucyn tullessa niin odottamatta, olen vihdoim toimittanut kaikki mitä täällä voin toimittaa. Toivoin saavani jättää heidät täydellisesti turvattuina ja sitten lähteä Pariisista. Minulla on jo passi. Olen valmis matkustamaan."

Molemmat vaikenivat.

"Teillä on pitkä elämä takananne sir", sanoi Carton ajatuksissaan.

"Tämä on seitsemäskymmenes kahdeksas vuoteni."

"Olette ollut hyödyllinen koko elinaikanne, alinomaan toiminut, ja olette nauttinut luottamusta ja kunnioitusta."

"Olen ollut asiamies siitä asti kun mieheksi tulin. Niin, saatan sanoa että jo poikana olin asiamies."

"Katsokaa minkä sijaan te täytätte seitsemänkymmenen kahdeksan vuotisena. Kuinka moni kaipaakaan teitä kun paikkanne on tyhjä."

"Yksinäinen vanhapoika", vastasi herra Lorry pudistaen päätään. "Ei kukaan itke minua."

"Kuinka voitte niin sanoa? Eikö *hän* surisi teitä? Entäs hänen lapsensa?"

"Niin, Jumalan kiitos. En oikein tarkottanut mitä sanoin."

"Se *on* jotain mistä Jumalaa kiittää, eikö totta?"

"On toki."

"Jos teidän tänä iltana täydellä todella tulisi sanoa yksinäiselle sydämellenne: — En ole saavuttanut yhdenkään inhimillisen olennon rakkautta, uskollisuutta, kiitollisuutta tai kunnioitusta, en ole voittanut rakasta sijaa kenenkään sydämessä, en ole tehnyt mitään hyvää, enkä hyödyllistä, että minua muistettaisiin, olisi ne seitsemänkymmentä kahdeksan vuotanne yhtä monta raskasta kirousta hartioillanne, eikö totta?"

"Olette oikeassa herra Carton, niin luulisin olevan."

Sydney käänsi taas katseensa tuleen ja sanoi hetkisen vaitiolon jälkeen.

"Tahtoisin kysyä teiltä onko teistä kauvan siitä kun olitte lapsi? Tuntuvatko teistä päivät jolloin istuitte äitinne polvella, hyvin kaukaisilta?"

Joutuen hänkin hellän tunnelman valtaan vastasi herra Lorry:

"Parikymmentä vuotta sitten tuntui minusta siltä, mutta ei nyt. Sillä mitä enemmän lähenen loppuani, liikun kehässä, joka yhä lähenee alkua. Se näkyy olevan yksi kuljettavan tien armeliaita tasotuksia ja valmistuksia. Sydämeni valtaavat monet jo kauvan sitten unohtuneet muistot nuoresta, kauniista äidistäni ja minä näin vanha, ja niistä päivistä, jolloin se mitä kutsumme maailmaksi ei ollut niin todellinen minulle, eivätkä virheeni niin pinttyneet."

"Käsitän sen tunteen", huudahti Carton äkkiä lievästi punastuen.

"Ja oletteko tullut paremmaksi sen kautta?"

"Niin toivon."

Carton lopetti nyt keskustelun ja nousi auttaakseen herra Lorryn ylle päällystakin. "Mutta te", sanoi tämä palaten äskeiseen aineeseen, "te olette nuori."

"Niin olen", sanoi Carton. "Vanha en ole, mutta nuoruuteni tie ei koskaan kulkenut vanhuuteen. Kylliksi jo minusta."

"Minusta myöskin", sanoi herra Lorry. "Aiotteko mennä ulos?"

"Seuraan teitä hänen portilleen. Tunnette levottomat kulkulaistapani. Jos harhailisin kaduilla kauvan älkää olko levoton, tulen takasin aamulla. Menettekö oikeuteen huomenna?"

"Menen, valitettavasti."

"Tulen minäkin sinne. Mutta ainoastaan joukon jatkona. Urkkijani saa toimittaa minulle paikan. Tarttukaa käsivarteeni."

Herra Lorry teki niin ja he menivät portaita alas ulos kadulle. Hetkisen kuluttua tulivat he herra Lorryn määräpaikkaan. Sinne jätti Carton hänet, mutta pysähtyi jonkun matkan päähän ja kun portti oli suljettu, palasi hän sen luo ja kosketti sitä. Hän oli kuullut että Lucy kävi vankilan luona, joka päivä. "Hän tuli ulos tästä", sanoi hän ja katsoi ympärilleen, "kääntyi tänne päin, hänen jalkansa ovat varmaan usein polkeneet näitä kiviä. Tahdon seurata hänen jälkiään."

Kello oli kymmenen illalla, kun hän seisoi La Force vankilan edustalla, jossa Lucy oli seisonut satoja kertoja. Pieni puunsahaaja, joka oli sulkenut puotinsa, seisoi ovelta polttaen piippuaan.

"Hyvää iltaa, kansalainen", sanoi Sydney Carton ja pysähtyi ohikulkiessaan, sillä mies katseli häntä tutkivasti.

"Hyvää iltaa, kansalainen."

"Kuinka on tasavallan laita?"

"Tarkotatte guillotiinia. Hyvin vaan. Kuusikymmentäkolme tänään. Pääsemme pian sataan. Simson miehineen valittaa, että he joskus ovat menehtyä väsymyksestä. Ha, ha, ha! Hän on lystikäs tuo Simson, on parturia!"

"Käyttökö usein katsomassa kun hän — —"

"Leikkaa? Aina. Joka päivä. Se on parturia! Oletteko nähnyt häntä toimessa?"

"En koskaan."

"Menkää häntä katsomaan, kun hän on täydessä puuhassa. Ajatelkaa, kansalainen kuudenkymmenenkolmen leikkaaminen ei kestänyt kahta piipullistakaan. Kunniasanani kautta."

Tuon virnistävän pienen miehen ojentaissa piippuaan, jota hän paraikaa poltteli, selittääkseen kuinka hän oli mitannut pyövelin ajon, tunsu Carton niin valtavan halun iskeä hänet kuoliaaksi että hän kääntyi pois.

"Mutta ettehän ole englantilainen", sanoi puunsahaaja, "vaikka olette englantilaiseen tapaan puettu?"

"Olen, niinkin", sanoi Carton, jälleen pysähtyen ja vastaten yli olkansa.

"Te puhutte kuin ranskalainen ainakin."

"Olen opiskellut täällä kauvan."

"Oi, oikea ranskalainen. Hyvää yötä, englantilainen."

"Hyvää yötä, kansalainen."

"Menkää katsomaan sitä lystiä veitikkaa", huusi pikku mies hänen jälkeensä. "Ja ottakaa piippu mukaanne."

Sydney ei mennyt kauvas näkyviltä ennenkuin hän pysähtyi keskelle katua tuikkivan lyhdyn alle ja kirjoitti lyijykynällä paperipalalle. Sitten hän lähti astumaan varmoin askelin kuin olisi tie hänelle hyvin tuttu, pitkin synkkiä, likaisia katuja — tavallista paljon likaisempia, sillä näinä kauhun päivinä ei pääkatujakaan puhdistettu — ja pysähtyi rohdoskaupan eteen, jota omistaja juuri oli sulkemassa. Pieni, pimeä, mutkikas kauppahuoneisto, joka sijaitsi kiemurtelevan, mäkisen kadun varrella ja jonka omisti pieni, tumma, kumara mies.

Tervehdittyään tätä kansalaista, meni hän hänen tiskinsä luo ja pani paperipalasen hänen eteensä.

"Hm", sanoi rohdoskauppias viheltäen sen luettuaan. "Hi! hi! hi!"

Sydney Carton ei välittänyt hänestä ja rohdoskauppias sanoi:

"Teitäkö varten kansalainen?"

"Minua varten."

"Pidätte kai ne tarkasti erillään, kansalainen? Tiedätte, kai, miten käy, jos ne sekoitetaan?"

"Tiedän."

Kauppias valmisti useita pieniä paketteja ja ojensi ne hänelle. Hän pisti ne yksitellen sisätakkinsa povitaskuun, maksoi ne ja lähti rauhallisena kaupasta.

"Ei ole muuta tehtävää", sanoi hän katsellen kuuta, "ennen huomista. En saata nukkua."

Ääni, jolla hän lausui nämät sanat nopeasti kiitävien pilvien alla, ei ollut väliäpitämätön eikä myöskään uhmaava. Se ilmaisi väsyneen ihmisen tyyntä päättäväisyyttä, ihmisen, joka oli vaeltanut, taistellut ja eksynyt, mutta lopulta löytänyt oikean tien ja näki sen päättyvän.

Aikoja sitten, kun hänen aikaisemmat kilpailijansa katsoivat häntä hyvin lupaavaksi nuoreksi mieheksi, oli hän seurannut isäänsä hautaan. Hänen äitinsä kuoli useita vuosia ennen. Isänsä haudalla

lausutut juhlalliset sanat, tulivat hänelle mieleen hänen kulkiessaan pimeitä katuja tummien varjojen keskellä, kuun ja pilvien liidellensä korkealla hänen päänsä päällä: "Minä olen ylösnousemus ja elämä, sanoo Herra; joka uskoo minuun, hän elää ehkä hän olisi kuollut ja jokainen joka elää ja uskoo minun päälleni, ei hänen pidä kuoleman ijankaikkisesti".

Yksinäisenä, yön aikana tässä kaupungissa, jota piilu hallitsi, hyvin ymmärrettävän surun herätessä hänen sydämessään niiden kuudenkymmenenkolmen tähden, jotka sinä päivänä olivat kuoleman uhrit ja huomispäivän ynnä monen muun päivän uhrien tähden, jotka nyt vankilassa tuomiotaan odottivat, olisi se ajatusketju, joka oli tuonut esiin nämät sanat helposti ollut löydettävissä, kuin vanha ruostunut laivan ankkuri syvyydestä. Mutta hän ei sitä etsinyt, toisti vaan sanat ja kulki eteenpäin.

Sydney Carton meni jälleen Seinen yli valoisammille kaduille ja katseli juhlallisella hartaudella valaistuja ikkunoita, joissa ihmiset olivat nukkumaan menossa hetkiseksi unohtaakseen kauhut ympärillään; hän katseli käyttämättömien kirkkojen torneja, kirkkoja joissa ei enää rukouksia luettu, sillä niinpitkällä olivat jo vallankumoukselliset joukot itsehäviön tiellä, vuosikausia toteltuaan papillisia roistoja, varkaita ja hekkumoitsijoita; hän katseli kaukaisia kalmistoja, jotka kuten porteille oli kirjoitettu, olivat ijäiselle levolle pyhitetyt; täysinäisiä vankiloita, niitä katuja, joita ne kuusikymmentä ajoivat kuolemaan, joka oli tullut niin tavalliseksi ja jokapäiväiseksi, ettei ainoatakaan kammottavaa juttua kummittelevista aaveista syntynyt kansan keskuudessa kaiken guillotiinityön vaikutuksesta; hän katseli elämää ja kuolemaa tässä kaupungissa, joka nyt valmistui lyhyeen yölliseen lepoon kesken raivojensa.

Harvoja vaunuja oli liikkeellä, sillä ne, jotka vaunuja käyttivät, joutuivat pian epäluulon alaisiksi. Aateli kätki päänsä punasiin myssyihin ja luntusti kömpelöissä kengissä. Mutta kaikki teatterit olivat kukkurallaan ja Cartonin mennessä ohi tulvi sieltä ilosta kansaa, joka lörpötellen meni kotiansa. Erään teatterin ulkopuolella seisojia pieni tyttö äitineen ja etsi tietä takasin kadun poikki. Carton kantoi lapsen ylitse ja ennenkuin ujo käsi ehti irtautua hänen kaulaltaan, pyysi hän lapselta suudelmaa.

"Minä olen ylösnousemus ja elämä, sanoo Herra; joka uskoo minuun, hän elää, ehkä hän olisi kuollut ja joka elää ja uskoo minun päälleni ei hänen pidä kuoleman ijankaikkisesti."

Nyt kun kadut olivat hiljaiset ja yö oli kulumassa, soivat nämät sanat ilmassa ja hänen askeleittensa kaiussa. Aivan tyyneenä ja rauhallisena toisti hän ne joskus itsekseen, siinä kulkiessaan, mutta hän kuuli ne aina korvissaan. Yö läheni loppuaan ja hänen seistessään sillalla kuunnellen vettä, joka loiski Ile de Paris'n muureja vastaan, ja katsellessaan talojen ja tuomiokirkon kuvakaunistusta ryhmitystä, joka kuutamossa kimmelsi, sarasti kylmä päivän valo katsellen taivaalta kuin kuolleen kasvot. Sitten yö kuineen ja tähtineen kalpeni ja kuoli ja hetken aikaa tuntui kuin olisi koko luomakunta jätetty kuoleman valtaan.

Mutta loistava aurinko nousi ja näytti pitkällä, kirkkailla säteillään tunkevan nämät sanat, tämän yön laulun, suoraan ja lämpimästi hänen sydämeensä. Ja kun hän kunnioittaen varjosti silmiään ja katseli säteitä, tuntui valosilta kaareilevan ilmassa hänen ja auringon välillä joen kimallellessa siellä alhaalla.

Voimakas virta, nopea, syvä ja varma oli aamun hiljaisuudessa kuin läheinen ystävä. Hän kulki virtaa pitkin kauvas taloista ja auringon valossa ja lämmössä nukkui hän rannalle. Kun hän heräsi ja nousi jälleen ylös, jäi hän siihen hetkeksi katselemaan pyörrettä, joka kierteli ja pyöri tarkotuksetta, kunnes virta nielasi sen ja kuletti ulos mereen. "Pyörre olen minäkin." Rahtilaiva, jonka purje oli haalea kuin kuihtunut lehti, luikui hänen ohitsensa ja katosi. Kun sen viimeinen jälki vedestä hävisi, päättyi rukouskin, joka oli tunkeutunut esiin hänen sydämeensä, armeliaasta sääliväisyydestä kaikkia hänen virheraukkojaan ja hairahduksiaan kohtaan sanoilla: "Minä olen ylösnousemus ja elämä".

Herra Lorry oli ulkona, kun hän palasi, ja helppoa oli arvata minne kunnan vanhus oli mennyt. Sydney Carton ei juonut muuta kuin vähän kahvia, söi vähän leipää ja kun hän oli peseytynyt ja muuttanut paitaa virkistyäkseen, lähti hän oikeuteen.

Siellä oli elämää ja hälinää, kun musta lammas — jota monet kauhistuneina karttoivat — — tunki hänet pimeään sopukkaan keskelle ihmisjoukkoa. Herra Lorry oli siellä, samoin tohtori Manette. Lucy oli siellä ja istui isänsä vieressä.

Kun hänen miehensä tuotiin sisään, katsoi Lucy häntä niin rohkaisevasti, niin suurella ihailevalla rakkaudella, osaaottavalla hellyydellä ja hänen tähtensä niin uljaana, että raikas veri syöksi hänen kasvoilleen, teki hänen katseensa kirkkaammaksi ja elähdytti hänen sydäntään. Jos joku silloin olisi pannut merkille Lucyn katseen vaikutusta Sydney Cartoniin, olisi hän huomannut sen vaikuttavan samaa.

Tässä väärässä oikeudessa ei ollut olemassa mitään oikeusjärjestystä, joka olisi syytetylle vakuuttanut, että otettiin huomioon järjellisiä syitä. Sellaista vallankumousta ei olisi voinut tapahtua,

jos ei kaikkia lakia, muotoja ja menoja ensin olisi niin perin merkillisesti väärinkäytetty, että vallankumouksen itsemurhakosto sai ilmaisunsa niiden hajoittamisessa kaikille suunnille.

Kaikkien silmät kääntyivät valamiehistöön. Samat päättäväiset isänmaanystävät ja kelpo tasavaltalaiset kuin eilen ja sitä edellisenä päivänä ja huomenna ja ylihuomenna. Heidän joukossaan herätti erityisempää huomiota ahneen näköinen mies, jonka sormet lakkaamatta hapuilivat huulten ympärillä, mies, jonka näkemisestä katsojat näyttivät ihastuvan, verenhimoinen ihmissyöjä Jaakko kolmas Saint-Antoinesta. Koko valamiehistö oli koiralauma, joka oli hirveä tuomitsemassa.

Kaikkien silmät kääntyivät nyt viiteen tuomariin ja yleiseen syyttäjään. Suotuisa mieliala ei vallinnut sielläpäin tänään. Julma, säälimätön, murhanhaluinen, virallinen mieliala vallitsi siellä. Joka silmä etsi toista silmää, räpähytti hyväksyen sille ja päät nyökäyttivät toisilleen, ennenkuin nojautuivat eteenpäin jännityksessä.

"Charles Evrémonde, joka Darnayksi sanotaan. Eilen vapautettu. Syytetty ja vangittu uudestaan eilen. Haaste tehtiin hänelle edellisenä iltana. Epäilty ja syytetty tasavallan viholliseksi, ylimykseksi, tyrannisuvun jäseneksi, suvun, joka oli julistettu henkipatoksi syystä että perhe oli käyttänyt nyt lakkautettuja erioikeuksiaan sortaakseen alhaisesti kansaa. Charles Evrémonde, jota Darnayksi sanotaan, on tämän julistuksen nojalla kokonaan lain ulkopuolella."

Näin puhui yhtä harvoin, tai vieläkin harvemmin sanoin yleinen syyttäjä. Puheenjohtaja kysyi oliko syytetty ilmiannettu julkisesti tahi salassa.

"Julkisesti, herra puheenjohtaja."

"Kuka on ilmiantaja?"

"Kolme henkilöä. Ernest Defarge, viinikauppias Saint-Antoinessa."

"Hyvä."

"Thérèse Defarge, hänen vaimonsa."

"Hyvä."

"Alexandre Manette, lääkäri."

Äänekäs hälinä syntyi salissa ja sen kestäessä nähtiin tohtori Manetten kalpeana ja vapisevana nousevan paikaltaan.

"Puheenjohtaja, minä panen vastalauseeni ja ilmoitan että tämä on väärennystä ja petosta. Tiedätte, että syytetty on vävyini. Tyttäreni ja hänen rakkaansa, ovat minulle elämäni kalliimmat. Kuka ja missä on se petollinen vehkeilijä, joka sanoo, että olen ilmiantanut vävyini."

"Kansalainen Manette, rauhoittukaa. Käyttäytymällä epäkunnioittavasti tuomioistuimen viranomaisia kohtaan asettaisitte itsenne lain yläpuolelle. Puhuessamme siitä mikä teille on elämää kalliimpaa, muistakaa ettei hyvänä kansalaisena mikään liene teille niin kallista kuin tasavalta."

Äänekkäät mieltymyshuudot säestivät tätä ojennusta. Puheenjohtaja soitti kelloansa ja ryhtyi uudestaan lämmöllä puhumaan.

"Jos tasavalta vaatisi teitä uhraamaan omaa lastanne olisi velvollisuutenne tehdä se uhraus. Kuunnelkaa mitä seuraa. Ja olkaa hiljaa sille!"

Rajuja hyvähuutoja kuului taas. Tohtori Manette istuutui, hän katseli ympärilleen ja hänen huulensa vapisivat; hänen tyttärensä siirtyi lähemmäksi häntä. Ahnas valamies hykersi käsiään ja vei kuten ainakin kätensä huulilleen.

Defarge kutsuttiin esiin kun melu salissa oli niin asettunut, että saatettiin kuulla hänen ääntänsä. Hän kertoi lyhyesti tarinan vankeudesta, miten hän poikana oli ollut tohtorin palveluksessa, vapautuksesta ja vangin tilasta kun hän vapautettiin ja annettiin hänen huostaansa. Sitten tapahtui seuraava lyhyt kuulustelu, sillä tuomioistuin oli sukkela käänteissään.

"Kansalainen, kunnostittehan itseänne Bastiljin valloituksessa?"

"Taisi niin olla."

Tässä kohden huusi kiihoittunut nainen kansanjoukosta: "te olitte parhaita isänmaanystäviä siellä. Miksette sano asian oikeata laitaa. Te olitte tykkimies sinä päivänä ja ensimmäisenä tunkeuduitte kirottuun linnoitukseen, kun se kaatui. Kansalaiset, puhun totta!"

Tämä oli Kosto, joka kuuntelijain osottaessa innokasta mieltymystä täten otti osaa toimitukseen. Puheenjohtaja soitti kelloa, mutta Kosto suosionosotuksista yhä vaan kiihtyneenä huusi: "viis minä kellosta", joka myöskin tuotti innokasta mieltymystä.

"Kertokaa, kansalainen, tuomioistuimelle mitä te sinä päivänä teitte Bastiljissä?"

"Tiesin", sanoi Defarge heittäen silmäyksen vaimoonsa, joka seisoj portaitten alapuolella ja herkeämättä häntä katseli, "tiesin että vanki josta puhun, oli suljettu koppiin numero sataviisi, pohjoisessa tornissa. Kuulin sen häneltä itseltään. Hän ei tiennyt itselleen muuta nimitystä kuin sataviisi, pohjoinen torni, ollessaan huostassani ja ommellessaan kenkiä. Hoitaessani kanuunaani sinä päivänä, päätin tutkia sitä koppia, jos linnoitus kaatuisi. Se kaatui. Vanginvartijan opastamana läksin koppiin erään kansalaisen seurassa, joka nyt on valamiehistön jäsen. Tutkin sen tarkalleen. Eräässä aukossa uuninpiipussa, josta kivi oli otettu irti ja pantu sijalleen, löysin kirjoitetun paperin. Tässä se on. Olen tutkinut muutamia näytteitä tohtori Manetten käsialasta. Tämä on tohtori Manetten käsialaa. Jätän tämän tohtori Manetten käsialalla kirjoitetun paperin puheenjohtajan käsiin."

"Se luettakoon."

Haudan hiljaisuuden vallitessa — vanki katseli hellästi vaimoaan, joka siirsi katseensa hänestä vain levottomuudella tarkastaakseen isäänsä, tohtori Manetten katse oli lukijaan kiinnitetty, rouva Defarge ei ottanut silmiään vangista, Defarge katseli riemuitsevaa vaimoaan ja kaikki muut tarkastivat tohtoria, joka ei nähnyt ainoatakaan heistä — luettiin paperi, jonka sisältö oli seuraava.

KYMMENES LUKU.

Varjon aihe.

Minä, Alexandre Manette, onneton lääkäri, joka synnyin Beauvaisissa ja sittemmin oleskelin Pariisissa, kirjoitan tämän surullisen tarinan synkässä kopissani Bastiljissä vuoden 1767 viimeisenä kuukautena. Olen kirjoittanut sen salaa ja mitä vaikeimmissa olosuhteissa. Aion kätkeä sen uuninpiippuun, johon hitaasti ja suurella vaivalla olen hankkinut sille piilopaikan. Jokin armahtavainen käsi sen sieltä ehkä löytää, kun minä suruinen jo olen tomua.

Nämät sanat muodostan ruosteisella rautakivellä, jota kastan uunista raavittuun ja verellä sekoitettuun nokeen ja hiiliin, vankeuteni kymmenennen vuoden viimeisenä kuukautena. Kaikki toivo on kadonnut sydämestäni. Hirvittävästä enteistä, joita olen itsessäni huomannut, arvaan ettei ymmärrykseni enää kauvan pysy selvänä, mutta juhlallisesti vakuutan, että nyt olen täydessä järjessäni — että muistini on tarkka yksityisseikkoihin asti ja että kirjoitan totuuden niin totta kuin minun tuomioistuimen edessä on vastattava näistä minun viimeisistä kirjoitetuista sanoistani, lukipa ihmiset niitä eli ei.

Eräänä pilvisenä kuutamoilta joulukuun kolmannella viikolla vuonna 1757 luullakseni toisenakolmatta päivänä, kävelin rantakadun etäistä osaa Seinen rantaa pitkin virkistääkseen itseäni raittiissa ilmassa tunnin matkan päässä asunnostani École de Medecine-kadun varrella, kun vaunut tulivat kovalla vauhdilla takaapäin. Kun vetäysin syrjään antaakseni vaunujen mennä ohi, sillä pelkäsin niiden muuten ajavan ylitseni, katseli pää ulos ikkunasta ja ääni käski ajajan pysähtyä.

Vaunut seisahtuivat heti kun ajaja sai hevoset pysähtymään ja sama ääni mainitsi nimeni. Vastasin siihen. Vaunut olivat ehtineet siksi etäälle, että kaksi herraa ehti avata oven ja astua alas ennenkuin minä ehdin luo. Huomasin että kumpasetkin olivat viittoihin kääriytyneet ja näyttivät haluavan pysyä piilossa. Siinä heidän seisoessaan vaunun ovella, huomasin myöskin, että molemmat saattoivat olla minun ikäisiäni, mieluummin nuorempia ja että he olivat samannäköiset kasvultaan, ääneltään ja (kuten saatoin nähdä) myöskin kasvoiltaan.

"Oletteko tohtori Manette?" sanoi toinen.

"Olen."

"Tohtori Manette, joka ennen asui Beauvaisissa", sanoi toinen, "nuori lääkäri, alkujaan taitava kirurgi, joka viime vuosina on saavuttanut kasvavaa mainetta Pariisissa?"

"Hyvät herrat", sanoin, "olen se tohtori Manette, josta puhutte niin mairittelevasti."

"Kävimme kotonanne", sanoi ensimmäinen, "ja koska emme sattuneet tapaamaan teitä siellä ja koska meille sanottiin, että luultavasti olisitte tällä suunnalla kävelemässä, lähdimme jälkeenne toivossa että tapaamme teidät. Tahdotteko olla hyvä ja astua vaunuihin?"

Molempien käytös oli käskevä ja viimeisiä sanoja puhuessaan asettuivat he niin, että minä jouduin vaunun oven ja heidän väliinsä. He olivat aseelliset. Minä en.

"Anteeksi, hyvät herrat", sanoin, "mutta tapani on kysyä, kuka kunnioittaa minua hakemalla apuani ja mitä laatua on se sairauskohtaus, jonka tähden apuani tarvitaan?"

Tähän vastasi toiseksi puhunut: "Apuanne tarvitsevat ovat ylhäistä säätyä. Mitä sairauden laatuun tulee, sanoo luottamuksemme teidän taitoonne, että te omin neuvoin voitte saada siitä selvää, paljon paremmin kuin mitä voimme selittää. Tahdotteko olla hyvä ja astua vaunuihin?"

Minun ei auttanut muu kuin totella ja istuuduin ääneti. He nousivat jälestäni vaunuihin, viimeinen hyppäsi ylös nostettuaan astuimen. Vaunut kääntyivät ja vierivät samalla vauhdilla kuin ennenkin.

Toistan tämän keskustelun aivan niinkuin se tapahtui. Olen aivan varma että se sanasta sanaan vastaa sitä. Kerron kaikki aivan totuuden mukaisesti ja pakotan ajatukseni pysymään aineessa. Siinä kohden missä ajatusviivat seuraavat, keskeytän tällä kertaa ja pistän paperin piilopaikkaansa. — — —

Vaunut jättivät taaksensa kadut, kulkivat läpi pohjoisen kaupunginportin ja vierivät maantielle. Kaksikolmatta osaa peninkulmaa kaupunginportista — en arvioinnut välimatkaa silloin, vaan myöhemmin — erosi se valtatieltä ja pysähtyi yksinäisen rakennuksen eteen. Nousimme pois vaunuista ja kuljimme rakennuksen ovelle pitkin pehmeätä ja kosteata käytävää läpi puutarhan, jossa rappeutunut suihkukaivo oli vuotanut yli äyräittensä. Ovea ei avattu heti soitettua ja toinen seuralaisistani löi avaamaan tullutta palvelijaa raskaalla ratsaskintaallaan vasten kasvoja.

Tässä teossa ei ollut mitään, joka erikoisesti kiinnitti huomiotani, sillä olin nähnyt alhaisia ihmisiä lyötävän useimmin kuin koiria. Mutta toinenkin, joka myös oli suutuksissaan, löi palvelijaa samalla lailla käsivarrellaan; veljesten ulkomuoto ja ryhti muistuttivat niin toisistaan ja vasta silloin huomasin heidän olevan kaksoisveljeksiä.

Siitä asti, kun astuimme alas vaunuista ulkoportin edustalla (joka oli suljettu ja jonka toinen veljeksistä aukasi ja jälleen sulki) olin kuullut huutoa yläkerroksesta. Minut vietiin heti sinne, huudot tulivat kovemmiksi noustessamme portaita ja tapasin potilaan vuoteen omana kovassa aivokuumeessa.

Potilas oli hyvin kaunis nuori nainen, ei varmaankaan paljon yli kahdenkymmenen. Hänen hiuksensa olivat hajallaan ja epäjärjestyksessä, ja hänen käsivartensa olivat sidotut sivulle nauhoilla ja nenäliinoilla. Huomasin, että nämät nauhat olivat kaikki osia hienon herran puvuista. Yhdessä niistä, joka oli ripsuliepeinen ja juhlapukuun kuuluva, näin aatelisen vaakunan ja E kirjaimen.

Näin sen heti paikalla tarkastaessani sairasta, sillä herkeämättömästi väännellessään oli hän kääntynyt niin, että kasvot olivat sängynlaitaa vasten ja pistänyt nauhan pään suuhunsa, että hän oli tukehtumaisillaan. Ensi työkseni ojensin käden helpottaakseni hengitystä, ja vetäessäni pois nauhan, sattuivat silmäni koruompelukseen toisessa kulmassa.

Käänsin hänet varovaisesti, panin käteni hänen rinnalleen rauhoittaakseni häntä ja saadakseni hänen pysymään pitkällään ja katselin häntä kasvoihin. Hänen silmänsä olivat tuijottavat ja hurjat ja hän huusi lakkaamatta vihlovasti ja toisti: "mieheni, isäni ja veljeni!" luki kahteentoista ja sanoi: "hiljaa!" Silmänräpäyksen, ei enemmän; saattoi hän kuunnellen vaieta, mutta sitten alkoivat taas vihlovat huudot: "mieheni, isäni ja veljeni!" luki kahteentoista ja sanoi: "hiljaa!" Ei hänen käytöksessään ollut mitään vaihtelua. Muuta keskeytystä ei ollut kuin säännöllisesti uudistuva paussi.

"Kauvanko tätä on kestänyt?"

Erottaakseni veljeksiä, kutsun heitä vanhemmaksi ja nuoremmaksi; vanhemmalla tarkotan sitä, joka esiintyi käskevämmin. Vanhempi vastasi: "eilisillasta, tätä samaa aikaa".

"Onko hänellä miestä, isää ja veljeä?"

"Veli."

"Hänen veljensä kanssako puhun?"

Hän vastasi hyvin ylenkatseellisesti:

"Ette."

"Onko hänellä hiljan ollut syytä ajatella lukua kaksitoista?"

Nuorempi veli vastasi kärsimättömästi: "On, kellon| lyöntiä kaksitoista".

"Katsokaa nyt, hyvät herrat", sanoin, pitäen yhä kättäni sairaan rinnalla, "kuinka vähän voin olla hyödyksi kun toitte minut täten tänne. Jos olisin tiennyt taudin laatua, olisin varustautunut monenmoisella. Täten olemme tuhlanneet aikaa, ei ole saatavissa minkäänlaista lääkettä näin autiossa seudussa."

Vanhempi veli katsoi nuorempaa, joka sanoi ylpeästi: "Tässä on rohtolipas", jonka jälkeen hän otti sen kaapista ja asetti pöydälle.

Avasin muutamia pulloja, haistoin niitä ja vein tulpan huulilleni. Jos en olisi halunnut käyttää huumaavia ja itsessään myrkyllisiä aineita, en olisi niistä mitään käyttänyt.

"Epäiletkö niitä?" kysyi nuorempi veli.

"Näettehän että ryhdyn niitä käyttämään", vastasin, mutta en enempää.

Suurella vaivalla ja monen koetuksen perästä sain sairaan ottamaan annoksen, jonka pidin hänelle tarpeellisena. Koska oli tarkotukseni hetken perästä antaa uusi annos ja kun minun täytyi panna merkille minkä vaikutuksen se teki, istuuduin vuoteen viereen. Arka ja säikähtynyt palvelijatar (alhaalla olleen palvelijan vaimo) oli vetäytynyt nurkkaan. Rakennus oli kostea ja rappeutunut, kehnosti kalustettu, nähtävästi hiljan ja tilapäisesti otettu käytäntöön. Paksuja uutimia oli naulattu ikkunoiden eteen huutojen ehkäisemiseksi. Ne jatkuivat samaan säännölliseen tapaan: "mieheni, isäni ja veljeni!" loppuen sanalla: "hiljaa!" Hänen hourauksensa oli niin rajua, etten ollut päästänyt hänen käsiään nauhoista, pidin vain huolta, että ne eivät häntä vaivanneet. Ensimmäinen toivon välkähdyks oli, että sairaan rinnalla oleva käteni vaikutti niin rauhoittavasti, että hänen kasvonsa pysyivät hetken hiljaa. Se ei vaikuttanut mitään huutoihin, sillä kellon heiluri ei olisi voinut olla säännöllisempi.

Koska kädelläni, (kuten luulin) oli tämä vaikutus, olin istunut puoli tuntia vuoteen ääressä molemmat veljet katselijoina, kun vanhempi sanoi:

"On vielä toinenkin sairas."

Hätkähdin ja kysyin: "Onko se vaikeakin tapaus?"

"Parasta on, että itse otatte siitä selvän", vastasi hän huolettomasti ja otti kynttilän. — — —

Toinen potilas makasi huoneessa, joka oli toisella puolen eräitä portaita; ja oli jonkinlainen tallin parvi. Matala kalkittu katto peitti yhtä osaa huonetta; muu osa oli avonainen aina tiilikaton harjaan saakka ja palkit kulkivat ristissä sen yli. Heiniä ja olkia säilytettiin siinä osassa huonetta, sekä polttoaineita ynnä hiekkaan pantuja omenia. Minun täytyi kulkea sen kautta mennessäni sairaan luo. Muistini on tarkka ja heikkenemätön. Koettelen sitä näillä yksityisseikoilla ja minä näen ne kaikki edessäni tässä kopissani Bastiljissa, vankeuteni kymmenennen vuoden lopulla, sellaisina kuin ne sinä iltana näin.

Heinänpulla laattialla tyyny pään alla makasi kaunis, noin seitsemäntoista vuotias talonpojan poika. Hän oli seljällään hampaat yhteen puristettuina, pitäen oikeaa kättänsä nyrkissä rinnalla ja kangistuneet silmät tuijottaen kattoon. En saattanut nähdä mihin hän oli haavoittunut kun laskeusin polvilleni hänen viereensä, mutta näin, että hän oli kuolemaisillaan jonkun terävän aseiden tuottamasta haavasta.

"Olen lääkäri, ystäväiseni", sanoin. "Anna minun tutkia sitä."

"En tahdo, että sitä tutkitaan", vastasi hän, "antakaa sen olla."

Se oli hänen kätensä alla ja houkuttelemalla sain hänen siirtämään kätensä. Se oli miekanisku, jonka hän oli saanut noin vuorokausi sitten, mutta ei mikään taito olisi saattanut häntä pelastaa, vaikka hän olisikin saanut heti hoitoa. Nyt hän oli kuolemaisillaan. Kun katsahdin vanhempaan veljeen, näin hänen katselevan kuolevaa poikaa kuin haavoitettua lintua, jänistä tai kaniinia, eikä niinkuin kanssaihmistä.

"Kuinka tämä on tapahtunut?" sanoin.

"Hullu koiranpenikka. Orja! Pakotti veljeni tarttumaan aseisiin ja kaatui veljeni miekkaan — kuin aatelismies!"

Ei ollut rahtuakaan sääliä, surua tai ihmisrakkautta tässä vastauksessa. Puhuja näytti myöntävän, että oli sopimatonta, että noin kurja olento kuolisi siellä ja että olisi ollut parempi hänen kuolla jossain

huomaamattomassa nurkassa kuten muutkin hänen kaltaisensa elukat. Poika ja hänen kohtalonsa eivät häntä vähääkään liikuttaneet.

Pojan katse oli hitaasti kohonnut puhujaan, josta se hitaasti siirtyi minuun.

"Tohtori, he ovat aika ylpeitä nuo aatelismiehet, mutta mekin, alhaiset koirat, olemme väliin ylpeät. He ryöstävät meitä, solvaisevat, lyövät, tappavat meitä, mutta välistä on meillä hiukan ylpeyttä jälellä. Hän — oletteko nähnyt sen naisen, tohtori?"

Huudot kuuluivat sinne asti, vaikkakin hiljemmin välimatkan vuoksi.

"Olen nähnyt hänet", sanoin.

"Hän on sisareni, tohtori. Noilla aatelismiehillä on kauvan aikaa ollut häpeälliset oikeutensa sisariemme siveyteen ja hyveisiin, mutta meidän keskuudessamme on ollut kunniallisiakin tyttöjä. Minä tiedän sen ja olen kuullut isäni sanovan sitä. Hän oli kelpo tyttö. Hän oli kihloissa erään kunnan miehen kanssa, joka oli tuon herran vuokraaja. Me olimme kaikki hänen vuokraajiaan. Toinen on hänen veljensä, kurjin huonosta suvusta."

Suurimmilla ponnistuksilla kokosi poika ruumiilliset voimansa puhuakseen, mutta hänen sielunsa puhui hirvittäväällä voimalla.

"Tuo mies ryösti meitä, kuten meitä halpoja koiria nuo paremmat olennot aina ryöstävät, hän verotti meitä ilman sääliä, pakotti itselleen palkatta työtä tekemään, pakotti jauhattamaan viljamme omassa myllyssään, pakotti meitä ruokkimaan kymmenittäin hänen kanojaan kurjalla viljallamme ja kielsi meitä kuoleman uhalla pitämästä yhtään ainoata kanaa, meitä nylettiin ja ryöstettiin siihen määrin, että kun meillä sattui olemaan palanenkaan lihaa, söimme sen pelvolla lukkojen takana, ettei hänen väkensä näkisi ja riistäisi sitä meiltä — niin, me olimme niin ryöstettyjä, vainottuja ja köyhtyneitä, että isämme sanoi, että oli hirveätä saattaa lapsia maailmaan ja että me ennen kaikkia rukoilisimme että vaimomme olisivat hedelmättömät, että onneton sukumme kuolisi sukupuuttoon."

En ollut milloinkaan ennen nähnyt sorrontunteen noin purkautuvan, leimahtavan kuin tulen. Olin otaksunut, että sitä löytyi salassa kansan keskessä, mutta en ollut ennen nähnyt sen leimahtavan ilmi ennenkuin tässä kuolevassa pojassa.

"Siitä huolimatta meni sisareni naimisiin. Hänen miehensä oli sairaaloinen siihen aikaan ja sisareni meni naimisiin saadaksensa hoitaa armastansa tuvassamme — koiran kopissamme, kuten tuo mies sitä nimittäisi. Sisareni ei ollut monta viikkoa naimisissa ennenkuin tuon miehen veli sattui näkemään hänet ja ihastui häneen ja pyysi hänen mieheltänsä häntä lainaksi — sillä mitä merkitsee aviomiehet meidän keskuudessamme. Mies olisi kyllä suostunut, mutta sisareni oli kunnollinen ja siveellinen ja vihasi tuon herran veljeä yhtä suuresti kuin minäkin. Mitä sitten luulette että nuo kaksi tekivät saadakseen hänen miehensä käyttämään kaiken voitavansa taivuttaakseen sisartani?"

Pojan silmät, jotka hän loi minuun, kääntyivät hitaasti katsojiin ja minä näin kummankin kasvoista, että hän oli puhunut totta. Molemmat lajit ylpeyttä, jotka olivat tässä vastakkain, saatan vielä täällä Bastiljissakin nähdä edessäni, aatelismiehessä se oli huoletonta väliäpitämättömyyttä, talonpojassa taaskin sorrettua tunnetta ja intohimoista kostonhalua.

"Tiedätte tohtori, että noilla aatelismiehillä on oikeus valjastaa meitä kuin koiria vaunujensa eteen ja ajaa meitä. He valjastivat lankoni ajaen häntä. Tiedätte, että heillä on oikeus pakottaa meitä öisin vahtimaan heidän tiluksillaan, ettei sammakot heidän jaloa untansa häiritsisi. He pitivät hänet öisin ulkona epäterveellisessä sumussa ja päivällä valjastivat hänet vaunujen eteen. Mutta hän ei antanut houkutella itseään. Ei! Kun hänet kerran puolisten aikana päästettiin syömään, jos hänellä ruokaa oli — nyyhkytti hän kaksitoista kertaa ja kuoli vaimonsa syliin."

Ei mikään muu inhimillinen voima kuin hänen varma päätöksensä kertoa heidän kärsimänsä vääryydet, olisi saattanut pitää poikaa hengissä. Hän pakotti kuoleman läheneviä varjoja väistymään samoin kuin hän pakotti kätensä nyrkkiin ja peittämään haavaa.

"Tuon miehen luvalla ja avulla vei hänen veljensä pois sisareni, huolimatta siitä mitä sisareni varmaankin hänelle sanoi — ja jonka te pian saatte tietää, tohtori, ellette vielä siitä tiedä — hänen veljensä vei pois hänet huvikseen ja leikkikalukseen. Näin hänen ajavan ohitseni tiellä. Kun toin kotia tästä tiedon, murtui isäni sydän, hän ei virkkanut sanaakaan siitä mikä täytti hänen sydämensä. Vein nuoremman sisareni (sillä minulla on toinenkin) paikkaan, jonne tuon miehen käsi ei ulotu, ja jossa hän ei koskaan ainakaan tule *hänen* orjattarekseen. Sitten seurasin veljeä tänne ja viime yönä kiipesin tänne sisään minä — halpa koira, miekka kädessä. Missä on se korkea ikkuna? Se oli jossain täällä."

Huone musteni hänen silmissään ja maailma lyykistyi kokoon hänen ympärillään. Katselin ympärilläni

ja huomasi, että heiniä ja olkia oli poljettu laattialla, kuin siinä olisi oteltu.

"Sisareni kuuli minun ääneni ja ryntäsi sisään. Minä kielsin häntä tulemasta lähelle ennenkuin olisin surmannut hänen viettelijänsä. Hän tuli sisään ja heitti minulle ensin muutamia kolikoita, sitten tavoitti hän minua ruoskallaan. Mutta vaikka olinkin vain halpa koira, uhkasin häntä miekallani, saadakseni häntä ryhtymään aseihin. Miekan, jonka hän tahraasi halpaan vereeni saattaa hän katkaista niin moneen kappaleeseen kuin haluttaa, hän veti sen yhtäkaikki tupestaan — ja ahdisteli minua taitonsa takaa, pelastaakseen henkensä."

Silmäni olivat taannoin sattuneet katkenneisiin miekan särpäleihin heinillä. Ne olivat jäännöksiä aatelmiehen aseesta. Toisella paikalla oli vanha miekka, joka näytti kuuluneen sotamiehelle.

"Nostakaa minut pystyyn, tohtori, nostakaa minut. Missä hän on?"

"Hän ei ole täällä", sanoin kohottaessani poikaa; luulin hänen puhuvan veljestä.

"Hän! Kaikessa aatelisylpeydessään pelkää hän nähdä minua. Missä se mies on, joka oli täällä? Kääntäkää kasvoni häneen."

Tein sen ja nostin nuorukaisen pään polveni varaan. Mutta yhtäkkiä hän sai erinomaisen voiman, nousi omin voimin pystyyn ja pakotti minunkin nousemaan, sillä muutoin en olisi voinut häntä tukea.

"Markiisi", sanoi poika kääntyen häneen silmät seljällään ja oikea käsi koholla, "sinä päivänä, jolloin tästä kaikesta tili tehdään, kutsun teitä ja omaisianne, viimeiseen kurjan sukunne jälkeläiseen asti vastaamaan tästä. Merkitsen teidät tällä verisellä ristillä osotteeksi että teen sen. Sinä päivänä, jolloin tästä kaikesta tili on tehtävä, kutsun tästä teidän veljenne, huonon suvun kurjimman, vastaamaan. Merkitsen hänet tällä verisellä ristillä osotteeksi että niin teen."

Kahdesti vei hän kätensä haavalle ja teki etusormellaan ristin ilmaan. Hän seisoj vielä hetkisen sormi ylhäällä, mutta kun se vaipui, vaipui hänkin ja minä panin hänet maahan kuolleena. — — —

Palatessani nuoren naisen vuoteen ääreen, houri hän entiseen tapaansa. Tiesin, että sitä voisi kestää tuntikausia ja että se nähtävästi loppui haudan hiljaisuuteen.

Annoin hänelle äskeistä lääkettä ja istuin vuoteen ääressä myöhään yöhön. Hän ei hillinnyt vihlovia huutojaan, ei epäröinyt sanojensa selvyyttä eikä järjestystä. Ne olivat aina: "mieheni, isäni ja veljeni! Yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi, seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen, yksitoista, kaksitoista. Hiljaa!"

Tätä kesti toista vuorokautta siitä kun hänet ensiksi näin. Olin mennyt ja tullut kaksi kertaa ja taaskin istuin hänen luonaan, kun hän rupesi sopertamaan. Tein voitavani käyttäkseni tätä tilaisuutta ja vähitellen vaipui hän horroksiin ja lepäsi kuin kuollut.

Oli kuin myrsky ja sade olisi vihdoinkin tuuditettu lepoon pitkällisen ja hirvittävän rajuilman jälkeen.

Irrotin hänen kätensä ja pyysin palvelijataria avukseni järjestämään hänen revytyitä vaatteitaan ja sotkeutuneita hiuksiaan. Vasta silloin näin, että hän oli siinä tilassa jolloin ensi toiveet äidiksi tulemisesta heräävät ja vasta silloin menetin toivoni hänen parantumisestaan.

"Onko hän kuollut?" kysyi markiisi, jota edelleenkin kutsun vanhemmaksi veljeksi ja tuli huoneeseen ratsusaappaissa ikäänkuin hän olisi noussut hevosen selästä.

"Ei kuollut, sanoin, mutta ei kaukana kuolemasta."

"Mikä voima noitten alhaisten ruumiissa!" sanoi hän katsellen sairasta jonkunlaisella uteliaisuudella.

"Surussa ja epätoivossa on ihmeellinen voima", vastasin.

Hän nauroi ensiksi sanoilleni, sitten rypisti silmäkulmiaan. Hän siirsi jalallaan tuolin lähelle minua, käski palvelijattaren poistua ja sanoi matalalla äänellä:

"Tohtori, kun näin veljeni joutuneen vaikeuksiin noiden talonpoikien tähden, kehotin häntä etsimään teidän apuunne. Te olette arvossa pidetty ja nuorena miehenä, jolla on hyvä tulevaisuus edessään, ajattelette kait omaa etuunne. Täällä näkemänne on asioita, joita nähdään, mutta joista vaietaan."

Kuuntelin sairaan hengitystä ja vältin vastausta.

"Suvaitsetteko kuunnella minua, tohtori?"

"Herrani", sanoin, "minun ammatissani pidämme potilaitten ilmoituksia aina meidän välisenä asiana."

Vastasin varovaisesti, sillä olin levoton kuulemastani ja näkemästani.

Sairaahan hengitystä oli niin vaikea huomata, että minä tarkalleen tutkin valtimon ja sydämen. Se eli mutta siinä kaikki. Kun jälleen asetuin paikalleni ja katselin ympärilleni huomasin molempien veljesten tarkastavan minua. — — —

Kirjoitan niin suurella vaikeudella, pakkanen on niin pureva ja pelkään joutuvani kiinni ja että minut teljetään maanalaiseen koppiin ja täydelliseen pimeyteen, että minun täytyy lyhentää kertomukseni. Muistini ei petä eikä ole hämmentynyt, muistan joka sanan, jonka olen vaihtanut veljesten kanssa.

Hän oli elossa vielä viikon ajan. Lopulta saatoin panemalla korvani hänen huuliinsa erottaa muutamia sanoja, joita hän minulle sanoi. Hän kysyi missä hän oli ja kuka minä olin; sanoin sen hänelle. Turhaan kysyin hänen sukunimeään. Hän pudisti heikosti päätään ja kätki salaisuutensa niinkuin hänen veljensäkin.

En saanut tilaisuutta tehdä hänelle mitään kysymyksiä, ennenkuin olin ilmottanut veljeksille, että hänen voimansa äkkiä vähenivät ja ettei hän enää päivääkään eläisi. Siihen asti oli aina minun siellä ollessani toinen epäluuloisena istunut vuoteenuutumien takana sairaan pään pohjissa, vaikka sairas ei koskaan tiennyt siellä olevan ketään muuta kuin palvelijattaren ja minun. Mutta kun oltiin niin pitkällä, näytti heistä yhdentekevältä kuinka paljon minä puhelin sairaalle, ikäänkuin — se ajatus tuli mieleeni — minäkin olisin lähellä kuolemaa.

Huomasin alituisesti, että heidän ylpeytensä kipeästi kärsi siitä, että nuorempi veli (kuten häntä kutsun) oli mitelty miekkojansa talonpojan ja sen lisäksi poikasen kanssa. Ainoa mikä todella näkyi heihin vaikuttavan oli ajatus että tämä oli suuresti alentavaa suvulle ja hyvin naurettavaa. Joka kerran kun kohtasin nuoremman veljen katseen, huomasin että olin hänelle hyvin vastenmielinen, kuultuani pojan kertomuksen. Hän oli liukkaampi ja kohteliaampi minulle kuin vanhempi veli, mutta minulta ei tämä jäänyt huomaamatta. Näin myöskin, vanhemmasta veljestä, että olin heille vastuksena.

Sairaani kuoli kohta tuntia ennen puoliyötä — melkein minuutilleen samaan aikaan, jolloin näin hänet ensi kerran. Olin yksin hänen kanssaan, kun hänen voimaton nuori päänsä hiljaa vaipui toiselle sivulle ja kaikki hänen maalliset kärsimyksensä ja surunsa loppuivat.

Eräässä alikerran huoneessa odottivat veljekset kärsimättöminä päästäkseen ratsastamaan. Yksinäni istuessani vuoteen ääressä kuulin heidän kulkevan edestakasin lyöden ratsuruoskalla saappaihinsa.

"Onko hän lopultakin kuollut?" sanoi vanhempi astuessani huoneeseen.

"Hän on kuollut, sanoin."

"Onnittelena sinua, veljeni", sanoi hän kääntyen.

Hän oli jo ennen tarjonnut rahaa, mutta olin viivytellyt sen vastaanottamista. Nyt hän antoi minulle kääryn kultarahaa. Otin sen vastaan, mutta laskin sen pöydälle. Olin punninnut asiaa ja päättänyt etten ottaisi vastaan mitään.

"Anteeksi", sanoin, "mutta ei näissä olosuhteissa."

He vaihtoivat katseen, mutta kumarsivat minulle samoin kuin minäkin heille ja me erosimme sanaakaan vaihtamatta. — — —

Olen väsynyt, väsynyt, väsynyt — uupunut kurjuudesta. En voi lukea mitä olen kirjoittanut kuihtuneella kädelläni. — — —

Aikaseen aamulla jätettiin oveni eteen kultarahakääry minun nimikirjoituksellani. Olin jo alussa tarkoin miettinyt mitä tekisin. Päätin sinä päivänä yksityisesti kirjoittaa ministerille ja ilmottaa hänelle kummankin sairaustapauksen laadun, ja missä olin ollut, sanalla sanoen, kaikki olosuhteet. Tiesin mitä vaikutusvalta hovissa merkitsi ja mitkä vapaudet aatelistolla oli, enkä uskonut että koskaan kuulisin enempiä tästä asiasta, mutta tahdoin keventää sydäntäni. Olin pitänyt asian kokonaan salassa, yksin vaimoltanikin ja siitakin päätin mainita kirjeessäni. En peljännyt omasta puolestani, mutta tiesin muutamien toisten joutuvan vaaranalaisiksi jos ilmottaisin mitä minä tiesin.

Minulla oli paljon työtä sinä päivänä enkä voinut valmistaa kirjettäni illalla. Nousin tavallista aikasemmin seuraavana aamuna kirjoittaakseni sen valmiiksi. Oli vuoden viimeinen päivä. Kirje oli juuri lopetettuna edessäni, kun minulle ilmoitettiin, että eräs nainen tahtoi minua puhutella. — —

Tunnen itseni yhä enemmän ja enemmän voimattomaksi täyttämään tehtävää, johon olen ryhtynyt. On niin kylmä ja pimeä, aistini ovat niin turtuneet ja surumielisyyteni on ääretön.

Nainen oli nuori, miellyttävä ja kaunis, mutta ei näyttänyt pitkäikäiseltä. Hän oli hyvin liikutettu. Hän esitteli itsensä markiisi S:t Evrémondin vaimoksi. Liitin arvonimen, jolla poika puhutteli vanhempaa veljeä, vyöhön ommeltuun alkukirjaimen ja tein helposti sen johtopäätöksen, että olin hiljan nähnyt sen aatelismiehen.

Muistini on yhä varma, mutta en saata kirjoittaa niitä sanoja joita vaihdoimme. Epäilen että minua valvotaan ankarammin kuin ennen, enkä tiedä milloin minua vakoillaan. Hän oli osaksi arvannut ja osaksi huomannut pääasiallisimmat seikat siinä hirvittävässä tapauksessa, hänen miehensä osuuden siinä, ja että he olivat kääntyneet minun puoleeni. Hän ei tiennyt, että se nuori nainen oli kuollut. Hänen toivonsa, sanoi hän, oli suuressa tuskassaan saada salaisesti osottaa hänelle naisellista osanottoa. Hänen toivonsa oli ollut torjua taivaan viha suvulta, joka kauvan oli ollut suuren, kärsivän joukon vihaama. Hänellä oli syytä uskoa, että löytyi nuori sisar, ja hänen hartain toivonsa oli saada auttaa tätä sisarta. En voinut hänelle muuta sanoa kuin että sellainen sisar oli olemassa, enempää en tiennyt. Luottaen vaitiolooni, oli hän tullut luokseni toivossa että voisin sanoa nimen ja olinpaikan. Mutta tähän onnettomaan hetkeen asti olen tietämätön kummastakin. — — —

Paperi rupeaa loppumaan. Muudan lappu otettiin minulta eilen varoituksella. Minun täytyy tänään lopettaa kertomukseni.

Hän oli hyvä, sääliväinen nainen eikä onnellinen avioliitossaan. Kuinka hän olisikaan ollut? Veli epäili ja vihasi häntä, ja kohdisti koko vaikutusvaltansa häntä vastaan, markiisitar pelkäsi häntä ja samoin miestään. Kun saatoin häntä portille, istui lapsi, kaunis kahden, kolmen vuoden vanha poika hänen vaunuissaan.

"Hänen tähtensä, tohtori", sanoi hän ja osotti itkien poikaansa, "tahtoisin koettaa parhaimpani mukaan sovittaa. Muutoin ei milloinkaan onni seuraa hänen perintönsä. Aavistan, että ellei mitään toista syytöntä uhria sovitukseksi anneta, vaaditaan se kerran häneltä. Mitä vielä voin omakseni kutsua — ainoastaan muutamia koristeita — tahdon panna hänen elämänsä tärkeimmäksi tehtäväksi lahjoittaa sille vääryyttä kärsineelle perheelle, jos sisaresta saadaan selvä, kuolleen äitinsä osanoton ja säälin keralla."

Hän suuteli poikaa ja sanoi häntä hyväillen: "Sen teen sinun tähtesi, kultaseni. Tuleehan sinusta uskollinen, pikku Charles?" Lapsi vastasi: "Tulee!" Suutelin hänen kättänsä, hän otti poikansa syliinsä ja ajoi häntä hyväillen pois. En nähnyt häntä koskaan enää.

Koska hän oli maininnut miehensä nimen siinä uskossa että sen tiesin, en maininnut sitä kirjeessä. Suljin sinetillä kirjeeni ja koska en uskaltanut jättää sitä kenenkään toisen huostaan, vein itse sen samana päivänä perille.

Samana iltana, vuoden viimeisenä, kello yhdeksän tienoissa mustapukuinen mies soitti kelloani, pyysi saada puhutella minua ja seurasi ääneti nuorta palvelijaani Ernest Defargea, portaita ylös. Kun palvelijani tuli huoneeseen, jossa istuin vaimoni kanssa — oi vaimoni, sydämeni armas! Nuori kaunis englantilainen vaimoni — näimme miehen, jonka olimme luulleet jääneen portille, seisovan ääneti hänen takanansa.

Vaikea sairauskohtaus S:t Honoré kadun varrella. Se ei veisi paljon aikaa; vaunut odottivat alhaalla.

Ne veivät minut tänne, ne veivät minut hautaani. Kun tulin ulos rakennuksesta, pantiin takaapäin musta side kireästi suuni eteen, ja käteni kiinnitettiin taapäin. Molemmat veljet tulivat yli kadun pimeästä nurkasta ja ilmaisivat käden liikkeillä että olin oikea. Markiisi otti taskustaan kirjeen, jonka olin kirjoittanut, näytti sen minulle, poltti sen lyhydyssä olevaan kynttilään ja polki tuhan murskaksi jalallaan. Ei sanaakaan vaihdettu. Minut vietiin tänne elävään hautaani.

Jos Jumala armoissaan olisi taivuttanut noiden kovasydämisten veljien mielen antamaan jonkinlaisia tietoja rakkaasta vaimostani — yhden ainoan sanankaan, että olisin saanut tietää elikö hän vai oliko kuollut — uskoisin, ettei Jumala kokonaan ole heitä hyljännyt. Mutta nyt uskon, että punasen ristin merkki tuottaa heille turman ja ettei heillä ole mitään osaa Jumalan armoon. Ja heitä ja heidän jälkeisiään, sukunsa viimeiseen jälkeläiseen asti kutsun minä, Alexandre Manette onneton vanki, tänä vuoden 1767 viimeisenä iltana, sietämättömässä tuskassani edesvastuulle niinä päivinä, jolloin tili on tehtävä kaikesta tästä. Minä kutsun heidät edesvastuuseen taivaan ja maan eteen.

* * * * *

Tämän todistuskappaleen luettua nousi hirveä melu. Kiihkeän himon synnyttämä meteli, josta saattoi erottaa ainoastaan sanan: "veri".

Turha oli tälle tuomioistuimelle ja kuulijakunnalle toteen näyttää ettei Defarge ollut julkaissut mainittua asiakirjaa Bastiljista saatujen muistiinpanojen kanssa, jotka kannettiin juhlakulussa, vaan että

hän oli kätkenyt ne ja odottanut aikaansa. Turhaa oli huomauttaa, että tuon kammotun sukunimen oli jo aikoja sitten Saint-Antoine julistanut pannaan ja merkinnyt tuhoavaan luetteloon. Se mies ei ollut koskaan maata polkenut, jonka hyveet ja ansiot tänä päivänä ja tässä tilaisuudessa olisivat voineet hänet pelastaa sellaisesta syytteestä.

Ja sen pahempi oli syytetylle, että syyttäjä oli tunnettu kansalainen, hänen harras ystävänsä, hänen vaimonsa isä. Kansanjoukon mielettömiä haluja oli matkia muinaisajan epäiltäviä yleisiä hyveitä ja uhrata itsensä ja muut kansan alttarilla. Kun siis puheenjohtaja sanoi (muuten hänen päänsä olisi ollut löyhässä), että tasavallan oivallinen lääkäri ansaitsisi vieläkin suuremmassa määrässä tasavallan kiitollisuutta hävittämällä vihatun ylimyssuvun ja epäilemättä tuntisi hän pyhää iloa ja riemua saattaessaan tyttärensä leskeksi ja lapsen isättömäksi, nousi raju ihastus, isänmaallinen innostus, ilman vähintäkään inhimillistä osanottoa. "Suuri vaikutusvalta ympäristöön", mutisi rouva Defarge hymyillen Kostolle. "Pelastakaa hänet nyt, tohtori, pelastakaa?"

Jokaisen valamiehen ääni otettiin kiljumalla vastaan. Vielä yksi ja vieläkin yksi. Melua ja kiljunaa.

Yksimielinen tuomio. Sydämeltään ja syntyperältään ylimys, tasavallan vihollinen, yleisesti tunnettu kansan sortaja. Takasin Conciergeriaan ja kuolema vuorokauden sisään!

YHDESTOISTA LUKU.

Hämärä.

Viattoman ja kuolemaan tuomitun miehen onneton vaimo vaipui alas tuomion julistettua, ikäänkuin häntä olisi kohdannut kuolettava isku. Mutta hän ei äännähtänytkään ja niin voimakas oli se ääni hänessä, joka sanoi että hänen ennen kaikkia tuli tukea miestänsä onnettomuudessa eikä sitä lisätä, että se äkkiä oikasi hänet suoraksi tämänkin iskun jälkeen.

Koska tuomarin piti ottaa osaa yleiseen mielenosotukseen kaupungilla, keskeytettiin istunto. Melu ja vilkas liike salin tyhjentyessä ei ollut vielä loppunut, kun Lucy nousi ja ojensi kätensä miestänsä vastaan kasvojen kuvastaessa vain rakkautta ja lohdutusta.

"Jos saisin koskettaa häntä! Jos saisin syleillä häntä ainoan kerran!
Oi, kansalaiset, jos teillä olisi niin paljon sääliä meitä kohtaan!"

Jällellä oli enää vain yksi vanginvartija ja kaksi niistä neljästä, jotka olivat hänet vanginneet edellisellä iltana ja Barsad. Kaikki muu väki oli kiiruhtanut katsomaan mielenosotusta. Barsad sanoi toisille: "antakaa heidän syleillä toisiaan, sehän on silmänräpäyksen työ". He suostuivat ääneti ja veivät hänen penkkien ohi korotetulle paikalle, josta hän nojautumalla yli aitauksen saattoi sulkea vaimonsa syliinsä.

"Hyvästi, armaani! Viimeinen siunaus sinulle, rakkaani. Tapaamme jälleen toisemme siellä missä uupuneet saavat levähtää."

Ne olivat hänen miehensä sanat vaimolleen, sulkiessaan hänet syliinsä.

"Voin tämän kantaa, rakas Charles. Olen saanut voimaa korkeudesta, älä sure minun tähteni. Viimeinen siunaus lapsellemme!"

"Lähetän sen hänelle sinun kauttasi. Suutelen häntä sinun kauttasi.
Sanon hänelle hyvästi sinun kauttasi!"

"Mieheni! Ei, silmänräpäys!" Mies tahtoi irrottautua vaimostaan. "Emme ole kauvan erillämme. Tunnen että tämä vähitellen murtaa sydämeni, mutta olen täyttävä velvollisuuteni niin kauvan kuin voin ja kun jätän hänet, on Jumala lähettävä hänelle ystäviä, niinkuin Hän teki minullekin."

Hänen isänsä oli seurannut häntä ja olisi langennut polvilleen heidän eteensä, ellei Darnay olisi ojentanut kättänsä ja estänyt häntä siitä huudahtaen:

"Ei, ei! Mitä olisitte tehnyt, että polvistuisitte meidän edessämme. Tiedämme nyt minkä taistelun olette muinoin kestänyt. Tiedämme nyt, mitä te kestitte, kun te epäilitte minun syntyperääni ja kun saitte sen tietää. Tiedämme nyt, mitä luonnollista vastenmielisyyttä vastaan te taistelitte ja minkä voititte tyttärenne tähden. Me teitä kiitämme sydämestämme kaikella rakkaudellamme ja kunnioituksellamme. Taivas olkoon kansanne!"

Vastaukseksi isä repi valkeata tukkaansa ja väänteli käsiään huudahtaen tuskallisesti.

"Ei saata olla toisin", sanoi vanki. "Kaikki on yhteisesti vaikuttanut tällaisen lopun. Aivan turha koetus täyttää äiti parkani tehtävää saattoi teidät ensiksi onnettomaan yhteyteeni. Mitään hyvää ei voinut seurata niin paljosta pahasta, eikä onnellisempaa loppua niin onnettomalle alulle. Rohkaiskaa itsenne ja antakaa minulle anteeksi! Taivas teitä siunatkoon!"

Hän vietiin pois, hänen vaimonsa päästi hänet irti ja jäi seisomaan katsoen hänen jälkeensä kädet ristissä kuin rukouksessa ja loistavin kasvoin, joilla asui lohdutuksen hymyilykin. Kun hänen miehensä poistui vankien oven kautta, kääntyi Lucy, pani hellästi päänsä isänsä rinnalle, koetti puhua hänelle ja vaipui tiedottomana hänen jalkoihinsa.

Silloin astui Sydney Carton esiin pimeästä nurkasta, jossa hän oli koko ajan seisonut ja nosti hänet ylös. Ainoastaan hänen isänsä ja herra Lorry olivat saapuvilla. Cartonin käsivarsi vapisi nostaessaan häntä ja tukkiessaan hänen päätään. Hänessä oli ilme, joka ei ollut ainoastaan sääliä, siinä oli ylpeyttäkin.

"Kannanko hänet vaunuihin? Hän ei ollenkaan paina käsivarrellani."

Hän kantoi hänen kepeästi portille ja lasi hänet hellästi vaunuihin. Hänen isänsä ja heidän vanha ystävänsä nousivat niihin ja Carton istui kuskin viereen.

Heidän tultua portille, jossa hän muutamia tunteja sitten oli seisonut pimeässä laskien mille rosoisille katukiville hänen jalkansa oli mahtanut astua, nosti hän hänet vaunuista ja kantoi hänet portaita ylös heidän huoneeseensa. Siellä hän lasi hänet sohvalle, jossa hänen lapsensa ja neiti Pross itkivät hänen rinnallaan.

"Älkää herättäkö häntä", kuiskasi Carton viimemainitulle, "hänelle on parempi näin, älkää saattako häntä tietoisuuteen, hänen ollessa näin tainnuksissa."

"Oi Carton, Carton, rakas Carton!" huusi pikku Lucy tuskan valtaamana — nousten ja kiihkeästi häntä syleillen. "Nyt olette täällä, luulen teidän tekevän jotain äidin avuksi ja isän pelastamiseksi. Katsokaa häntä, rakas Carton! Voitteko te, joka pidätte hänestä yhtä paljon kuin mekin, nähdä häntä tuossa tilassa?"

Hän kumartui lapsen yli ja painoi hänen kukoistavan poskensa kasvojaan vasten. Sitten hän siirsi hänen tainnuksissa olevaa äitiänsä.

"Saanko", hän keskeytti, "saanko suudella häntä ennenkuin menen?"

He muistivat sittemmin hänen sopertaneen muutamia sanoja kumartuessaan ja huulillaan koskettaessaan makaavan kasvoja. Tyttö, joka seiso i häntä lähinnä, kertoi ne sitten ja kertoi ne lastensa lapsilleen tultuaan kauniiksi vanhaksi rouvaksi, että hän oli kuullut hänen sanovan: "elämä, jota rakastat".

Tultuaan viereiseen huoneeseen kääntyi hän herra Lorryn ja tohtori Manetten puoleen, jotka häntä seurasivat ja sanoi viimemainitulle:

"Vielä eilen oli teillä tohtori Manette paljon vaikutusvaltaa; koettakaa edes sitä vielä käyttää. Tuomarit ja kaikki vallanpitäjät ovat teille hyvin myötätuntoisia ja kiitollisia palveluksestanne, eikö niin?"

"Ei mitään Charlesta koskevaa salattu minulta. Minulle vakuutettiin vahvasti että hänet pelastaisin; ja sen tein." Hän lausui tämän vastauksen hyvin hitaasti ja suuresti liikutettuna.

"Koettakaa uudestaan. Aika huomisoltaan on lyhyt, mutta koettakaa."

"Aion koettaa, en lepää, hetkeäkään."

"Sepä hyvä, tiedän teidän ennenkin osottaneen lujutta ja tarmoa suurissa asioissa, — vaikka ei koskaan", lisäsi hän hymyillen ja huokaillen, "näin suuressa asiassa."

"Menen heti paikalla", sanoi tohtori Manette, "yleisen syyttäjän ja oikeuden puheenjohtajan luo ja menen muidenkin luo, joita on parasta olla mainitsematta. Minä kirjoitan myös — ei sittenkään, on katujuhla, eikä ketään tapaa ennen pimeätä."

"Totta on. No, paraimmassa tapauksessakin se on epätoivoinen koe, eikä se pahene, vaikka siirtyisikin pimeän tuloon. Tahtoisin mielelläni tietää, kuinka teille onnistuu; mutta huomatkaa, en toivo mitään. Koska luulette, Manette, saavanne puhutella niitä pelottavia vallanpitäjiä?"

"Toivoakseni kohta pimeän tultua. Parin tunnin perästä."

"Tulee pimeä kohta kello neljältä. Pankaamme varalta lisää tunti tai pari. — Jos menen herra Lorryn luo kello yhdeksän, saanko silloin tietää mitä olette saanut aikaan joko ystävältämme tai teiltä itseltänne?"

"Saatte."

"Jospa onnistuisitte!"

Herra Lorry seurasi Sydneytä ovelle, pani kätensä hänen olalleen juuri kun hän oli menossa ja sai hänet kääntymään.

"Minulla ei ole toivoa", sanoi herra Lorry hiljaa ja surullisesti kuiskaten.

"Ei minullakaan."

"Jos yksi näistä miehistä tai kaikkikin tahtoisivat häntä armahtaa — joka olisi rohkea edellytys, sillä mitä heille on hänen tai muidenkaan henki? — epäilen heidän uskaltavan häntä armahtaa äskeisen metelin jälkeen."

"Niinpä minäkin arvelen. Siinä melussa kuulin mestauspiilun ääntä."

Herra Lorry nojasi käsivarttansa ovenpieleen pää käsivartta vasten.

"Älkää joutuko epätoivoon", sanoi Carton lempeästi, "älkää surko. Minä kehotin tohtori Manettea tähän, koska tunsin että siitä oli kerran tuleva lohdutusta Darnayn vaimolle. Muutoin saattaisi hän ajatella: 'hänen elämänsä uhrattiin turhaan ja hävitettiin', se saattaisi kalvaa häntä."

"Niin, niin", vastasi herra Lorry ja pyyhki silmiään, "olette oikeassa. Mutta hän kuolee, todellista toivoa ei ole."

"Niin hän kuolee, ei ole todellista toivoa", toisti Carton ja meni varmoin askelin portaita alas.

KAHDESTOISTA LUKU.

Pimeyttä.

Sydney Carton pysähtyi kadulle epäröiden minne mennä.

"Tellsonin pankkiin kello yhdeksän", sanoi hän mieltävän näköisenä. "Lieköhän oikein näyttäytyä sillä välin? Parasta on että nuo ihmiset saavat tietää, että täällä on minunlaiseni mies; se on viisas varokeino ja ehkäpä välttämätön valmistus. Mutta hiljaa, hiljaa, hiljaa! Minun pitää katsoa eteeni."

Hiljentäen askeleitaan, jotka olivat alkaneet pyrkiä erästä päämaalia kohti, kulki hän kahteen kertaan edestakasin jo pimeää katua ja seurasi mielessään olevaa ajatusta sen äärimmäisiin seurauksiin asti. Hänen ensimmäinen vaikutuksensa osottautui todeksi.

"Parasta on", sanoi hän vihdoinkin ja teki päätöksensä, "että nuo ihmiset saavat tietää että täällä on minunlaiseni mies."

Ja hän suuntasi kulkunsa Saint-Antoineen. Defarge oli tänään sanonut omistavansa viinipuodin Saint-Antoineen esikaupungissa. Sille, joka tunsu kaupungin hyvin ei ollut vaikea kysymättä löytää hänen taloan. Hankittuaan varman tiedon paikasta, jätti hän nuo kapeat kadut, söi päivällistä eräässä ravintolassa ja vaipui aterian päälle sikeään uneen. Ensi kertaa moneen vuoteen ei hän ollut nauttinut väkeviä.

Kello oli seitsemän kun hän heräsi virkistynein voimin ja meni ulos kaduille jälleen. Kulkiessaan Saint-Antoineen päin, pysähtyi hän erään puodin ikkunan eteen, jossa oli peili, ja harjaili hiukan kaulahuiviaan, kaulustaan ja pörröistä tukkaansa. Tämän tehtyään lähti hän oitis Defargen asunnolle ja kävi sisään.

Viinipuodissa ei sattunut olemaan muita ostajia kuin Jaakko kolmas levottomine sormineen ja vaakuvine äänineen. Tämä mies, jonka hän oli nähnyt valamiehistössä, seisoi juoden pienen tiskin

ääressä puhellen Defargen pariskunnan kanssa. Kosto otti keskusteluun osaa, ikäänkuin hän olisi ollut siellä kotonaan.

Kun Carton tuli sisään, istuutui ja (hyvin keskinkertaisella ranskalla) pyysi pientä mitallista viiniä, heitti rouva Defarge väliäpitämättömän silmäyksen häneen mutta sitten terävemmän ja yhä terävemmän; sitten hän itse meni Cartonin luokse ja kysyi mitä tämä oli tilannut.

Carton toisti mitä hän jo oli sanonut.

"Englantilainenko?" tiedusti rouva Defarge kohottaen kysyväisesti tummia kulmakarvojaan.

Katsottuaan häneen ikäänkuin hänen olisi ollut vaikea ymmärtää ainoatakaan ranskalaista sanaa, vastasi Carton yhtä vieraanvoittoisesti kuin äskenkin:

"Olen, rouva. Olen englantilainen."

Rouva Defarge meni takasin tiskin luo hakemaan viiniä.

Ottaessaan jakobiinilaisen sanomalehden ja ollen sitä vaivoin tavailevinaan, kuuli Carton hänen sanovan:

"Vannon, että hän on Evrémondien näköinen."

Defarge toi hänelle viiniä ja toivotti hyvää iltaa.

"Kuinka sanoitte?"

"Hyvää iltaa."

"Oi, hyvää iltaa, kansalainen." Hän täytti lasinsa. "Ah, hyvää viiniä. Tasavallan malja!"

Defarge palasi tiskin luo ja sanoi:

"Hän on todellakin hiukan Evrémondien näköinen."

Rouva vastasi tuikeasti:

"Paljon, sanon minä."

Jaakko kolmas muistutti rauhallisesti:

"Katsokaa, rouva, te ajattelette häntä niin paljon."

Rakastettava Kosto lisäsi nauraen:

"Totta tosiaan! Ja te haluatte niin hartaasti nähdä häntä vielä kerran huomenna."

Carton seurasi rivejä ja sanoja sanomalehdessään hitaasti etusormellaan totisen ja hyvin tarkkaavaisen näköisenä. Kaikki seisoivat tiskin nojassa päät lähekkäin ja puhelivat hiljaa. Hetken vaitiolon jälkeen, jonka aikana he kaikki katsoivat häneen voimatta, kuten näytti, häiritä häntä jakobiinilehden innokkaassa lukemisessa, alkoivat he uudelleen puhella.

"Totta on mitä rouva sanoo", sanoi Jaakko kolmas. "Miksi pysähtyä? Siinä on suuri voima siinä. Miksi pysähtyä?"

"Niin, niin", muistutti Defarge, "mutta johonkinhan sitä on pysähdyttävä. Kysymys on vain, mihin?"

"Perinpohjaiseen hävitykseen", sanoi rouva.

"Erinomaista!" vaakuu Jaakko kolmas. Kostokin osotti innokasta mieltymystään.

"Hävitys on hyvä oppi ylimalkaan otettuna, vaimoni", sanoi Defarge hiukan levottomana; "en sano mitään sitä vastaan. Mutta tuo tohtori on kärsinyt paljon; te olette nähneet hänet tänään, te näitte hänen kasvonsa kirjoitusta luettaissa."

"Näin hänen kasvonsa", toisti rouva narkästyksellä ja ylenkatseella.

"Näin että hänen kasvonsa eivät olleet uskollisen tasavallan ystävä. Varokoon hän kasvojaan!"

"Ja sinä näit myöskin hänen tyttärensä tuskan, vaimoni", sanoi Defarge lepyttäen; "se tuottanee hirveätä tuskaa hänelle itselleen!"

"Näin hänen tyttärensä!" toisti rouva. "Näin hänet useita kertoja. Näin hänet tänään ja olen nähnyt hänet muina päivinä. Näin hänet tuomiosalissa ja olen nähnyt hänet kadulla vankilan edustalla. Antakaas kun minä nostan vain sormeni —!" Hän näytti nostavan sitä (kuulijan silmät olivat yhä kiinnitetty sanomalehteen) ja äänekkäästi läimäyttävän sitä tiskille, kuin mestauskirves olisi langennut.

"Kansalainen, te olette suurenmoinen!" vaakui valamiehistön jäsen.

"Hän on enkeli", sanoi Kosto syleillen häntä.

"Mitä sinuun tulee", jatkoi rouva leppymättömällä äänellä kääntyen mieheensä, "vapauttaisit vielä tuon miehen, jos se sinusta riippuisi, jota se onneksi ei tee."

"Enkä", vakuutti Defarge, "en vaikka vois sin sen tehdä vain kohottamalla tätä lasia! Mutta minä antaisin asian loppua siihen. Sanon, seis siihen!"

"Kuulkaa tuota, Jaakko", sanoi rouva Defarge suuttuneena, "ja kuulkaa tekin, pikku Kostoni! Ei vain tyranniudesta ja sorrosta, vaan muistakin rikoksista on minulla kauvan aikaa ollut tämä suku listassani tuomittuna häviöön ja perikatoon. Kysykää mieheltäni, onko niin."

"Niin on", sanoi Defarge kenenkään kysymättä.

"Suurten päivien alkaessa, kun Bastilji kaatui, löysi mieheni sen paperin ja toi sen mukanaan kotiin, ja keskellä yötä, kun täällä on tyhjää ja ovet suljettuina, luimme sen, tällä paikalla, tämän lampun valossa. Kysykää häneltä onko asia niin."

"Niin on", myönsi Defarge.

"Sinä yönä, jolloin kirjoitus oli luettu ja lamppu palanut sammuksiin ja päivä häämöitti noiden ikkunaluukkujen yläpuolelta ja tuon rautaristikon läpi, sanoin hänelle että minulla oli ilmoitettavana hänelle salaisuus. Kysykää häneltä, onko niin."

"Niin on", myönsi taaskin Defarge.

"Ilmotin hänelle sen salaisuuden. Löin molemmin käsin rintaani, niinkuin nytkin, ja sanoin hänelle: 'Defarge, minut kasvatettiin kalastajien keskuudessa rannikolla ja se talonpoikaissuku, jota Evrémondien veljekset sortivat, kuten tuo kirje Bastiljista kuvaa, oli minun sukuni. Kuoliaaksi haavoitetun pojan sisar oli minun sisareni, mies oli sisareni mies, syntymätön lapsi oli heidän lapsensa, veli oli minun veljeni, isä minun isäni, kuolleet minun kuolleitani ja tämä edesvastuun vaatimus kaikesta tästä on mennyt perintönä minulle!' Kysykää häneltä, onko niin."

"Niin on", myönsi Defarge vielä kerran.

"Käske sitten myrskyn ja tulen asettua", vastasi rouva, "mutta älä minun."

Molemmille kuulijoille tuotti rouva Defargen verenhimoinen suuttumus julmaa iloa ja molemmat kiittivät häntä ihastuneina. Defarge — heikko vähemmistö — muistutti muutamalla sanalla markiisin sääliväistä vaimoa, mutta siitä oli vain seurauksena, että hänen oma vaimonsa toisti viimeisen vastauksensa: "käske myrskyn ja tulen asettua, mutta älä minun!"

Puotiin tuli vieraita ja ryhmä hajaantui. Englantilainen ostaja maksoi mitä hän oli nauttinut, luki vaivaloisesti takasin saamansa pikkurahat ja kysyi kuten muukalainen ainakin tietä Kansallispalatsille. Rouva Defarge seurasi häntä ovelle ja pani käsivartensa hänen käsivarrelleen osottaessaan tietä. Eipä paljon puuttunut, ettei englantilaisen ostajan mieleen johtunut ajatus että se, joka kohottaisi tämän käsivarren ja tähtäisi siihen terävän ja syvän iskun tekisi hyväntuon.

Mutta hän meni menojaan ja hävisi vankilan seinän varjoon. Määräaikana hän hiipi esille lähteäkseen uudelleen herra Lorryn asunnolle, jossa hän tapasi vanhuksen kävelemässä edestakasin tuskallisessa levottomuudessa. Hän sanoi olleensa Lucyn kanssa tähän asti ja eronneensa hänestä ainoastaan hetkiseksi, ettei jäisi pois sovitusta yhtymisestä. Lucyn isää ei ollut näkynyt sittenkuin hän oli lähtenyt pankista kello neljän tienoissa. Hänellä oli hiukan toivoa, että hänen välityksensä pelastaisi Charlesin, mutta se toivo oli hyvin heikko. Hän oli ollut poissa kuudetta tuntia; missä hän saattoi olla?

Herra Lorry odotti kymmeneen, mutta kun tohtori Manettea ei kuulunut ja hän ei tahtonut jättää Lucyä enää yksin, sovittiin että hän palaisi Lucyn luo ja tulisi pankkiin puoliyön aikaan. Sillä välin Carton istuisi yksin takan ääressä odottamassa tohtoria.

Hän odotti ja odotti, ja kello löi kaksitoista, mutta tohtori Manettea ei vaan kuulunut. Herra Lorry tuli takasin, mutta ei saanut mitään tietoja hänestä eikä tuonut niitä itsekään. Missä hän saattoi olla?

He keskustelivat juuri tästä asiasta ja tämä pitkälinen poissaolo herätti heissä hieman toivoa, kun he

kuulivat tohtorin tulevan portaissa. Hänen astuessaan huoneeseen selvisi että kaikki oli hukassa.

Oliko hän todellakin käynyt jonkun luona tai oliko hän koko ajan kuljeksanut katuja, ei koskaan saatu tietää. Hänen seisoessaan heihin tuijottamassa, eivät he mitään häneltä kysyneet, sillä hänen kasvonsa ilmaisivat kaiken.

"En voi löytää sitä", sanoi hän, "ja minun pitää päästä selville siitä. Missä se on?"

Hänen päänsä ja kaulansa olivat paljastetut ja tätä sanoessaan ja katsellessaan ympärilleen avuttoman näköisenä, riisui hän takkinsa ja antoi sen pudota laattialle.

"Missä on rahini? Olen etsinyt rahiani kaikkialta, mutta en sitä löydä. Minne he ovat panneet työni? Aika kuluu; minun täytyy lopettaa nuo kengät."

He katsoivat toisiinsa ja heidän verensä jähmettyi.

"Tulkaa, tulkaa", sanoi hän valittaen surkealla äänellä, "antakaa minun mennä työhöni. Antakaa minulle työni."

Kun hän ei saanut vastausta, repi hän tukkaansa ja polki jalkaa kuin ärsytetty lapsi.

"Älkää kiusatko kadotettua ihmisparkaa", rukoili hän kauheasti valittaen, "vaan antakaa minulle työni! Miten meidän käy, elleivät ne kengät valmistu tänä yönä? — Hukassa, auttamattomasti hukassa!"

Silminnähtävästi oli niin toivotonta keskustella hänen kanssaan tai koettaa saada häntä tajuihinsa, että he — ikäänkuin sopimuksesta — panivat kätensä hänen olalleen ja pyysivät häntä istumaan tulen eteen ja lupasivat että hän kohta saisi työnsä. Hän vaipui tuolille, tuumi ja itki hiipuvan takan ääressä. Ikäänkuin kaikki mitä oli tapahtunut ullakkokamarin ajoilta, olisi ollut vain kadonnut haave tai uni, näki herra Lorry hänen vajoovan kokoon, aivan samaksi olennoksi, joka oli ollut Defargen hoitolaisena.

Niin hämmästyneet ja kauhistuneet kuin he molemmat olivatkin tämän hävityksen nähdessään, ei ollut aikaa antautua sellaisten tunteiden valtaan. Hänen yksinäinen tyttärensä, jolta viimeinen toivo ja turva oli riistetty, oli heidän sydäntään liian lähellä. Carton sanoi ensiksi:

"Viimeinen toivo on mennyt; se ei ollut suuri. Niin, parasta on että hän viedään tyttärensä luo. Mutta tahdotteko, ennenkuin menette, kuulla minua tarkasti? Älkää kysykö, miksi teen ne ehdot, joita aion teille asettaa ja vaadin lupausta, jota aion pyytää; minulla on siihen syy — tärkeä syy."

"Sitä en epäile", vastasi herra Lorry. "Sanokaa pois."

Heidän edessään oleva olento huojui koko ajan ähkien yksitoikkoisesti edestakasin. He puhuivat niin hiljaa kuin olisivat yöllä valvoneet sairasmauon ääressä.

Carton kumartui nostamaan laattiasta nutun, joka oli melkein kietoutunut hänen jalkoihinsa. Silloin putosi siitä pieni rasia, jossa tohtorin oli tapana pitää luetteloa päivän toimituksista. Carton otti sen laattialta ja siinä oli kokoon käännetty paperi.

"Tutkikaamme tätä?" sanoi hän. Herra Lorry nyökkäytti myöntäväisesti päätään. Carton aukasi sen ja huudahti: "Jumalan kiitos!"

"Mitä se on?" kysyi herra Lorry kiihkeästi.

"Odottakaa hetkinen, puhun siitä sitten. Ensi aluksi", hän pisti kätensä takkiinsa ja otti esille toisen paperin, "tämä on todistus, joka oikeuttaa minua lähtemään tästä kaupungista. Katsokaa sitä. Te näette — Sydney Carton, englantilainen?"

Herra Lorry piti sitä kädessään ja katseli hänen vakaviin kasvoihinsa.

"Säilyttäkää se minulle huomiseen. Minä menen tapaamaan häntä huomenna, kuten muistatte ja on parasta, etten ota sitä mukaani vankilaan."

"Miksikä ei?"

"Enpä tiedä, mutta jätän sen mieluummin tänne. Ottakaa nyt tämä paperi, jota tohtori Manette on pitänyt taskussaan. Samanlainen todistus oikeuttaa hänet, hänen tyttärensä ja tämän lapsen milloin hyvänsä kulkemaan kaupunginporteista ja rajan yli. Näettehän?"

"Näen."

"Hän hankki sen ehkä eilen viimeiseksi varokeinoksi onnettomuutta vastaan. Milloinka se on päivätty? Mutta se on yhdentekevää, älkää viipykö sitä tarkastaessa, vaan piilottakaa se tarkasti yhdessä minun

ja omanne kanssa. Kuulkaa nyt tarkasti. Vielä pari tuntia sitten en epäillyt, että hänellä olisi tai että hän voisi itselleen hankkia sellaista paperia. Se kelpaa kunnes se peruutetaan. Mutta peruuttaminen saattaa tapahtua pian ja minulla on omat syyni uskoa, että niin käy."

"Eihän heitä vain uhkaa vaara?"

"Heitä uhkaa suuri vaara. Vaara on siinä että rouva Defarge ilmiantaa heidät, olen kuullut sen hänen omilta huuiltaan. Tänä iltana kuulin siltä naiselta sellaisia sanoja, jotka kuvasivat heidän vaaransa minulle räikeissä väreissä. En ole hukannut aikaa ja senjälkeen olen tavannut vakoojan. Hän todisti pelkoni oikeaksi. Hän tietää, että eräs puunhakkaaja, joka asuu vankilamuurien vieressä, on rouva ja herra Defargen käskyläinen ja on rouva Defargelle kertonut, että hän on nähnyt 'hänen', hän ei milloinkaan maininnut Lucyn nimeä — antavan merkkejä vangeille. On helppoa arvata, että he tulevat käyttämään tavallista tekosyytä, salaliittoa vankilassa ja että se uhkaa 'hänen' elämänsä — ehkäpä hänen lapsensakin — ja vielä hänen isänsäkin — sillä molempia on nähty siellä yhdessä hänen kanssaan. Älkää näyttäkö niin kauhistuneelta. Te pelastatte heidät kaikki."

"Suokoon Jumala että voisin sen, Carton. Mutta kuinka?"

"Sanon sen nyt teille. Se riippuu teistä eikä se voisi riippua kenestäkään paremmasta. Tätä kannetta ei varmaankaan tehdä ennenkuin huomispäivän jälkeen, luultavasti ei ennenkuin parin kolmen päivän perästä, luultavasti ei ennenkuin viikon kuluttua. Tiedättehän, että pidetään valtiorikoksena jos joku suree tai osottaa myötätuntoa jollekin guillotiinin uhrille. Hän ja hänen isänsä tekevät epäilemättä itsensä syyväiksi siihen rikokseen ja tuo nainen jonka pinttynyt viha on selittämätön, on odottava lisätäkseen asiansa voimaa ja varmistuakseen itse. Seuraatteko puhettani?"

"Niin tarkasti ja niin suurella luottamuksella sanoihinne että tällä hetkellä olen unohtanut", hän kosketteli tohtorin tuolin nojaa, "tämänkin kurjuuden."

"Onhan teillä rahaa ja saatatte hankkia varoja matkustaaksenne rannikolle niin pian kuin sen matkan saattaa tehdä. Pitäkää huomenna aikasin hevoset valmiina että ne voivat lähteä liikkeelle kello kaksi päivällä."

"Se on tapahtuva." Hänen käytöksensä oli niin kiihkeä ja virkistävä, että herra Lorry innostui ja vilkastui kuin nuorukainen.

"Te olette jalo sydän. Sanoinhan, että emme voisi turvautua kehenkään parempaan. Sanokaa 'hänelle' tänä iltana, mitä tiedätte hänen vaarastaan, joka myöskin uhkaa hänen lastaan ja isäänsä. Huomauttakaa tästä, sillä hän laskisi ilolla kauniin päänsä miehensä pään viereen." Hän vaikeni hetkeksi; sitten hän jatkoi kuin ennen: "kuvailekaa hänelle, kuinka välttämätöntä on hänen lapsensa ja isänsä tähden lähteä Pariisista teidän kanssanne sillä tunnilla. Sanokaa hänelle että se oli hänen miehensä viimeinen säädös. Sanokaa hänelle, että siitä riippuu enemmän kuin hän uskaltaa uskoa ja toivoakaan. Ettekö luule, että hänen isänsä, tässä surullisessa tilassaankin noudattaa häntä?"

"Siitä olen varma."

"Otaksuin niin. Toimittakaa niin että kaikki nämät säädökset tapahtuvat rauhallisesti ja hiljaa täällä pihalla ja istukaa itsekin vaunuihin. Samassa silmänräpäyksessä kun tulen, antakaa minun nousta vaunuihin ja heti ajaa pois täältä."

"Ymmärrän, että minun tulee odottaa teitä kaikissa olosuhteissa?"

"Teillähän on minun passini tallessa muiden muassa ja teidän tulee varata minulle paikka. Odottakaa vain että minun paikkani täytetään ja sitten matkalle Englantiin!"

"Niin", sanoi herra Lorry ja tarttui hänen innokkaaseen, mutta lujaan ja vakavaan käteensä, "silloinhan ei kaikki riipu vanhasta miehestä, vaan minulla on nuori ja voimakas mies rinnallani."

"Niin, Jumalan avulla. Luvatkaa minulle juhlallisesti, ettei mikään saata teitä muuttamaan tätä sopimusta, jonka olemme tehneet keskenämme."

"Ei mikään, Carton."

"Muistakaa näitä sanoja huomenna, jos muutatte suunnitelman tai — syystä tai toisesta — viivyttelette, niin ehkei voida yhtäkään henkeä pelastaa ja silloin täytyy välttämättä uhrata monta henkeä."

"Olen muistava niitä. Toivon uskollisesti toimittavani osani."

"Ja minä toivon toimittavani omani. Hyvästi nyt."

Vaikka hän sanoi tämän vakavasti hymyillen ja vieläpä vei vanhuksen kädenkin huulilleen, ei hän kuitenkaan jättänyt häntä oitis. Hän auttoi häntä herättämään tuon huojuvan olennon hiipuvan hiiloksen edestä, panemaan hänen päälleen hatun ja viitan ja houkuttelemaan häntä mukaansa koettamaan ottaa selkoa rahista ja työstä, jota hän edelleenkin pyysi surkealla äänellä. Carton kulki tohtori Manetten toisella sivulla ja seurasi häntä pihaan siihen taloon, jossa surullinen sydän — niin onnellinen siihen aikaan jolloin hän avasi oman surullisen sydämensä sille — valvoi tämän hirmuisen yön. Hän meni pihalle, jäi sinne hetkiseksi yksikseen ja katseli ylös valaistuun ikkunaan *hänen* huoneessaan. Ennenkuin hän lähti, kuiskasi hän siunauksen ja hyvästit.

KOLMASTOISTA LUKU.

Viisikymmentäkaksi.

Conciergerian pimeässä vankilassa odottivat päivän kuluessa tuomitut kohtalooaan. Heitä oli yhtä monta kuin vuodessa viikkoja. Viisikymmentäkaksi tulisi tänä iltapäivänä kaupungin elämänvirtaa myöten vierimään äärettömään, ijäiseen mereen. Ennenkuin he jättivät koppinsa, olivat ne määrättyt uusille tulokkaille; ennenkuin heidän verensä juoksi eilen vuodatettuun vereen, oli jo määrätty, mikä veri sekotettaisiin heidän vereensä huomenna.

Kaksi tiuvia ja kaksitoista oli laskettu. Seitsemänkymmenvuotisesta veronkannonurakoitsijasta, joka ei voinut ostaa henkeään kaikilla rikkauksillaan, kaksikymmenvuotiseen ompelijattareen, jonka köyhyys ja huomaamattomuus eivät voineet häntä pelastaa.

Charles Darnay, joka istui yksinään kopissaan, ei ollut antautunut turhiin toiveisiin tultuaan oikeudesta. Joka rivillä siinä kertomuksessa, jonka hän oli kuullut luettavan, oli hän kuullut tuomionsa. Hän oli täydellisesti käsittänyt, ettei mikään persoonallinen vaikutusvalta saattanut häntä pelastaa, että hänet todenperään oli miljoonat tuominneet ja etteivät yksilöt saattaneet olla hänelle miksikään hyödyksi. Armaan vaimonsa kasvot edessään ei ollut hänen helppo pakottaa itseään kantamaan kuormaansa. Hän oli kovin kiintynyt elämään ja hänen oli kovin, kovin vaikea siitä erota; kun hän monen ponnistuksen jälkeen irtauntui vähän yhdessä kohden, sulkeutui hän taas lähemmäksi elämää toisessa kohden. Hänen ajatuksensa kulkivat kiireesti ja hänen sydämensä työskenteli levottomasti ja kuumeentapaisesti, taistellen alistumista vastaan. Jos hän hetkeksi nöyrtyi alistuen kohtaloonsa, näytti jälkehenelävä vaimo ja lapsi sitä vastustavan.

Mutta nämät olivat vain ohimeneviä mietteitä. Ennenpitkää ajatus, ettei ollut mitään häpeällistä siinä kohtalossa, joka häntä odotti ja että monen täytyi syyttömästi kulkea samaa tietä ja sitä rohkeana astua tuli hänelle mieleen ja avusti häntä. Sitten tuli hänen mieleensä ajatus, että mielenrauha, jota hänen rakkaat lähimpänsä tulevaisuudessa saattaisivat nauttia, paljon tulisi riippumaan hänen levollisesta mielenlujuudestaan. Siten hän vähitellen rauhottui ja tuli paremmalle mielelle ja saattoi kohottaa ajatuksensa korkeammalle ja saada lohdutusta ylhäältä.

Ennen pimeän tuloa hänen tuomiopäivänään oli hän jo päässyt pitkän kappaleen eteenpäin viimeisellä matkallaan. Koska hän oli saanut luvan ostaa kirjoitustarpeita ja kynttilän, istuutui hän kirjoittamaan kunnes vankilan lamput sammutettaisiin.

Hän kirjoitti pitkän kirjeen Lucylle, jossa hän sanoi, ettei hän ollut tiennyt mitään hänen isänsä vankeudesta, ennenkuin hän kuuli sen Lucylta itseltään, ja että hän oli yhtä tietämätön kuin hänkin isänsä ja setänsä syyllisyydestä tähän onnettomuuteen, siihen hetkeen asti jolloin kirjoitus luettiin. Hän oli jo selittänyt hänelle, että jättämänsä nimen salaaminen oli ainoa — nyt aivan ymmärrettävä — ehto, jonka hänen isänsä oli pannut heidän kihlauksellensa ja jonka hän uudestaan häneltä vaati heidän häöpäivänsä aamuna. Hän pyysi hänen isänsä tähden ettei hän milloinkaan koettaisi saada selville, oliko hänen isänsä unohtanut sen paperin olemassaoloa tai toiko (satunnaisesti tai pysyväisemmin) kertomus Towernista sen hänelle mieleen sinä pyhänä heidän rakkaan plataaninsa alla puutarhassa. Jos hänellä oli selvä muisti siitä, oli asia ymmärrettävä niin, että hän luuli sen hävinneen Bastiljin mukana, koska hän ei ollut kuullut sitä mainittavan vangeilta jääneitten muistien joukossa, joita kansa oli löytänyt ja joista oli tehty selkoa koko maailmalle. Hän vannotti vaimoaan — vaikka lisäsi hän, hän tiesi sen olevan tarpeetonta — lohduttamaan isäänsä kaikella mahdollisella hellyydellä, ettei hän ollut tehnyt mitään, josta hänellä olisi syytä itseään soimata, vaan että hän aina oli unohtanut itsensä kaikkien heidän tähtensä! Lähinnä sitä, että hän painaisi mieleensä miehensä viimeisen kiittollisen ja rakastavan tervehdyksen ja siunauksen ja että hän voittaisi surunsa antautuakseen heidän rakkaalle lapselleen,

rukoili hän häntä, niin totta kuin he kerran tapaisivat toisensa taivaassa, lohduttamaan isäänsä.

Vaimonsa isälle itselleen hän kirjoitti samaan henkeen, mutta hän lisäsi että hän nimenomaan uskoi vaimonsa ja lapsensa hänen huostaansa. Ja hän sanoi tämän hyvin pontevasti, toivoen siten havauttaa häntä alakuloisuudesta tai hänen vaarallisesta taipumuksestaan vaipua menneisiin, jotka mahdollisesti saisivat hänessä vallan.

Herra Lorryn huostaan jätti hän heidät kaikki ja selvitti hänelle taloudelliset asiansa. Kun tämä oli tehty ja hän oli lisännyt monta kiitollista ystävyiden ja lämpimän rakkauden vakuutusta, oli kaikki valmista. Hän ei ajatellut koskaan Cartonina. Hänen sydämensä täytti niin hänen omansa ettei hän kertaakaan ajatellut häntä.

Hän ehti lopettaa nämät kirjeet ennen valojen sammuttamista. Paneutuessaan olkivuoteelleen, luuli hän tehneensä tilit tämän maailman kanssa.

Mutta se viittoi häntä takasin unessa ja näyttäytyi hänelle häikäisevissä kuvissa. Vapaana ja onnellisena, sydän selittämättömän kepeänä, oleskeli hän jälleen Lucyn kanssa vanhassa talossa Sohossa (vaikka se ei ollenkaan ollut todellisen talon kaltainen) ja Lucy sanoi hänelle, että kaikki oli vain unta ja ettei hän ole koskaan ollutkaan poissa. Hetkisen unhotusta ja sitten oli hän kärsinyt ja tullut takasin Lucyn luo kuolleena ja rauhan saaneena ja kuitenkin ei hänessä ollut tapahtunut mitään muutosta. Taas hetken unhotusta ja hän heräsi kolkkona aamuna tietämättä missä oli, tai mitä oli tapahtunut, kunnes hänen sielunsa läpi välähti: "tänään on kuolinpäiväni!"

Siten hän oli viettänyt ajan siihen päivään asti, jolloin ne viisikymmentäkaksi päätä oli katkottavat. Ja nyt kun hän oli tyyni ja toivoi saattavansa kohdata kuolemaa tyynellä uljuudella, alkoivat hänen valppaat ajatuksensa liikkua uudella tavalla, jota oli vaikea hillitä.

Hän ei ollut koskaan nähnyt konetta, joka oli lopettava hänen elämänsä. Kuinkahan korkealla se oli maasta, kuinkahan monta astuinta siinä oli, missä hän tulisi seisomaan, kuinka häntä käsitellään, ovatkohan kädet, jotka häntä koskettavat, veren tahraamat, millehän suunnalle hänen päänsä käännetään, olisiko hän ensimmäinen tai ehkä viimeinen; tämänkaltaiset kysymykset tunkeusivat lukemattomia kertoja hänen mieleensä hänen tahdostaan riippumatta. Niihin ei myöskään liittynyt minkäänlaista pelkoa; häntä ei ollenkaan pelottanut. Ne ennemmin perustuivat kummalliseen, itsepintaiseen haluun tietää, miten hän menettelisi kun aika oli käsissä, halu, joka oli äärettömässä epäsuhteessa niihin muutamiin, lyhyisiin hetkiin, joiden ympärillä se liikkui; ihmettely, joka pikemmin syntyi hänessä itsessä olevan toisen henkilön sielussa, kuin hänen omassaan.

Tunnit kuluivat hänen kulkiessaan edestakasin ja kellot löivät lyöntejä, joita hän ei milloinkaan enää kuulisi. Yhdeksän hävinnyt ainaiseksi, kymmenen ainaiseksi, yksitoista hävinnyt ainaiseksi, kaksitoista lähenei kadotustaan. Kovan ottelun jälkeen tämän kiihoittuneen ajatustoiminnan kanssa, joka lopulta saattoi hänet aivan hämilleen, oli hän saanut sen asettumaan. Hän kulki edestakasin ja toisti omaistensa nimiä hiljaa itsekseen. Pahin taistelu oli ohi. Hän saattoi kulkea edestakasin häiritsevien kuvittelujen häntä vaivaamatta ja rukoilla itsensä ja heidän puolestaan.

Kaksitoista hävinnyt ainiaaksi.

Hänelle oli ilmoitettu että viimeinen tunti oli kolme ja hän tiesi että häntä tulnaisiin hakemaan vähän aikasemmin, sillä pyövelirattaat vierivät raskaasti ja hitaasti katuja myöten. Hän päätti senvuoksi ajatella kello kahta viime hetkeksi ja sillävälän vahvistaa itseään voidakseen sitten vahvistaa muita.

Hän kulki säännöllisesti edestakasin kädet ristissä rinnan yli, aivan toisena ihmisenä kuin vanki, joka käveli edestakasin La Forcessa ja kuuli hämmästyttävästi kellon viimeisen kerran lyövän yksi. Tunti oli ollut yhtä pitkä kuin muutkin tunnit. Sydäimestään kiittäen taivasta takasin voitetusta mielenmaltista, ajatteli hän:

"Nyt ei ole enää kuin tunti", ja alkoi taaskin kävellä.

Askeleita kivikäytävässä oven edustalla. Hän pysähtyi.

Avain pistettiin lukkoon ja väännettiin. Ennenkuin ovi avattiin tai juuri sitä avattaessa, sanoi eräs mies matalalla äänellä englannin kielellä:

"Hän ei ole koskaan nähnyt minua täällä, olen välttänyt häntä. Menkää sisään yksinänne; odotan läheisyydessä. Älkää viivytkö."

Ovi aukaistiin ja suljettiin äkkiä ja kasvot hymyn valaisemina ja varoittava sormi huulilla seisoi Sydney Carton hänen edessään ja katseli häntä tyynesti.

Hänen katseensa oli niin loistava ja ihmeellinen, että vanki ensi hetkellä luuli häntä mielikuvituksensa

tuotteeksi. Mutta hän puhui ja se oli hänen äänensä; hän tarttui vangin käteen ja se oli hänen kädenpuristuksensa.

"Kaikista ihmisistä maan päällä olin kai viimeinen, jonka luulitte saavanne nähdä?" sanoi hän.

"En voinut uskoa, että näin teidät edessäni. Voin sitä tuskin nytkään uskoa. Ette mahtane olla — tämä epäily tuli äkkiä hänelle mieleen — "vankina?"

"En. Minulla on satunnainen vaikutusvalta yhteen tšekäläiseen vanginvartijaan ja sitä on minun kiittäminen että nyt seison edessänne. Tulen hänen luotaan — vaimonne, rakas Darnay."

Vanki puristi hänen kättään.

"Minulla on pyyntö häneltä teille."

"Mikä niin?"

"Vakava, harras ja hellä rukous, jonka hän lausuu teille äänensä liikuttavimmalla kaiulla, joka teille on niin rakas ja jonka niin hyvin muistatte."

Vanki käänsi kasvojansa hiukan sivulle.

"Teillä ei ole aikaa kysyä, miksi minä sen tuon tai mitä se merkitsee, minä en ehdi sanoa sitä teille. Teidän täytyy noudattaa sitä — vetäkää nuo saappaat jaloistanne ja pankaa jalkaanne minun."

Vangin takana kopin seinämällä oli tuoli. Carton, joka riensi esiin, oli jo salaman nopeudella saanut hänet istuutumaan sille ja seiso i hänen ylitsensä kumartuneena avojaloin.

"Pankaa jalkaanne minun saappaani. Pinnistäkää käsienne voimaa, tahtonne tarmoa. Pian!"

"Carton, pakeneminen ei ole mahdollista, se ei voi tapahtua. Te vain kuolette kanssani. Se on mielettömyyttä."

"Olisi mielettömyyttä, jos käsiksin teitä pakenemaan, mutta teenkö sitä? Kun käsken teidän menemään tuosta ovesta, sanokaa silloin minulle että se on mielettömyyttä ja jääkää tänne. Muuttakaa kaulaliinaa ja takkia kanssani. Teidän sitä tehdessänne, irrotan tämän nauhan tukastanne ja levitän tukkanne samalla lailla kuin omani."

Kummastuttavalla nopeudella ja sellaisella tahdon ja toiminnan voimalla, joka tuntui aivan yliluonnolliselta, pakotti hän hänen tekemään nämät muutokset. Vanki oli kuin lapsi hänen käsissään.

"Carton! Hyvä Carton! Tämä on mieletöntä. Sitä ei voi toteuttaa, se ei saata käydä päinsä, sitä on koitettu, mutta se on aina epäonnistunut. Pyydän, ettette lisää kuolemani katkeruutta omalla kuolemallanne."

"Rakas Darnay, kehotanko teitä menemään ulos ovesta? Kun teen sitä, niin kieltäytykää. Kynä, mustetta ja paperia on teidän pöydällänne. Onko kätenne niin varma että voitte kirjoittaa."

"Oli ainakin teidän tullessanne."

"Tehkää se varmaksi taaskin ja kirjoittakaa mitä sanelen. Pian, ystävä, pian!"

Darnay painoi kädellensä sekaista päätänsä ja istuutui pöydän ääreen. Carton seiso i hänen vieressään oikea käsi takin sisässä.

"Kirjoittakaa aivan sanojeni mukaisesti."

"Kenelle osotan sen."

"Ei kellenkään." Carton piti vielä kättään takkinsa alla.

"Päivääkö sen?"

"Ei ole tarpeen." Vanki katsoi ylös joka kysymyksen jälkeen. Carton kumartui hänen ylitsensä ja pitäen kättään takin sisässä katsoi häneen.

"Jos muistatte", saneli Carton, "ne sanat, jotka vaihdoimme keskenämme kauvan sitten, ymmärrätte helposti tämän, sen nähdessänne. Tiedän teidän muistavan niitä. Ei olisi teidän kaltaistanne unohtaa niitä."

Hän aikoi vetää pois kätensä, mutta kun vanki hämmästyksissään kirjeen sisällyksestä sattui

katsomaan ylös, pysähtyi käsi ja ympäröi jotakin.

"Oletteko kirjoittanut: unohtaa niitä?" kysyi Carton.

"Olen. Aseko teillä on kädessänne?"

"Ei, en ole aseellinen."

"Mikä teillä on kädessänne?"

"Saatte sen pian tietää. Kirjoittakaa; on jälellä vain muutamia sanoja." Hän saneli taaskin. "Olen kiitollinen siitä, että se hetki on tullut, jolloin voin ne todistaa. Että teen sen, ei anna aihetta mihinkään suruun eikä sääliin." Tätä sanoessaan ja katsellessaan kirjoittajaan, antoi hän kätensä hitaasti ja varovaisesti vaipua alas tämän kasvojen läheisyyteen.

Kynä putosi Darnayn kädestä pöydälle ja hän katseli tylsästi ympärilleen.

"Mikä haju se on?" kysyi hän.

"Hajuko?"

"Jotakin luikahti ohitseni."

"Sitä en tiedä, täällä ei voi olla mitään. Ottakaa kynä ja lopettakaa. Joutukaa, joutukaa!"

Vanki koetti terottaa huomiotaan, ikäänkuin hänen muistinsa olisi tylsistynyt ja hänen sielunkykynsä eivät olisi toiminneet. Hänen katsellessaan Cartoniin tylsästi ja aivan muuttuneella hengityksellä, katsoi tämä häneen terävästi, käsi taaskin nutun alla.

"Joutukaa, joutukaa!"

Vanki kumartui taaskin paperin yli.

"Jos olisi ollut toisin" — Cartonin käsi solui taas varovasti ja hiljaa alas — "en koskaan olisi käyttänyt hitaampaa keinoa. Jos olisi ollut toisin —" käsi oli nyt vangin kasvojen luona — "olisi minulla ollut vain sitä enemmän vastattavaa. Jos olisi ollut toisin —" Carton katsoi kynään ja huomasi että se juoksi vaivaloisesti ja muodosti vain epäselviä koukeroita.

Cartonin käsi ei enää siirtynyt takin alle. Vanki hyppäsi pystyyn katsellen nuhtelevaisesti ystävätään, mutta Carton pani kätensä lujasti ja varmasti hänen sieramilleen ja tarttui vasemmalla kädellä häntä vyötäisiin. Hän paini heikosti muutamia silmänräpäyksiä sen miehen kanssa, joka oli tullut uhraamaan elämänsä hänen edestään, mutta hetken perästä makasi hän tajutonna laattialla.

Ripeästi ja yhtä päättäväisin käsin, kuin sydämin, pukeutui Carton niihin vaatteisiin, jotka vanki oli riisunut päältään, kampasi tukkansa taaksepäin ja sitoi sen nauhalla, jota vanki oli käyttänyt. Sitten hän huusi hiljaa: "tulkaa sisään!" ja vakooja näyttäytyi.

"Näettekö?" sanoi Carton ja katsahti häneen polvistuessaan tainnoksissa olevan viereen ja pistäessään paperin hänen takkinsa sisään. "Oletteko suuressakin vaarassa?"

"*Tämä* ei saata minua suureen vaaraan täällä vallitsevan kiireen aikana, jos vaan rehellisesti pysytte sopimuksessamme."

"Älkää minun tähteni peljätkö. Olen uskollinen kuolemaan saakka."

"Niin teidän on oleminen, herra Carton, että luku viisikymmentäkaksi täyttyy. Jos te tuossa puvussa täytätte lukumäärän ei minun tarvitse peljätä."

"Älkää peljätkö mitään! Minä olen kohta kykenemätön teitä vahingoittamaan ja ne toiset, Jumalan kiitos ovat pian täältä kaukana. Hakekaa apua ja kantakaa minut alas vaunuihin!"

"Teidätkö?" sanoi vakooja levottomasti.

"Hänet, jonka kanssa olen osaa vaihtanut. Menettekö ulos samasta portista, josta toitte minut tänne?"

"Tietysti."

"Olin heikko ja väsynyt kun toitte minut sisään ja olen vieläkin väsyneempi nyt kun viette minut ulos. Jäähvyäispuhelu on vallannut minut. Sellaista tapahtuu täällä usein, niin aivan liian usein. Elämänne on omissa käsissänne. Pian! Huutakaa apua!"

"Vannotteko ettette petä minua?" sanoi vapiseva vakooja ja viipyi vielä hetkisen.

"Ihminen!" vastasi Carton ja polki jalkaa. "Enkö jo ole vannonut vakavaa valaa saattaa tämä asia loppuun, koska nyt tuhlaatte kalliita hetkiä? Viekää hänet itse sille pihalle, jonka tiedätte, pankaa itse hänet vaunuihin, näyttäkää hänet itse herra Lorrylle, pyytäkää ettei hän antaisi hänelle muuta lääkettä kuin raitista ilmaa ja että hän muistaisi eilisillaiset sanani ja lupauksensa minulle — ja lähtekää matkaan nyt!"

Vakooja meni ja Carton istuutui pöydän ääreen nojaten päätänsä käteensä. Vakooja palasi heti kahden miehen seurassa.

"Mitä nyt?" sanoi toinen heistä ja katsahti laattialla makaavaan olentoon. "Paniko hän noin pahaksi sen, että hänen ystävänsä voitti Pyhän Guillotiinin arpajaisissa?"

"Hyvä isänmaanystävä", sanoi toinen, "olisi tuskin pahastunut enemmän jos ylimys olisi vetänyt tyhjän arpalipun."

He nostivat pyörtyneen, laskivat hänet paareille, jotka he olivat asettaneet oven ulkopuolelle ja valmistausivat kantamaan sitä pois.

"Aika on lyhyt, Evrémonde", sanoi vakooja varoittavalla äänellä.

"Tiedän sen", sanoi Carton. "Pitäkää huolta ystävästäni, sitä pyydän teiltä, ja menkää nyt."

"Tulkaa siis, pojat", sanoi Barsad. "Nostakaa hänet ja seurakaa."

Ovi suljettiin ja Carton oli yksin. Pinnistäen kuuloansa äärimmäisyyteen asti, kuunteli hän jokaista ääntä, joka saattaisi merkitä epäilystä tai levottomuutta. Ei kuulunut mitään. Avaimia väännettiin, ovia kolisi, askelia kaikui etäisissä käytävissä, mutta ei mitään huutoa kuulunut, ei mitään outoa kiirettä huomattu. Hetkisen kuluttua hän hengitti helpommin, istuutui pöydän ääreen ja kuunteli taaskin, kunnes kello löi kaksi.

Silloin hän alkoi kuulla ääniä, joita hän ei peljännyt, sillä hän aavisti niiden merkityksen. Useita ovia avattiin perätysten ja viimein hänen ovensa. Vanginvartija, luettelo kädessä kurkisti sisään ja sanoi vain:

"Seurakaa minua Evrémonde", ja hän seurasi häntä suureen pimeään huoneeseen, joka oli etäämpänä. Oli pimeä talvipäivä ja sekä ulkona että sisällä olevan pimeän tähden saattoi hän vain epäselvästi erottaa toisia, joita oli sinne kuletettu käsien sitomista varten. Muutamat seisoivat, toiset istuivat. Muutamat vaikeroivat ja olivat alituisessa liikkeessä, mutta ne olivat harvat. Useimmat olivat vaiti ja hiljaa ja katsoivat alas suoraan eteensä.

Hänen seisoessaan seinän vieressä pimeässä nurkassa, kun muutamia viiteenkymmeneenkahteen kuuluvia yhä tuotiin sisään hänen jälkeensä, pysähtyi eräs mies ohimennessään syleilemään häntä, ikäänkuin hän olisi ollut tuttu. Hän värisi pelosta että hänet saataisiin ilmi, mutta mies meni eteenpäin. Hetkisen perästä nousi penkiltä, jolla hän oli nähnyt hänen istuvan, nuori nainen, joka ruumiiltaan oli hento ja tyttömäinen, kasvot laihat ja värittömät ja silmät suuret, avoimet ja kärsivälliset. Hän tuli puhuttelemaan häntä.

"Kansalainen Evrémonde", sanoi hän ja kosketti häneen kylmällä kädellään. "Olen köyhä pieni ompelijatar, joka olin kansanne La Forcessa."

Hän mutisi vastaukseksi:

"Niinpä olette. Olen unohtanut mistä teitä syytettiin?"

"Salaliitosta. Vaikka Jumala tietää, että olen syytön sellaisiin. Onko se todennäköistä? Kenelle nyt saattaisi pistää päähän ruveta salaliittoon minunkaltaiseni pienen heikon olento pahaisen kanssa?"

Avuton hymy, jolla hän tämän sanoi, liikutti Cartonin niin että hänen silmänsä täytyivät kyynelillä.

"En pelkää kuolemaa, kansalainen Evrémonde, mutta en ole mitään tehnyt. Minulla ei ole mitään kuolemaa vastaan, jos tasavallalle, joka tulee tekemään niin paljon hyvää meille köyhille, on siitä mitään hyötyä, mutta en tiedä, miten se voi olla mahdollista, kansalainen Evrémonde." Pieni heikko raukka!

Viimeiseksi täällä maan päällä, lämmitti ja pehmitti hänen sydämensä tämä sääliävä tyttö.

"Kuulin, että teidät vapautettiin, kansalainen Evrémonde. Toivoin, että niin oli."

"Niin olikin. Mutta minut vangittiin uudestaan ja tuomittiin kuolemaan."

"Jos saan ajaa kanssanne, kansalainen Evrémonde, annatteko minun pitää teitä kädestä? En pelkää, mutta olen pieni ja hento ja se antaisi minulle enemmän uskallusta."

Kun nuo kärsivälliset silmät kohosivat hänen kasvoihinsa, näki hän niissä äkillisen epäilyksen ja sitten hämmästyksen. Carton puristi rasittuneita, riutuneita nuoria sormia ja vei ne huulilleen.

"Aiotteko kuolla hänen tähtensä?" kuiskasi tyttö.

"Ja hänen vaimonsa ja lapsensa tähden. Hiljaa! Aion."

"Oi muukalainen, annatteko minun pitää teidän urhoollisesta kädestänne?"

"Hiljaa! Annan, sisarparkani; viimeiseen asti."

* * * * *

Samat varjot, jotka lankeevat vankilan yli, lankeevat samana aikasena iltapäivänä kaupunginportin edustalla seisovan kansanjoukon yli, kun vaunut, jotka aikovat jättää Pariisin, ajavat esiin tutkittaviksi.

"Kuka tässä tulee? Kuka siinä on? Paperit!"

Ojennetaan paperit ja ne luetaan.

"Alexandre Manette. Lääkäri. Ranskalainen. Kuka hän on?"

"Tämä." Osoitetaan tuota avutonta, houraavaa vanhusta, joka höpisee epäselviä sanoja.

"Kansalainen tohtori ei nähtävästi ole aivan järjissään?
Vallankumouskuume on tainnut olla liian kova hänelle?"

"Aivan liian kova."

"Niin, monta se vahingoittaa. Lucy. Hänen tyttärensä. Ranskalainen.
Kuka se on?"

"Tämä se on!"

"Niinpä niinkin. Lucy, Evrémonden vaimo, eikö niin?"

"Niin on!"

"Hm, Evrémonde kuluttaa aikaa toisaalla. Lucy, hänen tyttärensä.
Englantilainen. Häinkö se on?"

"Juuri hän."

"Suutele minua, Evrémonden lapsi. Nyt olet suudellut kelpo tasavaltalaista ja se on jotain uutta sinun perheessäsi, muistappas se! Sydney Carton. Asianajaja. Englantilainen. Kuka se on?"

"Hän lepää täällä, täällä vaunun nurkassa." Häntäkin osoitetaan.

"Englantilainen asianajaja on nähtävästi pyörtynyt?"

Toivotaan että hän tointuu raittiissa ilmassa. Selitetään, että hän on terveydeltään heikko ja että hän on eronnut ystävästä, joka on joutunut tasavallan epäsuosioon.

"Siinäkö kaikki? Eipä se ole paljon! Monet ovat joutuneet tasavallan epäsuosioon ja heidän on täytyntä pistää päänsä sisään pienestä aukosta. — Jarvis Lorry. Pankkiiri. Englantilainen. Kuka se on?"

"Se olen minä. Tietysti, koska olen viimeinen."

Jarvis Lorry vastasi kaikkiin edellisiin kysymyksiin. Jarvis Lorry on astunut alas vaunuista ja käsi vaununovella vastaa virkamiesjoukolle. He kulkevat hyvin verkalleen vaunujen ympäri ja nousevat hyvin verkalleen ajurin penkille katsoakseen siitä vähäisiä matkakapineita vaunujen katolla; maalaiskansa, joka siinä seisoa töllistelee, tunkeutuu lähemmä vaununovea ja kurkistaa uteliaasti sisään; pieni lapsi äitinsä sylissä ojentaa pienen kätensä saadakseen koskea ylimysrouvaan, jonka mies on tehnyt tuttavuutta guillotiinin kanssa.

"Tässä ovat, Jarvis Lorry, paperinne merkittyinä."

"Voimmeko siis lähteä liikkeelle?"

"Voitte sen tehdä. Eteenpäin, postiljoonit! Onnea matkalle!"

"Terve teille, kansalaiset. — Ensimmäinen vaara siis ohi!"

Näin puhuu Jarvis Lorry pannessaan kätensä ristiin ja katsellen taivaaseen. Vaunuissa vallitsee kauhu, siellä itketään ja tajuton matkamies hengittää raskaasti.

"Emmekö aja liian hitaasti! Eikö heitä saataisi ajamaan kovempaa?" kysyy Lucy ja nojautuu vanhusta vastaan.

"Se näyttäisi paolta, kultaseni. En saa kiiruhtaa heitä liiaksi; se herättäisi epäluuloa."

"Katsokaa ulos, katsokaa taakse, ajetaanko meitä takaa?"

"Tie on vapaa, rakas pieni ystäväni. Ei meitä vielä takaa ajeta."

Pari, kolme taloa kerrassaan soluu ohitsemme, yksinäisiä maalaistaloja, rappeutuneita rakennuksia, värjäyslaitoksia, nahkurintehtaita ja muuta senkaltaista, aukeita kenttiä, lehdettömiä lehtokujia. Kova, epätasainen kivitys on allamme, pehmeä, syvä lieju molemmilla puolillamme. Väliin ajamme reunalla olevaan liejuun välttääksemme kiviä, jotka saavat meidät tärähtämään ja väliin tartumme aukkoihin ja kuoppiin. Meidän kärsimättömyytemme ja kuolintuskamme ovat silloin niin suuret, että me rajussa levottomuudessamme ja kiireessämme tahdomme nousta vaunuista ja juosta — piiloutua — tehdä mitä tahansa, vaan ei pysähtyä.

Pois aukealta kentältä ja taaskin rappeutuneitten rakennusten sekaan, yksinäisten talonpoikaistalojen, värjäyslaitosten, nahkuritehtaiden ja senkaltaisten keskelle, tupien ohi, joita oli kaksi ja kolme ryhmässä, lehdettömien lehtokujien keskuuteen. Ovatko miehet pettäneet meidät ja vieneet meidät takasin toista tietä? Eikö tämä ole uudestaan sama seutu? Ei, taivas olkoon kiitetty. Katsokaa taaksenne, katsokaa, ajetaanko meitä takaa. Hiljaa, postitalo.

Verkkaisesti riisutaan neljä hevostamme, mukavasti seisovat vaunut kapealla kadulla ilman hevosia tai toiveita päästä jälleen liikkeelle; verkalleen tulevat uudet hevoset ulos, yksitellen, verkalleen tulevat uudet postiljoonit jälestä punoen ruoskansiiimojaan; verkkaisesti lukevat entiset postiljoonit rahojaan, laskevat väärin eivätkä tule tyydyttäviin tuloksiin. Koko ajan sykkii täysi sydämemme niin nopeaan, että se voittaa nopeimpien hevosten nopeimman laukan.

Viimein istuvat uudet postiljoonit satuloissaan ja entiset jäävät jälkeen. Me ajamme kylän läpi, mäkeä ylös, mäkeä alas vesiperäistä maata myöten. Äkkiä alkavat postiljoonit puhella vilkkailla liikkeillä ja hevoset pysäytetään niin äkkiä, että ne melkein nousevat pystyyn. Meitä ajetaan takaa!

"Kuulkaa, te siellä vaunuissa!"

"Mitä nyt?" kysyy herra Lorry ja katsoo ulos ikkunasta.

"Kuinka monta sanoivat he niitä olevan?"

"En teitä ymmärrä."

"— — viime postiasemalla. Kuinka monta vietiin mestattavaksi tänään?"

"Viisikymmentäkaksi."

"Sanoinhan sen! Kaunis joukko. Tämä toverini väitti että niitä oli neljäkymmentäkaksi; kymmentä päätä enemmän on jotain. Guillotiini työskentelee kelpolailla. Se on minulle mieleen. Hei! eteenpäin. Hopp!"

Pimeä yö lähenee. Sairas liikkuu yhä enemmän, alkaa herätä ja puhua ymmärrettävästi; hän luulee heidän vielä olevan yhdessä; hän mainitsee hänen nimensä ja kysyy mitä hänellä on kädessä. Oi, laupias Jumala, armahda meitä! Katsokaa ulos, katsokaa, ajetaanko meitä takaa.

Tuuli kiittää jälessämme, pilvet lentävät jälessämme ja kuu kierii jälessämme ja koko hurja yö seuraa meitä; mutta vielä ei meitä aja takaa kukaan muu.

NELJÄSTOISTA LUKU.

Kutominen päättyy.

Samaan aikaan kuin nuo viisikymmentäkaksi odottivat kohtaloansa, piti rouva Defarge turmiotatietävää neuvottelua Koston ja Jaakko kolmannen kanssa, joka kuului vallankumoukselliseen valamiehistöön. Rouva Defarge ei keskustellut viinipuodissa näiden kätyriensä kanssa, vaan puunsahaajan, entisen tientekijän, majassa. Puunsahaaja ei itse ottanut osaa neuvotteluun, vaan odotti syrjempänä kuten alempi orja, joka ei saanut puhua, ennenkuin häneltä kysyttiin, tai sanoa mielipidettään, ennenkuin häntä siihen kehoitettiin.

"Mutta Defargemme", sanoi Jaakko kolmas, "on epäilemättä kunnan tasavaltalainen? Mitä?"

"Ei ole Ranskassa parempaa", vakuutti puhelias Kosto kimakalla äänellään.

"Hiljaa, pikku Kosto", sanoi rouva Defarge ja pani hiukan otsaansa rypistäen kätensä ystävänsä huulille, "ja, kuuntele mitä sanon. Mieheni, kansalainen, on kunnan tasavaltalainen ja reima mies, hän ansaitsee tasavallan kiitollisuutta ja luottamusta. Mutta miehelläni on heikkoutensa ja hän on kyllin heikko tunteakseen sääliä tuota tohtoria kohtaan."

"Se on suuri vahinko", vaakui Jaakko kolmas ja puisti epäilevästi päätään hänen julmien sormiensa hapuillessa ahnaan suun ympärillä, "se ei ole ihan omiaan hyvälle kansalaiselle, se on valitettava asianhaara."

"Katsokaa", sanoi rouva, "minä en välitä vähääkään siitä tohtorista. Minusta nähden hän pitääköön päänsä tai menettäköön sen; se on minulle yhdentekevää. Mutta Evrémondet ovat hävitettävät ja vaimon ja lapsen pitää seurata miestä ja isää."

"Rouva Darnaylla on kaunis pää siihen tarkotukseen", vaakui Jaakko kolmas. "Olen nähnyt siellä sinisiä silmiä ja kultaisia kutria ja ne olivat viehättäviä Simsonin niitä näyttäessä." Niin peto kuin hän olikin, puhui hän kuin hekkumoitsija.

Rouva Defarge katsoi alas eteensä ja tuumi hiukan.

"Lapsella myöskin", muistutti Jaakko kolmas mieltäväisenä ja nauttien omista sanoistaan, "on kultainen tukka ja siniset silmät. Ja meillä on harvoin lapsia siellä. Mikä ihana näky."

"Sanalla sanoen", sanoi rouva Defarge ja heräsi ajatuksistaan, "en voi luottaa mieheeni siinä asiassa. Eilisillasta asti tunnen etten voi uskoa hänelle suunnitelmieni yksityisseikkoja, tunnen myöskin, että jos viivyttelen on pelättävä että hän varoittaa heitä, jotta he pääsevät pakoon."

"Se ei saa tapahtua", vaakui Jaakko kolmas, "ei kukaan saa päästä pakoon. Meillä ei ole puoliakaan siitä määrästä, joka olisi suotavaa. Meillä pitäisi olla kuusi tiuvia päivässä."

"Sanalla sanoen", jatkoi rouva Defarge, "miehelläni ei ole syytä tuon perheen täydelliseen hävittämiseen eikä minulla ole syytä osottaa sääliä tuota tohtoria kohtaan. Minun täytyy siis toimia omin päin. Tulkaa tänne, pikku kansalainen."

Puunsahaaja, joka pelkäsi häntä ja kuoleman kammosta palveli häntä, astui esiin käsi punasella lakillaan.

"Pikku kansalainen, oletteko valmis todistamaan vielä tänä päivänä sitä merkkien antamista", sanoi rouva Defarge ankarasti.

"Jo, miksikä en?" virkkoi puunsahaaja. "Joka päivä, vaikka missä ilmassa, kolmen ja neljän välillä, aina hän teki merkkejä ja joskus oli hänellä tyttö mukana, väliin ei. Tiedän, mitä tiedän. Olen nähnyt sen omin silmin."

Puhuessaan teki hän kaikenlaisia liikkeitä ikäänkuin hän tietämättään olisi matkinut muutamia niistä eri merkeistä, joita hän ei ollut koskaan nähnyt.

"Selvästi salaliitto", sanoi Jaakko kolmas. "Selvä kuin päivä!"

"Eikö meidän tarvitse epäillä valamiehistöä?" kysyi rouva Defarge ja käänsi silmänsä häneen tuimasti hymyillen.

"Luottakaa isänmaalliseen valamiehistöön, rakas kansalainen. Vastaaan tovereistani."

"Antakaa kun ajattelen", sanoi rouva Defarge ja tuumi taaskin. "No niin — voinko säästää tohtoria mieheni tähden? Minulla ei ole mitään tunnetta siinä suhteessa. Voinko säästää hänet?"

"Hän on aina laskettava yhdeksi pääksi", muistutti Jaakko kolmas matalalla äänellä. "Meillä ei todellakaan ole tarpeeksi päitä; olisi mielestäni vahinko."

"Hän viittoi samoin kuin tyttärensäkin, kun näin hänet", todisti rouva Defarge; "en voi puhua toisesta ilmaistematta toista; en saata vaieta jättäen koko asian tämän pikku kansalaisen huostaan. Sillä minäpä en ole mikään huono todistaja."

Kosto ja Jaakko kolmas vakuuttivat kilvan innolla, että hän oli ihailtavin ja erinomaisin todistaja mitä saattoi ajatella. Ettei hän jäisi alakynteen ylisti pikku kansalainen häntä taivaalliseksi todistajaksi.

"Hän vastatkoon puolestaan", sanoi rouva Defarge. "En voi häntä armahtaa. Te olette toimesta kello kolme, menettehän katsomaan kuinka tänään tuomitut mestataan. — Entä te?"

Kysymys tehtiin puunsahaajalle, joka kiireesti vastasi myöntämällä, hän käytti tilaisuutta hyväkseen ja lisäsi että hän oli innokkain tasavaltalainen ja että hän totisesti olisi tasavaltalaisista onnettomin, jos jokin estäisi häntä polttamasta iltapäiväpiippuansa, katsellessaan kansallista parturiveitikkaa. Hän esitti tätä niin kaunopuheisesti, että olisi saattanut epäillä (ehkä nuo mustat silmät, joilla rouva Defarge halveksien häntä katseli, niin tekivätkin) että hän alituisesti hiukan pelkäsi omaa persoonallista turvallisuuttaan.

"Aion minäkin sinne", sanoi rouva. "Kun se on ohi — sanokaamme kello kahdeksan — niin tulkaa luokseni Saint-Antoineen ja me ilmiannamme nuo ihmiset minun osastolleni."

Halonhakkaaja sanoi olevansa ylpeä ja hyvillään saadessaan auttaa rouva kansalaista. Tämän katsoessa häneen, tuli hän hämilleen, karttoi sitä katsetta kuin pieni koira, meni halkojensa luo ja peitti hämmästyksensä sahan kahvan taa.

Rouva Defarge viittasi valamiestä ja Kostoja tulemaan lähemmä ovea, jossa hän selitti heille muut aikeensa seuraavasti:

"Nyt on hän luultavasti kotona ja odottaa miehensä kuolinhetkeä. Hän suree ja vaikeroi. Hän on sellaisessa mielentilassa, että hän epäilee tasavallan oikeutta. Hän on täynnä sääliä sen vihollisia kohtaan. Menen hänen luokseen."

"Mikä ihailtava nainen, mikä jumaloittava nainen!" huudahti Jaakko kolmas ihastuksissaan.

"Oi rakkaani", huudahti Kosto syleillen häntä.

"Ota sinä kutimeni", sanoi rouva Defarge ja pani sen auttajattarensa käteen, "ja pidä sitä valmiina minua varten tavallisella paikallani. Varaa tavallinen tuolini minulle, mene heti sinne, sillä sinne luultavasti keräytyy tänään enemmän väkeä kuin tavallisesti."

"Tottelen mielelläni päällikköni käskyjä", sanoi Kosto tulisesti ja suuteli häntä poskelle. "Ethän tule liian myöhään?"

"Olen siellä ennen alkamista."

"Ja ennenkuin rattaat tulevat. Ole siellä kaikella muotoa, sieluni lemmitty, ennenkuin rattaat tulevat!" huusi Kosto hänen jälkeensä, sillä hän oli jo päässyt vähän matkan päähän kadulle.

Rouva Defarge viittasi kädellään osotteeksi, että hän oli kuullut ja että hän aivan varmaan tulisi ajoissa ja kulki jo loassa ohi kulman, jonka vankilamuuri muodosti. Kosto ja valamies katsoivat hänen jälkeensä hänen edetessään ja ylistivät hänen kaunista vartaloansa ja suurenmoisia henkisiä lahjojaan.

Siihen aikaan painoi aika moneen naiseen kamalan ja rumentavan leiman, mutta ei kukaan heistä ollut niin hirvittävä, kuin tämä julkea nainen, joka nyt katuja kulki. Luonteeltaan oli hän rohkea ja luja, teräväjärkinen, neuvokas, päättäväinen ja hänen kauneutensa oli sitä laatua että se tuntui antavan omistajattarelleen vaan lujuuutta ja tulisuutta ja saattavan muut vaistomaisesti tunnustamaan nämät ominaisuudet. Nämät levottomat ajat olisivat missä olosuhteissa tahansa nostaneet hänet korkealle. Mutta koska häneen lapsuudesta asti oli pinttynyt kalvava sorrontunne ja juurtunut viha erästä kansanluokkaa kohtaan, olivat olosuhteet tehneet hänestä naarastiikerin. Hän oli aivan sääliä vailla. Jos hänessä joskus olisikin asunut tämä hyve, oli se nyt hänestä kokonaan hävinnyt.

Hänestä ei ollut mitään jos viaton mies kuoli esi-isiensä syntien tähden, hän ei nähnyt häntä, vaan heitä. Hänestä ei merkinnyt mitään jos hänen vaimonsa jäi leskeksi ja tytär orvoksi, tämä oli riittämätön rangaistus, sillä he olivat hänen luonnollisia vihollisiaan ja hänen saaliinsa, ja niinmuodoin heillä ei ollut oikeutta elämiseen. Vedota häneen oli toivotonta, sillä hänellä ei ollut säälin tunnetta ei itseäänkään kohtaan. Jos hän olisi kaatunut kadulle niissä monissa kahakoissa, joihin hän otti osaa, hän ei olisi säälinyt itseään, ja jos hänet olisi tuomittu piiluttavaksi huomenna, olisi hän mennyt, eikä hänen

sielussaan olisi asunut hellempää tunnetta, vain raivokas halu vaihtaa paikkaa ihmisen kanssa, joka hänet sinne lähetti. Sellainen sydän sykki rouva Defargen karkean puvun alla. Kuinka huolimattomasti hän sitä kantoikin, koristi se häntä kuitenkin jonkinlaisella daimoonisella kauneudella ja hänen tumma tukkansa näytti upealta karkean punasen päähineen alla. Hänellä oli poveen kätkettynä ladattu pistooli. Vyössään oli hänellä terävä tikari. Siten varustettuna ja astuen luonteensa mukaisilla varmoilla askelilla ja naisen notkealla joustavuudella, joka lapsuudessaan oli tottunut kulkemaan avojaloin ja -säärin ruskealla rantahiekalla, kulki rouva Defarge pitkin katuja.

Edellisenä iltana suunnitellessa lähtöä matkavaunuissa, jotka tällä hetkellä odottivat matkustajamääränsä täyttymistä, oli neiti Prossin mukaan ottaminen saattanut herra Lorrylle suurta päänvaivaa. Oli tärkeätä että vaunujen liiallista sälyttämistä vältettiin, mutta vielä tärkeämpää oli että aikaa, joka meni vaunujen ja matkustajien tarkastamiseen, lyhennettiin mahdollisimman mukaan, koska heidän pelastuksensa ehkä riippui muutamien sekuntien säästämisestä siellä ja täällä. Hän ehdotti viimein asiaa tunnollisesti punnittuaan että neiti Pross ja Jerry, jotka olivat esteettömiä lähtemään kaupungista, matkustaisivat sieltä kello kolme kepeimmillä ajoneuvoilla, mitä siihen aikaan tunnettiin. Koska heillä ei ollut mitään matkatavaroita eikä kuormaa, saavuttaisivat he pian vaunut, ajaisivat niistä sivu, tilaisivat edeltäkäsikin hevosia ja suuresti helpottaisivat vaunujen kulkua yön kalleina hetkinä, jolloin viivytystä oli pahimmin peljättävä.

Koska neiti Pross näki tämän ehdotuksen mukaan voitavansa olla tosi hyödyksi näissä vaarallisissa oloissa, suostui hän siihen ilolla. Hän ja Jerry olivat nähneet vaunujen lähtevän sieltä, olivat tiedäneet kenen Solomon sinne toi, olivat olleet kymmenen minuuttia tuskallisessa jännityksessä ja olivat nyt lopettaneet valmistuksensa seuratakseen vaunuja, samaan aikaan kuin rouva Defarge katuja kulkien yhä lähenei muuten tyhjää asuntoa, jossa he olivat neuvotelleet.

"No, mitä ajattelette nyt, herra Cruncher?" sanoi neiti Pross, joka oli niin levoton että hän tuskin saattoi puhua, liikkua tai elää. "Ajatelkaa, jos emme lähtisikään tästä talosta? Yhdet vaunut ovat jo lähteneet täältä ja se saattaisi herättää epäluuloa."

"Mielipiteeni neiti", vastasi herra Cruncher, "on, että te olette oikeassa ja että minä jään teidän luoksenne, olittepa te sitten oikeassa eli ette."

"Pääni on niin sekasin pelosta ja toivosta rakkaitten ystäviemme tähden", sanoi neiti Pross kiihkeästi itkien, "etten voi tehdä mitään suunnitelmaa. Voitteko te keksiä jotain, rakas hyvä herra Cruncher?"

"Tulevaisuuteen nähden, neiti", vastasi herra Cruncher, "toivon että voin. Mutta siunattu vanha pääni ei keksi mitään nykyhetkeä varten. Tahdotteko tehdä minulle sen palveluksen, neiti, että otatte huomioon kaksi lupaus, jotka toivon voitavani tehdä tänä vaikeana hetkenä?"

"Otan, otan, Jumalan tähden", huudahti neiti Pross yhä valtavasti itkien, "tehkää ne heti ja vapautukaa niistä heti, niin olette kelpo mies!"

"Ensiksikin", sanoi herra Cruncher, koko ruumiiltaan vapisten ja puhuen tuhkanharmain ja juhlallisoin kasvoihin, "jos nämät ihmisraukat onnellisesti ja hyvin pääsevät tästä pulasta, en enää koskaan tee sitä, en koskaan?"

"Olen aivan varma siitä, herra Cruncher", vastasi neiti Pross, "ettette koskaan enää tee sitä, mitä ikinä se lieneekin ja pyydän teitä, ettette pidä välttämättömänä lähemmin selittää mitä se on."

"En, neiti", vastasi Jerry, "en sano sitä teille. Toiseksi, jos nämät ihmisraukat suoriutuvat onnellisesti ja hyvin tästä, en enää koskaan sekaannu rouva Cruncherin mokahtamisiin, en koskaan!"

"Mikä kotoinen asia tämä lieneekin", sanoi neiti Pross, joka koetteli pyyhkiä silmiään ja tyyntyä, "en epäile olevan parasta, että rouva Cruncher hoitaa sen asian aivan omin päin. — Oi poloiset lemmikkini!"

"Menenpä niinkin pitkälle, neiti", jatkoi herra Cruncher, osottaen huolestuttavaa taipumusta jatkamiseen, ikäänkuin hän olisi seisonut saarnastuolissa, "ja voitte kernaasti painaa sanani mieleenne ja viedä ne perille rouva Cruncherille — että mielipiteeni hänen mokahtamisistaan ovat muuttuneet ja että toivon kaikesta sydämestäni, että rouva Cruncher jatkaisi mokahtamistaan tällä hetkellä."

"Niin, niin, niin, toivon hänen sitä tekevän", huudahti ymmälle joutunut neiti Pross, "ja toivon, että se vastaa hänen toiveitaan."

"Jumala varjelkoon", jatkoi herra Cruncher hitaammin ja juhlallisemmin ja yhä suuremmalla taipumuksella jatkaa ja pitkittää, "minkään, jota koskaan olen sanonut tai tehnyt pilaamasta sydämellisiä onnentoivotuksiani noille ihmispolosille nyt! Jumala paratkoon emmekö kaikki mokahtaisi maahan (jos siitä jollakin lailla olisi hyötyä) saattaaksemme heidät tästä onnettomasta pulmasta. Jumala paratkoon, neiti! Niin sen sanon, Jumala paratkoon!" Se oli herra Cruncherin loppulause kauvan, mutta

turhaan koetettuaan keksiä jotain parempaa.

Ja yhä jatkoi rouva Defarge matkaansa katuja pitkin ja tuli yhä lähemmäksi.

"Jos koskaan palaamme isänmaahamme", sanoi neiti Pross, "voitte luottaa siihen, että kerron rouva Cruncherille niin paljon kuin muistan ja ymmärrän siitä mitä nyt niin liikuttavasti olette puhunut ja joka tapauksessa voitte olla varma, että todistan teidän ottaneen asian oikein toden kannalta tänä kauheana hetkenä. Mutta tuumikaamme nyt kaikella muotoa! Kunnioitettava herra Cruncher, tuumikaamme!"

Yhä jatkoi rouva Defarge kulkuaan katuja pitkin ja tuli yhä lähemmäksi.

"Jos te menisitte edeltäpäin", sanoi neiti Pross, "ja pidättäisitte hevosia ja vaunuja tulemasta tänne ja odottaisitte minua jossakin, eikö olisi parasta niin?"

Herra Cruncherin mielestä se oli ehkä parasta niin.

"Missä voisitte minua odottaa?" kysyi neiti Pross.

Herra Cruncher oli niin pyörällä päästään ettei hän voinut muistaa mitään muuta paikkaa kuin Temple Barin. Valitettavasti, Temple Bar oli satojen peninkulmien päässä, ja rouva Defarge oli nyt jo ehtinyt hyvin lähelle.

"Tuomiokirkon portilla", sanoi neiti Pross. "Olisiko hyvin suuri mutka ottaa minut tuomiokirkon suuren portin luota, molempien tornien välistä?"

"Ei, neiti", vastasi herra Cruncher.

"Olkaa sitten niin erinomaisen kiltti ja menkää heti postiin ja tehkää se muutos."

"Nähkääs, epäilen", sanoi herra Cruncher viiptyen ja pudistaen päätään, "jättää teitä. Emme tiedä, mitä saattaa tapahtua!"

"Ei, sen Jumala tietää", vastasi neiti Pross, "mutta älkää olko levoton minun puolestani. Noutakaa minut tuomiokirkon luota kello kolme tai niillä tienoin, niin olen varma että se on parempi kuin jos lähtisimme täältä. Siitä olen vakuutettu. No, niin, Jumala olkoon kanssamme, Cruncher! — Älkää ajatelko minua, vaan niitä ihmisiä, jotka ehkä ovat riippuvaisia meistä!"

Tämä puhe ja neiti Prossin molemmat kädet, jotka rukoilevalla tuskalla tarttuivat hänen käsiinsä, ratkaisivat herra Cruncherin päätöksen. Parilla rohkaisevalla nyökäyksellä meni hän heti toimittamaan muutokset ja jätti neiti Prossin tulemaan jällestäpäin ehdotuksensa mukaan.

Oli suuri helpotus neiti Prossille, että hän oli keksinyt varokeinon, jota jo oltiin käytäntöön panemassa. Välttämättömyys pukeutua niin, ettei hänen ulkomuotonsa herättäisi mitään erityistä huomiota kaduilla, huojensi häntä myöskin. Hän katsoi kelloaan ja se oli kaksikymmentä yli kahden. Hänellä ei ollut aikaa viivytellä, vaan hänen täytyi heti valmistautua.

Ylenmääräisessä huumauksessaan pelkäsi neiti Pross yksinäisyyttä tyhjissä huoneissa ja kuvitteli, että häneen joku tirkisteli kaikista avonaisista ovista. Hän otti maljan kylmää vettä ja alkoi pestä silmiään, jotka olivat turvoksissa ja punaset. Tuon kuumeentapaisen pelkonsa ahdistamana ei hän saattanut pitää silmiään minuuttiakaan yhtä mittaa suljettuina, vaan keskeytti valelemistaan tuon tuostakin ja katseli ympärilleen tullakseen vakuutetuksi siitä, ettei kukaan vakoillut häntä. Tuollaisen väliajan kestäessä säpsähti hän ja huudahti, sillä hän näki olennon seisovan huoneessa.

Malja putosi laattiaan ja särkyi ja vesi juoksi rouva Defargen jalkoihin. Omituisia ja kamalia teitä ja suuren verenvuodatuksen kautta olivat nämät jalat tulleet tuon veden yhteyteen.

Rouva Defarge katseli häntä kylmästi ja sanoi:

"Missä on Evrémondin vaimo?"

Salamana lensi neiti Prossin ajatuksien läpi, että kaikki ovet olivat auki ja kertoivat paosta. Hänen ensimmäinen tekonsa oli niitten sulkeminen. Huoneessa oli niitä neljä ja hän sulki ne kaikki. Sitten asetui hän sen huoneen oven eteen, jossa Lucy oli asunut.

Rouva Defargen tummat silmät seurasivat hänen nopeita liikkeitään ja katselivat häntä yhä hänen lopetettuaan. Neiti Pross ei ollut kaunis, vuodet eivät olleet kesyttäneet hänen rajua luonnettaan, eivätkä pehmittäneet hänen jolsaa ulkomuotoaan, mutta hänkin oli päättäväinen nainen omalla tavallaan ja hän mittasi rouva Defargea silmillään.

"Ulkomuodostasi päättäen voisit olla Luciferin vaimo", sopersi neiti Pross itsekseen. "Mutta minua et

siltä saa taipumaan, olen englantilaisnainen."

Rouva Defarge katseli häntä halveksien, mutta halveksimiseen liittyi aavistus, että he kaksi nyt taistelivat kovan taistelun. Hän näki edessään karkean, luisevan, jäntevän naisen, kuten herra Lorry monta vuotta sitten oli hänessä nähnyt lujakätisen naisen. Hän tiesi vallan hyvin että neiti Pross oli perheen uskollinen ystävä; neiti Pross tiesi vallan hyvin, että rouva Defarge oli perheen pahansuopa vihollinen.

"Matkallani tuonne", sanoi rouva Defarge osottaen turmiollista paikkaa, "jossa he varaavat minulle tuolini ja kutimeni, tahdoin tervehtiä häntä ohimennessäni. Haluan tavata häntä."

"Tiedän, että aikeesi ovat pahat", sanoi neiti Pross, "ja voit olla varma, että vastustan niitä."

Kumpikin puhui omaa kieltään, ei kumpikaan toistaan ymmärtänyt, mutta molemmat olivat hyvin valppaat ja kiihkeät kasvonilmeistä pääsemään selville mitä käsittämättömät sanat merkitsivät.

"Häntä ei hyödytä, että hän tällä hetkellä minulta kätkeytyy", sanoi rouva Defarge. "Kunnon isänmaanystävät ymmärtävät mitä se merkitsee. Sallikaa minun tavata häntä. Menkää hänelle sanomaan, että tahdon tavata häntä, kuuletteko?"

"Jos silmäsi olisivat ruuvimeisseliä", vastasi neiti Pross, "ja minä olisin englantilainen imperiaalisänky, eivät ne voisi saada minusta naulaakaan irti. Ei, sinä ilkeä ulkomaalainen nainen, pidän kyllä puoleni."

Rouva Defarge ei uutterasti voinut seurata näitä omituisia huomautuksia yksityisseikkoja myöten, mutta hän ymmärsi niin paljon että hän huomasi itseään ylenkatsottavan.

"Kaistapäinen imisiä!" virkkoi rouva Defarge rypistäen otsaansa. "En paljon piittaa vastauksestasi. Tahdon tavata häntä. Joko sanokaa hänelle, että pyydän tavata häntä tai menkää pois edestäni ja antakaa minun mennä sisään hänen luokseen." Samassa hän teki vihastuneen liikkeen oikealla käsivarrellaan.

"En koskaan uskonut", sanoi neiti Pross, "että haluaisin ymmärtää tyhmää kieltäsi, mutta tahtoisin antaa kaiken omaisuuteni, vaatteetkin päältäni, tietääkseni, epäiletkö totuutta tai kulkevatko ajatuksesi sinnepäinkään."

Ei kumpikaan kääntänyt sekunniksikaan silmiään toisesta. Rouva Defarge ei ollut liikahtanut hitustakaan paikaltaan missä neiti Pross hänet ensin näki, mutta nyt hän otti askeleen eteenpäin.

"Olen englantilainen", sanoi neiti Pross, "olen pois suunniltani. En välitä itsestäni kahden penceen vertaakaan. Tiedän, että mitä kauvemmin pidän teitä täällä, sitä enemmän toivoa on lintuneidilläni pelastua. En jätä päähäsi töyhtöäkään mustasta tukastasi, jos kosket minua sormellakaan."

Niin puhui neiti Pross pudistaen päätään ja silmät salamoivina jokaisen pikaisen lauseen välillä ja jokainen pikainen lause sanottuna yhdessä hengenvedossa. Niin puhui neiti Pross, joka ei koskaan eläessään ollut ketään lyönyt.

Mutta hänen rakkautensa oli tuota järisyttävää laatua, joka pusertaa vastustamatta kyyneleitä silmiin. Se oli rohkeutta, jota rouva Defarge niin vähän ymmärsi, että hän piti sitä heikkoutena. — "Hahaa!" nauroi hän, "sinä hupakko rukka. Mitä sinä mahdat, käännyn tuon tohtorin puoleen." Hän korotti äänensä ja huusi:

"Kansalainen tohtori! Evrémondin vaimo! Evrémondin lapsi! Kuka tahansa muu, kuin tämä kurja hupakko, vastatkaa kansalaiselle Defargelle!"

Ehkä se oli tätä seuraava hiljaisuus tai ehkäpä jotain neiti Prossin kasvojenilmeessä, ehkäpä äkillinen kaikista ulkonaisista vaikutuksista riippumaton aavistus, joka kuiskasi rouva Defargelle, että he olivat poissa. Hän avasi äkkiä kolme ovea ja katsoi sisään.

"Kaikki huoneet ovat epäjärjestyksessä, on pakattu kiireessä, kaikenlaista rojua on laattialla sokin. Ei ole ketään tuolla takananne olevassa huoneessa. Antakaas minun katsoa."

"En koskaan", sanoi neiti Pross, joka ymmärsi hänen pyyntönsä yhtä hyvin kuin rouva Defarge ymmärsi vastauksen.

"Elleivät he ole tuossa huoneessa, ovat he poissa ja heitä voidaan ajaa takaa ja palauttaa", sanoi rouva Defarge itseksensä.

"Olemme yksin aution pihan varrella olevassa korkeassa talossa, ei ole luultavaa että kukaan meitä kuulee ja rukoilen ruumiillista voimaa pitääkseni sinua kiinni täällä, koska joka hetki, jonka olet täällä, on sadantuhannen guinean arvoinen lemmitylleni", sanoi neiti Pross.

Rouva Defarge meni ovea kohti. Mutta äkillisen mielijohteen vaikutuksesta tarttui neiti Pross molemmin käsin häntä vyötäisistä ja piti häntä kiinni. Turhaan ponnisti rouva Defarge vastaan ja koetti päästä häntä lyömään; rakkauden voimakkaalla itsepintaisuudella, joka aina on voimakkaampi vihaa, piti neiti Pross hänestä kiinni, nostipa hänet painiskelun kestäessä ylös laattialtakin. Rouva Defargen molemmat kädet löivät ja kynsivät hänen kasvojaan, mutta neiti Pross kumartui, piti häntä vyötäisistä ja tarttui häneen lujemmin kuin hukkuva nainen.

Kohta lakkasivat rouva Defargen kädet lyömästä ja kopeloivat sen sijaan vyötäisiä, jotka olivat ruuvipenkissä.

"Se on käsivarteni alla", sanoi neiti Pross tukahutetulla äänellä; "et saa sitä käsiisi. Olen sinua väkevämpi, kiitos taivaan. Pidän sinusta kiinni kunnes jompikumpi meistä pyörtyy tai kuolee."

Rouva Defarge tapaili jotain rinnaltaan. Neiti Pross näki sen, huomasi mitä hän tapaili, löi sitä niin, että siitä lähti salama ja pamaus, ja hän seiso i yksin savun sokaisemana.

Tämä kaikki tapahtui sekunnissa. Kun savu hälveni, jättäen jälkeensä kamalan hiljaisuuden, leijaili se ilmaan kuin raivoavan naisen sielu, jonka ruumis makasi hengettömänä laattialla.

Ensi silmänräpäyksessä meni neiti Pross ruumiin ohi niin kauvas kuin saattoi ja ryntäsi portaita myöten huutamaan hyödytöntä apua. Onneksi tuli hän niin hyvissä ajoin ajatelleeksi tekonsa seurauksia, että hän vaiken i ja kääntyi takasin. Oli hirveätä palata siitä ovesta, mutta hän meni sisään ja menipä vielä lähelle ruumistakin ottaakseen hattunsa ja muita tavaroita, joita hänen täytyi panna yllensä. Hän puki yllensä portaisissa, suljettuaan ensin oven ja otettuaan avaimen suulta. Sitten hän istuutui muutamiksi hetkiksi portaisiin hengittämään ja itkemään, nousi sitten ja kiiruhti pois.

Onneksi oli hänellä huntu hatussa, muuten hän tuskin olisi voinut kulkea kaduilla pysäyttämättä. Onneksi oli hänellä luonnostaankin niin omituinen ulkomuoto, ettei hän nyt näyttänyt yhtä rumalta kuin joku toinen nainen hänen sijassaan. Molemmat edut olivat hänelle tarpeen, sillä raatelevat sormet olivat jättäneet syviä jälkiä hänen kasvoihinsa ja hänen hiuksensa olivat revityt ja hänen pukunsa oli riistetty ja raastettu pahanpäiväisesti.

Kulkiessaan sillan yli heitti hän huoneen avaimen jokeen. Hän tuli tuomiokirkolle muutamia minuuttia ennen seuralaistaan ja odottaessaan siellä, ajatteli hän, että avain jo saattoi olla verkkoon tarttunut ja tunnettu, ovi saattoi olla avattu ja ruumis löydetty, hänet ehkä pysäytettäisiin kaupunginportilla, pantaisiin vankeuteen ja syytettäisiin murhasta! Kesken näitä levottomia ajatuksia tuli hänen seuralaisensa, antoi hänen nousta vaunuihin ja ajoi pois hänen kanssaan.

"Onko mitään hälinää kaduilla?" kysyi neiti Pross.

"Tavallista touhua", vastasi herra Cruncher ja näytti hämmästyvän kysymystä ja neiti Prossin ulkomuotoa.

"En kuule mitä sanotte", sanoi neiti Pross. "Mitä te sanotte?"

Turhaan toisti herra Cruncher sanansa; neiti Pross ei voinut kuulla häntä. "Minäpä s nyökäytän päätäni", ajatteli herra Cruncher kummissaan, "sen hän nyt ainakin näkee." Ja sen hän näki.

"Onko nyt mitään hälinää kaduilla?" kysyi neiti Pross uudelleen.

Herra Cruncher nyökäytti taaskin päätään.

"En kuule."

"Hän on tullut kuuroksi yhdessä tunnissa", sanoi herra Cruncher miettien ja hyvin pelästyksissään. "Mitä hänelle on tapahtunut?"

"Tuntuu", sanoi neiti Pross, "kuin olisi käynyt salama ja pamaus ja kuin se pamaus olisi viimeinen mitä kuulen tässä elämässä."

"Hän juonittelee, pahuus vieköön", sanoi herra Cruncher, yhä enemmän ja enemmän ihmeissään. "Mitä hän lienee juonut rohkaistakseen itseään? Hiljaa! Siinä kuuluu kamalien rattaiden kolina. Kuuletteko sitä, neiti?"

"En kuule mitään", sanoi neiti Pross, joka huomasi että hän puhui hänelle. "Oi, kunnon ystäväni, ensiksi kuului hirveä pamaus ja sitten syntyi syvä hiljaisuus ja se hiljaisuus tuntuu muuttumattomana jatkuvan eikä lopu elämäni aikana!"

"Jos ei hän kuule noiden kamalien rattaiden kolinaa nyt, kun ne ovat niin lähellä päämääräänsä",

sanoi herra Cruncher katsoen taaksensa, "niin luulen, ettei hän milloinkaan tule kuulemaan muutakaan tässä maailmassa."

Eikä hän muuta kuullutkaan.

VIIDESTOISTA LUKU.

Askeleet kuolevat ainiaaksi.

Kuolinrattaat kalisevat Pariisin kaduilla kumeasti ja kamalasti. Kuudet kuormavankkurit kulettavat päivän viiniä guillotiiniin.

Nuo kuudet rattaat näyttävät pyöriessään kyntävän pitkän, mutkikkaan vaon kadulla seisovaan kansanjoukkoon. Kasvot muodostivat jonoja, jotka työntäytyivät molemmin puolin ja vankkurit kulkevat varmasti eteenpäin. Niin tottuneita ovat talojen asukkaat tähän näytelmään, että useissa ikkunoissa ei ole ainoatakaan katsojaa ja muutamien kädet eivät herkeä toimimasta silmien tarkastaessa rattailia olevia kasvoja. Siellä, täällä on vuokralaisella vieraita näytelmää katselemassa, sitten osottaa hän sormellaan rattaisiin, kertoen kuka niissä istui eilen ja kuka toissa päivänä. Jotkut vaunuissa ajajista katselivat tätä ja paljon muuta tällä viimeisellä tiellään väliäpitämättömästi, toiset vielä heikosti kiintyneinä elämään ja ihmisiin. Muutamat istuivat päät painuksissa tai vaipuivat hiljaiseen epätoivoon, toiset taas heittivät ympärilleen niin tarkkaavaisia katseita kuin olisivat olleet teatterissa tai katselleet maalauksia. Muutamat ummistivat silmänsä miettien tai kooten sekanaisia ajatuksiaan. Yksi ainoa kurja olento, heikon näköinen, oli niin epätoivoissaan ja kauhun valtaama, että hän lauloi ja koetti tanssia. Ei yksikään koko joukosta vedonnut liikkeellä tai katseella kansanjoukon sääliin.

Rattaiden edessä kulkee vartio, johon kuuluu muutamia ratsumiehiä ja usein kohottaa joku kasvonsa heihin ja tekee heille kysymyksen. Kysymys näyttää aina olevan sama, sillä vastauksen saatuaan keräytyy kansa aina kolmannen rattaitten ympäri. Niiden rattaiden vieressä kulkevat ratsumiehet osottavat usein sapelilla erästä miestä. Pääasiallinen uteliaisuus haluaisi tietää, kuka hän on; hän seisoo rattaiden perällä ja on kumarassa puhellen aivan nuoren tyttöksen kanssa, joka istuu rattaiden laiteella ja pitää häntä kädestä. Hän ei välitä vähääkään siitä mitä hänen ympärillään tapahtuu, hän yhä puhuu tytön kanssa. Siellä täällä pitkällä Saint-Honoré-kadulla kohotetaan huutoja häntä vastaan. Jos niillä on minkäänlaista vaikutusta häneen, ilmenee se vain tyynessä hymyssä, puistaissaan tukkaansa enemmän kasvoille. Hänen ei ole helppo koskettaa kasvojaan, sillä hänen käsivartensa ovat sidotut.

Erään kirkon rappusilla seisoo vakooja eli vankilalammas ja odottaa rattaiden tuloa. Hän katsoo ensimmäiseen: ei siinä. Hän katsoo toiseen: ei siinä. Hän jo kysyy itseltään: Onko hän uhrannut minut? Silloin selkenee hänen kasvonsa, kun hän katsoo kolmanteen.

"Kuka on Evrémonde?" sanoo eräs mies hänen takanaan.

"Tuo tuossa. Rattaiden perällä."

"Joka pitää tyttöä kädestä?"

"Niin juuri."

Mies huutaa: "Alas Evrémonde! Kaikki ylimykset guillotiinin uhriksi! Alas Evrémonde!"

"Hiljaa, hiljaa!" pyytää vakooja häntä pelokkaasti. "Hän on menossa maksamaan velkansa, se on maksettu viiden minuutin kuluttua. Antakaa hänen olla rauhassa."

Mutta kun mies jatkaa huutoansa: "Alas Evrémonde!" kääntyvät Evrémondien kasvot hetkeksi häneen. Evrémonde huomaa vakoojan, katsoo häneen tarkkaavaisesti ja jatkaa matkaansa.

Kellot lyövät kohta kolme ja kansanjoukkoon kynnetty vako tekee kaaren tullakseen mestauspaikalle ja päättyy. Molemmille sivuille työnnetyt ihmisjoukot työntäytyvät ja liittyvät yhteen viimeisen auran jälkeen sen ajettua ohi, sillä kaikki seuraavat guillotiinille. Vastapäätä istuu tuoleilla muutamia naisia, kuin yleisessä huvipaikassa ja kutovat ahkeraan. Yhdellä etumaisista tuoleista seisoo Kosto ja katselee ympärilleen hakien ystävänsä.

"Thérèse!" huutaa hän kimakalla äänellä. "Eikö kukaan ole nähnyt häntä? Thérèse Defarge!"

"Hän ei koskaan ennen ole laiminlyönyt", sanoo eräs neulova sisar.

"Ei, eikä hän nytkään laiminlyö", huutaa Kosto uhitellen. "Thérèse!"

"Kovempaa!" kehoittaa nainen.

"Niin kovemmin, Kosto, paljoa kovemmin, ja sittenkään hän tuskin sinua kuulee. Vielä kovemmin, ja lisää siihen pieni kirous, mutta kuitenkin se tuskin tuo häntä sinne. Lähetä muita naisia häntä etsimään, jos hän on viipynyt jossakin; mutta vaikka lähetit ovat aikaansaaneet hirvittäviä urostöitä, on kuitenkin epäiltävää, jos he vapaaehtoisesti tahtovat mennä niin pitkälle, että he löytävät hänet!"

"Mikä onnettomuus!" huudahti Kosto ja polkee jalkaansa tuoliin. "Tässä ovat rattaat! Ja Evrémonden mestaus tapahtuu tuossa tuokiassa ja hän ei ole täällä! Tässä pitelen hänen kudintaan ja hänen tyhjä tuolinsa seisoo ja odottaa häntä. Itken mielihahasta ja pettymyksestä!"

Kun kosto laskeutuu alas korkealta paikaltaan tätä tehdäkseen, alkavat rattaat purkaa kuormaansa. Pyhän Guillotiinin papit ovat valmiina ja pukeutuneet juhlapukuihinsa. — Krats! — Päätä näytetään ja neulovat naiset, jotka tuskin nostivat silmiään katsoakseen sitä hetkisen sitten, jolloin se saattoi ajatella ja puhua, lukevat yksi.

Toiset rattaat tyhjenetään ja ajavat pois; kolmannet tulevat esiin. — Krats! — Ja kutovat naiset, jotka eivät koskaan haikaile tai lakkaa työstään, lukevat: kaksi.

Vale-Evrémonde nousee rattailta ja ompelijatar nostetaan alas heti hänen jälkeensä. Hän ei ole päästänyt hänen kärsivällistä kättänsä noustessaan, vaan pitää siitä vielä, kuten hän lupasi. Hän asettaa hänet varovaisesti selin natisemaan koneeseen, joka alati suristen kohoaa ja lankee ja hän katsoo hänen kasvoihinsa ja kiittää häntä.

"Ilman teitä, rakas muukalainen, en olisi niin rauhallinen, sillä luonnostani olen pieni pelkuri sydänraukka; en myöskään olisi voinut korottaa ajatuksiani Häneen, joka meni kuolemaan, että meillä voisi olla toivoa ja lohdutusta tänään. Luulen, että taivas on lähettänyt teidät luokseni."

"Tai teidät minun luokseni", sanoo Sydney Carton. "Katsokaa minuun, rakas lapsi, älkääkä välittäkö mistään muusta."

"En välitä mistään, niin kauvan kuin pidän teitä kädestä. En välitä mistään, kun irroitan käteni, kunhan he vain ovat nopeat."

"He kyllä ovat nopeat. Älkää peljätkö!"

He seisovat nopeasti harvenelevassa uhrilaumassa, mutta he puhuvat kuin he olisivat kahdenkesken. Silmä silmää vastaan, ääni ääntä vastaan, käsi kädessä, sydän sydäntä vastaan ovat nämät molemmat yhteisen äidin lapset, niin eriävät ja kaukana toisistaan, tavanneet toisensa pimeällä maantiellä lähteäkseen yhdessä kotiin lepäämään sen helmaan.

"Jalo ja urhea ystävä, saanko tehdä viimeisen kysymyksen? Olen hyvin tietämätön ja se tekee minut hiukan levottomaksi."

"Sanokaa mitä se on."

"Minulla on serkku, ainoa sukulaiseni, orpo niinkuin minäkin ja josta paljon pidän. Hän on minua viisi vuotta nuorempi ja hän on erään talonpojan luona etelä-Ranskassa. Köyhyys erotti meidät ja hän ei tiedä mitään kohtalostani, sillä en osaa kirjoittaa — ja jos osaisinkin, kuinka voisin sanoa hänelle —! On parempi niinkuin on."

"Mitä ajattelin tänne tullessamme ja mitä vielä nytkin ajattelen katsellessani teidän ystävällisiin, rohkeihin kasvoihinne, jotka minua niin tukevat, on, että: jos tasavalta todellakin tekee hyvää köyhille ja ne kärsivät vähemmän nälkää ja kaikkea muutakin vähemmin, voihan hän elää kauvemmin; hän ehkä voi tulla vanhaksikin."

"Entä sitten, hyvä sisareni?"

"Uskotteko" — kärsivälliset silmät, joissa oli niin paljon mielenlujuuutta, täytyivät kyynelillä ja huulet eroavat enemmän ja väräjäivät — "että aika tulee tuntumaan minusta pitkältä odottaessani häntä paremmassa maailmassa, jossa toivon sekä teidän että itseni saavan armeliaan turvapaikan?"

"Se ei ole mahdollista, lapseni, siellä ei ole mitään aikaa eikä mitään surujakaan."

"Te lohdutatte minua suuresti! Olen niin tietämätön. Suutelenko teitä nyt? Onko hetki tullut?"

"On."

Tyttö suutelee häntä suulle, hän suutelee tyttöä ja he siunaavat toisiaan juhlallisesti. Laiha käsi ei vapise, kun hän irroittaa sen omastaan, kärsivälliset kasvot eivät ilmaise mitään muuta kuin lempeätä ja kirkasta mielenlujuutta. Hän on viimeinen hänen edellään — nyt on hän poissa; kutovat naiset lukevat kaksikymmentäkaksi.

"Minä olen ylönousemus ja elämä, sanoo Herra, joka uskoo minun päälleni, hän elää, ehkä hän olisi kuollut ja jokainen, joka uskoo minun päälleni, ei hänen pidä kuoleman ijankaikkisesti."

Monien äänien kahina, monet kohotetut kasvot, monet kiiruhtavat askeleet kansanjoukossa, jotka ahdistavat sen eteenpäin kuin kuohuvan hyökylaineen, kaikki katoaa kuin salama. Kaksikymmentäkolme!

* * * * *

Kaupungilla kerrottiin hänestä sinä iltana, että hänen kasvonsa olivat rauhallisemmat mitä milloinkaan oli siellä nähty. Moni lisäsi, että hänen ulkomuotonsa oli ylevä ja profeetallinen.

Eräs saman mestauskirveen etevimpiä uhreja — eräs nainen — oli jonkun aikaa sitä ennen saman mestauslavan juurella pyytännyt saada kirjoittaa muistiin ne ajatukset jotka liikkuvat hänessä. Jos kaksikymmentäkolme olisi ilmaissut omansa ja ne olisivat olleet profeetallisia, olisivat ne kuuluneet näin:

"Näen Barsadin ja Clyn, Defargen, Koston, valamiehen ja tuomarin, suuren joukon uusia sortajia, jotka olivat kohonneet entisten häviöstä, heittävän henkensä tämän kostokapineen kautta, ennenkuin se lakkaa toimimasta. Näen kauniin kaupungin ja loistavan kansan kohoavan tästä syvyydestä ja heidän taisteluissaan todellisen vapauden puolesta, heidän voitoissaan ja tappioissaan pitkien, tulevien vuosien kuluessa näen tämän aikuisen ja edellisten aikojen pahan, josta tämä on luonnollinen jälkeläinen, vähitellen toimittavan sovintouhreja itsensä puolesta ja häviävän.

"Näen heidät, joiden puolesta olen henkeni uhrannut, jatkavan rauhallista, hyödyllistä, kukoistavaa ja onnellista elämää Englannissa, jota en koskaan enää näe. Näen hänet lapsi sylissä, lapsi, joka kantaa minun nimeni. Näen hänen isänsä, vanhana ja kumarassa, mutta muutoin toipumassa, uskollisena kaikille lääkärialallaan ja rauhallisena mieleltään. Näen hyvän vanhuksen, joka niin kauvan on ollut heidän ystävänsä, kymmenen vuoden kuluttua antavan heille kaiken omaisuutensa ja rauhallisena menevän pois palkkansa vastaanottamaan.

"Näen, että minulla on pyhä paikka heidän ynnä heidän jälkeistensä sydämessä polvesta polveen. Näen hänen vanhana naisena itkevän kohtaloani tämän päivän vuosipäivänä. Näen hänen miehineen matkansa määrään päästyään, lepäävän vieretysten viimeisellä maallisella vuoteellaan, ja tiedän etteivät he toinen toistaan enempi kunnioittaneet ja pyhänä pitäneet kuin he molemmat minua.

"Näen sen lapsen, joka oli hänen povellaan ja kantoi minun nimeäni, miehenä edistyvän sillä elämänuralla, joka kerran oli minun. Näen hänen onnistuvan niin hyvin että minun nimeäni ylistetään hänen nimensä loisteessa. Näen sen tahrnan, joka oli sitä himmentänyt, haihtuvan pois. Näen hänen, etumaisena oikeudellisten tuomarien ja kunnioitettujen miesten joukossa, vievän tälle paikalle — joka on silloin kaunis, ilman merkkiäkään siitä, joka sitä nyt rumentaa — minun nimisen kultakutrisen pojan, jonka otsassa on ilme, jonka niin hyvin tunnen ja kuulen hänen kertovan lapselle elämäni tarinan hellällä ja väräjäväällä äänellä."

Loppu.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAKSI KAUPUNKIA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States

with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™ .

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the

second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses.

Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.